

DIES IURIS TYRNAVIENSES
Trnavské právnické dni

NOVÁ EURÓPA - VÝZVY A OČAKÁVANIA

EURÓPSKE VÝZVY TRESTNÉHO PRÁVA

Trnavská univerzita v Trnave
Právnická fakulta
Trnava 2016

Publikácia je šírená pod licenciou Creative Commons 4.0, Attribution-NonCommercial-NoDerivates. Dielo je možné opakovane používať za predpokladu uvedenia mien autorov a len na nekomerčné účely, pričom nie je možné z diela ani z jeho jednotlivých častí vyhotoviť odvodené dielo formou spracovania alebo iných zmien.

Zborník je výstupom z medzinárodnej vedeckej konferencie Trnavské právnické dni „*Nová Európa – výzvy a očakávania*“ konanej v dňoch 22. – 23. 9. 2016 v Trnave.

Editor:

© JUDr. Eva Szabová, PhD.

Autori:

© Marek Fryšták, Věra Kalvodová, Peter Polák, Jozef Čentéš, Jaroslav Klátik, Sergej Romža, Miloš Deset, Jozef Záhora, Darina Mašľanyová, Štefan Zeman, David Čep, Katarína Kandová, Jana Klesniaková, Michaela Machová, Ivan Šimovček, Gustáv Dianiška, Tomáš Strémy, Miroslava Vráblová, Adrián Jalč, Monika Škrovánková, Tomáš Lendacký, Lucia Šimunová, Eva Szabová, Andrea Jecková, Viliam Hečko, Michal Aláč, Ivan Smieško, Kristína Jurišová, Eva Puškárová

Recenzenti:

© doc. JUDr. Dagmar Lantajová, PhD.
doc. JUDr. Juraj Jankuv, PhD.

Prvé vydanie, Wolters Kluwer, s. r. o., 2016.

Všetky práva vyhradené. Toto dielo ani žiadnu jeho časť nemožno reprodukovať bez súhlasu majiteľov práv.

ISBN 978-80-8168-565-1 (online – pdf)

ISBN 978-80-8168-566-8 (CD-ROM)

OBSAH

Predhovor	5
JUDr. Eva Szabová, PhD.	
Evropský vyšetřovací příkaz	7
doc. JUDr. Marek Fryšták PhD, doc. JUDr. Věra Kalvodová Dr.	
Právo na obhajobu v kontexte legislatívy EÚ	15
doc. JUDr. Peter Polák, PhD.	
Právna úprava oznámenia údajov o telekomunikačnej prevádzke v trestnom konaní	38
prof. JUDr. Jozef Čentéš, PhD.	
Vzájomné uznávanie rozhodnutí v právnom styku s cudzinou	52
doc. JUDr. Jaroslav Klátik, PhD.	
Právo obvineného domáhať sa odvolania vydaného Európskeho zatýkacieho rozkazu	68
doc. JUDr. Sergej Romža, PhD.	
Právo na súkromie v judikatúre Európskeho súdu pre ľudské práva	80
JUDr. Miloš Deset, PhD.	
Transpozícia nástrojov policajnej a justičnej spolupráce v trestných veciach do právneho poriadku SR	91
prof. JUDr. Jozef Záhora, PhD.	
Úrad európskej prokuratúry ako aktuálna výzva európskeho trestného práva – nutnosť, kompromis či utópia	109
doc. JUDr. Darina Mašľanyová, CSc., JUDr. Štefan Zeman, PhD.	
Zásada oportunity v evropském prostoru	135
Mgr. David Čep, Mgr. Katarína Kandová	
Nové opatrenia EÚ na predchádzanie daňových únikov – trestnoprávne aspekty	148
JUDr. Jana Klesniaková, JUDr. Michaela Machová	
Európske výzvy na posilnenie ochrany obetí trestných činov	168
prof. JUDr. Ivan Šimovček, CSc.	

Výskum verejnej mienky o alternatívnych trestoch – agentúrny výskum	181
prof. PhDr. Gustáv Dianiška, CSc., doc. JUDr. Tomáš Strémy, PhD.	
Nové výzvy v oblasti trestnoprávnej ochrany mládeže	196
doc. JUDr. Miroslava Vráblová, PhD.	
K aktuálnym otázkam postavenia svedka v kontradiktórnem dokazovaní z pohľadu európskej a národnej legislatívy	208
doc. JUDr. Adrián Jalč, PhD.	
Právna pomoc v trestnom konaní v rámci práva Európskej únie	231
doc. JUDr. Darina Mašľanyová, CSc., Mgr. Monika Škrovánková	
Koncepcia restoratívnej justície a medzinárodnoprávne aspekty	253
Mgr. Tomáš Lendacký	
Páchateľ trestného činu ohrozenia pod vplyvom návykovej látky	263
JUDr. Lucia Šimunová, PhD.	
Posilnenie postavenia poškodeného prostriedkami práva Európskej únie	273
JUDr. Eva Szabová, PhD.	
Premena zvyšku trestu odňatia slobody na trest domáceho väzenia	289
JUDr. Mgr. Andrea Jecková	
Inštitút väzby v judikatúre ESLP v kontexte boja proti terorizmu	301
JUDr. Viliam Hečko	
Vybrané aspekty boja proti extrémizmu	312
JUDr. Michal Aláč, PhD.	
Prieskum nenávisťných prejavov vo vybraných skupinách na Facebooku a jeho výsledky	326
JUDr. Ivan Smieško	
Divácke násilie, násilie a neviazanosti divákov na športových podujatiach v pojmológii slovenského právneho poriadku, práva EÚ a Rady Európy	346
JUDr. Kristína Jurišová	
Obmedzenie slobody prejavu v trestných činoch extrémizmu ako prejav militantnej demokracie v Slovenskej republike	359
JUDr. Eva Puškárová	

PREDHOVOR

V dňoch 22. a 23. septembra 2016 sa na Právnickej fakulte Trnavskej univerzity v Trnave uskutočnil štvrtý ročník medzinárodnej vedeckej konferencie Trnavské právnické dni organizovanej na tému „Nová Európa – výzvy a očakávania“. Sekcia venovaná otázkam trestného práva predstavujúca tradičnú súčasť Trnavských právnických dní svojim pomenovaním „Európske výzvy trestného práva“ vhodne nadviazala na nosnú tému konferencie a obohatila skúmanú tematiku o poznatky zo sféry trestného práva a kriminológie.

S predmetným pomenovaním sekcie zameranej na riešenie otázok trestného práva sú nerozlučne previazané dve kľúčové oblasti, ktoré možno pod uvedené označenie subsumovať. Ide jednak o sféru trestného práva Európskej únie a jednak o oblasť justičnej spolupráce v trestných veciach uskutočňovanej medzi členskými štátmi Európskej únie (ďalej iba „EÚ“). V oboch prípadoch je nevyhnutné konštatovať čoraz intenzívnejšie prenikanie prvkov a nástrojov pre ne typických do „legislatívneho života“ všetkých členov EÚ, Slovenskú republiku nevynímajúc. Uvedený stav treba bezpochyby vnímať ako stav vykazujúci atribút nevyhnutnosti. Potreba kreovania nástrojov celoeurópskeho charakteru, potreba vytvárania právnych noriem zakotvujúcich identické povinnosti pre všetkých členov európskeho teritória, či potreba zintenzívnenia ich vzájomnej kooperácie totiž vyvstala už z prvotného vytvorenia Európskeho spoločenstva ako predchodcu „dnešnej“ Európskej únie. Výhody z predmetného kroku plynúce totiž neboli tým jediným, čo išlo ruka v ruku s novým vývojom na európskom kontinente. Nedochovalo iba k posilňovaniu vzájomných vzťahov medzi členskými štátmi EÚ ako subjektami vyvíjajúcimi spoločensky prospešnú činnosť, ale aj k zintenzívňovaniu vzájomných väzieb medzi páchatelmi, kriminálnymi živlami, ktorí dokázali veľmi šikovne využiť výhody plynúce z „otvorenej Európy“. Sofistikované organizované skupiny ale tiež páchatelia menej závažných trestných činov už ďalej neorganizovali svoje kriminálne aktivity iba vo vnútri štátnych hraníc – pomyseľne chápadlá ich trestnej činnosti sa začínali rozpínať a prekonávať bariéry jedného štátu. Sloboda pohybu sa tak zrazu stala synonymom slobody organizovaného zločinu, slobodného pohybu kriminálnikov a úspešného vyhýbania sa spravodlivosti.

Európska únia tak bola vystavená potrebe vyvíjať v rámci svojej legislatívnej činnosti aktivitu, ktorá sa primárne odzrkadlila v kreovaní legislatívnych nástrojov smerujúcich k efektívnejšiemu postihu páchatelov cezhraničnej trestnej činnosti. Európsky zákonodarca však svoje kroky v predmetnej oblasti neobmedzil výlučne na otázky previazané s trestnoprávnym postihom osôb porušujúcich normy trestného práva. Jeho pozornosť sa začala stále zásadnejšie orientovať aj na oblasť skvalitňovania procesných práv subjektov, ktorým v trestnom konaní prislúcha osobitne zraniteľné postavenie – procesných práv osôb poškodených trestnou činnosťou páchatela.

Predkladaný zborník poukazuje na aktuálnosť načrtnutej tematiky, pričom konkrétnu pozornosť zameriava na riešenie otázok dotýkajúcich sa čiastkových problémov trestného práva tak hmotného ako aj procesného, ktoré sa vyskytujú v oblasti legislatívnej činnosti Európskej únie. Zborník sa primárne venuje problematike posilnenia vzájomnej spolupráce medzi členskými štátmi EÚ, osobitne analýze právnych nástrojov, ktoré na celoeurópskej úrovni napomáhajú eliminovať nežiaduce javy objavujúce sa vo sfére trestného práva. Jednotlivé príspevky obsiahnuté v zborníku poukazujú aj na aktuálnu podobu postavenia subjektov trestného konania, ktorým v súčasnosti patrí vo sfére európskeho legislatívneho priestoru špecifická pozornosť – ide pritom nielen o osobu obvinenú zo spáchania trestného činu, ale predovšetkým o osobu danou trestnou činnosťou poškodenú. Zborník sa v tejto súvislosti snaží poukázať nielen na spôsob, akým sa s danými otázkami vysporiadali zákonodarcovia, konkrétne zákonodarca európsky v rámci prijímania jednotlivých, pre skúmané otázky najzásadnejších právnych aktov, a normotvorca národný, v rámci ich následnej implementácie do vnútroštátnych právnych poriadkov, ale pozornosť upriamuje aj na prístup, ktorý vo vzťahu k ich aplikácii a interpretácii zaujali najvýznamnejšie európske a vnútroštátne súdne orgány v rámci svojej rozhodovacej činnosti.

V súvislosti so spracovaním zborníka chcem vysloviť svoje poďakovanie recenzentom, doc. JUDr. Dagmar Lantajovej, PhD. a doc. JUDr. Jurajovi Jankuvovi, PhD. za cenné pripomienky a námety, ktoré boli použité na skvalitnenie tejto publikácie.

Trnava, september 2016.

JUDr. Eva Szabová, PhD.

EVROPSKÝ VYŠETŘOVACÍ PŘÍKAZ¹

THE EUROPEAN INVESTIGATION ORDER

*doc. JUDr. Marek Fryšták, PhD. – doc. JUDr. Věra Kalvodová, Dr.
Právnická fakulta Masarykovy univerzity, Brno, Katedra trestního práva*

Abstrakt: Uvedený příspěvek stručně pojednává o novém instrumentu týkajícím se mezinárodní justiční spolupráce v trestních věcech mezi členskými státy EU a tím je Evropský vyšetřovací příkaz. V rámci příspěvku jsou hloběji zmíněny důvody pro jeho přijetí a jeho praktický význam pro výše uvedené. Není opomenuta ani otázka implementace příslušného právní úpravy do české vnitrostátní právní úpravy a to konkrétně do zákona č. 104/2013 Sb., o mezinárodní justiční spolupráci ve věcech trestních.

Abstract: The article briefly discusses the new instrument relating to international judicial cooperation in criminal matters between the EU Member States – The European Investigation Order. In the article are mentioned reasons for its adoption and its practical implication for that cooperation. The implementation of that legislation into the Czech national regulation is mentioned too.

Klíčové slova: evropský vyšetřovací příkaz, důvody jeho přijetí, jeho přínos, implementace do české právní úpravy

Key words: the european investigation order, reasons for its adoption, its contribution, implementation into Czech legislation

I.

Dne 3. dubna 2014 byla schválena Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2014/41/EU o evropském vyšetřovacím příkazu v trestních věcech, která vstoupila v platnost 21. května 2014 (dále v textu jen Směrnice). Směrnice platí pro všechny členské země EU, s výjimkou Dánska a Irska, které se rozhodly k ní nepřipojit. Lhůta pro provedení Směrnice byla stanovena do 22. května 2017.²

¹ Uvedený příspěvek byl zpracován v rámci řešení projektů specifického výzkumu na téma „Adjustace specifických procesních otázek a koncepce trestního řízení (MUNI/A/1288/2015)“ a „Vývojové tendence sankční politiky (MUNI/A/1347/2015)“.

² Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2014/41/EU o evropském vyšetřovacím příkazu v trestních věcech ze dne 3. dubna 2014. OJ C 130, 1. 5. 2014. s. 1 – 36. Dále v textu jen „Směrnice“.

Směrnice ze zcela praktických důvodů nahrazuje zejména Rámcové rozhodnutí Rady 2003/577/SVV ze dne 22. července 2003 o výkonu příkazů k zajištění majetku nebo důkazních prostředků v EU.³ Uvedené rámcové rozhodnutí sice vyřešilo potřebu neprodleného vzájemného uznávání příkazů s cílem zamezit zničení, pozměnění, přesunu, předání nebo odstranění důkazních prostředků, ale vzhledem k tomu, že daný nástroj je omezen pouze na fázi zajištění, je následně potřeba příkaz k zajištění doplnit oddělenou žádostí o předání důkazních prostředků vydávajícímu státu, v souladu s pravidly platnými pro vzájemnou spolupráci v trestních věcech. Výsledný postup tak vyžaduje dva úkony, což oslabuje jeho účinnost, efektivitu a rychlost. Tato pravidla navíc existují vedle tradičních nástrojů spolupráce a příslušné orgány jich tak v praxi využívají jen zřídka.

Směrnice taktéž nahrazuje Rámcové rozhodnutí 2008/978/SW ze dne 18. prosince 2008 o evropském důkazním příkazu k zajištění předmětů listin a údajů pro účely řízení v trestních věcech.⁴ Evropský důkazní příkaz se totiž vztahuje pouze na již existující důkazní prostředky a týká se tak pouze úzké části justiční spolupráce v trestních věcech, jež souvisí s důkazními prostředky. Vzhledem k jeho omezené oblasti působnosti mohou příslušné orgány libovolně užívat buď nový postup, nebo postupy vzájemné právní pomoci, jež v každém případě zůstávají použitelné pro důkazní prostředky nespádající do oblasti působnosti evropského důkazního příkazu.

Po přijetí shora zmiňovaných Rámcových rozhodnutí se tedy ukázalo, že stávající rámec pro shromažďování důkazních prostředků, je příliš roztržitý a složitý. Bylo proto třeba zaujmout nový přístup, který by přispěl k výše zmiňované efektivitě.

Mezi členskými státy EU vedle sebe koexistovaly jednak právní nástroje právní pomoci v trestních věcech v podobě mezinárodních smluv (Schengenská prováděcí úmluva⁵ nebo Úmluva o vzájemné právní pomoci v trestních

³ Rámcové rozhodnutí Rady 2003/577/SVV ze dne 22.7. 2003 o výkonu příkazů k zajištění majetku nebo důkazních prostředků v Evropské unii. Úř. věst. L 196, 2.8.2003, s. 45 a násl.

⁴ Rámcové rozhodnutí Rady 2008/978/SVV ze dne 18.12.2008 o evropském důkazním příkazu k zajištění předmětů, listin a údajů pro účely řízení v trestních věcech. Úř. věst. L 350, 30.12.2008, s. 72 a násl.

⁵ Podepsaná 19.6.1990 v Schengenu mezi Belgickým královstvím, Spolkovou republikou Německo, Lucemburským velkovévodstvím a Nizozemským královstvím k provedení dohody podepsané 14. června 1985 o postupném odstraňování kontrol na společných hranicích (Schengenská prováděcí úmluva). Úř. věst. L 239, 22. 9. 2000, s. 19 a násl.

věcech mezi členskými státy EU ze dne 29. května 2006) a jednak právní nástroje EU založené na principu vzájemného uznávání (rámcová rozhodnutí upravující příkaz k zajištění nebo evropský důkazní příkaz – ty však mají úzký rozsah a nevyklučují aplikaci mezinárodních smluv).

To byl praktický důvod, proč se některé členské státy EU⁷ rozhodly 29. dubna 2010 podat podnět k vydání nové směrnice. Jejím cílem by mělo být poskytnout jednoduchý a úplný právní rámec pro oblast justiční spolupráce v oblasti přeshraničního získávání důkazů mezi členskými státy EU, zavést do právní pomoci princip vzájemného uznávání a přitom zachovat flexibilitu právní pomoci, zajistit vysokou úroveň ochrany lidských práv a reflektovat dosavadní praktické zkušenosti.

Z podstaty věci je zřejmé, že čím rychleji se podaří příslušným justičním orgánům shromáždit potřebné důkazní prostředky pro jejich rozhodnutí, tím rychleji budou schopny toto rozhodnutí učinit a tak naplnit účel trestního řízení spočívající mimo jiné ve spravedlivém potrestání pachatele. Můžeme tedy konstatovat, že nový právní rámec by mohl bezesporu přispět taktéž k zajištění efektivity ukládaných sankcí, jelikož víme, že o efektivitě lze u případné sankce hovořit pouze v případě, že nastoupí pokud možno v krátké době po spáchání trestného činu.

II.

Nová Směrnice směřuje k vytvoření komplexního systému, který nahradí všechny stávající nástroje v této oblasti, včetně rámcového rozhodnutí o evropském důkazním příkazu. Bude se v co největším rozsahu vztahovat na všechny druhy důkazů, bude obsahovat lhůty pro vykonání, a co nejvíce omezí důvody pro zamítnutí. Tento nový přístup bude založen na jednotném nástroji nazvaném evropský vyšetřovací příkaz (dále v textu jen EVP), jež bude vydáván za účelem provedení jednoho či několika konkrétních vyšetřovacích úkonů ve vykonávajícím státě s cílem shromáždit důkazy a který mimo jiné směřuje k tomu, aby bylo v rámci mezinárodní spolupráce v trestních věcech mezi členskými státy EU dosaženo rychlosti, účinnosti a efektivity.

⁶ Akt Rady ze dne 29.5.2000, kterým se v souladu s článkem 34 Smlouvy o Evropské unii zavádí úmluva o vzájemné právní pomoci v trestních věcech mezi členskými státy Evropské unie. OJ C 197, 12. 7. 2000. S. 1 – 23.

⁷ Belgické království, Bulharská republika, Estonská republika, Španělské království, Rakouská republika, Republika Slovinsko a Švédské království.

Pokud bychom se měli stručně podívat na obsah Směrnice, do působnosti EVP spadají všechny vyšetřovací úkony prováděné za účelem opatření důkazu, s výjimkou úkonů prováděných za účelem opatření důkazu v rámci společných vyšetřovacích týmů na území členských států účastnících se týmu, neboť jedním z benefitů takového týmu je, že opatřené důkazy jsou dostupné členům týmu bez potřeby vydávat nějakou další žádost nebo příkaz, jakož i úkony týkající se některých zvláštních druhů odposlechu telekomunikačních prostředků (odposlech s okamžitým přenosem a odposlech satelitních telekomunikačních prostředků). Na tyto druhy úkonů by se měly nadále vztahovat stávající právní nástroje.

EVP je tedy zaměřen na vyšetřovací úkon, který musí být proveden. K rozhodnutí o úkonu, který má být proveden, je na základě své znalosti detailů příslušného vyšetřování nejlépe povolán vydávající orgán, kterým může být justiční orgán, což je typicky soud, státní zástupce/prokurátor nebo vyšetřující soudce, nebo jiný orgán, pokud je v daném řízení vybaven pravomocemi srovnatelnými s pravomocemi vyšetřujícího orgánu v trestním řízení, pokud jde o opatřování důkazů (např. policejní orgán), a pokud EVP potvrdí (validuje) justiční orgán. Vykánávající orgán by však měl mít možnost provést jiný druh úkonu, a to buď proto, že požadovaný úkon v rámci jeho vnitrostátního práva neexistuje nebo není dostupný, nebo proto, že tento jiný druh úkonu zajistí stejný výsledek jako úkon uvedený v EVP, ovšem za použití mírnějších donucovacích prostředků.

Co se týká jeho praktického provedení, EVP by měl být proveden podle náležitostí a postupů výslovně stanovených vydávajícím státem v co nejširším možném rozsahu, aniž by ale byly dotčeny základní právní zásady vykonávajícího státu.

EVP se vztahuje na trestní řízení a na řízení v rámci tzv. správního práva trestního. Je tedy v zásadě použitelný na všechny typy úkonů právní pomoci prováděných za účelem opatření důkazu na území jiného členského státu EU pro účely trestního řízení nebo řízení v rámci tzv. správního práva trestního.

Nelze jej tedy interpretovat tak, že by se snad měl týkat opatřování důkazů pro potřeby správních orgánů konajících správní řízení, proti jejichž rozhodnutí se lze odvolat ke správnímu soudu, ale tak, že se bude vztahovat pouze na ta rozhodnutí správních orgánů, proti nimž je přípustný opravný prostředek, o kterém rozhoduje trestní soud. Směrnice svou úpravou vychází vsvědčí např. potřebám Německa a Rakouska, které uplatňují tzv. trestní právo správní. Jeho princip lze zjednodušeně popsat tak, že u určitých skut-

kových podstat vede v první instanci řízení správní orgán, který porušení zákona posuzuje jakožto správní delikt, dojde-li však k podání opravného prostředku, ve druhém stupni o tomtéž skutku jakožto o trestném činu rozhoduje trestní soud. Nicméně i prvoinstanční řízení má řadu znaků shodných s naším trestním řízením, např. v něm lze vydat zatýkáací rozkaz na osobu, proti níž se řízení vede, nařídít domovní prohlídku apod. Ve vymezených případech (očekává-li se odnětí svobody, na základě opravného prostředku, při nezaplacení uložené pokuty) pak pravomoc v dané věci rozhodovat přechází na trestní soud. Vzhledem k charakteru tohoto trestně-správního řízení je i správním orgánům rozhodujícím v prvním stupni poskytována právní pomoc justičními orgány jiných států v rámci trestního řízení, neboť vedou takové řízení, které připouští proti jejich rozhodnutím opravný prostředek, o kterém rozhoduje trestní soud. V České republice trestní právo správní uplatňováno není.⁸

EVP se tedy může vztahovat pouze na opatřování důkazů pro účely těchto řízení, netýká se příhraničního doručování, zajištění majetku pro jiné než důkazní účely (zajištění nároku poškozeného, zajištění výkonu peněžitého trestu, zajištění výkonu trestu propadnutí majetku, zajištění zabránění části majetku, zajištění nástrojů a výnosů z trestné činnosti pro účely propadnutí a zabránění) ani oblasti policejní spolupráce.

III.

Oblast právní pomoci využívaná pro opatřování důkazů je v České republice obecně upravena v části třetí hlavě I. ZOMJS⁹. V části páté téhož zákona jsou pak vymezeny zvláštní postupy mezinárodní justiční spolupráce ve vztazích České republiky s jinými členskými státy EU, např. společný vyšetřovací tým. Ve vztahu k EVP je významná hlava III. části páté ZOMJS upravující příkaz k zajištění hodnoty nebo důkazního prostředku, která implementuje rámcové rozhodnutí Rady 2003/577/SVV ze dne 22. července 2003 o výkonu příkazů k zajištění majetku nebo důkazních prostředků v EU. Toto rámcové rozhodnutí bylo ve vztahu k důkazním prostředkům nahrazeno EVP, a proto je třeba hlavu III části páté ZOMJS omezit pouze na zajištění nástrojů a vý-

⁸ Více k problematice správního práva trestního In: Sládeček, V. *Obecné správní právo. 3. aktualizované a upravené vydání*, Praha : Wolters Kluwer ČR, 2013, s. 198 – 226.

⁹ Zákon č. 104/2013 Sb., o mezinárodní justiční spolupráci ve věcech trestních, ve znění dalších předpisů, dále v textu jen „ZOMJS“.

nosů z trestné činnosti, které neslouží k důkazním účelům, a náhradní hodnoty za ně.

Postupy právní pomoci obsažené v ZOMJS bude možné užít nanejvýše podřídně ve vztahu k některým zvláštním úkonům, neboť EVP obsahuje samostatnou komplexní úpravu postupu při přeshraničním opatrování důkazů mezi členskými státy EU. Navržená právní úprava proto včleňuje do části páté zákona ZOMJS novou hlavu XI implementující Směrnici, resp. EVP. Díl 1 obsahuje společná ustanovení, díl 2 upravuje postup při zajištění výkonu evropského vyšetřovacího příkazu vydaného orgánem jiného členského státu na území České republiky, díl 3 upravuje postup při vyžadování provedení úkonu za účelem opatření důkazu na území jiného členského státu prostřednictvím evropského vyšetřovacího příkazu vydaného justičním orgánem České republiky a díl 4 pak stanoví některé odlišnosti ve vztahu k specifickým úkonům typu přeshraničního odposlechu, přeshraničního použití agenta nebo provedení předstíraného převodu (skryté vyšetřování) apod.

Přestože lhůta pro provedení Směrnice byla stanovena do 22. května 2017, Česká republika je v tomto okamžiku ve stavu pouhého věcného záměru návrhu novelizace zákona o mezinárodní justiční spolupráci ve věcech trestních.¹⁰

Nechceme se nikterak detailně zabývat uvedeným návrhem, proto jen stručně zdůrazníme, že tento vychází z praktických poznatků a zkušeností zástupců justice a jeho jediným cílem je v souladu se Směrnicí jednotně upravit oblast justiční spolupráce při přeshraničním získávání důkazů mezi Českou republikou a jinými členskými státy EU, přičemž příslušné orgány České republiky nejsou vybaveny novými pravomocemi, s výjimkou pravomoci vydat EVP, který ovšem sám o sobě nikomu neukládá žádné povinnosti ani nepřiznává žádná oprávnění, jelikož jeho obsah je obdobný dnešní žádosti o právní pomoc.

Ke dni zpracování tohoto příspěvku, tj. kde dni 1. září 2016, nebyla doposud příslušná novela schválena vládou České republiky a tudíž ani předložena Poslanecké sněmovně Parlamentu Českého republiky.

Jsme si samozřejmě vědomi, že existuje ještě dostatečný časový prostor pro příslušnou implementaci, ale s ohledem na skutečnost, že v současné

¹⁰ Věcný záměr uvedeného zákona včetně příslušné důvodové zprávy jsou k dispozici na portálu www.justice.cz v záložce legislativa, trestní legislativa, návrh zákona, kterým se mění zákon č. 104/2013 Sb., o mezinárodní justiční spolupráci ve věcech trestních, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony.

době, tj. ke dni 1. září 2016, je v rámci druhého čtení Poslaneckou sněmovnou projednávána implementace směrnice Evropského parlamentu a Rady 2013/48/EU ze dne 22. října 2013 o právu na přístup k obhájci v trestním řízení a řízení týkajícím se evropského zatýkacího rozkazu a o právu na informování třetí strany a právu na komunikaci s třetími osobami a konzulárními úřady v případě zbavení osobní svobody, která má být implementována do 27. listopadu 2016, máme určité pochybnosti.

IV.

Co je tedy praktickým přínosem Směrnice, respektive EVP? Ovlivní tento nějak činnost dotčených orgánů nebo se bude jednat pouze o „mrtvý“ byrokratický krok? Jsme přesvědčeni, že v pozitivním slova smyslu by EVP mohl být přínosem pro aplikační praxi a to právě z níže uvedených důvodů.

EVP usnadňuje řešení trestných činů, včetně např. korupce, obchodu s drogami a organizovaného zločinu. Kupříkladu řecká policie může požádat své protějšky v Německu, aby za ni provedly domovní prohlídky či vyleschly svědky.

EVP zlepšuje stávající legislativu EU týkající se této oblasti, neboť stanovuje přísné lhůty k shromáždění požadovaných důkazů a omezuje důvody pro zamítnutí takových žádostí. Zároveň pro žádost orgánů o pomoc se sháněním důkazů zavádí jediný, standardní formulář, čímž omezuje administrativu.

Poté co vykonávající stát obdrží EVP, musí podle žádosti rychle konat, jelikož lhůta na provedení úkonu je stanovena na 90 dnů od rozhodnutí o uznání nebo vykonání EVP, s možností jednorázového maximálního prodloužení o dalších až 30 dnů. Možnost odmítnout příkaz vykonat je např. tehdy, pokud příkaz odporuje základním zásadám práva dané země či poškozují základní zájmy v oblasti národní bezpečnosti nebo může ohrozit zdroj informací, případně požadovaný úkon není českými trestními předpisy upraven a není možné ho nahradit úkonem jiným.

Pokud se orgán, který příkaz vykonává, domnívá, že to povede k podobným výsledkům, může zvolit jiný vyšetřovací úkon, než EVP požaduje, což je odrazem zmiňované flexibility a efektivity. Je třeba zdůraznit, že takovýto úkon nesmí být invazivnější než úkon požadovaný. Pokud by invazivnější byl, je třeba, aby jiný členský stát zaslal nový EVP, ve kterém o takový úkon požádá.

Samozřejmě, že je otázkou, jak se v případě České republiky, která doposud EVP do své právní úpravy neimplementovala, k novému institutu postaví orgány činné v trestním řízení a zda budou mít chuť a ochotu jej při své činnosti realizovat.

Seznam použité literatury

1. Akt Rady ze dne 29. května 2000, kterým se v souladu s článkem 34 Smlouvy o Evropské unii zavádí úmluva o vzájemné právní pomoci v trestních věcech mezi členskými státy Evropské unie.
2. Rámcové rozhodnutí Rady 2003/577/SVV ze dne 22. července 2003 o výkonu příkazů k zajištění majetku nebo důkazních prostředků v Evropské unii.
3. Rámcové rozhodnutí Rady 2008/978/SVV ze dne 18. prosince 2008 o evropském důkazním příkazu k zajištění předmětů, listin a údajů pro účely řízení v trestních věcech.
4. Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2014/41/EU o evropském vyšetřovacím příkazu v trestních věcech ze dne 3. dubna 2014.
5. SLÁDEČEK, V. *Obecné správní právo*. 3. aktualizované a upravené vydání, Praha : Wolters Kluwer ČR, 2013.
6. Věcný záměr zákona, kterým se mění zákon č. 104/2013 Sb., o mezinárodní justiční spolupráci ve věcech trestních, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony, včetně příslušné důvodové zprávy.
7. Zákon č. 104/2013 Sb., o mezinárodní justiční spolupráci ve věcech trestních, ve znění dalších předpisů.

PRÁVO NA OBHAJOBU V KONTEXTE LEGISLATÍVY EÚ¹

RIGHT OF DEFENCE IN THE CONTEXT OF LEGISLATION OF EU

doc. JUDr. Peter Polák, PhD.

Ústav verejného práva, Fakulta práva Paneurópskej vysokej školy, Bratislava

Abstrakt: Právo na obhajobu v trestnom konaní je jedným zo základných kritérií práva na spravodlivý proces v zmysle článku 6 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd. Preto sa tejto parciálnej problematike ochrany práva osoby, proti ktorej sa vedie trestné stíhanie, venuje v poslednom čase pozornosť v legislatíve EÚ v podobe konkrétneho právneho aktu. Cieľom príspevku je zistiť požiadavky na obhajobu v jednotlivých častiach trestného konania vyplývajúce z tohto právneho aktu a tieto porovnať s platnou národnou legislatívou.

Abstract: The right to a defense in criminal proceedings is one of the basic criteria of the right to a fair trial according to the Article 6 of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. Thus, this partial problematic of protection of defendant's rights has recently been devoted a lot of attention in the EU legislation in the form of a specific legislative act. The aim of this contribution is to determine requirements for defense in individual stages of criminal proceedings stemming from this legislative act and compare them with the current national legislation.

Kľúčové slová: obhajoba v trestnom konaní, právo na obhajobu, požiadavky na obhajobu podľa legislatívy EÚ.

Key words: defense in criminal proceedings, right to a defense, requirements for defense according to the EU legislation.

¹ Táto práca je podporovaná Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-0356-12.

ÚVOD

Čo je účelom trestného konania nie je v trestnom práve procesnom definované. Účel trestného konania možno odvodiť od predmetu úpravy Trestného poriadku (zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov, ďalej len „Trestný poriadok“ alebo „TP“), ktorý upravuje trestné konanie. Podľa úpravy predmetu Trestného poriadku uvedenej v ustanovení § 1, možno za účel trestného konania považovať „náležité zistenie trestných činov a spravodlivé potrestanie ich páchatelov podľa zákona, pričom treba rešpektovať základné práva a slobody fyzických a právnických osôb“. V slovenskej, ale aj v českej trestno-procesnej teórii možno nájsť aj podrobnejšie vymedzenie účelu trestného konania. Napríklad, že „základným účelom trestného konania je v súlade so zákonom odhaliť páchatela skutku, ktorý naplňuje znaky trestného činu podľa hmotného trestného práva, vyšetriť tento skutok a postaviť páchatela pred súd, ktorý rozhodne o jeho vine či nevine, a v prípade, že rozhodne o jeho vine, uloží mu trest alebo ochranné opatrenie, poprípade upustí od potrestania a zaistí výkon trestu alebo ochranného opatrenia, ak boli uložené“.² Trestno-procesná teória ide vo vymedzení účelu trestného konania ešte ďalej, pričom vychádza z interpretácie zákonnej dikcie predmetu úpravy Trestného poriadku, ako základného trestno-procesného predpisu, ako aj z relevantnej judikatúry Európskeho súdu pre ľudské práva (ďalej len ESĽP). Podľa nej je účelom trestného konania aj vykonanie riadneho zákonného procesu (tzv. „fair proces“). Podľa judikatúry ESĽP „spravodlivosť trestného konania v sebe zahŕňa predovšetkým zásadu rovnosti zbraní (tzv. „equality of arms“), to znamená zásadu, že každá procesná strana musí mať rovnakú možnosť hájiť svoje záujmy a že žiadna z nich nesmie mať podstatnú výhodu voči protistrane. Zásadou rovnosti zbraní však nie je požiadavka spravodlivosti vyčerpaná a táto zásada je len jedným z čiastkových aspektov pojmu spravodlivého procesu“.³ Procesnými zárukami spravodlivého procesu sú podľa článku 6 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd⁴ predovšetkým právo na verej-

² VANTUCH, P. : *Obhajoba obviněného*. 3. Doplněné a přepracované vydání. Praha : C. H. Beck, 2010, s. 4, porovnaj aj Ivor, J. a kol. *Trestné právo procesné*. Bratislava : Iura Edition, 2010, s. 22 – 24.

³ Porovnaj rozsudok ESĽP Delcourt versus Belgicko, A – 11 (1970).

⁴ Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd, publikovaný v Oznámení Federálneho ministerstva zahraničných vecí č. 209/1992 Zb. v znení dodatkových protokolov a oznámení Ministerstva zhraničných vecí SR č. 102/1999 Z. z.

nosť konania a rozhodovania, právo na primeranú rýchlosť konania, právo na spravodlivé prejednanie vecí, v rámci ktorého sa predovšetkým uplatňujú zásady rovnosti zbraní, kontradiktórnosti konania, prítomnosti na úkonoch konania, odôvodnenosti rozhodnutí a osobitne v trestnom konaní na viac právo obvineného oboznámiť sa s povahou a dôvodmi obvinenia, právo na prípravu obhajoby, právo obhajovať sa osobne alebo za pomoci obhajcu, právo na výsluch svedkov proti sebe a na predvolanie a výsluch svedkov vo svoj prospech a právo na bezplatnú pomoc tlmočníka.⁵ Na základe uvedených skutočností možno konštatovať, že účel trestného konania zahŕňa aj požiadavku uskutočnenia práva osoby proti ktorej sa vedie trestné stíhanie (obvineného) na obhajobu.

Je teda zrejmé, že právo na obhajobu je jednou zo základných zásad spravodlivého trestného konania. To je vlastne dôvod, prečo sa právom na obhajobu v trestnom konaní zaoberá okrem národnej legislatívy, legislatívy medzinárodných organizácií aj legislatíva Európskej únie. Podľa článku 82 ods. 1 Zmluvy o fungovaní Európskej únie⁶ „...justičná spolupráca v trestných veciach v Únii je založená na zásade vzájomného uznávania rozsudkov a iných justičných rozhodnutí...“. Vzájomné uznávanie rozhodnutí v trestných veciach môže účinne fungovať iba v atmosfére dôvery, v ktorej nielen justičné orgány, ale aj všetci účastníci trestného konania považujú rozhodnutia justičných orgánov iných členských štátov za rovnocenné s vlastnými, čo zahŕňa nielen dôveru v primeranosť pravidiel iných členských štátov, ale aj dôveru v správne uplatňovanie týchto pravidiel. Posilňovanie vzájomnej dôvery si vyžaduje podrobné pravidlá na ochranu procesných práv a záruk vyplývajúcich z Charty základných práv Európskej únie, Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd a Medzinárodného paktu o občianskych a politických právach. Úlohu stanoviť takéto pravidlá má relevantná legislatíva EÚ. V tejto súvislosti je dôležité poznať požiadavky vyplývajúce z aktuálnej legislatívy Európskej únie na uplatňovanie práva na obhajobu, a tieto porovnať so súčasnou platnou národnou úpravou.

⁵ ŠAMAL, P., KRÁL, V., BAXA, J., PŮRY, J. *Trestní řád, Komentář. I. díl. 4. vydání.* Praha : C. H. Beck, 2002, s. 3.

⁶ Zakladajúce zmluvy Európskej únie boli zmenené Lisabonskou zmluvou tak, že Zmluva v prvom článku mení Zmluvu o Európskej únii (v skratke ZEÚ, konsolidované znenie – Ú. v. C 326/13, 26.12.2012), v druhom článku mení Zmluvu o založení Európskeho spoločenstva s tým že Zmluvu o založení Európskeho spoločenstva premenúva na Zmluvu o fungovaní Európskej únie (v skratke ZFEÚ, konsolidované znenie – Ú. v. 326/47, 26.10.2012). Ostatných päť článkov obsahujú prechodné a záverečné ustanovenia. Lisabonská zmluva sa stala platnou 1.12.2009 – pozn. autora.

1 ÚČEL A OBSAH PRÁVA NA OBHAJOBU PODĽA RELEVANTNEJ MEDZINÁRODNEJ LEGISLATÍVY, PLATNEJ NÁRODNEJ LEGISLATÍVY A SÚDNEJ JUDIKATÚRY

Všeobecne možno zhrnúť účel a obsah práva osoby proti ktorej sa vedie trestné stíhanie (obvineného), na obhajobu slovami, že účelom obhajoby je ochrana záujmov obvineného tak, aby boli náležité a včas objasnené skutočnosti, ktoré obvineného zbavujú viny alebo jeho vinu zmierňujú, ďalej skutkové objasnenie veci z hľadiska obhajoby, vrátane jej právneho posúdenia a ochrany všetkých práv obvineného v priebehu celého trestného konania, a to aj v rôznych čiastkových otázkach tak, aby nedochádzalo k porušovaniu procesných práv obvineného a k nezákonným a neodôvodneným zásahom do jeho ústavne chránených práv a slobôd. Obhajoba takto prispieva k správne mu objasneniu a posúdeniu veci tak, aby obvinenému nebol pričítaní čin, ktorý nespáchal, aby bol uznaný za vinného len na základe jednoznačného preukázania viny, a v prípade že mu bol čin preukázaný, aby nebol potrestaný prísnejšie než zodpovedá jeho vine.⁷

Zabezpečenie práva na obhajobu je nevyhnutným predpokladom efektívneho, zákonného a spravodlivého trestného konania, ktorého významnou úlohou je ochrana práv a zákonom chránených záujmov občanov, právnických osôb, štátnych a neštátnych orgánov a inštitúcií. Treba zdôrazniť, že sa zabezpečuje nielen v záujme osoby, proti ktorej sa vedie trestné stíhanie, ale v záujme zákonného a spravodlivého priebehu trestného konania ako celku.

Úroveň legislatívneho vyjadrenia práva na obhajobu, ale aj jeho praktickej realizácie, má pre trestné konanie rozhodujúci význam. Keďže obvinený najlepšie vie, či a ako sa podieľal na spáchaní trestnej činnosti, kto sú jeho spoločníci, vždy sa budú vyskytovať pochopiteľné aktivity operatívno-pátracích orgánov Policajného zboru, prípadne operatívno-pátracích orgánov iných obdobných inštitúcií (napr. Vojenská polícia, Finančná správa, Zbor väzenskej a justičnej správy), ale aj orgánov činných v trestnom konaní, aby sa ku skutku priznal a aby označil a usvedčil spolupáchateľov. Tieto viac menej inkvizitické metódy, ktorých cieľom je dosiahnuť priznanie obvineného,

⁷ Porovnaj VANTUCH, P. : *Obhajoba obvineného. 3. doplnené a prepracované vydání.* Praha : C. H. Beck, 2010, s. 5.

nemajú vždy len legálnu formu, respektíve sa môžu pohybovať na hranici legálnosti. Osoba podozrivá zo spáchania trestného činu alebo obvinený vystavený tlaku, často aj zo strachu z následkov, najmä ak trestný čin spáchal, alebo sa na ňom inak podieľal, nežiada, aby sa dodržiavali jeho práva na obhajobu, najmä ak o nich nebol poučený, prípadne ich znenie nepoznal. Treba si uvedomiť, že právo na obhajobu nie je právom zločincina, ktorý ho využíva a zneužíva preto, aby sa vyhol trestnému stíhaniu alebo trestu, ako sa to niekedy nesprávne interpretuje, ale právom občana, ktorému zaručuje rešpektovanie jeho osobnosti, jeho základných práv, pričom mu zabezpečuje, aby sa relevantné skutočnosti a dôkazy svedčiace proti nemu zisťovali výlučne zákonným spôsobom, a aby k zásahom do jeho základných práv a slobôd dochádzalo len v najnutnejšej miere. Preto akékoľvek porušovanie práva na obhajobu je v trestnom konaní demokratického štátu neprípustné.

Význam práva na obhajobu zdôrazňujú aj viaceré medzinárodno-právne dokumenty. Medzi také patrí aj Všeobecná deklarácia ľudských práv, ktorá v článku č. 11 ods. 1 ustanovuje, že „občana treba považovať za nevinného dovtedy, kým sa nepreukáže jeho vina na verejnom pojednávaní, **v ktorom mal plne zabezpečené právo na obhajobu**“.⁸ Aj jeden z najvýznamnejších medzinárodnoprávných nástrojov zabezpečenia ochrany ľudských práv a slobôd v teritoriálnych podmienkach Európy, vydaný Radou Európy v roku 1950, už spomínaný Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd⁹ v článku 6 ods. 3 deklaruje tieto minimálne práva obvineného, ktoré majú bezprostredný vzťah k uplatňovaniu zásady (princípu) práva na obhajobu. Konkrétne, každý, kto je obvinený z trestného činu, má minimálne tieto práva:

- byť bez meškania a v jazyku, ktorému rozumie, podrobne oboznámený s povahou a dôvodom obvinenia proti nemu [čl. 6 ods. 3 písm. a)],
- mať primeraný čas a možnosti na prípravu svojej obhajoby [čl. 6 ods. 3 písm. b)],
- obhajovať sa osobne alebo s pomocou obhajcu podľa vlastného výberu,

⁸ Všeobecná deklarácia ľudských práv bola prijatá Valným zhromaždením OSN 8. decembra 1948 ako základný dokument OSN v oblasti ľudských práv a slobôd, a to vo forme deklarácie VZ OSN č. 217/1948, teda dokumentu, ktorý nemá právnu záväznosť. Napriek tomu sú ustanovenia deklarácie všeobecne rešpektované ako dokument OSN upravujúci základné štandardy ľudských práv a slobôd – www.vop.gov.sk/files/File/deklaracia.doc – 12.9.2014.

⁹ Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd, publikovaný v Oznámení FMZV č. 209/1992 Zb. a v oznámení MZV SR č. 102/1999 Z. z.

- alebo pokiaľ nemá prostriedky na zaplatenie obhajcu, aby sa mu poskytol bezplatne, ak to záujmy spravodlivosti vyžadujú [čl. 6 ods. 3 písm. c)],
- vypočúvať alebo dať vypočuť svedkov proti sebe a dosiahnuť predvolanie a výsluch svedkov vo svoj prospech za rovnakých podmienok, ako svedkov proti sebe [čl. 6 ods. 3 písm. d)], a
 - mať bezplatnú pomoc tlmočníka, ak nerozumie jazyku používanému pred súdom alebo týmto jazykom nehovorí [čl. 6 ods. 3 písm. e)].

Podobne upravený obsah práva na obhajobu možno nájsť v Medzinárodnom pakte o občianskych a politických právach¹⁰, konkrétne v ustanovení článku 14 odsek 3. V súvislosti s právom na obhajobu „Pakt“ zdôrazňuje, že „každý kto je obvinený z trestného činu, má mať tieto minimálne záruky:

- má byť bez odkladu a podrobne informovaný v jazyku, ktorému rozumie, o povahe a dôvode obvinenia proti nemu [čl. 14 ods. 3 písm. a)],
- má mať dostatok času a možnosti pre prípravu svojej obhajoby a aby sa mohol spojiť s obhajcom podľa svojej vlastnej voľby [§ 14 ods. 3 písm. b)],
- má byť súdený bez zbytočného odkladu, má byť súdený za svojej prítomnosti a obhajovať sa osobne alebo prostredníctvom obhajcu, ktorého si sám zvolí [čl. 14 ods. 3 písm. c)],
- má byť poučený o svojich právach a má mu byť poskytnutá právna pomoc v každom prípade, ak to záujmy spravodlivosti vyžadujú, a bez toho aby v takom prípade platil náklady, pokiaľ nemá dostatočné prostriedky na úhradu [čl. 14 ods. 3 písm. d)],
- má mu byť daná možnosť, aby vykonal výsluch alebo dal vykonať výsluch svedkov proti sebe a aby mal možnosť zúčastniť sa na výsluchu svedkov svedčiacich v jeho prospech za rovnakých podmienok, ako u svedkov svedčiacich proti nemu [čl. 14 ods. 3 písm. e)],
- má sa mu dostať pomoc tlmočníka, ak nerozumie jazyku alebo nehovorí jazykom, ktorý používa súd [čl. 14 ods. 3 písm. f)], a

¹⁰ Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach je medzinárodným dohovorom, ktorý bol schválený Valným zhromaždením OSN 16. decembra 1966 a ktorý vstúpil do platnosti 23. marca 1976. Zaväzuje strany dohovoru (štáty, ktoré ho podpísali), aby rešpektovali občianske a politické práva jednotlivcov vrátane práva na život, slobody prejavu alebo práva združovať sa. Ide o prvý právne záväzný medzinárodný dohovor, ku ktorému bol vytvorený aj kontrolný mechanizmus vo forme Výboru pre ľudské práva, ktorý hodnotí správy zo zmluvných štátov o dodržiavaní týchto práv. Pre Československo nadobudol účinnosť 23. marca 1976. Pakt bol publikovaný v Oznámení MZV ČSSR č. 120/1976 Zb. Na základe recepcného ustanovenia Ústavy SR sa stal súčasťou aj právneho poriadku SR.

- nesmie byť nútený svedčiť proti sebe a priznať vinu“ [článok 14 odsek 3 písm. g)].

Ako možno z prehľadu minimálnych práv obvineného na obhajobu, garantovaného „Paktom“, vyrozumieť, je kladený dôraz na možnosť obvineného obhajovať sa pomocou zvoleného obhajcu. Táto skutočnosť si zaslúži zvýšenú pozornosť a preto bude ešte v inej súvislosti pertraktovaná.

Právo na obhajobu je aj ústavnoprávnym princípom, keďže Ústava SR¹¹ v odseku 2 Čl. 50 uvádza, že „obvinený má právo, aby mu bol poskytnutý čas a možnosť na prípravu obhajoby a aby sa mohol obhajovať sám alebo prostredníctvom obhajcu“. Z hľadiska širších súvislostí možno za súčasť ústavnoprávneho princípu práva na obhajobu považovať aj ustanovenie odseku 3 Čl. 50 Ústavy SR, podľa ktorého „obvinený má právo odoprieť výpoveď, tohto práva ho nemožno pozbaviť nijakým spôsobom“.

V súvislosti s uplatňovaním ústavných princípov práva na obhajobu sa možno oboznámiť s viacerými judikátmi Ústavného súdu SR, ktoré približujú výklad viacerých procesných ustanovení týkajúcich sa aplikácie práva na obhajobu. Keďže ide o výklad, ktorý je pre orgány činné v trestnom konaní a súdy záväzný, je žiaduce ho poznať. Podstatou obsahu relevantnej judikatúry Ústavného súdu SR sa zaoberá nasledovný text.

Účelom práva podľa Čl. 50 ods. 3 Ústavy SR je poskytnúť obvinenému možnosť, aby sa bránil obvineniu, že spáchal trestný čin. Toto oprávnenie mu orgány Slovenskej republiky činné v trestnom konaní nemôžu odoprieť. Pre uplatnenie práva podľa Čl. 50 ods. 3 Ústavy SR nie je nevyhnutnou podmienkou prítomnosť obvineného na území Slovenskej republiky (II ÚS 8/96). Ustanovenie Čl. 50 ods. 3 Ústavy SR zaručuje právo obvinenému, pričom sa kladie dôraz na existenciu týchto práv už od vznesenia obvinenia. Subjektom týchto práv je teda len osoba, ktorej bolo podľa § 261 ods. 1 Trestného poriadku vznesené obvinenie. Práva zaručené spomínaným ustanovením Ústavy SR sa v nezmenenom rozsahu priznávajú aj obžalovanému¹² a odsúdenému¹³ (III. ÚS 41/01). Právo na obhajobu trvá až do právoplatnosti súdneho rozhodnutia. Každému sa zaručuje, že bude mať čas na prípravu obhajoby, ako aj možnosť pripraviť si obhajobu a že obhajobu bude môcť

¹¹ Ústava č. 460/1992 Zb. Ústava SR v znení neskorších ústavných zákonov

¹² Podľa § 10 ods. 13 Trestného poriadku sa nariadení hlavného pojednávania obvinený označuje ako obžalovaný.

¹³ Podľa § 10 ods. 14 Trestného poriadku je odsúdeným ten, proti ktorému bol vydaný odsudzujúci rozsudok, ktorý už nadobudol právoplatnosť.

predniesť právne významným spôsobom buď osobne alebo prostredníctvom svojho obhajcu. Uplatnené právo na obhajobu nezaručuje oprávnenej osobe dosiahnutie takého rozhodnutia súdu, o aké sa usiluje pomocou obhajoby (III.ÚS 148/05, k podobným záverom dospel Ústavný súd SR aj vo svojom rozhodnutí III ÚS 79/10). Právo obvineného obhajovať sa osobne je jeho prvým a základným právom. Pretože obvinený je sám sebe obhajcom, zásadne musí mať všetky práva, ktoré inak niektoré právne poriadky priznávajú len obhajcovi, ale nie osobne obvinenému, napr. právo nahliadať do spisu, zúčastniť sa pojednávania a pod. V judikatúre sa doteraz neriešila otázka, či obvinený, ktorý nemá obhajcu, sa môže zúčastniť vyšetrovacích úkonov, ktorých sa inak môže zúčastniť obhajca, ale nie sám obvinený (III ÚS 6/00). Podľa § 213 ods. 1 Trestného poriadku však „môže policajt povoliť účasť obvinenému na vyšetrovacích úkonoch a umožniť mu klásť otázky vypočúvaným svedkom. postupuje tak najmä vtedy, ak obvinený nemá obhajcu a úkon spočíva vo výsluchu svedka, pri ktorom je dôvodný predpoklad, že ho nebude možné vykonať v konaní pred súdom, iba ak by zabezpečovanie jeho prítomnosti alebo jeho prítomnosť mohli ohroziť vykonanie tohto úkonu“. Právo zvoliť obhajcu obvinenému inými osobami priznáva iba Trestný poriadok (§ 39 ods. 2 až 5) a toto ich právo netvorí súčasť základného práva obvineného zvoliť si obhajcu podľa Čl. 50 ods. 3 Ústavy SR. K porušeniu základného práva podľa Čl. 50 ods. 3 Ústavy SR dôjde vtedy, ak obvinenému vôbec nebola poskytnutá možnosť zvoliť si obhajcu podľa vlastného výberu. K porušeniu práva iných osôb zvoliť obvinenému obhajcu dôjde vtedy, ak orgán štátu (súd) poruší ustanovenie § 39 ods. 1 Trestného poriadku, to znamená hoci obvinený obhajcu nezvolil nebola táto možnosť poskytnutá ani jeho blízkym a oprávneným osobám (I. ÚS 35/98). Porušením práva na obhajobu podľa Čl. 50 ods. 3 Ústavy SR je, ak obvinený alebo odsúdený nemá prístup ku všetkým právnym predpisom publikovaným v Zbierke zákonov SR v takom rozsahu a čase, ako potrebuje na svoju obhajobu. Z účelu väzby a ani výkonu trestu odňatia slobody nevyplýva potreba obmedzenia prístupu obvinených a odsúdených k právnym predpisom uverejneným v Zbierke zákonov SR (III. ÚS 256/03). Súčasťou práva na obhajobu je aj povinnosť umožniť v konaní pred súdom obvinenému a jeho obhajcovi nazretie do spisov. Ak túto povinnosť nesplnil súd prvého stupňa, je povinnosťou odvolacieho súdu zabezpečiť realizáciu práva na obhajobu (III. ÚS 41/01).¹⁴

¹⁴ Porovnaj Čič, M. a. kol.: *Komentár k Ústave Slovenskej republiky*. Bratislava : Eurokódex, 2012, s. 353 a 354.

Zásadný význam pri uplatňovaní práva na obhajobu majú určité konkrétne normy trestného práva procesného. Pri ich analýze treba určite začať ustanovením Trestného poriadku, ktoré predstavuje jednu zo základných zásad trestného konania a to zásadu uplatňovania práva na obhajobu. Ide o ustanovenie § 2 ods. 9 Trestného poriadku, podľa ktorého „má každý, proti komu sa vedie trestné stíhanie, právo na obhajobu“. Ustanovenie má vzhľadom na svoj obsah nepochybne charakter zásady, ktorá sa podľa zmienenej ústavnoprávnej judikatúry vzťahuje primerane na všetky štádiá trestného konania a primerane na všetky procesné postavenia osoby proti ktorej sa vedie trestné stíhanie, teda na obvineného, obžalovaného a odsúdeného. Primeranosť uplatňovania zásady práva na obhajobu v jednotlivých štádiách trestného konania a na jednotlivé procesné postavenia osoby proti ktorej sa vedie trestné stíhanie sa odvodzuje potom od konkrétnych trestno-procesných noriem, ktorých obsah súvisí s právom na obhajobu a ktoré platia pre trestné konanie ako celok, alebo len pre niektoré jeho štádium. Možno teda povedať, že obsah práva na obhajobu tvoria všeobecné trestno-procesné normy, teda ustanovenia Trestného poriadku upravujúce právo na obhajobu, ktoré sa uplatňujú v celom trestnom konaní, ako aj špeciálne trestno-procesné normy, teda tie ustanovenia Trestného poriadku, ktoré sa uplatňujú jednak len v tom ktorom štádiu trestného konania a jednak len osobou proti ktorej sa vedie trestné stíhanie v konkrétnom procesnom postavení, zodpovedajúcim konkrétnemu štádiu trestného konania. Sú teda parciálne oprávnenia tvoriace obsah práva na obhajobu, ktoré môže uplatňovať osoba proti ktorej sa vedie trestné stíhanie v priebehu celého trestného konania a sú takéto oprávnenia, ktoré môže uplatňovať napríklad len obvinený a len v prípravnom, ako aj len obžalovaný len na hlavnom pojednávaní a len odsúdený vo vykonávacom konaní.

Trestno-procesná teória uvádza, že obsah práva na obhajobu, ktoré môže osoba proti ktorej sa vedie trestné stíhanie uplatňovať v celom trestnom konaní, a súhrn ktorého je upravený v § 34 Trestného poriadku, zahŕňa nasledovné skupiny práv:

- a) **Právo obvineného vedieť, z čoho je obvinený a poznať svoje práva.** Podstata tohto oprávnenia spočíva v tom, že orgán činný v trestnom konaní musí pri prvom výsluchu obvinenému objasniť podstatu skutku uvedeného v uznesení o vznesení obvinenia, ktorý sa mu kladie za vinu, ako aj jeho trestnoprávnu kvalifikáciu podľa konkrétneho ustanovenia osobitnej časti Trestného zákona. Okrem toho je orgán činný v trest-

nom konaní pred začatím každého výsluchu povinný poučiť obvineného o jeho právach súvisiacich s obhajobou podľa presne ustanovenej zákonnej dikcie uvedenej v ustanovení § 121 ods. 2 Trestného poriadku. Táto dikcia znie: „*Ako obvinený máte právo vypovedať alebo odoprieť vypovedať. K priznaniu vás nikto nesmie nútiť. Máte právo zvoliť si obhajcu. Ak nemáte prostriedky na zaplatenie obhajcu, máte právo žiadať, aby vám bol obhajca ustanovený. Máte právo žiadať, aby sa obhajca zúčastnil vášho výsluchu a bez jeho prítomnosti nevypovedať*“.

- b) **Právo obvineného na osobnú obhajobu.** Podstata tohto práva spočíva v možnosti obvineného vykonávať jednotlivé úkony zamerané na obhajobu sám. Ide najmä o tieto úkony. Podľa § 34 ods. 2 Trestného poriadku má obvinený právo vyjadriť sa ku všetkým skutočnostiam, ktoré sa mu kladú za vinu a k dôkazom o nich. Môže uvádzať okolnosti, navrhovať, predkladať a obstarávať dôkazy slúžiace na jeho obhajobu, robiť návrhy a podávať žiadosti a opravné prostriedky. Čo sa týka vykonania všetkých uvedených úkonov, ide o právo obvineného, nie o jeho povinnosť. Ak teda obvinený nechce vykonať žiaden alebo niektorý z týchto úkonov, treba jeho vôľu rešpektovať.
- c) **Právo obvineného požadovať, aby sa v trestnom konaní zistili všetky okolnosti svedčiace v jeho prospech.** Táto požiadavka sa opiera o ustanovenie § 2 ods. 10 Trestného poriadku, podľa ktorého sa orgánom činným v trestnom konaní ukladá povinnosť s rovnakou starostlivosťou objasňovať okolnosti svedčiace proti obvinenému, ako aj tie, ktoré svedčia v jeho prospech.
- d) **Právo obvineného zvoliť si obhajcu a s ním sa radiť.** Obvinený môže uplatňovať svoje práva sám alebo prostredníctvom obhajcu. Obvinený má preto vždy právo zvoliť si obhajcu. Ak nemá dostatočné prostriedky, má nárok na bezplatnú obhajobu alebo obhajobu za zníženú odmenu. V prípadoch takzvanej povinnej obhajoby¹⁵ dokonca obvinený obhajcu

¹⁵ Po vznesení obvinenia musí mať obvinený obhajcu už v prípravnom konaní, ak je vo väzbe, vo výkone trestu odňatia slobody alebo na pozorovaní v zdravotníckom ústave, ak je pozbavený spôsobilosti na právne úkony alebo jeho spôsobilosť na právne úkony je obmedzená, ak ide o konanie o obzvlášť závažnom zločine, ak ide o konanie proti mladistvému, alebo ak ide o konanie proti ušlému (§ 37 ods. 1 TP). Obvinený musí mať obhajcu aj vtedy, ak to považuje súd a v prípravnom konaní prokurátor alebo policajt za nevyhnutné najmä preto, že majú pochybnosť o spôsobilosti obvineného náležite sa obhajovať (§ 37 ods. 2 TP). Obvinený musí mať obhajcu aj v konaní o vydanie do cudziny a v konaní, v ktorom sa rozhoduje o uložení ochranného liečenia s výnimkou protialkoholického liečenia alebo protitoxikomanického liečenia (§ 37 ods. 3 TP). Ak ide

mať musí. Zvolený obhajca však má vždy prednosť pred ustanoveným obhajcom. Obvinený alebo iná oprávnená osoba zvolí obhajcu tým, že písomne splnomocní obhajobou advokáta. Ak si obvinený nezvolí obhajcu sám a ak mu ho nezvolí ani jeho zákonný zástupca, môže mu ho zvoliť príbuzný v priamom rade, súrodenec, osvojiteľ, osvojenec, manžel, druh alebo zúčastnená osoba. Orgány činné v trestnom konaní a súd sú na žiadosť obvineného povinné obvinenému umožniť, aby v určenej lehote požiadal oprávnenú osobu, aby mu zvolila obhajcu vo vlastnom mene. Orgány činné v trestnom konaní a súd sú povinné o žiadosti obvineného bez meškania upovedomiť oprávnenú osobu. Ak je obvinený pozbavený spôsobilosti na právne úkony alebo ak je jeho spôsobilosť na právne úkony obmedzená, môžu mu oprávnené osoby zvoliť obhajcu aj proti jeho vôli. Obvinený alebo oprávnená osoba môžu zvoliť v tej istej veci aj viacerých obhajcov. Obvinený môže namiesto obhajcu, ktorého si zvolil alebo ktorého mu zvolila oprávnená osoba, zvoliť iného obhajcu (§ 39 TP). Ako už bolo uvedené obvinený má právo zvoliť si obhajcu a s ním sa radiť aj počas úkonov vykonávaných orgánom činným v trestnom konaní alebo súdom. S obhajcom sa však v priebehu svojho výsluchu nemôže radiť o tom, ako odpovedať na položenú otázku. Môže žiadať, aby bol vypočúvaný za účasti svojho obhajcu a aby sa obhajca zúčastnil aj na iných úkonoch prípravného konania. Ak je obvinený zadržaný, vo väzbe alebo vo výkone trestu odňatia slobody, môže s obhajcom hovoriť

o konanie o obzvlášť závažnom zločine, obvinený sa môže po prvej porade s obhajcom výslovným vyhlásením vzdať práva na povinnú obhajobu. Toto vyhlásenie môže vziať späť. Úkony vykonané po výslovnom vyhlásení o vzdaní sa práva na povinnú obhajobu do späť vzatia tohto vyhlásenia sa nemusia opakovať (§ 37 ods. 4 TP).

Odsúdený musí mať obhajcu aj vo vykonávacom konaní, v ktorom súd rozhoduje na verejnom zasadaní ak je pozbavený spôsobilosti na právne úkony alebo ak je jeho spôsobilosť na právne úkony obmedzená, b) ak ide o podmienené prepustenie z výkonu trestu odňatia slobody mladistvého, ktorý v čase konania verejného zasadania nedovršil osemnásť rok, ak je vo väzbe, alebo ak sú pochybnosti o jeho spôsobilosti náležite sa obhajovať (§ 38 ods. 1 TP). V konaní o mimoriadnych opravných prostriedkoch musí mať odsúdený obhajcu, ak je vo väzbe, vo výkone trestu odňatia slobody alebo na pozorovaní v zdravotníckom ústave, ak je pozbavený spôsobilosti na právne úkony alebo jeho spôsobilosť na právne úkony je obmedzená ak je mladistvý a v čase konania verejného zasadania o mimoriadnom opravnom prostriedku nedovršil osemnásť rok, ak sú pochybnosti o jeho spôsobilosti náležite sa obhajovať, alebo ak ide o konanie proti odsúdenému ktorý zomrel (§ 38 ods. 2 TP). Ak ide o konanie o obzvlášť závažnom zločine, odsúdený sa môže po prvej porade s obhajcom výslovným vyhlásením vzdať práva na povinnú obhajobu. Toto vyhlásenie môže vziať späť. Úkony vykonané po výslovnom vyhlásení o vzdaní sa práva na povinnú obhajobu do späťvzatia tohto vyhlásenia sa nemusia opakovať (§ 38 ods. 3 TP).

bez prítomnosti tretej osoby; to neplatí pre telefonický rozhovor obvineného s obhajcom počas výkonu väzby, ktorého podmienky a spôsob výkonu ustanovuje osobitný predpis.¹⁶

Pre uplatňovanie obhajoby obvineného prostredníctvom obhajcu vzniká priestor, ktorý je vymedzený normami trestného práva procesného len rámcovo. Veľká časť tohto vzťahu je založená práve na dodržaní zásady (princípu) práva na obhajobu. Obhajca je vlastne právnym zástupcom osoby, proti ktorej sa vedie trestné stíhanie. Jeho úlohou je poskytnúť obvinenému všestrannú pomoc. Obhajca predovšetkým dbá o to, aby v priebehu celého trestného konania boli v prospech obvineného využité všetky práva a prostriedky obhajoby, ktoré ustanovenia Trestného poriadku obvinenému poskytujú, aby nebol obvinený pre neznalosť predpisov trestného práva, ale aj pre neznalosť iných relevantných právnych predpisov, ukrátený na svojich právach. Obhajca je samostatným subjektom trestného konania (§ 10 ods. 11 TP). Ako subjekt trestného konania však zásadne vystupuje v mene obvineného, s jeho súhlasom a v medziach jeho súhlasu, čo je veľmi dôležitá skutočnosť pre pochopenie úlohy obhajcu. Obhajca je teda viazaný príkazmi obvineného a musí ich plniť. Ak by však tieto príkazy boli v rozpore s úlohami obhajoby, musí ich odmietnuť. Napríklad obhajca obvineného sa môže vzdať opravného prostriedku proti rozhodnutiu týkajúceho sa obvineného iba v jeho zastúpení, teda podľa jeho pokynov, a nie na základe vlastnej úvahy (R 16/1991). Na druhej strane je však povinnosťou obhajcu, aby osobe, ktorú obhajuje a ktorá neovláda jazyk, v ktorom sa trestné konanie vedie, v rámci účinnej právnej pomoci, ktorú je povinný poskytovať, zabezpečil preklad písomností do jej materinského jazyka alebo jazyka, ktorý ovláda (R 45/2007). Právna teória považuje obhajcu za stranu trestného konania. Ustanovenie § 10 ods. 11 Trestného poriadku, ktoré inak upravuje, kto je stranou trestného konania, však obhajcu ako stranu trestného konania neuvádza. Z toho vyplýva, že obhajca nemôže v trestnom konaní vystupovať vo vlastnom mene, a to ani v konaní proti ušlému. Koná vždy v mene obvineného. V tejto súvislosti potom však prichádza do úvahy otázka, ako je to v prípade ak je obvinený pozbavený spôsobilosti na právne úkony alebo ak je jeho spôsobilosť na právne úkony obmedzená. Vtedy môže jednotlivé úkony obhajca vykonávať aj proti vôli svojho klienta, napríklad podávať opravné prostriedky. samozrejme, toto sa týka len úkonov, ktoré obhajca vykonáva v prospech

¹⁶ Porovnaj IVOR. J. a kol.: *Trestné právo procesné*. Bratislava : Iura Edition. 2010, s. 63 a 64.

obvineného, keďže jeho cieľom je zabrániť neuváženým rozhodnutiam, ktorých dosah si takýto obvinený nevie vždy náležite uvedomiť. Koniec koncov zákonná dikcia prináša v tejto súvislosti zrejmy úmysel zákonodarcu keď uvádza, že úlohou obhajcu v trestnom konaní je „poskytovať obvinenému potrebnú právnu pomoc, na obhajovanie jeho záujmov účelne využívať prostriedky a spôsoby obhajoby uvedené v Trestnom poriadku, najmä starať sa o to, aby boli v konaní náležité a včas objasnené skutočnosti, ktoré obvineného zbavujú viny alebo jeho vinu zmierňujú (§ 44 ods. 1 TP)“.

Napriek tomu, že tieto slová vyznievajú jasne a priamočiaro, predsa len ich uplatňovanie v podobe efektívnej a zákonnej obhajoby obvineného je spravidla zložitejšie. Špecifickosť postavenia a činnosti obhajcu v porovnaní s orgánmi činnými v trestnom konaní a so súdmi spočíva aj v otázke jeho vnútorného presvedčenia o vine obvineného klienta a o výkone obhajoby. Kým napríklad súd môže obžalovaného uznať za vinného len na podklade bez akýchkoľvek pochybností preukázaného skutkového zistenia, obhajca môže obžalovaného obhajovať aj vtedy, ak je presvedčený, prípadne nepochybné vie, že jeho klient trestný čin spáchal a aj za tejto situácie žiadať jeho oslobodenie. Ak teda súd môže rozhodovať len v súlade so svojim presvedčením, obhajca môže konať a podávať záverečný návrh v úplnom rozpore so svojim presvedčením a poznaním. Je to situácia tak trochu schizofrenická, ktorá však logicky a jednoznačne vyplýva z pozície efektívne a zákonným spôsobom vedenej obhajoby. Obhajca smie pred orgánmi činnými v trestnom konaní a súdmi uvádzať len to, čo je obvinenému na prospech. Z obhajcu sa nikdy nesmie stať obžalobca a ani ten kto usvedčuje obvineného. Obhajca je dokonca povinný poskytnúť právnu pomoc obvinenému aj proti jeho vôli, najmä vtedy ak sú dôvody povinnej obhajoby. Túto interpretáciu možno odvodiť aj od rozhodnutia Ústavného súdu SR, ktorý v jednom zo svojich rozhodnutí uviedol, že „výnimku z možností rozhodnúť sa o tom, kým sa nechá obvinený zastupovať, predstavuje povinná obhajoba v prípadoch určených zákonoch“ (I. ÚS 34/99). Aj bremeno dokazovania spočíva predovšetkým na strane obžaloby, ktorú reprezentuje prokurátor a na súde. Obhajca sa môže dokazovania aktívne zúčastniť, no nie je to jeho povinnosťou. To je otázka taktiky obhajoby. Ak by mal obhajca vykonaním niektorého dôkazu svojmu klientovi priťažiť, napríklad vykonať výsluch svedka, je z hľadiska obhajoby lepšie takýto úkon nevykonať a ani ho nenavrhnúť. V každom prípade však obhajca zaujíma stanovisko k vykonávaniu dôkazov a k dosiahnutým zisteniam. Ak majú objektívne

zrejme chyby, rozpory, slabiny alebo iné nedostatky, môže a dokonca má na ne poukázať.¹⁷

Takto vykonaný prehľad uplatňovania práva na obhajobu tak, ako ho v podmienkach Slovenskej republiky chápe legislatíva, súdna judikatúra, ako aj právna teória a aplikačná prax, je základom pre jeho porovnanie s požiadavkami na právo na obhajobu, ktoré vyplývajú z platnej legislatívy EÚ.

2 ÚČEL A OBSAH PRÁVA NA OBHAJOBU PODĽA LEGISLATÍVY EÚ

Základom legislatívy EÚ vzťahujúcej sa predovšetkým na uplatňovanie práva na formálnu obhajobu v trestnom konaní je Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2013/48/EÚ z 22. októbra 2013 o práve na prístup k obhajcovi v trestnom konaní a v konaní o európskom zatykači a o práve na informovanie tretej osoby po pozbavení osobnej slobody a na komunikáciu s tretími osobami s konzulárnymi úradmi po pozbavení osobnej slobody (ďalej len „Smernica“).¹⁸ Názov tohto právneho aktu EÚ pomerne presne vystihuje aj jeho obsah alebo predmet úpravy. Podľa článku 1 „Smernice“ „sa touto smernicou ustanovujú minimálne pravidlá týkajúce sa práv podozrivých a obvinených osôb v trestnom konaní a osôb, na ktoré sa vzťahuje konanie o európskom zatykači podľa rámcového rozhodnutia 2002/584/SVV, na prístup k obhajcovi a na informovanie tretej osoby o pozbavení osobnej slobody a na komunikáciu s tretími osobami a s konzulárnymi úradmi po pozbavení osobnej slobody“. Z takto vymedzeného účelu „Smernice“ je zrejmé, že úprava minimálnych pravidiel sa týka štyroch relatívne samostatných, ale zároveň úzko súvisiacich oblastí. Ide o

- 1) minimálne pravidlá týkajúce sa práv podozrivých a obvinených osôb v trestnom konaní na prístup k obhajcovi,

¹⁷ Porovnaj KURILOVSKÁ, L.: *Základné zásady trestného konania*. Šamorín : Heuréka, 2013, s. 66 a 67.

¹⁸ Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2013/48/EÚ z 22. októbra 2013 o práve na prístup k obhajcovi v trestnom konaní a v konaní o európskom zatykači a o práve na informovanie tretej osoby po pozbavení osobnej slobody a na komunikáciu s tretími osobami s konzulárnymi úradmi po pozbavení osobnej slobody bola publikovaná v Úradnom vestníku EÚ 6.11.2013 – L 294/1– pozn. autora.

- 2) minimálne pravidlá týkajúce sa práv osôb, na ktoré sa vzťahuje konanie o európskom zatykači, na prístup k obhajcovi,
- 3) minimálne pravidlá týkajúce sa práv podozrivých a obvinených osôb na informovanie tretej osoby o pozbavení osobnej slobody a
- 4) minimálne pravidlá týkajúce sa práv podozrivých a obvinených osôb na komunikáciu s tretími osobami a s konzulárnymi úradmi po pozbavení osobnej slobody.

„Smernica“ rieši v počiatočných ustanoveniach aj otázku, na ktoré osoby sa jej ustanovenia vzťahujú, a aj v akom časovom rozsahu. Ustanovenia „smernice“ sa vzťahujú na podozrivé alebo obvinené osoby v trestnom konaní od chvíle, keď boli príslušnými orgánmi členského štátu prostredníctvom úradného oznámenia alebo inak upovedomené, že sú podozrivé alebo obvinené zo spáchania trestného činu, a to bez ohľadu na to, či boli pozbavené osobnej slobody. Uplatňujú sa do ukončenia konania, čo znamená právoplatné rozhodnutie o tom, či podozrivá alebo obvinená osoba spáchala trestný čin, a to vrátane uloženia trestu a rozhodnutia o prípadnom opravnom prostriedku (čl. 2 ods. 1). Táto „smernica“ sa môže použiť za rovnakých podmienok aj na iné ako podozrivé alebo obvinené osoby, ktoré sa počas výsluchu policajným alebo iným orgánom presadzovania práva stanú podozrivými alebo obvinenými osobami (čl. 2 ods. 3). Ustanovenia „smernice“ sa uplatňujú na osoby, na ktoré sa vzťahuje konanie o európskom zatykači, od momentu ich zadržania vo vykonávajúcom členskom štáte (čl. 2 ods. 2). Táto „smernica“ sa v plnej miere uplatňuje aj vtedy, keď podozrivá alebo obvinená osoba bola pozbavená osobnej slobody, a to bez ohľadu na štádium trestného konania (čl. 2 ods. 4).

K bodu 1) Pokiaľ ide o minimálne pravidlá v súvislosti s uplatňovaním práva na prístup k obhajcovi „smernica“ upravuje jednak **podmienky uplatňovania práva na prístup k obhajcovi**, najmä z časového hľadiska a jednak **obsah práva na prístup k obhajcovi**.

Základnou všeobecnou podmienkou je, že podozrivé a obvinené osoby by mali mať právo na prístup k obhajcovi v takom čase a takým spôsobom, ktorý im umožní reálne a účinne vykonávať ich právo na obhajobu (čl. 3 ods. 1).

Konkrétnejšie sú už formulované časové hľadiská uplatnenia práva na prístup k obhajcovi. Podľa článku 3 ods. 2 „smernice“ majú podozrivé alebo obvinené osoby prístup k obhajcovi bez zbytočného odkladu, pričom majú

v každom prípade prístup k obhajcovi najneskôr od ktorejkoľvek z týchto skutočností, ktorá nastane skôr:

- a) pred ich výsluchom zo strany polície alebo iného orgánu na presadzovanie práva, alebo justičného orgánu,
- b) pri vykonávaní vyšetrovacieho úkonu alebo obstarávaní dôkazov vyšetrovacími alebo inými príslušnými orgánmi,
- c) bez zbytočného odkladu po pozbavení osobnej slobody,
- d) ak boli predvolané na súd s právomocou v trestných veciach, v primeranej lehote pred tým, ako sa na tento súd dostavia.

V článku 3 ods. 3 „smernice“ sú upravené jednotlivé spôsoby uplatňovania práva na prístup k obhajcovi v trestnom konaní, ktoré ako celok predstavujú obsah tohto práva. Podozrivé alebo obvinené osoby by mali mať v trestnom konaní právo:

- a) stretnúť sa bez prítomnosti tretej osoby s obhajcom, ktorý ich zastupuje, a komunikovať s ním pred výsluchom zo strany polície, iného orgánu presadzovania práva alebo justičného orgánu,
- b) na prítomnosť obhajcu a na jeho účinnú účasť na výsluchu (takáto účasť musí byť v súlade s postupmi podľa vnútroštátneho práva, pokiaľ týmito postupmi nie je dotknutý účinný výkon a podstata dotknutého práva, pričom ak sa obhajca zúčastňuje na výsluchu, táto skutočnosť sa zaznamená s použitím postupu vyhotovovania záznamov v súlade s vnútroštátnym právom dotknutého členského štátu),
- c) na účasť ich obhajcu aspoň na vyšetrovacích úkonoch, ako sú identifikácia, konfrontácia a rekonštrukcia miesta činu alebo pri úkonoch na obstaranie dôkazov, ak sú tieto úkony ustanovené vo vnútroštátnom práve a ak sa pri nich vyžaduje alebo je povolená prítomnosť podozrivej alebo obvinenej osoby.

„Smernica“ pripúšťa z podmienok uplatňovania práva na prístup k obhajcovi a z obsahu tohto práva aj určité výnimky. Podľa článku 3 ods. 5 nemusí byť za určitých okolností uplatňovaná jedna z podmienok práva na prístup k obhajcovi. Konkrétne sa nemusí dočasne uplatňovať podmienka umožniť prístup k obhajcovi bez zbytočného odkladu po pozbavení slobody. Túto výnimku však možno uplatňovať len za výnimočných okolností a výlučne v predsúdnom štádiu konania, ak z dôvodu zemepisnej vzdialenosti podozrivej alebo obvinenej osoby nemožno toto právo zabezpečiť.

Podľa „smernice“ je možná aj výnimka z uplatňovania obsahu práva na prístup k obhajcovi. V súlade s článkom 3 ods. 6 možno z výkonu práv na

prístup k obhajcovi uplatniť dočasne výnimku, ale len za výnimočných okolností a len v predsúdnom štádiu konania a v odôvodnenom rozsahu, ak je to s ohľadom na konkrétne okolnosti prípadu opodstatnené niektorým z týchto závažných dôvodov:

- a) ak existuje naliehavá potreba odvrátiť vážne nepriaznivé dôsledky pre život, slobodu alebo telesnú integritu inej osoby, alebo
- b) ak je nevyhnutné, aby vyšetrovacie orgány urobili bezodkladné kroky na zabránenie podstatnému ohrozeniu trestného konania.

V súvislosti s podmienkami uplatňovania práva na prístup k obhajcovi v trestnom konaní obsahuje „smernica“ aj veľmi dôležité ustanovenie o rešpektovaní dôvernosti komunikácie podozrivých alebo obvinených osôb s ich obhajcom pri výkone tohto práva. Táto komunikácia zahŕňa stretnutia, korešpondenciu, telefonické rozhovory a akékoľvek iné formy komunikácie, ktoré umožňuje vnútroštátne právo (článok 4).

K bodu 2) Ako to vyplýva z vymedzenia predmetu „smernica“ upravuje aj minimálne pravidlá na prístup k obhajcovi, týkajúce sa osôb, na ktoré sa vzťahuje konanie o európskom zatykači, a to v článku 10. V tomto prípade sa teda „smernica“ uplatňuje na osoby, na ktoré sa vzťahuje konanie o európskom zatykači, a to od momentu ich zadržania vo vykonávacom štáte. Konanie o európskom zatykači má právny základ v Rámcovom rozhodnutí Rady 2002/584/SVV z 13. júna 2002 o európskom zatykači a postupoch odovzdávania osôb medzi členskými štátmi v znení Rámcového rozhodnutia Rady 2009/299/SVV z 18. júla 2009, Ú. v., L 190/1, ktoré je implementované do právneho poriadku Slovenskej republiky zákonom č. 154/2010 Z. z. o európskom zatykácom rozkaze (ďalej len „zákon o EZR“). Konanie o európskom zatykači začína na základe rozhodnutia justičného orgánu členského štátu Európskej únie (**vydávajúci štát**) o vydaní Európskeho zatykacieho rozkazu, ktoré je zaslané justičným orgánom členského štátu Európskej únie, na území ktorého sa vyžiadaná osoba (osoby) nachádza. Justičné orgány tohto členského štátu EÚ majú o zatknutí a odovzdaní vyžiadanej osoby do vydávajúceho štátu rozhodnúť (**vykonávajúci štát**). Právnym titulom pre začatie konania o európskom zatykači podľa legislatívy EÚ, ako aj podľa národnej legislatívy, je Európsky zatykáci rozkaz (Európsky zatykač), ktorý možno definovať ako „justičné rozhodnutie vydané členským štátom s cieľom zatknúť a odovzdať požadovanú osobu inému členskému štátu na účely vedenia trestného stíhania alebo výkonu trestu, alebo ochranného opatrenia“. V tejto súvislosti treba upozorniť na skutočnosť, že hlavný rozdiel medzi extradič-

nými postupmi (vydanie a prevzatie osôb) v rámci právneho styku s cudzi-
nou podľa Trestného poriadku alebo podľa bilaterálnych a multilaterálnych
medzinárodných zmlúv o justičnej spolupráci v trestných veciach na jednej
strane a mechanizmom odovzdávania osôb založeným na rámcovom roz-
hodnutí o európskom zatykači na druhej strane spočíva v tom, že vyžiadaná
osoba nie je vydaná „cez hranice“ členských štátov, ale dochádza k jej odo-
vzdaniu v rámci jednotného justičného priestoru EÚ, a to justičnému orgánu
členského štátu, ktorý si ju prostredníctvom európskeho zatykača vyžiadal.¹⁹
Samotné konanie o európskom zatykači vychádza z zo spomínaného práv-
neho aktu EÚ, ktorého ustanovenia sú ale pre podmienky Slovenskej repub-
liky implementované taktiež už spomínaným zákonom. Takže pre zistenie
či úprava konania o európskom zatykači vytvára pre dotknuté osoby priestor
pre uplatnenie minimálnych pravidiel na prístup k obhajcovi požadovaných
„smernicou“ treba vychádzať z ustanovení práve tohto zákona.

Čo sa týka minimálnych pravidiel na prístup k obhajcovi, týkajúcich sa
osôb, na ktoré sa vzťahuje konanie o európskom zatykači, v súlade s úpra-
vou uvedenou v ustanoveniach odseku 2 článku 10 „smernice“, vykonávajúci
členský štát zabezpečí minimálne tieto konkrétne práva:

- a) právo na prístup k obhajcovi v takom čase a takým spôsobom, ktoré
umožnia vyžiadanej osobe účinne vykonávať jej práva a v každom prí-
pade bez zbytočného odkladu po pozbavení slobody,
- b) právo komunikovať a stretnúť sa s obhajcom, ktorý vyžiadanú osobu za-
stupuje,
- c) právo na prítomnosť obhajcu a v súlade s postupmi podľa vnútroštát-
neho práva na jeho účasť na výsluchu vyžiadanej osoby vykonávajúcim
justičným orgánom, pričom ak sa obhajca zúčastňuje na výsluchu, táto
skutočnosť sa zaznamená postupom vyhotovovania záznamov v súlade
s právom dotknutého členského štátu.

Okrem toho podľa článku 10 ods. 3 „smernice“ je vykonávajúci členský
štát povinný v konaní o európskom zatykači uplatňovať aj práva osôb, na
ktoré sa vzťahuje konanie o európskom zatykači, a to konkrétne:

- podľa článku 5 „smernice“ o práve na informovanie tretej osoby o pozba-
vení osobnej slobody,

¹⁹ K definícii ako aj k vysvetleniu tejto parciálnej problematiky pozri IVOR, J., KLIMEK, L.,
ZÁHORA, J.: *Trestné právo Európskej únie a jeho vplyv na právny poriadok SR*. 1. vydanie.
Žilina : Eurokódex, 2013, s. 537 – 539.

- podľa článku 6 „smernice“ o práve na komunikáciu s tretími osobami počas pozbavenia osobnej slobody a
- podľa článku 7 o práve komunikovať s konzulárnymi úradmi.

Aby si vyžiadané osoby mohli po zadržaní na základe európskeho zatykača reálne uplatniť právo na prístup k obhajcovi aj vo vydávajúcom štáte, „príslušný orgán vo vykonávajúcom členskom štáte vyžiadané osoby bez zbytočného odkladu po pozbavení osobnej slobody informuje, že majú právo zvoliť si obhajcu vo vydávajúcom členskom štáte. Úlohou obhajcu vo vydávajúcom členskom štáte je pomáhať obhajcovi vo vykonávajúcom členskom štáte poskytovaním informácií a poradenstva tomuto obhajcovi s cieľom umožniť vyžiadaným osobám účinný výkon práv podľa rámcového rozhodnutia 2002/584/SVV, teda v našich podmienkach podľa zákona č. 154/2010 Z. z. o európskom zatykácom rozkaze“ (článok 10 ods. 4 „smernice“). Ak chcú vyžiadané osoby vykonať právo zvoliť si obhajcu vo vydávajúcom členskom štáte a ešte nemajú takéhoto obhajcu, príslušný orgán vykonávajúceho členského štátu bezodkladne informuje príslušný orgán vydávajúceho členského štátu. Príslušný orgán tohto členského štátu bez zbytočného odkladu poskytne vyžiadaným osobám informácie na ulahčenie vymenovania obhajcu v takomto štáte (článok 10 ods. 5 „smernice“).

V súvislosti s právami podozrivých a obvinených osôb, uvedených v prvej a druhej oblasti (článok 3 a článok 10), „smernica“ v článku 9 priznáva oprávneným osobám možnosť týchto práv sa vzdať. Zároveň však pre prípad využitia tejto možnosti podozrivými a obvinenými osobami ustanovuje, že členské štáty v takomto prípade zabezpečia „aby podozrivej alebo obvinenej osobe bola poskytnutá, ústne alebo písomne a v jednoduchom jazyku, ktorému rozumie, jasná a dostatočná informácia o obsahu dotknutého práva a o možných dôsledkoch vzdania sa tohto práva a práva sa vzdala dobrovoľne a jednoznačne. Členské štáty tiež v tejto súvislosti zabezpečia, aby podozrivé alebo obvinené osoby mohli odvolať vzdanie sa práva následne kedykoľvek počas trestného konania a aby boli o tejto možnosti informované, pričom takéto odvolanie je účinné od momentu jeho uplatnenia“.

K bodu 3) Ďalšou oblasťou minimálnych pravidiel uplatňovania práv podozrivých a obvinených osôb upravených „smernicou“ je oblasť týkajúca sa práv podozrivých a obvinených osôb na informovanie tretej osoby o pozbavení osobnej slobody. „Smernica“ v článku 5 ods. 1 uvádza, že „členské štáty zabezpečia, aby podozrivé alebo obvinené osoby, ktoré boli pozbavené osobnej slobody, mali právo, aby o tom bola bez zbytočného odkladu infor-

movaná aspoň jedna osoba, ktorú určia, napríklad príbuzný alebo zamestnávateľ, ak si to želajú“. Z tejto dikcie vyplýva, že právo podozrivých a obvinených osôb na informovanie tretej osoby o pozbavení osobnej slobody (napríklad pri zadržaní podozrivej osoby – § 85 Trestného poriadku, pri zadržaní obvineného – § 86 Trestného poriadku alebo pri vzatí obvineného do väzby – § 71 a 72 Trestného poriadku) sa uplatňuje len vtedy, ak si to oprávnené osoby želajú.

Osobitné pravidlá v súvislosti s právom podozrivej a obvinenej osoby na informovanie tretej osoby o pozbavení osobnej slobody ustanovuje „smernica“ v článku 5 ods. 2 pre prípady, ak je takouto osobou dieťa. V našich právnych podmienkach ide o osoby staršie ako štrnásť rokov a mladšie ako osemnásť rokov. V takýchto prípadoch členské štáty zabezpečia, aby bola o pozbavení osobnej slobody a o dôvodoch, ktoré s tým súvisia, čo najskôr informovaná osoba, ktorá má vo vzťahu k tomuto dieťaťu rodičovské práva a povinnosti, pokiaľ to nie je v rozpore s najlepším záujmom dieťaťa. V takom prípade je informovaná iná vhodná dospelá osoba.

Členské štáty môžu uplatniť **dočasnú výnimku** z výkonu práv podozrivej a obvinenej osoby na informovanie tretej osoby o pozbavení osobnej slobody, len ak je to s ohľadom na konkrétne okolnosti prípadu opodstatnené niektorým z týchto závažných dôvodov:

- a) ak existuje naliehavá potreba odvrátiť vážne nepriaznivé dôsledky pre život, slobodu alebo telesnú integritu inej osoby, alebo
- b) ak existuje naliehavá potreba zabrániť situácii, keď by mohlo byť podstatne ohrozené trestné konanie (článok 5 ods. 3 „smernice“).

Ak členské štáty uplatňujú túto dočasnú výnimku z výkonu práva podozrivej a obvinenej osoby na informovanie tretej osoby o pozbavení osobnej slobody, zabezpečia, aby bol o pozbavení osobnej slobody dieťaťa bez zbytočného odkladu informovaný orgán zodpovedný za ochranu a starostlivosť o deti (článok 5 ods. 4 „smernice“).

K bodu 4) Táto oblasť minimálnych pravidiel uplatňovania práv podozrivých a obvinených osôb upravených „smernicou“ sa týka práv podozrivých a obvinených osôb na komunikáciu s tretími osobami a s konzulárnymi úradmi po pozbavení osobnej slobody. „Smernica“ v článku 6 ukladá členským štátom zabezpečiť, „aby podozrivé alebo obvinené osoby, ktoré boli pozbavené osobnej slobody, mali právo bez zbytočného odkladu komunikovať aspoň s jednou treťou osobou, ktorú určia, napríklad s príbuzným. Členské štáty môžu obmedziť alebo odložiť výkon tohto práva s ohľadom na nevy-

hnutné požiadavky alebo primerané operatívne požiadavky“. V článku 7 zasa „smernica“ ukladá členským štátom zabezpečiť, „aby podozrivé alebo obvinené osoby, ktoré nie sú ich štátnymi príslušníkmi a ktoré boli pozbavené osobnej slobody, mali právo na informovanie konzulárnych úradov štátu, ktorého sú štátnymi príslušníkmi, o pozbavení osobnej slobody bez zbytočného odkladu a komunikovať s týmito úradmi, ak si to podozrivé alebo obvinené osoby želajú. Ak sú však podozrivé alebo obvinené osoby štátnymi príslušníkmi dvoch alebo viacerých štátov, môžu si zvoliť, ktoré konzulárne úrady majú byť informované o ich pozbavení osobnej slobody a s ktorými si želajú komunikovať. Podozrivé alebo obvinené osoby tiež majú právo na to, aby ich navštívili pracovníci ich konzulárnych úradov, právo rozprávať sa a korešpondovať s nimi a právo na to, aby im konzulárne úrady zabezpečili právne zastupovanie, pokiaľ s tým tieto úrady súhlasia a pokiaľ si to dotknuté podozrivé alebo obvinené osoby želajú“.

Ako je z vykonanej analýzy úpravy uvedených štyroch oblastí práv podozrivých a obvinených osôb uvedených v „smernici“ zrejme, pravidlami uplatňovania minimálnych práv na obhajobu prostredníctvom prístupu k obhajcovi sa zaoberá len úprava práv v prvej oblasti (článok 3 „smernice“) a v druhej oblasti (článok 10 „smernice“). Úprava práv podozrivých a obvinených osôb v tretej oblasti (článok 5 „smernice“) a v štvrtej oblasti (článok 6 a 7 „smernice“) sa bezprostredne práva na obhajobu netýka.

ZÁVER

Keďže skúmaná problematika sa primárne týka predovšetkým požiadaviek „smernice“ na prístup podozrivých a obvinených osôb k obhajcovi, ako výraz uplatnenia práva na obhajobu, treba v závere príspevku pozornosť zamerať na výsledok porovnania konkrétnych analyzovaných požiadaviek „smernice“ na zabezpečenie prístupu podozrivých a obvinených osôb k obhajcovi jednak v trestnom konaní a jednak v konaní o európskom zatykači so vzťahujúcou sa platnou národnou legislatívou. Po porovnaní týchto požiadaviek „smernice“ s existujúcou platnou úpravou možno urobiť nasledovný hodnotiaci záver.

Čo sa týka požiadaviek „smernice“ týkajúcich sa práv podozrivých a obvinených osôb na prístup k obhajcovi v trestnom konaní, možno konštatovať,

že platná právna úprava, reprezentovaná najmä ustanoveniami § 34 až § 44 a § 121 Trestného poriadku, je v súlade s týmito požiadavkami.

Problematická sa javí požiadavka „smernice“, aby sa práva na prístup k obhajcovi týkali aj podozrivých osôb. Slovenská právna úprava všeobecný procesný inštitút „podozrivá osoba“ nepozná. Výnimku tvorí situácia, ak je nejaká osoba podľa § 85 Trestného poriadku zadržaná (obmedzená na slobode) ako osoba podozrivá zo spáchania trestného činu. Momentom zadržania sa stáva z osoby podozrivá osoba v procesnom význame, pričom v tomto procesnom postavení nesmie zostať dlhšie ako 48 hodín (v prípade trestných činov terorizmu 96 hodín). Zadržaná podozrivá osoba musí byť v tejto lehote vypočutá. Ak je zadržaná osoba vypočúvaná v čase, keď proti nej ešte nebolo vznesené obvinenie, tak sa pri vykonaní tohto výsluchu primerane použijú ustanovenia Trestného poriadku platné pre výsluch obvinenej osoby (§ 34 a § 121 až 124 Trestného poriadku). Zadržaná osoba má právo zvoliť si obhajcu a radiť sa s ním už v priebehu zadržania bez prítomnosti tretej osoby. Zadržaná osoba má právo požadovať, aby obhajca bol prítomný pri jej výsluchu, ibaže je obhajca v lehote zadržania nedosiahnuteľný (§ 85 ods. 4, 5 a 6 Trestného poriadku). Z uvedených okolností je teda zrejmé, že požiadavky „smernice“ na prístup k obhajcovi v prípade podozrivých osôb náš právny poriadok jednoznačne akceptuje v prípade zadržania podozrivej osoby. Vypočuť osobu v procesnom postavení podozrivého možno teda len vtedy, ak je táto osoba zadržaná ako podozrivá podľa § 85 Trestného poriadku. V tejto súvislosti treba upozorniť aj na skutočnosť, že výsluch podozrivej osoby sa podľa súčasnej úpravy nepovažuje za dôkazný prostriedok (porovnaj § 119 ods. 2 Trestného poriadku).

Právna medzera v prípade požiadaviek „smernice“ na prístup podozrivých osôb k obhajcovi existuje najmä v prípade, ak je nejaká osoba podozrivá zo spáchania trestného činu fakticky. Do určitej miery túto situáciu rieši ustanovenie druhej alinei § 196 ods. 2 Trestného poriadku, podľa ktorej „prokurátor alebo policajt môže vypočuť osobu, ktorú na základe trestného oznámenia alebo iného podnetu treba vypočuť k okolnostiam nasvedčujúcim, že mala spáchať trestný čin. Táto osoba má právo odoprieť výpoveď, ak by výpoveďou spôsobila nebezpečenstvo trestného stíhania sebe, alebo svojmu príbuznému v priamom rade, svojmu súrodencovi, osvojiteľovi, osvojencovi, manželovi alebo druhovi, alebo iným osobám v rodinnom alebo obdobnom pomere, ktorých ujmu by právom pociťovala ako vlastnú ujmu, nesmie však byť vypočúvaná v prípadoch ustanovených v § 129. Túto osobu

treba poučiť o následkoch krivého obvinenia. Vypočúvaná osoba má právo na právnu pomoc advokáta“.

Riešenie tohto legislatívneho nedostatku treba hľadať v doplnení Trestného poriadku o úpravu procesného inštitútu „podozrivej osoby“, pričom jej procesné postavenie by malo zodpovedať procesnému postaveniu obvineného vrátane práva na prístup k obhajobe.

Aj pokiaľ ide o požiadavky „smernice“ týkajúce sa práv podozrivých a obvinených osôb na prístup k obhajcovi v konaní o európskom zatykači, možno tiež konštatovať, že platná právna úprava, reprezentovaná najmä ustanoveniami § 14 zákona o EZR, je v súlade s týmito požiadavkami.

Na základe uvedených skutočností možno konštatovať, že podstata požiadaviek „smernice“ na práva podozrivých a obvinených osôb na prístup k obhajcovi tak v trestnom konaní, ako aj v konaní o európskom zatykači je v národnej právnej úprave rešpektovaná.

Literatúra

1. ČIČ, M. a kol. *Komentár k Ústave Slovenskej republiky*. Bratislava : Eurokódex, 2012. s. 30. ISBN 978-80-89447-93-0.
2. IVOR, J. a kol. *Trestné právo procesné*. Bratislava : Iura Edition, 2010, 1049 s. ISBN 978-80-8078-309-9.
3. IVOR, J., KLIMEK, L., ZÁHORA, J. *Trestné právo Európskej únie a jeho vplyv na právny poriadok AR*. 1. vyd. Žilina: Eurokódex, 2013. 888 s. ISBN 978-80-8155-017-1.
4. KURILOVSKÁ, L.: *Základné zásady trestného konania*. Šamorín : Heuréka, 2013. 141 s. ISBN 978-80-89122-91-2.
5. ŠÁMAL, P. , KRÁL, V., BAXA, J., PÚRY, J. *Trestní řád, Komentář. I. díl*. 4. vydání. Praha : C. H. Beck, 2002. 1263 s.
6. VANTUCH, P. *Obhajoba obviněného*. 3. Doplněné a přepracované vydání. Praha : C. H. Beck, 2010. 666 s. ISBN 978-80-7400-321-9.

PRÁVNÁ ÚPRAVA OZNÁMENIA ÚDAJOV O TELEKOMUNIKAČNEJ PREVÁDZKE V TRESTNOM KONANÍ

LEGAL REGULATION OF THE COMMUNICATING OF DATA ON TELECOMMUNICATION TRAFFIC ENFORCEMENT

prof. JUDr. Jozef Čentéš, PhD.

*Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta
Generálna prokuratúra Slovenskej republiky*

Abstrakt: V príspevku autor venuje pozornosť vývoju právnej úpravy oznámenia údajov o telekomunikačnej prevádzke v trestnom konaní. Pozornosť zameriava na úpravu tohto inštitútu v Trestnom poriadku účinnom od 1. januára 2006. Reaguje aj na novelu právnej úpravy v nadväznosti na nález Ústavného súdu Slovenskej republiky. V závere vyjadruje niektoré námety pro futuro.

Abstract: In this paper the author draws attention to legislative development of communicating data on telecommunication traffic enforcement. The attention is focused on the treatment of this institute in the Criminal Procedure effective from 1 January 2016. It responds also to the amendment to the legislation in response to the finding of the Constitutional Court of the Slovak Republic. In conclusion it reflects some suggestions pro futuro.

Kľúčové slová: Ústava Slovenskej republiky, Trestný poriadok, údaje, telekomunikačná prevádzka, telekomunikačné tajomstvo, trestné konanie, trestný čin.

Key words: Slovak Constitution, the Criminal Procedure Code, data, telecommunications traffic, telecommunication secret, criminal procedure, criminal act.

ÚVOD

Dňa 1. januára 2006 nadobudol účinnosť zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov (ďalej len „Trestný poriadok“). Po desiatich rokoch aplikácie Trestného poriadku je vhodné zaoberať sa posúdením právnej úpravy viacerých procesno-právnych inštitútov, ktorými sa zasaňuje do základných práv a slobôd. V tomto príspevku je venovaná pozornosť právnej úprave zásahu do základných práv a slobôd v súvislosti s oznámením údajov o telekomunikačnej prevádzke v slovenskom trestnom konaní.

1 PRÁVNA ÚPRAVA OZNÁMENIA ÚDAJOV O TELEKOMUNIKAČNEJ PREVÁDZKE V TRESTNOM KONANÍ ÚČINNÁ DO 31. DECEMBRA 2015

Oznamovanie údajov o telekomunikačnej prevádzke v slovenskom trestnom konaní bolo v tomto období ustanovené v § 116 Trestného poriadku pod názvom „odpočúvanie a záznam telekomunikačnej prevádzky“ (v tomto období tento názov zahŕňal aj úpravu § 115 Trestného poriadku – pozn. autora¹).

Postupom podľa § 116 Trestného poriadku mohli byť získané údaje o komunikácii ktoréhokoľvek užívateľa telekomunikačnej prevádzky, a to v skladbe: volané a volajúce číslo (zoznam prichádzajúcich a odchádzajúcich hovorov), použitý druh služby (MMS, SMS), dátum, čas, doba trvania komunikácie a miesto pripojenia označenie bunky (cell ID) – totožnosti rádiového zariadenia mobilnej siete, z ktorého sa začalo alebo ukončilo volanie prostredníctvom mobilného koncového zariadenia.² Uvedené ustanovenie umožňovalo zisťovanie údajov, ktoré sú prenášané prostredníctvom počítačového systému.

Podľa odbornej literatúry sú údaje v prípade použitia tohto inštitútu zásadne najmä pri objasňovaní sériovej trestnej činnosti, či už ide o krádeže

¹ Pre úplnosť možno uviesť, že sa tu nejedná o odpočúvanie. Išlo o nedostatok zákonodarcu pri označení § 116 Trestného poriadku, ktorý je odlišným inštitútom v porovnaní s ustanovením § 115 Trestného poriadku. Podrobnejšie pozri ČENTÉŠ, J.: *Odpočúvanie – procesnoprávne a hmotnoprávne aspekty*. Bratislava : C. H. Beck, 2013, s. 90 nasl.

² § 58 ods. 2 zákona č. 351/2005 Z. z.

aut, alebo u trestnej činnosti páchanej na senioroch. Cenné sú totiž nielen výpisy z mobilného telefónneho spojenia, ale aj z telefónneho spojenia prostredníctvom pevnej siete, pretože práve u trestnej činnosti páchanej na senioroch dochádza k predchádzajúcemu typovaniu poškodených prostredníctvom telefónnych hovorov.³

1.1 Záonné podmienky

Predpokladom aplikácie odpočúvania a záznamu telekomunikačnej prevádzky (§ 116 Trestného poriadku) bolo splnenie týchto kumulatívnych podmienok:

- a) existencia trestného konania,
- b) existencia úmyselného trestného činu ako predmetu trestného konania,
- c) nevyhnutná potreba údajov, ktoré sa využijú pri objasnení skutočností dôležitých pre trestné konanie,
- d) uskutočnená telekomunikačná prevádzka.⁴

Trestný poriadok v § 116 ods. 1 ustanovoval ako prvú podmienku použitia tohto inštitútu existenciu trestného konania, ktorým sa rozumie podľa § 10 ods. 15 Trestného poriadku konanie podľa tohto zákona (rozumej Trestného poriadku). Trestný poriadok umožňoval zistenie a oznámenie údajov o uskutočnenej telekomunikačnej prevádzke v celom trestnom konaní.

Ďalšou podmienkou použitia tohto inštitútu bola existencia úmyselného trestného činu ako predmetu trestného konania.

V porovnaní s úpravou § 115 ods. 1 Trestného poriadku, ustanovenie § 116 ods. 1 Trestného poriadku obsahovalo výrazne liberálnejšie (miernejšie) podmienky umožňujúce jeho aplikáciu. Konkrétne na aplikáciu tohto inštitútu postačovala existencia akéhokoľvek úmyselného trestného činu ako predmetu trestného konania. Podľa Štefana Minárika táto skutočnosť je v rozpore s článkom 8 ods. 2 Dohovoru o ochrane ľudských práv a slobôd (ďalej len „Dohovor“), konkrétne s jeho požiadavkou, aby štátny orgán zasiahol do súkromného a rodinného života, obydlia a korešpondencie len v prípadoch, keď je to v súlade so zákonom a nevyhnutné v demokratickej spoločnosti v záujme národnej bezpečnosti, verejnej bezpečnosti, hospodár-

³ JAMBOROVÁ, K.: Provozní a lokalizační údaje, nález Ústavního soudu a § 88a TrŘ. In: *Trestněprávní revue*, 11, 2012, č. 3, s. 65.

⁴ Pozri aj MINÁRIK, Š. a kol. *Trestný poriadok – stručný komentár*. Bratislava : Iura Edition, 2. prepracované a doplnené vydanie, 2010, s. 376.

skeho blahobytu krajiny, predchádzania nepokojom a zločinnosti, ochrany zdravia alebo morálky alebo ochrany práv a slobôd iných. Naplnenie týchto podmienok v prípade prečinov je ťažko predstaviteľné, až vylúčené.⁵

Uvedenú podmienku bolo potrebné porovnať s článkom 1 ods. 1 Smernice Európskeho parlamentu a Rady 2006/24/ES z 15. marca 2006 o uchovávaní údajov vytvorených alebo spracovaných v súvislosti s poskytovaním verejne dostupných elektronických komunikačných služieb alebo verejných komunikačných sietí a o zmene a doplnení smernice 2002/58/ES⁶ (ďalej len „Smernica 2006/24/ES“). Z článku 1ods. 1 Smernice 2006/24/ES vyplýva jej účel, ktorým je harmonizácia predpisov členských štátov, ktoré sa týkajú povinnosti poskytovateľov verejne dostupných služieb elektronických komunikácií alebo verejných komunikačných sietí, pokiaľ ide o uchovávanie prevádzkových údajov alebo lokalizačných údajov, ktoré sú nevyhnutné k identifikácii účastníka či registrovaného užívateľa s cieľom „*zaistiť dostupnosť týchto údajov na účely vyšetrovania, odhaľovania a stíhania závažných trestných činov*.“ Smernica 2006/24/ES nedefinuje pojem „závažný trestný čin“, preto jeho vymedzenie je ponechané na riešenie vo vnútroštátnych predpisoch. Podľa hodnotiacej správy Komisie Rade a Európskemu parlamentu o Smernici 2006/24/ES, väčšina členských štátov vymedzila pojem „závažný trestný čin“ odkazom na minimálnu dobu odňatia slobody, možnosť uložiť trest odňatia slobody alebo na zoznam trestných činov definovaných v právnych predpisoch. V podmienkach Slovenskej republiky nie je definovaný pojem „závažný trestný čin“. V § 10 a 11Trestného zákona sú pri trestnom čine použité pojmy „prečin“, „zločin“ a „obzvlášť závažný zločin“, nie však „závažný trestný čin“.

Z uvedených dôvodov podmienka úmyselného trestného činu (vyjadrená v § 116 ods. 1 Trestného poriadku) sa javila ako príliš liberálna z hľadiska charakteru možného zásahu do práva na súkromie, a to aj s prihliadnutím na článok 1 ods. 1 Smernice 2006/24/ES.

Zo znenia § 116 ods. 1 Trestného poriadku vyplývalo, že vydanie príkazu na zistenie a oznámenie údajov o uskutočnenej telekomunikačnej prevádzke bolo v podstate podmienené sledovaným účelom, ktorým bolo „*objasnenie skutočností dôležitých pre trestné konanie*“. Takáto možnosť zásahu do práva na súkromie bola formulovaná veľmi široko a neurčito a umožňovala vyžiadanie

⁵ Pozri MINÁRIK, Š.: *Zo súdnej praxe*, 2012, č. 4, s. 153.

⁶ Ú.v. EÚ L 105 z 13. apríla 2006.

a použitie predmetných údajov zo strany štátnych orgánov v podstate vždy, ak bolo možné nájsť súvislosť s prebiehajúcim trestným konaním. Závažnosť tohto inštitútu možno zvýrazniť aj tým, že zistenie údajov o tom, s kým určitá osoba komunikuje, ako často komunikuje, z akého miesta komunikuje, akými prostriedkami môže prispieť k zisteniu podstatných údajov o súkromí tejto osoby. Z tohto dôvodu by k použitiu tohto inštitútu malo dôjsť len v tom prípade, ak na dosiahnutie účelu sledovaného trestným konaním, neexistoval iný a vo vzťahu k zásahu do súkromia fyzickej osoby, šetrnejší postup.

Možno pripomenúť, že tento inštitút sa vzťahoval na zistenie a oznámenie údajov o uskutočnenej telekomunikačnej prevádzke, ktoré sú predmetom telekomunikačného tajomstva alebo sa ne vzťahuje ochrana osobných údajov.

Dôležitým ustanovením v súvislosti s aplikáciou § 116 Trestného poriadku bolo ustanovenie § 58 ods. 5 zákona č. 351/2011 Z. z. o elektronických komunikáciách v znení zákona č. 547/2011 Z. z. (ďalej len „zákon o elektronických komunikáciách“), ktorý ustanovoval povinnosť podniku *uchovávať prevádzkové údaje, lokalizačné údaje a údaje komunikujúcich strán odo dňa uskutočnenia komunikácie počas:*

- a) 6 mesiacov, ak ide o pripojenie k internetu, internetovú elektronickú poštu a telefonovanie prostredníctvom internetu,
- b) 12 mesiacov, ak ide o ostatné druhy komunikácie.

Z uvedeného ustanovenia vyplýva, že zákon o elektronických komunikáciách ustanovoval dve rozdielne lehoty uchovávanía údajov. Po uplynutí týchto lehôt sa tieto údaje zlikvidovali (zničili). V odbornej literatúre sa možno stretnúť s výhradami k tejto právnej úprave.⁷

1.2 Poskytnutie údajov o uskutočnenej telekomunikačnej prevádzke

Podnik (právnická osoba alebo fyzická osoba, ktoré zabezpečujú telekomunikačnú prevádzku) bol povinný poskytnúť údaje, ktoré sú uvedené v príkaze sudcu pre prípravné konanie alebo predsedu senátu, v písomnej forme alebo v elektronickej podobe v šifrovanej forme a zrozumiteľným spô-

⁷ K spornej úprave § 58 ods. 5 zákona č. 351/2011 Z. z. pozri ČENTÉŠ, J. *Odpočúvanie – procesnoprávne a hmotnoprávne aspekty*. Bratislava : C. H. Beck, 2013, s. 90 nasl.

sobom. Uvedenú povinnosť si podnik splnil podľa § 116 ods. 3 Trestného poriadku oznámením údajov o uskutočnenej telekomunikačnej prevádzke, a to predsedovi senátu, v prípravnom konaní orgánu činnému v trestnom konaní. Dôkazom, ktorý mohol byť použitý v trestnom konaní bol spravidla údaj (informácia), ktorý povinný subjekt podával obvykle v písomnej podobe. S týmto údajom sa ďalej nakladalo ako s listinným dôkazom.

1.3 Zistenie a oznámenie údajov prenášaných prostredníctvom počítačového systému

Pri odhaľovaní a vyšetrovaní trestných činov je niekedy potrebné zistiť a zaistiť počítačové údaje. Vzhľadom na ich nemateriálnosť a latentnosť a veľmi nízku životnosť digitálnych stôp sa nemôžu zabezpečovať tradičnými zaistovovacími úkonmi. Navyše možnosť získania potrebných informácií a dôkazov sa veľmi rýchlo znižuje časom, ktorý uplynul od uskutočneného komunikačného spojenia. Preto od konca minulého storočia vznikajú na nadnárodnej úrovni rôzne iniciatívy, najmä Odporúčania Výboru ministrov týkajúce sa problémov trestného konania v súvislosti s informačnými technológiami⁸, Dohovor Rady Európy o počítačovej kriminalite⁹ a Smernica 2006/24/ES, ktoré odporúčajú resp. ukládajú povinnosť štátom uchovávať, resp. zaistiť údaje na účely trestného konania.¹⁰

Z tohto dôvodu treba upraviť inštitúty, ktorými možno zisťovať a označovať údaje prenášané prostredníctvom počítačového systému. Jedným z týchto inštitútov bolo ustanovenie § 116 ods. 4 Trestného poriadku. Toto ustanovenie umožňovalo primerane aplikovať postup podľa § 116 ods. 1 až 3 na obsahové alebo prevádzkové údaje prenášané prostredníctvom počítačového systému. V súvislosti s touto právnou úpravou možno poukázať na legislatívny nesúlad, ktorý existoval medzi znením Trestného poriadku a zákonom o elektronických komunikáciách.

Podstata tohto nesúladu spočívala v tom, že zákon o elektronických komunikáciách (§ 63 ods. 6) ustanovoval povinnosť podniku poskytovať údaje,

⁸ Recommendation No. R (95) of the Committee of Ministers to Member States Concerning Problems of Criminal Procedure Law Connected with Information Technology.

⁹ Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky č. 137/2008 Z. z.

¹⁰ ZÁHORA, J. Uchovanie počítačových údajov a ochrana súkromia. *Justičná revue*, 63, 2011, č. 6 - 7, s. 904.

ktoré sú predmetom telekomunikačného tajomstva aj na základe písomného príkazu súdu podľa osobitných predpisov. V odkaze pod čiarou k tomuto ustanoveniu pod č. 45 bol odkaz na § 116 Trestného poriadku. Zároveň zákon ustanovoval, že v prípade postupu podľa § 116 Trestného poriadku podnik poskytne údaje, ktoré sú predmetom telekomunikačného tajomstva podľa § 63 ods. 1 písm. b) až d) zákona č. 351/2011 Z. z. Z uvedeného znenia zákona o elektronických komunikáciách vyplývalo, že na základe príkazu súdu (podľa § 116 Trestného poriadku) poskytoval podnik súvisiace údaje komunikujúcich strán, prevádzkové údaje a lokalizačné údaje (§ 63 ods. 1 písm. b) až d) zákona o elektronických komunikáciách), nie však obsah prenášaných správ (§ 63 ods. 1 písm. a) zákona o elektronických komunikáciách), a to napriek tomu, že § 116 ods. 4 Trestného poriadku umožňovalo získať obsahové údaje prenášané prostredníctvom počítačového systému. V dôsledku nesúladu medzi znením Trestného poriadku a zákonom o elektronických komunikáciách nebolo možné získať postupom podľa § 116 ods. 4 Trestného poriadku obsah údajov prenášaných prostredníctvom počítačového systému (napr. obsah internetovej elektronickej pošty), pokiaľ komunikácia prebehla v minulosti, t.j. pred vydaním príkazu podľa § 116 ods. 1 Trestného poriadku.

Nedostatkom úpravy § 116 Trestného poriadku bola tiež absencia jasných a detailných pravidiel obsahujúcich minimálne požiadavky na zabezpečenie uchovávaných údajov, ktoré by zaručovali, že nedôjde k ich poskytnutiu a k použitiu k iným, než zákonom ustanoveným účelom. Ide najmä o zamedzenie prístupu tretích osôb a ustanovenie procedúry ich zničenia¹¹, obdobne tak, ako to ustanovuje § 115 ods. 8 Trestného poriadku.

Závažnosť tejto problematiky možno podporiť aj tým, že Európsky súd pre ľudské práva pri konkretizácii uvedených požiadaviek na právnu úpravu umožňujúcu zásah do súkromia zo strany štátneho orgánu v podobe použitia záznamov telefonických hovorov, tajného dohľadu, zberu informácií a dát zo súkromnej (osobnostnej) sféry konštatoval, že je „*vopred nutné vymedziť jasné a detailné pravidlá upravujúce rozsah a použitie takéhoto zásahu, ustanoviť minimálne požiadavky na dĺžku, spôsob uloženia získaných informácií a údajov, ich použitie, prístup tretích osôb k nim, a zakotviť postupy vedúce k ochrane celistvosti a dôvernosti údajov ako aj k ich zničeniu, a to spôsobom, aby jednotlivci disponovali dostatočnými zárukami proti riziku ich zneužitia a svojvoľe. Nevyhnutnosť disponovať takýmito zárukami je o to väčšia, keď ide o ochranu*

¹¹ Primerane pozri Pl. ÚS ČR 24/10.

osobných údajov podrobených automatickému spracovaniu, najmä pokiaľ sú tieto údaje využívané k policajným cieľom a v situácii, keď sa dostupné technológie stávajú stále komplikovanejšími. Vnútroštátne právo musí najmä zaručiť, že zhromaždené údaje sú skutočne relevantné a nie sú prehnané vzhľadom k účelu, na ktorý boli zaistené a ďalej, že sú uchovávané vo forme umožňujúcej identifikáciu osôb počas doby nepresahujúcej nevyhnutnú mieru k dosiahnutiu účelu, pre ktorú boli zaistené.“¹²

V odbornej literatúre sa poukazovalo na ďalšie nedostatky § 116 Trestného poriadku a boli sformulované konkrétne návrhy na zmeny tohto inštitútu, z ktorých možno poukázať najmä na nasledovné. V § 116 Trestného poriadku sa navrhovalo ustanoviť náležitosti príkazu na zistenie a oznámenie údajov o uskutočnenej telekomunikačnej prevádzke. Účelom tejto úpravy by bolo, aby súd pri svojom rozhodovaní disponoval všetkými dostupnými informáciami, napr. o užívateľovi alebo majiteľovi užívateľskej adresy, či zariadenia. Zároveň by bolo vhodné tiež ustanoviť možnosť, aby súhlas k poskytnutiu dát mohol dať aj užívateľ telekomunikačného zariadenia, ku ktorému sa majú údaje o uskutočnenej telekomunikačnej prevádzke vzťahovať. V takomto prípade by nebolo potrebné vydať príkaz na zistenie a oznámenie údajov o uskutočnenej telekomunikačnej prevádzke. K určitosti právnej úpravy § 116 Trestného poriadku bolo potrebné ustanoviť aj podmienku tzv. subsidiarity zisťovania údajov o uskutočnenej telekomunikačnej prevádzke, formuláciou „*nemožno sledovaný účel dosiahnuť inak alebo inak by bolo jeho dosiahnutie podstatne sťažené.*“ Doplnenie § 116 ods. 1 Trestného poriadku o túto formuláciu by bolo prehĺbením zásady primeranosti a zdržanlivosti (§ 2 ods. 2 Trestného poriadku), ako aj subsidiarity použitia tohto inštitútu.¹³

Pre úplnosť možno uviesť, že skupina 31 poslancov Národnej rady Slovenskej republiky 10. októbra 2012 podala Ústavnému súdu Slovenskej republiky (ďalej len „ústavný súd“) návrh na začatie konania o súlade právnych predpisov v súvislosti s uchovávaním prevádzkových a lokalizačných údajov o elektronickej komunikácii (ďalej len „návrh“).

¹² Preambula a článok 5 Dohovoru o ochrane dát a zásada č. 7 Odporúčania Rady ministrov č. R (87) zo 17. septembra 1987 týkajúce sa úpravy využitia osobných údajov v policajnom sektore, Weber a Savaria v. Nemecko z 29. júna 2006 a Liberty a ostatní v. Spojené kráľovstvo z 1. júla 2008, In: Pl. ÚS ČR 24/10.

¹³ Podrobnejšie pozri ČENTÉŠ, J. *Odpočúvanie – procesnoprávne a hmotnoprávne aspekty*. Bratislava : C. H. Beck, 2013, s. 146 a 232.

Návrh bol podaný na účely začatia konania o súlade § 58 ods. 5, 6 a 7, § 63 ods. 6 zákona o elektronických komunikáciách, § 116 Trestného poriadku a § 76a ods. 3 zákona Národnej rady Slovenskej republiky č. 171/1993 Z. z. o Policajnom zbore v znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon o Policajnom zbore“) s ustanoveniami čl. 1 ods. 1, čl. 13 ods. 4, čl. 16 ods. 1, čl. 19 ods. 2, 3. Čl. 22, čl. 26 Ústavy, čl. 7 ods. 1, čl. 10 ods. 2, 3, čl. 13, čl. 17 Listiny Základných práv a slobôd (ďalej len „Listina“), čl. 8, čl. 10 Dohovoru a čl. 7, čl. 8, čl. 11, čl. 52 ods. 1 Charty základných práv Európskej únie (ďalej len „Charta“).

Ústavný súd o podanom návrhu rozhodol nálezom sp. zn. PL.ÚS 10/2014 z 29. apríla 2015 (publikovaný v Zbierke zákonov pod č. 139/2015 Z. z.) tak, že ustanovenia § 58 ods. 5 až ods. 7 a § 63 ods. 6 zákona o elektronických komunikáciách v znení neskorších predpisov, § 116 Trestného poriadku a § 76a ods. 3 zákona o Policajnom zbore nie sú v súlade s čl. 13 ods. 4, čl. 16 ods. 1, čl. 19 ods. 2 a 3 a čl. 22 Ústavy, čl. 7 ods. 1, čl. 10 ods. 2 a 3 a čl. 13 Listiny, čl. 8 Dohovoru a čl. 7, čl. 8 a čl. 52 ods. 1 Charty.

Podľa čl. 125 ods. 3 Ústavy dňom vyhlásenia tohto nálezu v Zbierke zákonov Slovenskej republiky stratili účinnosť ustanovenia § 116 Trestný poriadok, § 76a ods. 3 zákona o Policajnom zbore v a ustanovenia § 58 ods. 5 až 7 a § 63 ods. 6 zákona o elektronických komunikáciách. V zmysle tohto nálezu ak Národná rada Slovenskej republiky (ďalej len „národná rada“) nevedie tieto ustanovenia do súladu s čl. 13 ods. 4, čl. 16 ods. 1, čl. 19 ods. 2 a 3 a čl. 22 Ústavy, čl. 7 ods. 1, čl. 10 ods. 2 a 3 a čl. 13 Listiny a s čl. 8 Dohovoru, strácajú po šiestich mesiacoch od vyhlásenia tohto nálezu v Zbierke zákonov Slovenskej republiky platnosť.

2 PRÁVNA ÚPRAVA OZNÁMENIA ÚDAJOV O TELEKOMUNIKAČNEJ PREVÁDZKE V TRESTNOM KONANÍ ÚČINNÁ OD 1. JANUÁRA 2016

V nadväznosti na uvedený nález národná rada schválila nové znenie § 116 Trestného zákona, a to v čl. III zákona č. 397/2015 Z. z., ktorým sa na účely Trestného zákona ustanovuje zoznam látok s anabolickým alebo iným hormonálnym účinkom a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony (ďalej len „zákon č. 397/2015 Z. z.“), ktorý nadobudol účinnosť 1. januára 2016.

2.1 Zákonné podmienky

Zákomom č. 397/2015 Z. z. sa zmenil názov ustanovenia § 116 Trestného poriadku, ktorý znie „Oznámenie údajov o telekomunikačnej prevádzke“, čím došlo aj k rozlíšeniu tohto ustanovenia od ustanovenia § 115 Trestného poriadku (odpočúvanie a záznam telekomunikačnej prevádzky).

Zároveň došlo aj k zmene zákonných podmienok k oznámeniu údajov o telekomunikačnej prevádzke. Predpokladom aplikácie inštitútu oznámenia údajov o telekomunikačnej prevádzke (§ 116 Trestného poriadku) bolo splnenie týchto zákonných podmienok:

- a) existencia trestného konania,
- b) existencia taxatívne určeného úmyselného trestného činu alebo existencia trestného činu, pri ktorom bol spôsobený následok na zdraví poškodeného ako predmetu trestného konania,
- c) nevyhnutná potreba údajov, ktoré sa využijú pri objasnení skutočností dôležitých pre trestné konanie,
- d) subsidiarita použitia tohto inštitútu,
- e) uskutočnená telekomunikačná prevádzka.

Z hľadiska zákonných podmienok ustanovených v § 116 Trestného poriadku možno zvýrazniť najmä dve podstatné zmeny, ktorými sú úprava trestných činov a subsidiarita použitia tohto inštitútu.

Vo vzťahu k okruhu trestných činov možno uviesť, že zákonodarca túto zákonnú podmienku rieši tromi spôsobmi, ktorými sú:

- existencia taxatívne určeného úmyselného trestného činu ustanoveného v Trestnom zákone (úmyselný trestný čin, za ktorý zákon ustanovuje trest odňatia slobody, ktorého horná hranica je najmenej tri roky, trestný čin ochrany súkromia v obydlí, podvodu, nebezpečného vyhrážania, nebezpečného prenasledovania, šírenia poplašnej správy, podnecovania, schvaľovania trestného činu),
- existencia trestného činu, ktorým bola spôsobená ťažká ujma na zdraví alebo smrť, alebo
- existencia iného úmyselného trestného činu, pri ktorom na konanie zaväzuje medzinárodná zmluva.

Zákonodarca v § 116 ods. 1 Trestného poriadku ustanovil tzv. subsidiaritu použitia tohto inštitútu, ktorá je vyjadrená v formulácii „*nemožno sledovaný účel dosiahnuť inak alebo inak by bolo jeho dosiahnutie podstatne sťažené.*“

Doplnenie § 116 ods. 1 Trestného poriadku o túto formuláciu možno vnímať ako prehĺbenie zásady primeranosti a zdržanlivosti (§ 2 ods. 2 Trestného poriadku). Takouto právnou úpravou je tento inštitút legitimovaný ako ultima ratio posledné opatrenie kriminálnej politiky, keď účelom je ochrana spoločnosti pred páchatelmi trestných činov. Rozsah povolenia vychádza v každej konkrétnej trestnej veci z individuálnych podmienok. Je to jednak rozvrh časový, teda dĺžka doby na ktorú je vykonávanie úkonu povolené. Čo sa týka časového rozsahu povolenia vždy musia byť zohľadnená primeranosť tejto doby, ide teda o dobu nevyhnutne nutnú, po ktorú má byť zasahované do práv iného, to aj zodpovedá zásade zdržanlivosti a primeranosti.

Dôležité je tiež uviesť, že ustanovenie § 116 ods. 2 Trestného poriadku ustanovuje náležitosti vydaného príkazu na zistenie a oznámenie údajov o telekomunikačnej prevádzke, ktorý vydáva predseda senátu a pred začatím trestného stíhania alebo v prípravnom konaní sudca pre prípravné konanie na návrh prokurátora.

Príkaz musí byť písomný a odôvodnený aj skutkovými okolnosťami. Príkaz na zistenie a oznámenie údajov o telekomunikačnej prevádzke sa musí vydať písomne a odôvodniť; súčasťou príkazu je aj spôsob, rozsah a lehota oznámenia údajov. Ak sa príkaz týka konkrétneho používateľa, musí byť v ňom uvedená jeho totožnosť, ak je známa.

Dôležitou obsahovou náležitosťou príkazu na zistenie a oznámenie údajov o uskutočnenej telekomunikačnej prevádzke je jeho odôvodnenie. Tento príkaz má obsahovať také odôvodnenie, aby bol z neho zrejmý sledovaný legitímny cieľ, ktorý by umožnil posúdiť či bol zásah nevyhnutný v demokratickej spoločnosti podľa článku 8 ods. 2 Dohovoru.¹⁴

Trestný poriadok ustanovuje požiadavku odôvodnenia príkazu na zistenie a oznámenia údajov o telekomunikačnej prevádzke aj skutkovými okolnosťami. Splnenie tejto podmienky vyžaduje, aby súd konkrétne odôvodnil skutočnosti, na základe ktorých boli naplnené zákonné podmienky na vydanie tohto príkazu. Tieto podmienky nie sú naplnené v prípade iba formálneho (všeobecného) odôvodnenia príkazu, ktoré spočíva iba v citácii príslušných právnych predpisov a absencii skutkových okolností, z ktorých vychádza. Z týchto dôvodov nemožno akceptovať postup, ktorý zotrúva len na formálnych náležitostiach a celkom rezignuje na splnenie materiálnych podmienok potrebných na vydanie tohto príkazu.

¹⁴ Niemetz v. Nemecko zo 16. decembra 1992.

Trestný poriadok tiež ustanovuje dobu použitia tohto inštitútu tak, že ak nejde o zistenie a oznámenie údajov o uskutočnenej telekomunikačnej prevádzke, zisťovanie a oznamovanie týchto údajov môže trvať najviac šesť mesiacov; tento čas môže v prípravnom konaní na písomný a odôvodnený návrh prokurátora sudca pre prípravné konanie predĺžiť vždy o ďalšie dva mesiace, a to aj opakovane. Príkaz na zistenie a oznámenie údajov o telekomunikačnej prevádzke sa doručuje podniku poskytujúcemu verejné siete alebo služby.

2.2 Zničenie údajov

V ustanovení § 116 ods. 3 Trestného poriadku zákonodarca ustanovil povinnosť zničenia údaje získaného použitím tohto inštitútu. Tento postup sa uplatní v prípade, ak sa pri tomto inštitúte vôbec nezistili skutočnosti dôležité pre trestné konanie. Táto skutočnosť nastane vtedy, keď zistený údaj nemá žiadnu súvislosť s predmetom trestného konania. V takomto prípade príslušný orgán, ktorého rozhodnutím trestná vec právoplatne skončila (orgán činný v trestnom konaní alebo súd) je povinný získaný údaj zničiť. K zničeniu záznamu má pritom prichádzať *ex officio*.¹⁵

V prípade zničenia záznamu Trestný poriadok tiež ustanovuje povinnosť:

- založenia zápisnice o zničení záznamu do spisu,
- upovedomenia určitých osôb o zničení záznamu.

Trestný poriadok ustanovuje povinnosť vyhotoviť zápisnicu o zničení záznamu. Táto zápisnica sa zakladá do spisu.

Z Trestného poriadku vyplýva, že povinnosť upovedomenia o zničení záznamu sa týka osoby (ak je známa), ktorej sa použitie tohto inštitútu týka (§ 116 ods. 3 Trestného poriadku). Možno uviesť, že táto povinnosť sa neuplatní vo vzťahu k osobe, ktorá má právo nazeráť do spisov napr. obvinený alebo poškodený (§ 69 Trestného poriadku), ktorý sa o zničení majú možnosť dozvedieť zo zápisnice o zničení, ktorá sa založí do spisu.

Ak dotknutá osoba nemá možnosť nazeráť do spisu, je orgán, ktorého rozhodnutím bola vec právoplatne skončená *a posteriori* povinný informovať túto osobu o zničení záznamu. Informácia obsahuje označenie súdu, ktorý vydal príkaz na zistenie a oznámenie údajov o telekomunikačnej prevádzke, a údaj o lehote, počas ktorej sa tento príkaz vykonával. Súčasťou informácie

¹⁵ Primerane pozri II. ÚS ČR 789/06.

je poučenie o práve podať v lehote dvoch mesiacov od jej doručenia návrh na preskúmanie zákonnosti príkazu na zistenie a oznámenie údajov o telekomunikačnej prevádzke Najvyššiemu súdu Slovenskej republiky.¹⁶ Informáciu podá orgán, ktorého rozhodnutím sa vec právoplatne skončila, a v konaní pred súdom predseda senátu súdu prvého stupňa do troch rokov od právoplatného skončenia trestného stíhania v danej veci.

Pre úplnosť možno uviesť, že Trestný poriadok ustanovuje určité výnimky z povinnosti upovedomenia dotknutej osoby o zničení záznamu (§ 116 ods. 5). Vzhľadom na pomerne široký okruh osôb, ktoré majú možnosť nazeráť do spisu (§ 69 Trestného poriadku), zrejme nebude použitie týchto výnimiek obvyklé.

Pri plnení tejto povinnosti treba analogicky prihliadnúť aj na rozhodovaciu činnosť Európskeho súdu pre ľudské práva, ktorú zaujal vo vzťahu k odpočúvaniu. Podľa tejto rozhodovacej činnosti odpočúvaná osoba by mala byť informovaná o použití opatrení na jej sledovanie ihneď, ako je to možné bez toho, aby sa zmaril účel ich použitia.¹⁷ Obzvlášť to platí o odpočúvaných osobách, ktoré sa o tom nemôžu dozvedieť v rámci trestného konania, resp. nemajú právo nazeráť do spisu. Takýmto osobám sa síce pri upovedomení o zničení záznamu neposkytujú informácie, ktoré sa zistili pri odpočúvaní, pretože takáto požiadavka nevyplýva z rozhodovacej činnosti Európskeho súdu pre ľudské práva; postačujúce je, ak sa dotknutá osoba vyrozumie o samotnom fakte odpočúvania, aby sa mohla domáhať preskúmania jeho zákonnosti¹⁸ Na druhej strane možno zvýrazniť, že podľa rozhodovacej činnosti Európskeho súdu pre ľudské práva aktivita alebo nebezpečenstvo, ku ktorému sledovacie opatrenia smerujú, môže pretrvávať roky, či dokonca desaťročia po tom, čo bolo od týchto opatrení upustené. Následné upozornenie každej osoby dotknutej opatrením, by mohlo kompromitovať dlhodobý cieľ, ktorým bolo pôvodne nariadenie sledovania odôvodnené. Navyše takéto upozornenie by hrozilo prispieť k odhaleniu pracovných metód spravodajských služieb, pole ich pôsobnosti a prípadne aj totožnosti ich príslušníkov.¹⁹

Ak sa využitím postupu podľa § 116 ods. 1 Trestného poriadku zistili skutočnosti významné pre trestné konanie (zakladajúce dôvodné podozrenie

¹⁶ K ďalšiemu postupu pozri § 362f a 362 g Trestného poriadku.

¹⁷ Weber a Saravia v. Nemecko z 29. júna 2006.

¹⁸ DESET, M.: Niektoré aspekty legality odpočúvania. In: *Právny obzor*, 93, 2010, č. 3, s. 253.

¹⁹ Klass a ostatní v. Nemecko zo 6. septembra 1978.

z trestného činu uvedeného v § 116 ods. 1 Trestného poriadku), údaj sa stáva dôkazom, ktorý môže usvedčovať podozrivého alebo obvineného zo spáchania trestného činu. Na druhej strane môžu byť postupom podľa § 116 ods. 1 Trestného poriadku zistené skutočnosti, ktoré vyvíňujú podozrivého alebo obvineného z podozrenia zo spáchania trestného činu. V takomto prípade záznam z odpočúvania byť môže byť použitý ako poklad na vydanie meritórneho rozhodnutia napr. zastavenie trestného stíhania (§ 215 Trestného poriadku).

Pre úplnosť možno uviesť, že postup podľa § 116 ods. 1 až 5 Trestného poriadku sa rovnako vzťahujú na údaje prenášané prostredníctvom počítačového systému.

ZÁVER

Skutočnosti, ktoré sú venované v tomto príspevku nasvedčujú potrebe vyhodnocovania inštitútov ustanovených v Trestnom poriadku, ktorými sa zasahuje do základných práv a slobôd. Z tohto dôvodu by bolo vhodné v budúcnosti venovať pozornosť ich právnej úprave a vyhodnocovaniu z hľadiska aplikačnej praxe.

Literatúra

1. ČENTÉŠ, J. *Odpočúvanie – procesnoprávne a hmotnoprávne aspekty*. Bratislava : C. H. Beck, 2013, 272 s. ISBN 978-80-89603-09-1.
2. DESET, M. Niektoré aspekty legality odpočúvania. In: *Právny obzor*, 93, 2010, č. 3, s. 245 – 255.
3. JAMBOROVÁ, K. Provozní a lokalizační údaje, nález Ústavního soudu a § 88a TrŘ. *Trestněprávní revue*, 11, 2012, č. 3, s. 61 – 65.
4. MINÁRIK, Š. a kol. *Trestný poriadok – stručný komentár, 2. prepracované a doplnené vydanie*. Bratislava : Iura Edition. 2010, 1392 s. ISBN 978-80-8078-369-3.
5. MINÁRIK, Š. *Zo súdnej praxe*, 2012 č. 4, s. 176 – 179.
6. ZÁHORA, J. Uchovanie počítačových údajov a ochrana súkromia. *Justičná revue*, 63, 2011, č. 6 – 7, s. 904 – 913.

VZÁJOMNÉ UZNÁVANIE ROZHODNUTÍ V PRÁVNOM STYKU S CUDZINOU¹

MUTUAL RECOGNITION OF DECISIONS IN LEGAL TRANSACTIONS WITH FOREIGN COUNTRIES

doc. JUDr. Jaroslav Klátik, PhD.

Právnická fakulta, Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, Katedra trestného práva, kriminológie, kriminalistiky a forenzných disciplín

Abstrakt: Článok s názvom Vzájomné uznávanie rozhodnutí v právnom styku s cudzinou sa zaoberá inštitútom uznávania a výkonu rozhodnutí vo vzťahu k cudzine, ktorý patrí medzi formy právneho styku s cudzinou. Uznávanie a tiež výkon rozhodnutí vo vzťahu k cudziemu štátu je upravený v zákone č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok, a to v jeho piatej časti a tretej hlave. Vzájomné uznávanie rozhodnutí v trestných veciach predstavuje konanie, ktorým sa rozhodnutie vydané v inom štáte, uzná a vykoná na území Slovenskej republiky. Ide o inštitút, ktorým sa zabezpečuje potrestanie páchatela a rozhodnutie, ktoré bolo uznané má rovnaké účinky, ako keby ho slovenský príslušný orgán vydal sám. Vzájomné uznávanie cudzích rozhodnutí je prejavom dôvery medzi danými štátmi. Jeden štát chráni na svojom území trestnoprávny záujem iného štátu.

Abstract: The article, entitled Mutual recognition of mutual legal assistance is engaged Institute recognition and enforcement of judgments in relation to abroad, one of the forms of mutual legal assistance. Recognition and enforcement also in relation to another State is governed by Act No. 301/2005 Coll. Code of Criminal Procedure, in the fifth, and the third head. Mutual recognition of decisions in criminal matters is an act by which a decision issued in another Member State shall recognize and enforce in the Slovak Republic. This is an institute that provides for punishment of the offender and the decision that has been recognized has the same effect as if it were Slovak competent authority issues alone. Mutual recognition of foreign judgments is an expression of confidence among the States concerned. One State to protect in its territory penal interest of another state.

¹ Táto práca bola podporovaná Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-15-0437.

Kľúčové slová: Právny styk s cudzinou. Cudzie rozhodnutie. Uznávanie rozhodnutí. Konanie o uznaní rozhodnutia. Európsky zatýkací rozkaz. Medzinárodný zatýkací rozkaz.

Key words: Mutual legal assistance. Foreign decision. Recognition of decisions. Proceedings for recognition decisions. European Arrest Warrant. International arrest warrant.

ÚVOD

Problematika vzájomného uznávania rozhodnutí v právnom styku s cudzinou, je opis konanie, v ktorom sa cudzie rozhodnutia navzájom uznávajú a vykonávajú. Vzájomné uznávanie rozhodnutí v trestných veciach predstavuje konanie, ktorým sa rozhodnutie vydané v inom štáte, uzná a vykoná na území Slovenskej republiky. Ide o inštitút, ktorým sa zabezpečuje potrestanie páchatela a rozhodnutie, ktoré bolo uznané má rovnaké účinky, ako keby ho príslušný orgán vydal sám. Pred vstupom, ale aj po vstupe Slovenskej republiky do Európskej únie bolo prijatých množstvo dohovorov a zákonov, ktoré upravujú vzájomné uznávanie rozhodnutí, vydaných inými štátmi. Bez tohto inštitútu by nebolo možné vykonať cudzie rozhodnutie na našom území, ale vyžaduje sa podmienka jeho uznania.

1 UZNANIE A VÝKON CUDZIEHO ROZHODNUTIA VO VZŤAHU K CUDZINE

Právnym základom pre proces uznávania a výkonu cudzích rozhodnutí bol do vzniku Slovenskej republiky zákon č. 97/1963 Zb. o medzinárodnom práve súkromnom a procesnom, tiež dvojstranné zmluvy o právnej pomoci, ktoré boli uzavreté Česko-Slovenskou federatívnou republikou a niektoré multilaterálne zmluvy, ku ktorým ČSFR pristúpila.² Za cudzie rozhodnutie

² HAŤAPKA, J. Uznávanie a výkon cudzích rozhodnutí. In: *Justičná revue*. 54, 2002, č. 10, s. 1106.

sa považuje rozhodnutie súdu druhého štátu v trestnej veci, ktoré je v zmysle zásady teritoriality vykonateľné len na území toho štátu, ktorý takéto rozhodnutie vydal. Výnimka zo zásady teritoriality je určená v medzinárodnej zmluve alebo v zákone, kde patrí napríklad Dohovor o odovzdávaní odsúdených osôb a Dohovor o odovzdávaní osôb odsúdených na trest odňatia slobody. Rozhodnutia cudzieho štátu predstavujú svojím spôsobom istý zásah do zvrchovanosti štátu. Trestom sa rozumie každé potrestanie alebo opatrenie, ktoré zahŕňa pozbavenie slobody nariadené na obmedzenú alebo neobmedzenú dobu za trestný čin súdom. Účinky rozhodnutia súdu, ktoré je právoplatné a ktorým bol obvinený uznaný za vinného zo spáchaného trestného činu a ktorému bol uložený trest, nemôže bez toho, aby boli splnené určité podmienky, platiť na území cudzieho štátu.³ Vzájomné uznávanie cudzích rozhodnutí je prejavom dôvery medzi danými štátmi. Jeden štát chráni na svojom území trestnoprávny záujem iného štátu. Rozhodnutie súdu druhého štátu v trestnej veci, ktorým bol uložený trest, je možné na území Slovenskej republiky vykonať len vtedy, ak bolo toto rozhodnutie uznané slovenským súdom. Cudzie rozhodnutie možno uznať vo výroku, ktorým bola vyslovená vina, ale uloženie trestu bolo podmiennečne odložené, bol uložený trest odňatia slobody alebo podmiennečný trest odňatia slobody, bol uložený peňažný trest alebo zákaz činnosti, bol premenený podmiennečný trest alebo peňažný trest na trest odňatia slobody, alebo bolo vyslovené prepadnutie majetku alebo jeho časti, alebo veci alebo zhabanie veci, ak sa nachádzajú na území Slovenskej republiky. Cudzie rozhodnutie, na základe ktorého sa zmenilo už uznané cudzie rozhodnutie vo výroku o vine obvineného, má účinky na území Slovenskej republiky bez toho, aby bolo uznané. Cudzie rozhodnutie sa uzná na území Slovenskej republiky, ak medzinárodná zmluva obsahuje možnosť alebo povinnosť uznávania alebo výkonu cudzích rozhodnutí; v odsudzujúcom štáte je právoplatné alebo ak tam proti nemu už nemožno podať riadny opravný prostriedok; čin, pre ktorý bol trest uložený, je trestným činom podľa právneho poriadku odsudzujúceho štátu aj podľa právneho poriadku Slovenskej republiky; nie je prekážkou uznania cudzieho rozhodnutia, ak právny poriadok Slovenskej republiky neukladá rovnaký druh dane alebo poplatku alebo neobsahuje daňový, poplatkový, colný alebo devízový inštitút rovnakého druhu ako právny poriadok dožadujúcej strany; rozhodnutie bolo vydané v konaní, ktoré zodpovedá zásadám obsiahnutým v článku

³ ČENTĚŠ, J. a kol. *Trestné právo procesné. Všeobecná a osobitná časť*. 2. vydanie. Šamorín: Heuréka, 2016, s. 392.

6 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd; osoba nebola odsúdená pre trestný čin, ktorý má výlučne politický alebo vojenský charakter; výkon trestu nie je podľa právneho poriadku Slovenskej republiky premlčaný; osoba nebola pre tento skutok už odsúdená slovenským súdom; nebolo na území Slovenskej republiky uznané cudzie rozhodnutie iného štátu voči tej istej osobe pre ten istý skutok, a uznanie neodporuje záujmom chráneným ustanovením § 481 TP.⁴ Trest, uložený v cudzom rozhodnutí, ktoré je uznávané, slovenský súd nahradí takým trestom, ktorý by sám uložil, ak by v trestnom konaní o spáchanom trestnom čine konal a rozhodoval sám. Tento súd však nemôže uložiť prísnejší trest a taktiež nesmie premeniť trest na rozdielny druh trestu. Ak je dĺžka a druh uloženého trestu odňatia slobody zlučiteľná s právnym poriadkom Slovenskej republiky, tak súd rozhodne, že uloženú sankciu cudzím rozhodnutím preberie a v konaní bude pokračovať bez premeny na taký trest, ktorý by mohol uložiť podľa právneho poriadku Slovenskej republiky. Takýto postup však nie je akceptovateľný, ak sa uznanie trestu týka len niektorého z mnohých trestov uložených v cudzom rozhodnutí. V rozhodnutí o uznaní cudzieho majetkového rozhodnutia slovenský súd tiež vysloví, komu prepadnutý majetok, jeho časť alebo vec pripadne. Ak nevysloví inak, právoplatnosťou rozhodnutia o uznaní sa vlastníkom majetku, jeho časti alebo veci stáva Slovenská republika.

2 UZNÁVACIE KONANIE

Konanie, ktorým sa uznáva cudzie rozhodnutie je rovnako ako konanie o extradícii, konaním nazývaným *sui generis*. Uznanie rozhodnutia cudzieho orgánu je výsledkom vykonávaného uznávacieho konania. Návrh na uznanie takéhoto rozhodnutia predkladá príslušnému súdu Ministerstvo spravodlivosti SR. Na konanie, ktorým sa má uznať cudzie rozhodnutie je príslušný krajský súd, v ktorého obvode odsúdený býva. Ak tento odsúdený nemá na území Slovenskej republiky bydlisko, tak je príslušným súdom Krajský súd v Bratislave a ak sa jedná o majetkové cudzie rozhodnutie, tak je príslušným krajský súd, v ktorého obvode sa majetok alebo vec, ktorých sa toto rozhodnutie priamo týka, nachádza. Účinky právoplatného rozhodnutia

⁴ MINÁRIK, Š. a kol. *Trestný poriadok. Stručný komentár*. Bratislava: Iura Edition, 2006, s. 1223.

štátu, ktorý uznal obvineného za vinného zo spáchania určitého trestného činu a uložil mu trest, nemôžu bez splnenia určitých podmienok platiť na území iného štátu. Aby platili, je potrebná existencia zodpovedajúcej medzinárodnej zmluvnej úpravy, vnútroštátnej úpravy a rozhodnutie príslušného orgánu; v Slovenskej republike pôjde o rozhodnutia krajských súdov a Najvyššieho súdu Slovenskej republiky.⁵ Príslušný krajský súd rozhoduje na neverejnom zasadnutí, a to rozsudkom po písomnom vyjadrení prokurátora. Rozsudok je doručený odsúdenému, prokurátorovi a tiež Ministerstvu spravodlivosti SR. Odvolanie proti takémuto rozsudku má právo podať rovnako odsúdený, prokurátor a minister spravodlivosti. Odvolací súd o odvolaní môže rozhodnúť na neverejnom zasadnutí nasledovne, a to ak zistí, že je odvolanie neodôvodnené, tak ho zamietne, alebo rozhodnutie, ktoré sa odvolaním napadlo zruší a následne rozsudkom rozhodne o uznaní, resp. neuznaní cudzieho rozhodnutia.⁶ Uznané cudzie rozhodnutie má rovnaké právne účinky ako rozsudok slovenského súdu.⁷ Jedinú výnimku predstavuje to, že slovenské súdy nie sú oprávnené rozhodovať o odvolaní v odvolacom konaní. Príslušnosť v prípade podania odvolania patrí výlučne súdu, ktorý vydal odsudzujúci rozsudok. Rozhodnutie cudzieho štátu, ktoré sa uznalo slovenským súdom tvorí prekážku *res iudicata*, to znamená právoplatne rozhodnutej veci. Rozhodnutie, ktoré bolo uznané má účinky *ex nunc*, a teda jeho účinky nastávajú na území Slovenskej republiky tým dňom, kedy rozsudok o uznaní nadobudol právoplatnosť. Jeho účinky teda nenastávajú dňom právoplatnosti cudzieho rozhodnutia, ale až keď bolo uznané slovenským súdom. Následne po právoplatnosti rozsudku o uznaní cudzieho rozhodnutia krajský súd bez meškania spolu s rozsudkom vráti ministerstvu spravodlivosti prílohy jeho návrhu, žiadosť cudzieho orgánu a jej prílohy a zašle generálnej prokuratúre všetky informácie o odsúdenom potrebné na zápis v registri trestov. Ak ide o cudzie rozhodnutie, ktoré sa týka viacerých odsúdených, tak právne účinky jeho uznania sa vzťahujú len na toho odsúdeného, ohľadne ktorého bol podaný návrh na uznanie rozhodnutia cudzieho štátu. Ak sa uznanie týka len čiastkového konania pokračovacieho trestného činu, ktorý bol spáchaný na území druhého štátu, tak uznanie

⁵ Bližšie: KAMLACH, M., REPÍK, B. *Medzinárodní spolupráce v trestním a občanskoprávním řízení*. Praha : Panorama, 1990, s. 46 a nasl.

⁶ ŠIMOŤEK, I. a kol. *Trestné právo procesné*. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011. s. 432.

⁷ MINÁRIK, Š. a kol. *Trestný poriadok. Stručný komentár*. Bratislava : Iura Edition, 2006. s. 1224.

nepredstavuje prekážku trestného stíhania odsúdeného pre ďalšie čiastkové konania spáchaného pokračovacieho trestného činu, ktoré sa spáchali na území Slovenskej republiky.⁸ Ak odsúdený po uznaní cudzieho rozhodnutia odvolal súhlas s odovzdaním na výkon trestu, ak sa na postup podľa druhého alebo tretieho dielu tejto hlavy taký súhlas vyžaduje, alebo k odovzdaniu nedošlo z iného dôvodu, možno uznané cudzie rozhodnutie vykonať na území Slovenskej republiky, len ak odsúdený trest odňatia slobody v odsudzujúcom štáte nevykonal v plnom rozsahu, alebo v prípade, že bol z jeho výkonu podmienene prepustený, len ak odsudzujúci štát požiada o výkon zvyšku uloženého trestu z dôvodu, že sa odsúdený v skúšobnej dobe neosvedčil.⁹ Ak sa to vyžaduje na zabezpečenie výkonu daného cudzieho rozhodnutia, tak je príslušný súd oprávnený kedykoľvek po tom, čo bol podaný návrh na uznanie tohto cudzieho rozhodnutia, až dotedy, kým je nariadený jeho výkon, rozhodnúť, že osoba, ktorej bol daným cudzím rozhodnutím určený trest odňatia slobody a ktorá sa momentálne nachádza na území Slovenskej republiky, bude vzatá do väzby. Súd, ktorý rozhodol o väzbe tejto osoby nie je viazaný dôvodmi väzby určenými všeobecne v trestnom konaní. Zároveň je však potrebné s rovnakou pozornosťou skúmať aj to, či skutok z právneho hľadiska takto kvalifikovaný môže byť vôbec trestným činom podľa právneho poriadku Slovenskej republiky, t.j. či napĺňa znaky skutkovej podstaty tohto trestného činu podľa Trestného zákona Slovenskej republiky.

3 VÝKON CUDZIEHO ROZHODNUTIA

Cudzie rozhodnutie, ktoré bolo príslušným súdom uznané, je možné vykonať v Slovenskej republike až v tom prípade, ak Ministerstvo spravodlivosti SR udelilo na jeho výkon súhlas. Výkon takéhoto uznaného cudzieho rozhodnutia je nariadené okresným súdom, v obvode ktorého odsúdený býva. Ak odsúdený na území Slovenskej republiky nemá bydlisko, tak na nariadenie výkonu uznaného cudzieho rozhodnutia je príslušný Okresný súd Bratislava 1. Výkon uznaného cudzieho majetkového rozhodnutia nariadi

⁸ ŠIMOVIČEK, I. a kol. *Trestné právo procesné. 2. prepracované vydanie*. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2016, s. 341.

⁹ MINÁRIK, Š. a kol. *Trestný poriadok. Stručný komentár*. Bratislava : Iura Edition, 2006, s. 1224.

okresný súd, v ktorého obvode sa nachádza majetok alebo vec, ktorých sa rozhodnutie týka. Príslušný súd rozhoduje aj o ďalších otázkach týkajúcich sa vykonávacieho konania, vrátane návrhu, na základe ktorého má byť odsúdenie z uznaného cudzieho rozhodnutia zahladené. Z ustanovení platného Trestného poriadku vyplýva, že vecná príslušnosť je určená okresnému súdu a miestna príslušnosť vyplýva z úpravy pre uznávanie cudzieho rozhodnutia. Pre vykonávanie konania cudzieho rozhodnutia sú charakteristické dve zásady, ktorými sú zásada *lex foria perpetuatiofori*. V zmysle zásady *lex fori*, ktorá je uvedená ako prvá, celé uznávanie konania a konanie o výkone cudzieho rozhodnutia sa spravuje právnym poriadkom vykonávajúceho štátu. A teda uzavreté medzinárodné zmluvy väčšinou takéto postup vôbec neupravujú. Druhá zásada sa zakladá na ustanovení § 521 ods. 4 TP, ktorý určuje, že súd príslušný na nariadenie výkonu cudzieho rozhodnutia, je zároveň príslušným aj na konanie o všetkých ďalších otázkach vykonávaného konania ako aj o otázkach, ktoré s ním súvisia. Táto zásada sa môže obmedziť len ustanoveniami medzinárodnej zmluvy, avšak aj tieto zmluvy poväčšine odkazujú na zásadu *perpetuatiofori*. Ak odsúdený, ktorý sa nachádza v cudzom štáte vo výkone trestu odňatia slobody na základe vydaného cudzieho rozhodnutia a ktoré sa následne uznalo slovenským súdom, tak príslušný súd nariadi výkon takto uznaného cudzieho rozhodnutia ešte pred termínom, kedy má byť odsúdený odovzdaný na výkon trestu odňatia slobody na územie Slovenskej republiky. Príslušný súd zároveň s nariadením výkonu trestu odňatia slobody rozhodne o započítaní väzby alebo trestu odňatia slobody, ktorý odsúdený už vykonal v cudzom štáte a rozhodne aj o započítaní doby prevozu do trestu, ktorý sa má vykonať. Rovnaký postup platí aj v prípade, ak odsúdený vykonáva trest v cudzom štáte a po uznaní rozhodnutia je odovzdaný na územie Slovenskej republiky. Výkon trestu z uznaného cudzieho rozhodnutia ukončí súd predčasne vtedy, keď ho štát, ktorý vydal uznané cudzie rozhodnutie informuje o amnestii, milosti alebo inom rozhodnutí či opatrení, v dôsledku ktorých sa cudzie rozhodnutie stalo nevykonateľným. Ak sa amnestia, milosť alebo iné rozhodnutie, týka odpustenia len časti trestu, súd rozhodne o vykonaní zvyšku trestu. Proti takému rozhodnutiu súdu je prípustná sťažnosť.¹⁰ Cudzie rozhodnutie, ktoré sa týka právnickej osoby, je možné na území Slovenskej republiky vykonať len v tom prípade, ak bola právnickej osobe takýmto cudzím rozhodnutím uložená buď peňažná sankcia

¹⁰ ŠIMOVČEK, I. a kol. *Trestné právo procesné*. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011, s. 433.

alebo bolo voči nej vyslovené prepadnutie majetku. Výkon cudzieho rozhodnutia týkajúce sa právnickej osoby sa uskutočňuje aj bez jeho uznania príslušným slovenským súdom. Návrh, na to aby bolo vykonané cudzie rozhodnutie voči právnickej osobe je predkladané Ministerstvom spravodlivosti SR tomu súdu, ktorý o ňom rozhoduje na verejnom zasadnutí. Súd preskúmava, či výkon takéhoto cudzieho rozhodnutia neodporuje záujmom štátu, ktoré sú chránené ustanovením § 481 TZ. Ak takýto rozpor nie je zistený, súd po vyjadrení príslušného prokurátora uznesením rozhodne, že cudzie rozhodnutie bude vykonané. V opačnom prípade, keď sú záujmy štátu porušované, tento návrh zamietne.¹¹ Na rozhodnutie je príslušný okresný súd, v ktorého obvode sa nachádza majetok právnickej osoby; ak je daná príslušnosť viacerých súdov, je na konanie príslušný ten súd, ktorému ministerstvo spravodlivosti predložilo návrh. Proti uzneseniu môže prokurátor, ministerstvo spravodlivosti a zúčastnená osoba podať sťažnosť, ktorá má odkladný účinok. Na výkon rozhodnutia cudzieho štátu, ktorý sa týka právnickej osoby, sa po právoplatnosti uznesenia použijú ustanovenia Trestného poriadku o výkone ochranných opatrení, a to zhabania majetku alebo zhabania peňažnej čiastky. Inštitút prevzatia a odovzdania odsúdeného na výkon trestu odňatia slobody je aplikovaný len vtedy, ak existuje medzinárodná zmluva. O tom, či bude osoba prevzatá na výkon trestu odňatia slobody na územie Slovenskej republiky, ktorý bol uložený cudzím rozhodnutím na základe uzatvorenej medzinárodnej zmluvy, rozhoduje Ministerstvo spravodlivosti SR, a to na návrh štátu, ktorý vydal odsudzujúci rozsudok alebo návrh odsúdeného. Ministerstvo spravodlivosti SR môže dať buď súhlas o prevzatí odsúdeného alebo na druhej strane môže požiadať odsudzujúci štát o odovzdanie odsúdeného, ale až po tom, čo sa cudzie rozhodnutie príslušným súdom uznalo. Rovnako sa bude postupovať aj v prípade, ak má byť daná osoba odovzdaná na výkon trestu odňatia slobody, ktorý bol uložený rozhodnutím cudzieho orgánu a odsúdený sa momentálne nachádza na území Slovenskej republiky. Týmto ministerstvom nebude udelený súhlas s prevzatím odsúdeného v tom prípade, že trvalé bydlisko odsúdeného sa nachádza na území odsudzujúceho štátu, ak odsúdený opustil územie Slovenskej republiky s tým úmyslom, aby sa trvale zdržiaval v cudzom štáte a nemá žiadne osobné či citové väzby so Slovenskou republikou, alebo ak generálne riaditeľstvo Zboru väzenskej a justičnej stráže má výhrady voči prevzatiu tejto odsúdenej

¹¹ MINÁRIK, Š. a kol. *Trestný poriadok. Stručný komentár*. Bratislava : Iura Edition, 2006, s. 1224.

osoby. Postup odovzdania odsúdeného na výkon trestu odňatia slobody je zrkadlový k postupu o prevzatí odsúdenej osoby. Odovzdanie povoľuje ministerstvo spravodlivosti na základe medzinárodnej zmluvy, a to na návrh odsúdeného, štátu, do ktorého má byť odsúdený odovzdaný, súdu, ktorý vydal odsudzujúci rozsudok v prvom stupni.¹² Po tom, ako je vydané rozhodnutie o povolení vydania odsúdenej osoby na výkon trestu odňatia slobody do cudzieho štátu, vydá okresný súd, v ktorého obvode sa táto osoba nachádza vo výkone trestu odňatia slobody, príkaz na premiestnenie do cudzieho štátu. Ak je odsúdený odovzdaný do cudzieho štátu, tak slovenské orgány ďalej nemôžu pokračovať vo výkone trestu odňatia slobody, okrem tých prípadov, ak sa následne odsúdený vráti späť na územie Slovenskej republiky bez toho, že uložený trest vykonal v jeho plnom rozsahu, resp. bol z výkonu tohto trestu odňatia slobody podmiennečne prepustený. Postup, na základe ktorého sa rozhoduje o prevzatí alebo odovzdaní výkonu podmiennečného trestu s dohľadom, je možný iba vo vzájomných vzťahoch, a to medzi zmluvnými stranami Európskeho dohovoru o dohľade nad podmiennečne odsúdenými alebo podmiennečne prepustenými páchatelmi.¹³ Podľa slovenskej právnej úpravy je možné, ak existuje medzinárodná zmluva, že Ministerstvo spravodlivosti SR poverí slovenské orgány na základe žiadosti cudzieho štátu sledovaním odsúdeného a jeho správania v skúšobnej dobe, alebo rozhodnutím, či sa konkrétny odsúdený v skúšobnej dobe osvedčil, resp. či bude podmiennečne uložený alebo odložený trest odňatia slobody vykonaný – táto právomoc je daná Ministerstvu spravodlivosti SR.¹⁴ Rozhodnutiu o sledovaní správania odsúdeného v skúšobnej dobe musí predchádzať uznanie cudzieho rozhodnutia. Správanie odsúdeného sleduje okresný súd, v obvode ktorého odsúdený býva prostredníctvom probačného a mediačného úradníka. Súd má povinnosť informovať ministerstvo spravodlivosti o skutočnostiach, ktoré sú dôležité pre posúdenie, či sa odsúdený v skúšobnej dobe osvedčil. Ak sa rozhodlo, že sa bude sledovať správanie odsúdeného, tak príslušný súd po tom, čo uplynie skúšobná doba, podá Ministerstvu spravodlivosti SR správu o jeho správaní a súd ale nerozhoduje o tom, či sa odsúdený počas skúšobnej doby osvedčil alebo že bude trest vykonaný. Ak okresný súd

¹² ŠIMOVIČEK, I. a kol. *Trestné právo procesné*. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011, s. 434.

¹³ Bližšie : Európsky dohovor o dohľade nad podmiennečne odsúdenými alebo podmiennečne prepustenými páchatelmi.

¹⁴ MINÁRIK, Š. a kol. *Trestný poriadok. Stručný komentár*. Bratislava : Iura Edition, 2006, s. 1224.

rozhoduje aj o osvedčení alebo neosvedčení odsúdeného počas skúšobnej doby, má povinnosť po skončení tejto doby rozhodnúť. Ak rozhodne, že bude trest odňatia slobody vykonaný, nariadi aj výkon tohto trestu. Obdobný postup je použitý aj v prípade odovzdania výkonu podmieneného trestu do cudzieho štátu. Súd, ktorým bol uložený podmienený trest odňatia slobody osobe, ktorej bydlisko sa nachádza v cudzom štáte alebo súd, ktorým bola takúto osobu podmienne prepustená z výkonu trestu odňatia slobody, dáva návrh Ministerstvu spravodlivosti SR za podmienky, že je to umožnené medzinárodnou zmluvou. Tento návrh obsahuje žiadosť, aby štát, v ktorom sa nachádza bydlisko odsúdeného, rozhodol, že jeho príslušné orgány budú sledovať správanie tohto odsúdeného počas skúšobnej doby alebo, aby rozhodli o osvedčení, resp. neosvedčení odsúdeného, prípadne nariadili výkon trestu odňatia slobody, ak sa odsúdený neosvedčil. Ak bolo dožiadaným štátom rozhodnuté iba o sledovaní správania odsúdeného, slovenský súd je stále príslušný, aby rozhodol o tom, či sa odsúdený počas skúšobnej doby osvedčil, alebo či bude trest vykonávať, ak sa neosvedčil. Ak dožiadaný štát rozhodol o prevzatí aj výkonu trestu pre prípad, že sa odsúdený v skúšobnej dobe neosvedčí, ďalší výkon trestu odňatia slobody na území Slovenskej republiky nie je možný, ak cudzí orgán rozhodol, že trest sa vykoná, a odsúdený ho vykonal v plnom rozsahu, alebo cudzí orgán rozhodol, že odsúdený sa v skúšobnej dobe osvedčil. Takéto rozhodnutia cudzieho štátu majú na území Slovenskej republiky obdobné právne účinky, ako keby boli vydané slovenským súdom. V dnešných dňoch je vzájomné uznávanie justičných rozhodnutí v trestných veciach kľúčovým konceptom spolupráce medzi členskými štátmi EÚ. Jeho realizácia sa stala jedným z hlavných okruhov aktivity EÚ v oblasti trestného práva a je jedným z najslubnejších. Ak sa vývoj justičnej spolupráce bude uberať týmto smerom, tak plynutím času bude vzájomné uznávanie vnímané vo vnútroštátnych procesných kódexoch ako jedna zo základných zásad trestného konania, ako napríklad prezumpcia nevinu alebo zásada *ne bis in idem*.

4 RÁMCOVÉ ROZHODNUTIE RADY 2005/214/SVV VO VZŤAHU K VZÁJOMNÉHO UZNÁVANIU ROZHODNUTÍ

V tomto kontexte možno spomenúť Rámcové rozhodnutie Rady 2005/214/SVV¹⁵, ktoré rozširuje uplatňovanie zásady vzájomného uznávania peňažných sankcií. Tento právny akt EÚ od členského štátu vyžaduje, aby vykonal rozhodnutie iného členského štátu o uložení peňažnej sankcie, pokiaľ toto rozhodnutie prijal, *inter alia*, iný orgán, než je súd, za predpokladu, že dotknutá osoba mala možnosť prerokovať vec pred súdom, ktorý je príslušný rozhodovať predovšetkým v trestných veciach. Týmto návrhom na začatie prejudiciálneho konania sa súd pýta Súdneho dvora, ako sa má tento výraz vykladať. Odpoveď na túto otázku vyžaduje od Súdneho dvora nájsť primeranú rovnováhu medzi vzájomným uznávaním a vymáhaním takýchto sankcií a účinnou ochranou základných práv. Európska Rada na zasadnutí v Tampere 15. a 16. októbra 1999 schválila zásadu vzájomného uznávania, ktorá sa stala základným prvkom justičnej spolupráce v občianskych aj v trestných veciach v rámci EÚ. Zásada vzájomného uznávania sa uplatňuje aj na peňažné sankcie, ktoré uložili justičné alebo správne orgány s cieľom uľahčiť výkon týchto sankcií v inom členskom štáte, ako je štát, v ktorom sú uložené. Toto rámcové rozhodnutie by sa malo vzťahovať aj na peňažné sankcie uložené za dopravné priestupky. Rozhodnutie znamená konečné rozhodnutie, ktoré vyžaduje, aby fyzická alebo právnická osoba zaplatila peňažnú sankciu, ak rozhodnutie prijal iný orgán štátu pôvodu ako súd pre skutky, ktoré sú trestné podľa vnútroštátneho práva štátu pôvodu z dôvodu porušenia právnych predpisov za predpokladu, že dotknutá osoba mala možnosť, aby sa jej prípad prerokoval pred súdom, ktorý je príslušný rozhodovať predovšetkým v trestných veciach. Dané rozhodnutie sa spolu s osvedčením zasiela príslušným orgánom členského štátu, v ktorom má fyzická alebo právnická osoba, proti ktorej bolo prijaté rozhodnutie, majetok alebo príjem, zvyčajne

¹⁵ Bližšie: Rámcové rozhodnutie Rady 2005/214/SVV z 2. februára 2005 o uplatňovaní zásady vzájomného uznávania na peňažné sankcie (Ú. v. EÚ L 76, s. 16), zmenené a doplnené rámcovým rozhodnutím Rady 2009/299/SVV z 26. februára 2009 o zmene a doplnení rámcových rozhodnutí 2002/584/SVV, 2005/214/SVV, 2006/783/SVV, 2008/909/SVV a 2008/947/SVV a o posilnení procesných práv osôb, podpore uplatňovania zásady vzájomného uznávania, pokiaľ ide o rozhodnutia vydané v neprítomnosti dotknutej osoby na konaní (Ú. v. EÚ L 81, s. 24).

bydlisko alebo v prípade právnickej osoby sídlo. Príslušné orgány vykonávajúceho štátu uznajú rozhodnutie, bez toho, aby boli požadované akékoľvek ďalšie náležitosti a bezodkladne prijímú všetky potrebné opatrenia na jeho výkon, pokiaľ príslušný orgán nerozhodne o uplatnení jedného z dôvodov odmietnutia uznania alebo odmietnutia výkonu. Rámcové rozhodnutie 2005/214 predstavuje časť série opatrení, ktoré boli predložené v priebehu posledných rokov, ktoré uplatňujú zásadu vzájomného uznávania v oblasti týkajúcej sa trestného práva. Jeho účelom je uľahčiť vymáhanie peňažných sankcií v inom členskom štáte, než je štát, v ktorom boli tieto sankcie uložené. Ochrana dotknutej osoby – ako protívaha vzájomného uznávania peňažných sankcií je dosiahnutá zaručením, že iba rozhodnutia súdu štátu pôvodu pre trestný čin podľa práva štátu pôvodu prijaté súdom, môžu byť vzájomne uznávané a vykonané podľa rámcového rozhodnutia. Rámcové rozhodnutie je založené na zásade vzájomného uznávania, pričom dodržiavanie základných práv a zachovávanie zásad uznávaných článkom 6 ZEÚ sa odzrkadľuje aj v Charte základných práv EÚ. Normotvorca tak jasne zamýšľal zjednodušiť cezhraničné vymáhanie peňažných sankcií a zároveň zachoval vhodné záruky pre jednotlivcov, voči ktorým sa tieto sankcie majú vykonať. Za týmto zdanlivo nesporným tvrdením sa nachádza množstvo menej nesporných otázok, ktoré treba položiť. Systém vzájomného uznávania rozhodnutia o peňažnej sankcii zavedený rámcovým rozhodnutím znamená vysoký stupeň vzájomnej dôvery medzi členskými štátmi. Ako však uviedla Európska rada vo svojom Štokholmskom programe, „ochrana práv podozrivých a obvinených osôb v trestnom konaní je jednou zo základných hodnôt Únie, ktorá je zásadným aspektom zachovania vzájomnej dôvery medzi členskými štátmi a dôvery verejnosti v Úniu“. Z toho dôvodu treba dospieť k názoru, že je potrebné, aby bola ochrana priznaná občanovi tým, že mal možnosť prerokovávať vec pred súdom, ktorý je príslušný rozhodovať predovšetkým v trestných veciach rovnocenná ochrane, ktorú poskytuje súd štátu pôvodu pre trestný čin podľa práva štátu pôvodu alebo ktorá vyplýva zo skutočnosti, že rozhodnutie vydal súd, ktorý je príslušný rozhodovať predovšetkým v trestných veciach. Je zrejme lákavé si myslieť, že preto, že správanie porušujúce pravidlá cestnej premávky je zo svojej podstaty menej závažné než terorizmus alebo vražda, osoba povinná platiť peňažnú sankciu za konanie uvedené ako prvé, má menšiu potrebu celej škály ochrany podľa trestného práva než osoba odsúdená za posledný uvedený čin. Zdá sa mi, že takýto prístup sa musí zamietnuť. Rámcové rozhodnutie prostredníctvom

veľmi ľahko odlišných formulácií špecifikuje, že ochrana prostredníctvom prístupu k súdu štátu pôvodu pre trestný čin alebo súdu, ktorý je príslušný rozhodovať predovšetkým v trestných veciach je predchádzajúcou podmienkou výkonu. Obe formulácie sú pritom v skutočnosti rovnocenné a v rámci jedného a toho istého právneho nástroja (rámcového rozhodnutia) nemôžu existovať dva výrazne odlišné štandardy ochrany v závislosti od toho, či je uvedený trestný čin, ktorý vedie k rozhodnutiu o uložení peňažnej sankcie považovaný za viac či menej závažný. Je mimoriadne dôležité, aby opatrenia na presadzovanie práva na jednej strane a opatrenia na ochranu práv jednotlivca, právneho štátu a pravidiel medzinárodnej ochrany na strane druhej išli ruka v ruku tým istým smerom a vzájomne sa posilňovali. Treba pripomenúť, že základné práva garantované článkom 6 ZEÚ a články 47 a 48 Charty sa netýkajú teoretického prístupu k súdu. Sú o účinnej ochrane jednotlivého občana. Tak ako je dôležité definovať „súd, ktorý je príslušný rozhodovať predovšetkým v trestných veciach“ spôsobom, ktorý zabezpečí zodpovedajúcu a účinnú ochranu, je tiež podstatné vykladať význam „možnosť prerokovať vec“ spôsobom, ktorý zabezpečuje, že záruka nie je bez významu a právo iba teoretické alebo iluzórne. Vnútroštátny súd vykonávajúceho štátu bude prípadne oprávnený vykonať príslušné preskúmanie vzhľadom na použitý postup, aby sa ubezpečil, že to tak bolo. Vnútroštátny súd tak bude musieť prinajmenšom overiť, či rozhodnutie o peňažnej sankcii bolo adresátovi doručené v jazyku, ktorému mohol porozumieť; že mal jasné pokyny, ako podať opravný prostriedok a v akej lehote; že bol jasne uvedený dátum, od ktorého plynie lehota na podanie opravného prostriedku, že adresát bol poučený o tom, či musí byť zastúpený alebo sa môže obhajovať sám; že bol informovaný o tom, či je k dispozícii právna pomoc a pokiaľ áno, tak za akých podmienok a že otázky jazyka (jazyk komunikácie pred súdom; jazyk pre podanie formálnych písomných alebo ústnych pripomienok) boli jasne a užitočným spôsobom zodpovedané. Súd, ktorý vec prerokováva, musí mať neobmedzenú právomoc rozhodovať ako o skutkových, tak aj o právnych okolnostiach, ktoré vo veci existujú. Iba v prípade, ak má súd neobmedzenú právomoc, je spôsobilý zabezpečiť, že sa úplne dodržia práva dotknutej osoby zaručené článkom 6 ods. 1, 2 a 3 Dohovoru. Za predpokladu, že existuje takáto možnosť prerokovať vec, skutočnosť, že rozhodnutie sa stane „právoplatným“ v správnej fáze konania, neohrozí účinnú súdnu ochranu dotknutej osoby. S touto výhradou si nemyslím, že rozhodnutie, ktoré nadobudne právoplatnosť v správnej fáze konania, nepatrí do rozsahu pôsobnosti rámcového rozhodnutia.

ZÁVER

Zmysel vzájomného uznávania cudzích rozhodnutí spočíva v tom, že rozhodnutia či rozsudky, ktoré boli prijaté v jednom členskom štáte Európskej únie, môžu byť uznané a vykonateľné aj v druhom členskom štáte. V oblasti trestného práva vzájomné uznávanie predstavuje kľúčový koncept európskeho justičného priestoru. Vzájomné uznávanie justičných rozhodnutí zahŕňa ich voľný pohyb a ktoré majú priamy účinok v celej Európskej únii.¹⁶ V rámci Európskej únie sa problematika uznávania a výkonu vydaných cudzích rozhodnutí upravuje viacerými nariadeniami, ktoré sú vo všeobecnosti záväzné pre všetky členské štáty Európskej únie, v dôsledku čoho je úprava uznávania a výkonu rozhodnutí v Európskej únii jednotná. Medzi tieto nariadenia patria najmä:

- a) Nariadenie Európskeho Parlamentu a Rady (EÚ) č. 1215/2012 z 12. decembra 2012 o právomoci a o uznávaní a výkone rozsudkov v občianskych a obchodných veciach, ktoré ruší Nariadenie Rady (ES) č. 44/2001 o právomoci a o uznávaní a výkone rozsudkov v občianskych a obchodných veciach,
- b) Nariadenie Rady (ES) č. 44/2001 o právomoci a o uznávaní a výkone rozsudkov v občianskych a obchodných veciach (tzv. Nariadenie Brusel I),
- c) Nariadenie Rady (ES) č. 2201/2003 o súdnej právomoci a uznávaní a výkone rozsudkov v manželských veciach a vo veciach rodičovských práv a povinností (tzv. Nariadenie Brusel II bis),
- d) Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 805/2004, ktorým sa vytvára európsky exekučný titul pre nesporné nároky,
- e) Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 1896/2006, ktorým sa zavádza európske konanie o platobnom rozkaze,
- f) Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 861/2007, ktorým sa ustanovuje európske konanie vo veciach s nízkou hodnotou sporu.

Národná rada Slovenskej republiky prijala viaceré zákony, na základe ktorých uznáva a vykonáva na jej území cudzie rozhodnutia vydané v rámci Európskej únie. Patria sem predovšetkým tieto:

- a) Zákon č. 549/2011 Z. z. o uznávaní a výkone rozhodnutí, ktorými sa ukladá trestná sankcia spojená s odňatím slobody v Európskej únii

¹⁶ Bližšie: KLÍMEK, L. Uznávanie a výkon rozhodnutí o peňažnej sankcii v EÚ; aplikácia v Slovenskej republike. In: *Justičná revue*, 2011, roč. 63, č. 12, s. 1676 – 1685; KLÍMEK, L. Uznávanie a výkon trestných rozsudkov, ktorými sa ukladá sankcia spojená s odňatím slobody v Európskej únii. In: *Justičná revue*, 65, 2013, č. 6 – 7, s. 944 – 965.

- a o zmene a doplnení zákona č. 221/2006 Z. z. o výkone väzby v znení neskorších predpisov,
- b) Zákon č. 533/2011 Z. z. o uznávaní a výkone rozhodnutí, ktorými sa ukladá trestná sankcia nespojená s odňatím slobody alebo probačné opatrenie na účely dohľadu v Európskej únii,
 - c) Zákon č. 183/2011 Z. z. o uznávaní a výkone rozhodnutí o peňažnej sankcii v Európskej únii a o zmene a doplnení niektorých zákonov,
 - d) Zákon č. 161/2013 o odovzdávaní, uznávaní a výkone rozhodnutí o opatreniach dohľadu ako náhrade väzby v Európskej únii,
 - e) Zákon č. 650/2005 Z. z. o vykonaní príkazu na zaistenie majetku alebo dôkazov v Európskej únii,
 - f) Zákon č. 398/2015 Z. z. o európskom ochrannom príkaze v trestných veciach a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Uznávanie a výkon cudzích rozhodnutí patrí medzi inštitúty právneho styku s cudzinou, ktorý upravuje v Slovenskej republike zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v tretej hlave piatej časti a zákony, ktorými boli do nášho právneho poriadku implementované Rámcové rozhodnutia Rady Európskej únie upravujúce vzájomné uznávanie cudzích rozhodnutí a Smernica Európskeho parlamentu a Rady o európskom ochrannom príkaze. Trestný poriadok a predmetné osobitné zákony upravujú spôsoby vzájomného uznávania jednotlivých rozhodnutí cudzích štátov. Stanovujú druhy rozhodnutí a za akých podmienok ich možno uznať a vykonať na území Slovenskej republiky a za akých podmienok možno požiadať cudzie štáty o uznanie rozhodnutí našich súdov. Trestný zákon a Trestný poriadok upravujú aj výkon a zohľadnenie rozhodnutia iného štátu ako aj zohľadňovanie odsúdení súdmi členských štátov Európskej únie. Dynamický rozvoj vzťahov medzi jednotlivými štátmi a najmä štátmi Európskej únie vo všetkých oblastiach so sebou prináša nielen pozitívne stránky, ale aj negatívne, medzi ktoré patrí aj páchanie trestnej činnosti osôb v cudzích štátoch. Je v záujme týchto štátov, ale aj v záujme páchatelov, aby právoplatne uložené tresty vykonávali v štáte, v ktorom majú trvalý alebo prechodný pobyt, kde majú rodinné a iné väzby. A práve splnenie tohto záujmu zabezpečuje realizácia uznávacieho konania.

Literatúra

1. ČENTĚŠ, J. a kol. *Trestné právo procesné. Všeobecná a osobitná časť*. 2. vydanie. Šamorín : Heuréka, 2016.

2. ČENTĚŠ, J. a kol. *Trestné právo procesné. Osobitná časť*. Šamorín : Heuréka, 2016.
3. HAŤAPKA, J. Uznávanie a výkon cudzích rozhodnutí. In: *Justičná revue*, 54, 2002, č. 10, s. 1106 – 1115. ISSN 1335-6461.
4. KAMLACH, M., REPÍK, B. *Medzinárodná spolupráce v trestním a občanskoprávním řízení*. Praha : Panorama, 1990.
5. KLIMEK, L. Uznávanie a výkon rozhodnutí o peňažnej sankcii v EÚ; aplikácia v Slovenskej republike. In: *Justičná revue*, 63, 2011, č. 12, s. 1676 – 1685. ISSN 1335-6461.
6. KLIMEK, L. Uznávanie a výkon trestných rozsudkov, ktorými sa ukladá sankcia spojená s odňatím slobody v Európskej únii. In: *Justičná revue*, 65, 2013, č. 6 – 7, s. 944 – 965. ISSN 1335-6461.
7. MINÁRIK, Š. a kol. *Trestný poriadok. Stručný komentár*. Bratislava : Iura Edition, 2006.
8. ŠIMOVICEK, I. a kol.: *Trestné právo procesné*. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011.
9. ŠIMOVICEK, I. a kol. *Trestné právo procesné*. 2. prepracované vydanie. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2016.

Iné použité pramene

1. Európsky dohovor o dohľade nad podmienčne odsúdenými alebo podmienčne prepustenými páchatelmi.
2. Rámcové rozhodnutie Rady 2005/214/SVV o uplatňovaní zásady vzájomného uznávania na peňažné sankcie.
3. Rámcové rozhodnutie Rady 2008/909/SVV z 27. novembra 2008 o uplatňovaní zásady vzájomného uznávania na rozsudky v trestných veciach, ktorými sa ukladajú tresty odňatia slobody alebo opatrenia zahŕňajúce pozbavenie osobnej slobody, na účely ich výkonu v Európskej únii (Ú. v. EÚ L 327, 5. 12. 2008) v platnom znení.
4. Rámcové rozhodnutie Rady 2008/947/SVV z 27. novembra 2008 o uplatňovaní zásady vzájomného uznávania na rozsudky a probačné rozhodnutia na účely dohľadu nad probačnými opatreniami a alternatívnymi sankciami (Ú. v. EÚ L 337, 16. 12. 2008) v platnom znení.
5. Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2011/99/EÚ z 13. decembra 2011 o európskom ochrannom príkaze

PRÁVO OBVINENÉHO DOMÁHAŤ SA ODVOLANIA VYDANÉHO EURÓPSKEHO ZATÝKACIEHO ROZKAZU ACCUSED'S RIGHT TO SEEK AN APPEAL ON ISSUED EUROPEAN ARREST WARRANT

doc. JUDr. Sergej Romža, PhD.

*Katedra trestného práva, Právnická fakulta, Univerzita P. J. Šafárika
v Košiciach*

Abstrakt: Rámcové rozhodnutie Rady 584/2002/SVV o európskom zatykači a o postupoch odovzdávania osôb medzi členskými štátmi, sa implementovalo do slovenského právneho poriadku zákonom č. 403/2004, Z. z. o EZR. Množstvo interpretačných a aplikačných problémov spojených s EZR, si vyžiadalo koncepčnú zmenu v citovanom implementačnom zákone, a to vo forme prijatia nového zákona č. 154/2010 Z. z. o EZR. Aplikačná prax však medzičasom nastolila ďalšie interpretačné a aplikačné problémy, na ktoré je nevyhnutné reagovať aj vo forme vedeckej rozpravy. Medzi takéto aplikačné problémy nepochybne patrí aj problém súvisiaci s uplatňovaním práva obvineného domáhať sa u konajúceho súdu, ktorý vydal EZR jeho odvolanie, ak sa medzičasom ukáže, že tento je nezákonný, či vecne nedôvodný.

Abstract: Council Framework Decision Nr. 584/2002 The European Arrest Warrant and the surrender procedures between Member States, is implemented into Slovak law Act. Nr. 403/2004, Coll. EAW. The amount of interpretation and application problems associated with EAW required a conceptual change in the cited an implementing act, in the form of adoption of the new Act. Nr. 154/2010, Coll. EAW. Application practice, however, since been raised further issues of interpretation and application, which is necessary to respond in the form of scientific debate. Such application problems is undoubtedly the problem concerning the exercise of the right of the accused to seek in the court, which issued the EAW its appeal if in the meantime shows that this is illegal or factually unfounded.

Kľúčové slová: Európsky zatýkací rozkaz; dôvody straty platnosti eurozatykača; odvolanie eurozatykača; orgány justičnej spolupráce; európske trestné systémy; harmonizácia trestného práva; základné práva a slobody; konkurencia základných práv a slobôd; fair process; procesné podmienky.

Key words: European arrest warrant; due to loss of validity of the Euro-warrant; Euro-warrant appeal; authorities of international judicial cooperation; European criminal systems; harmonization of criminal law; fundamental rights and freedoms; competition of fundamental rights and freedoms; fair trial; process conditions.

1 PRAMENE NORMATÍVNEJ ÚPRAVY VZÁJOMNEJ SPOLUPRÁCE JUSTIČNÝCH ORGÁNOV ČLENSKÝCH ŠTÁTOV EURÓPSKEJ ÚNIE

Normatívna úprava spolupráce justičných orgánov jednotlivých členských štátov Európskej únie, vo všeobecnosti vychádza z prameňov únieového práva, ktoré vo svojich dôsledkoch predstavujú aj prostriedky europeizácie trestného práva.¹

Úniovým právom rozumieme systém právnych noriem podľa Zmluvy o Európskej únii², ktoré upravujú problematiku spoločnej pohraničnej a bezpečnostnej politiky (II. pilier EÚ) a problematiku policajnej a justičnej spolupráce v trestných veciach (III. pilier EÚ). Na rozdiel od komunitárneho práva, nemá únieové právo supranacionálnu, ale „len“ medzivládnu povahu, čo v praxi znamená, že na prijatie únieových právnych aktov, sa v zásade vyžaduje jednomyselný konsenzus členských štátov.

Medzi pramene únieového práva patrí:

1. **Primárne právo** – predovšetkým Zmluva o Európskej únii (Maasrichtská zmluva), Amsterdamská zmluva a Zmluva z Únie, ktoré menia Zmluvu o Európskej únii.
2. **Sekundárne právo**, ktoré je tvorené právnymi aktmi majúcich formu všeobecných usmernení, zásad, spoločných stratégií, spoločných stanovísk alebo rozhodnutí v oblasti policajnej spolupráce v trestných veciach, pričom platí, že tieto právne akty musia byť v súlade s primárnym únieovým právom. Medzi kľúčové pramene sekundárneho únieového práva patria

¹ Pod europeizáciou trestného práva treba rozumieť proces harmonizácie vnútroštátnych trestnoprávných noriem európskych štátov.

² Články 1 – 7, 11 – 53 Zmluvy o Európskej únii.

predovšetkým Rámcové rozhodnutia Rady Európskej únie (Framework Decisions)³, ktoré predstavujú základný právny inštrument harmonizácie trestného práca v kontexte celej Európskej únie, nielen únieového práva.

V zmysle čl. 34 ods. 2 písm. b) Zmluvy o Európskej únii sú Rámcové rozhodnutia prijímané za účelom zlúčenia zákonov a iných právnych predpisov členských štátov. Rámcové rozhodnutia sú záväzné pre členské štáty čo do výsledku, ktorý má byť dosiahnutý, pričom voľba prostriedkov a foriem, jeho dosiahnutia, je ponechaná na členských štátoch. Teda tak ako smernice v komunitárnom práve vyžadujú aj rámcové rozhodnutia transpozíciu do právneho poriadku členského štátu, pričom je však výslovne vylúčený bezprostredný (priamy) účinok rámcového rozhodnutia⁴, čiže dotknutý subjekt sa v prípade neimplementovania rámcového rozhodnutia do vnútroštátneho právneho poriadku, môže domáhať len nepriameho účinku rámcového rozhodnutia, teda jeho eurokomformného výkladu, pričom však platí, že iba na základe eurokomformného výkladu rámcového rozhodnutia nesmie dôjsť k založeniu alebo zvýšeniu trestnej zodpovednosti jednotlivca.⁵

V súčasnosti rámcové rozhodnutia fakticky preberajú obsah a zmysel inštitútov, ktoré dosiaľ spravidla patrili do prostredia medzivládnej a medzinárodnej spolupráce vyjadrenej vo forme medzinárodných zmlúv, keďže oproti medzinárodným zmluvám sú oveľa pružnejšie.⁶

Na poli už upravenou, medzinárodnou zmluvou, môže rámcové rozhodnutie zmluvnú úpravu, veľmi dobre doplniť. Pokiaľ sa však prekrýva s úpravou obsiahnutou v skôr prijatej medzinárodnej zmluve, vzniká problém, ktorý možno uspokojivo vylúčiť iba vtedy, ak medzinárodná zmluva obsahuje ustanovenie, ktoré pred jej vlastnou úpravou uprednostňuje režim jednotlivých právnych predpisov.⁷

³ K prameňom sekundárneho únieového práva patrí okrem Rámcových rozhodnutí Rady Európskej únie aj Rozhodnutia (Decisions), Spoločné akcie (Common Actions), Spoločné stanoviská (Common Positions), Všeobecné smery, spoločné stratégie.

⁴ Porov.: čl. 34 ods. 2 písm. b) Zmluvy o Európskej únii.

⁵ Porov.: rozhodnutie Európskeho súdneho dvora vo veci *Kolpinghuis Nijmegen* (C – 80/86 z 8. októbra 1987).

⁶ IVOR, J. a kol. *Trestné právo hmotné. Všeobecná časť*. Bratislava : Iura Edition 2006, s. 485.

⁷ POLÁK, P. Meze možností úpravy právni úpravy justiční spolupráce v trestných veciach rámcovým rozhodnutím. *Právni rozhledy*, 2004, č. 17, s. 630.

2 ZÁSADY VZÁJOMNEJ SPOLUPRÁCE JUSTIČNÝCH ORGÁNOV ČLENSKÝCH ŠTÁTOV EURÓPSKEJ ÚNIE

Zásady vzájomnej spolupráce justičných orgánov členských štátov Európskej únie, môžeme zo systémového hľadiska rozlišovať iba:

1 Všeobecné právne zásady, ktoré tak ako v komunitárnom práve, vychádzajú z myšlienky ochrany základných ľudských práv a slobôd. Samozrejme, tak ako to už vyplýva z ich formálneho označenia, tieto majú univerzálnu platnosť, vo vzťahu ku všetkým uplatňovaným inštitútom, či už trestného práca alebo procesného.

1.1 Zásada právneho štátu⁸, okrem iného vyjadruje premisu, že všetky základné práva a slobody sa chránia len v takej miere a rozsahu do kľakľ uplatnením jedného práva alebo slobody nedôjde k neprimeranému obmedzeniu, či dokonca popretiu iného práca alebo slobody. Rovnováha verejného a súkromného záujmu je dôležitým kritériom, pre určovanie primeranosti obmedzenia každého základného práva a slobody.

1.2 Zásada ochrany ľudských práv a základných slobôd, garantuje osobám, voči ktorým je vedené trestné stíhanie, univerzálny rozsah práv a slobôd.⁹

Zásada ochrany ľudských práv a základných slobôd, garantuje osobe, voči ktorej sa vedie trestné stíhanie minimálny katalóg ľudských práv, ktoré by mali právne poriadky členských štátov Rady Európy dosiahnuť. Rešpektovanie zásady ochrany ľudských práv a základných slobôd, sa tak stáva spoločným menovateľom všetkých európskych trestných systémov a jedným zo základov ich harmonizácie.¹⁰

2. Osobitné právne zásady, ktoré sa uplatňujú len pri realizácii konkrétnych (vybraných) inštitútov realizácie vzájomnej spolupráce medzi jednotlivými členskými štátmi Európskej únie, teda venujú univerzálnu pôsobnosť, ako je tomu v prípade všeobecných právnych zásad.

⁸ Porov.: PL. ÚS 7/96. Nález z 27.2.1997. Zbierky nálezov a uznesení Ústavného súdu Slovenskej republiky 1997, s. 50.

⁹ SVÁK, J. *Ochrana ľudských práv*. Bratislava : Eurokodex, 2003, s. 15.

¹⁰ Porov.: REID, K. *Practitioner's guide to the European Convention on Human Rights*, Swet&Maxwell, London, 1998.

- 2.1 Zásada vzájomného uznávania trestných rozhodnutí, vyjadruje vysoký stupeň vzájomnej dôvery medzi členskými štátmi Európskej únie, ktorý sa týka demokratických zásad, na ktorých sú jednotlivé trestnoprávne systémy vybudované.¹¹
- 2.2 Právnym dôsledkom, uplatňovania predmetnej zásady, pri realizácii jednotlivých foriem vzájomnej justičnej spolupráce, medzi jednotlivými členskými štátmi, je redukcia dôvodov, pre ktoré môže dožiadaný štát odmietnuť uznať (realizovať) justičné rozhodnutie dožadujúceho členského štátu Európskej únie, dôsledkom čoho v aplikačnej praxi vyvstáva problém s uplatňovaním efektívnych prostriedkov kontroly dodržiavania prezumpovaných princípov a zásad, na ktorých je vzájomná justičná spolupráca kreovaná.
- 2.3 Zásada právneho styku justičných orgánov členských štátov Európskej únie, znamená, že o samotnom vydávaní osôb nerozhodujú centrálné orgány, ale v rámci justičnej kontroly priamo súdy, čím odpadá administratívna (politická) fáza vzájomnej justičnej spolupráce.

3 DÔVODY STRATY PLATNOSTI EURÓPSKEHO ZATÝKACIEHO ROZKAZU

Zákonnodarca v ustanovení § 6 ods. 1 EZR, stanovuje tri dôvody straty platnosti EZR:

1. odovzdanie vydanej osoby súdu,
2. odvolaním vydaného EZR,
3. vydaním nového EZR, v tej istej veci.

Odovzdanie vydanej osoby súdu, ako aj odvolanie vydaného EZR, sú prirodzenými dôvodmi straty platnosti EZR, ktoré vyplývajú buď z vykonania

¹¹ V zmysle bodu 35, záverov Európskej rady v Tampere, z 15. a 16. októbra 1999, bola formulovaná požiadavka, aby sa zrušil formálny postup vydávania osôb medzi členskými štátmi v prípade osôb, ktoré unikajú pred spravodlivosťou po tom, ako boli s konečnou platnosťou odsúdené a vydávacie postupy by sa mali urýchliť v prípade osôb podozrivých zo spáchania trestného činu. V nadväznosti na tieto závery, Rada Európskej únie, na svojom zasadnutí 30. novembra 2000, prijala program opatrení na vykonávanie zásady vzájomného uznávania trestných rozhodnutí. Rovnako porovnaj rozhodnutie Európskeho súdneho dvora v spojených veciach C – 187/01 a 85/01 HŮSEYIN GÖZÜTOK, KLAUS BRÜGGE v. OBERLANDSGERICHT KÖLN z 11. februára 2003.

EZR alebo z existencie okolností, pre ktoré už nie je potrebné, aby EZR bol v platnosti.

Odovzdanie vydanej osoby súdu, ako dôvod straty platnosti vydaného EZR, nastáva vtedy, keď je konanie o EZR, ukončené úspešným odovzdaním vyžiadanej osoby súdu, ktorý vydal EZR. Akonáhle je osoba odovzdaná súdu, ktorý vydal EZR, pre účely trestného stíhania alebo výkonu uloženého trestu odňatia slobody, na osobu sa vzťahuje vnútroštátny právny poriadok. Účel EZR bol naplnený, preto nie je potrebné, aby bol naďalej v platnosti.

Odvolanie vydaného EZR, normatívne upravený v ustanovení § 6 ods. 1 písm. b) EZR, zhrňa oveľa štruktúrovanejšie dôvody zániku platnosti vydaného EZR. Takouto situáciou je napr. zadržanie alebo zatknutie vyžiadanej osoby slovenskými orgánmi na území Slovenskej republiky, prípadne sa zistí, že si vykonáva uložený trest odňatia slobody, v niektorom zariadení na území Slovenskej republiky. Súd môže odvolať EZR aj vtedy, ak následne zistil, že dôvody pre vydanie EZR neexistovali.

Zákon o Európskom zatýkacom rozkaze má na mysli dôvody, ktoré sú uvedené v ustanovení § 492, ods. 1 Trestného poriadku. Ide o výpočet dôvodov (podmienok), za ktorých súd nevydá medzinárodný zatýkací rozkaz. Podľa ustanovenia § 492 ods. 2 Trestného poriadku súd v prípadoch popísaných v ustanovení § 492 ods. 1 Trestného poriadku, môže medzinárodný zatýkací rozkaz odvolať. Predmetné ustanovenie možno aplikovať aj na EZR.

Osobitná procesná situácia nastáva v prípade, ak EZR bol vydaný v prípravnom konaní na návrh prokurátora. V takomto prípade možno vydaný EZR odvolať len na návrh prokurátora. Oproti medzinárodnému zatýkaciu rozkazu, ide o odlišnú právnu úpravu, keďže medzinárodný zatýkací rozkaz v prípravnom konaní, odvolá súd *ex officio*, aj bez návrhu prokurátora.

4 PRÁVO OBVINENÉHO DOMÁHAŤ SA ODVOLANIA VYDANÉHO EURÓPSKEHO ZATÝKACIEHO ROZKAZU (IN MEDIAS RES)

Európsky zatýkací rozkaz je prvým prostriedkom, v histórii justičnej spolupráce členských štátov Európskej únie, prostredníctvom ktorého sa naplno uplatnil a rozvinul princíp vzájomného uznávania rozhodnutí justičných orgánov jednotlivých členských štátov Európskej únie, je prvým pro-

striedkom prostredníctvom ktorého sa začali naplňovať výzvy a vízie o unifikácii európskeho trestného práva, o europeizácii trestného práva.

Normatívny rámec, pre naplnenie tejto vízie, predstavuje rámcové rozhodnutie Rady európskej únie, o európskom zatýkacom rozkaze a vydávacom konaní, medzi členskými štátmi č. 2002/584/SVV, ktoré bolo následne implementované do nášho právneho poriadku, zákonom č. 403/2004, Z. z. o európskom zatýkacom rozkaze a následne aj prijatím nového zákona č. 154/2010 Z. z., o európskom zatýkacom rozkaze.

Napriek nepochybnému ušľachtilým cieľom zákonodarcu, pri kreovaní EZR, aplikačná prax je konfrontovaná s množstvom interpretačných a aplikačných problémov, v dôsledku čoho vyvstala potreba, nie novelizovať pôvodne prijatý zákon o EZR (č. 403/2004 Z. z.), ale priamo prijať nový zákon o EZR, už avizovaný zákon č. 154/2010 Z. z.

Pôvodný zákon o EZR jednoducho vykazoval viaceré systémové nedostatky a treba žiaľ konštatovať, že viacerým systémovým nedostatkom, sa nevyvaroval, ani nový zákon o EZR.

Vo svojom príspevku poukazujem na jeden z týchto nedostatkov, na jeden z množstva interpretačných a aplikačných problémov, ktorého podstata spočíva v tom, že zákon o EZR, v § 6 ods. 1 písm. b), druhá veta, nepriznáva obvinenému autonómne právo, domáhať sa priamo na súde, ktorý vydal EZR, jeho odvolania, a to v procesnej situácii, keď medzičasom vyšlo najavo, že tento je nezákonný, z dôvodu, že neexistovali podmienky na jeho vydanie, resp. medzičasom sa tieto podmienky zmenili do tej miery, že vydaný EZR, sa javí ako nedôvodný a ďalej neudržateľný.

Nastolený problém je samozrejme aktuálny v štádiu, keď vydaný EZR ešte nebol tzv. zrealizovaný, t. z. v čase, keď obvinený ešte nebol, na jeho základe, v zahraničí zatknutý, resp. síce už bol zatknutý, avšak ešte nebolo dožiadaným justičným orgánom (štátom) rozhodnuté o jeho vydaní na územie štátu, ktorý vydal EZR.

V tejto súvislosti sa žiada zdôrazniť, že ustanovenie § 6 ods. 1 písm. b) veta druhá, zákona o EZR priznáva právo domáhať sa odvolania EZR, ktorý bol vydaný na návrh prokurátora, výlučne prokurátorovi, nie však obvinenému, na ktorého bol vydaný EZR.

Právo obvineného domáhať sa odvolania vydaného EZR nemožno dôvodiť ani analogicky, podľa ustanovenia § 492 ods. 2 TP, ako je to v prípade medzinárodného zatýkacieho rozkazu, ktorý v prípravnom konaní súd odvolá *ex officio*, aj bez návrhu prokurátora.

Za tejto situácie elektorát procesných prostriedkov, prostredníctvom, ktorých sa môže obvinený domáhať odvolania vydaného EZR, je redukovaný výlučne na právo obvineného podať prokurátorovi podnet na podanie návrhu na odvolanie vydaného EZR.

Zákonodarca dôvod, pre ktorý popísaným spôsobom, redukuje možnosti obvineného, domáhať sa revízie vydaného EZR, jeho odvolaním, bližšie neobjasňuje. Tieto dôvody možno iba nepriamo dedukovať z princípov, na ktorých je kreovaná vzájomná spolupráca justičných orgánov členských štátov EÚ, ako aj zo zámeru – účelu, ktorý bol sledovaný, prijatím EZR. Ide predovšetkým o zjednodušenie, zefektívnenie a zrýchlenie vydania osôb na základe EZR v rámci EÚ.

Nazdávam sa, že požiadavka na zjednodušenie, zrýchlenie a zefektívnenie, nemôže byť jediným, výlučným, či rozhodujúcim imperatívom, pri realizácii vydaného EZR.

Prirodzený, ale zároveň zákonný korektív, k prezentovaným požiadavkám na realizáciu EZR, predstavuje katalóg základných ľudských práv a slobôd, ktorý pre obvineného – vydávanú osobu, garantuje okrem iného aj Dohovor o ochrane ľudských práv a slobôd.

V tejto súvislosti som toho názoru, že popísanú kolíziu – konkurenciu, nemožno riešiť v prospech zásady vzájomného uznávania rozhodnutí na úkor zásady ochrany základných občianskych práv a slobôd, nakoľko zásada ochrany základných občianskych práv a slobôd je absolútnou zásadou, na ktorej sú kreované všetky európske trestné systémy, v dôsledku uvedeného nadobúda charakter rozhodujúceho prostriedku ich harmonizácie na demokratickom základe, čo vo svojich dôsledkoch znamená, že ostatné zásady, vrátane zásady vzájomného uznávania rozhodnutí, možno uplatňovať a vykladať len v intenciách – limitoch vymedzených zásadou ochrany základných občianskych práv a slobôd, a to spôsobom, ktorý by garantoval zachovanie ich podstaty, zmyslu a účelu.

Z uvedeného teda vyplýva, že zásada ochrany základných ľudských práv a slobôd je absolútnym imperatívom aj vo vzťahu k uplatňovaniu dôvodov odmietnutia vykonať EZR.¹²

¹² FENYK, J., KLOUČKOVÁ, S. – rovnako zdôrazňujú nutnosť zachovávať – rešpektovať zásadu ochrany ľudských práv a slobôd, pri realizácii EZR, pričom v tejto súvislosti ďalej dodávajú, že konanie v EZR je založené na vysokej miere dôvery medzi členskými štátmi, ale zároveň aj na nevyhnutnosti zachovávať základné ľudské práva a slobody. Porov.: FENYK, J., KLOUČKOVÁ, S. *Mezinárodní justiční spolupráce v trestních věcech*, 2. aktualizované a doplněné vydání. Linde : Praha, 2005, s. 76 a 212. Európsky súd pre ľudské

Práve rešpektovanie zásady ochrany základných práv a slobôd predstavuje absolútny a univerzálny princíp, ktorý je nevyhnutné favorizovať (v prípade konkurencie) vo vzťahu k iným zásadám a princípom, na ktorých je kreovaná vzájomná justičná spolupráca medzi členskými štátmi Európskej únie.

Nezdávam sa, že ani režim EZR, by nemal byť natoľko rigoróznym a formalizovaný, aby vo svojich dôsledkoch neumožňoval vydávanej osobe uplatnenie jej elementárnych práv, ktoré navyše ako výnimočné práva hodné osobitnej ochrany, reglementuje a garantuje aj čl. 5 a 6 Dohovoru o ochrane ľudských práv a slobôd.

Prípadnú konkurenciu týchto princípov – záujmov, či práv a slobôd treba jednoducho riešiť tak ako to konštantne judikuje ESJP, v prospech ochrany základných práv a slobôd.

Som toho názoru, že pri realizácii EZR, pri kontrole zákonnosti jeho realizácie, musia existovať účinné prostriedky – mechanizmy kontroly a nápravy prípadnej nezákonnosti pri vydávaní a realizácii EZR.

Tieto kontrolné mechanizmy, resp. prostriedky nápravy, musí mať obvinený k dispozícii, a to bez ohľadu na to, v akom štádiu sa zatknutie nachádza, a navyše tieto prostriedky musia mať charakter účinných – efektívnych prostriedkov nápravy nezákonného rozhodnutia o jeho zatknutí.

Z uvedeného teda vyplýva, že tieto prostriedky nemôžu mať charakter tzv. podmienených prostriedkov, ktorých realizácia obvineným je podmienená – závislá od subjektívnej úvahy prokurátora, ktorý inicioval vydanie EZR. Navyše neakceptovateľnou sa javí aj forma, v akej rozhoduje prokurátor o takomto podnete obvineného, a to opatrením.

Vo všeobecnosti ESJP zaujal k nastolenej otázke celkom jednoznačné stanovisko, keď konštantne judikuje, že každý proces, pri ktorom dochádza k zásahom do základných práv a slobôd, musí vykazovať parametre fair procesu.

práva v tejto súvislosti, v prípade *Delcourt*, argumentoval, že v demokratickej spoločnosti, ako ju chápe Dohovor, má právo na riadny výkon spravodlivosti také významné miesto, že reštriktívny výklad, by nebol v súlade s cieľom a jeho účelom. Porov: Rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva z 17. januára 1970 – *Delcourt v. BELGICKO*. Rovnako porov.: Návrh Smernice Európskeho parlamentu a Rady o práve na prístup k advokátovi v trestnom konaní a o práve na komunikáciu po zatknutí. KOM (2011) 326, s. 5, podľa ktorej „*úroveň ochrany práv podozrivých a obvinených, na ktorých sa vzťahuje Rámcové rozhodnutie 2002/584/SVV o európskom zatýkacom rozkaze, by nemala byť nižšia ako sú normy ustanovené v Dohovore*“, v tejto súvislosti návrh predmetnej smernice obsahuje „doložku zákazu zníženia úrovne ochrany“.

Proces, ktorý zbavuje obvineného reálnych a účinných prostriedkov nápravy nezákonnosti v súvislosti s vydávaním a realizáciou Európskeho zatýkacieho rozkazu, nespĺňa elementárne požiadavky spravodlivého a férového procesu.

Obzvlášť v situácii, keď Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd, vo svojich viacerých ustanoveniach, explicitne priznáva obvinenému, ktorý bol pozbavený slobody zatknutím, právo podať návrh na konanie, v ktorom by súd urýchlene rozhodol o zákonnosti pozbavenia slobody (ust. čl. 5 ods. 4 Dohovoru). Predmetný Dohovor rovnako priznáva každému, osobitne obvinenému, právo na prístup k súdu, ktoré je atribútom práva na spravodlivé súdne konanie, garantované v čl. 6 ods. 1 Dohovoru. Právu obvinenému na prístup k súdu, koreluje povinnosť, resp. zákaz štátu vytvárať akékoľvek, či už formálne (procesné) alebo faktické prekážky prístupu na súd, ktoré by vo svojich dôsledkoch (účinkami) marili účel práva na spravodlivý proces.

Spôsob akým zákonodarca kreoval procesné podmienky, v ust. § 6 ods. 1 písm. b) zákona o EZR, za splnenia ktorých sa obvinený môže domáhať odvolania vydaného Európskeho zatýkacieho rozkazu, zakladajú porušenie označeného práva na spravodlivé súdne konanie, vrátane jeho atribútu – práva na prístup k súdu.

V neposlednom rade, popísané procesné podmienky, uplatnenia práva obvineného na odvolanie vydaného EZR, zakladajú aj porušenie zásady rovnosti zbraní, keď favorizujú jeden zo subjektov trestného konania – prokurátora, na úkor obvineného.

5 ÚVAHY *DE LEGE FERENDA*

Popísané interpretačné a aplikačné problémy nemožno ignorovať a teda ponechať bez povšimnutia, keďže tieto vo svojich dôsledkoch postihujú aj základné práva a slobody dotknutých osôb (obvineného).

Z uvedených dôvodov je preto namieste *de lege ferenda* novelizovať predmetné ustanovenie § 6 ods. 1 písm. b) Z o EZR, z legislatívno-technického hľadiska, viacerými do úvahy prichádzajúcimi spôsobmi:

1. Upraviť normatívne podmienky, odvolania vydaného EZR, spôsobom a v rozsahu, ako je to v prípade odvolania vydaného medzinárodného

- zatýkacieho rozkazu, v ustanovení § 492 ods. 1 a 2 Trestného poriadku, a teda priznať možnosť (právo) súdu, ktorý vydal v prípravnom konaní EZR, autonómne, *ex officio*, ho aj odvolať, bez potreby existencie návrhu na jeho odvolanie zo strany prokurátora.
2. Vypustiť z ustanovenia § 6 ods. 1 písm. b) Zákon o EZR, vetu za druhou bodkočiarkou „európsky zatýkací rozkaz vydaný na návrh prokurátora súd odvolá na návrh prokurátora“. Toto navrhované riešenie sa javí z legislatívno-technického hľadiska jednoduchším a efektívnejším riešením ako riešenie uvádzané pod bodom 1.

ZÁVER

Inštitút odvolania vydaného Európskeho zatýkacieho rozkazu, predstavuje v aplikačnej praxi, pri realizácii Európskeho zatýkacieho rozkazu, legitímny dôvod – prostriedok straty platnosti EZR.

Inštitút odvolania vydaného Európskeho zatýkacieho rozkazu je prostriedkom, prostredníctvom ktorého sa realizuje naplnenie a uplatnenie jednej zo základných zásad trestného konania, ktoré garantuje dotknutej osobe zákonnosť zásahov do jej osobnej slobody a aby táto osoba bola pozbavená osobnej slobody len v rozsahu, ktorý sa javí nevyhnutným na dosiahnutie účelu sledovaného, tým ktorým procesným inštitútom. Podmienky, za ktorých sa obvinený môže domáhať odvolania vydaného EZR, nemôžu byť však legislatívno-technicky konštruované tak, aby o vo svojej podstate nedôvodne vytvárali ďalšie procesné prekážky, pre obvineného pri realizácii jeho ústavných práv a slobôd. Z uvedeného dôvodu treba *de lege ferenda* procesné podmienky, za ktorých sa obvinený môže domáhať odvolania vydaného EZR, harmonizovať so záväzkami, ktoré pre Slovenskú republiku vyplývajú z jednotlivých ustanovení Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd, ako aj z obsahu ďalších medzinárodno – právnych dokumentov.

Z uvedených dôvodov sa javí nevyhnutným, *de lege ferenda*, novelizovať predmetné ustanovenie § 6 ods. 1 písm. b) zákona o EZR, spôsobom, ktorý prizná obvinenému autonómne a ničím (nikým) nepodmienené právo domáhať sa odvolania vydaného Európskeho zatýkacieho rozkazu súdom, prípadne upresniť normatívne podmienky odvolania vydaného EZR, spôsobom a v rozsahu ako je to v prípade MZR.

Literatúra

1. FENYK, J., KLOUČKOVÁ, S. *Mezinárodní justiční spolupráce v trestních věcech*, 2. Aktualizované a doplněné vydání. Praha : Linde, 2005.
2. IVOR, J. a kol. *Trestné právo hmotné. Všeobecná časť*. Bratislava : Iura Edition 2006.
3. POLÁK, P. Meze možností úpravy právni úpravy justiční spolupráce v trestních věcech rámcovým rozhodnutím. In: *Právní rozhledy*, č. 17, 2004.
4. REID, K. *Practitioner's guide to the European Convention On Human Rights*. Swet & Maxwell, London.
5. SVÁK, J. *Ochrana ľudských práv*. Bratislava : Eurokódex, 2003.
6. Rozhodnutie Európskeho súdneho dvora vo veci Kolpinghuis Nijmegen (C – 80/86 z 8. októbra 1987).
7. Rozhodnutie Európskeho súdneho dvora v spojených veciach C – 187/01 a 85/01 Hüseyin Gözütok, Klaus Brügge v. Oberlandsgericht Köln z 11. februára 2003.
8. Rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva zo 17. januára 1970 – Delcourt v. BELGICKO.
9. PL. ÚS 7/96. Nález z 27. 2. 1997. Zbierky nálezov a uznesení Ústavného súdu Slovenskej republiky 1997.
10. Zmluva o Európskej únii.

PRÁVO NA SÚKROMIE V JUDIKATÚRE EURÓPSKEHO SÚDU PRE ĽUDSKÉ PRÁVA RIGHT TO PRIVACY IN THE CASE LAW OF EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS

JUDr. Miloš Deset, PhD.

*Katedra trestného práva a kriminológie, Právnická fakulta,
Trnavská univerzita v Trnave*

Abstrakt: Právo na súkromie možno vnímať z niekoľkých hľadísk. Napríklad z hľadiska priestorovej dimenzie, pri ktorej má z pohľadu trestného práva relevantné miesto nedotknuteľnosť obydlia a s ňou súvisiaca domová prehliadka a prehliadka iných priestorov a pozemkov, alebo z hľadiska práva informačné sebaurčenie, ktoré o. i. zahŕňa aj tajomstvo správ podávaných telefónom, telegrafom alebo iným podobným zariadením, s ktorým zasa súvisí odpočúvanie a záznam telekomunikačnej prevádzky. V tomto príspevku sa venuje pozornosť právu na súkromie v jeho priestorovej dimenzii. Analyzuje sa relevantná judikatúra Európskeho súdu pre ľudské práva, Ústavného súdu Slovenskej republiky a trestno-procesná úprava domovej prehliadky a prehliadky iných priestorov a pozemkov s cieľom poukázať na odlišnosti medzi „európskym“ a „slovenským“ výkladom obydlia, poukázať na s tým súvisiace aplikačné problémy a navrhnúť primerané riešenia.

Abstract: Right to privacy can be considered from several points of view. For example, one of them is the spatial dimension that is relevant in relation to the inviolability of home and the house search and the search of other places and estates. Another one is the right to informational self-determination that includes the secret of messages delivered by phones, telegraphs or other similar instruments that can be breached in the criminal procedure by tapping. This paper deals with the right to privacy in its spatial dimension. There is analyzed the relevant case law of European Court of Human Rights, Constitutional Court of Slovak Republic and criminal proceedings regulation of house search and search of other places and estates. This analyze is provided with the aim to describe differences between „European“ and „Slovak“ interpretation of home, explain practical problems, which are connected with this difference and propose appropriate solutions.

Kľúčové slová: právo na súkromie, nedotknuteľnosť obydlia, obydlie, domová prehliadka, prehliadka iných priestorov a pozemkov.

Key words: right to privacy, inviolability of home, home, house search, search of other places and estates.

ÚVOD

Právo na súkromie je širšia kategória pozostávajúca z niekoľkých samostatných základných práv, ktoré upravuje Ústava Slovenskej republiky č. 460/1992 Zb. (ďalej len „Ústava“) a niektoré ďalšie dokumenty, vrátane Listiny základných práv a slobôd (ďalej len „Listina“) či Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd (ďalej len „Dohovor“).

Takéto práva treba vidieť najmä v čl. 16 ods. 1 Ústavy, ktorý zaručuje nedotknuteľnosť osoby a jej súkromia, čl. 19 ods. 2 Ústavy, podľa ktorého má každý právo na ochranu pred neoprávneným zasahovaním do súkromného a rodinného života, čl. 19 ods. 3 Ústavy, podľa ktorého má každý právo na ochranu pred neoprávneným zhromažďovaním, zverejňovaním alebo iným zneužívaním údajov o svojej osobe, či čl. 21 Ústavy, ktorý upravuje nedotknuteľnosť obydlia. Podľa tohto ustanovenia je obydlie nedotknuteľné. Nie je dovolené doň vstúpiť bez súhlasu toho, kto v ňom býva (odsek 1). Domová prehliadka je prípustná len v súvislosti s trestným konaním, a to na písomný a odôvodnený príkaz sudcu. Spôsob vykonania domovej prehliadky ustanoví zákon (odsek 2). Iné zásahy do nedotknuteľnosti obydlia možno zákonom dovoliť iba vtedy, keď je to v demokratickej spoločnosti nevyhnutné na ochranu života, zdravia alebo majetku osôb, na ochranu práv a slobôd iných alebo na odvrátenie závažného ohrozenia verejného poriadku. Ak sa obydlie používa aj na podnikanie alebo vykonávanie inej hospodárskej činnosti, takéto zásahy môžu byť zákonom dovolené aj vtedy, keď je to nevyhnutné na plnenie úloh verejnej správy (odsek 3).

Tieto práva vyplývajú aj z čl. 7 ods. 1, čl. 10 ods. 2 a čl. 12 Listiny.

Na účely tohto príspevku je relevantné ustanovenie čl. 21 Ústavy, v ktorom je chránené súkromie vo vzťahu k obydlíu. Ustanovenie čl. 21 ods. 1 je zdanlivo formulované ako absolútny zákaz vstupu do obydlia bez súhlasu oprávnenej fyzickej osoby. V skutočnosti ustanoveniami čl. 21 ods. 2 a 3 sa

určuje ústavná výnimka, ktorá má za následok, že do obydlija iného možno vstúpiť jedine s jeho súhlasom len vtedy, ak nejde o situácie podľa čl. 21 ods. 2 alebo 3.¹

V tomto ustanovení je kľúčový pojem „obydlie“ a jeho výklad; od tohto pojmu a jeho výkladu závisí aj rozlišovanie medzi domovou prehliadkou a prehliadkou iných priestorov a pozemkov v trestnom konaní. Hoci pojem „obydlie“ je u nás doktrínálne aj sudcovsky vykladaný pomerne široko, šírka týchto výkladov predsa len nedosahuje extenzívnosť výkladu obdobných pojmov „home“ a „domicile“ podľa Európskeho súdu pre ľudské práva. Problémom je, že pod extenzívny výklad „home“ a „domicile“ by sme nemuseli zahrnúť iba naše „obydlie“, ale aj iné priestory neslúžiace na bývanie. To môže mať následky pre prax a spôsobovať aplikačné problémy, pretože zákonné podmienky pre nariadenie a vykonanie domovej prehliadky sú iné ako zákonné podmienky pre nariadenie a vykonanie prehliadky iných priestorov (neslúžiacich na bývanie) a pozemkov. Zákonné podmienky pre túto prehliadku sú benevolentnejšie, hoci aj touto prehliadkou sa zasahuje do súkromia dotknutých osôb.

1 PRÁVO NA SÚKROMIE V JUDIKATÚRE EURÓPSKEHO SÚDU PRE ĽUDSKÉ PRÁVA

Príkladmi extenzívneho poňatia práva na súkromie aj extenzívneho výkladu uvedených pojmov (home a domicile) môžu byť napríklad rozhodnutia vo veci Niemietz proti Nemecku (rozhodnutie zo 16. decembra 1992) či Huvig proti Francúzsku (rozhodnutie z 24. apríla 1990).

V prvom z nich podal sťažnosť nemecký advokát Niemietz, ktorý namietal porušenie čl. 8 Dohovoru nielen v súvislosti s prehliadkou jeho obydlija, ale aj kancelárie. V sťažnosti tvrdil, že prehliadka zasiahla do jeho práva na rešpektovanie jeho obydlija a korešpondencie garantovaného čl. 8 Dohovoru a porušila čl. 1 Dodatkového protokolu č. 1 Európskeho dohovoru tým, že poškodila klientelu jeho kancelárie a jeho povesť. Sťažovateľ namietal aj porušenie čl. 13 Dohovoru.

¹ DRGONEC, J. *Ústava Slovenskej republiky. Komentár*. 2. vydanie. Šamorín : Heuréka, 2007, s. 248.

Európsky súd sa v tomto prípade stotožnil s tvrdeniami sťažovateľa pokiaľ ide o porušenie čl. 8 Dohovoru, a to aj napriek argumentom nemeckej vlády, ktorá poukazovala na rozdielnu ochranu obydlia a miestami, na ktorých sa vykonávajú pracovné či profesijné činnosti. Nemecká vláda vykladala čl. 8 Dohovoru tak, že ochranu poskytuje iba obydlie, s ktorým spojené právo na súkromie.

Európsky súd však konštatoval zásah do „súkromného života“ a „obydlia“ sťažovateľa, pričom osobitný zreteľ bral na dôverný vzťah medzi advokátom a klientom. Vo svojom rozhodnutí uviedol, že takmer všetky profesijné a obchodné činnosti môžu vo väčšej alebo menšej miere zahŕňať prvky dôverného charakteru; ak sa prijalo toto kritérium, potom sa môžu objaviť mnohé spory pokiaľ ide o určenie hraničnej čiary. Súd nepovažoval ani za možné, ani za nevyhnutné podať vyčerpávajúcu definíciu pojmu „súkromný život“. Bolo by príliš reštriktívne limitovať „intímny kruh“, v ktorom každý môže viesť svoj súkromný život podľa svojich predstáv a úplne z neho vylúčiť vonkajší svet. Rešpektovanie súkromného života musí tiež do určitej miery zahŕňať právo každého nadväzovať a rozvíjať vzťahy so svojimi blízkymi. Navyše sa súdu zdalo, že tu neexistuje žiadny podstatný dôvod na to, aby takto chápaný pojem „súkromný život“ vylučoval profesijné alebo obchodné činnosti; napokon práve v práci nachádza väčšina ľudí veľa, ba dokonca maximum príležitostí na upevnenie svojich vzťahov s vonkajším svetom. V niektorých zamestnaniach nemožno vždy rozoznať, čo do profesijnej oblasti spadá a čo nie. Osobitne práca osoby vykonávajúcej slobodné povolanie môže byť súčasťou jej života do takej miery, že nedokáže povedať, v akom postavení koná v danom momente.²

V druhom prípade išlo o odpočúvanie mobilných telefónov a podľa Európskeho súdu pre ľudské práva došlo k zásahu do súkromného života aj napriek tomu, že sa odpočúvanie telefónov týkalo obchodných záležitostí. V prípade Chappell proti Spojenému kráľovstvu (rozhodnutie z 30. marca 1989) zasa Európsky súd aplikoval čl. 8 Dohovoru aj na prípad, v ktorom prehliadka bola spojená s výlučne obchodnými činnosťami.³

V týchto prípadoch bol jedným z kľúčových aspektov výklad slova „home“, ktoré sa nachádza v anglickom texte čl. 8 Dohovoru. Takáto interpretácia je zhodná aj s francúzskym ekvivalentom „domicile“, ktorý má dokonca širšiu konotáciu ako „home“ a môže zahŕňať napríklad pracovné činnosti osôb vykonávajúcich slobodné povolania. Môže tu byť aj ťažké dokázať presné

² Niemietz proti Nemecku (rozhodnutie zo 16. decembra 1992).

³ Chappell proti Spojenému kráľovstvu (rozhodnutie z 30. marca 1989).

rozdiely, pretože ľudia môžu spravovať z domu činnosti spojené s profesiou alebo s obchodom a zo svojej pracovne alebo obchodnej kancelárie činnosti súkromnej povahy. Ak by sa prisúdil slovám „home“ a „domicile“ úzky význam, mohlo by sa tak vytvoriť také isté nebezpečenstvo nerovnakého zaobchádzania, ako pri pojme „súkromný život“. Interpretácia slov „súkromný život“ a „obydlie“ tak, že tieto slová zahŕňajú niektoré kancelárie a profesijné alebo obchodné činnosti, by zodpovedala základnému predmetu a účelu čl. 8 Dohovoru, a to ochraňovať jednotlivca proti svojvoľným zásahom verejnej moci (pozri napríklad Marckx proti Belgicku z 13. júna 1979). Zmluvné strany by to nepocítili ako neprímerané obmedzenie, pretože v rámci opatrení povolených odsekom 2 čl. 8 Dohovoru si zachovali právo „na zásah“ a toto právo by v iných prípadoch, pokiaľ ide o kancelárie alebo profesijné alebo obchodné činnosti, mohlo ísť veľmi dobre ešte ďalej. K týmto všeobecným úvahám, ktoré bojujú proti neaplikovateľnosti čl. 8 Dohovoru, sa pripája faktor týkajúci sa okolností tohto prípadu.⁴

Rozšírenie aplikovateľnosti práva na súkromie v zmysle čl. 8 Dohovoru aj na profesionálne aktivity a obchodnú činnosť potvrdili aj viaceré ďalšie rozhodnutia. Vo veci Klass a ostatní proti Spolkovej republike Nemecko (rozhodnutie zo 6. septembra 1978) Európsky súd konštatoval, že aj aktivita profesionálnej povahy môže spadať pod pojem „súkromný život“ a „korešpondencia“.⁵

Okrem týchto prípadov v tomto smere nemožno prehliadnúť rozhodnutie Gillow proti Spojenému kráľovstvu z 24. novembra 1986, v ktorom Európsky súd tiež definoval obydlie ako miesto, kde osoba býva alebo vykonáva svoju obvyklú profesiu.⁶ Za obydlie pritom Európsky súd považoval aj obydlie, ktoré jednotlivec vytvoril v rozpore s vnútroštátnym právom⁷, ako aj obydlie, ktoré je obývané len počas určitého obdobia v roku.⁸

V podobnom duchu sa nesú aj niektoré ďalšie rozhodnutia Európskeho súdu, napríklad rozhodnutie Sociétés Colas Est. proti Francúzsku zo 16. apríla 2002, v ktorom súd zdôraznil, že požiadavka na ochranu obydlija sa vzťahuje aj na sídla spoločností a čl. 8 Dohovoru preto zahŕňa aj požiadavku rešpektu

⁴ SVÁK, J. *Ochrana ľudských práv v troch zväzkoch*. II. zväzok. Bratislava : Eurokódex, 2011, s. 390.

⁵ Klass a ostatní proti Spolkovej republike Nemecko (rozhodnutie zo 6. septembra 1978).

⁶ Gillow proti Spojenému kráľovstvu (rozhodnutie z 24. novembra 1986).

⁷ Buckley proti Spojenému kráľovstvu (rozhodnutie z 25. septembra 1996).

⁸ Mentés a ostatní proti Turecku (rozhodnutie z 28. novembra 1997).

k súkromiu v sídlach spoločností, pobočiek či podnikov právnických osôb⁹, či rozhodnutie vo veci Crémieux proti Francúzsku z 25. februára 1993 a rozhodnutie vo veci Miaillhe proti Francúzsku z 25. februára 1993, v ktorých súd pod túto ochranu zaradil aj kancelárske priestory.¹⁰

Z týchto rozhodnutí totiž celkom jasne vyplýva, že Európsky súd poskytol iným priestorom, ktoré neslúžia prioritne na bývanie, ale užívateľom poskytujú istú mieru súkromia, rovnakú ochranu ako priestorom, ktoré slúžia na bývanie.

2 OBYDLIE, DOMOVÁ PREHLIADKA A PREHLIADKA INÝCH PRIESTOROV A POZEMKOV

Ekvivalent anglického „home“ či francúzskeho „domicile“ na Slovensku predstavuje pojem „obydlie“. V sudcovskom či doktrínálnom výklade je však tento pojem – ako už bolo zdôraznené – odlišné. Pojem „obydlie“ je vykladaný tak, že sa ním myslí predovšetkým dom a byt. Pri výklade týchto pojmov aplikačné problémy prakticky nevznikajú, pretože oba pojmy sú legálne definované v zákone.

Rodinný dom je budova určená predovšetkým na rodinné bývanie so samostatným vstupom z verejnej komunikácie, ktorá má najviac tri byty, dve nadzemné podlažia a podkrovie (§ 43b ods. 3 zákona č. 50/1976 Zb. o územnom plánovaní a stavebnom poriadku). Bytom sa rozumie miestnosť alebo súbor miestností, ktoré sú rozhodnutím stavebného úradu trvalo určené na bývanie a môžu na tento účel slúžiť ako samostatné bytové jednotky (§ 2 ods. 1 zákona č. 182/1993 Z. z. o vlastníctve bytov a nebytových priestorov). Domom alebo bytom sa tiež rozumieju príslušné uzavreté priestory, ktoré tvoria príslušenstvo domu alebo bytu. Za obydlie treba považovať aj bytové náhrady, ako aj časti bytu v podnájme.¹¹

Súdnu praxou sa ustálil výklad, že aj niektoré ďalšie priestory sa považujú za obydlie. Obydlím sa rozumie aj chata, t.j. objekt, ktorý prioritne ne-

⁹ Sociétés Colas Est. proti Francúzsku (rozhodnutie zo 16. apríla 2002).

¹⁰ Crémieux proti Francúzsku (rozhodnutie z 25. februára 1993) a Miaillhe proti Francúzsku (rozhodnutie z 25. februára 1993).

¹¹ IVOR, J. a kol. *Trestné právo procesné. Druhé, doplnené a prepracované vydanie*. Bratislava : Iura Edition, 2010, s. 372.

slúži na bývanie, ale svojím určením a stavebno-technickým riešením spĺňa základné podmienky na bývanie. Záhradkárske alebo rekreačné chaty by sa dali považovať za obydlie za predpokladu, že poskytujú svojmu užívateľovi určité súkromie a možnosť odpočinku, tzn. ak slúžia na individuálnu rekreáciu.¹² Za obydlie sa ďalej považuje aj hotelová izba, nie je pritom rozhodujúce, či sa používa na trvalé bývanie alebo prechodné bývanie.¹³ Takýto výklad obydlia je uvedený aj v Ivorovej učebnici trestného práva procesného.¹⁴

Čentíš pri obydlí rozlišuje priestor slúžiaci na trvalé bývanie (byt, rodinný dom, ubytovne, internáty) a na prechodné bývanie, prípadne na rekreáciu (chata, hotelová izba).¹⁵

Inými priestormi sa myslia priestory, ktoré neslúžia na bývanie. Sú to najmä miestnosti alebo súbory miestností, ktoré sú podľa rozhodnutia stavebného úradu určené na iné účely ako na bývanie, alebo byty, pri ktorých bol udelený súhlas na ich užívanie na nebytové účely (§ 1 zákona č. 116/1990 Zb. o nájme a podnájme nebytových priestorov). Takýto výklad iných priestorov je uvedený aj v oboch citovaných učebniciach trestného práva procesného.¹⁶

Z takéhoto výkladu pojmov „obydlie“ a „iné priestory“ je zrejmé, že šírka výkladu obydlia nedosahuje šírku výkladu pojmov „home“ a „domicile“, tak ako bol popísaný v predchádzajúcej časti tohto príspevku na základe stručnej analýzy vybraných rozhodnutí Európskeho súdu pre ľudské práva. Obydlie je vykladané tak, že sa pod týmto pojmom myslí prioritne priestor, ktorý slúži na bývanie, hoci nie na trvalé bývanie, a ktorý užívateľovi poskytuje určitú mieru súkromia. Pojmy „home“ a „domicile“ sú však vykladané tak, že sa pod nimi nesubsumujú len priestory, ktoré slúžia na bývanie, ale aj priestory, ktoré na bývanie neslúžia, avšak aj napriek tomu je s týmito priestormi spojené právo na súkromie, ktorého nositeľmi sú užívatelia týchto priestorov. Ide napríklad o kancelárie, sídla a pobočky obchodných spoločností, to znamená miesta, na ktorých užívateľ vykonávajú svoju profesiu či obchodnú činnosť, pretože aj takéto miesta mu poskytujú istú mieru súkromia.

¹² R 36/1988.

¹³ R 8/1990.

¹⁴ IVOR, J. a kol. *Trestné právo procesné. Druhé, doplnené a prepracované vydanie*. Bratislava : Iura Edition, 2010, s. 372.

¹⁵ ČENTÍŠ, J. a kol. *Trestné právo procesné. Všeobecná a osobitná časť. 2. vydanie*. Šamorín : Heuréka, 2012, s. 268.

¹⁶ Pozri IVOR, J. a kol. *Trestné právo procesné. Druhé, doplnené a prepracované vydanie*. Bratislava: Iura Edition, 2010, s. 374 – 375, a ČENTÍŠ, J. a kol. *Trestné právo procesné. Všeobecná a osobitná časť. 2. vydanie*. Šamorín : Heuréka, 2012, s. 270.

Na Slovensku by takéto priestory spadali pod iné priestory (nie pod obydlie) a prehliadky, ktoré by sa v týchto priestoroch vykonali by neboli domovými prehliadkami, ale prehliadkami iných priestorov a pozemkoch podľa § 99 ods. 2 a § 101 Trestného poriadku. Ak si však porovnáme obe prehliadky a zákonné podmienky, za ktorých ich možno nariadiť a vykonať, takýto stav nie je vyhovujúci z hľadiska ochrany súkromia dotknutých osôb.

Dôvody oboch prehliadok sú rovnaké, pretože podľa § 99 ods. 1 a 2 TP možno obe prehliadky vykonať, ak existuje dôvodné podozrenie, že v obydlí alebo inom priestore neslúžiacom na bývanie je vec dôležitá pre trestné konanie alebo že sa tam skrýva osoba podozrivá zo spáchania trestného činu, alebo treba vykonať zaistenie hnutelných vecí na uspokojenie nároku poškodeného na náhradu škody.

Rozdiely sú vo vydávaní príkazov. Príkaz na domovú prehliadku podľa § 100 ods. 1 TP môže vydať iba predseda senátu v konaní pred súdom a pred začatím trestného stíhania alebo v prípravnom konaní sudca pre prípravné konanie na návrh prokurátora. V neodkladných prípadoch tak namiesto príslušného predsedu senátu, resp. sudcu pre prípravné konanie, môže urobiť predseda senátu, resp. sudca pre prípravné konanie, zo súdu, v obvode ktorého sa má takáto prehliadka vykonať. To znamená, že zákon vyžaduje, aby o domovej prehliadke mohol rozhodnúť iba sudca (predseda senátu, resp. sudca pre prípravné konanie), a to aj v prípadoch, ak vec neznesie odklad. Pri prehliadke iných priestorov je situácia podstatne rozdielna. Podľa § 101 ods. 1 TP síce takúto prehliadku nariaďuje predseda senátu v konaní pred súdom, však pred začatím trestného stíhania a v prípravnom konaní je nariadenie takejto prehliadky v právomoci prokurátora; s jeho súhlasom tak môže urobiť aj policajt. V odseku 3 je dokonca upravená možnosť vykonania takejto prehliadky aj bez príkazu. Okolnosti, za ktorých tak policajt môže urobiť, sú v citovanom ustanovení pomerne striktné určené, ale to nemení nič na veci, že takúto možnosť zákon pripúšťa.

Ak sa pozrieme na to, aký dôraz kladie na ochranu súkromia napríklad užívateľov kancelárií, sídla spoločností a podnikov alebo ich pobočky Európsky súd pre ľudské práva, a ak sa potom pozrieme na zákonné podmienky, za ktorých možno vykonať prehliadku na obdobných miestach na Slovensku, musíme jednoznačne dospieť k záveru, že súčasná trestno-procesná úprava je nezlučiteľná s judikatúrou ESĽP. Nielenže by sa podľa príslušných ustanovení slovenského Trestného poriadku na týchto miestach nevykonali domové prehliadky, ale iba prehliadky iných priestorov, a tým by pred začatím

trestného stíhania a v prípravnom konaní absentovala sudcovská kontrola oprávnenosti zásahov do práva na súkromie dotknutých osôb, ale za určitých okolností by takéto prehliadky dokonca policajti mohli vykonať aj bez príkazu, čo je pri domovej prehliadke nepredstaviteľné.

Ak sa totiž ochrana súkromia, pokiaľ ide o bydlie, kladie na roveň ochrane súkromia, ktoré užívateľovi poskytuje napríklad sídlo jeho spoločnosti alebo jeho kancelária, rovnaké by mali byť aj podmienky, za splnenia ktorých možno do týchto priestorov zasiahnuť. Z tohto dôvodu by nemali byť robené rozdiely v ochrane súkromia, ak ide o nariadenie domovej prehliadky, kde príkaz na domovú prehliadku môže vydať iba sudca pre prípravné konanie a v konaní pred súdom predseda senát, a nariadenie prehliadky iných priestorov, ktoré neslúžia na bývanie a pod ktorými sa rozumejú aj napríklad sídla spoločností či kancelárie. V týchto prípadoch totiž môže vydať príkaz na prehliadku týchto priestorov aj prokurátor, čo celkom nezodpovedá judikatúre ESĽP. Ak by sme mali trvať na dôslednom dodržiavaní judikatúry Európskeho súdu a jej aplikovateľnosti v podmienkach Slovenskej republiky, tak aj v prípade prehliadky iných priestorov pred začatím trestného stíhania a v prípravnom konaní by mal príkaz vydať sudca pre prípravné konanie, tak ako je tomu napríklad v Českej republike. Ústavný súd ČR v Náleze zo 8. júna 2010, sp. zn. Pl. ÚS 3/09, dospel aj pomocou odkazov na rozhodovaciu činnosť Európskeho súdu pre ľudské práva k záveru, že právo na rešpektovanie obydlia zahŕňa tiež požiadavku rešpektovať súkromie sídla spoločnosti, pobočiek či prevádzkarní právnických osôb. A dospel aj k záveru, že dodržanie tohto práva vyžaduje, aby príkaz na prehliadku iných priestorov a pozemkov dával nezávislý orgán, ktorým môže byť len súd, pričom podľa predchádzajúcej právnej úpravy to mohol byť štátny zástupca a s jeho súhlasom aj policajný orgán.¹⁷

ZÁVER

Právo na súkromie bolo v tomto príspevku analyzované vo vzťahu k nedotknuteľnosti obydlia, tzn. v jeho priestorovej dimenzii. Vo vzťahu k prehliadkam – k domovej prehliadke a prehliadke iných priestorov a pozemkov – má význam najmä čl. 21 Ústavy, ktorý zaručuje nedotknuteľnosť obydlia. Obydlie je pojem, ktorý používa aj Trestný poriadok – o. i. aj v súvislosti s domovou pre-

¹⁷ Nález Ústavného súdu ČR, sp. zn. Pl. ÚS 3/09.

hliadkou, ktorá sa vykonáva práve v obydlí. Zároveň ide o pojem, na ktorého základe sa rozlišuje domová prehliadka a prehliadka iných priestorov a pozemkov.

Obydlie sa v podmienkach Slovenskej republiky vykladá tradične tak, že ide predovšetkým o dom, byt, príp. ďalšie priestory, ako napr. chaty, hotelového izby, internáty či ubytovne, a hoci ide o pomerne extenzívny výklad, extenzívnosť tohto výkladu nedosahuje mieru extenzívnosti anglického či francúzskeho ekvivalentu tohto pojmu, ktoré používa Európsky súd pre ľudské práva. Ide o pojmy „home“ a „domicile“, ktoré sú v judikatúre vykladané ešte extenzívnejšie ako naše obydlie a ktoré zahŕňajú napríklad aj sídla a pobočky spoločností či podnikov, kancelárie a obchodné priestory, v ktorých oprávnené osoby vykonávajú svoje profesie či obchodné činnosti, pretože podľa výkladu ESLP aj na takýchto miestach si oprávnené osoby môžu vybavovať svoje súkromné záležitosti a aj s takýmito miestami sa spája ich súkromie.

Na rozdiel od takéhoto výkladu by tieto priestory boli na Slovensku vykladané tak, že ide o iné priestory, ktoré neslúžia na bývanie, a preto by sa v nich ani nevykonávali domové prehliadky, ale iba prehliadky iných priestorov a pozemkov, na ktoré sa však vzťahujú podstatne benevolentnejšie zákonné podmienky, a to jednak pre ich nariadenie aj pre vykonanie. Pred začatím trestného stíhania a v prípravnom konaní totiž prehliadku iného priestoru a pozemku môže nariadiť prokurátor a za istých okolností môže takúto prehliadku vykonať policajt dokonca aj bez príkazu. Z toho vyplýva, že týmto priestorom nie poskytnutá rovnaká miera ochrany, a tým ani právu na súkromie ich užívateľom, ako je tomu pri obydlí (dome či byte), čo nie je v súlade s judikatúrou ESLP. To znamená, že pred začatím trestného stíhania a v prípravnom konaní pri prehliadkach týchto iných priestorov absentuje sudcovská kontrola oprávnenosti zásahov do práva na súkromie. Ak by sa tento stav mal zmeniť, jedným z riešení by mohlo byť, aby pri prehliadkach iných priestorov a pozemkov trvalo na tom, aby takéto prehliadky mohol nariadiť iba sudca (pred začatím trestného stíhania a v prípravnom konaní sudca pre prípravné konanie a v konaní pred súdom predseda senátu).

Literatúra

Právne predpisy

1. Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd.
2. Listina základných práv a slobôd.

3. Ústava Slovenskej republiky č. 460/1992 Zb.
4. Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok.
5. Zákon č. 50/1976 Zb. o územnom plánovaní a stavebnom poriadku.
6. Zákon č. 182/1993 Z. z. o vlastníctve bytov a nebytových priestorov.
7. Zákon č. 116/1990 Zb. o nájme a podnájme nebytových priestorov.

Odborné knihy

1. DRGONEC, J. *Ústava Slovenskej republiky. Komentár. 2. vydanie.* Šamorín : Heuréka, 2007, 1197 s. ISBN 80-89122-38-8.
2. ČENTÉŠ, J. a kol. *Trestné právo procesné. Všeobecná a osobitná časť. 2. vydanie.* Šamorín : Heuréka, 2012, 864 s. ISBN 978-80-89122-76-9.
3. IVOR, J. a kol. *Trestné právo procesné. Druhé, doplnené a prepracované vydanie.* Bratislava : Iura Edition, 2010, 1049 s. ISBN 978-80-8078-309-9.
4. SVÁK, J. *Ochrana ľudských práv v troch zväzkoch. II. zväzok.* Bratislava : Eurokódex, 2011, 624 s. ISBN 978-80-89447-45-9.

Judikatúra

5. Buckey proti Spojenému kráľovstvu (rozhodnutie z 25. septembra 1996).
6. Crémieux proti Francúzsku (rozhodnutie z 25. februára 1993).
7. Chappell proti Spojenému kráľovstvu (rozhodnutie z 30. marca 1989).
8. Gillow proti Spojenému kráľovstvu (rozhodnutie z 24. novembra 1986).
9. Klass a ostatní proti Spolkovej republike Nemecko (rozhodnutie zo 6. septembra 1978).
10. Niemietz proti Nemecku (rozhodnutie zo 16. decembra 1992).
11. Miaillhe proti Francúzsku (rozhodnutie z 25. februára 1993).
12. Mentés a ostatní proti Turecku (rozhodnutie z 28. novembra 1997).
13. Sociétés Colas Est. proti Francúzsku (rozhodnutie zo 16. apríla 2002).
14. Nález Ústavného súdu ČR, sp. zn. Pl. ÚS 3/09.
15. R 36/1988.
16. R 8/1990.

TRANSPOZÍCIA NÁSTROJOV POLICAJNEJ A JUSTIČNEJ SPOLUPRÁČE V TRESTNÝCH VECIACH DO PRÁVNEHO PORIADKU SR¹

THE TRANSPOSITION OF INSTRUMENTS OF POLICE AND JUDICIAL COOPERATION IN CRIMINAL MATTERS INTO THE LEGAL SYSTEM OF THE SLOVAK REPUBLIC

prof. JUDr. Jozef Záhora, PhD.

Fakulta práva, Paneurópska vysoká škola, Bratislava

Abstrakt: Európska únia rozvíja policajnú a justičnú spoluprácu, do ktorej sú zapojené všetky príslušné orgány členských štátov vrátane polície a iných orgánov presadzujúcich výkon práva v špecializovaných oblastiach predchádzania alebo odhaľovania a vyšetrovania trestných činov. Justičná spolupráca v trestných veciach v Únii je založená na zásade vzájomného uznávania rozsudkov a iných justičných rozhodnutí a zahŕňa aproximáciu zákonov a iných právnych predpisov členských štátov vo vymedzených oblastiach. V zmysle čl. 87 ZFEÚ môže Európsky parlament a Rada v súlade s riadnym legislatívnym postupom ustanoviť opatrenia, ktoré sa týkajú zhromažďovania, uchovávanía, spracúvania, analýzy a výmeny príslušných informácií; podpory odborného vzdelávania personálu, ako aj spolupráce v oblasti výmeny personálu v oblasti zariadenia a výskumu v kriminalistike; spoločných techník vyšetrovania pri odhaľovaní závažných foriem organizovanej trestnej činnosti. Autor analyzuje vybrané formy policajnej a justičnej spolupráce medzi členskými štátmi EÚ a hodnotí úroveň ich transpozície do právneho poriadku Slovenskej republiky.

Abstract: The European Union develops police and judicial cooperation involving all the Member States' competent authorities, including police, customs and other specialised law enforcement services in relation to the prevention, detection and investigation of criminal offences. Judicial coop-

¹ Táto práca bola podporovaná Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-0356-12. This work was supported by the Slovak Research and Development Agency under the contract No. APVV-0356-12.

eration in criminal matters in the Union shall be based on the principle of mutual recognition of judgments and judicial decisions and shall include the approximation of the laws and regulations of the Member States. According article 87 ZFEU, the European Parliament and the Council, acting in accordance with the ordinary legislative procedure, may establish measures concerning the collection, storage, processing, analysis and exchange of relevant information; support for the training of staff, and cooperation on the exchange of staff, on equipment and on research into crime-detection; common investigative techniques in relation to the detection of serious forms of organised crime. The author analyses and selected form police and judicial cooperation between members' states of the EU and evaluates the level of their transposition into the legal system of the Slovak Republic.

Kľúčové slová: policajná spolupráca, justičná spolupráca, kontrolovaná dodávka, spoločný vyšetrovací tím, utajené vyšetrovanie, európsky vyšetrovací príkaz

Key words: police cooperation, judicial cooperation, controlled deliver, joint investigation team, covert investigation, European investigation order

ÚVOD

Policajnú a justičnú spoluprácu v trestných veciach medzi členskými štátmi Európskej únie možno považovať za jednu z najdynamickejšie sa rozvíjajúcich oblastí fungovania Európskej únie.

V odbornej literatúre² sa prvé zmienky o policajnej spolupráci v Európe datujú do roku 1888, kedy tri štáty – Rakúsko, Belgicko a Holandsko iniciovali zriadenie nástroja na zefektívnenie policajnej spolupráce v boji proti kriminalite. Na základe tejto dohody bolo v Hamburgu zriadené spoločné informačné centrum, ktorého účelom bolo zbierať, triediť a distribuovať informácie o zločincoch, ktorí operovali vo viacerých štátoch.

Pri vzniku Európskych spoločenstiev sa nepočítalo s koordináciou policajnej spolupráce, vývoj však ukázal, že takáto koordinácia je nevyhnutná.

² Napr. BRAMMERTZ S. La coopération policière en Europe et dans l'Euregio Meuse-Rhin. In: *Déviance et société*. 1992 Vol. 16 N°2. s. 219.

Za významný míľnik policajnej spolupráce medzi členskými štátmi ES možno považovať skutočnosť, že v roku 1976 bola zriadená skupina TREVI podľa francúzskych ekvivalentov „terorizmus“, „radikalizmus“, „extrémizmus“ a „medzinárodné násilie“ slúžiaca ako platforma pre výmenu informácií medzi policajnými a spravodajskými službami. Skupina TREVI predznamenalala ideu centralizovanej európskej policajnej jednotky, ktorá by nahradila voľný mechanizmus spolupráce v Európe.³

Policajná a justičná spolupráca v trestných veciach predstavuje významnú oblasť práva Európskej únie.⁴ Zakladajúce zmluvy neobsahovali žiadne ustanovenia týkajúce sa oprávnení Spoločenstva zasahovať do oblasti spravodlivosti a vnútorných vecí.⁵ Základné východiská pre policajnú spoluprácu v rámci Európskej únie priniesla Maastrichtská zmluva⁶, na základe ktorej bola⁷ spolupráca v trestných veciach na úrovni EÚ vykonávaná na základe medzivládnej spolupráce tretieho piliera.⁸ Následne bolo prijatých množstvo dohovorov, spoločných akcií, spoločných pozícií, odporúčaní, rezolúcií, rozhodnutí a rámcových rozhodnutí upravujúcich túto problematiku.

V rámci Európskej únie v oblasti justičnej spolupráce sa začali koncom minulého storočia prijímať nástroje, ktoré by zjednodušili a zrýchlili vydávanie, keďže proces extradície bol príliš komplikovaný a zdĺhavý. Jedným z týchto nástrojov je Dohovor vypracovaný na základe článku K.3 Zmluvy o Európskej únii o zjednodušenom postupe vydávania osôb medzi členskými štátmi Európskej únie z 10. marca 1995.⁹ Dohovor upravuje prepracovanú úpravu zjednodušeného vydávania, ustanovuje lehoty na zjednodušené vy-

³ Bližšie ZÁHORA, J. Policajná spolupráca v trestných veciach medzi členskými štátmi EÚ. In: JELÍNEK, J., IVOR, J. et al. *Trestní právo Evropské unie a jeho vliv na právní řád České republiky a Slovenské republiky*. Praha : Leges, 2015, s. 93.

⁴ Porovnaj PANAIT, C., F. The Issue of the Police and Judicial Cooperation in the European Union. In: *Contemporary Readings in Law and Social Justice*, 2012, vol. 4, no. 2. s. 537 – 544.

⁵ Bližšie PIRIS, J. – C.: *The Lisbon Treaty: A Legal and Political Analysis*. Cambridge University Press, 2010, s. 167.

⁶ Zmluva o Európskej únii podpísaná v Maastrichte 7. februára 1992, U. v. C 191, 29. 7. 1992, s. 1 – 112.

⁷ Porovnaj HERLIN-KARNELL, E.: The Lisbon Treaty and the Area of Criminal Law and Justice. In: *European Policy Analysis*. Swedish Institute for European Policies Studies, 3/2008, s. 2.

⁸ Pozri ŠIMOVIČEK, I.: Európsky priestor slobody, bezpečnosti a dôvery v členských štátoch Európskej únie. In: *Karlovarská právní revue*, roč. 5/2009, č. 4, s. 21.

⁹ Ú. v. ES C 78, 30.3.1995, s. 2 – 10, mimoriadne vydanie v slovenskom jazyku: Zväzok 08, kap. 19, s. 311.

dávanie. Ďalším významným nástrojom je Dohovor vypracovaný na základe článku K.3 Zmluvy o Európskej únii o extradícii medzi členskými štátmi Európskej únie,¹⁰ ktorý na základe princípu vzájomnej dôvery narušil niekoľko základných princíпов vydávania (obmedzenie zásady obojstrannej trestnosti, prielom do zásady nevydávania vlastných občanov, odstránenie pojmu politický trestný čin). Uvedené zmluvy však nevstúpili do platnosti z dôvodu ich nahradenia Európskym zatýkacím rozkazom.¹¹

V roku 2009 nadobudla platnosť Lisabonská zmluva, ktorá vykonala dosiaľ poslednú, tretiu revíziu Zmluvy o európskej únii¹² (ďalej len ZEÚ). Po nadobudnutí účinnosti Lisabonskej zmluvy¹³, bola oblasť justičnej a policajnej spolupráce zaradená do V. hlavy nazvanej „Priestor slobody, bezpečnosti a spravodlivosti“, konkrétne 4. a 5. kapitoly Zmluvy o fungovaní Európskej únie¹⁴ (ďalej len ZFEÚ) s názvom „Justičná spolupráca v trestných veciach“ a „Policajná spolupráca“. Zjednotenie úpravy justičnej spolupráce v trestných veciach (čl. 82 – 86 ZFEÚ) a policajnej spolupráce (čl. 87 – 89 ZFEÚ) znamená celý rad podstatných zmien spravujúcich sa predovšetkým v povahe právnych aktov a jurisdikcii Súdneho dvora EÚ. Priestor slobody, bezpečnosti a spravodlivosti v súčasnosti zakotvuje katalóg právnych aktov pozostávajúcich z nariadení, smerníc, rozhodnutí, odporúčaní a stanovísk.¹⁵

Právny rámec týkajúci sa inštitútov trestného práva procesného možno v Lisabonskej zmluve nájsť v čl. 82 ZFEÚ. Zmienené ustanovenie vytvára podmienky pre vzájomné uznávanie rozsudkov a iných justičných rozhodnutí. Táto zásada vo všeobecnosti znamená, že rozhodnutie vydané jedným

¹⁰ Ú. v. ES C 313, 23.10.1996, s. 12 – 23, mimoriadne vydanie v slovenskom jazyku: Zväzok 08, kap. 19, s. 96 – 07.

¹¹ Bližšie FENYK, J. Vývoj mezinárodní policejní a justiční spolupráce v trestních věcech v Evropské unii. In: *Právne aspekty činnosti policie v boji proti kriminalite v európskej dimenzii*. Zborník príspevkov z celoštátneho seminára s medzinárodnou účasťou zo 16. mája 2005, Akadémia PZ, Bratislava, 2005, s. 56.

¹² Zmluva o Európskej únii (Konsolidované znenie), Ú. v. EÚ C 202, 7.6.2016, s. 1 – 45.

¹³ Lisabonská zmluva, ktorou sa mení a dopĺňa Zmluva o Európskej únii a Zmluva o založení Európskeho spoločenstva, podpísaná v Lisabone 13. decembra 2007, Ú. v. EÚ C 306, 17.12.2007, s. 1 – 229.

¹⁴ Zmluva o fungovaní Európskej únie (Konsolidované znenie), Ú. v. EÚ C 202, 7.6.2016, s. 47 – 199.

¹⁵ ZÁHORA, J. Medzinárodná justičná spolupráca v prípravnom konaní trestnom. In: ZÁHORA, J. (ed.) *Prípravné konanie – možnosti a perspektívy: zborník príspevkov z celoštátnej vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou z 21. apríla 2016*. Praha: Leges, 2016, s. 308 a nasl.

členským štátom, bude v prípade potreby bez ďalšieho skúmania akceptované a vykonané iným členským štátom.¹⁶

Na zasadaní Rady Európskej únie 15. – 16. júna 1998 v Cardiffe sa niektoré štáty vyslovili za rozšírenie rámca pre širšie vzájomné uznávanie trestných rozsudkov súdov v členských štátoch Európskej únie. V Akčnom pláne¹⁷ z 3. decembra 1998 (Viedenský akčný plán) Rada a Komisia v bode 45 vyslovujú požiadavku do dvoch rokov od platnosti Amsterdamskej zmluvy iniciovať proces na uľahčenie vzájomného uznávania rozhodnutí a výkonu týchto rozhodnutí v trestných veciach. Práce na vzájomnom uznávaní rozhodnutí v trestných veciach začali v rôznych pracovných skupinách Rady v roku 1999. V záveroch stretnutia v Tampere bola vyslovená požiadavka, aby sa vzájomné uznávanie rozsudkov v trestných a civilných veciach stalo základom spolupráce v justičných veciach.¹⁸

Justičná spolupráca v trestných veciach tiež zahŕňa aproximáciu zákonov a iných právnych predpisov členských štátov vo viacerých oblastiach. Zmiený čl. 82 ZFEÚ upravuje dva právne základy pre vydávanie legislatívnych aktov v oblasti trestného práva procesného. Prvý právny základ je upravený v druhom pododseku čl. 82 ods. 1, ktorý vytvára imperatív pre Európsky parlament a Radu v súlade s riadnym legislatívnym postupom prijať **opatrenia** zamerané na: a) vytvorenie pravidiel a postupov na zabezpečovanie **uznávania všetkých foriem rozsudkov a iných súdnych rozhodnutí** v celej Únii; [...] d) **uľahčovanie spolupráce** medzi justičnými orgánmi alebo rovnocennými orgánmi členských štátov v rámci trestného stíhania a výkonu rozhodnutí.

Druhý právny základ je upravený v čl. 82 ods. 2 ZFEÚ, ktorý fakultatívne umožňuje („môže“) Európskemu parlamentu a Rade v súlade s riadnym legislatívnym postupom prostredníctvom smerníc ustanoviť **minimálne pravidlá** s cieľom uľahčiť v potrebnom rozsahu **vzájomné uznávanie rozsudkov a iných súdnych rozhodnutí**, ako aj policajnú a justičnú spoluprácu v trestných veciach, ktoré majú cezhraničný rozmer.

¹⁶ Pozri KRATOCHVÍL, V. *České trestní právo hmotné a procesní v evropském právním prostředí*. Brno : Masarykova univerzita, Acta Universitatis Brunensis Iuridica, No 355, 2009, s. 117.

¹⁷ Action Plan of the Council and the Commission on how best to implement the provisions of the Treaty of Amsterdam on an area of freedom, security and justice – Text adopted by the Justice and Home Affairs Council of 3 December 1998, U. v. C 19, 23.1.1999, s. 1 – 15.

¹⁸ Bližšie COMMUNICATION FROM THE COMMISSION TO THE COUNCIL AND THE EUROPEAN PARLIAMENT – Mutual Recognition of Final Decisions in Criminal Matters, Brussels, 26.7.2000 COM(2000) 495 final s. 3.

Jednotlivé formy justičnej a policajnej spolupráce medzi štátmi EÚ sú upravené vo veľkom množstve právnych aktov rôzneho druhu, viaceré formy spolupráce sú duplicitne upravené v rôznych právnych normách, čo robí túto problematiku značne neprehľadnú. Nie je naším cieľom, najmä z dôvodu obmedzeného rozsahu, na tomto mieste sa všetkým z týchto nástrojov detailne venovať. Poukážeme na transpozíciu vybraných nástrojov policajnej a justičnej spolupráce v trestných veciach medzi členskými štátmi EÚ do právneho poriadku SR.

1 EURÓPSKY ZATÝKACÍ ROZKAZ

Európsky zatýkací rozkaz patrí medzi počiatočné nástroje justičnej spolupráce v trestných veciach. Krátko po teroristických útokoch v roku 2001 v Spojených štátoch amerických Komisia predložila návrh rámcového rozhodnutia,¹⁹ ktorým sa navrhuje zaviesť európsky zatýkací rozkaz. Po niekoľko mesačnom legislatívnom procese Rada schválila Rámcové rozhodnutie Rady z 13. júna 2002 o európskom zatykači a postupoch odovzdávania osôb medzi členskými štátmi.²⁰ Transpozičná lehota rámcového rozhodnutia bola do 31. decembra 2003.

Rámcové rozhodnutie o európskom zatykači bolo viac krát novelizované resp. doplnené. Po niekoľkých rokoch, vo februári 2008, niektoré členské štáty EÚ predložili návrh na zmenu rámcového rozhodnutia pokiaľ ide o rozhodnutia vydané v neprítomnosti dotknutej osoby na konaní.²¹ Uvedený

¹⁹ Proposal for a Council Framework Decision on the European arrest warrant and the surrender procedures between the Member States [COM(2001) 522 final – 2001/0215(CNS)] *U. v. C 332 E, 27/11/2001 P. 0305-0319.*

²⁰ Rámcové rozhodnutie Rady z 13. júna 2002 o európskom zatykači a postupoch odovzdávania osôb medzi členskými štátmi, *Ú. v. ES L 190, 18.7.2002, s. 1 – 20.*

²¹ Podnet Slovinskej republiky, Francúzskej republiky, Českej republiky, Švédskeho kráľovstva, Slovenskej republiky, Spojeného kráľovstva a Spolkovej republiky Nemecko na účely prijatia rámcového rozhodnutia Rady 2008/.../SVV o výkone rozhodnutí vydaných v neprítomnosti a o zmene a doplnení rámcového rozhodnutia 2002/584/SVV o európskom zatykači a postupoch odovzdávania osôb medzi členskými štátmi, rámcového rozhodnutia 2005/214/SVV o uplatňovaní zásady vzájomného uznávania na peňažné sankcie, rámcového rozhodnutia 2006/783/SVV o uplatňovaní zásady vzájomného uznávania na príkazy na konfiškáciu a rámcového rozhodnutia 2008/.../SVV o uplatňovaní zásady vzájomného uznávania rozsudkov v trestných, veciach, ktorými sa ukladajú tresty odňatia slobody alebo opatrenia zahŕňajúce odňatie slobody, na účely ich výkonu v Európskej únii, *Ú. v. EÚ C 52, 26.2.2008, s. 1 – 8.*

podnet mal ambíciu odstrániť nedostatky, ktoré boli vytýkané rámcovému rozhodnutiu pretože dostatočne negarantoval práva obvineného zúčastniť sa na trestnom konaní. Rámcové rozhodnutie o posilnení procesných práv osôb, podpore uplatňovania zásady vzájomného uznávania pokiaľ ide o rozhodnutia vydané v neprítomnosti dotknutej osoby na konaní bolo schválené 26. februára 2009.²²

Pre zlepšenie garancií práv osôb bol predložený návrh smernice pre posilnenie práv osôb, najmä práva na tlmočníka²³. V októbri 2010 bola prijatá **smernica o práve na tlmočenie a preklad v trestnom konaní**.²⁴ Predmetná smernica stanovuje pravidlá týkajúce sa práva na tlmočenie a preklad v trestnom konaní a konaní týkajúcom sa výkonu európskeho zatýkacieho rozkazu.²⁵

Oblasť práva na informácie v trestnom konaní upravuje Smernica 2012/13/EÚ **o práve na informácie v trestnom konaní**.²⁶ Táto smernica ustanovuje minimálne pravidlá týkajúce sa informovania o právach podozrivých alebo obvinených osôb. Smernica taktiež určuje pravidlá týkajúce sa práva na informácie o právach osôb zatknutých v súvislosti s vykonaním európskeho zatýkacieho rozkazu.

Na posilnenie práva na obhajobu bola prijatá smernica o **prístupe k obhajcovi**.²⁷ Touto smernicou sa ustanovujú minimálne pravidlá týkajúce sa

²² Rámcové rozhodnutie Rady 2009/299/SVV z 26. februára 2009 o zmene a doplnení rámcových rozhodnutí 2002/584/SVV, 2005/214/SVV, 2006/783/SVV, 2008/909/SVV a 2008/947/SVV a o posilnení procesných práv osôb, podpore uplatňovania zásady vzájomného uznávania, pokiaľ ide o rozhodnutia vydané v neprítomnosti dotknutej osoby na konaní, *Ú. v. EÚ L 81, 27.3.2009, s. 24 – 36.*

²³ Iniciatíva Belgického kráľovstva, Spolkovej republiky Nemecko, Estónskej republiky, Španielskeho kráľovstva, Francúzskej republiky, Talianskej republiky, Luxemburského veľkvojvodstva, Maďarskej republiky, Rakúskej republiky, Portugalskej republiky, Rumunska, Fínskej republiky a Švédskeho kráľovstva na účely prijatia smernice Európskeho parlamentu a Rady o právach na tlmočenie a preklad v trestnom konaní *Ú. v. EÚ C 69, 18.3.2010, s. 1 – 4.*

²⁴ Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2010/64/EÚ z 20. októbra 2010 o práve na tlmočenie a preklad v trestnom konaní, *Ú. v. EÚ L 280, 26.10.2010, s. 1 – 7.*

²⁵ Porovnaj KLIMEK, L. Právo na tlmočenie a preklad v trestnom konaní EÚ: nové opatrenie na posilnenie procesných práv podozrivých alebo obvinených osôb. In: *Časopis pro právní vědu a praxi*, 2012, č. 2, s. 132 a nasl. KLIMEK, L. Právo na tlmočenie a preklad v konaní o európskom zatýkacom rozkaze. In: *Justičná revue: časopis pre právnu prax* roč. 63, 2011, č. 2, s. 262 – 269.

²⁶ Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2012/13/EÚ z 22. mája 2012 o práve na informácie v trestnom konaní. *Ú. v. EÚ L 142, 1.6.2012, s. 1 – 10.*

²⁷ Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2013/48/EÚ z 22. októbra 2013 o práve na prístup k obhajcovi v trestnom konaní a v konaní o európskom zatýkači a o práve na informovanie tretej osoby po pozbavení osobnej slobody a na komunikáciu s tretími osobami a s konzulárnymi úradmi po pozbavení osobnej slobody. *Ú. v. EÚ L 294, 6.11.2013, s. 1 – 12.*

práva na prístup k obhajcovi v trestnom konaní a konaní o vykonávaní európskeho zatýkacieho rozkazu a práva na informovanie tretej osoby po pozbavení osobnej slobody v trestnom konaní a práva na komunikáciu s tretími osobami a s konzulárnymi úradmi po pozbavení osobnej slobody.

Rámcové rozhodnutie o európskom zatykači bolo do právneho poriadku SR transponované zákonom o európskom zatykacom rozkaze.²⁸ Účinnosť zákona bola stanovená na 1. augusta 2004. Predmetný zákon bol vo vzťahu k Trestnému poriadku normou *lex specialis*, pretože upravoval špecifický postup orgánov Slovenskej republiky len vo vzťahu k určitej vybranej skupine štátov, pričom tento postup nahrádzal tradičné extradičné konanie upravené v Trestnom poriadku.²⁹

Uvedený zákon bol hodnotený v zásade pozitívne, obsahoval však viaceré nedostatky resp. nedôslednosti pri transpozícii. Hanus³⁰ poukazuje na nedostatky pri vymedzení pojmu EZR. Aj napriek tomu rámcové rozhodnutie (čl. 1 ods. 1) určujú, že EZR je súdne rozhodnutie. V citovanom zákone (§ 2) bolo ustanovené, že je to rozhodnutie vydané justičným orgánom. Ďalším problémom bola aj skutočnosť, že rámcové rozhodnutie zaviedlo pojem **odovzdanie osoby** (*surrender*) do ďalšieho členského štátu únie, ako nový inštitút európskeho práva, slovenský zákonodarca však používal označenie vydávanie (*extradícia*). Ďalším problémom ktorý bol Slovenskej republike vytýkaný, bolo že v zákone neboli ustanovené lehoty pre konanie odvolacích súdov. Uvedený nedostatok bol Slovenskej republike jako aj niektorým členským štátom vytknutý aj v hodnotiacej správe.³¹ Hanus ďalej poukazuje na to, že slovenská právna úprava (§ 14 zákona) nerozlišuje medzi povinnými a nepovinnými dôvodmi nevykonania EZR, ktoré uvádza v čl. 3 a čl. 4 rámcového rozhodnutia a v zákone ich uvádza ako obligatórne. Klimek³² poukazuje na nedostatky v preklade rámcového rozhodnutia z anglického jazyka do slovenského jazyka. Ako príklad uvádza čl. 2 ods. 2 rámcového

²⁸ Zákon č. 403/2004 Z. z. o európskom zatykacom rozkaze a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

²⁹ Pozri dôvodová správa k predmetnému zákonu.

³⁰ Bližšie HANUS, A. Európsky zatýkací rozkaz a jeho zaradenie do slovenského trestného konania. In: *Integrácia a unifikácia práva Európskej únie v oblasti trestného zákonodarstva: Zborník*. Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela, Právnická fakulta, 2008, s. 49.

³¹ Porovnaj Správa Komisie založená na článku 34 rámcového rozhodnutia Rady z 13. júna 2002 o európskom zatykacom rozkaze a postupoch vydávania medzi členskými štátmi (revidované znenie) (SEK(2006)79) KOM(2006)8 konečné znenie, s. 6.

³² KLIMEK, L. Hodnotenie Európskeho zatýkacieho rozkazu. In.: *Notitiae ex Academia Bratislavensi Iurisprudentiae*, č. 2/2009 s. 68.

rozhodnutia vymedzuje prípady, kedy sa nevyžaduje obojstranná trestnosť. V anglickom origináli sa uvádza „are defined by the law of the issuing Member State“ do slovenského jazyka je to však nesprávne preložené ako „sú vymedzené trestným poriadkom vydávajúceho členského štátu“. Vzhľadom na to, že slovenský Trestný poriadok nevymedzuje žiadne trestné činy, v danom prípade to možno hodnotiť ako legislatívnu chybu.

Od účinnosti zákona o európskom zatýkacom rozkaze z roku 2004 až na nutné zmeny, ktoré súviseli so vstupom SR do Schengenského priestoru³³ nebol tento zákon výraznejším spôsobom menený a dopĺňaný.³⁴ Ministerstvo spravodlivosti predložilo v roku 2009 do legislatívneho procesu nový zákon o európskom zatýkacom rozkaze.³⁵ Po príslušnom legislatívnom procese bol uvedený zákon schválený 9. marca 2010 a publikovaný pod číslom 154/2010 Z. z. Účinnosť zákona bola stanovená od 1. septembra 2010.

Zákon sa systematicky člení na šesť častí. V prvej časti upravuje základné ustanovenia, druhá časť upravuje postup slovenských orgánov ako štátu pôvodu, tretia časť sa týka postupu slovenských orgánov, ako vykonávajúcich justičných orgánov, v štvrtej časti je upravená zásada špeciality, piata časť sú spoločné ustanovenia a posledná časť sú prechodné a záverečné ustanovenia.

Nový zákon o európskom zatýkacom rozkaze odstránil väčšinu vytýkaných nedostatkov.

2 PRÍKAZ NA ZAISTENIE MAJETKU A DÔKAZOV V EURÓPSKEJ ÚNII

Právny základ pre zaistenie majetku a dôkazu v Európskej únii vychádza z Rámcového rozhodnutia 2003/577/SVV o vykonaní príkazu na zaistenie majetku alebo dôkazov v EÚ.³⁶ Cieľom rámcového rozhodnutia 2003/577/SVV je ustanoviť pravidlá, podľa ktorých členský štát uzná a vykoná na svojom území príkaz na zaistenie vydaný súdnym orgánom iného členského štátu v rámci

³³ Zákon č. 342/2007 Z. z. ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony v súvislosti so vstupom Slovenskej republiky do Schengenského priestoru.

³⁴ JAKUBČÍK, S. Európsky zatýkací rozkaz a problémy jeho aplikácie v praxi. In: *Justičná revue*, 2009, č. 10, s. 1178.

³⁵ Vládny návrh zákona o európskom zatýkacom rozkaze, parlamentná tlač 1405.

³⁶ Rámcové rozhodnutie Rady 2003/577/SVV z 22. júla 2003 o vykonaní príkazu na zaistenie majetku alebo dôkazov v EÚ. *Ú. v., L 196*, 2. 8. 2003, s. 45 – 55.

trestného konania. Transpozícia tohto rámcového rozhodnutia do vnútroštátnych právnych poriadkov bola stanovená do 2. augusta 2005. Rámcové rozhodnutie 2003/577/SVV bolo do slovenskej vnútroštátnej právnej úpravy transponované zákonom č. 650/2005 Z. z. o vykonaní príkazu na zaistenie majetku alebo dôkazov v EÚ³⁷, ktorý nadobudol účinnosť 1. januára 2006.

Predmetný zákon v zásade vychádza z koncepcie ktorá bola stanovená predmetným rámcovým rozhodnutím. Okrem všeobecných ustanovení, zákon podrobnejšie rozpracováva prípady pri vykonávaní príkazu na zistenie keď je Slovenská republika štátom pôvodu a keď je vykonávajúcim štátom.

Napriek tomu, že príkaz na zaistenie majetku a dôkazu v EÚ je založený na podobnej filozofii ako má európsky zatýkaací rozkaz, účinnosť príkazu na zaistenie majetku alebo dôkazov v EÚ je nízka. Hoci v literatúre³⁸ sa poukazuje aj na jeho kladné stránky, vo všeobecnosti je príkaz na zaistenie majetku a dôkazu v EÚ považovaný za príliš komplikovaný a preto je v praxi zriedkavo využívaný.³⁹ Vo všeobecnosti, Európska komisia dospela k záveru, že jeho vykonávanie v členských štátoch nie je uspokojivé.⁴⁰ Rámcové rozhodnutie vykonalo do stanoveného termínu (2. augusta 2005) iba sedem členských štátov (Rakúsko, Dánsko, Fínsko, Francúzsko, Holandsko, Poľsko a Švédsko). V priebehu roku 2006 rámcové rozhodnutie transponovalo ďalších osem členských štátov (Belgicko, Cyprus, Česká republika, Španielsko, Maďarsko, Slovinsko, Slovensko a Spojené kráľovstvo). Vzhľadom na negatívnu správu Komisie vyvstáva otázka, či nástroj ktorý nie je poriadne zavedený vo vnútroštátnych právnych poriadkoch členských štátov EÚ, môže byť reálne účinný.⁴¹

³⁷ Zákomom č. 650/2005 Z. z. o vykonaní príkazu na zaistenie majetku alebo dôkazov v EÚ a o zmene a doplnení zákona č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon, zákona č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok a zákona Slovenskej národnej rady č. 372/1990 Zb. o priestupkoch v znení neskorších predpisov.

³⁸ Napr. ZÁHORA, J.: Prínos príkazu na zaistenie majetku alebo dôkazov v Európskej únii pre Slovensko. In: *Integrácia a unifikácia práva Európskej únie v oblasti trestného zákonodarstva*. Zborník príspevkov z medzinárodnej virtuálne interdisciplinárnej vedeckej konferencie z 30.12.2008 na Právnickej fakulte UMB v Banskej Bystrici. Banská Bystrica : Univezrity Mateja Bela, 2008, s. 221 a nasl.

³⁹ Replies to the questionnaire on the evaluation of the tools for judicial cooperation in criminal matters. Council of the EU document, 5684/09, s. 6.

⁴⁰ Správa Komisie na základe článku 14 Rámcového rozhodnutia Rady 2003/577/SVV z 22. júla 2003 o vykonaní príkazu na zaistenie majetku alebo dôkazov v EÚ. KOM(2008) 885 v konečnom znení, s. 7.

⁴¹ Bližšie KLIMEK, L. et KLIMEK, R. Príkaz na zaistenie majetku alebo dôkazov v EÚ: právna úprava v Slovenskej republike a jej neistá budúcnosť. In: *Trestní právo*, roč. 16 (2012), č. 6, s. 29 a nasl.

3 SPOLOČNÉ VYŠETROVACIE TÍMY

Spoločné vyšetrovacie tímy sú nástrojom predovšetkým policajnej spolupráce v trestných veciach medzi členskými štátmi EÚ. Právny základ pre tvorbu a činnosť spoločných vyšetrovacích tímov nachádzame predovšetkým v čl. 87 ZFEÚ, čl. 24 Dohovoru o vzájomnej pomoci a spolupráci medzi colnými správami⁴², čl. 13 Dohovoru o vzájomnej pomoci v trestných veciach medzi členskými štátmi EÚ⁴³, Rámcovom rozhodnutí 2002/465/SVV o spoločných vyšetrovacích tímoch⁴⁴.

V súčasnosti platia dva režimy na vytvárania spoločných vyšetrovacích tímov, a to:

1. pre členské štáty, ktoré ratifikovali Dohovor o vzájomnej pomoci v trestných veciach medzi členskými štátmi EÚ, ktoré sa vytvárajú na základe tohto dohovoru a
2. pre členské štáty, ktoré ho neratifikovali sa môžu vytvárať len na základe rámcového rozhodnutia o spoločných vyšetrovacích tímoch.

Do právneho poriadku Slovenskej republiky bolo rámcové rozhodnutie o JIT transponované **zákonom č. 403/2004 Z. z. o európskom zatýkaní a rozkaze**, s účinnosťou od 1. augusta 2004, kde sa do § 12 ods. 15 TP č. 141/1961 Zb. rozšírila definícia vyšetrovateľa aj o „*zástupcu príslušného orgánu iného štátu, orgánu Európskej únie alebo orgánu vytvoreného spoločne členskými štátmi Európskej únie, ktorý je vyslaný do spoločného vyšetrovacieho tímu vytvoreného na základe dohody. Spoločný vyšetrovací tím sa môže vytvoriť najmä, ak vyšetrovanie trestného činu vyžaduje vykonať zložité úkony aj v inom štáte alebo vyšetrovanie trestného činu uskutočňuje niekoľko štátov, pričom okolnosti prípadu vyžadujú ich koordinovaný a spoločný postup. Vedúcim spoločného vyšetrovacieho tímu je vždy zástupca orgánu činného v trestnom konaní Slovenskej republiky; ostatné podmienky činnosti spoločného vyšetrovacieho tímu upraví dohoda o jeho vytvorení. Orgánom oprávneným uzavrieť dohodu o vytvorení spoločného vyšetrovacieho tímu je Generálna prokuratúra Slovenskej republiky po predchádzajúcom súhlase ministra spravodlivosti Slovenskej republiky.*“ Súčasne sa do prílohy TP

⁴² Dohovor vypracovaný na základe článku K.3 ZEÚ o vzájomnej pomoci a spolupráci medzi colnými správami. Oznámenie MVZ č. 245/2009 Z. z.

⁴³ Dohovor o vzájomnej pomoci v trestných veciach medzi členskými štátmi EÚ, vypracovaný Radou v súlade s článkom 34 ZEÚ; Oznámenie MVZ SR č. 572/2006 Z. z.

⁴⁴ Rámcové rozhodnutie Rady 2002/465/SVV z 13. júna 2002 o spoločných vyšetrovacích tímoch. Ú. v., L 162, 20. 6. 2002, s. 1 – 3.

č. 141/1961 Zb. doplnilo do zoznamu preberaných právnych aktov ES a EÚ aj predmetné rámcové rozhodnutie.

TP č. 301/2005 Z. z. s účinnosťou od 1. januára 2006 prevzal túto úpravu do výkladu pojmov uvedenú v § 10 ods. 9 s jednou malou zmenou, kde namiesto „... ktorý je **vyslaný** do spoločného vyšetrovacieho tímu...“ uvádza „... ktorý je **zaradený** do spoločného vyšetrovacieho tímu...“.

Takúto rámcovú transpozíciu nepovažujeme za dostatočnú najmä preto, lebo vymedzuje len základný rámec pre spoločné vyšetrovacie tímy a nestanovuje ďalšie podrobnosti napr. pravidlá pre využitie dôkazov získaných spoločným vyšetrovacím tímom na území iného štátu, na akých úkonoch sa môžu zúčastniť „pridelení členovia“ spoločného vyšetrovacieho tímu z iného štátu. Zastávam názor, že legitímnosť využitia dôkazov získaných podľa právnych jurisdikcií len na základe dohody o spoločnom vyšetrovaní tíme, či účasti pridelených členov spoločného vyšetrovacieho tímu bez príslušného zákonného vymedzenia je nedostatočná.⁴⁵

4 VZÁJOMNÉ UZNÁVANIE TRESTNÝCH ROZSUDKOV

Medzi prvé nástroje na vzájomné uznávanie rozsudkov v trestných veciach, patrí **Rámcové rozhodnutie o uplatňovaní zásady vzájomného uznávania na peňažné sankcie**.⁴⁶ V roku 2009 bolo toto rámcové rozhodnutie doplnené rámcovým rozhodnutím o posilnení procesných práv osôb pokiaľ bolo rozhodnutie vydané v konaní „*in absentia*“.⁴⁷ Lehota na transpozíciu rámcového rozhodnutia 2005/214/SVV bola stanovená do 22. marca 2007. Transpozícia rámcového rozhodnutia 2005/214/SVV v SR sa zrealizovala až štyri roky po uplynutí lehoty na jeho transpozíciu v júni 2011 **zákonom č. 183/2011 Z. z. o uznávaní a výkone rozhodnutí o peňažnej sankcii**

⁴⁵ Bližšie IVOR, J., KLIMEK, L., ZÁHORA, J. *Trestné právo Európskej únie a jeho vplyv na právny poriadok Slovenskej republiky*. Žilina : Eurokódex, 2013, s. 656 a nasl.

⁴⁶ Rámcové rozhodnutie Rady 2005/214/SVV z 24. februára 2005 o uplatňovaní zásady vzájomného uznávania na peňažné sankcie, Ú. v. EÚ L 76, 22.3.2005, s. 16 . 30.

⁴⁷ Rámcové rozhodnutie Rady 2009/299/SVV z 26. februára 2009 o zmene a doplnení rámcových rozhodnutí 2002/584/SVV, 2005/214/SVV, 2006/783/SVV, 2008/909/SVV a 2008/947/SVV a o posilnení procesných práv osôb, podpore uplatňovania zásady vzájomného uznávania, pokiaľ ide o rozhodnutia vydané v neprítomnosti dotknutej osoby na konaní. Ú. v. EÚ L 81, 27.3.2009, s. 24 – 36.

v EÚ,⁴⁸ s účinnosťou od 1. 8. 2011. Zákonom č. 334/2012 Z. z.⁴⁹ s účinnosťou od 1. januára 2013 sa do Trestného zákona doplnilo ustanovenie § 7b, ktoré v ods. 1 vymedzuje základné podmienky, na základe ktorých možno vykonať, priznať účinky rozhodnutia súdu iného štátu v trestnej veci, prípadne ho vykonať na území Slovenskej republiky.⁵⁰ Slovenský zákonodarca „zúžil rozsah trestných činov“ spadajúcich do pôsobnosti zákona na ktoré sa nevzťahuje zásada obojstrannej trestnosti. Oproti rámcovému rozhodnutiu v zákone chýba „**správanie porušujúce pravidlá cestnej premávky vrátane porušenia predpisov vzťahujúcich sa na čas jazdy a odpočinku a predpisov o nebezpečnom tovare**“ a škodu spôsobenú trestným činom, v origináli „**criminal damage**“ „zúžil“ iba na trestný čin poškodzovania cudzej veci.

Ďalšou oblasťou, kde by sa vzájomne mali uznávať trestné rozsudky, sú majetkové sankcie. Na základe podnetu Dánskeho kráľovstva⁵¹ Rada prijala **Rámcové rozhodnutie 2006/783/SVV o uplatňovaní zásady vzájomného uznávania na príkazy na konfiškáciu**⁵². V roku 2009 bolo rámcové rozhodnutie doplnené, kde sa posilnili práva osoby, v prípade, že rozhodnutie v štáte pôvodu bolo vydané v jej neprítomnosti. Lehota na transpozíciu rámcového rozhodnutia bola stanovená do 24. novembra 2008. Ani skoro osem rokov po uplynutí lehoty na transpozíciu Slovenská republika nedokázala transponovať predmetné rámcové rozhodnutie. Dňa 19. 8. 2016 bol do Národnej rady SR predložený návrh transpozíčného zákona o uznávaní a výkone majetkového rozhodnutia vydaného v trestnom konaní v Európskej únii a o zmene a doplnení niektorých zákonov⁵³ s predpokladanou účinnosťou od 1. januára 2017.

Najzávažnejším zásahom do osobnej slobody je trest odňatia slobody. Problematiku vzájomného uznávania trestu odňatia slobody upravuje Rám-

⁴⁸ Zákon č. 183/2011 Z. z. o uznávaní a výkone rozhodnutí o peňažnej sankcii v EÚ a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

⁴⁹ Zákon č. 334/2012 Z. z. ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 330/2007 Z. z. o registri trestov a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony.

⁵⁰ Dôvodová správa k návrhu zákona ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 330/2007 Z. z. o registri trestov a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony, s. 4.

⁵¹ Initiative of the Kingdom of Denmark with a view to the adoption of a Council Framework Decision on the execution in the European Union of confiscation orders. Ú. v., C 184/8, 2.8.2002.

⁵² Rámcové rozhodnutie Rady 2006/783/SVV zo 6. októbra 2006 o uplatňovaní zásady vzájomného uznávania na príkazy na konfiškáciu, Ú. v. EÚ L 328, 24.II.2006, s. 59, 78.

⁵³ Číslo parlamentnej tlačie 174.

cové rozhodnutie Rady 2008/909/SVV o uplatňovaní zásady vzájomného uznávania na rozsudky v trestných veciach, ktorými sa ukladajú tresty odňatia slobody alebo opatrenia zahŕňajúce pozbavenie osobnej slobody, na účely ich výkonu v EÚ.⁵⁴ Pôvodný návrh⁵⁵ používal označenie **európsky trestný príkaz**, ale na základe stanoviska Európskeho parlamentu⁵⁶ došlo k zmene názvu. Toto rámcové rozhodnutie bolo zmenené a doplnené v roku 2009 pokiaľ ide o posilnenie práv osoby ak rozhodnutie bolo vydané v jej neprítomnosti.⁵⁷ Lehota na transpozíciu rámcového rozhodnutia 2008/909/SVV bola stanovená do 5. decembra 2011. Transpozícia rámcového rozhodnutia 2008/909/SVV bola v Slovenskej republike realizovaná tri dni pred konečným termínom transpozície 2. decembra 2011 zákonom č. 549/2011 Z. z. o uznávaní a výkone rozhodnutí, ktorými sa ukladá trestná sankcia spojená s odňatím slobody v EÚ⁵⁸ s účinnosťou od 1. februára 2012 a v priebehu roku 2012 bol novelizovaný novelou záko na o európskom zatýkacom rozkaze.⁵⁹

V rámci celosvetového vývoja sa presadzuje úsilie o využívanie trestov, ktoré nesúvisia s trestom odňatia slobody. Uznávanie alternatívnych trestov upravuje Rámcové rozhodnutie 2008/947/SVV o uplatňovaní zásady vzájomného uznávania na rozsudky a probačné rozhodnutia na účely dohľadu

⁵⁴ Rámcové rozhodnutie Rady 2008/909/SVV z 27. novembra 2008 o uplatňovaní zásady vzájomného uznávania na rozsudky v trestných veciach, ktorými sa ukladajú tresty odňatia slobody alebo opatrenia zahŕňajúce pozbavenie osobnej slobody, na účely ich výkonu v EÚ. Ú. v. EÚ L 327, 5.12.2008, s. 27 – 46.

⁵⁵ Podnet Rakúskej republiky, Fínskej republiky a Švédskeho kráľovstva so zreteľom na Rámcové rozhodnutie Rady o európskom trestnom príkaze a o odovzdávaní odsúdených osôb medzi členskými štátmi EÚ. Ú. v., C 150/1, 21. 6. 2005.

⁵⁶ Legislatívne uznesenie Európskeho parlamentu o iniciatíve Rakúskej republiky, Fínskej republiky a Švédskeho kráľovstva na účely prijatia Rámcového rozhodnutia Rady o európskom trestnom príkaze a o odovzdávaní odsúdených osôb medzi členskými štátmi EÚ. Ú. v., C 300/E/201, 9. 12. 2006.

⁵⁷ Rámcové rozhodnutie Rady 2009/299/SVV z 26. februára 2009 o zmene a doplnení rámcových rozhodnutí 2002/584/SVV, 2005/214/SVV, 2006/783/SVV, 2008/909/SVV a 2008/947/SVV a o posilnení procesných práv osôb, podpore uplatňovania zásady vzájomného uznávania, pokiaľ ide o rozhodnutia vydané v neprítomnosti dotknutej osoby na konaní. Ú. v. EÚ L 81, 27.3.2009, s. 24 – 36.

⁵⁸ Zákon č. 549/2011 Z. z. o uznávaní a výkone rozhodnutí, ktorými sa ukladá trestná sankcia spojená s odňatím slobody v EÚ a o zmene a doplnení zákona č. 221/2006 Z. z. o výkone väzby v znení neskorších predpisov.

⁵⁹ Zákon č. 344/2012 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 154/2010 Z. z. o európskom zatýkacom rozkaze a ktorým sa dopĺňa zákon č. 549/2011 Z. z. o uznávaní a výkone rozhodnutí, ktorými sa ukladá trestná sankcia spojená s odňatím slobody v EÚ a o zmene a doplnení zákona č. 221/2006 Z. z. o výkone väzby v znení neskorších predpisov.

nad probačnými opatreniami a alternatívnymi sankciami.⁶⁰ Podobne ako uvedené rámcové rozhodnutia aj toto rámcové rozhodnutie bolo zmenené a doplnené pokiaľ ide o posilnenie práv osoby pokiaľ sa rozhodnutie vydalo „*in absentia*“. Lehota na transpozíciu rámcového rozhodnutia 2008/947/SVV bola stanovená do 6. decembra 2011. Transpozícia rámcového rozhodnutia 2008/947/SVV do slovenského poriadku bola vykonaná zákonom č. 533/2011 Z. z. o uznávaní a výkone rozhodnutí, ktorými sa ukladá trestná sankcia nespojená s odňatím slobody alebo probačné opatrenie na účely dohľadu v EÚ s účinnosťou od 1. februára 2012. Podobne ako pri rámcovom rozhodnutí 2008/909/SVV týkajúcom sa uznávania na rozsudky v trestných veciach, ktorými sa ukladajú tresty odňatia slobody, aj tento nástroj bol na Slovensku transponovaný len niekoľko dní pred stanovenou lehotou transpozície 2. decembra 2011.

5 EURÓPSKY VYŠETROVACÍ PRÍKAZ

Jedným z posledných nástrojov je **európsky vyšetrovací príkaz**.⁶¹ Doterajší existujúci rámec zabezpečovania dôkazov je príliš neucelený a zložitý. Preto bolo potrebné hľadať nový prístup. Preto je cieľom predmetnej smernice vytvoriť **jeden účinný, prehľadný a flexibilný inštitút** na získanie dôkazu v rámci trestného konania, ktorý sa nachádza v inom členskom štáte.⁶² Nahrádzajú sa ňou existujúce systémy vzájomnej právnej pomoci EÚ, najmä Dohovor o vzájomnej pomoci v trestných veciach medzi členskými štátmi EÚ a rámcové rozhodnutie 2008/978/SVV týkajúce sa európskeho príkazu na zabezpečenie dôkazov.

V piatej časti smernice nazvanej Osobitné ustanovenia sú upravené niektoré vyšetrovacie opatrenia. Veľká väčšina vyšetrovacích opatrení je prebraná z Dohovoru 2000 a jeho protokolu. Dôvodom na zavedenie už existujúcich nástrojov do tejto smernice je predovšetkým detailnejšie roz-

⁶⁰ Rámcové rozhodnutie Rady 2008/947/SVV z 27. novembra 2008 o uplatňovaní zásady vzájomného uznávania na rozsudky a probačné rozhodnutia na účely dohľadu nad probačnými opatreniami a alternatívnymi sankciami. *Ú. v. EÚ L 337, 16. 12. 2008, s. 102 – 122.*

⁶¹ Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2014/41/EÚ z 3. apríla 2014 o európskom vyšetrovacom príkaze v trestných veciach. *Ú. v. EÚ L 130, 15. 2014, s. 1 – 36.*

⁶² Návrh Smernice Európskeho parlamentu a Rady 2014/41/EÚ z 3. apríla 2014 o európskom vyšetrovacom príkaze v trestných veciach, Explanatory Memorandum.

pracovanie jednotlivých vyšetrovacích opatrení ale aj skutočnosť, že uvedený dohovor dosiaľ neratifikovali všetky členské štáty.

V tejto časti smernice sú upravené nasledovné vyšetrovacie opatrenia:

- dočasné odovzdanie osôb vo väzbe alebo vo výkone trestu odňatia slobody do vydávajúceho štátu na účely vykonania vyšetrovacieho opatrenia (čl. 22),
- výsluch formou videokonferencie alebo inou formou audiovizuálneho prenosu (čl. 24),
- výsluch formou telefonickej konferencie (čl. 25),
- informácie o bankových a iných finančných účtoch (čl. 26),
- informácie o bankových a iných finančných operáciách (čl. 27),
- vyšetrovacie opatrenia zahŕňajúce zabezpečovanie dôkazov v reálnom čase, priebežne a počas určitého obdobia (čl. 28),
- utajované vyšetrovania (čl. 29),
- odpočúvanie telekomunikačnej prevádzky (čl. 30 a nasl.).

Okrem uvádzaných vyšetrovacích opatrení smernica zavádza aj predbežné opatrenia (čl. 32), aby sa predbežne zabránilo ničeniu, pozmeňovaniu, odstráneniu, odovzdaniu veci, ktorá sa môže použiť ako dôkaz, alebo zaobchádzaniu s ňou. Vykonávajúci orgán rozhodne o predbežnom opatrení a informuje o ňom čo najskôr, a ak je to možné, do 24 hodín po doručení EVP.

Členské štáty majú povinnosť do svojich vnútroštátnych právnych poriadkov transponovať smernicu najneskôr do 22. mája 2017. V tejto lehote majú aj povinnosť oznámiť Komisii informácie v súvislosti s realizáciou EVP, najmä ktoré orgány sú príslušné na vydanie a vykonanie EVP, jazyky v ktorých možno EVP zasielať a informácie o určenom ústrednom orgáne. Lehota na transpozíciu smernice bola stanovená do 22. mája 2017. Smernica uvádza aj zoznam právnych nástrojov a ich rozsahu, ktoré smernica po 22. máji 2017 nahrádza.

ZÁVER

Na záver možno skonštatovať, že viaceré nástroje justičnej spolupráce v trestných veciach medzi členskými štátmi EÚ sa využívajú viac iné menej. Medzi najviac využívané nástroje patrí bezpochyby európsky zatýkací roz-

kaz. Dokazujú to aj počty zrealizovaných postupov v zmysle tohto nástroja, ale aj rozhodovacia činnosť súdov. Niektoré nástroje sa v rámci podmienok Slovenskej republiky využívajú menej resp. vôbec. Iné postupy justičnej spolupráce ako napr. príkaz na zaistenie majetku a dôkazu v Európskej únii sú kriticky hodnotené aj Komisiou a Komisia pochybuje či nástroj, ktorý nie je poriadne zavedený vo vnútroštátnych právnych poriadkoch členských štátov EÚ, môže byť reálne účinný.⁶³

Ďalšie nástroje justičnej spolupráce ako napr. spoločné vyšetrovacie tímy neboli riadne transponované do právneho poriadku Slovenskej republiky čo je jeden z dôvodov nízkej uplatniteľnosti tohto nástroja zo strany slovenských orgánov činných v trestnom konaní.

Najvypuklejším problémom transpozície týchto nástrojov je nedodržanie stanovenej lehoty na transpozíciu. V zásade až na výnimky, neboli spravidla právne nástroje EÚ v tejto oblasti transponované v ustanovenej lehote. Medzi najmarkantnejšie porušenia lehoty na transpozíciu patrí **Rámcové rozhodnutie o uplatňovaní zásady vzájomného uznávania na peňažné sankcie**, ktoré bolo transponované až štyri roky po uplynutí lehoty na transpozíciu a **Rámcové rozhodnutie 2006/783/SVV o uplatňovaní zásady vzájomného uznávania na príkazy na konfiškácie**, ktoré nebolo transponované dosiaľ, t.j. **osem rokov** po lehote na transpozíciu.

Zoznam použitej literatúry

1. BRAMMERTZ S. La coopération policière en Europe et dans l'Euregio Meuse-Rhin. In: *Déviance et société*, Vol. 16, 1992, N°2. s. 219 – 229.
2. DOLGHI, D. I., BOGDAN, I. Cross-Border Perspectives on Police and Judicial Cooperation in the European Union. In: *Eurotimes, Spring*, vol. 15, 2013, s. 169 – 182.
3. IVOR, J., Klimek, L., ZÁHORA, J. *Trestné právo Európskej únie a jeho vplyv na právny poriadok Slovenskej republiky*. Žilina : Eurokódex, 2013.
4. MITSILEGAS, V. *EU Criminal Law*. Oxford – Portland : Hart Publishing, 2009.

⁶³ Správa Komisie na základe článku 14 Rámcového rozhodnutia Rady 2003/577/SVV z 22. júla 2003 o vykonaní príkazu na zaistenie majetku alebo dôkazov v EÚ. KOM(2008) 885 v konečnom znení, s. 7.

5. PANAIT, C. F. The Issue of the Police and Judicial Cooperation in the European Union. In: *Contemporary Readings in Law and Social Justice*, vol. 4, 2012, No. 2. s. 537 – 544.
6. RIJKEN, C. Re-balancing Security and Justice: Protection of Fundamental Rights in Police and Judicial Cooperation in Criminal Matters. In: *Common Market Law Review*, 10, vol. 47, 2010, No. 5. s. 1455 – 1492.
7. STEFAN, C. European Legal System of Police Cooperation in the Fight against Terrorism and Organized Crime. In: *Journal of Criminal Investigations*, vol. 5, 2012, No. 2. s. 54 – 57.
8. ŠIMOVČEK, I. Európsky priestor slobody, bezpečnosti a dôvery v členských štátoch Európskej únie. In: *Karlovarská právní revue*, roč. 5 (2009), č. 4, s. 21 – 27. ISSN 1801-2193.
9. ZÁHORA, J. Spoločné vyšetrovanie trestných činov v Európskej únii. In: *Karlovarská právní revue*, 2010, č. 4, s. 111 – 121.
10. ZÁHORA, J. Implementácia európskeho zatýkacieho rozkazu v podmienkach Slovenskej republiky. In: *Aktuálne otázky trestného zákonodarstva: pocta prof. JUDr. Milanovi Čičovi, DrSc. et. mult. Dr. h. c. k 80. narodeninám: zborník príspevkov z celoštátnej konferencie s medzinárodnou účasťou konanej 19. januára 2012*. Žilina: Eurokódex, 2012, s. 283 – 298.
11. ZÁHORA, J. Policajná spolupráca medzi členskými štátmi Európskej únie [Police cooperation between EU members states]. In: *Bezpečná Evropa 2013: sborník příspěvků z 6. ročníku mezinárodní konference = the collection of contributions of the 6th international scientific conference*. – Karlovy Vary : Vysoká škola Karlovy Vary, 2013, s. 189 – 198.
12. ZÁHORA, J. Európsky vyšetrovací príkaz. In: *Iustitia Omnibus Pocta prof. JUDr. Pavlovi Balážovi, CSc.*, Kraków 2014, s. 343 – 355.
13. ZÁHORA, J. Policajná spolupráca v trestných veciach medzi členskými štátmi EÚ. In: JELÍNEK, J., IVOR, J. et al. *Trestní právo Evropské unie a jeho vliv na právní řád České republiky a Slovenské republiky*. Praha : Leges, 2015, s. 89 – 104.
14. ZÁHORA, J. Medzinárodná justičná spolupráca v prípravnom konaní trestnom. In: ZÁHORA, J. (ed.) *Prípravné konanie – možnosti a perspektívy: zborník príspevkov z celoštátnej vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou konanej 21. apríla 2016*. Praha : Leges, 2016, s. 303 – 363.

ÚRAD EURÓPSKEJ PROKURATÚRY AKO AKTUÁLNA VÝZVA EURÓPSKEHO TRESTNÉHO PRÁVA – NUTNOSŤ, KOMPROMIS ČI UTÓPIA? EUROPEAN PUBLIC PROSECUTOR'S OFFICE AS AN ACTUAL CHALLENGE OF EUROPEAN CRIMINAL LAW – NECESSITY, COMPROMISE OR UTOPIY?

doc. JUDr. Darina Mašľanyová, CSc. – JUDr. Štefan Zeman, PhD.

*Právnická fakulta, Trnavská univerzita v Trnave, Katedra trestného práva
a kriminológie*

Abstrakt: Príspevok sa zameriava na jednu z najaktuálnejších výziev európskeho trestného práva, ktorou je zriadenie Úradu európskej prokuratúry. Tento orgán EÚ má byť kľúčovou inštitúciou v oblasti ochrany finančných záujmov Únie s tým, že trestnoprávne prostriedky ochrany majú mať v budúcnosti rozhodujúce postavenie. Politické aj odborné diskusie naprieč členskými štátmi však poukazujú na ešte dlhú cestu, kým k zriadeniu tohto úradu vôbec dôjde.

Abstract: This article focuses on one of the most recent challenges of European criminal law, which is the establishment of a European Public Prosecutor's Office. This institution should be the key player in the future protection of the financial interests of the European Union. The authors describe also acute issues that need to be resolved by the European legislator, because political and professional discussions across Member States still indicate a long way to go.

Kľúčové slová: Úrad európskej prokuratúry (EPPO), ochrana finančných záujmov EÚ, Lisabonská zmluva, Európsky úrad pre boj proti podvodom (OLAF).

Key words: European Public Prosecutor's Office (EPPO), protection of the financial interests of the European Union, The Lisbon Treaty, European Anti-Fraud Office (OLAF).

1 ÚVODOM K PROBLEMATIKE OCHRANY FINANČNÝCH ZÁUJMOV EÚ

Otázka ochrany finančných záujmov EÚ¹ a jej verejných zdrojov je v súčasnej dobe jednou z najdôležitejších oblastí, ktorými sa Únia prioritne zaoberá, a ktorej musia čeliť aj jednotlivé členské štáty, keďže sú nielen potenciálnymi príjemcami podpory z európskych prostriedkov, ale aj ich prispievateľom. Na úrovni EÚ dochádza v dôsledku jej rastúceho rozpočtu k stále väčšiemu pohybu týchto prostriedkov, nie je preto prekvapením, že dochádza aj k zneužívaniu nadnárodnej povahy európskeho právneho priestoru, k neoprávnenému obohacovaniu sa na škodu uvedených zdrojov, k ich zneužívaniu a plytvaniu s nimi.

Ochranou týchto záujmov rozumieme prevenciu ich poškodenia alebo ohrozenia podvodnou činnosťou alebo medzinárodným ekonomickým a finančným trestným činom, resp. účinný postih týchto konaní.² Právo ochrany finančných záujmov EÚ je dnes relatívne ucelená oblasť trestných, ale aj správnych predpisov.³ Nejde teda len o rýdzo trestnoprávnu ochranu, ale aj administratívnu. Tá bola dokonca dlho hlavným odvetvím, ktoré regulovalo systém ochrany finančných záujmov EÚ. Avšak vzhľadom na postupný vývoj, urýchlený v niekoľkých posledných rokoch, trestnoprávna

¹ Pod pojmom „finančné záujmy EÚ“ možno podľa Fenyka rozumieť „výdavky a príjmy pochádzajúce z rozpočtu EÚ, ako aj výdavky a príjmy, ktoré sú spravované priamo alebo na základe právomoci delegovanej Úniou a jej orgánmi alebo inštitúciami“. K tomu pozri FENYK, J., SVÁK, J.: *Europeizace trestního práva*. Bratislava : Bratislavská vysoká škola práva, 2008, s. 27, alebo PIPEK, J.: Ochrana finančných zájmů ES s přihlédnutím k jejím trestněprávním aspektům. In: *Právník*, 1999, č. 7, s. 648. Inak povedané, finančné záujmy EÚ, ako pojem, sa vzťahuje na aktíva a záväzky, ktoré spravuje Únia alebo ktoré sa spravujú v jej mene. V tomto kontexte však možno uviesť, že legálna definícia pojmu „finančné záujmy EÚ“ stále neexistuje, hoci napr. v rozhodovacej činnosti Európskeho súdneho dvora sa potreba ochrany finančných záujmov vtedajších Európskych spoločenstiev zdôrazňovala už v 80. rokoch uplynulého storočia, napr. vo veci *Como Butter*, *Dutch Case*, *Romanian case*, *Ear tags*, či v prelomovom rozsudku vo veci tzv. *Yugoslavian Maize Case* z roku 1989.

² FENYK, J. Podvod, poškodzujúci spoločné zájmy ES a členských štátů. Vývoj, vymezení, prevence a postih tohoto druhu kriminality. In: *Europeizace skutkových podstat některých trestních činů*. Acta Universitatis Carolinae: Iuridica. Praha : Univerzita Karlova, 2007, č. 1, s. 48.

³ NAVRÁTILOVÁ, J. Poškození finančních zájmů Evropské unie. In: JELÍNEK, J. – GRÍVNA, T. – HERCZEG, J., NAVRÁTILOVÁ, J., SYKOVÁ, A. et al. *Trestní právo Evropské unie*. Praha : Leges, 2014, s. 165.

ochrana začína zohrávať čoraz významnejší priestor a preberá vedúce postavenie.⁴

Vzhľadom na pretrvávajúce nedostatky v ochrane predmetných záujmov Únie sa Komisia osobitne po Lisabonskej reforme snaží o vypracovanie nového, moderného, kvalitného, efektívneho a komplexného systému, ktorý by mal fungovať na úrovni EÚ aj členských štátov tak, aby sa aktuálne existujúce problémy podarilo minimalizovať v čo najväčšej miere.⁵

2 ÚRAD EURÓPSKEJ PROKURATÚRY AKO BUDÚCI ORGÁN OCHRANY FINANČNÝCH ZÁUJMOV EÚ

Vytvorenie Úradu európskej prokuratúry⁶ je jednou z kľúčových súčastí stratégie Komisie v oblasti reformy ochrany finančných záujmov Únie a nepochybne predstavuje jednu z najaktuálnejších a najkontroverzejších otázok rozoberaných v súčasnosti na pôde EÚ.

2.1 Genéza formovania Európskej prokuratúry

Diskusia o potrebe zriadenia takéhoto úradu, jeho úlohách, kompetenciách, štruktúre a ďalších otázkach súvisiacich s jeho činnosťou sa však začali už v polovici 90. rokov, a to v projekte *Corpus Juris*, v ktorom autori pouká-

⁴ K tomu pozri napr. *Oznámenie Komisie Európskemu parlamentu, Rade, Európskemu hospodárskemu a sociálnemu výboru a Výboru regiónov o ochrane finančných záujmov Európskej únie pomocou trestného práva a administratívnymi vyšetrovaniami z 26. mája 2011*, COM (2011) 293 final.

⁵ Komisia dlhodobo vytyka nielen narastajúcu výšku škôd, ktoré každoročne vznikajú spoločným prostriedkom Únie podvodnou činnosťou, ale aj rozdielnu mieru ochrany, ktorú členské štáty týmto záujmom poskytujú, vrátane ich neochoty stíhať predmetnú trestnú činnosť, pri súčasnej absencii právomoci Únie stíhať poškodzovanie jej vlastných finančných zdrojov.

⁶ Terminológia v tomto prípade nie je celkom ustálená. V projekte *Corpus Juris* 2000 sa používal termín „*Európsky verejný prokurátor*“, v anglickom znení „*European Public Prosecutor*“. Slovenské znenie ZFEÚ v znení Lisabonskej zmluvy používa pojem „*Európska prokuratúra*“, pričom však anglické znenie používa terminológiu „*European Public Prosecutor's Office*“. Pre účely tejto práce budeme ďalej chápať tieto pojmy ako synonymá (ďalej preto aj EPPO, resp. Úrad Európskej prokuratúry, Európska prokuratúra, Európsky prokurátor).

zali na dôležitosť zriadenia inštitúcie, ktorá by chránila finančné záujmy Únie.⁷ Podľa Corpus Juris ide o „*orgán Európskeho spoločenstva pozostávajúci z Európskeho riaditeľa verejnej prokuratúry a z Európskych delegovaných prokurátorov, ktorý je zodpovedný za vyšetrovanie, trestné stíhanie, podanie obžaloby, zastupovanie obžaloby ma hlavnom pojednávaní a výkon rozsudkov týkajúcich sa trestných činov vymedzených v čl. 1 až 8, teda trestných činov poškodzujúcich finančné záujmy ES*“⁸.

Uvedenie ustanovení o Európskom prokurátorovi do praxe sa však ukázalo ako obzvlášť zložité, ba až nereálne najmä potom, čo členské štáty vypracovali jednotlivé správy o možnosti uplatnenia projektu Corpus Juris, v ktorom vyjadrili viaceré kritické postoje k zriadeniu predmetného úradu. Politické námietky vychádzali z obavy členských štátov, že zriadením Európskej prokuratúry stratia vnútroštátne orgány časť ich autonómie pokiaľ ide o začatie, vedenie a ukončenie trestného stíhania, čo bolo v konečnom dôsledku niektorými pocitované ako útok na štátnu suverenitu členov EÚ.⁹ Iné členské krajiny, ako napr. Nemecko, Francúzsko, či Dánsko hľadali ústavné a praktické možnosti implementácie projektu.¹⁰

Medzi prekážkami právneho charakteru možno uviesť v prvom rade rozdielnosť národných systémov pokiaľ ide o procesný model s akuzačnou a inkvizičnou tradíciou. Problém spočíval v tom, že Európsky prokurátor vychádza z princípu verejnej obžaloby, čo je v rozpore s modelom akuzačným, no súčasne vylučuje použitie inštitútu vyšetrovacieho sudcu, ktorý nahrádza inštitútom sudcu slobôd, čím zasa dochádza ku konfliktu s modelom inkvizičným.¹¹ Ďalším problematickým bodom bola otázka nezávislosti Európskeho

⁷ KURILOVSKÁ, L. Európska prokuratúra. In: ZÁHORA, J. (ed.): *Aktuálne problémy právneho konania trestného*. Praha : Leges, 2014, s. 215.

⁸ Corpus Juris 2000, čl. 18, ods. 2. K tomu pozri aj DELMAS-MARTY, M., VERVAELE, J. A. E. *Corpus Juris 2000: Trestné právo na ochranu finančných záujmov Európskej únie: Európsky verejný prokurátor* [z angl. originálu preložila Anna Ondrejová]. 1. vydanie. Bratislava : Iura Edition, 2003, s. 26.

⁹ SZABOVÁ, E. Ochrana finančných záujmov európskej únie a jej budúcnosť v podobe Európskeho verejného žalobcu. In: FRYŠTÁK, M. (ed.): *Nové jevy v hospodárskej kriminalite ve světle reformy trestního práva. Sborník příspěvků z mezinárodní konference*. 1. vydání. Brno : Masarykova univerzita, 2011, s. 257.

¹⁰ DELMAS-MARTY, M., VERVAELE, J. A. E. *The Implementation of the Corpus Juris in the Member States*. Oxford : Intersentia, 2000, s. 41.

¹¹ SZABOVÁ, E.: Ochrana finančných záujmov európskej únie a jej budúcnosť v podobe Európskeho verejného žalobcu. In: FRYŠTÁK, M. (ed.) *Nové jevy v hospodárskej kriminalite ve světle reformy trestního práva. Sborník příspěvků z mezinárodní konference*. 1. vydání. Brno : Masarykova univerzita, 2011, s. 258.

prokurátora, ktorá je v Corpus Juris upravená tak, že „Úrad európskeho verejného prokurátora je nezávislým orgánom tak na národných orgánoch, ako aj na orgánoch Spoločenstva“¹². Kým však pre niektoré členské štáty bola takto formulovaná nezávislosť príliš extenzívna, pre iné naopak nebola dostatočná. Názory o prílišnej nezávislosti súviseli s potenciálnym nebezpečenstvom, ktoré vyplývalo z oddelenosti od úplne všetkých národných orgánov, teda aj národných prokuratúr, čím by sa mohli v budúcnosti vytvárať nerovnosti medzi tými, ktorí budú stíhaní Európskym prokurátorom a tými, ktorí budú stíhaní prokurátormi národnými.¹³ Okrem toho vznikli viaceré pochybnosti aj ohľadom podmienok menovania členov Európskej prokuratúry, či v otázkach hierarchickej povahy tohto úradu.

Potreba podrobnejšej analýzy praktických dôsledkov vytvorenia Európskej prokuratúry a nedostatok času na posúdenie návrhu viedli k tomu, že na zasadnutí Európskej rady v Nice v decembri 2000 neprišlo k jeho prijatiu.¹⁴ Možno tiež povedať, že myšlienky, ktoré Corpus Juris obsahoval, boli v tom čase a za daných podmienok až príliš ambiciózne a nemohli byť úspešné, zároveň však už nemohli byť ani úplne ignorované.¹⁵

Komisia preto v súlade so svojim akčným plánom na ochranu finančných záujmov ES na rok 2001 – 2003¹⁶ prijala *Zelenú knihu o vytvorení Európskeho verejného prokurátora na trestnoprávnu ochranu finančných záujmov ES*¹⁷, ktorá je v mnohom úzko prepojená, dokonca miestami až identická s projektom Corpus Juris.

¹² Corpus Juris 2000, čl. 18 ods. 2.

¹³ SZABOVÁ, E.: Ochrana finančných záujmov európskej únie a jej budúcnosť v podobe Európskeho verejného žalobcu. In: FRYŠTÁK, M. (ed.): *Nové jevy v hospodárskej kriminalite v svetle reformy trestného práva. Sborník príspevků z mezinárodní konference*. 1. vydání. Brno : Masarykova univerzita, 2011, s. 259.

¹⁴ BENEDEKOVÁ, D. Európsky verejný prokurátor – cui bono? In: MARKOVÁ, V. (ed.): *Aktuálne otázky trestného práva v teórii a praxi. Zborník príspevkov z 3. roč. interdisciplinárnej celoštátnej konferencie s medzinárodnou účasťou*. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2015, s. 162.

¹⁵ ZARIVNIJ, P. Úrad Evropského veřejného žalobce jako ochránce finančních zájmů Evropské unie. In: FRYŠTÁK, M., ŽATECKÁ, E. (eds.): *Nové jevy v hospodárskej kriminalite: juristický, kriminalistický a kriminologický pohľad. Sborník príspevků z konference*. 1. vydání. Brno : Masarykova univerzita, Právnická fakulta, 2014, s. 306.

¹⁶ *Oznámenie Komisie z 15. mája 2001 – Ochrana finančných záujmov. Boj proti korupcii. Akčný plán 2001 – 2003*, COM(2001) 254 final.

¹⁷ *Zelená kniha o trestnoprávnej ochrane finančných záujmov Spoločenstva a o vytvorení funkcie Európskeho prokurátora z 11. decembra 2001*, COM(2001) 715 final (ďalej len *Zelená kniha*).

Hlavným účelom tohto dokumentu je detailné predstavenie projektu Európskeho prokurátora odbornej verejnosti, ako aj vymedzenie reálnych podmienok pre implementáciu tohto inštrumentu. Išlo o formu dotazníka, kde Európska komisia kladie konkrétne otázky, na ktoré vzápätí odpovedá formou rozsiahlych komentárov, analýz a stanovísk.¹⁸ Zelená kniha sa venuje mnohým otázkam súvisiacim so zriadením EPPO, napr. otázke statusu a postavenia Európskeho prokurátora, jeho nezávislosti, procedúre menovania a odvolania Európskeho prokurátora, hierarchickému usporiadaniu predmetného úradu, základným princípom organizácie Európskej prokuratúry, procesným aspektom týkajúcich sa ochrany ľudských práv, metód vyšetrovania, zadržania osoby či veci, možnosti podať odvolanie proti rozhodnutiu európskeho prokurátora, súdnou kontrolou rozhodnutí, vzťahmi tohto úradu s ďalšími orgánmi EÚ ako Europol, Eurojust, či OLAF, atď.¹⁹

Na základe riešení týchto otázok malo prísť najprv k vytvoreniu nového článku 280a ZES, ktorý by upravoval menovanie, odvolávanie, úlohy a základné funkcie Úradu európskej prokuratúry, čo malo byť potom impulzom pre tvorbu sekundárnej legislatívy v tejto oblasti. Snahy Komisie sa však dlhodobo nedočkali reálnych výsledkov.²⁰ K výraznej zmene prišlo až prijatím Lisabonskej zmluvy, ktorej sa konečne podarilo zakotviť vytvorenie Úradu európskej prokuratúry do primárneho práva EÚ.

¹⁸ FENYK, J. *European Public Prosecutor – A Step towards Mutual Recognition, or Establishment of European Criminal Justice?* In: *Czech Yearbook of International Law*. New York : Juris Publishing, 2010, s. 193 – 195.

¹⁹ K tomu pozri bližšie napr. FENYK, J. *Projekt Evropského veřejného žalobce (nová podoba mezinárodní justiční spolupráce v trestních věcech v rámci členských států Evropské unie?)*. In: *Vybrané otázky evropeizace trestního práva. Acta Universita Carolinae – Iuridica* 2. Praha : Univerzita Karlova v Praze, 2008, s. 40 – 48.

²⁰ Tu možno uviesť aj pomerne prekvapivý návrh zaradenia možnosti zriadiť Úrad európskej prokuratúry do nerealizovanej *Zmluvy o ústave pre Európu*, Ú. v. C 310, 16. 12. 2004. Tento počin bol pripisovaný snahám Francúzska a Nemecka, ktoré videli v jeho zriadení príležitosť pre federatívne smerovanie EÚ. Úprava EPPO bola obsiahnutá v článku III-274, a okrem iného odmietla vytvorenie novej európskej inštitúcie, pričom predkladala skôr premenu Eurojustu v Európsku prokuratúru. Treba uviesť, že tento koncept Európskej prokuratúry sa stal jedným zo symbolov odporcov ústavnej zmluvy, ktorí v nej videli premenu EÚ vo federatívny štát. Aj napriek značným negatívnym kritikám, ktoré sa zniesli na začlenenie Úradu európskej prokuratúry do Zmluvy o ústave pre Európu, bolo vyššie uvedené ustanovenie významným zdrojom inšpirácie úpravy aj pre Lisabonskú reformu. K tomu pozri aj ZARIVNIJ, P. *Úrad Evropského veřejného žalobce jako ochránce finančních zájmů Evropské unie*. In: FRYŠTÁK, M. – ŽATECKÁ, E. (eds.): *Nové jevy v hospodářské kriminalitě: juristický, kriminalistický a kriminologický pohled. Sborník příspěvků z konference. 1. vydání*. Brno : Masarykova univerzita, Právnická fakulta, 2014, s. 307, alebo TOMÁŠEK, M. et al.: *Europeizace trestního práva*. Praha: Linde, 2009, s. 425.

2.2 Úrad Európskej prokuratúry v Lisabonskej zmluve²¹ a problémy s tým spojené

Úpravu predmetnej problematiky nájdeme v čl. 86 ZFEÚ. Máme však zato, že pomerne vágne znenie tohto článku nie je práve najšťastnejšie, osobitne pokiaľ ide o dikciu ods. 1, ktorého nejednoznačnosť mala za následok mnoho polemík o spôsobe vytvorenia tohto nového úradu, ako aj o jeho budúcich právomociach a procesných oprávneniach. Má dôjsť k postupnej transformácii Eurojustu na Európsku prokuratúru? Ak áno, prešli by na EPPO aj doterajšie kompetencie Eurojustu, hoci sú tieto úrady z hľadiska cieľov, ktoré majú plniť, úplne odlišné? Tento postup preto nepovažujeme za správny. Ak ale nie, ktorý orgán by následne plnil úlohy zverené Eurojustu? Má potom byť Európska prokuratúra súčasťou Eurojustu, ako jeho špecializovaná jednotka? Nebolo by takéto riešenie neefektívne a preto zbytočné? Alebo má byť EPPO úplne samostatný subjekt, nezávislý od iných orgánov Únie? Ak áno, v akej podobe, s akou štruktúrou a právomocami? Budú vyšetrovania vykonávať samotní v členských štátoch delegovaní prokurátori? Bude mať EPPO vlastné policajné a vyšetrovacie orgány s právomocami viesť vyšetrovanie na území členských štátov, alebo bude delegovaný prokurátor len dohliadať nad zákonnosťou vyšetrovania vedeného policajnými útvarmi daného členského štátu? Ak bude EPPO sám vykonávať vyšetrovania, aké úlohy bude v budúcnosti plniť OLAF, ako aktuálne jediný orgán Únie oprávnený viesť vyšetrovania v prípadoch podozrení z poškodzovania finančných záujmov EÚ, hoci len v podobe administratívnych vyšetrovaní? Dôjde k duplicitе správneho a trestného vyšetrovania tých istých skutočností?²²

Začlenenie problematiky zriadenia Úradu európskej prokuratúry do ZFEÚ však napriek následným kritickým kontroverziám znamená, že Európska prokuratúra prestala byť už len akousi utópiou, naopak, stáva sa reálnou možnosťou, skutočným projektom s konkrétnym právnym základom, dokonca na úrovni primárneho práva EÚ. Po prvý raz v histórii európskej integrácie sa v právnom predpise Európskej únie nachádza vertikálny nástroj európskej justičnej spolupráce v trestných veciach, ktorý by mal mať

²¹ Lisabonská zmluva (ďalej aj ZFEÚ), ktorou sa mení a dopĺňa Zmluva o Európskej únii a Zmluva o založení Európskeho spoločenstva, podpísaná v Lisabone 13. decembra 2007, platnosť nadobudla 1. decembra 2009, Ú. v. C 306/1, 17.12.2007.

²² K podrobnej analýze problematických bodov čl. 86 ZFEÚ pozri bližšie napr. HAMRAN, L., SZABOVÁ, E. Úrad európskeho prokurátora – cui bono? In: *Justičná revue*, 2012, č. 8 – 9, s. 1056 – 1068.

operatívnu pôsobnosť na území členských štátov.²³ Na druhej strane však, ako sme to už opakovane uviedli, tento významný míľnik priniesol aj viaceré problematické a dodnes sporné body, ktoré ani po rokoch diskusií a politických vyjednávanií nie sú úplne vyjasnené ani na úrovni Únie, ako ani v jednotlivých členských štátoch. Rokovania naznačujú, že cesta k vytvoreniu EPPO ani zďaleka nebude ľahká a bezbolestná. Profesor Klip k tomu dokonca uvádza, že čl. 86 ZFEÚ poskytuje viac otázok ako odpovedí.²⁴

2.3 Návrh Nariadenia Rady o zriadení Európskej prokuratúry²⁵

Dňa 17. júla 2013 bol zverejnený predmetný návrh Nariadenia o EPPO, a to ako súčasť balíka legislatívnych opatrení na posilnenie inštitucionálnych aspektov ochrany finančných záujmov Únie, v súlade s politikou Komisie, ktorá bola zavedená v roku 2011.²⁶ V jej rámci sa najprv 11. júla 2012 zverejnil návrh *Smernice o boji proti podvodom poškodzujúcim finančné záujmy Únie prostredníctvom trestného práva*,²⁷ ktorá má byť hmotnoprávnym základom pôsobnosti Európskej prokuratúry. Súčasne s návrhom Nariadenia o EPPO bol potom zverejnený aj návrh *Nariadenia o Agentúre Európskej Únie pre justičnú spoluprácu v trestných veciach (Eurojust)*²⁸, ktorým sa má zmodernizovať fungovanie tohto orgánu v súlade s čl. 85 ZFEÚ. Následne bol tento reformný rámec dokončený na jeseň 2013 prijatím *Nariadenia o vyšetrovaniach vykonávaných Európskym úradom pre boj proti podvodom (OLAF)*.²⁹

²³ ÁRVAIOVÁ, D. Vplyv Lisabonskej zmluvy na trestné právo. In: *Trestní právo*, 2011, č. 9, s. 34.

²⁴ KLIP, A.: *European Criminal Law: An Integrative Approach*. Antwerp-Oxford-Portland : Intersentia, 2009, s. 410.

²⁵ Návrh Nariadenia Rady o zriadení Európskej prokuratúry zo 17. júla 2013, COM(2013) 534 final (ďalej aj Nariadenie o EPPO, resp. návrh Nariadenia EPPO).

²⁶ *Oznámenie Komisie Európskemu parlamentu, Rade, Európskemu hospodárskemu a sociálnemu výboru a Výboru regiónov o ochrane finančných záujmov Európskej únie pomocou trestného práva a administratívnymi vyšetrovaniami z 26. mája 2011*, COM (2011) 293 final.

²⁷ *Návrh Smernice Európskeho parlamentu a Rady o boji proti podvodom poškodzujúcim finančné záujmy Únie prostredníctvom trestného práva z 11. júla 2012*, COM (2012) 363 final.

²⁸ *Návrh Nariadenia Európskeho parlamentu a Rady o Agentúre Európskej Únie pre justičnú spoluprácu v trestných veciach (Eurojust) zo 17. júla 2013*, COM(2013) 535 final (ďalej aj Nariadenie o Eurojuste, resp. návrh Nariadenia Eurojustu).

²⁹ *Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady č. 883/2013 z 11. septembra 2013 o vyšetrovaniach vykonávaných Európskym úradom pre boj proti podvodom (OLAF), ktorým sa zrušuje nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 1073/1999 a nariadenie Rady (Euratom) č. 1074/1999*, Ú. v. L 248/1, 18. 9. 2013.

Európska komisia pri predložení návrhu Nariadenia o EPPO pomerne kriticky (a do veľkej miery pravdivo) poukázala na skutočnosť, že súčasné úsilie vyvíjané na úrovni členských štátov a na úrovni Únie nestačí na riadne vyriešenie problému podvodov poškodzujúcich finančné záujmy EÚ.³⁰ Napriek povinnosti, ktorú ukladajú zmluvy EÚ a judikatúra Súdneho dvora Európskej únie³¹ sú finančné záujmy Únie v členských štátoch ešte stále nedostatočne chránené, pričom podvody, korupcia a ďalšie trestné činy ovplyvňujúce jej rozpočet sú značné a do veľkej miery nie sú trestne stíhané, čomu bránia aj rozdielne právne predpisy a nerovnaké úsilie o presadzovanie práva v členských štátoch. Miera úspešných trestných stíhaní trestných činov poškodzujúcich rozpočet EÚ sa značne líši, a to od približne 20 % po viac ako 90 %, pri každoročných zistených podozreniach z podvodov vo výške priemerne okolo 500 miliónov EUR, čo však zďaleka nemusí byť konečné číslo. To poukazuje podľa Komisie na výrazný rozdiel v účinnosti vnútroštátnych systémov členských krajín Únie v boji s predmetnou kriminalitou, a keďže v súčasnosti majú výhradnú právomoc viesť trestné vyšetrovanie alebo stíhanie len členské štáty, Únia ani nemá ako zasiahnuť v prípadoch trestného zneužitia jej vlastných finančných prostriedkov.³²

Únia ma preto podľa Komisie nielen právomoc, ale aj povinnosť konať. V dôvodovej správe k návrhu Nariadenia o EPPO sa zdôrazňuje, že najlepšie možnosti na ochranu svojich finančných záujmov má práve Únia, a to aj prostredníctvom trestného stíhania týchto trestných činov.³³ Komisia tak vyjadruje svoje presvedčenie, že návrh Nariadenia je v súlade so zásadou subsidiarity³⁴

³⁰ *Oznámenie Komisie Európskemu parlamentu, Rade, Európskemu hospodárskemu a sociálnemu výboru a Výboru Regiónov – Lepšia ochrana finančných záujmov Únie: zriadenie európskej prokuratúry a reforma Eurojustu zo 17. júla 2013, COM (2013) 532 final, [slovenská jazyková mutácia, s. 3].*

³¹ Napr. už naznačený prípad tzv. juhoslovenskej kukurice, rozsudok Súdneho dvora ES z 21. septembra 1989 vo veci 68/88 – *Komisia Európskych spoločenstiev proti Helénskej republike*.

³² *Oznámenie Komisie Európskemu parlamentu, Rade, Európskemu hospodárskemu a sociálnemu výboru a Výboru Regiónov – Lepšia ochrana finančných záujmov Únie: zriadenie európskej prokuratúry a reforma Eurojustu zo 17. júla 2013, COM (2013) 532 final, [slovenská jazyková mutácia, s. 3].*

³³ Dôvodová správa k návrhu Nariadenia o EPPO, s. 2.

³⁴ Zásada subsidiarity je zakotvená v čl. 5 ods. 3 ZEÚ: „Podľa zásady subsidiarity koná Únia v oblastiach, ktoré nepatria do jej výlučnej právomoci, len v takom rozsahu a vtedy, ak cieľ zamýšľaný touto činnosťou nemôžu členské štáty uspokojivo dosiahnuť na ústrednej úrovni alebo na regionálnej a miestnej úrovni, ale z dôvodov rozsahu alebo účinkov navrhovanej činnosti ich možno lepšie dosiahnuť na úrovni Únie“.

aj proporcionality³⁵. Návrh sa pritom opiera o čl. 86 ZFEÚ, v ktorom sa stanovuje potrebný právny základ pre nový systém trestného stíhania na úrovni EÚ, ktorého cieľom je napraviť nedostatky súčasného režimu presadzovania založeného výlučne na vnútroštátnom úsilí a dodať koordináciu tomuto úsiliu, a to v nadväznosti na čl. 325 ZFEÚ.

Účelom návrhu Nariadenia je preto zriadiť Európsku prokuratúru a vymedziť jej právomoci a postupy. Bude tak možné po prvýkrát zriadiť subjekt, ktorý bude mať právomoci a zdroje potrebné na vyšetrovanie a trestné stíhanie či už národných alebo cezhraničných prípadov podvodov a inej nezákonnej činnosti ovplyvňujúcej finančné záujmy Únie, ako aj na ich predkladanie súdom. Eurojust a Europol majú síce všeobecný mandát na uľahčenie výmeny informácií a koordináciu vnútroštátnych trestných vyšetrovaní a stíhaní, nemajú však právomoc na vykonávanie vyšetrovania alebo trestného stíhania. Úrad OLAF má mandát na vyšetrovanie podvodných nezákonných činností poškodzujúcich EÚ, ale jeho právomoci sú obmedzené na administratívne (správne) vyšetrovania. Ako však uvádza oznámenie Komisie, Európska prokuratúra „*nebude podliehať funkčným obmedzeniam súčasných orgánov a agentúr Únie, lebo to bude naozajstný orgán na vyšetrovanie a trestné stíhanie, ktorý bude schopný jednotne konať v celej Únii*“.³⁶

Hoci sa aj naďalej budú uplatňovať vnútroštátne postupy trestného vyšetrovania, Únia sa bude považovať za jednotný právny priestor, v ktorom môže Európska prokuratúra konať bez nutnosti uchýliť sa k nástrojom vzájomnej pomoci.³⁷ Následkom toho bude v porovnaní so súčasnou situáciou proces

³⁵ Dôvodová správa uvádza stanovisko Komisie, že toto Nariadenie neprekračuje rámec nevyhnutný na dosiahnutie cieľa, keďže vybrané možnosti v celom navrhnutom texte predstavujú možnosti, ktoré najmenej narušajú právnej poriadky a inštitucionálne štruktúry členských štátov. K tomu pozri dôvodovú správu k návrhu Nariadenia o EPPO, s. 4.

³⁶ Oznámenie Komisie Európskemu parlamentu, Rade, Európskemu hospodárskemu a sociálnemu výboru a Výboru Regiónov – *Lepšia ochrana finančných záujmov Únie: zriadenie európskej prokuratúry a reforma Eurojustu zo 17. júla 2013*, COM (2013) 532 final, [slovenská jazyková mutácia, s. 2].

³⁷ GRĪVNA, T.: Projekt evropského veřejného žalobce. In: JELÍNEK, J., GRĪVNA, T., HERCZEG, J., NAVRÁTILOVÁ, J., SYKOVÁ, A. et al. *Trestní právo Evropské unie*. Praha : Leges, 2014, s. 333. Princíp teritoriality sa však javí ako jeden z mnohých problémových súčastí návrhu, pretože už od počiatku do projektu Európskej prokuratúry nebude zapojených všetkých 28 členských štátov Únie. Spojené Kráľovstvo a Írsko nebudú z ústavných a politických dôvodov participovať, čo je zakotvené aj v zmluvách o EÚ, kde im je udelená výnimka pri uplatňovaní politiky v oblasti spravodlivosti a vnútorných vecí. Ak sa teda dobrovoľne rozhodnú, že sa nezúčastnia, nemusia tak urobiť. Súčasťou EPPO nebude ani Dánsko.

vyšetrovania a trestného stíhania podstatne rýchlejší a účinnejší.³⁸ Európska prokuratúra zabezpečí podľa Komisie dôslednosť a koherentnosť v priebehu celého cyklu presadzovania práva, a keď odhalí prípady, bude sa nimi systematicky zaoberať v rámci svojich právomocí, kým nebudú predložené na súd. V dôsledku systematického trestného stíhania sa posilní odrádzajúci účinok, čo zvýši šance na odsúdenie páchatelov a zaistenie príjmov z trestnej činnosti prostredníctvom konfiškácie. Komisia si v konečnom dôsledku sľubuje od týchto krokov aj zvýšenie preventívnych účinkov a postupné znižovanie objemu škôd, ktoré tieto trestné činy spôsobia finančným záujmom Únie.³⁹

Komisia považuje tento návrh Nariadenia za pokrokový aj v oblasti rešpektovania základných práv, keďže obsahuje celý rad procesných záruk na úrovni Únie, napríklad prístup k právnomu poradenstvu, právo na prezumpciu nevinu a právo na právnu pomoc.⁴⁰ Návrh okrem toho vyžaduje, aby vyšetrovacie opatrenia podliehali súdnemu povoleniu príslušných vnútroštátnych súdov. Pomerne detailne sa v návrhu upravuje aj systém ochrany osobných údajov. Komisia preto uvádza, že „*tieto záruky budú spoločne poskytovať bezprecedentnú úroveň ochrany podozrivých a ďalších osôb zapojených do úsilia Únie bojovať proti predmetnej trestnej činnosti a napomôžu systému vyšetrovania a trestného stíhania zakladajúceho sa na zásadách právneho štátu*“.⁴¹

V návrhu Nariadenia o EPPO sa presadila tzv. sústredená právomoc Úradu európskej prokuratúry v oblasti podvodov poškodzujúcich finančné záujmy EÚ, čo znamená, že v súlade s čl. 86 ods. 1 ZFEÚ by sa Európska prokuratúra zaoberala výlučne „*trestnou činnosťou, ktorá poškodzuje finančné záujmy Únie*“.⁴² V tejto oblasti by bola právomoc EPPO výhradná, aby mohla zabezpečiť dôslednosť a dohliadať na vyšetrovanie na úrovni Únie. Vzhľadom na túto výhradnú právomoc nemôžu byť takéto prípady naďalej predmetom administratívneho vyšetrovania vedeného úradom OLAF, alebo ak

³⁸ Oznámenie Komisie Európskemu parlamentu, Rade, Európskemu hospodárskemu a sociálnemu výboru a Výboru Regiíonov – Lepšia ochrana finančných záujmov Únie: zriadenie európskej prokuratúry a reforma Eurojustu zo 17. júla 2013, COM (2013) 532 final, [slovenská jazyková mutácia, s. 6].

³⁹ *Ibidem*, s. 6.

⁴⁰ K tomu pozri aj IV. Kapitulu návrhu Nariadenia o EPPO, ktorá upravuje procesné záruky, osobitne čl. 32 ods. 2 návrhu.

⁴¹ Oznámenie Komisie Európskemu parlamentu, Rade, Európskemu hospodárskemu a sociálnemu výboru a Výboru Regiíonov – Lepšia ochrana finančných záujmov Únie: zriadenie európskej prokuratúry a reforma Eurojustu zo 17. júla 2013, COM (2013) 532 final, [slovenská jazyková mutácia, s. 6].

⁴² K tomu pozri čl. 4 a čl. 11 ods. 4 návrhu Nariadenia o EPPO.

sú predmetom takéhoto vyšetrovania, v prípadoch, pri ktorých vzniklo podozrenie z trestného činu, sa musia previesť.⁴³ To rovnako platí vo vzťahu k vnútroštátnym orgánom členskej krajiny, ktoré okamžite strácajú kompetencie, ak sa EPPO rozhodne, že bude vyšetrovať určitý prípad.⁴⁴ Európska prokuratúra je pritom podľa návrhu nezávislá a má právnu subjektivitu.⁴⁵

Mala by byť organizovaná ako decentralizovaný integrovaný úrad, takže bude prítomná a bude môcť konať vo všetkých členských štátoch. V nich budú vykonávať vyšetrovanie a trestné stíhanie pre predmetnú trestnú činnosť spravidla výlučne delegovaní európski prokurátori integrovaní v justičných systémoch členských štátov, čím budú môcť na mieste ďalej odovzdávať, koordinovať a uplatňovať pokyny Európskej prokuratúry.⁴⁶ Úrad bude však úzko spolupracovať s vnútroštátnymi orgánmi presadzovania práva, orgánmi činnými v trestnom konaní a justičnými orgánmi. V rámci zásady lojálnej spolupráce sú všetky vnútroštátne orgány a príslušné orgány Únie vrátane Europolu, Eurojustu a úradu OLAF povinné aktívne podporovať vyšetrovanie a trestné stíhanie vedené zo strany Európskej prokuratúry, ako aj spolupracovať v najvyššej možnej miere.⁴⁷ Voľba decentralizovaného a do národných justičných systémov integrovaného modelu má podľa Komisie mnoho výhod, najmä znalosti národných pomerov a jazyka, uznávanie zo strany miestnej štruktúry prokuratúry, prax v riešení prípadov na miestnych súdoch, atď.⁴⁸

Organizačná štruktúra Európskej prokuratúry by v záujme zabezpečenia konzistentnosti jej činnosti a tým rovnocennej ochrany finančných záujmov Únie mala umožniť ústrednú koordináciu a riadenie všetkých vyšetrovaní a trestných stíhaní v jej právomoci. Európska prokuratúra bude preto mať ako jednotný úrad hierarchickú štruktúru. Riadiť ju bude európsky proku-

⁴³ *Oznámenie Komisie Európskemu parlamentu, Rade, Európskemu hospodárskemu a sociálnemu výboru a Výboru Regiónov – Lepšia ochrana finančných záujmov Únie: zriadenie európskej prokuratúry a reforma Eurojustu zo 17. júla 2013*, COM (2013) 532 final, [slovenská jazyková mutácia, s. 6 – 7].

⁴⁴ KURILOVSKÁ, L. Európska prokuratúra. In: ZÁHORA, J. (ed.): *Aktuálne problémy právneho konania trestného*. Praha : Leges, 2014, s. 224.

⁴⁵ Čl. 3 ods. 2, čl. 5 ods. 1 návrhu Nariadenia o EPPO.

⁴⁶ K tomu pozri čl. 3 ods. 1, ako aj čl. 6 návrhu Nariadenia o EPPO.

⁴⁷ K tomu pozri čl. 11 ods. 7, čl. 15 ods. 1 a VIII. kapitolu návrhu Nariadenia o EPPO.

⁴⁸ *Oznámenie Komisie Európskemu parlamentu, Rade, Európskemu hospodárskemu a sociálnemu výboru a Výboru Regiónov – Lepšia ochrana finančných záujmov Únie: zriadenie európskej prokuratúry a reforma Eurojustu zo 17. júla 2013*, COM (2013) 532 final, [slovenská jazyková mutácia, s. 7].

rátor, ktorý riadi jej činnosti a organizuje jej prácu, s výlučnou právomocou dávať pokyny európskym delegovaným prokurátorom, ktorí sa riadia len jeho pokynmi, usmerneniami a rozhodnutiami. Pokiaľ konajú v rámci svojho mandátu na základe tohto nariadenia, sú úplne nezávislí od vnútroštátnych orgánov trestného stíhania a nemajú voči nim žiadne záväzky. V tomto kontexte treba uviesť podľa nás nie celkom správnu možnosť, ktorú pripúšťa návrh Nariadenia o EPPO, a to tzv. dvojité funkciu delegovaných európskych prokurátorov, ktorí tak môžu vykonávať aj funkciu vnútroštátnych prokurátorov.⁴⁹ V literatúre sa však stretáme aj s pozitívnym prístupom k tejto duplicitite, ktorá by podľa autorov mala znamenať „neskorumpovateľnosť“ delegovaných európskych prokurátorov vďaka platu z vlastnej krajiny aj z Bruselu.⁵⁰ V každom členskom štáte by pritom mal byť najmenej jeden delegovaný európsky prokurátor, ktorý má rovnaké právomoci ako štátni prokurátori v členských štátoch, pokiaľ ide o trestné stíhanie a podanie na súd, najmä právomoc predniesť žalobné návrhy, zúčastňovať sa na zhromažďovaní dôkazov a využívať dostupné prostriedky nápravy.⁵¹ Otázka znie, nakoľko budú členské štáty ochotné tolerovať, aby na ich území pôsobil akýsi „polovičný cudzí prokurátor“.⁵²

Ďalšou dôležitou skutočnosťou, ktorú treba vyzdvihnúť, je príklon návrhu Nariadenia o EPPO k povinnému vyšetrovaniu a trestnému stíhaniu, ak existujú dostatočné dôvody domnievať sa, že sa pácha, alebo bol spáchaný čin patriaci do právomoci Európskej prokuratúry.⁵³ Čl. 26 návrhu a bod 31 preambuly návrhu Nariadenia však uvádzajú aj určité výnimky z tohto princípu, keď európsky prokurátor môže fakultatívne vec zamietnuť, napr. v prípade nedostatku dôveryhodných dôkazov. Európska prokuratúra by ďalej mala mať možnosť zamietnuť prípad aj vtedy, keď je trestný čin menej závažným. Keď sa prípad z takýchto dôvodov nezamietne, ale opodstatnené nie je ani trestné stíhanie, má mať Európska prokuratúra možnosť navrhnúť podozrivému transakciu (dohodu o jednorazovej pokute), ak by to bolo v záujme riadneho výkonu spravodlivosti, čo nemá ovplyvniť uplatnenie správnych opatrení zo strany príslušných orgánov, ak nejde o sankcie rovnaké ako trestné.

⁴⁹ K tomu pozri čl. 6 návrhu Nariadenia o EPPO.

⁵⁰ KURILOVSKÁ, L. Európska prokuratúra. In: ZÁHORA, J. (ed.): *Aktuálne problémy právneho konania trestného*. Praha: Leges, 2014, s. 224.

⁵¹ Čl. 27 ods. 1 návrhu Nariadenia o EPPO.

⁵² KURILOVSKÁ, L. Európska prokuratúra. In: ZÁHORA, J. (ed.): *Aktuálne problémy právneho konania trestného*. Praha: Leges, 2014, s. 224.

⁵³ Čl. 16 návrhu Nariadenia o EPPO.

Medzi pálčivé otázky patrí nepochybne aj vedenie vyšetrovania. Táto problematická otázka, ktorá sa nastolila po Lisabonskej reforme, sa v návrhu Nariadenia rieši v čl. 18 tak, že vyšetrovanie vedie určený delegovaný európsky prokurátor v mene a na základe pokynov európskeho prokurátora, pričom môže samostatne vykonať všetky vyšetrovacie opatrenia, alebo poverí príslušný orgán presadzovania práva v členskom štáte, kde sa nachádza a ten je potom povinný dodržiavať jeho pokyny a vykonať pridelené vyšetrovacie opatrenia.⁵⁴

Za ďalší problémový bod možno označiť rozsah vyšetrovacích opatrení a prípadný súhlas súdu s vybranými opatreniami, resp. otázku prípustnosti dôkazov. V čl. 26 ods. 1 písm. a) až u) návrhu Nariadenia nachádzame pomerne rozsiahly zoznam opatrení, ktoré má Európska prokuratúra pri výkone svojej právomoci právo vyžadovať alebo nariadiť. V čl. 26 ods. 4 potom návrh stanovuje povinnosť členských štátov zabezpečiť, aby vyšetrovacie opatrenia uvedené v ods. 1 písm. a) až j) podliehali vždy súhlasu príslušných súdnych orgánov členských štátov Únie.⁵⁵ Z hľadiska prípustnosti dôkazov je dôležité uviesť, že v zmysle čl. 30 ods. 1 návrhu Nariadenia, dôkazy predložené Európskou prokuratúrou súdu prvého stupňa sa uznávajú ako prípustné, bez validácie alebo podobného postupu, a teda sa považujú za dôkazy v súlade so všetkými náležitými dôkaznými požiadavkami vnútroštátnych právnych predpisov členského štátu, pokiaľ sa súd domnieva, že rešpektujú spravodlivosť postupu a práva podozrivého na obhajobu podľa Charty základných práva Európskej únie.⁵⁶ To zároveň znamená, že súd prvého stupňa nemôže vylúčiť dôkazy predložené Európskou prokuratúrou ako neprípustné z dôvodu, že podmienky a pravidlá zhromažďovania takýchto dôkazov sa odlišujú od podmienok a pravidiel uplatniteľných vnútroštátnych právnych predpisov.⁵⁷ Samozrejme, pripustením dôkazov nie je dotknutá právomoc vnútroštátnych súdov voľne posúdiť dôkazy predložené Európskou prokuratúrou v súdnom konaní.⁵⁸

⁵⁴ Čl. 18 ods. 1 návrhu Nariadenia o EPPO.

⁵⁵ Ide o opatrenia, ktoré najviac narušajú súkromie osôb (napr. prehliadka priestorov, pozemkov, dopravných prostriedkov, súkromných domov, oblečenia, osobného majetku, počítačových systémov, zmrazenie nástrojov trestnej činnosti a výnosov z nej, zachytávanie telekomunikácie vrátane emailov, odpočúvanie či tajné vyšetrovanie, atď.). V celej EÚ bude preto platiť požiadavka, že Európska prokuratúra musí na ne najprv získať súdne povolenie.

⁵⁶ K tomu pozri aj čl. 47 až 48 Charty základných práva Európskej únie (2012/C 326/02), Ú. v. C 326, 26. 10. 2012.

⁵⁷ Bod 32 preambuly návrhu Nariadenia o EPPO.

⁵⁸ Čl. 30 ods. 2 návrhu Nariadenia o EPPO.

Pomerne často riešenou otázkou po prijatí Lisabonskej zmluvy v predmetnej oblasti bola aj problematika súdneho preskúmania. V zmysle tohto návrhu Nariadenia sa Európska prokuratúra na účely súdneho preskúmania pri prijímaní procesných opatrení v rámci vykonávania jej funkcií bude považovať za vnútroštátny orgán.⁵⁹ V dôsledku toho by súdnym preskúmaním všetkých napadnuteľných aktov vyšetrovania a trestného stíhania Európskej prokuratúry mali byť poverené vnútroštátne súdy. Tie sú oprávnené alebo dokonca povinné v súlade s čl. 267 ZFEÚ v určitých prípadoch predkladať Súdnemu dvoru EÚ prejudiciálne otázky týkajúce sa výkladu alebo platnosti ustanovení právnych predpisov Únie, ktoré sú relevantné pre súdne preskúmanie aktov vyšetrovania a trestného stíhania vedených zo strany Európskej prokuratúry. Môže to zahŕňať aj otázky týkajúce sa výkladu tohto nariadenia. Keďže EPPO sa na účely súdneho preskúmania bude pokladať za vnútroštátny orgán, vnútroštátne súdy budú môcť Súdnemu dvoru predkladať len otázky týkajúce sa výkladu jeho aktov. Postupom predbežného nálezu sa tak podľa Komisie zabezpečí jednotné uplatňovanie tohto nariadenia v celej Únii, zatiaľ čo platnosť aktov Európskej prokuratúry bude možné napadnúť pred vnútroštátnymi súdmi v súlade s vnútroštátnymi právnymi predpismi.⁶⁰

Mnohé otázky vyvolala takisto budúca konkrétna forma vzťahov a spolupráce EPPO s ostatnými orgánmi Únie, ako Eurojust, Europol a OLAF, resp. s tretími krajinami a medzinárodnými organizáciami. Návrh tohto Nariadenia upravuje predmetnú oblasť najmä vo svojej VIII. kapitole, ktorú nazýva „Ustanovenia týkajúce sa vzťahov Európskej prokuratúry s jej partnermi“. Tu treba opätovne zdôrazniť, že Európska prokuratúra má mať výlučnú právomoc na riešenie trestných činov, ktoré poškodzujú finančné záujmy Únie, takže jej ostatné príslušné orgány vrátane Eurojustu, Europolu a úradu OLAF majú uľahčiť vyšetrovania, ktoré EPPO vedie na území členských štátov, od oznámenia podozrivého činu, až kým Európska prokuratúra neurčí, či bude viesť trestné stíhanie, alebo prípad vyrieši inak.

Vo vzťahu Európska prokuratúra verzus Eurojust návrh Nariadenia o EPPO odzrkadľuje koncepciu dvoch samostatných úradov s tým, že medzi nimi má byť osobitný vzťah, založený na „úzkej spolupráci a rozvoji operačných, administratívnych a riadiacich vzťahov“.⁶¹ Návrh Nariadenia potom v ďalších odsekoch čl. 57 bližšie špecifikuje, čo si pod tým máme predstaviť,

⁵⁹ Čl. 36 ods. 1 návrhu Nariadenia o EPPO.

⁶⁰ Bod 3.3.5. dôvodovej správy k návrhu Nariadenia o EPPO, s. 7.

⁶¹ Čl. 57 ods. 1 návrhu Nariadenia o EPPO.

pričom odkazuje na budúcu dohodu medzi týmito orgánmi, ktorá má postupy upraviť.⁶² Vzhľadom na výhradnú právomoc EPPO v oblasti podvodov a ďalších trestných činov ovplyvňujúcich finančné záujmy Únie, právomoc Eurojustu v oblasti koordinácie justičnej spolupráce pri cezhraničných prípadoch bude preložená s cieľom zabezpečiť dôslednosť.⁶³ Komisia počíta s tým, že vždy budú existovať prípady, do ktorých sa musí zapojiť Európska prokuratúra aj Eurojust, napríklad ak sú podozriví zapojení do trestných činov poškodzujúcich finančné záujmy Únie a aj ďalšej trestnej činnosti. To si opätovne vyžiada nepretržitú a úzku spoluprácu. EPPO bude môcť požiadať Eurojust alebo jeho národných členov, aby zasiahli, koordinovali alebo inak využili svoje právomoci v danom prípade, pričom Eurojust môže okrem toho v zmiešaných prípadoch s prekrývajúcou sa právomocou pomáhať aj pri určovaní jurisdikcie. Počíta sa aj s tým, že Eurojust bude Európskej prokuratúre poskytovať praktické podporné služby v administratívnych otázkach, ako sú zamestnanci, financie a IT infraštruktúra. Možno teda povedať, že účinnú ochranu finančných záujmov Únie vidí Komisia v uplatnení článku 86 ZFEÚ v kombinácii s účinným fungovaním Eurojustu. To predpokladá aj reformu Eurojustu prostredníctvom už zmieneného návrhu Nariadenia o Eurojuste⁶⁴, ktorým sa má zmodernizovať fungovanie tohto orgánu v súlade s čl. 85 ZFEÚ.⁶⁵ Vo vzťahu k Europolu bude jadrom ich spolupráce výmena informácií vrátane osobných údajov.⁶⁶ Či to pri takýchto rozsiahlych zmenách bude mať nádej na bezproblémové a efektívne fungovanie a koopeáciu týchto úradov, je už iná otázka, oprávnené vyvolávajúca pochybnosti.

Pokiaľ ide o vzťahy Európskej prokuratúry k úradu OLAF, dôsledkom výlučnej právomoci EPPO, OLAF už nebude viesť administratívne vyšetrovanie v oblasti boja proti podvodom poškodzujúcim finančné záujmy EÚ v prípa-

⁶² Čl. 57 ods. 6 návrhu Nariadenia o EPPO.

⁶³ *Oznámenie Komisie Európskemu parlamentu, Rade, Európskemu hospodárskemu a sociálnemu výboru a Výboru Regiónov – Lepšia ochrana finančných záujmov Únie: zriadenie európskej prokuratúry a reforma Eurojustu zo 17. júla 2013*, COM (2013) 532 final, [slovenská jazyková mutácia, s. 8].

⁶⁴ *Návrh Nariadenia Európskeho parlamentu a Rady o Agentúre Európskej Únie pre justičnú spoluprácu v trestných veciach (Eurojust) zo 17. júla 2013*, COM(2013) 535 final.

⁶⁵ K reforme Eurojustu pozri bližšie napr. WEYEMBERGH, A. An Overall Analysis of the Proposal for a Regulation on Eurojust. In: *Eucrim. The European Criminal Law Associations' Forum*, 2013, č. 4, s. 127 – 131, dostupné on-line na: https://eucrim.mpicc.de/archiv/eucrim_13-04.pdf, cit. 12.4.2016, resp. SZABOVÁ, E. Eurojust verzus Lisabonská zmluva alebo Eurojust ako budúci iniciátor vyšetrovania? In: *Trestní právo*, 2016, č. 1, s. 30 – 35.

⁶⁶ Čl. 58 ods. 1 až 2 návrhu Nariadenia o EPPO.

doch, keď existuje podozrenie z páchania trestnej činnosti, ako sme to naznačili už vyššie. Z toho vyplýva aj skutočnosť, že OLAF bude v budúcnosti nahlasovať takéto trestné činy Európskej prokuratúre, a to čo najskôr po predbežnom zhodnotení obvinení, o ktorých sa dozvie, v súlade s platným právnym rámcom. Táto zmena napomôže podľa Komisie rýchlejšiemu vyšetrovaciemu procesu a predíde sa tým aj duplicitne administratívneho a trestného vyšetrovania tých istých skutočností.⁶⁷

Napokon v oblasti vzťahov k tretím krajinám a medzinárodným organizáciám považujeme za kľúčové ustanovenie čl. 59 ods. 4 návrhu Nariadenia o EPPO. V ňom sa uvádza, že pokiaľ ide o trestné činy vo vecnej kompetencii Európskej prokuratúry, členské štáty buď uznajú EPPO ako príslušný orgán na účely vykonávania medzinárodných dohôd o poskytovaní právnej pomoci v trestnoprávných záležitostiach a pri extradícii, alebo v prípade potreby zmenia tieto medzinárodné dohody, aby sa zabezpečilo, že Európska prokuratúra bude môcť vykonávať svoje funkcie na základe takýchto dohôd.

Hlavnými cieľmi tohto návrhu Nariadenia tak sú:

- zriadiť Úrad európskej prokuratúry,
- podporiť zvýšenie ochrany finančných záujmov Únie a zlepšiť dôveru podnikov a občanov EÚ v inštitúcie Únie pri súčasnom rešpektovaní základných práv zakotvených v Charte základných práv Európskej únie,
- zriadiť súdržný európsky systém na vyšetrovanie a trestné stíhanie trestných činov poškodzujúcich finančné záujmy Únie,
- zabezpečiť efektívnejšie a účinnejšie vyšetrovanie a zvýšiť počet trestných stíhaní, ktoré vedú k odsúdeniam a vymoženiu podvodne získaných prostriedkov Únie,
- zabezpečiť úzku spoluprácu a efektívnu výmenu informácií medzi európskymi a vnútroštátnymi príslušnými orgánmi,
- viac odrádzať od páchania trestných činov, ktoré poškodzujú finančné záujmy Únie.⁶⁸

Analýzu samotného návrhu Nariadenia si napokon dovoľíme zakončiť slovami samotnej Komisie, ktorá uvádza, že „*tento legislatívny balík je ambicióznym aj pokrokovým. Zmení súčasné podmienky presadzovania práva a trestnej*

⁶⁷ Oznámenie Komisie Európskemu parlamentu, Rade, Európskemu hospodárskemu a sociálnemu výboru a Výboru Regií – Lepšia ochrana finančných záujmov Únie: zriadenie európskej prokuratúry a reforma Eurojustu zo 17. júla 2013, COM (2013) 532 final, [slovenská jazyková mutácia, s. 9].

⁶⁸ Dôvodová správa k návrhu Nariadenia o EPPO, s. 5.

justície v Únii a jej členských štátoch. Po prijatí bude mať tento balík podstatný a dlhodobý vplyv na právny rámec a inštitucionálne zriadenie priestoru slobody, bezpečnosti a spravodlivosti v Únii.“⁶⁹ Pri pohľade na nasledujúce reakcie členských štátov a možný ďalší vývoj, považujeme však toto nadšenie Komisie za minimálne otázne, ak nie priamo naivné.

2.4 Kritika návrhu Nariadenia o zriadení Európskej prokuratúry

Po zverejnení návrhu nariadenia sa zo strany členských štátov zneslo veľké množstvo negatívnych reakcií. Prvýkrát boli prediskutované 7. októbra 2013 v Rade pre spravodlivosť a vnútorné veci. Návrh síce získal aj podporovateľov, no rad krajín, ktoré ho v súčasnej podobe rozhodne nemienili podporiť, bol podstatne širší.⁷⁰ Za najzásadnejší problém označili porušenie zásady subsidiarity. Návrh Nariadenia odmietli s tým, že „je v rozpore so zásadou subsidiarity v zmysle čl. 5 ods. 3 ZES, keďže Komisia nepreukázala nevyhnutnosť konania na úrovni Únie vo forme zriadenia Úradu európskeho prokurátora, ani skutočný prínos zriadenia tohto úradu, najmä s ohľadom na problémy, ktoré by s jeho zriadením a fungovaním boli spojené“.⁷¹ Pomocou systému včasného varovania, ktorý je stanovený článkom 7 Protokolu č. 2 k Lisabonskej zmluve o uplatňovaní zásad subsidiarity a proporcionality, vydali tieto národné parlamenty tzv. „žltú kartu“ proti návrhu EPPO.⁷² To znamená, že

⁶⁹ Oznámenie Komisie Európskemu parlamentu, Rade, Európskemu hospodárskemu a sociálnemu výboru a Výboru Regiónov – Lepšia ochrana finančných záujmov Únie: zriadenie európskej prokuratúry a reforma Eurojustu zo 17. júla 2013, COM (2013) 532 final, [slovenská jazyková mutácia, s. 9].

⁷⁰ Medzi najväčších zástancov zriadenia EPPO podľa predmetného návrhu patrili najmä Luxembursko, Francúzsko, Belgicko, Portugalsko, Bulharsko a Malta. Viaceré členské štáty v princípe myšlienku Európskej prokuratúry podporili, vrátane SR, avšak mali početné výhrady k samotnému zneniu návrhu Nariadenia, resp. poukazovali na potrebu zohľadnenia dopadu zriadenia tohto úradu na existujúcu vnútroštátnu právnu úpravu. K tomu pozri aj ZARIVNIJ, P. Úrad Evropského verejného žalobce jako ochránce finančních zájmů Evropské unie. In: FRYŠTÁK, M., ŽATECKÁ, E. (eds.): *Nové jevy v hospodárskych kriminalitách: juristický, kriminalistický a kriminologický pohľad. Sborník príspevků z konferencie*. I. vydání. Brno : Masarykova univerzita, Právnická fakulta, 2014, s. 314.

⁷¹ JELÍNEK, J., IVOR, J. et al. *Trestní právo Evropské unie a jeho vliv na právní řád České republiky a Slovenské republiky*. Praha: Leges, 2015, s. 144.

⁷² Yellow Card Procedure on the EPPO Proposal. In: *Eucrium*, 2013, č. 4, s. 117 – 118. Dostupné on-line na: https://eucrium.mpicc.de/archiv/eucrium_13-04.pdf, cit. 14. 4. 2016.

Komisia musí návrh Nariadenia preskúmať a potom rozhodnúť, či ho zachová, zmení, alebo úplne stiahne.⁷³

Medzi tvrdo kritizované body návrhu možno zaradiť aj výlučnú právomoc EPPO, ktorá sa zdala byť najbolestivejším miestom pre Poľsko, Rumunsko, Holandsko, Maďarsko, Nemecko a Spojené kráľovstvo.⁷⁴ Poľsko odmietalo prejsť z horizontálneho na vertikálny prístup. Maďarsko kritizovalo prípadnú stratu časti svojej jurisdikčnej suverenity. Švédsko sa vyjadrilo, že treba najskôr posilniť úlohy Eurojustu a úradu OLAF, a nie budovať novú inštitúciu. Česká republika, Spojené kráľovstvo a Cyprus zdôrazňovali, že základné práva podozrivých osôb nie sú v návrhu EPPO dostatočne zaručené. Objavila sa aj kritika dvojitej funkcie delegovaných prokurátorov, ktorí budú naraz aj národnými (Maďarsko a Rumunsko), resp. či takto budú môcť potláčať národné priority (Spojené kráľovstvo, Holandsko). Iné členské štáty kritizovali EPPO za svoju širokú doplnkovú právomoc pre trestné činy, ktoré sú neoddeliteľne spojené s podvodmi v EÚ (Rumunsko, Holandsko, Nemecko, Cyprus), resp. že návrh ako taký ide príliš ďaleko (Švédsko, Slovinsko, Holandsko).⁷⁵ Takmer všetky členské štáty sa však otvorene pýtali, prečo Komisia neskúsila začať najskôr maximalizovať existujúce možnosti spolupráce medzi členskými štátmi alebo nepočkala na účinky nedávno navrhnutých, resp. prijatých posilnení Eurojustu a úradu OLAF, a taktiež prečo nepočkala na výsledky návrhu Smernice o boji proti podvodom.⁷⁶ Niektoré dokonca považovali činnosť v oblasti vyšetrovania a stíhania trestných činov na úrovni členských štátov za dostatočnú a za postačujúce považovali aj mechanizmy, ktoré v súčasnosti existujú na úrovni Únie pre koordináciu a vyšetrovanie.⁷⁷

⁷³ ZARIVNIJ, P. Úrad Evropského veřejného žalobce jako ochránce finančních zájmů Evropské unie. In: FRYŠTÁK, M., ŽATECKÁ, E. (eds.): *Nové jevy v hospodářské kriminalitě: juristický, kriminalistický a kriminologický pohled. Sborník příspěvků z konference*. 1. vydání. Brno : Masarykova univerzita, Právnická fakulta, 2014, s. 313. K tomu pozri aj *Oznámenie Komisie Európskemu parlamentu, Rade a národným parlamentom z 27. novembra 2013 o preskúmaní návrhu nariadenia Rady o zriadení Európskej prokuratúry so zreteľom na zásadu subsidiarity v súlade s Protokolom č. 2, COM(2013) 851 final* [slovenská jazyková mutácia, s. 3 – 6].

⁷⁴ KURILOVSKÁ, L. Európska prokuratúra. In: ZÁHORA, J. (ed.): *Aktuálne problémy prípravného konania trestného*. Praha : Leges, 2014, s. 221.

⁷⁵ K tomu pozri *Oznámenie Komisie Európskemu parlamentu, Rade a národným parlamentom z 27. novembra 2013 o preskúmaní návrhu nariadenia Rady o zriadení Európskej prokuratúry so zreteľom na zásadu subsidiarity v súlade s Protokolom č. 2, COM(2013) 851 final*.

⁷⁶ KURILOVSKÁ, L. Európska prokuratúra. In: ZÁHORA, J. (ed.): *Aktuálne problémy prípravného konania trestného*. Praha : Leges, 2014, s. 221.

⁷⁷ ZARIVNIJ, P. Úrad Evropského veřejného žalobce jako ochránce finančních zájmů Evropské unie. In: FRYŠTÁK, M., ŽATECKÁ, E. (eds.): *Nové jevy v hospodářské kriminalitě*

Dňa 27. novembra 2013 vydala Európska Komisia po spustení mechanizmu kontroly subsidiarity oznámenie, v ktorom analyzovala a reagovala na odôvodnené stanoviská vydané národnými parlamentmi členských štátov, týkajúce sa zriadenia Európskej prokuratúry a jej súladu so zásadou subsidiarity.⁷⁸ Komisia v tomto stanovisku opätovne potvrdila, že jej návrh je v súlade so zásadou subsidiarity, ako je zakotvená v zmluvách EÚ, a rozhodla sa preto svoj návrh zachovať. Bude však náležite zohľadňovať názory predložené národnými parlamentmi v priebehu ďalšieho prebiehajúceho legislatívneho procesu.

Dňa 11. februára 2014 Výbor Európskeho parlamentu pre právne záležitosti prijal stanovisko k návrhu Nariadenia, v ktorom potvrdil jeho kľúčové body, pričom plne podporil cieľ Komisie zlepšiť stíhanie zločincov v rámci EÚ, ktorí spreneverili peniaze daňovníkov Únie. Európska prokuratúra by naďalej mala mať decentralizovanú štruktúru, integrovanú do národných súdnych systémov. Delegovaní európsky prokurátori budú vykonávať vyšetrovanie a stíhanie v dotknutých členských štátoch, využívaním národného personálu a aplikáciou národného práva. Ich reakcie budú koordinované EPPO na zabezpečenie jednotného prístupu v EÚ, ktorý je základom najmä pre cezhraničné prípady. Národné súdy budú poverené súdnym preskúmaním, čo znamená, že otázky aktov Európskej prokuratúry môžu byť nimi pripomienkované. Zároveň návrh poskytuje jasné procesné práva podozrivých, ktorí budú čeliť vyšetrovaniu EPPO a ich silnú ochranu.⁷⁹

Počas gréckeho predsedníctva v Rade v prvom polroku 2014 však došlo následne k pomerne výraznému prepracovaniu prvých 19 článkov návrhu Nariadenia, ktoré upravujú predmet a definície, zriadenie, úlohy a základné zásady budúceho úradu, postavenie, štruktúru a organizáciu EPPO.⁸⁰ V tomto novom návrhu sa objavil aj koncept kolegiálnej štruktúry úradu (na rozdiel od pôvodného decentralizovaného modelu) a systém súbežnej vecnej príslušnosti Európskej prokuratúry s národnými orgánmi ohľadne stíhania

litě: *juristický, kriminalistický a kriminologický pohľad. Sborník prěspěvků z konference*. 1. vydání. Brno : Masarykova univerzita, Právnická fakulta, 2014, s. 313.

⁷⁸ *Oznámenie Komisie Európskemu parlamentu, Rade a národným parlamentom z 27. novembra 2013 o preskúmaní návrhu nariadenia Rady o zriadení Európskej prokuratúry so zreteľom na zásadu subsidiarity v súlade s Protokolom č. 2, COM(2013) 851 final.*

⁷⁹ KURILOVSKÁ, L. Európska prokuratúra. In: ZÁHORA, J. (ed.): *Aktuálne problémy právneho konania trestného*. Praha : Leges, 2014, s. 223.

⁸⁰ FIALA, M., KLEMENT, P. Ochrana finančných zájmů Evropské unie v trestněprávní oblasti. In: ZARIVNIJ, P. (ed.) *Podvody a další hospodářská a majetková trestná činnost na úkor Evropské unie: sborník příspěvků z workshopu*. 1. vyd. Brno : Masarykova univerzita, Právnická fakulta, 2014, s. 43.

a vyšetrovania trestných činov poškodzujúcich finančné záujmy Únie (pôvodne sa počítalo s výlučnou právomocou EPPO). S ohľadom na novo navrhnutý koncept štruktúry úradu bola riešená aj otázka dohľadu nad operatívou činnosťou Európskej prokuratúry v členských štátoch, predovšetkým vtedy, ak by mal EPPO rozhodovať v prvej inštancii.⁸¹

Na zasadnutí Rady pre spravodlivosť a vnútorné veci 4. 12. 2014 počas talianskeho predsedníctva sa návrh Nariadenia opätovne prediskutoval a najrozsiahlejšia debata sa viedla o špecifických otázkach vzťahujúcich sa k posilneniu nezávislosti Európskej prokuratúry cez proces nominácie a menovania európskych prokurátorov v centrále EPPO, vrátane hlavného európskeho prokurátora. V súvislosti s jeho menovaním sa však názory členských štátov líšili, keď niektoré podporili model európskeho otvoreného výberového konania (napr. Nemecko, Francúzsko, Belgicko, Luxembursko, Rumunsko, Bulharsko a Fínsko), kým iné sa vyslovili v tom zmysle, aby bol vyberaný výhradne z členov kolégia európskych prokurátorov v centrále EPPO, a nie zvonku (Španielsko, Portugalsko, Švédsko, Maďarsko, Poľsko, Chorvátsko, ČR, SR, Malta a Cyprus). Ako vhodný model, ktorý by bolo možné obdobným spôsobom nasledovať i v tomto prípade, bol spomínaný spôsob výberu sudcov súdneho dvora EÚ, a to vrátane úlohy odborného panelu, ktorý by tu mal garantovať, že európskymi prokurátormi sa stanú skutočne len nezávislí odborníci.⁸² Diskusia sa viedla aj ohľadom dostatočnej dĺžky funkčného obdobia európskych prokurátorov, ktoré bolo navrhnuté na 9 rokov bez možnosti opakovania. Európska komisárka pre spravodlivosť Věra Jourová na tomto zasadnutí pripomenula nezmenený cieľ Komisie, a to zriadiť solídnu, robustnú a nezávislú Európsku prokuratúru do roku 2016.⁸³ V neskoršom rozhovore uviedla, že „z rokovania Rady som získala dojem, že všetci máme jasno v tom, že túto inštitúciu potrebujeme. Oporu cítim i z Európskeho parlamentu. Aj napriek tomu, že niektoré štáty majú stále na vec iný pohľad, môžem prehlásiť, že postupujeme malými, ale istými krôčikmi. Mojim cieľom je, aby Rada schválila finálny text do decembra 2015. Riešime predovšetkým štruktúru európskej prokuratúry, väzbu na národného delegovaného prokurátora, proces výberu ako aj rozdelenie kompetencií. Budem trvať na tom, aby európsky prokurátor mal rozhod-

⁸¹ K tomu pozri *Správa Rady Európskej únie z 21. mája 2014 o návrhu Nariadenia o zriadení Úradu európskej prokuratúry*, 9834/1/14 REV 1 [anglická jazyková mutácia, s. 1 a nasl.]. Dostupné on-line na: <http://db.eurocrim.org/db/en/doc/2107.pdf>, cit. 18.4.2016.

⁸² ŠVARC, M. Klíčové výstupy pro rozvoj evropského trestního práva z prosincové Rady pro spravedlnost a vnitřní věci. In: *Trestněprávní revue*, 2015, č. 1, s. 26.

⁸³ *Ibidem*, s. 26.

vaciu právomoc ohľadom toho, ako sa ďalej naloží s prípadom, t.j. či sa odovzdá k príslušnému národnému súdu, alebo sa trestné stíhanie zastaví, atď. Na pamäti musíme mať neustále aj to, že ide o orgán, ktorý zaobchádza s ľuďmi. Obvinený má svoje práva, okrem iného na rýchly a spravodlivý proces. Z môjho pohľadu je však najdôležitejšie, aby návrh zostal v takej podobe, aby vôbec malo zmysel Európsku prokuratúru zriadiť. Nesmieme dopustiť, aby sa návrh rozriedil neustálymi kompromismi, a aby sa tak z celého modelu stala prázdna schránka. Treba preto urobiť všetko, aby sa to celé ešte viac nepredlžovalo a neskomplikovalo.“⁸⁴

2.5 Súčasný stav a možné perspektívy vývoja

Dnes je už zrejmé, že snaha Európskej komisie schváliť finálny text Naariadenia o EPPO do konca roka 2015 bola márna. Slovenské predsedníctvo v Rade EÚ (1. 7. 2016 – 31. 12. 2016) síce deklarovalo ambíciu dostať na rokovací stôl kompletný návrh na zriadenie EPPO do konca roka 2016 s tým, že to nemá byť inštitúcia pre inštitúciu, ale efektívny nástroj,⁸⁵ avšak napriek tomu sa domnievame, že cieľ zriadiť Úrad európskej prokuratúry v roku 2016 nemá nádej na úspech.

Na rozdiel od viacerých autorov si však myslíme, že pri súčasnom systéme ochrany finančných záujmov EÚ je zriadenie EPPO potrebné, a to vzhľadom na existujúce škody a problémy s ich odhaľovaním, osobitne pri cezhraničnom páchaní. Stále však vyvstávajú viaceré kľúčové a problémové otázky. Bude európsky prokurátor naozaj nezávislý, kvalitný a efektívny? Bude mať zmysel zriadenie takého nového úradu EÚ, o ktorom je už teraz jasné vzhľadom na protichodné stanoviská členských štátov, že na ňom nebudú spolupracovať všetci? Mala by minimálna posilnená spolupráca v tomto prípade vôbec zmysel? Nespôsobiloby to zrejme viac otázok a problémov, než sa vyrieši? Všetko však nasvedčuje tomu, že ak dôjde k zriadeniu Európskej prokuratúry, tak to bude práve cestou posilnenej spolupráce aspoň deviatich členských štátov Únie.⁸⁶ Na druhej strane to však dáva aspoň nádej, že ak sa EPPO v praxi osvedčí, pritiaхло by to k účasti aj ďalšie krajiny EÚ. Stotož-

⁸⁴ K tomu pozri JELÍNEK, J., IVOR, J. et al. *Trestní právo Evropské unie a jeho vliv na právní řád České republiky a Slovenské republiky*. Praha : Leges, 2015, s. 144 – 145.

⁸⁵ K tomu pozri závery neformálneho zasadnutia ministrov spravodlivosti v Bratislave, z 8. júla 2016.

⁸⁶ WHITE, S. Towards a decentralized European Public Prosecutor's Office? In: *New Journal of European Criminal Law, Intersentia*, 2013, č. 1 – 2, s. 37.

ňujeme sa s názorom mnohých autorov, že budúci osud Európskej prokuratúry bude určený tým, čo bude politicky „možné“ v danej chvíli a pôjde skôr o politický kompromis, než o reakciu na skutočné potreby občanov Únie. Odborné názory a debaty tak síce majú svoju váhu, avšak nie rozhodujúci hlas.⁸⁷ Konečné znenie Nariadenia, pokiaľ bude vôbec prijaté, bude teda zrejme výrazne odlišné od pôvodného návrhu.

V tomto zmysle možno preto označiť zriadenie Úradu európskej prokuratúry čiastočne za nutnosť (vzhľadom na škody a ich neefektívne stíhanie), rozhodne za kompromis (pokiaľ ide o politické aj odborné výhrady jednotlivých členských krajín a Únie samotnej), a napokon, vzhľadom na súčasnú roztrieštenosť Únie, aj za utópiu...

Zoznam použitej literatúry

Neperiodická literatúra

1. BENEDEKOVÁ, D. Európsky verejný prokurátor – cui bono? In: MARKOVÁ, V. (ed.): *Aktuálne otázky trestného práva v teórii a praxi. Zborník príspevkov z 3. roč. interdisciplinárnej celoštátnej konferencie s medzinárodnou účasťou*. Bratislava : Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2015, s. 162 – 166. ISBN 978-80-8054-636-6.
2. DELMAS-MARTY, M., VERVAELE, J. A. E. *Corpus Juris 2000: Trestné právo na ochranu finančných záujmov Európskej únie: Európsky verejný prokurátor* [z angl. originálu preložila Anna Ondrejová]. 1. vydanie. Bratislava : Iura Edition, 2003, 79 s. ISBN 80-89047-67-X.
3. FENYK, J. European Public Prosecutor – A Step towards Mutual Recognition, or Establishment of European Criminal Justice? In: *Czech Yearbook of International Law*. New York: Juris Publishing, 2010, 365 s. ISBN 978-1-57823-272-7.
4. FENYK, J., SVÁK, J.: *Europeizace trestního práva*. Bratislava : Bratislavská vysoká škola práva, 2008, 233 s. ISBN 978-80-88931-88-1.
5. FIALA, M., KLEMENT, P. Ochrana finančních zájmů Evropské unie v trestněprávní oblasti. In: ZARIVNIJ, P. (ed.): *Podvody a další hospodářská a majetková trestná činnost na úkor Evropské unie: sborník příspěvů*

⁸⁷ K aktuálne prebiehajúcim rokovaniam o návrhu pozri on-line <http://db.eurocrim.org/db/en/vorgang/306/>.

- ků z workshopu. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, Právnická fakulta, 2014, s. 34 – 44. ISBN 978-80-210-7525-2.
6. GŘIVNA, T. Projekt evropského veřejného žalobce. In: JELÍNEK, J., GŘIVNA, T., HERCZEG, J., NAVRÁTILOVÁ, J., SYKOVÁ, A. et al.: *Trestní právo Evropské unie*. Praha : Leges, 2014, s. 330 – 334. ISBN 978-80-7502-041-3.
 7. JELÍNEK, J., IVOR, J. et al.: *Trestní právo Evropské unie a jeho vliv na právní řád České republiky a Slovenské republiky*. Praha : Leges, 2015, 384 s. ISBN 978-80-7502-080-2.
 8. KLIP, A.: *European Criminal Law: An Integrative Approach*. Antwerp-Oxford-Portland : Intersentia, 2009, 531 s. ISBN 978-9-05095-772-4.
 9. KURILOVSKÁ, L. Európska prokuratúra. In: ZÁHORA, J. (ed.): *Aktuálne problémy prípravného konania trestného*. Praha : Leges, 2014, s. 215 – 227. ISBN 978-80-7502-030-7.
 10. NAVRÁTILOVÁ, J. Poškozování finančních zájmů Evropské unie. In: JELÍNEK, J. – GŘIVNA, T., HERCZEG, J., NAVRÁTILOVÁ, J., SYKOVÁ, A. et al.: *Trestní právo Evropské unie*. Praha : Leges, 2014, s. 165 – 182. ISBN 978-80-7502-041-3.
 11. SZABOVÁ, E.: Ochrana finančných záujmov európskej únie a jej budúcnosť v podobe Európskeho verejného žalobcu. In: FRYŠTÁK, M. (ed.): *Nové jevy v hospodárskej kriminalitě ve světle reformy trestního práva. Sborník příspěvků z mezinárodní konference*. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2011, s. 248 – 269. ISBN 978-80-210-5493-6.
 12. TOMÁŠEK, M. et al.: *Europeizace trestního práva*. Praha : Linde, 2009, 459 s. ISBN 97880-7201-737-9.
 13. ZARIVNIJ, P. : Úřad Evropského veřejného žalobce jako ochránce finančních zájmů Evropské unie. In: FRYŠTÁK, M., ŽATECKÁ, E. (eds.): *Nové jevy v hospodárskej kriminalitě: juristický, kriminalistický a kriminologický pohled. Sborník příspěvků z konference*. 1. vydání. Brno : Masarykova univerzita, Právnická fakulta, 2014, s. 303 – 317. ISBN 978-80-210-7515-3.

Periodická literatúra

1. ÁRVAIOVÁ, D. Vplyv Lisabonskej zmluvy na trestné právo. In: *Trestní právo*, roč. 15, 2011, č. 9, s. 28 – 35. ISSN 1211-2860.
2. FENYK, J. Podvod, poškozující společné zájmy ES a členských států. Vývoj, vymezení, prevence a postih tohoto druhu kriminality. In: *Europeizace skutkových podstat některých trestních činů. Acta Universitas Caro-*

- linae: Iuridica*. Praha : Univerzita Karlova, roč. 53, 2007, č. 1, s. 43 – 64. ISSN 0323-0619.
3. FENYK, J. Projekt Evropského veřejného žalobce (nová podoba mezinárodní justiční spolupráce v trestních věcech v rámci členských států Evropské unie?). In: *Vybrané otázky evropeizace trestního práva. Acta Universita Carolinae – Iuridica 2*. Praha : Univerzita Karlova v Praze, roč. 54, 2008, s. 31 – 51. ISSN 0323-0619.
 4. HAMRAN, L., SZABOVÁ, E. Úrad európskeho prokurátora – cui bono? In: *Justičná revue*, roč. 64, 2012, č. 8 – 9, s. 1056 – 1068. ISSN 1335-6461.
 5. PIPEK, J. Ochrana finančních zájmů ES s přihlédnutím k jejím trestněprávním aspektům. In: *Právník*, roč. 138, 1999, č. 7, s. 645 – 668. ISSN 0231-6625.
 6. SZABOVÁ, E. Eurojust verzus Lisabonská zmluva alebo Eurojust ako budúci iniciátor vyšetrovania? In: *Trestní právo*, roč. 20, 2016, č. 1, s. 30 – 35. ISSN 1211-2860.
 7. ŠVARC, M. Klíčové výstupy pro rozvoj evropského trestního práva z proscincové Rady pro spravedlnost a vnitřní věci. In: *Trestněprávní revue*, roč. 14, 2015, č. 1, s. 24 – 26. ISSN 1213-5313.
 8. WHITE, S. *Towards a decentralized European Public Prosecutor's Office?* In: *New Journal of European Criminal Law, Intersentia*, roč. 4, 2013, č. 1 – 2, s. 22 – 39. ISSN 2032-2844.

Legislatívne a nelegislatívne akty

1. Charta základných práva Európskej únie (2012/C 326/02), Ú. v. C 326, 26. 10. 2012.
2. Lisabonská zmluva, ktorou sa mení a dopĺňa Zmluva o Európskej únii a Zmluva o založení Európskeho spoločenstva, podpísaná v Lisabone 13. decembra 2007, Ú. v. C 306/1, 17. 12. 2007.
3. Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady č. 883/2013 z 11. septembra 2013 o vyšetrovaniach vykonávaných Európskym úradom pre boj proti podvodom (OLAF), ktorým sa zrušuje nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 1073/1999 a nariadenie Rady (Euratom) č. 1074/1999, Ú. v. L 248/1, 18. 9. 2013.
4. Návrh Nariadenia Európskeho parlamentu a Rady o Agentúre Európskej Únie pre justičnú spoluprácu v trestných veciach (Eurojust) zo 17. júla 2013, COM(2013) 535 final.

5. Návrh Nariadenia Rady o zriadení Európskej prokuratúry zo 17. júla 2013, COM(2013) 534 final.
6. Návrh Smernice Európskeho parlamentu a Rady o boji proti podvodom poškodzujúcim finančné záujmy Únie prostredníctvom trestného práva z 11. júla 2012, COM (2012) 363 final.
7. Oznámenie Komisie Európskemu parlamentu, Rade, Európskemu hospodárskemu a sociálnemu výboru a Výboru Regiónov – Lepšia ochrana finančných záujmov Únie: zriadenie európskej prokuratúry a reforma Eurojustu zo 17. júla 2013, COM (2013) 532 final, [slovenská jazyková mutácia, s. 3].
8. Zelená kniha o trestnoprávnej ochrane finančných záujmov Spoločenstva a o vytvorení funkcie Európskeho prokurátora z 11. decembra 2001, COM(2001) 715 final.

ZÁSADA OPORTUNITY TRESTNÍHO STÍHÁNÍ V EVROPSKÉM PROSTORU¹

THE PRINCIPLE OF OPPORTUNITY OF CRIMINAL PROSECUTION IN THE EUROPEAN AREA

Mgr. Katarína Kandová – Mgr. David Čep

Katedra trestního práva, Právnická fakulta Masarykovy univerzity v Brně

Abstrakt: Evropské právní dokumenty v posledních desetiletích zdůrazňují pozitivita zásady oportunity, vyjadřující diskreci veřejné žaloby při stíhání trestných činů, a to zejména ve spojitosti s myšlenkami zefektivnění moderního trestního řízení. Doporučení plynoucí z vybraných evropských právních aktů stran zásady oportunity autoři v předkládaném příspěvku podrobují analýze optikou trestních procesů jednotlivých evropských států, z čehož následně vyvozují dílčí závěry o jejich vlivu na možnosti unifikace trestního práva v Evropě, jakož i na samostatný vývoj trestního řízení v těchto státech.

Abstract: In the last few decades the European legal documents put an emphasis on advantages of principle of opportunity, mainly when considering possibilities of effectiveness of modern criminal proceedings. This principle represents discretion of public prosecution in connection with prosecution of criminal offences. In submitted contribution, recommendations on principle of opportunity that are resulting from these documents are subjected to further analysis which is based on comparison of some European procedural criminal legislations. Its objective is to provide particular conclusions on influence of these documents on possibility of unification of criminal law in Europe as well as on development of criminal proceedings in these states itself.

Klíčová slova: Mezinárodněprávní dokumenty, zásada oportunity; zásada legality; veřejná žaloba

Key words: International Legal Documents; Principle of Opportunity (Principle of Discretionary Prosecution); Principle of Legality (Principle of Mandatory Prosecution); Public Prosecution

¹ Uvedený příspěvek byl zpracován v rámci řešení projektu specifického výzkumu na téma „Adjustace specifických procesních otázek a koncepce trestního řízení (MUNI/A/1288/2015)“.

ÚVODEM

Zásada legality – slovy zákonodárce *povinnost státního zástupce stíhat všechny trestné činy, o nichž se dozví, nestanoví-li zákon nebo vyhlášená mezinárodní smlouva, kterou je Česká republika vázána jinak* – je jednou ze stěžejních základních zásad, na nichž je český reformovaný kontinentální trestní proces vybudován. V souvislosti s reformou trestního řízení jako takového se však součástí právní úpravy postupně stávají dílčí výjimky z této zásady [např. institut souhlasu poškozeného s trestním stíháním dle § 163 a 163a zákona č. 141/1961 Sb. o trestním řízení soudním (trestní řád), dále jen „*TR*“], jakož i instituty relativně cizorodé.² Druhé z uvedených mají svůj původ v zásadě, která často bývá uváděna jako protiklad zásady legality, totiž *zásadou oportunity trestního stíhání* (někdy se lze setkat i s označením *diskreční oprávnění státního zástupce* ve vztahu k zahájení trestního stíhání).³ Zmíněná zásada bývá někdy skloňována až do té míry, že může působit jako všespásné řešení mnohých neduhů trestní justice (délka řízení, přetíženost jednotlivých složek atp.). Tomuto přístupu možná do určité míry napomáhá i samotný fakt, že i v řadě mezinárodněprávních dokumentů je ve vztahu k zásadě oportunity často uváděno mnoho pozitivního, kdežto legalita trestního stíhání trpí určitým stigmatem *formalizovanosti* postupu orgánů činných v trestním řízení.

Teorie trestního procesu, jakož i dosavadní praxe, se proto snaží hledat určité *equilibrium*, vyvážený poměr mezi uplatněním dílčích prvků jedné i druhé zásady, tak, aby konečný výsledek představoval to nejlepší možné řešení, které bude na stranu jednu, co nejefektivnější – tedy zamezí přepínání justice tam, kde na trestním stíhání zcela evidentně není dán veřejný zájem (v širším slova smyslu) – na stranu druhou však povede k zachování zásady legality jako stěžejní zásady ve vztahu k zahájení trestního stíhání.

Konečně třetí proměnnou, která do naší malé úvahy přistupuje, je *mezinárodní rozměr* této kardinální otázky. Totiž určení poměru mezi uplatňo-

² K tomu viz ŠÁMAL, P., MUSIL, J., KUČTA, J. a kol. *Trestní právo procesní*. Praha : C. H. Beck, 2013, s. 102-104.

³ K tomu viz blíže FENYK, J. Zásada legality nebo oportunity v novém trestním řízení? In: DÁVID, R., SEHNÁLEK, D., VALDHANS, J. (eds.). *Dny práva – 2010 – Days of Law*. Brno : Právnická fakulta Masarykovy univerzity, 2010, s. 25-33. [online]. [cit. 29. 10. 2016]. Dostupné z: <https://www.law.muni.cz/sborniky/dny_prava_2010/files/sbornik/sbornik.pdf>.

váním té či oné zásady, potažmo volba pouze jedné či druhé, nejsou spojeny pouze s domácím prostředím, popřípadě s úzkým okruhem států, jejichž trestní proces je vybudován na zásadě legality. Právě naopak. Odborná diskuse na toto téma se v globálním měřítku vede již několik desetiletí, a podobně tomu je i na evropské úrovni (zmiňme především doporučení Rady Evropy, popřípadě harmonizační či unifikační tendence ze strany Evropské unie).

V předkládaném příspěvku se proto na podkladě rámce tvořeného mezinárodněprávní úrovní a poznatky z jednotlivých vnitrostátních právních řádů snažíme hledat odpověď na to, zda nahrazení zásady legality zakotvením oportunity trestního stíhání v co neširší podobě, představuje skutečně ten *ideální způsob řešení současných problémů trestního řízení*.

1 MEZINÁRODNĚPRÁVNÍ RÁMEC

Otázka poměru zásady legality a zásady oportunity dalece přesahuje odbornou diskusi na půdě domácí teorie (případně debatu na toto téma v evropském rozměru) – obě je třeba vnímat spíše jako parciální rezonanci disputací probíhajících na úrovni mezinárodní – pro její náležitě uchopení je proto třeba nejprve se zaměřit na jednotlivé mezinárodní úrovně.

1.1 Mezinárodní společnost pro trestní právo

Již na 5. kongresu Mezinárodní společnosti pro trestní právo, který se uskutečnil v roce 1947 v Ženevě, byl problematice uplatnění jedné či druhé ze zásad stěžejních pro začátek trestního stíhání, věnován patřičný prostor. Naneštěstí samotná zpráva o průběhu konference neposkytuje přemíru závěrů. Proto se pouze dozvídáme, že s ohledem na obtížnost, avšak současně velkou zajímavost dané problematiky byl přijat závěr, že bude zapotřebí ustanovit zvláštní komisi za účelem bližší analýzy fungování těchto dvou zásad.⁴

⁴ Blíže viz BLANCO CORDERO, I., DE LA CUESTA, J. L. (eds.). Resolutions of the Congresses of the International Association of Penal Law (1926 2014) [online]. s. 269 [cit. 29. 10. 2016]. Dostupné z: <<http://www.penal.org/sites/default/files/RIDP86%201-2%202015%20EN.pdf>>.

Mezinárodní společnost pro trestní právo se k otázce zásady oportunity vrátila na svém 9. kongresu, který se konal v roce 1964 v Haagu. Zde mimo jiné zazněl závěr, že je nezbytné, aby byly blíže zkoumány *jednotlivé korektivy* uplatňující se v rámci obou systémů (tedy systému založeném na zásadě legality a systému založeném na zásadě oportunity) a potažmo byly hledány i další nové korektivy. Rovněž byl vyzdvižen požadavek nezbytné míry nezávislosti veřejných žalobců, avšak za současného zachování přezkumu zákonnosti jejich postupu.⁵ Nevíme, zda tyto závěry byly přijaty na podkladě činnosti zvláštní komise (není ani zřejmé, zda tato byla ustavena či nikoliv). Je ale zřejmé, že porovnání jednotlivých systémů byl věnován určitý prostor a výsledkem této komparace bylo zjištěním, že každý z nich disponuje určitými instituty korekce aplikace té či oné zásady. To je pro jejich uplatnění zřejmě stěžejní poznatek, když v případě zásady legality může vést její ‚bezmezná‘ aplikace, typicky ve spojení s formálním pojetím trestného činu, ke skutečně formalizovanému trestnímu procesu, v jehož rámci bude řada trestních stíhání vedena právě v rozporu s požadavkem jeho efektivnosti, jakož i ideou, že prostředky trestního práva mají být uplatňovány pouze v krajních případech, tedy v rozporu s *principem ultima ratio*. V případě druhého systému založeného na zásadě oportunity, pak hrozí značné riziko ‚zdivočení‘ orgánů činných v trestním řízení, resp. veřejných žalobců a je proto nezbytné (v duchu *principu brzd a rovnovah*) zajistit dostatečně precizní vymezení hranic, v nichž bude jejich diskreční oprávnění uplatňováno, jakož i možnost eventuálního přezkumu zákonnosti jejich postupu.

Konečně v rámci 13. kongresu Mezinárodní společnosti pro trestní právo, který se konal v roce 1984 v Káhiře, byla skloňována zásada oportunity (zde právě v podobě diskrečního oprávnění veřejného žalobce ukončit trestní stíhání) v souvislosti s hojně diskutovanou problematikou odklonů a možnostmi jejich využití v trestním řízení.⁶ Ani zde však nezazněly výraznější konkrétní závěry (alespoň jak se z textu zprávy o kongresu podává) stran uplatnění či neuplatnění této zásady.

Na tomto místě lze učinit dílčí závěr, že zásada oportunity je v posledních sedmdesáti letech v globálním rozměru vnímána teorií trestního práva

⁵ Ibid, s. 300.

⁶ BLANCO CORDERO, I., DE LA CUESTA, J. L. (eds.). Resolutions of the Congresses of the International Association of Penal Law (1926 2014) [online]. s. 341 [cit. 29. 10. 2016]. Dostupné z: <<http://www.penal.org/sites/default/files/RIDP86%201-2%202015%20EN.pdf>>.

jako značně zajímavé, komplexní, avšak po obsahové stránce pouze povrchně diskutované téma. Jedním dechem je však třeba dodat, že debata na takovéto úrovni přijetí bližších závěrů *per definitionem* ani nedovoluje, a proto závěr 9. kongresu Mezinárodní společnosti pro trestní právo, totiž že je třeba zabývat se především *jednotlivými korektivy* uplatňovanými v rámci trestněprávních úprav založených na zásadě legality či oportunity, můžeme na této úrovni debaty označit za stěžejní. Vedle toho případná myšlenka přenesení zásady oportunity (jako vůdčí ideje) do právních řádů většiny zemí je – s ohledem na nejen právní, ale historický a společenský rámec, který je v řadě z nich naprosto odlišný – proto přes svoji lákavost předem odsouzena toliko na úroveň akademických úvah.

1.2 Mezinárodněprávní dokumenty v rámci evropského prostoru

Neúspěch snah o nalezení konsensu ohledně míry v jaké by měla být zásada oportunity uplatňována v celosvětovém měřítku, zcela jistě tkví v přílišné *globálnosti* této myšlenky. Přeneseme-li se však na podstatně užší úroveň – na úroveň států Rady Evropy, potažmo Evropské unie – zjistíme, že ani zde nejsou snahy o určitou aproximaci míry uplatňování uvedené zásady zcela úspěšné. Lze přitom zmínit, že evropský kontinent byl svědkem diskuzí o přednostech a nevýhodách protichůdných zásad oportunity a legality bezmála již od 19. století.⁷

Stěžejním dokumentem Rady Evropy z hlediska uplatňování zásady oportunity je Doporučení č. R (87) 18 o zjednodušení trestního řízení. Uvedený dokument předně vybízí k představení zásady oportunity, resp. diskrerce veřejného žalobce ohledně zahájení trestního stíhání (*discretionary prosecution*) v těch zemích, kde tomu tak doposud není a kde to umožňuje jejich ústavněprávní rámec a historický (právní) vývoj. V případě zemí, kde tato zásada již je v praxi uplatňována, pak nabádá k její *extenzi*. Nedovoluje-li přijetí zásady oportunity v některé zemi právě její *ústavněprávní rámec* či *domácí historický vývoj*, doporučení nabádá k přijetí takových prostředků, které budou sledovat dosažení obdobného cíle (tedy nezahájení trestního stíhání

⁷ LUNA, E., WADE, M. (eds.). *The Prosecutor in Transnational Perspective*. New York : Oxford University Press, 2012, p. 383.

tam, kde není na jeho vedení obecně vzato veřejný zájem), avšak právě za současného respektování domácího právního prostředí. Za prostředky, které sledují dosažení obdobného cíle jako zásada oportunity, přitom doporučení označuje institut *souhlasu poškozeného*⁸ a dále *možnost soudu zastavit trestní stíhání ze stejných důvodů jako je tomu v případě diskrečního oprávnění státního zástupce* (který by pro jejich existenci trestní řízení vůbec nezahajoval)⁹. Lze proto říci, že doporučení v mnoha ohledech navazuje na závěr 9. kongresu Mezinárodní společnosti pro trestní právo, když do značné míry konkretizuje právě zmiňované korektivy, jež mají být uplatňovány v rámci systémů založených na zásadě legality tak, aby došlo k odstranění příliš formalizované kriminalizace protiprávního jednání, které by v právních řádech založených na zásadě oportunity vedlo k nezahájení trestního stíhání právě z důvodu absence veřejného zájmu.

Druhým dokumentem, který se této oblasti (byť spíše okrajově) rovněž dotýká, je Doporučení č. R (2000) 19 o úloze veřejné žaloby v systému trestní justice. Uvedené se věnuje především postavení veřejných žalobců a doplňuje tak – byť ne úmyslně – závěry uvedené stran korektivů zásady legality ve vztahu k zásadě oportunity. Klade totiž důraz na zajištění nezávislosti postavení státního zástupce a vyzdvihuje požadavek zajištění ochrany před zneužitím diskrečního oprávnění.

Opět lze proto učinit dílčí závěr, že i na evropské úrovni je těmto dvěma zásadám věnován určitý prostor, přičemž s ohledem na skutečnost, že se jedná o podstatně užší okruh států, resp. právních řádů, než jaký je předmětem zkoumání Mezinárodní společnosti pro trestní právo, je zde více prostoru pro bližší zkoumání jednotlivých korektivů toho či onoho systému, v důsledku čehož došlo k formulování bližších doporučení. Již na první pohled je však zřejmé, že tyto neprotěžují jednu zásadu na úkor druhé, ale v případě zásady legality spíše hledají alternativy k zásadě oportunity, které budou právním řádům založeným na zásadě legality vlastní, případně, které s těmito nebudou přinejmenším v rozporu.

⁸ Tento se v českém trestním procesu již uplatňuje, avšak je otázkou do jaké míry lze uvažovat o jeho rozšíření nad okruh poškozených, kteří by mohli jako svědci v trestním řízení proti osobě obviněného odeprít výpověď (srov. § 163 odst. 1 TR).

⁹ Srov. v české právní úpravě § 188 odst. 1 písm. c), odst. 2 TR ve vztahu k soudu při předběžném projednání obžaloby a § 223 odst. 2 TR.

1.3 Vliv mezinárodněprávních dokumentů na zkoumanou oblast v evropském prostoru

Nejčastěji skloňovaným mezinárodněprávním dokumentem ve spojitosti se zásadou oportunity trestního stíhání je s ohledem na shora uvedené bezesporu Doporučení č. R (87) 18 o zjednodušení trestního řízení. Otázka zefektivňování trestního procesu se totiž stala v ostatních desetiletích často diskutovanou, v souvislosti s čímž lze v Evropě vysledovat fenomén *fascinace zásadou oportunity trestního stíhání* jakožto jedním z osvědčených účinných prostředků boje s přetíženou trestní justicí.

Trestní řízení některých států evropského kontinentu (jelikož tato zásada je vlastní zejména pro země *common law*) je ovládáno zásadou oportunity (Belgie, Francie, Nizozemí), nicméně ve většině z nich je vůdčí zásadou legalita trestního stíhání. Mnohé trestní řády těchto států však ve snaze odbřemenit vlastní systém trestní justice přijímají početné výjimky z této zásady, samotnou protichůdnou zásadu oportunity nevyjímaje.¹⁰ Ideálním příkladem v tomto směru je Německo, které již ve 20. letech 20. století zakotvilo možnost veřejného žalobce zastavit trestní stíhání u méně závažných trestných činů z důvodu nepatrné viny pachatele a nedostatku veřejného zájmu na trestním stíhání. Podle vyjádření mnohých teoretiků je německý trestní proces u této kategorie trestných činů (tzv. *Vergehen*) již fakticky veden zásadou oportunity trestního stíhání.¹¹ O necelé století později tento trend následovalo i Rakousko, které uplatňuje oportunitní „výjimku“ ze zásady legality s ohledem na ustanovení § 191 odst. 1 rakouského trestního řádu (konstruovaného obdobně jako § 153 odst. 1 německého trestního řádu) od roku 2008. Podíváme-li se na účinnost zavedení zásady oportunity do jinak (oficiálně) legalitou ovládaných trestních procesů, tak lze konstatovat, že před soudy se dostává skutečně jen velmi malý zlomek případů stíhaných veřejnými žalobci – v Německu v průměru 12 %, v Rakousku 13 %. Na druhou stranu je paradoxní, že např. v Nizozemí, jehož trestní řízení je postaveno výhradně na zásadě oportunity (§ 167 odst. 2 nizozemského trestního řádu), se před trestní soudy dostává z přípravného řízení více než polovina trestních případů. Tyto rozdíly nicméně spatřujeme spíše v nastavení trestní politiky té které země, přičemž preferuje-li se rychlé vyřízení věci,

¹⁰ LUNA, op. cit., p. 38.

¹¹ DUBBER, D. M., HÖRNLE, T. *Criminal Law: A Comparative Approach*. Oxford : University Press, 2014, p. 289.

zásada oportunity tomu může být výrazně nápomocna (srov. kupř. Francii s 9 % a Belgií s pouhými 5 % případů, které tvoří soudní nápad z celkového počtu trestně stíhaných věcí).¹²

Trendu zefektivňování trestní justice se nevyhnula ani Česká republika, která od roku 2002 připoustí oportunitní výjimku ze zásady legality v § 172 odst. 2 písm. c) TŘ pro fázi po zahájení trestního stíhání a od roku 2010 s ohledem na § 159a odst. 4 TŘ rovněž pro fázi před zahájením trestního stíhání, takže státní zástupce na základě zde specifikovaných důvodů ani nemusí zahajovat trestní stíhání. Český trestní proces se od 90. let 20. století v mnohém inspiruje z angloamerických právních úprav, přičemž důvodem zakotvení zmíněného oportunitního prvku byla bezmála i snaha zákonodárce odbřemenění trestní justice. Nicméně při pohledu na shora načrtnuté statistiky je Česká republika daleko za státy „oficiálně i neoficiálně“ uplatňujícími zásadu oportunity trestního stíhání, jelikož až 73 % trestních věcí se dostane do stadia řízení před soudem. Jak jsme již naznačili, tyto statistiky nemusí vypovídat pouze o správné či nesprávné aplikaci zásady oportunity/oportunitních výjimek ze zásady legality, ale ovlivňuje je zajisté i celková vnitrostátní trestněprávní „kultura“, která se nemusí ztotožňovat s rychlým vyřizováním věcí oportunitní cestou. V prostředí České republiky však podstatnou příčinu těchto statistických výsledků spatřujeme rovněž v další skutečnosti mající historické pozadí.

Zásadu oportunity trestního stíhání totiž nutno vnímat v komplexním systematickém pojetí. Není „pouhou“ základní zásadou trestního řízení, ale plní také úlohu tzv. procesního korektivu trestního bezpráví¹³, což znamená, že některé trestní řády ji přijaly, aby se vyhnuly přílišné tvrdosti zákona v případech, kdy konkrétní okolnosti neodůvodňují trestní postih a formální aplikace trestněprávních norem by tak mohla mít kontraproduktivní nespravedlivé důsledky. V českém trestním řízení se již v dávnější minulosti začaly z obdobných důvodů takové oportunitní výjimky uplatňovat.¹⁴ Zlom

¹² Jedná se o statistiky za období 2007 – 2011. Viz European Institute for Crime Prevention and Control. *European Sourcebook of Crime and Criminal Justice Statistics* [online]. Helsinky: Hakapaino Oy, 2014, 118 s. [cit. 30. 10. 2016]. Dostupné z: http://www.heuni.fi/material/attachments/heuni/reports/qrMWoCVTF/HEUNI_report_80_European_Sourcebook.pdf

¹³ Srov. např. PIPEK, J. Formální pojetí trestného činu a princip oportunity. *Trestněprávní revue*. 2004, č. 11, s. 314.

¹⁴ KANDOVÁ, K. Historický exkurs do uplatňování zásady legality a oportunity v trestním řízení. In: LENHART, M., GIBA, M. (eds.). *Mílniky práva v stredo európskom priestore 2016*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2016, s. 337-338.

nastal až s účinností socialistických trestněprávních kodexů, které zásadu oportunity jakožto buržoazní imperialistický produkt zavrhly a její funkci v podstatě nahradil korektiv v rovině trestního práva hmotného zakotvený v § 3 odst. 4 zákona č. 140/1961 Sb., trestního zákona. České trestní právo následně na materiální korekci trestního bezpráví setrvalo i přes rekodifikační snahy normotvůrce o přechod na formální pojetí trestného činu, když ustanovení § 12 odst. 2 zákona č. 40/2009 Sb., trestního zákoníku (dále jen „TZ“) ukotvuje materiální korektiv „převlečený do kostýmu“ zásady subsidiarity trestní represe. Vezmeme-li v potaz tyto historické souvislosti, tedy že české orgány aplikující trestní právo jsou více než půlstoletí zvyklé na korekci trestního bezpráví prostřednictvím hmotněprávních norem a nejsou-li v konkrétním případě dány výjimečné okolnosti odůvodňující aplikaci materiálního korektivu, státní zástupce (předtím prokurátor) za předpokladu dostatečného skutkového a právního podkladu věc s ohledem na zásadu legality stíhá. Taktéž teoreticky vzato, pokud je čin tak společensky škodlivý, že prošel „filtrem“ dostatečné společenské nebezpečnosti/škodlivosti a konkrétní okolnosti případu nasvědčují tomu, že je odůvodněn trestní postih, je zcela logické, že orgány činné v trestním řízení, které mají zakořeněnou zásadu legality, budou daného pachatele stíhat. Tento fenomén dvojité korekce trestního bezpráví je navíc umocněn skutečností, že české trestní právo stanovuje pro oba korektivy téměř totožná kritéria.¹⁵

S ohledem na uvedené vyvstává otázka, zda je přítomnost zásady oportunity potřebná a vhodná v každém modelu trestního řízení. Vrátime-li se zpátky k mezinárodněprávním podkladům, žádný z nich neříká „oportunita za každou cenu“, ale s vědomím toho, že oportunita obnáší nespočetné výhody efektivnosti trestního stíhání, tyto dokumenty pouze pobízejí k tomu, aby tam, kde je trestní řízení historicky spjata spíše se zásadou legality, byly přijímány prostředky s obdobnými účinkami jako zásada oportunity. Takovým prostředkem je podle našeho názoru zcela jistě i materiální ko-

¹⁵ Důvodová zpráva k zákonu č. 40/2009 Sb. odkazuje ve spojitosti s chybějícími kritérii pro určování „dostatečné společenské škodlivosti trestného činu“ ve smyslu § 12 odst. 2 TZ analogicky na § 39 odst. 2 TZ, který vymezuje hlediska povahy a závažnosti trestného činu rozhodující pro individualizaci trestu (význam chráněného zájmu, který byl činem dotčen, způsob provedení činu a jeho následky, okolnosti, za kterých byl čin spáchán, osoba pachatele, míra jeho zavinění a jeho pohnutka, záměr nebo cíl). Tato jsou téměř shodná s kritérii (ne)účelnosti trestního stíhání podle § 172 odst. 2 písm. c) TR (význam a míra porušení nebo ohrožení chráněného zájmu, který byl dotčen, způsob provedení činu a jeho následek, okolnosti, za nichž byl čin spáchán, chování obviněného po spáchání činu).

rektiv trestního bezpráví. Disponuje-li trestněprávní úprava postavená na zásadě legality hmotněprávní korekcí, není důvod do ní bez rozmyslu zavádět ještě korekci procesní, a už vůbec ne založenou na stejných kritériích. Domníváme se, že to je řešením jednak nesystematickým a jednak způsobujícím faktickou obsoletnost oportunitního ustanovení v české trestněprocesní praxi.

2 VLIV ZÁSADY OPORUNITY NA MOŽNOSTI UNIFIKACE TRESTNÍHO PRÁVA V EVROPSKÉM PROSTORU

V této stati pouze stručně uvedeme naše úvahy o *unifikovaném trestním právu* ve dvou hypotetických rovinách. První z nich je vlastně současná situace, když majorita trestněprávních úprav evropských států je ovládána zásadou legality trestního stíhání, byť v některých z nich fakticky převládá zásada oportunity a menší zlomek zemí je normativně postaven na oportunitní zásadě. Za takového stavu si nedovedeme představit, že by trestní právo v Evropě mělo být aplikováno jednotně, neboť se jedná o velice zásadní otázku předurčující realizaci trestního práva. Některé jeho oblasti jsou řekněme „unifikovatelnější“, např. otázka zajištění minimálních standardů ochrany lidských práv v trestním řízení, k nimž jsou státy zavázány Úmluvou o ochraně lidských práv a základních svobod. Nicméně jen stěží si lze představit bezproblémovou jednotnou podobu trestního řízení v Evropě, pokud (zjednodušeně řečeno) v případě stejného modelového případu by některé státy tento stíhaly a některé z důvodu zásady oportunity nikoliv. Na tomto místě je vhodné zmínit zkušenost nynějšího Nejvyššího státního zástupce České republiky z doby jeho působení v Nizozemí, jehož trestní proces (jak již shora uvedeno) je ovládán zásadou oportunity. Po vykradení jeho osobního automobilu se u policejního orgánu nemohl domoci jakékoli reakce s tím, že byl odkázán na možnost vyřízení krádeže „subsidiárně“ prostřednictvím pojišťovny, přičemž ochota policistů alespoň zdokumentovat daný případ se dostavila až po tom, co se blíže obeznámili s jeho identitou. Opět si tudíž třeba uvědomit zásadní rozdíly stran zásady oportunity a legality trestního stíhání nejen v teoretické rovině, ale zejména v reálném přístupu

orgánů aplikujících tato teoretická východiska, protože chování aplikační praxe je hluboce zakořeněnou záležitostí.

Druhá námi reflektovaná hypotetická rovina vychází z předpokladu, že by se ve všech evropských zemích zavedla zásada oportunity trestního stíhání. Zde je nutno poukázat na skutečnost, že tato zásada může být v jednotlivých trestněprávních úpravách založena na různých kritériích, přičemž pro teoretické účely je možno ji zobecnit jako „veřejný zájem na trestním stíhání“. Bližší hlediska pro determinaci tohoto *neurčitého pojmu* nejsou vždy výslovně stanovena, avšak není-li v některých státech dán legislativní podklad, existují různé směrnice¹⁶, které taková hlediska veřejného zájmu v konkrétním státě (minimálně demonstrativně) určují. Není jistě přehnaným tvrzením, že každý suverenní stát má svou vlastní *policy* a obsah pojmu veřejný zájem se tudíž může, i v rámci demokratických států Evropy, podstatně lišit. Domníváme se proto, že zásada oportunity trestního stíhání by se i za předpokladu, že by ovládala všechny evropské trestní procesy, aplikovala v jednotlivých státech odlišně a opět by docházelo k tomu, že modelově stejný případ by některé země s ohledem na jejich kritéria veřejného zájmu posoudily jako „trestuhodný“ a vedly by trestní stíhání, zatímco jiné nikoliv. Jediným řešením této bezvýchodiskové situace by podle našeho názoru bylo vytvoření unifikovaných kritérií „evropského veřejného zájmu“, to je nicméně myšlenka ryze *utopistického* charakteru.

ZÁVĚR

Předkládaný příspěvek měl za cíl představit mezinárodněprávní dokumenty zabývající se zkoumanou zásadou oportunity trestního stíhání a následně analyzovat jejich vliv na trestní řízení evropských států a *vice versa* se zamyslet nad vlivem těchto zásad na možnosti unifikace trestního práva v evropském prostoru. Jakkoli je zásada oportunity trestního stíhání institutem s významnými výhodami zejména stran zefektivnění trestního řízení, není „vhodná“ pro všechny trestněprávní řády evropského kontinentu, z nichž většina je původně postavena na protichůdné zásadě legality trest-

¹⁶ Kupř. jsou tyto důvody vymezeny národními směrnici vydanou nejvyšším orgánem nizozemské veřejné žaloby (Board of Prosecutors-General) za účelem sjednocení postupů jednotlivých žalobců ve státě.

ního stíhání. Při úvahách o jejím zavedení do takových právních řádů je nutno zevrubně přihlížet ke „zvyklostem“ té které aplikační praxe a systematicky též k nastavení trestního práva hmotného za současného připomenutí obsahu mezinárodněprávních dokumentů, které sice vyzdvihují benefity oportunitního trestního stíhání, nicméně poukazují i na možnost přijímání obdobných prvků do trestních procesů založených na legalitě trestního stíhání. Zároveň jsme dospěly k závěru, že analyzovaná oblast trestního práva procesního a její rozmanitost v evropském prostoru jsou výraznou překážkou případných snah o unifikaci trestního práva v Evropě.

Seznam literatury

1. BLANCO CORDERO, I., DE LA CUESTA, J. L. (eds.). Resolutions of the Congresses of the International Association of Penal Law (1926 2014) [online]. 213 p. [cit. 29. 10. 2016]. Dostupné z: <<http://www.penal.org/sites/default/files/RIDP86%201-2%202015%20EN.pdf>>.
2. DUBBER, D. M.; HÖRNLE, T. *Criminal Law: A Comparative Approach*. 1. vydání. Oxford: University Press, 2014. 671 s. ISBN 978-0-19-958960-9.
3. European Institute for Crime Prevention and Control. *European Sourcebook of Crime and Criminal Justice Statistics* [online]. Helsinki: Hakapaino Oy, 2014. 409 s. [cit. 30. 10. 2016]. Dostupné z: http://www.heuni.fi/material/attachments/heuni/reports/qrMWoCVTF/HEUNI_report_80_European_Sourcebook.pdf
4. FENYK, J. Zásada legality nebo opportunity v novém trestním řízení? In: DÁVID, R., SEHNÁLEK, D., VALDHANS, J. (eds.). *Dny práva – 2010 – Days of Law*. Brno : Právnická fakulta Masarykovy univerzity, 2010. s. 25 – 33. [online]. [cit. 29. 10. 2016]. ISBN 978-80-210-5305-2. Dostupné z: <https://www.law.muni.cz/sborniky/dny_prava_2010/files/sbornik/sbornik.pdf>.
5. KANDOVÁ, K. Historický exkurs do uplatňování zásady legality a opportunity v trestním řízení. In: LENHART, M., GIBA, M. (eds.). *Milníky práva v stredoeurópskom priestore 2016*. Bratislava : Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2016, s. 336 – 344. ISBN 978-80-7160-414-3.
6. LUNA, E., WADE, M. (eds.). *The Prosecutor in Transnational Perspective*. New York : Oxford University Press, 2012. 471 s. ISBN 978-0-19-984480-7.

7. PIPEK, J. Formální pojetí trestného činu a princip oportunity. *Trestně-právní revue*, roč. 3, 2004, č. 11, s. 309 – 320. ISSN 1213-5313.
8. ŠÁMAL, P. , MUSIL, J., KUCHTA, J. a kol. *Trestní právo procesní*. 4. přepracované vydání. Praha : C. H. Beck, 2013. 1053 s. ISBN 978-80-4700-496-4.

NOVÉ OPATRENIA EURÓPSKEJ ÚNIE NA PREDCHÁDZANIE DAŇOVÝM ÚNIKOM A PRANIU ŠPINAVÝCH PEŇAZÍ – TRESTNOPRÁVNE ASPEKTY

NEW MEASUREMENTS OF EUROPEAN UNION FOR PREVENTION OF TAX EVASION AND MONEY LAUDERING – CRIMINAL ASPECTS

JUDr. Jana Klesniaková – JUDr. Michaela Machová

Právnická fakulta, Masarykova univerzita, Brno

Abstrakt: Boj proti daňovým únikom a proti praniu špinavých peňazí predstavuje významné výzvy pre Európsku úniu. Hlavne po teroristických útokoch v roku 2015, 2016 a po úniku súborov, známych ako Panamské dokumenty, z databázy právnickej firmy Mossack Fonseca, Európska Komisia posilňuje pravidlá Európskej únie s cieľom zvýšiť daňovú transparentnosť nadnárodných firiem a trustov, zefektívniť odhalovanie a postihovanie prania špinavých peňazí a zabezpečiť výmenu informácií medzi jednotlivými orgánmi členských štátov Európskej únie. Výsledkom sú návrhy nových opatrení EÚ na posilnenie boja proti daňovým únikom a praniu špinavých peňazí rozobraté v príspevku.

Abstract: The combat tax evasion and money laundering introduces a significant challenges for the European Union. Mainly, after the terrorist attacks in 2015 and 2016 and the leak of files, known as the „The Panama Papers“, from the database of the offshore law firm Mossack Fonseca, European Commission strengthens the EU rules with the aim to increase transparency requirements for multinationals and trusts, to make the detection and prosecution of money laundering more effective and to ensure the exchange of information between the several authorities of the Member States of the European Union. Some legislative proposals for new EU measures to strengthen the fight against tax evasion and money laundering are result, which are described in this contribution.

Kľúčové slová: Daňové úniky; daňový raj; agresívna daňová optimalizácia (legálny daňový únik); daňová transparentnosť; daňové zaťaženie; nadná-

rodná spoločnosť; pranie špinavých peňazí; štvrtá smernica na boj proti praniu špinavých peňazí

Key words: Tax evasion; Tax haven; Tax avoidance; Tax transparency; Tax burden; Multinational; Money Laundering; Fourth Anti-Money Laundering Directive

ÚVOD

Hľadanie účinných a primeraných legislatívnych opatrení na predchádzanie a eliminovanie daňových únikov a prania špinavých peňazí predstavovalo a neustále predstavuje výzvy pre vnútroštátne právne systémy členských štátov Európskej únie, pre Európsku úniu samotnú, ako aj pre medzinárodné organizácie, napríklad OECD. Vzájomnú prepojenosť nelegálnych daňových únikov a prania špinavých peňazí pochádzajúcich aj z daňových únikov deklaruje jednak existencia krajín so zvýhodneným daňovým režimom, resp. bez daňového zaťaženia (označovaných aj termínom „daňové raje“) a nimi ponúkané možnosti optimalizácie daňových povinností a ukrývania majetku a peňazí nerezidentom, a jednak už aj únijne deklarovaná predikatívnosť daňových trestných činov v oblasti trestného činu prania špinavých peňazí.

Vzhľadom na postupnú globalizáciu a nárast počtu nadnárodných spoločností, na jednoduchý presun kapitálu medzi krajinami, na anonymitu vlastníckych a finančných pomerov ponúkaných legislatívami daňových rajov začala odborná pozornosť venovaná daňovým únikom a praniu špinavých peňazí narastať a hľadanie právnych riešení na eliminovanie ich rozsahu sa zintenzívnilo. Udalosti posledného roka, v podobe teroristických útokov v Bruseli a v Paríži v roku 2015 a v Nice v roku 2016, či únik informácií o menách verejne známych ľudí zapojených do vlastníckych a riadiacich štruktúr offshore spoločností či informácií o počte zaregistrovaných takýchto spoločností v krajinách označovaných ako daňové raje – Panama Papers, Bahama leaks – v roku 2016, však odhalili nedostatočnosť doposiaľ realizovaných postupov a neúčinnosť právnych nástrojov v boji proti daňovým únikom a praniu špinavých peňazí. Hrozba opakovania, pokračovania či rozširovania uvedených nelegálnych či spoločensky nežiaducich aktivít, a hlavne rozsah negatívnych následkov s nimi spojených, podnietila aj snahy o efektívnejší a urýchlený postup Európskej Komisie k hľadaniu, formovaniu

a uplatňovaniu zjednocujúcej spolupráce medzi členskými štátmi Európskej únie za účelom eliminovania daňových únikov a prania špinavých peňazí na európskej úrovni. Cieľom je harmonizovať legislatívny rámec a vyšetrovacie postupy orgánov verejnej moci, transponovať ich do smerníc a následne ich obsah implementovať do právnych poriadkov členských štátov Európskej únie. Aj takýmto spôsobom je možné budovať dôveru občanov Európskej únie v spravodlivosť a účinnosť národných právnych systémov členských štátov, ako aj únijnej legislatívy.

Predkladaný príspevok si kladie za cieľ stručne poukázať na hlavné európske výzvy v oblasti predchádzania daňovým únikom a prania špinavých peňazí. Príspevok sumarizuje a následne odborne hodnotí aktuálne právne nástroje Európskej únie, ktoré zakotvujú nové právne riešenia pre vzájomnú spoluprácu a koordinovaný postup členských štátov Európskej únie nielen v oblasti represie, ale aj v oblasti prevencie príčin vzniku daňových únikov a prania špinavých peňazí.

1 DAŇOVÉ ÚNIKY

Daňové úniky predstavujú významný zásah do objemu príjmov štátneho rozpočtu každej krajiny. Participujú na deficite verejných financií, oslabujú plnenie daňových povinností daňovými subjektmi voči štátu či už v rámci legálnej daňovej optimalizácie, alebo porušením daňových či trestnoprávnych predpisov a môžu byť využívané na páchanie trestnej činnosti. K daňovým únikom totiž dochádza z rôznych dôvodov. Daňové subjekty sa snažia prostredníctvom únikov na daniach obohatiť či ušetriť finančné prostriedky zo zákona určené na plnenia daňových povinností, avšak často sa stávajú prostriedkom na financovanie nelegálnych aktivít. Ako príklad možno uviesť aktuálne slovenskými médiami prezentovaný a Kriminálnym úradom finančnej správy preverovaný prípad pravdepodobného zneužitia neoprávnene uplatnených a vyplatených nadmerných odpočtov dane z pridanej hodnoty slovenským rezidentom sýrskeho pôvodu na financovanie teroristickej skupiny Islamský štát. Vyšetrovanie pravdivosti uvedených skutočností stále prebieha.¹ Aj preto

¹ Možné financovanie IS zo Slovenska daniari preverujú, prípad nie je uzavretý z 29.10.2016 [online]. TASR [cit. 30.10.2016]. Dostupné z: <http://openiazoch.zoznam.sk/cl/171648/Mozne-financovanie-IS-zo-Slovenska-daniari-preveruju-pripad-nie-je-uzavrety>.

sa možno vyhýbať plateniu daní legálne, teda optimalizovaním daňového zaťaženia využívaním zákonných medzier v platnom daňovom systéme alebo nelegálne porušovaním právnych predpisov, a v tých závažnejších prípadoch daňových únikov aj páchaním daňovej trestnej činnosti ako súčasti hospodárskej kriminality.

Zvyšovanie rozsahu daňových únikov podporujú nielen nedostatočné legislatívne riešenia na národnej úrovni jednotlivých štátov, ale aj absencia harmonizácie právnej úpravy v oblasti riadneho výberu daní a zosúladenia procesného postupu daňových orgánov či orgánov činných v trestnom konaní na úrovni Európskej únie. Podľa odhadov sa každý rok v Európskej únii stráca 1 miliarda eur na daňových únikoch, čo zodpovedá sume vo výške približne 2 000 eur na každého európskeho občana každý rok bez toho, aby sa v reakcii na to prijali zodpovedajúce opatrenia.²

Hlavnou príčinou nárastu výšky odhadovaných medzinárodných daňových únikov nielen v rámci Európskej únie, ale aj v jednotlivých členských štátoch, je postupná globalizácia, a predovšetkým zakladanie nadnárodných spoločností a jednoduchý transfer podnikateľských aktivít a realizácia peňažných transakcií po celom svete. Medzinárodné spoločnosti využívajú rôznorodosť a nesúlad právnych systémov medzi členskými štátmi Európskej únie a benevolentnú úpravu tretích krajín so zvýhodneným daňovým režimom alebo krajín bez daňového zaťaženia práve na optimalizovanie svojich daňových povinností a vyhýbanie sa plateniu daní v krajine pôvodu, resp. na ukrývanie príjmov z nelegálnych aktivít alebo určených na financovanie nelegálnych aktivít.

Odhaľovanie a objasňovanie medzinárodných daňových únikov je veľmi náročné v prípadoch nadnárodných spoločností, pretože daňové subjekty postupujú veľmi prepracovane, sofistikovane a koordinovane v rámci organizovaných skupín s vysokými finančnými prostriedkami na utajovanie nelegálnych aktivít. Vzhľadom na nedostatočnú spoluprácu príslušných orgánov členských štátov Európskej únie a absenciu dohôd garantujúcich participáciu tretích krajín je efektívnosť odhaľovania, objasňovania medzinárodných daňových únikov či zistenia konkrétnych zodpovedných osôb minimálna. Z tohto dôvodu možno za významný faktor, ktorý má vplyv na množstvo a objem daňových únikov, označiť aj výšku rizika odhalenia daňových sub-

² STIERANKA, J. Aktivity Európskej únie v boji proti daňovým únikom. In: STIERANKA, J. (ed.). *Odhaľovanie daňových únikov a daňovej trestnej činnosti*. Plzeň : Aleš Čeněk, 2013, s. 41.

jektov a ich vyšetrovania, ktorá súvisí s vybavenosťou, dostupnosťou informácií a tiež motiváciou aparátu, ktorý sa venuje ich odhalovaniu a následne vyšetrovaniu.³ Preto sa skutočný objem strát vyplývajúcich z daňových únikov v európskom meradle len odhaduje a vyznačuje sa vysokou mierou latencie.

Okrem nedostatočne právne upravenej európskej spolupráce pri odhalovaní daňových únikov na úrovni Európskej únie sa ako výrazný nedostatok javia aj právne systémy členských štátov Európskej únie a prístup zákonodarcu k vymedzeniu právneho rámca na zabezpečenie riadneho výberu daní od daňových subjektov. V dôsledku stagnujúcej ekonomiky sa snaží štát zabezpečiť výpadok príjmov zo štátneho rozpočtu prostredníctvom zvyšovania daňových povinností. Avšak čím vyššie je daňové zaťaženie v krajine a zároveň čím horšie verejné služby za toto daňové zaťaženie sú poskytované občanom, čiže čím menšiu reciprocitu (protiuhodnotu) občanom štát ponúkne, tým je vyššia motivácia tak k nelegálnym daňovým únikom, ako aj k legálnej daňovej optimalizácii. Okrem zvyšovania daňových povinností prispieva k nárastu daňových únikov aj zložitá, neprehľadná a nestála právna úprava daňového systému⁴, ďalej mechanizmus zdanenia založený na báze dobrovoľnosti či mechanizmus kontroly prostredníctvom podávania daňových priznaní, čím sa vytvára priestor pre uvádzanie nepravdivých údajov.⁵ Kriminogénnym faktorom uskutočňovania daňových únikov môže byť aj neúčinná trestnoprávna úprava ohľadom nízkej miery odhalených daňových trestných činov a nízkeho počtu zistených páchatelov, ako aj schopnosť súdov odsúdiť zodpovedných vinníkov a uložiť im trest, ktorý naplní svoj účel v rámci preventívneho, ako aj represívneho pôsobenia. Primerané trestnoprávne sankcie za daňové trestné činy možno považovať za účinný právny prostriedok eliminácie daňových únikov na národnej úrovni.

V neposlednom rade môže významne prispievať k zvyšovaniu objemu daňových únikov aj ľahostajnosť a nezáujem verejnosti voči stúpajúcim stratám na príjmoch štátneho rozpočtu. Uvedené osoby môžu taktiež participovať

³ JENDROL, O., FECKOVÁ, L. Možnosti eliminácie daňových únikov. In: STIERANKA, J. (ed.). *Odhalovanie daňových únikov a daňovej trestnej činnosti*. Plzeň : Aleš Čeněk, 2013, s. 116.

⁴ TUŽINSKÝ, M., ŠANTA, J. Daňová optimalizácia ako legálny nástroj zníženia daňového zaťaženia verzus nelegálny daňový únik. In: *Justičná revue*, roč. 68, 2016, č. 8 – 9, s. 908.

⁵ STIERANKA, J., PRESPERÍNOVÁ, M. Daňové úniky a daňové trestné činy v Slovenskej republike. In: *Tezi XII mižnarodnoj naukovo-pratičeskoj konferenciji „Strategiji politiky bezpeki u XXI stolitti“*. Lviv: Lvivskij universitet biznesu ta prava, 2013, s. 106.

na odhaľovaní daňových únikov prostredníctvom rôznych podaní ohľadom neobvyklých obchodných, finančných transakcií či podávaním trestných oznámení. Preto treba verejnosť a jednotlivých pracovníkov verejných inštitúcií informovať o následkoch daňových únikov, o činnosti orgánov verejnej správy pri odhaľovaní daňových únikov, ako aj o existencii a význame krajín označovaných ako daňové raje.

1.1 Aktuálne nástroje Európskej únie na predchádzanie daňových únikov

Potreba spoločného a koordinovaného postupu na eliminovanie daňových únikov na úrovni Európskej únie sa zintenzívnila v marci 2016 najmä po úniku 11,5 milióna dokumentov ohľadom informácií o finančných investíciách klientov panamskej právnickej firmy Mossack Fonseca a ohľadom údajov o offshore spoločnostiach založených či zaregistrovaných v daňových rajoch. Odhalenie „Panama Papers“ ovplyvnilo záujem **Európskej Komisie** vypracovať nové opatrenia na predchádzanie daňových únikov, a to predovšetkým v oblasti zlepšenia daňovej transparentnosti v Európskej únii. Preto súbežne s navrhovanou novou právnou úpravou v oblasti prania špinavých peňazí, Európska Komisia publikovala **Komunikáciu o budúcich opatreniach na zlepšenie transparentnosti a boja proti nelegálnym daňovým únikom a agresívnemu daňovému plánovaniu**⁶ s Európskym parlamentom. Uvedená komunikácia sa sústreďuje:

- a) na posilnenie spolupráce medzi členskými štátmi Európskej únie na základe vytvorenia vhodného rámca pre automatickú výmenu informácií na úrovni Európskej únie. Od roku 2017 si budú všetky členské štáty automaticky vymieňať informácie medzi sebou navzájom o svojich cezhraničných daňových rozhodnutiach. Automatická výmena informácií medzi daňovými orgánmi je jedným z najúčinnějších nástrojov Európskej únie v tomto smere. Táto cezhraničná výmena informácií bola nedávno rozšírená na informácie o aktivitách nadnárodných spoločností pre daňové účely.
- b) na zlepšenie výmeny informácií o skutočnom vlastníkovi (Beneficial Ownership). Daňové orgány by tak na základe prístupu k informáciám

⁶ Communication on further measures to enhance transparency and the fight against tax evasion and avoidance, COM(2016) 451 final, Strasbourg, 5.7.2016. Dostupné na: <https://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/1/2016/EN/1-2016-451-EN-F1-1.PDF>.

- o skutočných vlastníkoch na národnej úrovni mohli výrazne prispieť k odhaleniu daňových únikov. Pre efektívny boj proti daňovým únikom a agresívnej daňovej optimalizácii sa však vyžaduje, aby transparentnosť vo výmene informácií o skutočných vlastníkoch bola cezhraničná. Malo by ísť o súčasť administratívnej spolupráce medzi daňovými orgánmi
- c) na posilnenie ochrany oznamovateľov/informátorov (whistle-blowers) daňových únikov a daňových podvodov, ktorí tak môžu rozhodujúcim spôsobom prispieť k zvýšenému odhaleniu podvodov a daňových únikov, ktoré pripravujú európske daňové orgány o oprávnené daňové príjmy. Prostredníctvom ochrany informátorov tak možno odhaľovať zlé hospodárenie a nezrovnalosti v súkromnom aj verejnom sektore a cezhraničnú korupciu, ktorá sa môže týkať vnútroštátnych alebo európskych finančných záujmov.

Uvedené opatrenia by mohli významne prispieť k prevencii neprehľadných a nezákonných postupov. Stabilné a účinné opatrenia v týchto oblastiach by Európskej únii mohli umožniť udržať svoju pozíciu na čele globálnej daňovej správy vecí verejných a inšpirovať svojich medzinárodných partnerov, aby zakotvili rovnaké opatrenia v záujme predchádzania daňovým únikom.

Európsky Parlament taktiež reagoval na odhalenie „Panama Papers“ a to tým, že 8. 6. 2016 hlasovaním zostavil vyšetrovací výbor (inquiry committee). Úlohou výboru je vyšetrovanie údajného porušenia úniijného práva a podozrení o zlom hospodárení pri uplatňovaní úniijného práva.⁷

V oblasti zakotvenia a následnej realizácie súboru účinných opatrení v boji proti praktikám právnických osôb vyhýbať sa daňovým povinnostiam či uskutočňovať agresívne daňové plánovanie s cieľom optimalizovať svoje daňové povinnosti je významný *návrh smernice na boj proti agresívnej daňovej optimalizácii z 28. 01. 2016*⁸. Neskôr bola prijatá *smernica Rady, ktorou sa stanovujú pravidlá proti praktikám vyhýbania sa daňovým povinnostiam, ktoré majú priamy vplyv na fungovanie vnútorného trhu*⁹ (ďalej

⁷ Tax Evasion News. In: *Eucrim* [online]. 2016, n. 2, p. 74 [cit. 20.09.2016]. Dostupné z: https://eucrim.mpicc.de/archiv/eucrim_16-02.pdf.

Europol. In: *Eucrim* [online]. 2016, n. 1, p. 6 [cit. 18.09.2016]. Dostupné z: https://eucrim.mpicc.de/archiv/eucrim_16-02.pdf.

⁸ Anti Tax Avoidance Directive COM(2016) 26 final, Brusel from 28 January 2016.

⁹ Directive (EU) 2016/1164 of 12 July 2016 laying down rules against tax avoidance practices that directly affect the functioning of the internal market.

len „Smernica 2016/1164“) Uvedené znenie smernice sa zameriava predovšetkým na situácie, keď daňovníci konajú v rozpore so skutočným účelom zákona a využívajú rozdiely medzi vnútroštátnymi daňovými systémami, aby znížili svoju daňovú povinnosť. Daňovníci môžu využívať nižšie daňové sadzby alebo dvojité odpočty, alebo môžu dosiahnuť, aby ich príjmy zostali nezdanené, tak že sa stanú odpočítateľnými v jednej jurisdikcii, pričom do základu dane sa nezahrnú ani v inej krajine. Hoci agresívna daňová optimalizácia ani vyhýbanie sa plateniu daní nemusí byť realizované daňovým subjektom nelegálne, v rozpore so zákonom, treba zdôrazniť, že uvedené praktiky daňových subjektov zasahujú do záujmov štátu na riadnom výbere daní a spôsobujú tak deficit verejných financií a na strane druhej, aj keď ide o legálnu snahu minimalizovať daňové zaťaženie, prax dokazuje, že v snahe znižovať daňovú povinnosť nie je medzi legálnym postupom využívajúcim medzery v zákone a nelegálnym postupom pri porušovaní platných právnych predpisov pevná hranica, ale skôr plynulý, často aj neúmyselný prechod. Návrh uvedenej smernice preto možno charakterizovať ako snahu o účinné preventívne opatrenie voči vzniku či rozširovaniu objemu daňových únikov.

S cieľom zabezpečiť na európskej úrovni riadne plnenie daňových povinností, ktoré majú priamy vplyv na fungovanie vnútorného trhu, sa touto smernicou stanovujú pravidlá proti vyhýbaniu sa daňovým povinnostiam právnických osôb v šiestich konkrétnych oblastiach: odpočítateľnosť úrokov, zdaňovanie pri odchode, doložka o prechode od metódy oslobodenia od dane k metóde započítania, všeobecné pravidlo proti zneužívaniu, pravidlá pre kontrolované zahraničné spoločnosti a rámec pre boj proti hybridným nesúrodým opatreniam (hybridný subjekt – osoba daňovníka, hybridný nástroj – platba).

V záujme zabezpečenia komplexnej ochrany pred zneužívaním daňovej optimalizácie a pred vyhýbaním sa daňovým povinnostiam, Komisia predložila **návrh smernice Rady, ktorou sa mení a dopĺňa Smernica (EÚ) 2016/1164, pokiaľ ide o hybridný nesúlad s tretími krajinami**¹⁰. Hybridné režimy sú veľmi rozšírené a majú za následok podstatné narušenie základu dane daňovníkov – právnických osôb v Európskej únii. Z toho dôvodu tento návrh stanovuje pravidlá proti tomuto druhu narušenia základu dane, avšak zahŕňa tretie krajiny, zatiaľ čo Smernica 2016/1164 zahŕňala len členské štáty Európskej únie.

¹⁰ Proposal for a COUNCIL DIRECTIVE amending Directive (EU) 2016/1164 as regards hybrid mismatches with third countries COM(2016) 687 final, Strasbourg, 25.10.2016.

1.2 Daňové raje

Jednu z možností realizácie daňových únikov poskytujú krajiny so zvýhodneným daňovým režimom, resp. bez daňového zaťaženia, ktoré sa označujú aj termínom „daňové raje“. Definícia pojmu „daňový raj“ resp. termínu „offshore jurisdikcia“ absentuje v únijnej legislatíve, avšak krajiny, ktoré možno označiť týmto termínom, možno určiť na základe štyroch popisných kritérií a podmienok vymedzených na úrovni OECD – žiadne alebo minimálne daňové sadzby, nedostatok transparentnosti najmä pri uplatňovaní právnych predpisov, nevykonávanie reálnej činnosti offshorovou spoločnosťou, nedostatočná výmena informácií z dôvodu veľmi prísnej úpravy daňového tajomstva a ochrany údajov ich daňovníkov.¹¹ Označenie konkrétnych štátov za daňové raje je dôležité najmä z dôvodu uplatňovania opatrení voči nim s cieľom zamedziť daňovým únikom.

Nárast počtu offshorových spoločností, ktoré zakladajú podnikatelia z členských štátov Európskej únie, je spôsobený obojstrannou výhodnosťou. Jednak podnikatelia môžu v daňových rajoch optimalizovať, resp. neplniť daňové povinnosti, zisky a príjmy nezdaňovať a ukrývať na účtoch v offshorových spoločnostiach alebo v offshorových bankách svoj majetok či príjmy, ktoré pochádzajú z nelegálnych aktivít (nelegálny obchod s ľuďmi, drogami) alebo príjmy, ktoré sa majú použiť na financovanie nelegálnych aktivít, napr. na financovanie terorizmu či na pranie špinavých peňazí. Na druhej strane, hoci daňové raje nepožadujú od nerezidentov plnenie daňových povinností alebo len v minimálnej miere, vlastníci offshorových spoločností sú povinní platiť ročne paušálne poplatky. Napríklad na Britských Panenských ostrovoch je takmer 40 % offshorových spoločností a okolo 27 tisíc obyvateľov. Ročný zisk z registrovaných daňových poplatkov predstavuje 160 miliónov dolárov, čo je približne 60 % príjmov miestnej vlády.¹² V dôsledku zakladania a registrovania offshorových spoločností dochádza k významným stratám príjmov štátneho rozpočtu ostatných krajín z dôvodu daňových únikov. Daňové raje však poskytujú priestor nielen pre agresívnu daňovú optima-

¹¹ ORAVCOVÁ, L. Daňové raje, daňové úniky a legalizácia príjmov z trestnej činnosti. In: STIERANKA, J. (ed.). *Odhalovanie daňových únikov a daňovej trestnej činnosti*. Plzeň : Aleš Čeněk, 2013, s. 24 - 25, 29.

¹² SZABOVÁ, FEDORKOVÁ, V. Potreba spoločného postupu členov Európskej únie vo vzťahu k daňovým rajom. In: STIERANKA, J. (ed.). *Odhalovanie daňových únikov a daňovej trestnej činnosti*. Plzeň : Aleš Čeněk, 2013, s. 17.

lizáciu, ale aj pre organizovaný zločin a pranie špinavých peňazí. Na základe uvedeného dôvodu, ako aj v dôsledku potreby na úrovni Európskej únie vypracovať zjednotené a harmonizované opatrenia na zníženie počtu daňových rajov a na zvýšenie daňovej transparentnosti daňových rajov a výmeny informácií v daňových záležitostiach postupne Európska únia prijíma konkrétne riešenia.

Uvedený proces harmonizácie sa na európskej úrovni zrýchlil v dôsledku únikov informácií v roku 2016. Po úniku informácií z právnickej firmy Mossack Fonseca 21. 9. 2016 unikli ďalšie informácie o firmách registrovaných v krajinách označovaných ako daňové raje, tentokrát na Bahamských ostrovoch (tzv. „Bahama Leaks“). Uvedené dokumenty získal nemecký denník „Süddeutsche Zeitung“. Novinári spojili informácie z „Panama Papers“ a „Bahamas Leaks“ a na adrese <<https://offshoreleaks.icij.org/>> vytvorili najväčšiu, verejne prístupnú databázu offshorových firiem registrovaných alebo založených v daňových rajoch s údajmi o majiteľoch.

Významnými právnymi opatreniami Európskej únie v boji proti daňovým únikom realizovaných prostredníctvom daňových rajov je:

- a) Smernica Rady 2011/16/EÚ z 15. februára 2011 o administratívnej spolupráci v oblasti daní a o zrušení smernice 77/799 / EHS¹³
- b) Dohoda o daňovej transparentnosti medzi Európskou úniou a Monakom (európsky tretí štát) uzavretá 12. 07. 2016.¹⁴ Na základe tejto dohody si budú automaticky vymieňať informácie o finančných účtoch rezidentov navzájom od roku 2018. Členské štáty tak budú prijímať informácie ako mená, adresy, daňové identifikačné číslo a dátum narodenia ich rezidentov s účtami v kniežatstve, ako aj ďalšie finančné informácie a zostatok na účte. Uvedená dohoda je posledná v sérii medzinárodných dohôd Európskej únie so Švajčiarskom, Lichtenštajnskom, San Marínom a Andorou.¹⁵
- c) Smernica Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2015/849 z 20. mája 2015 o predchádzaní využívaniu finančného systému na účely prania špina-

¹³ Uvedená smernica bola pozmenená smernicou Rady (EÚ) 2014/107/ EÚ z 9. decembra 2014 a smernicou Rady (EÚ) 2015/2376 z 8. decembra 2015.

¹⁴ European Commission – Press release. Fighting tax evasion: EU and Monaco sign new tax transparency agreement, 12 July 2016 [online] [cit. 19.9. 2016]. Dostupné z: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-16-2456_en.htm

¹⁵ European Commission – Press release. EU co-operation with European third countries and cooperation of Member States with the dependent and associated territories of the United Kingdom and the Netherlands [online] [cit. 19.9. 2016]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/taxation_customs/individuals/personal-taxation/taxation-savings-income/international-developments_en.

vých peňazí alebo financovania terorizmu (podrobne rozobraná v nasledujúcom texte)

1.3 Čiastkové závery

Hľadanie účinných opatrení na boj proti daňovým únikom je stále prioritou Európskej únie, predovšetkým Komisie. Keď Jean-Claude Juncker v júli 2014 kandidoval za predsedu Európskej Komisie v rámci svojho prejavu zdôraznil potrebu zintenzívniť úsilie Európskej únie v boji proti daňovým únikom a daňovým podvodom. Poukázal na nevyhnutnosť presadzovať administratívnu spoluprácu medzi daňovými orgánmi a dôležitosť prijatia spoločného konsolidovaného základu dane z príjmov právnických osôb na úrovni Európskej únie, ako aj dane z finančných transakcií.¹⁶ Aj Slovenská republika sa v rámci polročného predsedníctva Rady Európskej únie v roku 2016 zaviazala vynaložiť maximálne potrebné úsilie na riešenie daňových únikov a vyhýbania sa daňovým povinnostiam, na ochranu pred narušením daňového základu a presunom ziskov a na zlepšenie výmeny informácií.¹⁷ Z uvedeného vyplýva, že vôľa na predchádzanie daňovým únikom je, avšak jej realizácia už trochu zaostáva. Je pravdou, že eliminovať daňové úniky na európskej úrovni je mimoriadne náročné vzhľadom na sofistikovanosť postupu organizovaných skupín, na rozsiahlosť a komplexnosť daňového systému, na rôznorodosť a osobitosť jednotlivých národných legislatív.

Na základe vývoja predkladaných európskych opatrení na predchádzanie daňových únikov možno vyzdvihnúť snahu o zabezpečenie daňovej transparentnosti prostredníctvom výmeny informácií nielen v rámci členských štátov Európskej únie, ale aj s tretími štátmi. Ďalej dochádza na úrovni Európskej únie aj k prehĺbovaniu administratívnej spolupráce medzi daňovými orgánmi a k snahe právne podchytiť vyhýbanie sa daňovým povinnostiam, ktoré síce nemožno kvalifikovať ako nelegálne aktivity daňových subjektov,

¹⁶ Nový začiatok pre Európu: moja agenda pre zamestnanosť, rast, spravodlivosť a demokratickú zmenu. Politické usmernenia pre budúcu Európsku komisiu. Úvodné vyhlásenie na plenárnom zasadnutí Európskeho parlamentu z 15. júla 2014, s. 7 [online] [cit. 25.9. 2016]. Dostupné z: https://ec.europa.eu/priorities/sites/beta-political/files/pg_sk.pdf.

¹⁷ Napredovanie v strategickom programe – 18-mesačný program Rady (1. januára 2016 – 30. júna 2017) z 3. decembra 2015, s. 13 – 14, 18 [online] [cit. 25.9. 2016]. Dostupné z: <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-12396-2015-INIT/sk/pdf>.

avšak rozhodne sú nežiaduce z pohľadu záujmu štátu na riadnom výbere daní. Týmto legislatívnymi krokmi Európskej únie sa prispeje, napríklad k vytvoreniu pracovných miest a k rastu investícií v Európe.

Žiaľ, aj napriek snahám Európskej únie formovať opatrenia na elimináciu príčin vzniku daňových únikov, v poslednom období je transfer podnikateľských aktivít do daňových rajov a zakladanie offshorových spoločností na vzostupe. Je to dôsledok nielen minimálnych daňových sadzieb a možnosti maximalizácie ziskov a výnosov z investícií, ale aj dôsledok skutočnosti, že daňové úniky realizované prostredníctvom daňových rajov nepredstavujú harmonizovanú oblasť v rámci legislatívy Európskej únie. Absentuje teda spoločný a koordinovaný postup členských štátov v boji proti daňovým únikom, ku ktorým dochádza prostredníctvom daňových rajov. Členské štáty Európskej únie sa snažia minimalizovať možnosti daňových subjektov využívať rôznorodosť národných daňových systémov na optimalizovanie svojich daňových povinností. Možno konštatovať, že ide síce o riešenia, ktorých účinky sa prejavujú v dlhšom časovom horizonte, avšak rozhodne ide o posun správnym smerom. Treba však zintenzívniť uvedené úsilie Európskej únie ako aj členských štátov, popasovať sa s množstvom dôležitých otázok najmä v oblasti rozsahu harmonizácie procesných postupov vzájomnej spolupráce členských štátov a tiež v oblasti zjednocovania výkladov dôležitých pojmov, a to pri rešpektovaní osobitostí úprav právnych poriadkov členských štátov.

2 PRANIE ŠPINAVÝCH PEŇAZÍ

Pranie špinavých peňazí úzko súvisí s daňovými únikami, pretože páchatelia často potrebujú výnosy z daňových únikov zlegalizovať tak, aby sa mohli použiť vo finančnom systéme ako zdanlivo legálne. Navyše daňové trestné činy sú jedny z najčastejších predikatívnych trestných činov prania špinavých peňazí, tzn. že tieto dve trestné činnosti spolu neoddeliteľne koexistujú.

Problematika prania špinavých peňazí je jednou z oblastí trestného práva, ktorej Európska únia venuje osobitnú pozornosť, ide dokonca o európsky trestný čin.¹⁸ Ak by sa vytvoril európsky trestný kódex s cieľom harmonizovať trestnoprávne úpravy členských štátov, pranie špinavých peňazí

¹⁸ IVOR, J., KLIMEK, L., ZÁHORA, J. *Trestné právo Európskej únie a jeho vplyv na právny poriadok Slovenskej republiky*. Žilina : Eurokódex, 2013, s. 239 a nasl. ISBN 978-80-8155-017-1.

by v ňom bolo určite upravené aj regulované; ako už bol trestný čin prania špinavých peňazí zahrnutý aj v prvom pokuse o vytvorenie európskeho trestného kódexu *Corpus Juris 2000*¹⁹.

Pranie špinavých peňazí sa stáva stále viac sofistikovanejšou činnosťou (využívajúc prostriedky inovujúcich informačných technológií, virtuálnej meny, atď.) a Európska únia tak, ako aj členské štáty, musí mať a má pevný právny rámec na boj proti praniu špinavých peňazí. Nielen hmotnoprávny rámec, ale treba mať aj efektívne procesné prostriedky a orgány na odhaľovanie a potláčanie prania špinavých peňazí. Táto trestná činnosť má cezhraničný rozmer, preto si vyžaduje spájanie viacerých krajín na jej potlačenie. Hovoríme, že je vedený boj proti praniu špinavých peňazí na úrovni Európskej únie, ako aj na medzinárodnej úrovni.

2.1 Aktuálne nástroje Európskej únie na boj proti praniu špinavých peňazí

Základným predpisom je v poradí štvrtá smernica na boj proti praniu špinavých peňazí: *Smernica Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2015/849 z 20. mája 2015 o predchádzaní využívaniu finančného systému na účely prania špinavých peňazí alebo financovania terorizmu*²⁰ (ďalej len „Štvrtá smernica“), ktorá bola prijatá 20. 5. 2015 a sprísnila pravidlá a povinnosti týkajúce sa odhaľovania prania špinavých peňazí. Členské štáty EÚ majú čas na transpozíciu Štvrtej smernice do 26. 6. 2017.

Nekľudná situácia v Európe, konkrétne teroristické útoky v Paríži z 13. 11. 2015, vyvolali urgentné akcie inštitúcií EÚ na zlepšenie súčasnej legislatívy a zrýchlenie iniciatívy v boji proti praniu špinavých peňazí a financovaniu terorizmu. Komisia svoje návrhy spísala vo februári 2016 v *Akčnom pláne na posilnenie boja proti financovaniu terorizmu* (ďalej len „Akčný plán“).

Po ďalších útokoch v Európe v roku 2015 a 2016 (Brusel, Francúzsko), ako aj po úniku dokumentov „Panama papers“ sa boj proti praniu špina-

¹⁹ Bližšie pozri: FENYK, J., KLOUČKOVÁ, S. *Corpus Juris 2000: Trestněprávní ustanovení za účelem ochrany financí Evropské unie*. Brno : Sypták, 2001, 104 s.

²⁰ Smernica Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2015/849 z 20. mája 2015 o predchádzaní využívaniu finančného systému na účely prania špinavých peňazí alebo financovania terorizmu, ktorou sa mení nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) č. 648/2012 a zrušuje smernica Európskeho parlamentu a Rady 2005/60/ES a smernica Komisie 2006/70/ES.

vých peňazí, ako aj daňovým únikom, zintenzívňuje a zavádzajú sa niektoré dlho pripravované opatrenia. Okrem iného Komisia oznámila, že navrhne **niekoľko dodatkov k Štvrtej smernici**, ktorej ešte ani neuplynul čas na transpozíciu. Dňa 5. 7. 2016 Komisia už predložila návrhy s niekoľkými zmenami Štvrtej smernice.²¹

2.2 Najnovšie opatrenia a návrhy na posilnenie boja proti praniu špinavých peňazí, niektoré spoločné i na posilnenie boja proti daňovým únikom

- a) Komisia má v pláne **posilniť súčinnosti medzi bojom EÚ proti praniu špinavých peňazí a európskym pravidlám daňovej transparentnosti**, napr. tým že orgánom daňovej správy sa povolí prístup k vnútroštátnym informáciám o boji proti praniu špinavých peňazí, obzvlášť o skutočnom vlastníctve/ skutočnom majiteľovi a informáciám získaným s odbornou starostlivosťou. Toto opatrenie je už v legislatívnom procese ako novela smernice o administratívnej spolupráci.²²
- b) Plány Komisie zahŕňajú aj vytvorenie vhodného rámca pre automatickú výmenu informácií o „**skutočnom vlastníctve**“ na úrovni Európskej únie.²³ Išlo by o prepojenie národných centrálnych registrov umožňujúcich celo-úniový, jednoduchý a efektívny prístup k informáciám o skutočnom vlastníctve („beneficial ownership“). Tento plán možno nazvať smelým, pretože v prvom rade je potrebné, aby všetky členské štáty sami zhromažďovali takéto informácie, až v druhom kroku môžeme hovoriť o európskej výmene informácií.
- c) Štvrtá smernica rozšírila svoju pôsobnosť; medzi povinné subjekty zahrnula aj fyzické osoby a právnické osoby obchodujúce s tovarom, ak sa platby vykonávajú/ prijímajú **v hotovosti vo výške 10 000 eur** alebo viac, bez ohľadu na to či ide o jedinú operáciu alebo viac operácií. Teda znížil sa prah pri obchodovaní z 15 na 10 tisíc EUR, čím sa obmedzujú riziká spojené s hotovostnými platbami.

²¹ Money Laundering News. In: Eucrium [online]. 2016, n. 2, p. 73 etc. [cit. 17.09.2016]. Dostupné z: https://eucrium.mpicc.de/archiv/eucrium_16-02.pdf.

²² Tax Evasion News. In: Eucrium [online]. 2016, n. 2, p. 74 [cit. 17.09.2016]. Dostupné z: https://eucrium.mpicc.de/archiv/eucrium_16-02.pdf.

²³ Tamtiež.

- d) Štvrtá smernica zaviedla **hodnotenie rizík prania špinavých peňazí** a financovania terorizmu. Komisia bude od 26. 6. 2017 vypracovávať každé dva roky správu, v ktorej identifikuje riziká, t.j. oblasti vnútorného trhu, najrozšírenejšie prostriedky, atď.
- e) Zaviedla aj **identifikáciu vysokorizikových tretích krajín**, s tým že sa bude identifikovať právny a inštitucionálny rámec boja proti praniu špinavých peňazí a financovaniu terorizmu v tretej krajine, právomoci a postupy príslušných orgánov na odhaľovanie tejto trestnej činnosti. Komisia apeluje na zabezpečenie vysokej úrovne záruk pri finančných tokoch z vysokorizikových tretích krajín. V júli 2016 Komisia formálne už aj prijala zoznam „tretích krajín s vysokým rizikom“, tieto krajiny sa považujú za také, ktoré majú strategické nedostatky vo svojich režimoch na boj proti praniu špinavých peňazí a financovaniu terorizmu. Hlavným účelom tohto zoznamu je, aby sa zabránilo tomu, že niektoré podniky, ako banky, neaplikujú opatrenia zvýšenej povinnej starostlivosti o klienta voči FO, PO so sídlom vo vysoko rizikových krajinách, ako prostriedok na prilákanie zákazníkov. Bude to posudzované aspoň trikrát za rok a berú sa do úvahy odhady Finančnej akčnej jednotky (Financial Action Task Force – FATF).
- f) Sprisňujú sa aj **povinnosti povinných osôb** v zmysle Štvrtej smernice vo vzťahu ku klientovi, napr. zakáza sa viesť anonymné účty a anonymné vkladné knižky.
- g) Štvrtou smernicou sa zavádza **povinnosť podnikateľských subjektov a iných právnych subjektov** zaregistrovaných na území členského štátu získať a mať presné a aktuálne informácie o tom, kto ich **skutočne vlastní**, vrátane podrobností o držaných podieloch **konečných užívateľov výhod**. Malo by ísť o plný verejný prístup k registru skutočného vlastníctva/ majetku spoločností, (zverenia majetku, trustové spoločnosti týkajúce sa obchodných alebo biznis aktivít).
- h) Štvrtou smernicou sa **prehlbi spolupráca finančných spravodajských jednotiek**, príslušných orgánov, vnútroštátna spolupráca, cezhraničná spolupráca, ako aj spolupráca s európskymi orgánmi dohľadu a Komisiou, atď.²⁴ Možno očakávať aj rozšírenie právomocí finančných sprava-

²⁴ Smernica Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2015/849 z 20. mája 2015 o predchádzaní využívaniu finančného systému na účely prania špinavých peňazí alebo financovania terorizmu, ktorou sa mení nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) č. 648/2012 a zrušuje smernica Európskeho parlamentu a Rady 2005/60/ES a smernica Komisie 2006/70/ES.

vodajských jednotiek v Európskej únii a uľahčenie ich spolupráce; medzi novými právomocami bude napr. možnosť požadovať informácie od akéhokoľvek povinného subjektu. Aj v Akčnom pláne sa kladie dôraz na zlepšenie prístupu k informáciám a zefektívnenie spolupráce medzi finančnými spravodajskými jednotkami členských štátov Európskej únie.

- i) Významným krokom bolo, že 1. januára 2016 bola decentralizovaná počítačová sieť finančných spravodajských jednotiek (FIU) členských štátov, nazývaná **FIU.net, začlenená do EUROPOLU**. FIU.net podporuje príslušné orgány v rámci členských štátov EÚ v ich boji proti praniu špinavých peňazí a financovaniu terorizmu tým, že umožňuje výmenu informácií medzi FIU o finančných transakciách s cezhraničnou povahou. Teraz bude umožnené FIU.net, aby bolo kombinované s produktmi a službami Europolu. FIU bude schopná identifikovať spojenia medzi finančným spravodajstvom, ktoré oni zbierajú a kriminálnym spravodajstvom skladovaným v Europole.²⁵ Ide o dôležitý krok v operatívno-pátracej činnosti, najmä v prípade administratívnych typov spravodajských jednotiek, ktoré získajú prístup ku kriminálnym informáciám a dôjde k prepojeniu finančných a kriminálnych informácií.
- j) Komisia v Akčnom pláne navrhla zabezpečiť platformy **virtuálnej zmeňarne** rovnako ako **poskytovateľov opatrovníctva peňaženky**, aby aj tieto spadali do pôsobnosti Štvrtej smernice. Ďalej navrhuje riešiť riziká súvisiace s **virtuálnymi menami**, a to ukončením anonymity s takýmito výmenami. Ako povinné subjekty budú musieť aplikovať preventívne a ohlasovacie povinnosti v zmysle Štvrtej smernice. Poslanci Európskeho parlamentu vyzývajú na vytvorenie osobitných jednotiek, ktoré sa budú špecializovať na lepšie porozumenie novým technológiám virtuálnej meny, napr. Bitcoin.²⁶
- k) Komisia navrhuje začať riešiť financovanie terorizmu prostredníctvom anonymných **predplatných nástrojov**, ako sú napr. predplatné karty. Základom je minimalizácia anonymného používania predplatených kariet, a to znížením prahov (z 250 eur na 150 eur), dôsledkom čoho bude posilnená identifikácia a rozšírenie požiadavky na overenie zákazníka. Navyše anonymné predplatné karty vydané mimo EÚ budú môcť byť po-

²⁵ Europol. In: *Eucrim* [online]. 2016, n. 1, p. 6 [cit. 18.09.2016]. Dostupné z: https://eucrim.mpicc.de/archiv/eucrim_16-02.pdf.

²⁶ Money Laundering News. In: *Eucrim* [online]. 2016, n. 2, p. 73 etc. [cit. 17.09.2016]. Dostupné z: https://eucrim.mpicc.de/archiv/eucrim_16-02.pdf.

užitú v EÚ, ak sú v súlade s požiadavkami rovnocenné ako tie v Štvrtej smernici.²⁷

- l) V Akčnom pláne je zahrnutý návrh umožniť finančným spravodajským jednotkám EÚ **prístup k centralizovanej banke, registru platobných účtov** a k systému centrálného získavania dát.²⁸ Opäť v prvom rade treba zabezpečiť fungujúce centrálné národné registre bankových a platobných účtov, a následne funkčné centrálné systémy vyhľadávania údajov vo všetkých členských štátoch. Vhodné by sa javili automatizované centrálné registre alebo elektronické dátové vyhľadávacie systémy vo všetkých členských štátoch. Uvedeným opatrením by sa zvýšili možnosti finančných spravodajských jednotiek na identifikáciu držiteľov bankových a platobných účtov. V tomto prípade zasa naopak, išlo by o prepojenie FIU s informáciami z finančného sektora, čím by sa významne prepojili a rozšírili informácie najmä u policajných FIU.
- m) Dlhodobou opakovanou predstavou orgánov EÚ je **kriminalizácia prania špinavých peňazí komplexným spoločným vymedzením trestných činov prania špinavých peňazí a sankcií v celej Európskej únii**, čím by sa odstránili prekážky cezhraničnej justičnej a policajnej spolupráce v boji proti praniu špinavých peňazí.²⁹ V tejto súvislosti je však potrebné upozorniť na dôsledky takejto komplexnej harmonizácie určitého trestného činu v rámci EÚ a to, že by sa týmto členské štáty museli vzdať časti vlastnej suverenity v oblasti vymedzovania trestných činov. Pri úvahách o komplexnej kriminalizácii prania špinavých peňazí v celej EÚ netreba však zabúdať na rozdielne kultúrne, historické zázemie a právnu samostatnosť členských štátov, čo by spôsobovalo nemalé rozdiely a komplikácie, preto som v tejto predstave orgánov EÚ skôr skeptická.³⁰

²⁷ Tamtiež.

²⁸ European Commission: Action plan to strengthen the fight against terrorist financing, February 2016 [online] [cit. 20. 9. 2016]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/justice/criminal/files/aml-factsheet_en.pdf.

²⁹ Európska komisia: Komisia predstavuje akčný plán na posilnenie boja proti financovaniu terorizmu, Tlačová správa EK, 2016 [online] [cit. 20. 9. 2016]. Dostupné z: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-16-202_sk.htm.

³⁰ Money Laundering News. In: Eucrium [online]. 2016, n. 2, p. 73 etc. [cit. 17.09.2016]. Dostupné z: https://eucrium.mpicc.de/archiv/eucrium_16-02.pdf. European Commission: Action plan to strengthen the fight against terrorist financing, February 2016 [online] [cit. 20. 9. 2016]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/justice/criminal/files/aml-factsheet_en.pdf. Europol. In: Eucrium [online]. 2016, n. 1, p. 6 [cit. 18.09.2016]. Dostupné z: https://eucrium.mpicc.de/archiv/eucrium_16-02.pdf. Smernica Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2015/849 z 20. mája 2015 o predchádzaní využívaniu finanč-

2.3 Čiastkové závery

Prijatie štvrtého balíka opatrení proti praniu špinavých peňazí (Štvrtej smernice) z mája 2015 predstavuje významný krok v zvyšovaní efektivity úsilia EÚ v boji proti praniu špinavých peňazí pochádzajúcich z trestnej činnosti a proti financovaniu teroristických aktivít. V súčasnej situácii v Európe je potrebné, aby členské štáty načrtnuté opatrenia urýchlene vykonali; Komisia dokonca vyzýva členské štáty, aby sa zaviazali k vykonaniu Štvrtej smernice už do konca roka 2016.³¹ Možno konštatovať, že Komisia situáciu berie vážne a všetkými možnými spôsobmi, či už prijímaním nových opatrení, vymýšľaním pokrytia ďalších medzier v právnych úpravách, alebo vyzývaním členských štátov k urýchlenému konaniu, sa snaží o urgentné akcie v posilnení boja proti praniu špinavých peňazí. Pranie špinavých peňazí hrá významnú rolu ako pri financovaní terorizmu a organizovanej kriminalite, tak aj pri legalizovaní výnosov z daňovej trestnej činnosti a ekonomickej kriminality.

Za najvýznamnejšie kroky považujem prepojenie kriminálnych a finančných informácií, čím by sa mala prekonať bariéra existencie čisto administratívnych FIU alebo čisto policajných FIU. Išlo o otázku času, kedy k takýmto prepojeniam dôjde celoplošne. Technologické progresy (v oblasti monitorovania a porozumenia virtuálnych mien, vytvorenia centrálnych automatizovaných registrov bankových a platobných účtov, zisťovania konečných užívateľov výhod a skutočného vlastníctva, a pod.) sú viac než vítané; domnievam sa, že prispievajú k efektívnejšiemu odhaľovaniu a postihovaniu tejto trestnej činnosti.

Z načrtnutého najaktuálnejšieho vývoja v danej oblasti mám za to, že pozornosť sa začína viac zameriavať na tú oblasť prania špinavých peňazí, ktorá bola doteraz na tom najhoršie; a to na procesnú stránku – odhaľovanie, vyšetrovanie tejto trestnej činnosti. Považujem to za dobrý krok k eliminácii prania špinavých peňazí a zníženiu latencie. Hmotnoprávny rámec na boj proti praniu špinavých peňazí je už dlhodobo seriózne a dostatočne, ba priam až príliš podrobne, upravený a pravidelne sa prispôsobuje dynamicky sa rozvíjajúcej trestnej činnosti.

ného systému na účely prania špinavých peňazí alebo financovania terorizmu, ktorou sa mení nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) č. 648/2012 a zrušuje smernica Európskeho parlamentu a Rady 2005/60/ES a smernica Komisie 2006/70/ES.

³¹ Európska komisia: Komisia predstavuje akčný plán na posilnenie boja proti financovaniu terorizmu, Tlačová správa EK, 2016 [online] [cit. 20. 9. 2016]. Dostupné z: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-16-202_sk.htm.

Zoznam použitej literatúry

1. FENYK, J., KLOUČKOVÁ, S. *Corpus Juris 2000: Trestněprávní ustanovení za účelem ochrany financí Evropské unie*. Brno : Sypták, 2001. 104 s.
2. IVOR, J., KLIMEK, L., ZÁHORA, J. *Trestné právo Európskej únie a jeho vplyv na právny poriadok Slovenskej republiky*. Žilina : Eurokódex, 2013. 888 s. ISBN 978-80-8155-017-.
3. STIERANKA, J. (ed.). *Odhaľovanie daňových únikov a daňovej trestnej činnosti*. Plzeň : Aleš Čeněk, 2013. 237 s. ISBN 978-80-7380-456-5.
4. STIERANKA, J., PRESPERÍNOVÁ, M. Daňové úniky a daňové trestné činy v Slovenskej republike. In: *Tezi XII mižnarodnoj naukovo-pratičeskoj konferenciji „Strategiji politiky bezpeki u XXI stolitti“*. Lviv : Lvivskij univeršitet biznesu ta prava, 2013, s. 105 – 114.
5. TUŽINSKÝ, M., ŠANTA, J. Daňová optimalizácia ako legálny nástroj zníženia daňového zaťaženia verzus nelegálny daňový únik. In: *Justičná revue*, roč. 68, 2016, č. 8 – 9, s. 907 – 922.

Zdroje z internetu

1. *Eucrim* [online]. 2016, n. 2, 120 p. [cit. 17. 09. 2016]. Dostupné z: https://eucrim.mpicc.de/archiv/eucrim_16-02.pdf.
2. *Eucrim* [online]. 2016, n. 1, 64 p. [cit. 18. 09. 2016]. Dostupné z: https://eucrim.mpicc.de/archiv/eucrim_16-02.pdf.
3. European Commission: Action plan to strengthen the fight against terrorist financing, February 2016 [online] [cit. 20. 9. 2016]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/justice/criminal/files/aml-factsheet_en.pdf.
4. European Commission – Press release. EU co-operation with European third countries and cooperation of Member States with the dependent and associated territories of the United Kingdom and the Netherlands [online] [cit. 19. 9. 2016]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/taxation_customs/individuals/personal-taxation/taxation-savings-income/international-developments_en.
5. European Commission – Press release. Fighting tax evasion: EU and Monaco sign new tax transparency agreement, 12 July 2016 [online] [cit. 19. 9. 2016]. Dostupné z: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-16-2456_en.htm.

6. Európska komisia: Komisia predstavuje akčný plán na posilnenie boja proti financovaniu terorizmu, Tlačová správa EK, 2016 [online] [cit. 20. 9. 2016]. Dostupné z: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-16-202_sk.htm.
7. Možné financovanie IS zo Slovenska daniari preverujú, prípad nie je uzavretý z 29. 10. 2016 [online]. TASR [cit. 30. 10. 2016]. Dostupné z: <http://openiazoch.zoznam.sk/cl/171648/Mozne-financovanie-IS-zo-Slovenska-daniari-preveruju-pripad-nie-je-uzavrety>.
8. Napredovanie v strategickom programe – 18-mesačný program Rady (1. januára 2016 – 30. júna 2017) z 3. decembra 2015, s. 13 – 14, 18 [online] [cit. 25. 9. 2016]. Dostupné z: <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-12396-2015-INIT/sk/pdf>.
9. Nový začiatok pre Európu: moja agenda pre zamestnanosť, rast, spravodlivosť a demokratickú zmenu. Politické usmernenia pre budúcu Európsku komisiu. Úvodné vyhlásenie na plenárnom zasadnutí Európskeho parlamentu z 15. júla 2014, s. 7 [online] [cit. 25. 9. 2016]. Dostupné z: https://ec.europa.eu/priorities/sites/beta-political/files/pg_sk.pdf.

Právne akty Európskej únie

1. Smernica Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2015/849 z 20. mája 2015 o predchádzaní využívaniu finančného systému na účely prania špinavých peňazí alebo financovania terorizmu, ktorou sa mení nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) č. 648/2012 a zrušuje smernica Európskeho parlamentu a Rady 2005/60/ES a smernica Komisie 2006/70/ES.
2. Smernica Rady (EÚ) 2016/1164 z 12. júla 2016, ktorou sa stanovujú pravidlá proti praktikám vyhýbania sa daňovým povinnostiam, ktoré majú priamy vplyv na fungovanie vnútorného trhu.
3. Smernica Rady 2011/16/EÚ z 15. februára 2011 o administratívnej spolupráci v oblasti daní a o zrušení smernice 77/799 / EHS.
4. Návrh smernice Rady, ktorou sa mení a dopĺňa smernica (EÚ) 2016/1164, pokiaľ ide o hybridný nesúlad s tretími krajinami.
5. Komunikáciu o budúcich opatreniach na zlepšenie transparentnosti a boja proti nelegálnym daňovým únikom a agresívnemu daňovému plánovaniu COM(2016) 451 final, Strasbourg, 5. 7. 2016.

EURÓPSKE VÝZVY NA POSILNENIE OCHRANY OBETÍ TRESTNÝCH ČINOV¹

EUROPE'S CHALLENGES TO ENHANCE THE PROTECTION OF VICTIMS OF CRIME

prof. JUDr. Ivan Šimovček, CSc.

*Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave, Katedra trestného práva
a kriminológie*

Abstrakt: Európske výzvy na posilnenie ochrany obetí trestných činov možno rozpoznať v celom trestnom konaní. Ochrana obetí v trestnom konaní sa viaže na systém restoratívnej justície, ktorá je všeobecne považovaná za proces, v ktorom sú zapojené viaceré strany v dôsledku spáchania trestného činu páchatelom a spôsobenia škody jeho obeti. Restoratívna justícia je zameraná na riešenie konfliktov a nápravu poškodenia. Dáva príležitosť páchatelovi, aby vykonal odškodnenie, resp. reparáciu. Súčasne dáva ponuku a príležitosť tým, ktorí utrpeli ujmu, aby ich poškodenie alebo strata bola nahradená. Európske výzvy na posilnenie ochrany obetí trestných činov boli sformulované v niekoľkých normách Európskej únie, ktoré boli viac-menej úspešne implementované do slovenského trestného konania.

Abstract: Europe's challenges to enhance the protection of victims of crime can be recognized in each of successive stages of criminal proceedings. Protection of victims in criminal proceedings is linked to the system of restorative justice, which is generally seen as a process of involving several parties in respect of an offense of causing damage to the offender and his victim. Restorative justice focuses on conflict resolution and redress damage. It provides an opportunity for the offender to perform compensation, respectively, reparations. At the same time offer and gives the opportunity to those who suffered damage to their damage or loss has been replaced. Europe's challenges to enhance the protection of victims of crime have been formulated in a number of European Union norms which were more or less successfully implemented in the Slovak criminal proceedings.

¹ Tento text bol vyhotovený v rámci podpory Agentúrou na podporu výskumu a vývoja ma základe Zmluvy č. APVV-0179-12.

Kľúčové slová: Európske výzvy, restoratívna justícia, obeť trestného činu, trestné konanie.

Key Words: Europe's challenges, restorative justice, victim of a crime, criminal proceedings.

ÚVOD

V rámci restoratívnej trestnej justície trestný čin sa určitým spôsobom depersonalizuje a získava charakter skúsenosti, zážitku prežitého medzi jednotlivcami vo vnútri spoločnosti. V danom systéme trestným činom dotknuté strany – obeť, páchatel' aj spoločnosť – majú príležitosť porozumieť tomu, akým spôsobom sa spáchanie trestného činu dotklo každého jedného z nich, pričom sa snažia o obnovu sociálnych väzieb a ozdravenie medziludských vzťahov.

V rámci restoratívnej justície je obetiam trestných činov poskytnutá možnosť prerozprávať svoj príbeh ako aj priestor na to, aby boli skutočne vypočuté. Restoratívna justícia vníma obeť ako reálnych účastníkov procesu, nie iba ako prostriedok poskytujúci dôkazy príslušným štátnym orgánom. Vytvára konkrétny priestor pre diskusiu zameranú na riešenie najvýznamnejších, kľúčových problémov a otázok, ktoré viedli k spáchaniu trestného činu ako aj tých, ktoré z jeho spáchania vzišli.²

Tieto diskusie pritom predstavujú významný krok na ceste k úplnému zotaveniu obeť z traumy spôsobenej trestným činom. Ich cieľom je získanie odpovedí na otázky dotýkajúce sa okolností a motívu spáchaného trestného činu, ktoré môžu adekvátnym spôsobom zodpovedať iba páchatelia ako aj vyjadrenie pocitov obeť dotýkajúcich sa skutku, ktorý bol spáchaný voči nim, ich majetku či voči ich blízkym osobám.³

Dialóg medzi obeťou a páchatel'om trestného činu maximalizuje možnosti pre výmenu informácií a vzájomnú dohodu medzi obeťou a páchatel'om. Daný dialóg zásadným spôsobom odlišuje proces restoratívnej justície

² HERMAN, S. Is Restorative Justice Possible Without a Parallel System for Victims? In: ZEHR, H., TOEWS, B.: *Critical Issues in Restorative Justice*, s. 75 – 76.

³ JOHNSTONE, G., VAN NESS, D., W. The meaning of restorative justice. In: *A restorative justice reader*. New York: Routledge, 2013, s. 17.

od formálneho súdneho procesu, kde práve dialóg medzi obeťou a páchatelom vo väčšine prípadov absentuje.⁴ Okrem toho systém restoratívnej justície poskytuje tiež „pomocnú ruku“ obetiam, ktoré po spáchaní trestného činu pociťujú izolovanosť a to v podobe snahy o ich znovu zapojenie do komunity.⁵

Restoratívny trestný proces nerieši všetky potreby obetí, poškodených trestnou činnosťou páchatela. Náprava poškodenia spôsobeného trestným činom je často procesom oveľa komplikovanejším než iba dosiahnutie ospravedlnenia, nahradenie škody či obnovenie medziľudských vzťahov. U mnohých obetí pretrváva trauma zo spáchania trestného činu aj po ukončení trestného procesu, pričom v súvislosti s jej riešením restoratívny systém neprichádza s ponukou pomoci či podpory. U obetí trestných činov je takto identifikovaná znížená pracovná výkonnosť, strata sebavedomia, rôzne mentálne poruchy, drogové a alkoholové závislosti, či dokonca výskyt samovrážd.

Riešenie problémov tohto charakteru je možné cestou poskytovania špecifickým restoratívnymi službami zameraných na obnovu, resp. prebudovanie života obeť. Patrí sem dlhotrvajúcejšie poradenstvo, pomoc pri presťahovaní obeť, núdzovú dennú starostlivosť pre obeť, ktoré potrebujú získať prácu na pokrytie nových výdavkov spojených s trestnou činnosťou, liečba závislosti na návykových látkach apod.

Väčšinu týchto špecifických služieb nemožno zabezpečiť zo strany jednotlivcov – páchatelov trestných činov či ostatných účastníkov participujúcich na procese restoratívnej justície, ktorá by nemala byť limitovaná iba na prostriedky, ktoré v rámci restoratívneho procesu poskytne páchatel či komunita.⁶ Súčasne obeť trestných činov preferujú spôsob riešenia týchto potrieb prostriedkami pochádzajúcimi priamo od páchatela skôr ako od akejkoľvek štátnom vytvorenej schémy odškodňovania, pričom za týchto okolností sú dokonca ochotné akceptovať oveľa menej ako v situácii, kedy odškodnenie poskytuje štát.⁷

⁴ LIEBMAN, M. *Restorative justice – how it works*. London : Jessica Kingsley Publishers. 2012, s. 26.

⁵ HERMAN, S. Is Restorative Justice Possible Without a Parallel System for Victims? In: ZEHR, H., TOEWS, B. *Critical Issues in Restorative Justice*, s. 76.

⁶ HERMAN, S. Is Restorative Justice Possible Without a Parallel System for Victims? In: ZEHR, H., TOEWS, B. *Critical Issues in Restorative Justice*, s. 78.

⁷ STRANG, H. Is Restorative Justice Imposing Its Agenda on Victims? In: ZEHR, H., TOEWS, B.: *Critical Issues in Restorative Justice*, s. 98.

Právne predpisy Európskej únie vytvárajú priestor na rozšírenie ochrany poškodených obetí trestných činov v trestnom konaní. Dané právne inštitúty predstavujú európske výzvy na posilnenie ochrany obetí trestných činov. Môžeme sem zaradiť nasledovné právne predpisy:

- Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2012/29/EÚ, ktorou sa stanovujú minimálne normy v oblasti práv, podpory a ochrany obetí trestných činov a ktorou sa nahrádza rámcové rozhodnutie Rady 2001/220/SVV prijaté 25. 10. 2012.
- Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2011/99/EÚ z 13. decembra 2011 o európskom ochrannom príkaze (Ú. v. EÚ L 338, 21. 12. 2011). Implementovaná zákonom č. 398/2015 Z. z. o európskom ochrannom príkaze v trestných veciach s účinnosťou od 1. januára 2016.
- Rámcové rozhodnutie Rady Európskej únie 2009/829/SVV o uplatňovaní zásady vzájomného uznávania na rozhodnutia o opatreniach dohľadu ako alternatíve väzby medzi členskými štátmi Európskej únie známe tiež pod označením „Rámcové rozhodnutie o európskom príkaze na dohľad“, implementované zákonom č. 161/2013 Z. z. o odovzdávaní, uznávaní a výkone rozhodnutí o opatreniach dohľadu ako náhrade väzby v Európskej únii s účinnosťou od 1. júla 2013.

Najvýznamnejší právny predpis Európskej únie v oblasti ochrany obetí trestných činov je **Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2012/29/EÚ**, ktorou sa stanovujú minimálne normy v oblasti práv, podpory a ochrany obetí trestných činov a ktorou sa nahrádza rámcové rozhodnutie Rady 2001/220/SVV. Smernica bola prijatá 25. októbra 2012.

Smernica 2012/29/EÚ zaviedla minimálne pravidlá v oblasti práv, podpory a ochrany obetí trestných činov, ktoré sú záväzné pre členské štáty Európskej únie. Na základe danej smernice mala Slovenská republika povinnosť prijať komplexnú právnu úpravu v oblasti práv, podpory a ochrany obetí trestných činov, ktorá by bola v súlade s jej ustanoveniami a znamenala podstatné zlepšenie postavenia obeť trestného činu v slovenskom právnom poriadku. Hoci Slovenská republika bola povinná transponovať minimálne pravidlá v oblasti ochrany obetí trestných činov do slovenského právneho poriadku do 16. novembra 2015, osobitný zákon o ochrane obetí doposiaľ prijatý nebol a predpokladaný termín jeho predloženia do legislatívneho procesu je stanovený na druhú polovicu roku 2016.

Treba však konštatovať, že mnohé z ustanovení smernice 2012/29/EÚ sú už súčasťou slovenského právneho poriadku. Zosúladenie nášho práv-

neho poriadku so smernicou 2012/29/EÚ prebieha postupne novelizáciou už platných zákonov a prácou na prijatí osobitného právneho predpisu venovaného výlučne obetiam trestného činu.⁸

K predmetným novelizáciám môžeme zaradiť zákon č. 397/2015 Z. z., ktorým sa na účely Trestného zákona ustanovuje zoznam látok s anabolickým alebo iným hormonálnym účinkom a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony, účinným od 1. januára 2016, ktorým Slovenská republika čiastočne transponovala ustanovenia smernice 2012/29/EÚ do slovenského právneho poriadku. Medzi najvýraznejšie zmeny ustanovení Trestného poriadku, ktoré priniesol tento zákon možno zaradiť právo poškodeného na preklad písomností alebo na pretlmočenie ich obsahu (§ 28 ods. 6 a 7 TP, právo na informácie o stave trestného konania kedykoľvek v jeho priebehu § 46 ods. 1 TP), právo na sprievod dôverníka (§ 48a TP), povinnosť orgánov činných v trestnom konaní a súdu prihliadať na osobné vlastnosti poškodeného porozumieť poučeniu a v prípade potreby toto primerane vysvetliť (§ 49 ods. 2 TP).

V závislosti od osobitných potrieb a osobných pomerov poškodeného a od druhu alebo povahy trestného činu poskytne orgán činný v trestnom konaní poškodenému informácie o možnostiach poskytnutia nevyhnutnej zdravotnej starostlivosti, druhoch špecializovanej podpory vrátane psychologickej podpory, o ostatných druhoch podpory, ktorá sa mu môže poskytnúť a o náhradnom ubytovaní, postupoch týkajúcich sa podania trestného oznámenia a o postavení poškodeného v súvislosti s týmito postupmi, podmienkach poskytnutia ochrany v prípade hrozby nebezpečenstva ohrozenia života alebo zdravia alebo značnej škody na majetku, podmienkach získania prístupu k právnomu poradenstvu alebo právnej pomoci, práve na tlmočenie a preklad, opatreniach na ochranu jeho záujmov, o ktoré môže požiadať, ak má bydlisko v inom členskom štáte Európskej únie, postupoch domáhania sa nápravy v prípade porušenia svojich práv v trestnom konaní zo strany orgánov činných v trestnom konaní, možnosti a podmienkach uzavretia zmluvy, alebo o možnosti a podmienkach náhrady trov poškodeného (§ 49 ods. 3 TP).

Orgány činné v trestnom konaní majú tiež povinnosť vydať písomné potvrdenie o prijatí trestného oznámenia podaného poškodeným, ktoré musí obsahovať čas a miesto podania, označenie orgánu, ktorý trestné oznámenie prijal, a základné skutočnosti trestného oznámenia (§ 196 ods. 1 TP).

⁸ V Českej republike bol prijatý osobitný zákon č. 45/2013 Sb. o obetiach trestných činov a o zmene niektorých zákonov.

Na druhej strane dosiaľ neboli na Slovensku transponované ustanovenia Smernice 2012/29/EÚ týkajúce sa dôverných služieb na podporu obetí a služieb špecializovanej podpory, či organizácií na podporu obetí, ktoré majú byť bezplatné a dôverné, ustanovení týkajúcich sa diskusie medzi obeťou a páchatelom trestného činu v zmysle restoratívnej justície, prístupu obetí k právnej pomoci, požiadavky zamedzenia kontaktu medzi obeťou, prípadne jej rodinnými príslušníkmi, a páchatelom v priestoroch, kde prebieha trestné konanie, otázky nabádania médií k prijatiu samoregulačných opatrení v záujme ochrany súkromia, osobnej integrity a osobných údajov obetí a otázky vykonávania včasného a individuálneho posúdenia na identifikovanie obetí s osobitnými potrebami ochrany.

Pokiaľ ide o posilnenie ochrany obetí trestných činov, EÚ prijala dva nástroje, ktoré zabezpečia uznávanie ochranných opatrení vydaných v iných krajinách EÚ. Smernicu z roku 2011 o európskom ochrannom príkaze a nariadenie o vzájomnom uznávaní ochranných opatrení v občianskych veciach z roku 2013. Vďaka týmto nástrojom môžu obeť alebo potenciálne obeť využívať obmedzenia alebo ochranné príkazy vydané v jednom štáte EÚ, ak vycestujú alebo sa presťahujú do inej krajiny EÚ. Oba nástroje sú uplatniteľné v EÚ od 11. januára 2015.⁹

1 SMERNICA EURÓPSKEHO PARLAMENTU A RADY 2011/99/EÚ Z 13. DECEMBRA 2011 O EURÓPSKOM OCHRANNOM PRÍKAZE (Ú. V. EÚ L 338, 21. 12. 2011)

Cieľom smernice 2011/99/EÚ je zabezpečiť efektívnejšie poskytovanie ochrany osobám poškodeným trestnou činnosťou páchatela na úrovni celej Európskej únie so zameraním na posilnenie a zlepšenie ochrany osôb voči trestným činom, ktoré môžu ohroziť ich život, telesnú alebo duševnú integritu, dôstojnosť, osobnú slobodu alebo sexuálnu integritu.

Dosiahnutie tohto cieľa sa uskutočňuje prostredníctvom vzájomného uznávania vymedzených ochranných opatrení uložených v trestnom konaní,

⁹ https://e-justice.europa.eu/content_victims_of_crime_in_criminal_proceedings-66--maximize-sk.do (stiahnuté 26.7.2016)

a to vydaním európskeho ochranného príkazu, ktorý zabezpečí ochranu dotknutej osoby na území iného členského štátu. Uznaním európskeho ochranného príkazu v inom členskom štáte dochádza k akceptácii existencie a platnosti ochranného opatrenia prijatého v členskom štáte pôvodu a následne k poskytnutiu obdobnej ochrany dotknutej osobe v súlade s vnútroštátnym právom členského štátu, ktorý predmetný príkaz uznáva a vykonáva.

Slovenská republika uskutočnila transpozíciu uvedenej smernice osobitným, samostatným zákonom č. 398/2015 Z. z. o európskom ochrannom príkaze v trestných veciach a o zmene a doplnení niektorých zákonov, ktorý nadobudol účinnosť 1. januára 2016. Predmetný zákon zakotvuje úpravu postupu slovenských orgánov pri vydávaní európskeho ochranného príkazu s cieľom jeho uznania na území iného členského štátu EÚ ako aj ich postup pri uznávaní európskeho ochranného príkazu vydaného iným členom Únie a prijatí následného opatrenia na území Slovenskej republiky. V zákone je definovaný európsky ochranný príkaz ako rozhodnutie vydané v trestnom konaní na základe ochranného príkazu súdom alebo v prípravnom konaní prokurátorom alebo justičným orgánom členského štátu na účely zabezpečenia ochrany fyzickej osoby na území iného členského štátu. Ochranný príkaz je rozhodnutie vydané v trestnom konaní súdom, prokurátorom alebo justičným orgánom členského štátu s cieľom zabezpečiť ochranu fyzickej osoby pred protiprávnym konaním majúcim charakter trestného činu, ktoré môže ohroziť jej život, telesnú integritu alebo duševnú integritu, dôstojnosť, osobnú slobodu alebo sexuálnu integritu.

Ochranným príkazom sa ukladá obvinenému alebo odsúdenému jeden alebo viacero zákazov a obmedzení taxatívne vymedzených zákonom. Ide o obmedzujúce opatrenia ako zákaz vstupovať do určených miest alebo do určených oblastí, kde má chránená osoba pobyt alebo ktoré navštevuje, zákaz alebo úprava kontaktu s chránenou osobou v akejkoľvek forme vrátane kontaktovania prostredníctvom elektronickej komunikačnej služby alebo inými obdobnými prostriedkami a zákaz alebo úprava približovania sa k chránenej osobe bližšie ako na určenú vzdialenosť.

V súvislosti s uvedenou skupinou obmedzujúcich opatrení treba uviesť, že Slovenská republika v tomto ohľade plne rešpektovala smernicu, ktorá európsky ochranný príkaz zavádza. V súlade s čl. 6 smernice 2011/99/EÚ sú stanovené dve kľúčové podmienky pre vydanie európskeho ochranného príkazu, ktorými sú existencia ochranného príkazu a predloženie žiadosti zo strany chránenej osoby, teda osoby, na ktorej ochranu bol ochranný príkaz

vydaný, a ktorá sa rozhodne mať pobyt alebo už má pobyt v inom členskom štáte, alebo ktorá sa rozhodne, že sa bude zdržiavať, alebo sa už zdržiava v inom členskom štáte (§ 5 Zák. č. 398/2015 Z. z.)

Slovenská úprava možnosti vydania ochranného príkazu sa viaže na tzv. primerané obmedzenia a povinnosti, ktoré sú v Trestnom poriadku zakotvené v ustanovení § 82 a v Trestnom zákone v ustanovení § 51 ods. 3 a 4. Rozhodnutie o uložení konkrétnych primeraných obmedzení a povinností je v zmysle transpozičného zákona č. 398/2015 Z. z. považované za ochranný príkaz.

Pokiaľ ide o oblasť trestného práva procesného spomenuté obmedzenia a povinnosti (§ 82 TP) sa (fakultatívne) ukladajú vtedy, ak sudca pre prípravné konanie alebo súd rozhodol o aplikovaní niektorej formy nahradenia väzby (§ 80 a § 81 TP) a ak je to potrebné na posilnenie účelu, ktorý by sa inak dosiahol väzbou. Ustanovenie § 82 TP vypočítavajúce predmetné primerané obmedzenia a povinnosti boli v súvislosti so zavádzaním európskeho ochranného príkazu doplnené o nové opatrenia, ktoré špecifikuje čl. 5 a čl. 6 ods. 5 smernice 2011/99/EÚ ako opatrenia existenčne previazané s možnosťou vydania európskeho ochranného príkazu. Ide o povinnosti a obmedzenia ako zákaz styku s určitými osobami alebo zákaz úmyselne sa priblížiť k určitej osobe na vzdialenosť menšiu ako päť metrov, zákaz alebo obmedzenie kontaktu s určenou osobou v akejkoľvek forme vrátane kontaktovania prostredníctvom elektronickej komunikačnej služby alebo inými obdobnými prostriedkami, alebo zákaz zdržiavať sa v blízkosti obydla určenej osoby alebo v určenom mieste, kde sa takáto osoba zdržuje alebo ktoré navštevuje [§ 82 ods. 1 písmená j), h) a k) TP].

Súčasne bol doplnený § 82 TP nový odsek 5, v zmysle ktorého sa súdu rozhodujúcemu o uložení niektorého z troch uvedených obmedzení a povinností ukladá vo vzťahu k poškodenej osobe, na ochranu ktorej boli tieto opatrenia uplatnené, informačná povinnosť dotýkajúca sa možnosti požiadať o vydanie európskeho ochranného príkazu na účely zabezpečenia jej ochrany na území iného členského štátu EÚ.

V zmysle zákona č. 398/2015 Z. z. poškodený trestnou činnosťou má možnosť požiadať o vydanie európskeho ochranného príkazu až za splnenia predpokladu, že súd rozhodne o nahradení väzby obvineného. Takto limitovanú možnosť vydania európskeho ochranného príkazu nemožno vidieť v plnom súlade so zámerom smernice 2011/99/EÚ, ktorej cieľom je zabezpečiť poskytovanie ochrany poškodeným trestným činom v rámci Európskej únie v čo najširšej možnej miere.

Na rozdiel od Slovenska Česká republika, ktorá transponovala smernicu 2011/99/EÚ zákonom č. 77/2015 Sb., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 104/2013 Sb. o medzinárodnej justičnej spolupráci vo veciach trestných, naviazala vydanie európskeho ochranného príkazu na rozhodnutie súdu, resp. štátneho zástupcu o uložení predbežného opatrenia, ktoré možno za splnenia zákonných podmienok uložiť kedykoľvek počas trestného konania a ktorého uloženie nie je viazané na rozhodovanie o väzbe, či o inom trestno-procesnom inštitúte (§ 88n ods. 5 zák. č. 141/1961 Sb.).

2 RÁMCOVÉ ROZHODNUTIE RADY EURÓPSKEJ ÚNIE 2009/829/SVV O UPLATŇOVANÍ ZÁSADY VZÁJOMNÉHO UZNÁVANIA NA ROZHODNUTIA O OPATRENIACH DOHĽADU AKO ALTERNATÍVE VÄZBY MEDZI ČLENSKÝMI ŠTÁTMI EURÓPSKEJ ÚNIE

„Rámcové rozhodnutie o európskom príkaze na dohľad“ sa dotklo aj problematiky posilnenia ochrany obetí trestných činov. Podstatou rámcového rozhodnutia o európskom príkaze na dohľad (2009/829/SVV) je uznanie rozhodnutí o opatreniach dohľadu, ktoré boli vydané v jednom členskom štáte, ako alternatív väzby, iným členským štátom, ktorý na podklade tohto príkazu následne vykonáva monitorovanie opatrení dohľadu uložené fyzickej osobe ako aj jej odovzdávanie štátu pôvodu v prípade ich porušenia.

Rozhodnutím o opatreniach dohľadu sa pritom rozumie vykonateľné rozhodnutie prijaté v priebehu trestného konania príslušným orgánom štátu pôvodu v súlade s jeho vnútroštátnym právom a postupmi, ktorým sa fyzickej osobe ukladá jedno alebo viacero opatrení dohľadu (povinnosti a pokyny) predstavujúcich alternatívu väzby (čl. 4). Takto rozhodnutie o opatrení dohľadu nahradzujúcom väzbu, ktoré bolo vydané členským štátom, na území ktorého sa nerezident nachádza, je postúpené členskému štátu, ktorý bude realizovať kontrolu plnenia uložených opatrení.

Rámcové rozhodnutie (2009/829/SVV) pritom vykonáva aj špecifikáciu predmetných opatrení dohľadu, ktoré predstavujú aj posilnenie ochrany obetí trestných činov. Opatrenia dohľadu možno rozdeliť na dve skupiny:

- a) obligatórne opatrenia dohľadu – povinnosti a obmedzenia, ktorých monitorovanie budú členské štáty (povinne) schopné zabezpečiť na svojom území v prípade, že príde k postúpeniu rozhodnutia o opatrení dohľadu (nahradení väzby) z iného členského štátu. Medzi tieto opatrenia patria:
- povinnosť osoby informovať príslušný orgán vo vykonávajúcom štáte o akejkoľvek zmene pobytu,
 - povinnosť nevstupovať do určitých lokalít, na miesta alebo do vymedzených oblastí v štáte pôvodu alebo vo vykonávajúcom štáte,
 - povinnosť zdržiavať sa v určenom čase, ak je stanovený, na určenom mieste,
 - povinnosť zahŕňajúca obmedzenia týkajúce sa opustenia územia vykonávajúceho štátu,
 - povinnosť hlásiť sa v určenom čase určitému orgánu,
 - povinnosť vyhýbať sa kontaktu s určitými osobami v súvislosti s údajne spáchanými trestnými činmi (čl. 8 ods. 1),
- b) fakultatívne opatrenia dohľadu – povinnosti a obmedzenia, ktoré členské môžu zakotviť vo svojich vnútroštátnych právnych úpravách ako povinnosti a obmedzenia, ktoré bude možné monitorovať na ich území v prípade postúpenia rozhodnutia z iného členského štátu. Výpočet týchto opatrení je vzhľadom na ich charakter iba demonštratívny – zahŕňa pritom:
- povinnosť zdržať sa určitých činností v súvislosti s údajne spáchanými trestnými činmi,
 - zákaz viesť motorové vozidlo,
 - povinnosť zložiť určenú sumu peňazí alebo dať iný druh záruky,
 - povinnosť podstúpiť liečenie alebo liečbu závislosti či
 - povinnosť vyhýbať sa kontaktu s určitými predmetmi v súvislosti s údajne spáchanými trestnými činmi (čl. 8 ods. 2).

Treba však konštatovať, že prístup členských štátov Európskej únie k realizácii Rámcového rozhodnutia (2009/829/SVV) je viac ako chladný. Podľa správy o implementácii predmetného rámcového rozhodnutia publikovanej Komisiou vo februári 2014 až šesťnásť členských štátov transpozíciu daného právneho aktu nevykonalo, a to aj napriek uplynutiu stanoveného, hraničného termínu, ktorým bol 1. december 2012.¹⁰

¹⁰ <http://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/1/2014/SK/1-2014-57-SK-F1-1.Pdf> (stiahnuté 26.7.2016).

Slovenská republika pri transponovaní rámcového rozhodnutia o európskom príkaze na dohľad vo svojom implementačnom právnom akte (zákon č. 161/2013 Z. z. o odovzdávaní, uznávaní a výkone rozhodnutí o opatreniach dohľadu ako náhrady väzby v Európskej únii, ktorý nadobudol účinnosť 1. júla 2013) transponovala zoznam obligatórnych opatrení a obmedzení obsiahnutý v čl. 8 ods. 1 tohto rámcového rozhodnutia v plnom rozsahu. Obdobný prístup zvolil slovenský zákonodarca aj vo vzťahu k skupine opatrení fakultatívnej povahy.

Na záver príspevku by som sa vrátil k otázke európskych štandardov práv a postavenia poškodeného v trestnom konaní. Dosiachnutie týchto štandardov je podmienené uplatňovaním princípov restoratívnej justície v trestnom konaní¹¹. Vychádzajúc z poňatia restoratívnej justície formulovaného Howardom Zehrom, podľa ktorého restoratívna justícia je primárne prostriedkom riešenia potrieb obetí trestných činov¹², je postavenie a úloha obeti – poškodeného v trestnom konaní nezastupiteľné.¹³ Princíp podpory a ozdravenia obetí trestných činov stelesňuje kľúčový, primárny princíp modelov restoratívnej justície a predstavuje jeden z najvýraznejších rozdielov medzi restoratívnou a retributívnou justíciou.

Európske výzvy na posilnenie ochrany obetí trestných činov v slovenskom trestnom konaní ovplyvnili postavenie a rozsah práv obeti – poškodeného v trestnom konaní v zmysle vytvárania podmienok na plné uplatnenie jeho procesných práv. Implementácia trestného práva Európskej únie vytvára predpoklady spravodlivého a férového uspokojenia zákonných nárokov obeti – poškodeného vrátane náhrady škody spôsobenej spáchaním trestného činu.

¹¹ Pozri napríklad: Postavenie poškodeného v systéme restoratívnej justície = Injured person status in the system of restorative justice / Eva Szabová (50 %), Ivan Šimovček (50 %). In: Státní zastupitelství. - ISSN 1214-3758. - Roč. 13, č. 6 (2015), s. 44-52 + s. 74. ŠIMOŤEK, I., SZABOVÁ, E. Princípy restoratívnej justície vo vzťahu k trestaniu právnických osôb. In: *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach*. Praha : Leges, 2014, s. 127 – 145. ISBN 978-80-7502-034-5.

¹² ZEHR, H., GOHAR, A. *The little book of restorative justice*, s. 8.

¹³ STRANG, H.: Is Restorative Justice Imposing Its Agenda on Victims? In: ZEHR, H., TOEWS, B.: *Critical Issues in Restorative Justice*, s. 103.

Zoznam použitej literatúry

1. HERMAN, S. Is Restorative Justice Possible Without a Parallel System for Victims? In: ZEHR, J. G., VAN NESS, D., W.: The meaning of restorative justice. In: *A restorative justice reader*. New York : Routledge, 2013, s. 17.
2. LIEBMAN, M. *Restorative justice – how it works*. London : Jessica Kingsley Publishers, 2012. s. 26.
3. STRANG, H. Is Restorative Justice Imposing Its Agenda on Victims? In: ZEHR, H., TOEWS, B. *Critical Issues in Restorative Justice*, s. 98.
4. STRANG, H. Is Restorative Justice Imposing Its Agenda on Victims? In: ZEHR, H., TOEWS, B. *Critical Issues in Restorative Justice*, s. 103.
5. SZABOVÁ, E., ŠIMOŤEK, I. Postavenie poškodeného v systéme restoratívnej justície In: *Státní zastupitelství*. – Roč. 13, 2015, č. 6, 2015, s. 44 – 52 + s. 74. ISSN 1214-3758.
6. ŠIMOŤEK, I., SZABOVÁ, E. Princípy restoratívnej justície vo vzťahu k trestaniu právnických osôb. In: *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach*. – Praha : Leges, 2014, s. 127 – 145. ISBN 978-80-7502-034-5.
7. ZEHR, H., GOHAR, A. *The little book of restorative justice*, s. 8.

Právne predpisy

1. Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon
2. Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok
3. Zákon č. 398/2015 Z. z. o európskom ochrannom príkaze v trestných veciach
4. Zákon č. 161/2013 Z. z. o odovzdávaní, uznávaní a výkone rozhodnutí o opatreniach dohľadu ako náhrade väzby v Európskej únii.
5. Zákon ČR č. 45/2013 Sb. o obětech trestných činů
6. Zákon ČR č. 77/2015 Sb., ktorým sa mení a dopľňa zákon č. 104/2013 Sb. o medzinárodnej justičnej spolupráci vo veciach trestných
7. Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2012/29/EÚ, ktorou sa stanovujú minimálne normy v oblasti práv, podpory a ochrany obetí trestných činov a ktorou sa nahrádza rámcové rozhodnutie Rady 2001/220/SVV

8. Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2011/99/EÚ z 13. decembra 2011 o európskom ochrannom príkaze (Ú. v. EÚ L 338, 21. 12. 2011).
9. Rámcové rozhodnutie Rady Európskej únie 2009/829/SVV o uplatňovaní zásady vzájomného uznávania na rozhodnutia o opatreniach dohľadu ako alternatíve väzby medzi členskými štátmi Európskej únie.

Internetové zdroje

1. https://e-justice.europa.eu/content_victims_of_crime_in_criminal_proceedings-66--maximize-sk.do (stiahnuté 26. 7. 2016).
2. <http://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/1/2014/SK/1-2014-57-SK-F1-1.Pdf> (stiahnuté 26. 7. 2016)

VÝSKUM VEREJNEJ MIENKY O ALTERNATÍVNYCH TRESTOCH – AGENTÚRNY VÝSKUM I.¹

RESEARCH OF PUBLIC OPINION OF ALTERNATIVES SANCTIONS – AGENCY RESEARCH I.²

prof. PhDr. Gustáv Dianiška, CSc.

Právnická fakulta, Trnavská Univerzita v Trnave

doc. JUDr. Tomáš Strémy, PhD.

Právnická fakulta, Univerzita Komenského v Bratislave

Abstrakt: Autori článku prezentujú a komentujú výsledky alternatívneho výskumu verejnej mienky o alternatívnych trestoch. Ide o výberové šetrenie, uskutočnené na ich zákazku profesionálnou výskumnou agentúrou. Výskumu sa zúčastnilo 1003 respondentov a jeho výsledky zachytávajú celo-slovenskú realitu v tejto téme. Článok obsahuje rozbor základných pojmov s osobitným dôkazom na charakteristiku a význam verejnej mienky v slovenskej spoločnosti. Upozorňuje na výsledky sondy pomocou sociálnych sietí, ktoré uskutočnila K. Jurišová. Jadro článku je venované prvostupňovému triedeniu výsledkov a ich prvotnej interpretácii. Verbálne postoje respondentov agentúrneho výskumu sú komparované s funkciami, ktoré v spoločnosti plní verejná mienka.

Abstract: The authors of the article present and comments the results of an alternative research of public opinion about alternative punishments. This is a sample survey, carried out on their professional custom research agency. The sample consists of 1003 respondents and the results of the nationwide capture reality in this topic. Article includes analysis of basic concepts with specific evidence on the characteristics and the importance of public opinion in the Slovak society. Notes the findings of the probe using social networking undertaken by K. Jurišová. The core of the article is devoted to the first-level results and their initial interpretation. Verbal attitudes of respondents

¹ Táto práca bola podporovaná Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-0179-12.

² This work was supported by the Agency for Research and Development under the contract no. APVV-0179-12.

are compared by the agency research with features that the company fulfills public opinion.

Kľúčové slová: verejnosť, verejná mienka, sonda pomocou sociálnych sietí, agentúrny výskum verejnej mienky – výsledky a prvotná interpretácia.

Key words: public, public opinion, the probe through the social networks, agency public opinion research – results and initial interpretations.

ÚVOD

Verejnosť predstavuje väčšiu časť spoločnosti, národa, občanov, ktorá má záujem o vec, ktorá komunikuje a vyjadruje k veci myšlienky, svoj súhlas či nesúhlas. Môže sa tiež chápať ako voľný súhrn jednotlivcov, spojených elementárnym záujmom o určitú vec, či o spoločenský problém. Napriek tomu, že nemá organizáciu, vytvára si možnosť v sociálnej komunikácie, v rámci ktorej vyjadruje svoj súhlas či nesúhlas.

Pre presadenie princípov restoratívnej justície a uplatňovanie alternatívnych trestov treba brať do úvahy názory verejnosti. Predpokladáme pritom, že verejná mienka občanov Slovenskej republiky patrí ku dôležitým faktorom, ak má byť proces presadenia jej princípov a trestov do sankčnej politiky a právnej praxe úspešný.

Je to preto, že verejná mienka je nielen súhrn individuálnych hodnotiacich súdov k verejnej téme. Mravný tlak či skupinová myseľ verejnej mienky na jednotlivca sú silnejšie než tlak druhého jednotlivca – *vox populi, vox dei* (hlas ľudu, hlas boží). Verejná mienka je dlhodobo považovaná za tretí zdroj práva.

1 VEREJNÁ MIENKA

Verejná mienka je súhrn názorov, postojov a hodnotení členov verejnosti k určitej verejnej téme. Rozumie sa určitá zhoda názorov medzi členmi verejnosti. Traduje sa tiež, že verejnou mienkou sa myslí aj mienka ľudí, ktorí sa vyjadrujú verejne voči cudzím osobám a vyjadrenia ktorých sa môžu líšiť

od ich súkromného názoru. Často sa v tejto súvislosti spomína kolektívne vedomie, skupinová myseľ, ktorá presahuje individuálnu realitu a vyvoláva synergetický efekt.

Denne sa presvedčujeme o sile verejnej mienky v živote ktorejkoľvek spoločnosti. Verejná mienka značne ovplyvňuje výsledky volieb (pozri súčasnú prezidentskú volebnú kampaň v USA), uzatváranie medzinárodných zmlúv (EU – USA, Kanada), riešenie rôznych káz (Gorila), ako aj návrhov na rozvoj spoločnosti (programové vyhlásenia vlády).

Bytostne sa to týka aj ďalšieho rozvoja trestnej politiky v Slovenskej republike. Sme toho názoru, že v tejto oblasti treba korigovať doterajšiu nerovnováhu medzi uplatňovaním princípov retributívnej a restoratívnej justície. Pre túto rovnováhu treba získať aj verejnú mienku. Myslíme si, že nespokojnosť a nejasnosť, či neznalosť verejnosti pri presadzovaní princípov restoratívnej justície a alternatívnych trestov v sankčnej politike a právnej praxi môže mať za následok negatívne nálady v spoločnosti. Dokonca, prípadný nesúhlas verejnej mienky by mohol zmariť šance na presadenie koncepcie restoratívnej justície na Slovensku a posilniť špekulatívne tendencie v uplatňovaní alternatívnych trestov.

Precízne túto skutočnosť, na základe výskumov, vyjadrujú českí kriminológovia. Uvádzajú, že respondenti úprimne priznali, že nemajú dostatok vedomostí o stave, štruktúre a dynamike kriminality, o konkrétnej práci justičných orgánov, o aktuálnej výške trestov a ich alternatív. Súčasne väčšina z nich bola bytostne presvedčená, že kriminalita rok od roku dramaticky stúpa, v jej skladbe dominujú závažné násilné trestné činy, orgány v trestnom konaní plnia funkciu nedostatočne, systém sankcií je príliš mierny a výkon najprísnejšieho trestu odňatia slobody sa u nás podobá pobytu v príjemnom rekreačnom zariadení zadarmo ponúkajúceho chutnú stravu, zdravotnú starostlivosť a bohaté kultúrne vyžitie (J. Tomášek, 2010.).

Zaujímavé sú aj ďalšie predstavy občanov o kriminalite jednotlivých kriminálnych činoch. J. Tomášek (2010) uvádza poznatky J. Robertsa (2005), z kriminologických štúdií, ktoré sa týkajú názorov občanov na zrušenie trestu smrti, existenciu špeciálnych kategórií páchatelov, druhov kriminality a mieru recidívy u prepustených z výkonu trestu. Napríklad, občania sú často mylne presvedčení, že zrušením trestu smrti došlo k prudkému nárastu vražd. Registrácia týchto trestných činov v rôznych krajinách svedčí skôr o ustálenom, stereotypnom trende. Dlhoročné štatistiky získané v dobách uplatňovania trestu smrti v Európe svedčia, že tento trest nemal mimoriadny

vplyv na stav a dynamiku páchania trestného činu vraždy. Kriminológovia, osobitne kriminalisti, dobre vedia, že čisté typy páchatelov druhov trestnej činnosti sú zriedkavé. Skôr sa u páchatelov presadzuje rôznorodá, pestrá kriminálna kariéra. Verejnosť preceňuje mieru recidívy prepustených páchatelov a táto nálepka mimoriadne sťažuje jeho návrat a začlenenie do spoločnosti

Verejná mienka plní v spoločnosti, vrátane slovenskej spoločnosti, mnoho dôležitých funkcií, ktoré môžu významne prispieť k rozširovaniu a efektívnosti alternatívnych trestov v justičnej praxi. V popredí pozornosti je demokratizačná funkcia verejnej mienky. Ide o kombináciu tlaku médií a rôznych iniciatív vlastných občanov na orgány a činnosti štátnej správy a samosprávy pri riešení verejných vecí. Tlak smeruje k tomu, aby inštitúcie vzali do úvahy stanoviská občanov a vo svojej činnosti ich uplatňovali.

Občania sú svedkom mnohých predstáv a sľubov pri významných spoločenských udalostiach (voľby, štátne sviatky, programové vyhlásenia vlády, politické diskusie a pod.), pričom zaznievajú aj námety na smerovanie trestnej politiky. Je preto dôležité, aby verejná mienka plnila aj kontrolnú funkciu, kedy sa občania vracajú k sľubom a chcú vedieť či a ako boli splnené. Bolo by napr. viac ako potrebné, aby verejnosť, po skončení volebného obdobia, vedela, ako vláda naplnila úlohy trestnej politiky.

Pri napĺňaní morálnej a právnej funkcie verejná mienka hodnotí správanie a činy verejných inštitúcií a zaujíma verbalizované postoje k závažným spoločenským udalostiam. Práve na základe týchto postojov často vznikajú podnety k tvorbe, prijatiu a novelizácii právnych noriem. Verejnú mienku neuspokojuje len inšpirácia normotvorby. Niekedy sama vyslovuje „verdikt“, ktorý následne ovplyvní správanie a rozhodovanie cieľových jedincov, či spoločnosti ako takej. V tejto súvislosti sa hovorí o sudcovskej funkcii verejnej mienky. V určitých situáciách a komunitách môže právna a sudcovská funkcia kumulovať svoj prejav prostredníctvom donucovacej funkcie.

Mechanizmus sociálnej kontroly sa vo verejnej mienke naplňuje autoregulačnou funkciou. Táto funkcia úzko súvisí s funkciou spätnej väzby verejnej mienky. Komparácia samohodnotenia jednotlivca s verejnou mienkou umožňuje každému, kto ctí autoreguláciu (nie je narcis), zistiť, či sa úspešne a užitočne podieľal na rozvoji vecí verejných.

2 METÓDA VÝSKUMU VEREJNEJ MIENKY

Projekt agentúry na podporu výskumu a vývoja „Restoratívna justícia a systém alternatívnych trestov v podmienkach Slovenskej republiky“, obsahuje aj využitie metódy výskumu verejnej mienky. Riešitelia pri výbere výskumných metód, vychádzali z hypotézy, ktorá konštatovala a predpokladala, že restoratívna justícia je uplatňovaná v Slovenskej republike v značnej nerovnováhe s retributívnou justíciou. V justičnej praxi dominuje jednoznačne retributívny prístup. Rovnováha, medzi týmito koncepciami, mimo iných faktorov, bráni príliš jednostranne (punitívne) orientovaná trestná politika a punitívna verejná mienka. Metodologický náčrt úloh 2. etapy do systémového komplexu zaradil aj výskum verejnej mienky o alternatívnych trestoch (pozri Dianiška, 2015). Bol vypracovaný dotazník verejnej mienky o alternatívnych trestoch (VMAT). Na jeho základe v 1. etape bola realizovaná sonda pomocou sociálnych sietí a v 2. etape sa uskutočnil agentúrny výskum verejnej mienky. Sondou pomocou sociálnych sietí zrealizovala K. Jurišová a výsledky publikovala v zborníku „Restoratívna justícia a alternatívne tresty v aplikačnej praxi“ (2015). **Dotazník VMAT** bol venovaný verejnej mienke o aspektoch restoratívnej justície v oblasti trestnej politiky, ktorý umožnil získať názory slovenskej verejnosti k alternatívnym trestom a restoratívnej justícii, mieru punitivity, tolerance medzi občanmi, ako aj vnímanú informovanosť verejnosti o danej problematike.

Dotazník bol spracovaný pomocou online verzie Google Drive, ktorá umožnila respondentom vyplniť dotazník prostredníctvom internetu. Sonda sa realizovala v rozmedzí od 9. 9. 2015 do 22. 9. 2015. Dotazník bol plne anonymný. Behom štrnástich dní vyplnilo dotazník 68 respondentov. Boli získané údaje o anamnéze respondentov (pohlavie, vek, vzdelanie, zamestnanie, trvalé bydlisko a stav, či sa osoba stala obeťou trestného činu). Boli zároveň zistené vedomosti verejnosti o existencii alternatívnych trestov a možnostiach ich uloženia, zdroje informácií respondentov o probléme a vhodnosť uloženia alternatívnych trestov. Zistili sa aj názory na efekt ukladania alternatívnych trestov a vzťah verejnej mienky k restoratívnej justícii.

Sonda umožnila presnejšie formulovať ciele a obsah agentúrneho výskumu verejnej mienky. V etape druhostupňového triedenia výsledkov sa počítala v niektorých zisteniach s komparáciou s výsledkami agentúrneho výskumu.

Výsledky sondy pre aplikačnú prax sú zaujímavé. Napriek potrebnej opatrnosti pri jeho interpretácii (špecifiká sociálnej siete, vek a vzdelanie respondentov) sú zistenia prínosné. Až 92 % respondentov uviedlo, že vedia alebo niečo počuli o existencii uloženia alternatívnych trestov. Je to však výnimočné zistenie, vychádzajúce z toho, že 41 % respondentov malo vysokoškolské vzdelanie. Zdrojom informácií o tomto fenoméne bol predovšetkým internet a televízia. Vhodnosť uloženia alternatívnych trestov respondenti označili u trestných činov výtržníctva, ohovárania a drobnej majetkovej kriminality. Za nevhodné trestné činy označili domáce násilie, lúpež, znásilnenie a vraždu. V závere dotazníka sa zisťoval prostredníctvom bežnej situácie aj vzťah verejnosti k restoratívnej justícii. Až 74 % respondentov vyjadrilo ochotu stretnúť sa s páchatelom za určitých podmienok a za účasti probačného a mediačného úradníka.

Riešiteľský kolektív APVV pripravil podklady v roku 2016 pre uskutočňovanie reprezentatívneho výskumu verejnej mienky na území Slovenskej republiky. Štatisticky významný výber respondentov a realizácia výskumu verejnej mienky zabezpečila profesionálna agentúra FOCUS (kontaktná osoba: Martin Slosiarik). Išlo o komerčnú zákazku. Agentúrneho výskumu verejnej mienky sa zúčastnilo 1003 respondentov. Boli tak zachytené verbálne postoje reprezentatívneho výberového vzorku populácie v Slovenskej republike.

Reprezentatívne výberové šetrenie je postavené na dvoch pilieroch:

- štatisticky reprezentatívny výber respondentov (opýtaných) – pohlavie, vek, vzdelanie, národnosť, zamestnanie, počet osôb v domácnosti, rodinný stav, príjem, počet obyvateľov obce, kraj, príklon v politike, zmysľovanie, náboženstvo, cirkev, internet,
- štandardizovaný riadený rozhovor (interview) opýtajúceho sa s respondentom (záznam na základe dotazníka VMAT).

3 PRVOSTUPŇOVÉ TRIEDENIE VÝSLEDKOV A ICH PRVOTNÁ INTERPRETÁCIA

TI. *Stali ste sa vy osobne niekedy v minulosti obeťou niektorého z nasledujúcich trestných činov? Vyjadrite sa, prosím, ku každému z nich.*

		1 = áno	2 = nie
1.	Krádež	27,6	72,4
2.	výtržníctvo	8,3	91,7
3.	ublíženie na zdraví	6,1	93,9
4.	lúpež	4,8	95,2
5.	obmedzovanie osobnej slobody	3,8	96,2
6.	nebezpečné prenasledovanie	2,3	97,7
7.	nejakého iného (arogantné správanie, havária, krivé obvinenie, ohováranie, podvod, prenasledovanie, prepád, šikanovanie, vyšetrovanie za členstvo v KSS)	1,1	98,9

Ako svedčia horeuvedené údaje vo väčšej časti verejnosti chýba osobná skúsenosť s priamym dopadom trestného činu. Je dobre, že väčšina netrpí dôsledkami zločinu, ale úvahy o ňom sú väčšinou sprostredkované.

To znamená, že pri rozhodovaní výberu trestných činov a ich následnom hierarchickom usporiadaní nerozhoduje len osobná skúsenosť respondentov. Táto môže byť značne ovplyvnená pôsobením masmédií, skupinovú diskusiu (medziľudskou, alebo diskusiu na sociálnych sieťach). Napriek tejto možnosti, z výsledkov sa ukazuje, že osobná skúsenosť je bližšie k inštitucionálnej registrácii kriminality, čo vyvoláva dojem, že zdravý úsudok sa ešte nestratil. Táto skutočnosť môže posilňovať preventívne zdroje účinne pôsobiace proti morálnej panike z kriminálnych činov, vyvolávaných často médiami. Demokratizačná funkcia verejnej mienky v odpovediach na otázku T1, ktorá je nevyhnutná k narovnaní vzťahu retributívnej a restoratívnej justície je zatiaľ v nedohľadne. K zaradeniu komplexu opatrení restoratívnej justície pod tlakom verejnej mienky do úloh trestnej politiky Slovenskej republiky zatiaľ nedošlo.

T2. Viete, počuli ste už o možnosti uloženia alternatívnych trestov páchatelom odsúdeným v trestnom konaní?

1	áno	45,7
2	nie	54,3

O možnosti ukončenia vedelo, či počulo 45,7 % respondentov agentúrneho výskumu verejnej mienky. Prevažuje tu neznalosť nad znalosťou využívania alternatívnych trestov v justičnej praxi. Možno sa na tomto základe nazdávať, že súčasná verejná mienka na Slovensku nedisponuje takou kvantitou (či výraznými verbálnymi postojmi), ktoré by aktivizovali jej morálnu a právnu funkciu a vytvárali potrebný tlak na širšie uplatňovanie alternatívnych trestov.

Frekvencia osobného stretávania respondentov s procesom uplatňovania alternatívnych trestov v triáde základných pilierov restoratívnej justície (páchatel, obeť, komunita) je v podstate mierne nad bodom mrazu. Prispieva k tomu osobitosť samotnej trestnej činnosti. Napr. v porovnávaní s inými oblasťami ľudskej činnosti – napr. zdravotníctvo, školstvo, sa stretávame aj s mnohými negatívnymi javmi. Zároveň však v porovnaní s kriminalitou, v týchto činnostiach stretávame množstvo schopných a prospešných odborníkov a skvelé profesionálne výkony. Naša osobná skúsenosť je tak bohatšia a vyváženejšia. Nevedomosť a nedostatok osobných skúseností s uplatňovaním alternatívnych trestov, dáva priestor fámam, laickým úvahám a môže posilniť špekulatívne prvky v ich využívaní.

T3. Odkiaľ ste sa dozvedeli o možnosti uloženia takýchto alternatívnych trestov? Možnosť viacerých odpovedí.

		áno	nie	netýka sa
1.	z televízie	37,3	8,4	54,3
2.	z tlačených médií (noviny, časopisy)	15,0	30,7	
3.	na internete	13,7	32,0	
4.	z rozhlasu	9,8	35,9	
5.	od príbuzných, známych	6,0	39,7	
6.	od kolegov v práci	5,2	40,5	
7.	nevie (nečítaná možnosť)	0,9	44,8	
8.	odinakiaľ (škola, vonku pri venčení psa)	0,4	45,3	

Väčšina verejnosti, ktorá vie o možnosti uloženia alternatívnych trestov (45,7 %) získava informácie o kriminalite (zločine) z masmédií (televízia, roz-

hlas, tlač) a na internete. Váha medziosobnej komunikácie je nedostatočná. Obraz, ktorý médiá ponúkajú je oproti realite však značne skreslený. Novinári sa zaujímajú o také trestné činy, ktoré sú „príťažlivé”, zvyšujúce sledovanosť. V médiách je prednostne venovaná pozornosť zločinom násilného charakteru.

J. Tomášek (2010) uvádza klasickú štúdiu Diltona a Duffyho z 80. rokov 20. storočia, zaoberajúca sa regionálnym spravodajstvom o kriminalite v Škótsku: skutočný stav násilných trestných činov predstavoval 2,4 % podiel na celkovej kriminalite a pozornosť v médiách bola na úrovni 45,8 %. Je však škoda, že na Slovensku nemáme obsahovú analýzu kriminálnych súkromných médií. Predpokladáme však, že výsledky tejto analýzy by znamenali podobný trend.

T4. Pri ktorých trestných činoch by ste navrhovali takéto alternatívne tresty? Vyjadrite sa, prosím, ku každému z nich.

Pred touto otázkou sme pre lepšiu orientáciu respondentov uviedli definíciu alternatívneho trestu: Alternatívny trest je alternatíva k trestu väzenia, ktorá má zaručiť naplnenie trestu rovnako akoby odsúdený vykonal trest odňatia slobody. Patria sem tieto tresty: peňažný trest, trest povinnej práce, trest domáceho väzenia, trest zákazu účasti na verejných podujatiach.

		1 rozhodne áno	2 skôr áno	3 skôr nie	4 rozhodne nie	9 nevie
A	výtržníctvo	9,5	30,9	22,2	29,8	7,6
B	ohováranie	25,6	42,0	9,4	15,3	7,8
C	drobná majetková kri- minalita	15,3	37,4	18,5	21,3	7,5
D	domáce násilie	5,5	9,3	19,2	59,5	6,5
E	lúpež	6,1	13,3	22,8	51,7	6,1
F	znásilnenie	5,9	4,3	10,8	73,2	5,9
G	vražda	5,6	2,9	6,4	79,0	6,2
H	podvod	8,0	24,6	22,8	37,8	6,8

		1 rozhodne áno	2 skôr áno	3 skôr nie	4 rozhodne nie	9 nevie
I	sprenevera	7,8	25,3	24,9	34,6	7,4
J	korupcia	8,1	18,6	18,0	48,1	7,2
K	ublíženie na zdraví	5,8	9,9	23,2	54,4	6,7
L	nebezpečné prenasledova- nie	4,6	10,2	24,6	53,0	7,6
M	obmedzova- nie osobnej slobody	5,9	16,0	27,8	42,6	7,8
N	Iné (neúmyselné ublíženie, ohrozo- vanie pod vplyvom návykovej látky, daňové podvody, krádež, menej zá- važné trestné činy (prečiny), zanedba- nie povinnej výživy, zneužívanie detí, vandalizmus...)	1,6	1,2	-	-	97,2

V škále „rozhodne áno, skôr áno” sa na prvých priečkach ocitli trestné činy ohovárania (67,6 %), drobnej majetkovej kriminality (52,7 %), výtržníctvo (40,4 %), a sprenevery (33,1 %). Najnižšie odmietavé postoje zaznamenávame u trestných činov ohovárania (24,7 %) a drobnej majetkovej kriminality (39,8 %). U trestných činov výtržníctva (52,0 %) a sprenevery (59,5%) už počet tých respondentov, ktorí čiastočne či rozhodne odmietajú aplikáciu alternatívnych trestov už narastá a presahuje 50 % hodnotu. Výrazne negatívne sa respondenti vymedzujú k aplikácii alternatívnych trestov na trestný čin vraždy (84,5 %), znásilnenia (84 %) a lúpeže (74,5 %). Boľavým problémom sa pre respondentov javí aj trestný čin domáceho násillia, ktorý odmieta až 78,7 % respondentov. Pozoruhodné hodnoty odmietania respondentov dosiahli trestné činy ublíženia na zdraví (77,6 %), nebezpečného prenasledovania (77,6 %) a obmedzovania osobnej slobody (70,4 %).

Zaujímavé výsledky priniesli postoje k trestnému činu sprenevery, kde odmietavé stanovisko vyjadruje 59,5 % respondentov, ale za udeľovanie alternatívneho trestu je až 31,1 % účastníkov agentúrneho výskumu. Podobne prekvapujúce je vyjadrenie respondentov k trestnému činu korupcie 66,1 % je proti a 26,7 % je za udeľovanie alternatívnych trestov. Tieto výsledky naznačujú, že časť verejnej mienky je tolerantná k podvodnému konaniu (32,6 %), ktoré tvorí zázemie trestných činov sprenevery a korupcie.

Spomínali sme, že masmédiá, vrátane internetu, sa stále viac presadzujú pri utváraní verejnej mienky o trestaní. Výsledky agentúrneho prieskumu však naznačujú, že občania nestrácajú úplne zdravý rozum a opierajú sa o svoju životnú skúsenosť. Ich výber trestných činov, ktorých páchatelia by mohli byť potrestaní uplatnením alternatívnych trestov, je príslubom pre možnosti rozšírenia týchto trestov. Avšak morálny relativizmus, ktorý je často v pozadí týchto vyjadrení, je zdrojom určitého pesimizmu, pretože v ich mienke necítiť pevne orientačné body, ani vplyv širších interpretačných rámcov dotýkajúcich sa princípov restoratívnej justície.

Za podnetnú považujeme nami spracovanú tabuľku, v rámci ktorej sme sa snažili poukázať na skutočnosť, pri ktorých trestných činoch respondenti navrhujú aplikovať alternatívne tresty:

		áno	nie
1.	ohováranie	67,6	24,7
2.	drobná majetková kriminalita	52,7	39,8
3.	výtrzníctvo	40,4	52,0
4.	sprenevera	33,1	59,5
5.	podvod	32,6	60,6
6.	korupcia	26,7	66,1
7.	obmedzovanie osobnej slobody	21,9	70,4
8.	lúpež	19,4	74,5
9.	ublíženie na zdraví	15,7	77,6
10.	nebezpečné prenasledovanie	14,8	77,6
11.	domáce násilie	14,8	78,7

		áno	nie
12.	znásilnenie	10,2	84,0
13.	vražda	8,5	85,4
14.	Iné (neúmyselné ublíženie, ohrozovanie pod vplyvom návykovej látky, daňové podvody, krádež, menej závažné trestné činy (prečiny), zanedbanie povinnej výživy, zneužívanie detí, vandalizmus...)	2,8	97,2

T5. Aký efekt podľa Vás prináša ukladanie alternatívnych trestov? Vyjadrite sa ku každému z nich.

		1 = áno	2 = nie	9 = nevie
A	finančné zataženie (ide o zníženie finančného zataženia, ktorým ušetrí štát finančné prostriedky)	66,3	20,9	12,8
B	zamedzenie kriminálnych návykov	37,6	46,2	16,3
C	zníženie pracovnej záťaže sudcov a súdov	49,4	36,9	13,8

Dominujú odpovede s ekonomickým podtextom. Z hľadiska efektívnosti fungovania spoločenských procesov je to povzbudzujúce a potrebné. Avšak zároveň je vidieť, že sa zreteľne prejavuje komercionalizácia medziľudských vzťahov a často víťazí egoizmus kombinovaný s narcizmom. Orientácia verejnej mienky na preferenciu úspešnej resocializácie páchatelov je však druhoradá.

T6. Predstavte si, že ste sa stali obeťou trestného činu krádeže motorového vozidla. Ako páchatel by bol políciou obvinený 17-ročný mladík. Boli by ste ochotný/á sa s ním za účasti skúseného právneho sprostredkovateľa (mediátora) stretnúť a prijať jeho ospravedlnenie a spoločne sa dohodnúť na spôsobe náhrady škody, ktorú Vám spôsobil?

1	áno, bez problémov	17,7
2	áno, ale len za určitých podmienok	38,0
3	skôr odmietam takéto stretnutie	22,3
4	rozhodne odmietam takéto stretnutie	17,3
9	nevie (nečítaná možnosť)	4,6

Väčšina respondentov agentúrneho výskumu verejnej mienky (55 %) bolo ochotné riešiť tento trestný čin krádeže mediáciou. Tento prístup neodobrilo 39,6 % respondentov. Súvisí to aj s postojmi respondentov. Týka sa to trestného činu drobnej majetkovej kriminality, kde možnosť udelenia alternatívnych trestov uviedlo 52,7 % respondentov.

Zdá sa, že väčšia polovica respondentov by bola ochotná uplatniť nielen u tohto trestného činu, ale ak svedčia odpovede na otázku T4, aj u ďalších trestných činov, princípy restoratívnej justície, aj keď o nich v podstate nevedia. Je to povzbudzujúce zistenie? Do určitej miery áno. Verejná mienka ak má naplniť donucovaciu funkciu, však výrazne potrebuje sa aktivizovať na znalosti týchto princíпов. Doba je zložitá, často počujeme od odborníkov aj bežných občanov, že doba ilúzií o tejto spoločnosti je nenávratne preč. Strata ilúzií spôsobuje, že v pozadí rozhodovania mnohých občanov je egoistický pragmatizmus, motivovaný úsilím mať čo najviac vecí a svätý klud.

ZÁVER

Verejná mienka čiastočne objavuje princípy restoratívnej justície a v ich rámci si najviac všíma aj využívanie alternatívnych trestov. Verejná mienka je nedostatočne ovplyvňovaná vedeckými poznatkami a „negatívne“ na ňu pôsobí doterajšia justičná prax.

Systém trestov je občanmi stále považovaný za nedostatočný, prehnane mierny (keď sa to týka iných) a nespravodlivý (keď sa ich to týka bezprostredne). Treba sa usilovať o intenzívnu mediálnu kampaň s obsahom restoratívnej justície, aby sa zmenili tieto predstavy.

Kriminológia a trestné právo by mali razantnejšie presadzovať reformu sankčnej politiky a požadovať dorovnania nerovnováhy medzi retributívnou a restoratívnou justíciou.

Mali by zamedziť, aby z výskumných poznatkov o tejto téme robili kompetentní jedálny lístok, t.j. vyberať si tie konkrétne zistenia, ktoré uspokojia ich momentálny politický apetít.

Zistili sme, že mnohí občania stále menej veria svojmu rozumu a vlastnej skúsenosti a ani o komunitnú interakciu sa neusilujú. Verejná mienka neplní svoje funkcie o to viac, ak občania budú nekompetentní vo veciach svojho vlastného života, ktorého sa, žiaľ, mnohokrát dotýka aj kriminalita. Nemožno sa spoliehať len na odborníkov (ktorí si často pripadajú ako volajúci na púšti), že práve oni budú na občana formulovať jeho potreby a že budú riešiť problémy za nich. Z nevedomia občana tak môže vystúpiť silná túžba po príchode „jazdca na bielom koni“, ktorý to vyrieši a zachráni ich. Bola by škoda, aby sa doslova naplnili slová, ktoré povedať nositeľ Nobelovej ceny za ekonomiku (r. 2013) Robert Schiler v rozhovore pre týždenník *Die Zeit*: „V dnešnom svete prežijú tí, ktorí nemajú morálku a sú ochotní podvádzať“. Podľa neho ide o spôsob fungovania väčšiny ľudí v kapitalizme. Očakávali by sme, že európsky priestor je vnútorne dostatočne pripravený a múdry na to, aby postupne vyrovnal nerovnováhu medzi retributívnou a restoratívnou justíciou. Najmä pri realizácii tohto zámeru dôjde ku kvalitatívnemu skoku pri interakcii a spolupráci trestného práva a kriminológie.

Zoznam použitej literatúry

1. BURDA, E., ČENTÉŠ, J., KOLESÁR, J., ZÁHORA, J. a kol. *Trestný zákon. Všeobecná časť. Komentár. I. diel.* 1. vydanie. Praha : C. H. Beck, 2010, s. 408.
2. ČENTÉŠ, J. a kolektív: *Trestný zákon s komentárom – Veľký komentár.* Bratislava : Eurokódex, 2015. 880 s. ISBN 978-80-8155-053-9.
3. ČENTÉŠ, J. a kolektív *Trestné právo procesné.* Bratislava : Eurokódex, 2016.
4. DANICS, Š., DUBSKÝ, J., KAMÍN, T., URBAN, L. *Základy sociologie a politologie.* Plzeň : Aleš Čeněk, 2009.
5. DIANIŠKA, G.: *Metodológia výskumu ako príspevok k aplikačnej praxi restoratívnej justície.* In: STRÉMY, T. (ed.) *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v aplikačnej praxi.* Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Praha : Leges, 2015, s. 206.

6. DIANIŠKA, G., STRÉMY, T., VRÁBLOVÁ, M. et al. *Kriminológia*. Plzeň : Aleš Čeněk, 2016.
7. DIANIŠKA, G., STRÉMY, T. Teória reintegratívneho zahanbenia. *Justičná revue*. Roč. 61. č. 1. 2009, s. 74 – 82. ISSN 1335-6461.
8. GŘIVNA, T., SCHEINOST, M., ZOUBKOVÁ, J. a kol.: *Kriminologie 4. aktualizované vydání*. Praha : Wolters Kluwer, 2014.
9. JURÍŠOVÁ, K.: Verejná mienka o alternatívnych trestoch – výsledky sondy na sociálnych sieťach. In: STRÉMY, T. (ed.) *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v aplikačnej praxi*. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Praha : Leges, 2015, s. 259 – 276.
10. MAŠĽANYOVÁ, D. et al. 2016. *Trestné právo hmotné*. Plzeň : Aleš Čeněk, 2016. 624 s. ISBN 978-80-7380-618-7.
11. SOTOLÁŘ, A., PÚRY, F., ŠÁMAL, P. : *Alternativní řešení trestních věcí v praxi*. Praha : C. H. Beck, 2000, s. 330.
12. ŠČERBA, F.: Trest povinnej práce a domáciho väzenia: srovnání české a slovenské právni úpravy. *Justičná revue*, 62, 2010, č. 8 – 9, s. 958.
13. TOMÁŠEK, J.: *Úvod do kriminologie. Jak studovat zločin*. Praha : Grada Publishing, a. s., 2010.
14. STRÉMY, T. (ed.): *Restoratívna justícia a alterantívne tresty v teoretických súvislostiach*. Praha: Leges, 2014. 544 s. ISBN 978-80-7502-034-5.
15. STRÉMY, T. (ed.) *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v aplikačnej praxi*. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Praha : Leges, 2015. 376 s. ISBN 978-80-7502-104-5.
16. STRÉMY, T., KURILOVSKÁ, L., VRÁBLOVÁ, M. *Restoratívna justícia*. Praha : Leges, 2015. 344 s. ISBN 978-80-7502-075-8.
17. ŠIMOVČEK, Ivan et. al: *Trestné právo procesné*. Plzeň : Aleš Čeněk, 2016. 479 s. ISBN 978-80-7380-617-0.

NOVÉ VÝZVY V OBLASTI TRESTNOPRÁVNEJ OCHRANY MLÁDEŽE

NEW CHALLENGES IN THE FIELD OF JUVENILE JUSTICE

doc. JUDr. Miroslava Vráblová, PhD.

*Právnická fakulta, Trnavská univerzita v Trnave, Katedra trestného práva
a kriminológie*

Abstrakt: Nadväzujúc na Európsky dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd (EDLP), Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach a Dohovor o právach dieťaťa, jednou z ostatných európskych výziev v oblasti trestno-právnej ochrany mládeže je Smernica Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2016/800 z 11. mája 2016 o procesných zárukách pre deti, ktoré sú podozrivými a obvinenými osobami v trestnom konaní. Cieľom smernice je zaviesť procesné záruky pre deti (t.j. osoby mladšie ako 18 rokov), ktoré sú podozrivými alebo obvinenými osobami v trestnom konaní, a zaistiť tak ich schopnosť pochopiť a sledovať trestné konanie, uplatniť právo na spravodlivý proces, v záujme predchádzania opätovnému páchaniu trestných činov a posilnenia sociálnej integrácie detí. Predmetom tohto príspevku je poukázanie na minimálne procesné práva garantované deťom.

Abstract: Following the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (ECHR), the International Covenant on Civil and Political Rights, and the UN Convention on the Rights of the Child, one of the last challenges in the field of Juvenile Justice is Directive (EU) 2016/800 of the European Parliament and of the Council of 11 May 2016 on procedural safeguards for children who are suspects or accused persons in criminal proceedings. The purpose of this Directive is to establish procedural safeguards to ensure that children, meaning persons under the age of 18, who are suspects or accused persons in criminal proceedings, are able to understand and follow those proceedings and to exercise their right to a fair trial, and to prevent children from re-offending and foster their social integration. The Article focuses on minimum of procedural rights of suspected and accused children.

Kľúčové slová: kriminalita mládeže, systém súdnictva nad mládežou, procesné záruky pre podozrivé a obvinené osoby, právo na informácie, právo na pomoc obhajcu, právo na individuálne posúdenie, právo na lekárske vyšetrenie, alternatívne opatrenia, právo na ochranu súkromia.

Key words: juvenile delinquency, juvenile justice system, procedural safeguards for suspected or accused children, right to information, assistance by a lawyer, right to an individual assessment, right to a medical examination, alternative measures, right to protection of privacy.

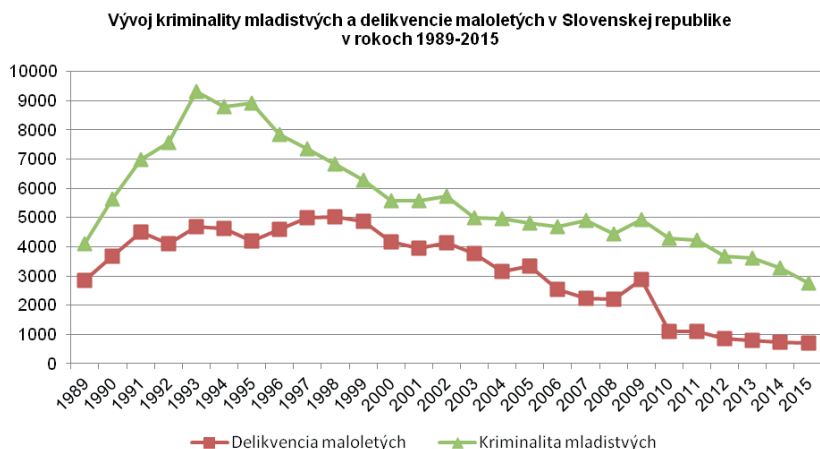
1 KRIMINOLOGICKÉ VÝCHODISKÁ STAVU KRIMINALITY MLÁDEŽE V SLOVENSKEJ REPUBLIKE

Po mnohých rokoch zlých správ v oblasti stavu kriminality mládeže v Slovenskej republike, osobitne v poslednej dekáde 20. storočia, štatistické údaje konečne ukazujú pozitívne trendy. Kým podiel mládeže na celkovej registrovanej kriminalite sa v rokoch 1989-2001 pohyboval v rozmedzí od 9,59 % – 15 %, v rokoch 2002 – 2015 došlo k výraznému zníženiu podielu na úroveň 4,73 % – 9,18 %. Od roku 2002 možno sledovať pozvoľný pokles podielu maloletých a mladistvých na celkovej kriminalite, s tým, že v ostatných piatich rokoch osciloval podiel mládeže okolo 5 % na celkovej kriminalite. Stav kriminality mladistvých v roku 2015 predstavoval 2 764 registrovaných trestných činov spáchaných mladistvými páchatelmi. V porovnaní s rokom 1993 sa znížila kriminalita mladistvých viac ako o ⅓. V roku 2015 bolo spáchaných maloletými „len“ 694 skutkov, čo predstavuje dosiaľ najnižší počet spáchaných skutkov maloletými od roku 1989.

Podľa G. Lubelcovej pokles registrovanej kriminality mládeže v Slovenskej republike v posledných rokoch do určitej miery súvisí s demografickým vývojom a poklesom podielu týchto vekových kategórií v populácii celkovo. Index kriminality tejto vekovej kategórie relativizuje naznačený priaznivý trend kriminality mladistvých a delikvencie maloletých. Ukazuje, že pokles je do značnej miery spôsobený znižovaním podielu sledovaných vekových skupín v populácii.¹

¹ LUBELCOVÁ, G. *Kriminalita ako spoločenský fenomén*. Bratislava : VEDA, 2009, s. 163 – 164.

Graf č. 1: Vývoj kriminality mladistvých a delikvencie maloletých v Slovenskej republike v rokoch 1989 – 2015

Zdroj: Štatistické údaje Ministerstva vnútra SR

Ani štatistické údaje týkajúce sa jednotlivých druhov kriminality nepotvrzujú hrôzostrašné scenáre a informácie prezentované médiami. U oboch kategórií (maloletých i mladistvých) bol v ostatných rokoch zaznamenaný pokles násilnej kriminality, osobitne z najzávažnejších násilných trestných činov uvádzame, že mladiství nespáchali v roku 2015 žiadnu vraždu, spáchali 89 trestných činov lúpeží, čo v porovnaní s rokom 2014 predstavuje pokles (v roku 2014 došlo k spáchaniu 1 trestného činu vraždy, 113 trestných činov lúpeže).

Tabuľka č. 1: Štruktúra delikvencie maloletých v Slovenskej republike v rokoch 2006 – 2015

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Delikvencia maloletých	2531	2246	2189	2888	1105	1112	845	783	726	694
Násilná kriminalita	356	324	298	228	136	147	115	114	88	57
Mravnostná kriminalita	104	83	77	43	21	38	46	24	27	28

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Majetková kriminalita	1725	1492	1495	2126	725	690	517	544	536	497
Ekonomická kriminalita	91	111	85	209	68	88	75	43	29	53

Tabuľka č. 2: Štruktúra kriminality mladistvých v Slovenskej republike v rokoch 2006-2015

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Kriminalita mladistvých	4683	4892	4432	4930	4282	4216	3669	3615	3264	2764
Násilná kriminalita	576	716	582	618	601	511	474	429	350	310
Mravnostná kriminalita	119	101	122	174	140	294	273	235	282	255
Majetková kriminalita	3303	3284	3003	3354	2846	2666	2295	2375	2163	1696
Ekonomická kriminalita	155	178	158	178	161	185	131	120	88	138

Zdroj: Štatistické údaje Ministerstva vnútra SR

Kvalifikovane odhadnúť ďalší vývoj kriminality mládeže v Slovenskej republike je pomerne náročné. Vývoj kriminality mládeže totiž súvisí s ďalším spoločenským vývojom, najmä vývojom ekonomickým, s rýchlou uplatňovaním opatrení proti existujúcej kriminalite, ako aj od reálneho vytvorenia efektívneho, moderného a pozitívneho systémového prístupu k starostlivosti o mladistvých delikventov. S odkazom na viditeľný pozitívny trend vo vývoji kriminality mládeže, sme sa zamerali na nové výzvy v oblasti trestnoprávnej ochrany mladistvých.

1 MINIMÁLNE PRAVIDLÁ TÝKAJÚCE SA PRÁV DETÍ PODOZRIVÝCH ALEBO OBVINENÝCH V RÁMCI SÚDNEHO KONANIA

Ochrana mladistvých páchatel'ov je predmetom mnohých medzinárodných dokumentov. Ústrednou požiadavkou vyplývajúcou z medzinárodných dokumentov je existencia fungujúceho systému súdnictva nad mládežou, ústretového k deťom („child friendly“), a naopak, vyhýbajúceho sa ich kriminalizácii a uväzneniu. Trest odňatia slobody by mal byť v hierarchii sankcií pre mladistvých páchatel'ov poslednou voľbou, tzv. *ultima ratio*. V oblasti trestnoprávnej ochrany mládeže pôsobia mnohé inštitúcie, ktoré sú oprávnené prijímať medzinárodné štandardy v oblasti súdnictva nad mládežou a ktoré vytvárajú širokú škálu podrobných štandardov týkajúcich sa zaobchádzania s mladistvými páchatel'mi. Organizácia spojených národov (OSN) predstavuje významnú medzinárodnú inštitúciu v oblasti ľudských práv a súdnictva nad mládežou. Jej významné postavenie vystupuje do popredia predovšetkým v súvislosti s procesom prijímania záväzných aj nezáväzných medzinárodných dokumentov v oblasti práv dieťaťa a jej vedúcou úlohou pri monitorovaní implementácie medzinárodných dokumentov.

Aj Rada Európy je popredná medzinárodná inštitúcia v oblasti ľudských práv. Zastáva mimoriadne dôležitú úlohu v oblasti súdnictva nad mládežou, čo dokazujú prijaté početné nástroje v oblasti vzdelávania, sociálnej reintegrácie a preventívnej starostlivosti s mladistvými páchatel'mi. Práve Rada Európy vydala v roku 2006 svoj program „*Budovanie Európy pre deti a s deťmi*“ („*Building a Europe for and with Children*“), ktorý prispel k posilneniu schopnosti Rady Európy v naplňaní jej úloh, a to vytvorením multiinštitucionálnej platformy pre práva detí, vyškolením zamestnancov Rady Európy v oblasti detských práv a spoluúčasti detí. Významným výsledkom bolo aj vytvorenie, prijatie a rozšírenie nových štandardov² a programových smerníc v oblasti

² Ide o Dohovor Rady Európy o ochrane detí pred sexuálnym vykorisťovaním a sexuálnym zneužívaním; Európsky dohovor o adopcií detí; Odporúčanie Rady Európy Rec (2005)5 o právach detí bývajúcich v rezidenčných zariadeniach; Odporúčania Rady Európy Rec (2006)12 o posilňovaní schopností detí žiť v novom informačnom a komunikačnom prostredí; Odporúčanie Rady Európy Rec (2006)19 o prístupoch na podporu pozitívneho rodičovstva; Odporúčanie Rady Európy Rec (2008)4 o posilnení integrácie detí migrantov a detí imigrantského pôvodu; Odporúčanie Rady Európy Rec (2009)4 o vzdelávaní Rómov a Travellerov v Európe; Odporúčanie Rady Európy Rec (2009)10

prevencie násilia na deťoch, v oblasti zdravotníctva a sociálnych služieb ústretových k deťom. V neposlednom rade veľkým prínosom programu boli legislatívne zmeny v oblasti práv detí, zvýšená spoluúčasť detí a ich prístup k informáciám a rozvoj spolupráce s medzinárodnými partnermi.

V ostatných rokoch došlo k početným zmenám slovenskej trestnoprávnej úpravy ochrany mladistvých v dôsledku transpozície právne záväzných aktov Európskej únie³. Nadväzujúc na Európsky dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd (*EDĽP*), Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach a Dohovor o právach dieťaťa, jednou z ostatných európskych výziev v oblasti trestno-právnej ochrany mládeže je **Smernica Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2016/800 z 11. mája 2016 o procesných zárukách pre deti, ktoré sú podozrivými a obvinenými osobami v trestnom konaní (ďalej len „Smernica“)**.

Účelom tejto smernice je zaviesť procesné záruky pre deti (t.j. osoby mladšie ako 18 rokov), ktoré sú podozrivými alebo obvinenými osobami v trestnom konaní, a zaistiť tak ich schopnosť pochopiť a sledovať trestné konanie, uplatniť právo na spravodlivý proces, v záujme predchádzania opätovnému páchaniu trestných činov a posilnenia sociálnej integrácie detí. Cieľom smernice je formulovať spoločné minimálne pravidlá ochrany procesných práv detí, ktorú sú v procesnom postavení podozrivého alebo obvineného, a tým napomôcť vzájomnému uznávaniu rozhodnutí v trestných veciach jednotlivých členských štátov. V tejto smernici sa stanovujú minimálne pravidlá. Členské štáty môžu rozšíriť práva stanovené v tejto smernici s cieľom poskytovať vyššiu úroveň ochrany.

Niektoré procesné práva boli priebežne upravované v jednotlivých smerniciach Európskeho parlamentu a Rady⁴, napr. právo na tlmočenie a preklad

o integrovaných národných stratégiách ochrany detí pred násilím; Smernica Výboru ministrov Rady Európy o súdnicte ústretovom voči deťom a o zdravotníctve ústretovom voči deťom; Odporúčanie Rady Európy Rec (2011)12 o právach detí a sociálnych službách ústretových voči deťom a rodinám.

³ Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2011/36/EÚ z 5. apríla 2011 o prevencii obchodovania s ľuďmi a boji proti nemu a o ochrane obetí obchodovania; Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2011/93/EÚ z 13. decembra 2011 o boji proti sexuálnemu zneužívaniu a sexuálnemu vykorisťovaniu detí a proti detskej pornografii.

⁴ Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2010/64/EÚ z 20. októbra 2010 o práve na tlmočenie a preklad v trestnom konaní (Ú. v. EÚ L 280, 26.10.2010, s. 1); Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2012/13/EÚ z 22. mája 2012 o práve na informácie v trestnom konaní (Ú. v. EÚ L 142, 1.6.2012, s. 1); Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2013/48/EÚ z 22. októbra 2013 o práve na prístup k obhajcovi v trestnom konaní a v konaní o európskom zatykači a o práve na informovanie tretej osoby po pozbavení

v trestnom konaní, právo na informácie v trestnom konaní, právo na prístup k obhajcovi v trestnom konaní, posilnenie určitých aspektov prezumpcie nevinny a práva byť prítomný na konaní pred súdom v trestnom konaní.

Predmetná smernica sa vzťahuje na deti, **ktoré sú podozrivými alebo obvinenými osobami v trestnom konaní, a na deti, ktoré sú vyžiadanými osobami**, za predpokladu, že v čase začatia konania boli deťmi. Pozitívnym aspektom je aj snaha o rozšírenie vecnej pôsobnosti smernice aj na tzv. mladých dospelých, čo je zrejmé z bodu 12 Smernice, kedy „členské štáty sú nabádané k tomu, aby v prípade, že bola osoba v okamihu, keď sa stane podozrivou alebo obvinenou osobou v trestnom konaní, staršia ako 18 rokov, ale trestný čin bol spáchaný v čase, keď táto osoba bola dieťa, uplatňovali procesné záruky ustanovené v tejto smernici až dovtedy, kým táto osoba nedosiahne vek 21 rokov“.

Táto smernica by sa mala uplatňovať iba na trestné konania. Nemala by sa uplatňovať na iné druhy konaní, najmä na konania, ktoré sú osobitne určené pre deti a ktoré by mohli viesť k ochranným, nápravným alebo výchovným opatreniam. **Smernica výslovne stanoví, že by sa mala uplatňovať len vtedy, ak dieťa, ktoré je podozrivou alebo obvinenou osobou, bolo pozbavené osobnej slobody.** Teda nemala by sa uplatňovať v prípadoch menej závažných trestných činov. Uvedené súvisí s rôznorodosťou systémov trestnej justície, kedy v niektorých členských štátoch majú právomoc ukladať sankcie aj iné orgány ako súdy s právomocou trestných veciach (napr. priestupky na úseku bezpečnosti cestnej premávky). Bolo by neprimerané požadovať, aby príslušné orgány zaručili všetky práva podľa smernice.

Smernica upravuje konkrétne procesné práva, ktoré by mali byť deťom garantované:

a) Právo na informácie

Informácie o všeobecných aspektoch priebehu konania. Obsahom tohto práva je stručné objasnenie nasledujúcich procesných krokov konania, úloh zúčastnených orgánov.

Informácie týkajúce sa práva na lekársku prehliadku, najneskôr v okamihu pozbavenia osobnej slobody. Ak je dieťa pozbavené osobnej slobody, písomné poučenie o právach poskytnutých dieťaťu podľa smernice

osobnej slobody a na komunikáciu s tretími osobami a s konzulárnymi úradmi po pozbavení osobnej slobody (Ú. v. EÚ L 294, 6.11.2013, s. 1); Smernica Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2016/343 z 9. marca 2016 o posilnení určitých aspektov prezumpcie nevinny a práva byť prítomný na konaní pred súdom v trestnom konaní (Ú. v. EÚ L 65, 11.3.2016, s.1).

2012/13/EÚ by malo zahŕňať jasné informácie o právach, ktoré dieťa má na základe tejto smernice. Predmetné právo sa uplatňuje aj vo vzťahu k rodičom alebo inej príslušnej dospeléj osobe, ktorú si dieťa určí a ako takú schváli príslušný orgán – smernica zvyrazňuje povinnosť včasne informovať nositeľov rodičovských práv a povinností o uplatniteľných procesných právach v záujme zaručenia spravodlivého konania a účinného výkonu práv dieťaťa.

b) **Právo na prístup k obhajcovi** (v súlade so smernicou 2013/48/EÚ), t.j. **právu pomoc a zastupovanie obhajcom v trestnom konaní**

Deti sú zraniteľné a nie sú vždy schopné v plnom rozsahu pochopiť a sledovať trestné konanie, preto by im mal pomáhať obhajca. Výnimku predstavuje výnimočné opatrenie tzv. *dočasné odchylenie sa od povinnosti zabezpečiť pomoc obhajcu v predsúdnom konaní zo závažných dôvodov*, kedy je možné vypočúvať deti v neprítomnosti obhajcu, pokiaľ boli informované o ich práve nevypovedať a práve nevypovedať vo vlastný neprospech. Uvedené je možné len zo závažných dôvodov, ak treba naliehavo odvrátiť závažné nepriaznivé dôsledky pre život, slobodu alebo telesnú nedotknuteľnosť osoby alebo v záujme predchádzania podstatnému ohrozeniu trestného konania (napr. zabráneniu strate dôležitých dôkazov týkajúcich sa závažného trestného činu). Súčasťou tohto práva, v širšom kontexte práva na spravodlivý proces, je zabezpečenie dôvernosti komunikácie medzi deťmi a ich obhajcom, dôvernosť stretnutí a všetkých iných foriem komunikácie. Ak však existujú objektívne a skutkové okolnosti, ktoré vzbudzujú podozrenie, že obhajca je zapojený do páchania trestnej činnosti spolu s dieťaťom, smernica výslovne stanoví, že žiadna trestná činnosť obhajcu by sa nemala považovať za oprávnenú pomoc deťom.

c) **Právo nevypovedať vo vlastný neprospech a právo odoprieť výpoveď**

Predmetné právo je v súlade s právom Únie a EDLP, ako ich vykladá Súdny dvor Európskej únie a Európsky súd pre ľudské práva. Smernica výslovne upravuje konkrétnu situáciu, keď sa dieťa, ktoré nebolo pôvodne podozrivou ani obvinenou osobou, napríklad ako svedok, stane počas vypočutia políciou alebo iným orgánom v rámci trestného konania podozrivou alebo obvinenou osobou.

d) **Právo na individuálne posúdenie osobitných potrieb dieťaťa**

Rešpektovanie tohto práva dieťaťa je významné z hľadiska ochrany, výchovy, vzdelávania a sociálnej integrácie dieťaťa. Rovnako tak prispieva k ukladaniu osobitných opatrení počas trestného konania, k určeniu roz-

sahu ich trestnej zodpovednosti a primeranosti konkrétneho trestu alebo výchovného opatrenia. V rámci predmetného práva na individuálne posúdenie osobitných potrieb dieťaťa treba zohľadniť osobnosť a vyspelosť dieťaťa, jeho ekonomické, sociálne a rodinné pomery vrátane prostredia, v ktorom žije, a akákoľvek osobitnú zraniteľnosť dieťaťa, akými sú poruchy učenia a komunikačné ťažkosti. Rovnako tak by sa malo prihliadať na okolnosti prípadu, závažnosť trestného činu a prispôbiť sankciu, ak bude dieťa uznané za vinné. Individuálne posúdenie potrieb dieťaťa má viesť jednak k prijatiu osobitných opatrení, napr. k poskytnutiu praktickej pomoci dieťaťu, tak aj k posudzovaniu vhodnosti a účinnosti preventívnych opatrení vo vzťahu k dieťaťu – k rozhodnutiu o predbežnej väzbe alebo alternatívnych opatreniach, a pri rozhodovaní či prijímaní určitého postupu v rámci trestného konania vrátane ukladania trestu zohľadniť aj individuálne vlastnosti a situáciu dieťaťa.

e) **Právo na lekársku prehliadku**

Toto právo je základom spravodlivého výkonu spravodlivosti a vyplýva zo starostlivosti voči deťom, ktoré sú podozrivými alebo obvinenými osobami, najmä vtedy, keď sú deti pozbavené osobnej slobody, a preto sú v obzvlášť oslabenom postavení.

f) **Pri výsluchu dieťaťa zohľadniť vek a vyspelosť dieťaťa**

V záujme ochrany detí by sa výsluchy detí zo strany polície alebo iných orgánov presadzovania práva mali audiovizuálne zaznamenávať (výsluch s vyhotovením audiovizuálneho záznamu), ak tomu nebráni neprekonateľný technický problém. Nepožaduje sa, aby audiovizuálne zaznamenávali výsluch detí, ktorý vykonáva sudca alebo súd.

g) **Väzba ako posledná možnosť**

Smernica zdôrazňuje potrebu vyvinúť osobitné úsilie na to, aby sa zabránilo pozbaveniu osobnej slobody detí (väzbe v akejkoľvek fáze konania), s ohľadom na hroziace riziká pre ich telesný, duševný a sociálny vývoj.

h) **Prednosť alternatívnych opatrení**

Článok 11 Smernice stanoví povinnosť, aby príslušné orgány zvážili alternatívne opatrenia k zadržaniu a tie využívať, kedykoľvek je to možné. Takéto alternatívne opatrenia, resp. náhrady zadržania by mohli zahŕňať zákaz výskytu dieťaťa na určitých miestach, povinnosť dieťaťa zdržiavať sa na konkrétnom mieste, obmedzenia kontaktu s určitými osobami, povinnosť hlásiť sa príslušným orgánom, účasť na výchovných programoch

alebo, pokiaľ s tým dieťa súhlasí, účasť na terapeutických programoch alebo programoch liečby závislosti). Uvedené by malo podliehať pravidelnému preskúmvaniu súdom.

i) **Osobitný spôsob zaobchádzania so zadržanými deťmi**

V prípadoch pozbavenia osobnej slobody by malo byť garantované osobitné zaobchádzanie, napr. v rámci podmienok policajnej väzby by sa mali uplatniť osobitné ochranné opatrenia v záujme zabezpečenia telesnej nedotknuteľnosti a blaha dieťaťa. Umiestňovať oddelene od dospelých osôb (výnimočne i s dospelými osobami, ak to nie je v rozpore s najlepšími záujmami dieťaťa), na strane druhej umožniť umiestnenie spoločne s mladými dospelými osobami (max. do 24 rokov). V rámci osobitného spôsobu zaobchádzania so zadržanými deťmi by mal byť garantovaný **prístup k vzdelávacím zariadeniam**. Rovnako tak by mal byť umožnený **výkon práva na rodinný život** (právo na udržiavanie pravidelného kontaktu so svojimi rodičmi, rodinou a priateľmi prostredníctvom návštev a korešpondencie, okrem prípadov, keď je z dôvodu najlepších záujmov dieťaťa či v záujme spravodlivosti nevyhnutné uplatniť výnimočné obmedzenia). V neposlednom rade je potrebné zabezpečenie **dodržovania slobody náboženského vyznania alebo viery dieťaťa**. V záujme zabezpečenia kvalifikovaného prístupu a zaobchádzania so zadržanými deťmi by pracovníci v týchto zariadeniach mali absolvovať osobitnú odbornú prípravu zameranú na zaobchádzanie s deťmi. Zaobchádzanie s deťmi by malo byť priradené ich veku, vyspelosti a úrovni chápania, do úvahy by sa mali brať osobitné potreby vrátane akýchkoľvek komunikačných ťažkostí, ktoré môžu mať.

j) **Právo na ochranu súkromia**

V záujme ulahčenia opätovnej integrácie detí do spoločnosti, by sa mali súdne pojednávania s deťmi viesť s vylúčením verejnosti, alebo umožniť súdom alebo sudcom rozhodnúť, aby sa takéto pojednávania viedli s vylúčením verejnosti.

k) **Právo dieťaťa byť sprevádzané nositeľom rodičovských práv a povinností počas konania**

Pokiaľ ide o účasť na súdnych pojednávaniach, dieťa má právo byť sprevádzané nositeľom rodičovských práv a povinností počas súdnych pojednávanií (výnimočne môže byť sprevádzajúca osoba dočasne zo súdneho pojednávania vylúčená). Za určitých okolností môže dieťa sprevádzať iná príslušná dospelá osoba než nositeľ rodičovských práv a povinností.

ností (napr. ak rodič ohrozuje trestné konanie pozmeňovaním dôkazov, ovplyvňovaním svedkov, alebo je zapojený do údajnej trestnej činnosti spolu s dieťaťom. Členské štáty by mali podnecovať deti k účasti na súdnom konaní v ich veci, a to aj ich osobným predvolaním.

l) Špecializácia kompetentných osôb, odborná príprava

Sudcovia a prokurátori, ktorí sa zúčastňujú na trestných konaniach, ktorých účastníkmi sú deti, by mali mať osobitné právomoci, špecifickú odbornú prípravu so zameraním na práva detí, vhodné techniky výsluchu, detskú psychológiu a komunikáciu v jazyku prispôsobenom deťom. Poskytovaná by mala byť aj špecifická odborná príprava pre obhajcov, ktorí sa zaoberajú trestnými konaniami, ktorých účastníkmi sú deti.

m) Zákaz diskriminácie

Členské štáty by mali dodržiavať a zaručovať práva stanovené v tejto smernici, a to bez akejkoľvek diskriminácie z dôvodu rasy, farby pleti, pohlavia, sexuálnej orientácie, jazyka, náboženstva, politického alebo iného presvedčenia, národnosti, etnického alebo sociálneho pôvodu, majetkových pomerov, zdravotného postihnutia alebo narodenia.

ZÁVER

Novými výzvami v oblasti trestnoprávnej ochrany mládeže je nielen dôsledné dodržiavanie medzinárodných štandardov, ale aj osobitne stanovených minimálnych noriem týkajúcich sa práv detí podozrivých alebo obvinených v oblasti súdneho konania. Výzvou v preventívnej oblasti je rešpektovanie odporúčaní Organizácie spojených národov, podľa ktorých by úlohy prevencie kriminality mali byť začlenené do príslušných sociálnych a hospodárskych politik a programov, vrátane tých, ktoré riešia zamestnanie, vzdelávanie, zdravie, bývanie, chudobu, sociálnu marginalizáciu a vylúčenie. Veľmi dôležitou úlohou je hľadanie účinných opatrení na elimináciu prevencie násillia, riešenie aktuálnych otázok prevencie kriminality mládeže s dôrazom na eliminovanie sociálnej patológie (záškoláctvo, vandalizmus, násillie a šikanovanie na školách, tabaková a drogová závislosť, alkoholizmus a gamblerstvo), riešenie otázok pôsobenia médií na deti a mládež (propagácia násillia, glorifikácia negatívneho hrdinu, egoizmus, rasistické a xenofóbne postoje) a zvyšovanie informovanosti verejnosti voči špecifikám násillia.

Zoznam použitej literatúry

1. CHAPMAN, T. et al. *Protecting Rights, Restoring Respect and Strengthening Relationships: A European Model for Restorative Justice with Children and Young People*. Brussels : OIJJ, ECJJ, 2015, s. 108.
2. DIANIŠKA, G., STRÉMY, T., VRÁBLOVÁ, M.: *Kriminológia*. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2016, s. 303 – 325.
3. DUMORTIER, E.: Legal rules and safeguards within Belgian mediation practices for juveniles. In: WEITEKAMP, E., KERNER, H. J. (eds.): *Restorative Justice in Context: International Practice and Directions*. Cullompton: Willan Publishing, 2003.
4. JUNGER-TAS, J. Trends in International Juvenile Justice: What Conclusions Can be Drawn? In: *International Handbook of Juvenile Justice*. Dordrecht : Springer, 2006. 549 s.
5. KILKELLY, U.: *Measures of Deprivation of Liberty for young offenders: how to enrich International Standards in Juvenile Justice and promote alternatives to detention in Europe?* Brussels : International Juvenile Justice Observatory (IJJO) and the European Juvenile Justice Observatory (EJJO), 2011. 48 s.
6. LUBELCOVÁ, G. *Kriminalita ako spoločenský fenomén*. Bratislava : VEDA, 2009.
7. MOORE, M. *Save Money, protect society and realise youth potential. Improving Youth Juvenile Systems during a time of economic crisis*. Brussels : International Juvenile Justice Observatory, 2013. 86 s. ISBN 978-2-930726-06-9.
8. *European rules for juvenile offenders subject to sanctions or measures*. Strasbourg : Council of Europe Publishing, 2009. 213 s. ISBN 978-92-871-6620-3.
9. *Rada Evropy a International Juvenile Justice Observatory k soudnictví nad mládeží*. Praha : Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2012. 125 s. ISBN 978-80-7338-126-4.
10. Smernica Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2016/800 z 11. mája 2016 o procesných zárukách pre deti, ktoré sú podozrivými a obvinenými osobami v trestnom konaní.

K AKTUÁLNYM OTÁZKAM POSTAVENIA SVEDKA V KONTRADIKTÓRNOM DOKAZOVANÍ Z POHĽADU EURÓPSKEJ A NÁRODNEJ JUDIKATÚRY¹

THE CURRENT QUESTIONS THE STATUS OF WITNESSES IN AN ADVERSARIAL PROVING IN TERMS OF EUROPEAN AND NATIONAL CASE LAW

doc. JUDr. Ing. Adrián Jalč, PhD.

*Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave, Katedra trestného práva
a kriminológie*

Abstrakt: Cieľom kontradiktórnosti konania je dať trestnému procesu povahu súperenia strán o právo. Kontradiktórnosť však je potrebné v praxi zlaďiť so zásadou náležitého zistenia skutkového stavu veci, ktorá si vyžaduje aktivitu orgánov činných v trestnom konaní a v súlade s vyhľadávacou zásadou odhaľuje skutočnosti svedčiacich tak v prospech, ako aj v neprospech obvineného, ktoré sú potrebné na rozhodnutie o podaní obžaloby, prípadne inom rozhodnutí, pri súčasnom zabezpečení rýchlosti konania. Príspevok sa zameriava na problematiku kontradiktórnosti v trestnom konaní. Jeho cieľom je priblížiť uplatňovanie kontradiktórnosti v trestnom konaní, a to najmä prostredníctvom jeho aplikovania v praxi. Záver príspevku je venovaný úvahám *de lege ferenda*.

Abstract: The aim of the contradictory of the procedure is to give to the penal proces attribute of the fighting sides for a right. For a contradictory it is essential to be balanced with principle of finding the issue of fact, which requires activity of criminal justice agencies. In accordance with principle of searching it reveals the facts of the witnesses in both for and not for account of accused, which are needed for decision about filing an action, or other decision. This is the reason why it is essential to find the equilibrium between application of legality and oportunity in order not to use technical and human sources in proces of prosecuting of crimes, however, it is important not trust

¹ Táto práca bola podporovaná Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-0179-12/This work was supported by the Agency for Research and Development under the contract no. APVV-0179-12.

outright to the criterium of opportunity, which can lead to legitim impunity. The paper focuses on the issue of adversarial in criminal proceedings. The aim of the paper is to approach the application of the adversarial in criminal proceedings, in particular through its application in practice. The conclusion is devoted to considerations de lege ferenda.

Kľúčové slová: kontradiktórnosť, rovnosť zbraní, právo na obhajobu, obvinený, obžalovaný, obhajoba, trestné konanie, súd, obhajca.

Key words: adversarial, equality of arms, the right to defense, accused, defendant, defense, criminal proceedings, court, advocate.

Cieľ výsluchu ako pojem nachádzame už v stredoveku. V tomto období, keď bol zavedený tzv. inkvizitčný proces katolíckou cirkvou, ktorý smeroval najmä k potláčaniu kacírstva, všetko smerovalo k priznaniu obvineného v rámci zásady „confesio regina probationum“.² Všetko teda smerovalo k priznaniu obvineného, ktoré postačilo k jeho potrestaniu. Tento inkvizitčný postup trval pomerne dlho a to najmä pod silným vplyvom katolíckej cirkvi. V súčasnosti je cieľ výsluchu zameraný na zistenie objektívnej pravdy a priznanie páchatela je len jedným dôkazným prostriedkom. Cieľ výsluchu môžeme definovať ako „získanie úplnej a vierohodnej výpovede v záujme zistenia skutkového stavu veci o ktorej nie sú dôvodné pochybnosti.“³

Výsluch môžeme rozobrať z rôznych uhlov pohľadu, pretože je ako procesný úkon predmetom niekoľkých vedných disciplín. Základnými vednými disciplínami sú právo, kriminalistika a forenzná psychológia. Výsluch teda možno chápať v troch rovinách:

- **Výsluch ako procesný úkon.** Trestné právo definuje výsluch ako úkon zameraný na to, aby sa z výpovede vypočúvaného získali čo najpresnejšie poznatky o predmetnej udalosti.
- **Výsluch ako kriminalistická metóda.** „Výsluchom v kriminalistike rozumíme kriminalistickú metódu, ktorou sa na základe zákona získavajú formou výpovede kriminalisticky a právne významné informácie z pamäťových stóp obsiahnutých vo vedomí vypočúvaných osôb, za prísneho

² „Kráľovnou dôkazu je priznanie“

³ NĚMEC, M. *Kriminalistická taktika pro policisty*. Praha : Nakladatelství Eurounion, 2004, s. 181.

dodržania zákonom priznaných práv a povinností vypočúvaného i vypočúvajúceho.“⁴

- **Výsluch ako špecifická forma sociálneho styku.** V tejto rovine sa výsluchom zaoberá forenzná psychológia. Forenzná psychológia pri riešení problematiky výsluchu predstavuje podpornú vednú disciplínu. Tým, že sa zameriava na prežívanie a chovanie účastníkov výsluchovej interakcie, dáva ustanoveniam trestného práva a odporúčaniam kriminalistiky ľudský rozmer. Forenzná psychológia dopĺňa právny rámec výsluchu ako aj taktiku je vykonávania o psychologické odporúčania, ako poznať, vysvetliť a ovplyvniť prežívanie a chovanie účastníkov výsluchovej interakcie.

Koncepcia spravodlivého procesu v zmysle Dohovoru zahŕňa požiadavku kontradiktórnosti konania. To znamená, že skutkový stav, na ktorý sa aplikuje hmotné právo, zásadne musí vziť zo súčinnosti procesných strán, t.j. zo súčinnosti obžaloby a obhajoby, pri dokazovaní. Obhajoba realizuje túto súčinnosť tým, že má možnosť klásť otázky usvedčujúcim svedkom. Táto súčinnosť obhajoby pri dokazovaní, ktorá spočíva vo výsluchu usvedčujúcich svedkov, je významným prostriedkom kontroly vierohodnosti výpovedí takýchto svedkov a tým je aj nepostrádateľným atribútom kontradiktórneho konania. Požiadavkou na umožnenie prítomnosti obvineného alebo obhajcu pri výsluchu svedka, sa zabezpečuje použiteľnosť tohto dôkazu z hľadiska zachovania rovnosti strán pri jeho implementácii a splnenie požiadavky medzinárodných zmlúv, aby aspoň raz v priebehu konania mal obvinený alebo jeho obhajca možnosť položiť svedkovi potrebné otázky. V zmysle článku 6 ods 3 písm. d) Dohovoru možno v konaní pred súdom využiť len taký protokol o úkone v trestnom konaní, ktorý bol vykonaný s využitím práva obvineného alebo jeho obhajcu na konfrontácii so svedkom vo forme možnosti byť prítomný pri úkone, uplatniť svoje námietky, klásť otázky vypočúvanej osobe a tým preverovať vierohodnosť a pravdivosť svedeckej výpovede. Ide o významný prvok kontradiktórnosti konania, ktorý je jednou zo záruk spravodlivého a riadneho zákonného procesu. Ak ide o skorší výsluch svedka urobený v prípravnom konaní, potom bude splnená podmienka, že obvinený alebo obhajca mal možnosť sa tohto výsluchu zúčastniť, ak umožní policajný orgán obvinenému alebo obhajcovi zúčastniť sa úkonu spočívajúceho vo výsluchu svedka a klásť vyslúchanému svedkovi otázky.⁵

⁴ MUSIL, J., KONRÁD, Z., SUCHÁNEK, J. *Kriminalistika*. 2. vyd. Praha : Nakl. C. H. Beck, 2004, s. 327.

⁵ Rozhodnutie NS ČR, sp. zn. 7 Tdo 23/2008.

Právo na spravodlivé súdne konanie je ústavným právom občana a nemožno ho obetovať účelovosti. Zásada vyjadrená aj čl. 6 ods. 1 a 3 písm. d) Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd a v § 2 ods. 10 vete tretej Trestného poriadku vyžaduje, aby obvinený a ak má obhajcu, jeho obhajca mal primeranú a vhodnú príležitosť na výsluch a spochybenie svedka proti obvinenému počas výpovede, aj v neskoršom štádiu. Ak zásady spravodlivého súdneho procesu požadujú, aby sa záujmy obhajoby vyvažovali záujmami svedkov alebo poškodených predvolaných svedčiteľ, je nevyhnutné, aby sa s dôkazmi získanými prostredníctvom utajovaných svedkov zaobchádzalo s výnimočnou opatrnosťou. Usvedčenie páchatela sa preto nemôže zakladať výhradne alebo v rozhodujúcej miere na výpovedi utajeného svedka.⁶

Právo na obhajobu je jedným zo základných atribútov spravodlivého procesu zabezpečujúcim „rovnosť zbraní“ medzi obvineným na jednej strane a prokurátorom ako žalobcom v trestnom konaní na strane druhej. Táto základná zásada trestného konania je v Trestnom poriadku upravená v ustanovení § 2 ods. 9 Trestného poriadku a vyplýva z čl. 50 ods. 3 Ústavy Slovenskej republiky. Garantovaná je v takých významných právnych dokumentoch, akými sú Listina základných práv a slobôd a Dohovor. Podľa čl. 50 ods. 3 Ústavy má obvinený právo, aby mu bol poskytnutý čas a možnosť na prípravu obhajoby a aby sa mohol obhajovať sám alebo prostredníctvom obhajcu. Porušenie práva na obhajobu je závažnou, resp. podstatnou chybou konania. Dovolací dôvod podľa § 371 ods. 1 písm. c) Trestného poriadku účinného do 31. augusta 2011 je však koncipovaný oveľa užšie, nie je ním akékoľvek (resp. každé) porušenie práva na obhajobu, ale len porušenie tohto práva „zásadným spôsobom“. Pri posudzovaní, či bolo zásadným spôsobom porušené právo obvinených na obhajobu, sú dôležité konkrétne podmienky prípadu, ktoré treba vyhodnotiť individuálne, ako aj vo vzájomných súvislostiach. Podstatou práva na obhajobu je zabezpečiť obhajovanie práv obvinených tak, aby boli okrem iného objasnené aj všetky skutočnosti svedčiace v ich prospech a aby sa na ne v konaní a pri rozhodovaní prihliadalo. Vychádzajúc z toho, obvinený, resp. jeho obhajca, musí mať vždy reálnu možnosť realizovať právo na obhajobu a je len na ňom, či ho využije. Obvinený tak môže urobiť až potom, ako bol riadne upovedomený o čase a mieste vykonania výsluchu konkrétneho svedka. Iba všeobecné poučenie obvineného a jeho obhajcu o možnosti zúčastniť sa vyšetrovacích úkonov podľa § 213

⁶ Rozsudok Najvyššieho súdu SR, sp. zn. 1 TdoV 16/2011.

ods. 1 a 3 Trestného poriadku nemožno považovať za dostatočné, pretože takéto poučenie nezohľadňuje povinnosť policajta vyplývajúcu mu z ustanovenia § 213 ods. 3. Trestného poriadku a ani podmienky čítania zápisnice o výpovedi svedka/spoluobvineného, vyplývajúce z ustanovenia § 263 ods. 3 a 4 Trestného poriadku. Tieto ustanovenia úzko súvisia a musia byť aplikované v jednote a nie izolovane. Iba tak možno docieľiť, aby výsluch svedka bol v súlade s Trestným poriadkom, ale aj s Dohovorom. Obvinený, resp. jeho obhajca sa môže vzdať práva účasti na úkone, podmienkou však je, že o tomto úkone musí byť riadne a včas upovedomený, čo znamená, že v prípade výsluchov svedkov im vyšetrovateľ musí oznámiť deň a konkrétny čas výsluchu, miesto a meno osoby, ktorú bude vypočúvať. Ak tak policajt nepostupuje, koná v rozpore s čl. 6 ods. 3 Dohovoru ako aj § 213 ods. 3 Trestného poriadku.

Z judikatúry ESLP vyplýva bezpodmienečná povinnosť orgánov činných v trestnom konaní a súdu rešpektovať právo obvineného na obhajobu tým, že mu musí dať možnosť zúčastniť sa výsluchu svedka tak, aby tento úkon zodpovedal požiadavkám kontradiktórnosti konania. Obvinený musí mať možnosť spochybniť argumenty a vypočúvať svedkov.⁷

Čas, miesto a druh úkonu môže vyšetrovateľ oznámiť obhajcovi osobne, telefonicky alebo písomne tak, aby obhajca mohol zabezpečiť svoju účasť na úkone alebo zabezpečiť za seba zastúpenie. Ak vykonanie vyšetrovacieho úkonu nemožno odložiť na neskoršiu dobu alebo o ňom vyrozumieť obhajcu, je vyšetrovateľ povinný o tom urobiť písomný záznam a založiť ho do spisu.

Predmetom dokazovania v trestnom konaní (§ 119 ods. 1 Tr. por.) sú okolnosti spáchania trestného činu a nie okolnosti jeho vyšetrovania. Tieto by mohli tvoriť samostatný skutok len v prípade, ak by pri vyšetrovaní došlo k zneužívaniu právomoci verejného činiteľa, ktoré by bolo ako trestný čin predmetom trestného stíhania.

Ak v trestnom konaní vypovedá svedok, ktorého totožnosť je utajená a táto výpoveď je získaná zákonným spôsobom nezakladá to samo o sebe dovolací dôvod v zmysle § 371 ods. 1 písm. c) Trestného poriadku účinného do 31. augusta 2011. Hranicou využitia dôkazov založených na výpovediach anonymných svedkov v trestnom konaní sa zaoberá ESLP, ktorý zaujal stanoviska v podobe viacerých rozhodnutí v rámci posudzovania súladu vyu-

⁷ Unterpertinger c. Rakúsko, rozsudok ESLP z 24. novembra 1986, sťažnosť č. 9120/80.

žitia takého dôkazu s právom na spravodlivý proces (fair trial) podľa čl. 6 ods. 1 a 3 Dohovoru.

Všeobecná zásada v čl. 6 ods. 1 a 3 písm. d) Dohovoru požaduje, aby mal obhajca primeranú a vhodnú príležitosť na výsluch a spochybenie svedka proti obvinenému počas výpovede aj v neskoršom štádiu.⁸ Ak zásady spravodlivého súdneho procesu požadujú, aby sa záujmy obhajoby vyvažovali záujmami svedkov alebo obetí predvolaných svedčiť,⁹ je nevyhnutné, aby sa s dôkazmi získanými prostredníctvom utajovaných svedkov, keď nemôžu byť zabezpečené práva obhajoby v miere bežnej požadovanej naším Trestným poriadkom a Dohovorom, zaobchádzalo s výnimočnou opatrnosťou. Inštitút utajovaného svedka a jeho výpoveď v trestnom konaní nie je nezlučiteľný s čl. 6 ods. 3 písm. d) Dohovoru, jej následné použitie pred súdom ako dostatočný jediný usvedčujúci dôkaz pre odsúdenie obvinených, musí však spĺňať všetky atribúty zákonnosti a legitimity, pričom dôvodom musí byť tak závažná skutočnosť, akou je ohrozenie alebo nebezpečenstvo života, zdravia, telesnej integrity takého svedka alebo jemu blízkych osôb. Zároveň nesmie ísť o abstraktnú, ničím nepodloženú obavu, ktorá odôvodňuje takýto postup, navyše, ak má ísť o jediný usvedčujúci dôkaz, keď vierohodnosť utajovaného svedka nemohla byť obhajobou spoľahlivo overená.

Ak obhajoba nepozná totožnosť osoby a na otázku, ktoré položí svedkovi, nedostane dostatočnú odpoveď, môže byť zbavená podrobných údajov, ktoré by viedli k preukázaniu a odhaleniu utajovaného svedka. Takéto svedectvo však môže byť nepravdivé, chybné a obhajoba bude sotva schopná preukázať nepriateľský vzťah, prípadnú zaujatosť voči obvineným, ak jej chýbajúce informácie o svedkovi neumožňujú vyvrátiť jeho dôveryhodnosť *mutatis mutandis*.¹⁰ Utajovaný svedok neumožňuje obvinenému verifikovať pravdivosť voči nemu smerujúcich výpovedí, pretože vylučuje možnosť vyjadriť sa k osobe svedka a k jeho vierohodnosti, obmedzuje teda jeho právo na obhajobu. Je v rozpore s princípmi kontradiktórnosti a rovnosti konania, pretože rovnaké obmedzenie nezavádza pre obžalobu. Pri tak závažnom zásahu do práva obvineného na obhajobu a aj do práva na spravodlivý proces, je nevyhnutnou podmienkou využitie všetkých možností minimalizácie zásahu do základných práv obvinených garantovaných Ústavou a Dohovorom. V demokratickej spoločnosti právo na správny výkon spravodlivosti obsahuje fakt,

⁸ Lúdi c. Švajčiarsko, rozsudok EŠLP z 15. júna 1992, sťažnosť č. 12433/86.

⁹ Doorson c. Holandsko, rozsudok EŠLP z 26. marca 1996, sťažnosť č. 20524/92.

¹⁰ Kostovski c. Holandsko, rozsudok EŠLP z 20. novembra 1989, sťažnosť č. 11454/85.

že akékoľvek opatrenia obmedzujúce práva obhajoby by mali byť striktné nutné. Ak môže stačiť menej obmedzujúce opatrenie, použije sa toto. Usvedčenie by sa nemalo zakladať výhradne alebo v rozhodujúcej miere na anonymných výpovediach.

1.1 Charakteristika postavenia svedka v kontradiktórnom dokazovaní

Trestný poriadok upravuje práva a povinnosti svedka ako aj postup pri výsluchu svedka, ale neobsahuje jeho legálnu definíciu. V právnej teórii sa však stretávame s viacerými definíciami svedka, ktoré sú viac-menej totožné. Slovenskí aj českí odborníci na trestné právo definujú svedka s malými rozdielmi, ktoré vznikajú len rozdielnou formuláciou uvedeného pojmu. Zhrnutím všetkých poznatkov teórie a aplikačnej praxe možno pojem svedok vymedziť ako „fyzickú osobu, odlišnú od osoby obvineného, ktorá je povinná sa dostaviť na predvolanie orgánov činných v trestnom konaní alebo súdu, aby podľa príslušných ustanovení Trestného poriadku ústne vypovedala ako svedok o okolnostiach dôležitých pre trestné konanie, ktoré videla, počula alebo inak vnímala svojimi zmyslami, a ktoré súvisia so skutkom, pre ktorý bolo začaté trestné stíhanie.“¹¹

Najvyšší súd Českej republiky judikoval, že svedkom je každá osoba, ktorá na podklade svojho vnímania disponuje poznatkami o skutočnostiach, ktoré sú alebo môžu byť podkladom rozhodnutia orgánov verejnej moci, a to bez ohľadu na skutočnosť, či bola alebo nebola formálne predvolaná k podaniu svedectva v konaní pred orgánom verejnej moci. Pre úplnosť treba dodať, že svedkom je aj osoba, ktorá je nositeľom tzv. negatívneho svedectva, t.j. osoba, ktorá žiadne poznatky nemá, pokiaľ aj to je pre rozhodnutie dôležité.¹²

V Trestnom poriadku je upravených niekoľko dôkazných prostriedkov, ktoré majú spoločný prvok – svedka. Okrem výsluchu svedka ide najmä o dôkazné prostriedky ako rekonštrukcia, konfrontácia, rekonštrukcia, vyšetrovací pokus či previerka výpovede na mieste. Ide teda o dôkazné prostriedky, ktoré sú vykonávané svedkami ako nositeľmi pamäťovej stopy. Z uvedeného vy-

¹¹ POLÁK, P. *Svedok v trestnom konaní*. Bratislava: EUROKÓDEX, 2011, s. 93.

¹² Rozsudok NS ČR, sp. zn. 7 Tz 133/2000.

plýva, že osoba svedka má v trestnom konaní široké uplatnenie, aspoň pre značnú časť procesných úkonov vykonávaných v rámci trestného konania.

Vzhľadom na to, že svedok vypovedá o skutočnostiach, ktoré vnímal vlastnými zmyslami a získava tak poznatky o veci priamym a bezprostredným pozorovaním skutočnosti, jeho výpoveď je pre trestné konanie nenahraditeľná a nositeľ tejto výpovede je nezastupiteľný a preto musí vypovedať osobne.¹³

Podstatným prvkom pri výpovedi svedka je čas, teda doba, ktorá uplynula od vnímanej udalosti a jeho výpoveďou. Pri dlšom časovom úseku sa začína prejavovať proces zabudnutia a to najmä u starších osôb. Je preto vhodné poukázať na jednu zo základných zásad trestného konania, ktorou je zásada rýchlosti konania. Rýchlosť vyšetrovania zvyšuje šancu na vypočutie svedka tak, aby jeho výpoveď bola prínosom pre rozhodnutie súdu.

Svedok je teda dôležitým dôkazným prostriedkom, v mnohých prípadoch príznačným jazýčkom na váhach spravodlivosti a preto je pochopiteľné, že o osobu svedka má prostredníctvom spravodlivosti záujem nielen poškodený ale aj obvinený.

1.2 Výsluch svedka v konaní pred súdom

Z hľadiska účasti procesných strán pri zisťovaní skutkového stavu, ktorý má byť podkladom rozhodnutia súdu, sa za spravodlivý proces v zmysle čl. 6 ods. 1 Dohovoru považuje proces kontradiktórny. Vo vzťahu k dokazovaniu to znamená, že odsudzujúci výrok musí byť založený na takých usvedčujúcich dôkazoch, ktoré boli vykonané za podmienok kontradiktórnosti. Pokiaľ je usvedčujúcim dôkazom výpoveď svedka, a to najmä za situácie kedy je jediným či rozhodujúcim usvedčujúcim dôkazom, zaistuje sa kontradiktórnosť tým, že sa obvinenému alebo jeho obhajcovi umožní byť prítomní pri výsluchu svedka a klást' svedkovi otázky. Ide o významný prostriedok kontroly vierohodnosti usvedčujúcej výpovede svedka a o jedno z minimálnych práv obvineného, ktoré je zakotvené v čl. 6 ods. 3 písm. d) Dohovoru. Prípadný deficit kontradiktórnosti sa považuje za závažné ukrátenie práva obhajoby, ktoré je prijateľné za iba za podmienky, že sa ohľadne rozhodujúcich skutočností kontradiktórne vykonajú iné relevantné dôkazy, aj keď len nepriamo.

¹³ POLÁK, P. *Svedok v trestnom konaní*. Bratislava: EUKODÉX, 2011, s. 75.

Výsluch možno definovať ako vyšetrovací úkon, ktorý má mimoriadne postavenie v rámci ostatných vyšetrovacích úkonov. Výpoveď, ktorá je výsledným produktom výsluchu je zároveň dôležitým prameňom, ktorý slúži k utváraniu vyšetrovateľského a sudcovského presvedčenia v prejednávanej príhode. „Pri výsluchu dochádza k vzájomnej interakcii, kde sú vzťahy obojstranné ako všetky medziľudské vzťahy vôbec.“¹⁴

„Výpoveď svedka je základným a najčastejším dôkazným prostriedkom v trestnom konaní, preto má mimoriadny význam pre rozhodnutie vo veci. Niektoré okolnosti významné pre rozhodnutie možno objasniť a preukázať často len za pomoci svedeckej výpovede.“¹⁵ Poradie výsluchu svedkov trestný poriadok neurčuje, toto právo má predseda senátu.

Je bežnou praxou, že súd na hlavnom pojednávaní vykoná dokazovanie osobnými výsluchmi svedkov, pričom pri ich hodnotení prihliada aj na ich výpovede z prípravného konania, vrátane tých, ktoré boli vykonané pred vznesením obvinenia obžalovaného. Súd takto vykonané dôkazy (výsluchy) totiž považuje za zákonné, keďže boli vykonané po začatí trestného stíhania v tejto veci, t.j. v prípravnom konaní (§ 10 ods. 15 Tr. por.) a obžalovaný mal neskôr (ešte v priebehu trestného konania) možnosť týchto svedkov aj osobne vypočuť a konfrontovať s ich predchádzajúcimi výpoveďami. To platí o to skôr, ak obžalovaný mal túto možnosť (osobný výsluch svedka) v rozhodujúcom štádiu trestného konania, t.j. v konaní pred súdom. Takýto postup súdu vychádza z judikatúry Európskeho súdu pre ľudské práva v Štrasburgu, ktorá prekonáva judikatúru Slovenskej republiky (najmä Rt81/2003). Pri výklade čl. 6 ods. 3 písm. d) Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd ktorý garantuje každému obvinenému právo na spravodlivý súdny proces vo vzťahu k tzv. kontradiktórnemu vypočúvaniu svedkov, už ESĽP v mnohých prípadoch vyslovil, že podmienkou použiteľnosti výpovede svedka nie je vždy jej vykonanie kontradiktórnym spôsobom. Právo obvineného na kontradiktórny výsluch svedka ešte neznamená, že svedok musí byť vypočutý vždy v jeho prítomnosti. Obvinenému treba poskytnúť príležitosť vypočuť svedka a poprieť jeho usvedčujúce svedectvo buď pri výpovedi alebo neskôr.¹⁶

¹⁴ MATIŠEK, J., SOUKUP, J., BÁRTA, B. *Psychologie a výsluchová praxe*. Praha : Nakl. Orbis, 1968, s. 12.

¹⁵ ŠÁMAL, P. , KRÁL, V., BAXA, J., PŮRY, F. *Trestní řád. Komentář*. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 1995, s. 415.

¹⁶ Bližšie pozri rozhodnutia vo veci *Asch vs. Rakúsko* z 26.4.1991; *Van Mechelen vs. Holandsko*, *Camilleri vs. Malta*, *Doorson vs. Holandsko*, *Kostowski vs. Holandsko*, *Isgro vs. Taliansko*.

Zásadne platí, že obvinenému nemôže byť odopreté právo na kontradiktórny výsluch svedka na hlavnom pojednávaní s odôvodnením, že svedok už bol takto vypočutý v prípravnom konaní. To však nezaručuje obvinenému právo byť prítomný už pri výsluchu svedka v prípravnom konaní. Stačí, ak je svedok znovu vypočúvaný na hlavnom pojednávaní, kde už má obžalovaný možnosť ho kontradiktórne vypočuť.¹⁷ EŠLP dokonca nekonštatoval porušenie čl. 6 ods. 3 Dohovoru ani v takom prípade, keď bol obvinený odsúdený na základe usvedčujúcej (nekontradiktórnej) výpovede svedka z prípravného konania, pričom kontradiktórne bol taký svedok vypočutý až v konaní pred súdom, kedy svoju predchádzajúcu usvedčujúcu výpoveď odvolal.¹⁸ V inom prípade EŠLP nevzhladol porušenie práv ani u odsúdeného, voči ktorému boli použité (prečítané) nekontradiktórne výpovede usvedčujúcich svedkov z prípravného konania, keď považoval za postačujúce, ak boli títo svedkovia vypočutí kontradiktórne (až) v konaní pred odvolacím súdom.¹⁹ Dokonca, ak by nedostatok kontradiktórnosti nebol ani dodatočne odstránený, ani to ešte nebráni použiteľnosti takého dôkazu, avšak odsúdenie nemôže byť výlučne alebo v rozhodujúcej miere založené len na takej výpovedi.²⁰

Podľa § 2 ods. 10 Trestného poriadku orgány činné v trestnom konaní postupujú tak, aby bol zistený skutkový stav veci, o ktorom nie sú dôvodné pochybnosti, a to v rozsahu nevyhnutnom na ich rozhodnutie. Dôkazy obstarávajú z úradnej povinnosti. Právo obstarávať dôkazy majú aj strany. Orgány činné v trestnom konaní s rovnakou starostlivosťou objasňujú okolnosti svedčiace proti obvinenému, ako aj okolnosti, ktoré svedčia v jeho prospech, a v oboch smeroch vykonávajú dôkazy tak, aby umožnili súdu spravodlivé rozhodnutie. Podľa § 2 ods. 11 Trestného poriadku súd môže vykonať aj dôkazy, ktoré strany nenavrhli. Strany majú právo nimi navrhnutý dôkaz zabezpečiť.

Podľa § 2 ods. 12 Trestného poriadku orgány činné v trestnom konaní a súd hodnotia dôkazy získané zákonným spôsobom podľa svojho vnútorného presvedčenia založeného na starostlivom uvážení všetkých okolností prípadu jednotlivo aj v ich súhrne nezávisle od toho, či ich obstaral súd, orgány činné v trestnom konaní alebo niektorá zo strán. Podľa § 2 ods. 18

¹⁷ Gestoso vs. Španielsko.

¹⁸ Camilleri vs. Malta.

¹⁹ Doorson vs. Holandsko.

²⁰ Unterpetinger vs. Rakúsko, Delta vs. Francúzsko, Luca vs. Taliansko, Kostowski vs. Holandsko.

Trestného poriadku konanie pred súdom je ústne, výnimky ustanovuje tento zákon. Dokazovanie riadi súd, ktorý však výsluch obžalovaného, svedkov, poškodeného a znalcov spravidla ponecháva stranám, najprv tej, ktorá dôkaz navrhla či obstarala. Podľa § 2 ods. 19 Trestného poriadku pri rozhodovaní na hlavnom pojednávaní, na verejnom zasadnutí alebo na neverejnom zasadnutí smie súd prihliadnuť len na tie dôkazy, ktoré boli v tomto konaní vykonané, ak zákon neustanovuje inak.²¹

Článok 6 ods. 3 písm. d) Dohovoru zakotvuje najmä zásadu, podľa ktorej predtým, ako môže byť obžalovaný uznaný za vinného, musia byť všetky dôkazy v neprospech obžalovaného vykonané na verejnom zasadnutí, a to v súlade so zásadou kontradiktórnosti konania. Táto zásada má však aj výnimky, ale tie možno akceptovať len s výhradou rešpektovania práv obhajoby, obžalovanému však musí byť daná možnosť dostatočným spôsobom spochybníť svedectvo v jeho neprospech a vypočúvať tých, ktorí svedectvo poskytli, a to buď v okamihu ich výpovedí alebo v neskoršej fáze konania.²² Európsky súd vo veci Al-Khawaja a Tahery c. Spojené kráľovstvo stanovil tri kritéria pre posudzovanie námietok v súlade s čl. 6 ods. 3 písm. d) Dohovoru týkajúcich sa neprítomnosti svedka pri súdnom konaní. Podľa týchto kritérií treba najprv preveriť, či existuje závažný dôvod pre to, že obhajoba nemá možnosť vypočúvať alebo dať vypočúvať svedka obžaloby. Pokiaľ nedošlo k výsluchu svedka zo závažného dôvodu, nemožno výpoveď neprítomného svedka v zásade považovať za výlučný alebo rozhodujúci dôkaz viny. Ak je ako dôkaz pripustená výpoveď svedka, ktorého nemala obhajoba príležitosť vypočuť a táto výpoveď predstavuje výlučný alebo rozhodujúci dôkaz viny, neznamená to porušenie čl. 6 ods. 1 Dohovoru, konanie ako celok možno považovať za spravodlivé ak sú dané skutočnosti dostatočným spôsobom vyvažujúce nevýhody spojené s pripustením takéhoto dôkazu a umožňujúce riadne a spravodlivé posúdenie dôveryhodnosti tohto dôkazu.²³

1.3 Výsluch svedka mladšieho ako 15 rokov

Trestný poriadok v § 135 ods. 1 upravuje výsluch osoby mladšej ako 15 rokov obzvlášť ohľaduplne a po obsahovej stránke tak, aby sa výsluch ne-

²¹ Rozsudok Krajský súd Trenčín, sp. zn. 2 To 27/2013.

²² Rozsudok vo veci Luca c. Taliansko.

²³ Nález Ústavného súdu ČR, sp. zn. Pl. ÚS 25/13.

musel opakovať. Pri výsluchu takejto osoby musí byť prizvaný pedagóg, sociálny pracovník, psychológ alebo znalec. Účasť zákonného zástupcu nie je pri výsluchu obligatórna, avšak ak to môže prispieť k správne mu vykonaniu výsluchu, jeho účasť sa môže povoliť.

Pribratie rodiča k výsluchu osoby mladšej ako 15 rokov v žiadnom prípade nemôže nahradiť obligatórnu prítomnosť pedagóga, inej osoby majúcej skúsenosti s výchovou mládeže alebo znalca.²⁴

Trestný poriadok neupravuje vekové podmienky právnej spôsobilosti svedka a rovnako neupravuje ani okruh možných svedkov. Nie je upravená ani minimálna veková hranica spôsobilosti svedka a to aj napriek tomu, že schopnosť osoby vnímať javy, zapamätať si ich a správne ich reprodukovat' nastáva až v určitom veku. Prípadný výsluch takejto osoby v procesnom postavení svedka závisí jednak od stupňa duševného vývoja konkrétneho dieťaťa ako aj od toho či dieťa pochopilo predmet výsluchu. V trestnom poriadku je výsluch maloletej osoby osobitne upravený vo vzťahu k výsluchu osoby mladšej ako 15 rokov v ustanovení § 135. Pri výsluchu maloletého svedka treba prihliadať na jeho menšiu rozumovú a mravnú vyspelosť, sklon k sugescii – ovplyvneniu inou osobou, rozpačitosť, sklon k fantazírovaniu. Tieto osoby v oveľa väčšej miere ako dospelí podliehajú rozpakom a prejavuje sa u nich snaha vyhovieť želaniam osobe vykonávajúcej výsluch. Na strane druhej si však lepšie ako dospelí pamätajú podrobnosti trestného činu a okolnosti s ním spojené. Výpovede týchto osôb môžu byť teda úplnejšie ako výpovede dospelých.²⁵

Z uvedeného vyplýva, že aj deti sú schopné poskytnúť platnú výpoveď, avšak kvôli ich vysokej ovplyvniteľnosti musí vypočúvajúci klásť otázky veľmi obozretne, tak aby v žiadnom prípade nenaznačovali odpoveď. Otázky musia byť zrozumiteľne formulované, vzhľadom na vek a rozumovú vyspelosť maloletého svedka. Pri výsluchu maloletého svedka treba klásť dôraz aj na okolie a celkovú atmosféru výsluchu. Je vhodné mať k dispozícii špeciálne vytvorenú miestnosť pre výsluchy detí alebo tieto výsluchy vykonávať mimo policajných kancelárií, ktoré môžu na deti negatívne pôsobiť.

Výsluch musí byť vykonaný tak, aby ho v ďalších štádiách trestného konania nebolo potrebné opakovať. Zopakovaniu výsluchu nič nebráni, ale vzhľadom na možnosť nepriaznivého ovplyvňovania duševného a mravného

²⁴ R 17/1981.

²⁵ POLÁK P. *Svedok v trestnom konaní*. Bratislava : EUROKÓDEX, 2011, s. 176 – 177.

vývoja je vhodné vypočúvať osobu mladšiu ako 15 len v nevyhnutných prípadoch. Z tohto dôvodu možno v konaní pred súdom namiesto výsluchu iba prečítať zápisnicu o predchádzajúcom výsluchu.

V prípadoch, kedy je výsluch svedka mladšieho ako 15 rokov rozhodujúcim dôkazom, na základe ktorého bol obžalovaný uznávaný za vinného zo spáchania skutku, je potrebné, aby súd dôkladne preskúmal, či bola obvinenému poskytnutá dostatočná možnosť, aby si uplatnil svoje právo na obhajobu. Európsky súd pre ľudské práva vo svojej judikatúre uvádza, že rozsudok o vine nemôže byť založený iba na jedinej výpovedi svedka – maloletej osoby, ktorú nemal obvinený možnosť napadnúť resp. sa k nej vôbec vyjadriť.²⁶

1.4 Výsluch maloletého svedka z hľadiska aplikačnej praxe

Okresný súd v Pezinku rozhodol v trestnej veci obžalovaného pre zločin sexuálneho zneužívania maloletej oslobodzujúcim rozsudkom, pretože nebolo dokázané, že sa stal skutok, pre ktorý je obžalovaný stíhaný. V uvedenom rozhodnutí judikuje, že „v prípade, ak je výsluch svedka jediným priamym dôkazom usvedčujúcim obvineného zo spáchania trestného činu, musí mať obvinený vždy reálnu možnosť klásť takémuto svedkovi otázky a to buď v prípravnom konaní alebo v konaní pred súdom. To platí aj vtedy, ak je takýmto svedkom osoba mladšia ako 15 rokov. Ak sa tak nestane a takýto svedok odoprie na hlavnom pojednávaní vypovedať, nie je možné prečítať výpoveď takéhoto svedka z prípravného konania. Ak je ako svedok vypočúvaná osoba mladšia ako 15 rokov, ale ide zároveň o osobu staršiu ako 14 rokov, musí byť poučená aj o trestných následkoch krivej výpovede, pretože už ide o trestne zodpovednú osobu. Ak takéto poučenie chýba, nebol svedok v prípravnom konaní zákonne poučený, pretože absentovalo úplné poučenie podľa § 131 ods. 1 Trestného poriadku a ide o procesné pochybenie spôsobujúce relatívnu neúčinnosť tohto dôkazu, t.j. toto pochybenie možno napraviť len zopakovaním výsluchu takéhoto svedka.“²⁷

Maloletá odmietla na hlavnom pojednávaní vypovedať s odkazom na ustanovenie § 130 ods. 2 Trestného poriadku. Súd toto odopretie výpovede svedka maloletej akceptoval a považoval ho za zákonné, keďže maloletá síce

²⁶ Rozhodnutie ESLP Doorson c. Holandsku.

²⁷ Rozsudok okresného súdu Pezinok.

v prípravnom konaní vypovedala ešte ako osoba mladšia ako 15 rokov avšak už bola osobou staršou ako 14 rokov, t.j. išlo o osobu, ktorá bola v čase výpovede v prípravnom konaní pred súdom trestne zodpovedná a jej neskoršia iná výpoveď v konaní pred súdom by mohla, teoreticky spôsobiť jej trestné stíhanie za prečin krivej výpovede, či krivého obvinenia.

Túto skutočnosť si policajt v prípravnom konaní zrejme neuvedomil, pretože výpoveď maloletej z prípravného konania vôbec neobsahuje poučenie svedka o tom, že v prípade uvedenia vedome nepravdivých skutočností by sa svedok mohol dopustiť trestných činov krivej výpovede či krivého obvinenia. V tomto smere maloletá ako trestne zodpovedný subjekt, nebola v prípravnom konaní zákonne poučená, keďže absentovalo úplné poučenie podľa § 131 ods. 1 Trestného poriadku. Z tohto hľadiska ide o procesné pochybenie orgánov činných v trestnom konaní spôsobujúce relatívnu neúčinnosť tohto dôkazu, t.j. toto pochybenie by bolo možné napraviť len v konaní pred súdom, a to opakovaním výpovede maloletej po jej dôslednom poučení o právach a povinnostiach svedka.

Tento záver vyplýva aj z ustálenej judikatúry, podľa ktorej možno čítať zápisnicu o výpovedi svedka mladšieho ako pätnásť rokov aj bez splnenia podmienok uvedených v § 263 Trestného poriadku len za predpokladu, že takejto výpovedi predchádzalo riadne poučenie svedka podľa § 131 ods. 1 Trestného poriadku. V opačnom prípade nemôže súd k takejto výpovedi prihliadnúť.

Nad rámec uvedeného súd poukazuje primerane na judikatúru,²⁸ podľa ktorej v prípade odopretia výpovede svedka z dôvodu uvedeného v § 130 ods. 2 Trestného poriadku, nie je súd oprávnený zisťovať dôvody, ktoré svedka k takému kroku viedli, pretože v opačnom prípade by možnosť odoprieť výpoveď podľa § 130 ods. 2 Trestného poriadku strácala význam a svedok by bol nútený vyzradiť to, čo ho zákon oprávňuje zamlčať. Súd preto nezisťoval bližšie okolnosti, ktoré svedka viedli k odopretiu svedeckej výpovede na hlavnom pojednávaní.

Hlavným dôvodom, ktorý spôsobil nemožnosť prečítať výpoveď maloletej z prípravného konania na hlavnom pojednávaní však bolo to, že v prípravnom konaní nebola maloletá vypočutá kontradiktórne, dokonca bola vypočutá pred vznesením obvinenia, čo znamená, že obžalovaný nemal možnosť ani v prípravnom konaní a ani v konaní pred súdom viesť kontradiktórny

²⁸ R 20/1984-II.

výsluch maloletej, klásť jej otázky a spochybníť jej výpoveď. Uvedené platí o to viac, keď výpoveď maloletej je jediným priamym usvedčujúcim dôkazom v trestnom konaní vedenom proti obžalovanému a následného podania obžaloby na jeho osobu.

Okresný súd pri svojom rozhodovaní prihliadal na judikatúru Najvyššieho súdu SR²⁹ Súd vo svojom rozhodnutí ďalej uvádza, že obvinený sa o vznesení obvinenia oficiálne dozvedel až v čase keď maloletá už bola osobou staršou ako pätnásť rokov a teda nič nebránilo tomu, aby bola opätovne vypočutá už ako „klasický“ svedok, t.j. svedok starší ako pätnásť rokov a aby bola obžalovanému daná možnosť viesť kontradiktórny výsluch tohto svedka.

Súd konštatuje, že svedok – maloletá mala v čase konania hlavného pojednávania už viac ako pätnásť rokov, teda výnimka z kontradiktórneho postupu sa na ňu celkom zjavne nevzťahuje. Výnimka z kontradiktórneho postupu uvedená v § 135 ods. 2 Trestného poriadku sa uplatní len v prípadoch svedkov mladších ako pätnásť rokov, čo už maloletá nespĺňa a preto jej výpoveď z prípravného konania nebolo možné prečítať.

Postavenie dieťaťa ako svedka v trestnom konaní je veľmi náročnou témou a preto som sa v práci zamerala aj na problematiku výsluchu detí v trestnom konaní. Treba brať ohľad na osobnosť dieťaťa, jeho vzťah k páchatelovi trestného činu a tiež vždy záleží aj na veku dieťaťa v dobe spáchania trestného činu a dobe vykonania výsluchu. Preto je výsluch detí mladších ako 15 rokov upravený osobitne mimo výsluchu svedkov všeobecne.

Výsluch maloletého v prípravnom konaní, ktorý má byť vykonaný v súlade so zásadou kontradiktórnosti, je stále aktuálnou témou. Problematickou oblasťou je najmä výpoveď maloletej osoby, ak je jediným a usvedčujúcim dôkazom, pretože obvinený musí mať možnosť viesť kontradiktórny výsluch takéhoto rozhodujúceho svedka. Ak mu to nebude umožnené, nepôjde o spravodlivý proces a dôjde k porušeniu čl. 6 ods. 3 písm. d) Dohovoru.

Ak by v uvedenom prípade Okresný súd prečítal výpoveď výpoveď maloletej, ktorú urobila v prípravnom konaní a následne by na nej založil odsúdenie obžalovaného, bez toho, aby mohol viesť kontradiktórny výsluch, išlo by o porušenie čl. 6 ods. 3 písm. d) Dohovoru, súdny proces by nebolo možné označiť za spravodlivý. Prečítanie výpovede z prípravného konania by bolo v rozpore aj s ustanovením § 263 Trestného poriadku, pretože maloletá

²⁹ Stanovisko trestnoprávneho kolégia NS SR sp. zn. Tpj 63/2009, uznesenie NS SR sp. zn. 6 To 66/02.

bola už v čase výsluchu na hlavnom pojednávaní staršia ako pätnásť rokov a okrem toho jej poučenie ako svedka nebolo v prípravnom konaní úplné.

Jedným z aplikačných problémov týkajúcich sa výsluchu maloletého svedka vypočúvanie na hlavnom pojednávaní v takých prípadoch ak to znalec neodporúča. Vzhľadom na skutočnosť, že vyjadrenie znalca má len odporúčací charakter a nie je záväzný, môže byť takýto svedok vypočutý na hlavnom pojednávaní. Problém s výsluchom maloletého svedka nastáva v prípade ak pôjde o jediného svedka, ktorý môže usvedčiť obžalovaného a obvinený nemal možnosť zúčastniť sa výsluchu takého svedka. V týchto prípadoch treba urobiť vhodné opatrenia na ochranu maloletých, napr. vylúčiť verejnosť, zabezpečiť osobitnú miestnosť pre maloletého, aby sa s obžalovaným nestretol. Takéto vhodné opatrenia na zabezpečenie riadneho priebehu hlavného pojednávania a výkon práv obhajoby musí urobiť súd, ale zároveň musí chrániť záujmy maloletých osôb.

1.5 Nezákonný spôsob získania dôkazov

V trestnom konaní má otázka prípustnosti konkrétneho dôkazu obrovský význam. Trestnoprávny postih predstavuje *ultima ratio*, trest za spáchaný trestný čin je zväčša zásadným obmedzením základných práv odsúdeného.

Za dôkaz možno považovať všetko, čo bolo získané z dôkazných prostriedkov, ktorým zákon priznáva legálny pôvod a spôsob ich zabezpečenia, ako aj ich vykonanie mu neodporuje. Trestný poriadok vo štvrtej hlave podrobným spôsobom upravuje zákonné podmienky a postup orgánov činných v trestnom konaní pri zaisťovaní osôb a vecí, ktoré sú dôležité pre trestné konanie a ktoré treba zabezpečiť na dosiahnutie jeho účelu. Zákon pri obstarávaní dôkazov však ukladá orgánom činným v trestnom konaní povinnosť postupovať len takým spôsobom, ktorý táto právna norma dovoľuje a upravuje podmienky jeho výkonu. Trestný poriadok získavanie dôkazov teda nielen predpokladá, ale aj počíta s ich využitím v trestnom konaní. Pokiaľ orgán činný v trestnom konaní naopak takýto zákonný postup nedodrží a dôkaz nezabezpečí spôsobom uvedeným v zákone, nemožno ho použiť v trestnom konaní. Z hľadiska vyhodnocovania vlastnej zákonnosti takéhoto dôkazu, je preto potrebné posudzovať nielen spôsob získania tohto dôkazu ale aj jeho samotné vykonanie. Aby bolo možné získanie dôkazu považovať za zákonné, nesmie spôsob jeho zabezpečenia odporovať alebo ob-

chádzať príslušné ustanovenia Trestného poriadku. Z hľadiska konštrukcie základných trestnoprocených inštitútov zaistovania osôb a vecí v trestnom konaní, však nemôže nastať konkurencia rôznych postupov, ktoré orgány činné v trestnom konaní môžu uplatniť pri vzniknutej trestnoprocenej situácii. To rovnako platí aj pre tieto orgány aby v prípade, že takáto situácia nastane, sa nemohli podľa vlastnej ľubovôle rozhodovať, ktorý z týchto postupov nevyužijú alebo naopak uprednostia možnosť, ktorá je pre nich „jednoduchšia, výhodnejšia alebo priechodnejšia“ napr. pred súdom príp. dozorujúcim prokurátorom.

Zákaz nezákonného získavania dôkazov je vyjadrený v § 119 Trestného poriadku, na základe ktorého nemožno použiť v konaní dôkazy, ktoré boli získané nezákonným donútením či hrozbou takéhoto donútenia. Tento zákaz sa vzťahuje tak na orgány činné v trestnom konaní a súdy ako aj na ostatné subjekty trestného konania. Zákaz donútenia obvineného k priznaniu či výsluchu upravuje § 201 ods. 4 Trestného poriadku, na základe ktorého nesmie byť obvinený nijakým spôsobom k výsluchu a priznaniu nezákonne nútený.

Prípustnosť dôkazov vychádza z práva na spravodlivý proces, ktorý upravuje čl. 6 Dohovoru ako aj rozsiahla judikatúra Európskeho súdu pre ľudské práva. Dohovor však neupravuje dokazovanie ako také, najmä otázku prípustnosti dôkazu a jeho dôkaznú silu, ale prenecháva túto úpravu vnútroštátnemu právu. Úlohou ESLP je posúdiť či boli dôkazy vykonané spôsobom zodpovedajúcim spravodlivému procesu a nie skúmať či vnútroštátne súdy pripustili a zhodnotili dôkazy v súlade s domácim právom. Zákonnosť dôkazu znamená, že určitý dôkazný prostriedok je prípustný podľa zákona a bol získaný postupom orgánov činných v trestnom konaní a súdu, ktorý je v súlade s právnymi predpismi. Ak tieto predpisy neboli dodržané, je takýto protiprávne získaný dôkaz nezákonný.³⁰

Súd by sa mal pri dokazovaní zaoberať otázkou zákonnosti získania predloženého dôkazu a to najmä v prípade podozrenia, že dôkaz bol získaný nelegálne. Pôvod nadobudnutia dôkazu musí preukázať strana, ktorá dôkaz predkladá, t.j. ak dôkaz predkladá obhajoba a prokurátor namieta zákonnosť získania vykonávaného dôkazu je len na obhajcovi aby preukázal spôsob získania dôkazu. Ak nevedie spôsob získania takého dôkazu, nebude tento môcť byť vykonaný a bude musieť dôjsť k jeho vyradeniu zo spisu.

³⁰ ŠIMOŤEK, I. *Prípustnosť dôkazov v trestnom konaní. Teoretické a praktické problémy dokazovania. Pocta Vladimírovi Mathernovi k 80. narodeninám*, Bratislava, 2008, s. 257.

Podľa doktríny „ovocia z otráveného stromu“ sa neprípustnosť nevzťahuje len priamo na nezákonne získané dôkazy. Neprípustné sú aj akékoľvek iné dôkazy, ktoré boli získané na základe informácií získaných protiprávne – teda dôkazy, ktoré boli získané nepriamo zo zdroja, ktorý bol otrávený.³¹

ZÁVER

Kontradiktórnosť nie je spojená s určitým právnym systémom, dotýka sa tak ako anglosaského, tak aj inkvizično-obžalovacieho právneho systému a nerozhoduje ani typ procesu. Je daná jej všeobecná platnosť pre akýkoľvek typ súdneho konania (občianskeho, správneho, trestného) a týka sa jeho všetkých aspektov.

Pod kontradiktórnym konaním rozumieme súperenie medzi dvoma stranami, ktoré predstavuje ich svedectvo pred nezávislým sudcom alebo porotou, ktorá musí rozhodnúť o výsledku. Strany predkladajú pred sudcom svoje protichodné verzie faktov. Sudca by sa nemal usilovať o to, aby sa stal vyšetrovateľom ale skôr sa sústreďiť na to, aby sa obe strany v nadväznosti na procesné pravidlá vzťahujúce sa na prípad prezentovali a zasiahne iba v prípade, že sa namieta správanie jednej strany voči druhej. Medzi kľúčové prvky kontradiktórnosti patrí predovšetkým to, že každá strana sama rozhodne, o ktoré argumenty oprie svoju obhajobu a aké dôkazy predloží nezávislému a nestrannému súdu. Strany sa samé rozhodnú, ktorých svedkov si predvolajú na súd, spochybňujú dôkazy druhej strany a ponúkajú pohľad na problematiku z vlastného pohľadu. Kontradiktórne konanie umožňuje kontrolu prezumpcie neviny obvineného. Prípravné konanie je na jednej strane navrhnuté tak, aby zabezpečilo spravodlivý proces a ochranu záujmov obvineného ale na druhej strane musia orgány činné v trestnom konaní zistiť čo najviac relevantných skutočností v rámci vyšetrovania či skráteného vyšetrovania.

Treba uviesť, že kontradiktórne trestné konanie je akýmsi bojom, kde úlohou každej strany je vyhrať súdny spor, ktorý často znamená taktiky, ktoré narušujú, resp. potláčajú pravdu. Zároveň treba poukázať aj na efekt bohatstva, ktorý umožňuje majetným osobám využívať právnu pomoc špič-

³¹ Bližšie pozri *Silverthorne Lumber Co. v. United States*, 251 U. S. 385 (1920).

kových advokátov. Bohatý obvinený bude mať teda väčšie možnosti pri zabezpečovaní dôkazov, ktoré je často finančne aj časovo náročné.

Úlohou prípravného konania je čo najrýchlejšie zistiť skutkový stav veci, o ktorom nie sú dôvodné pochybnosti, a to v rozsahu nevyhnutnom na rozhodnutie orgánov činných v trestnom konaní. V prípravnom konaní sa pripravujú podklady pre nasledujúce súdne konanie, vo vzťahu ku ktorému plní prípravné konanie pomocnú úlohu. Hlavné pojednávanie, na ktorom sa rozhoduje o vine obžalovaného, je najvýznamnejším štádiom celého trestného konania. Z tohto hľadiska je teda kontradiktórne prípravné konanie potrebné najmä vtedy, ak sa nebude môcť kontradiktórnosť uplatniť na hlavnom pojednávaní, resp. ak hlavné pojednávanie ani neprebehne a trestné konanie sa skončí odklonom. A práve v týchto prípadoch je na mieste úplná kontradiktórnosť prípravného konania. To znamená, že obvinený a jeho obhajca by mohli už v prípravnom konaní zaobstarávať a vykonávať dôkazy, na ktorých by sa zúčastňovali aj orgány činné v trestnom konaní. Na jednej strane by teda vyšetrovanie viedli orgány činné v trestnom konaní a na strane druhej obvinený prostredníctvom svojho obhajcu. V takom prípade by išlo o konkurenciu vyšetrovania, a to by výrazne prispelo k náležitému objasneniu veci bez dôvodných pochybností. Pri úvahách *de lege ferenda* treba poukázať na názory viacerých autorov, týkajúcich sa najmä inštitútu výsluchov nielen iniciovaných ale aj vedených obhajobou na pôde obhajoby, na ktoré by boli orgány činné v trestnom konaní prizvané.³² Až v takom prípade by sme mohli hovoriť o úplnej kontradiktórnosti prípravného konania.

Problematika kontradiktórnosti prípravného konania je vecnou otázkou medzi odborníkmi na trestné právo. Niektorí považujú kontradiktórnosť v prípravnom konaní za zbytočnú, pretože najdôležitejšou časťou trestného konania je hlavné pojednávanie, na ktorom sa rozhoduje o vine obžalovaného a ak ho súd uzná za vinného, tak aj o treste za spáchaný trestný čin. Ďalší autori však poukazujú na nedostatky v prípravnom konaní, ktoré by bolo možné odstrániť prehlbovaním kontradiktórnosti v prípravnom konaní, kde by obhajoba mala širšie oprávnenia ako má teraz.

Ak má byť zabezpečené, aby obvinený nebol odsúdený za trestný čin, ktorý nespáchal, považujem za dôležité, aby orgány činné v trestnom konaní objasnili všetky skutočnosti dôležité pre objasnenie skutkového stavu

³² KOLESÁR, J. Nové trendy v dokazovaní v trestnom práve s akcentom na zásahy do ústavou garantovaných práv a slobôd občana. In: *Bulletin slovenskej advokácie*, mimoriadne číslo, 2010, č. 3, s. 22 – 25. ISSN 1335-1079.

veci – v prospech aj v neprospech obvineného. S uvedeným súvisí právo obvineného a jeho obhaju podať návrh na doplnenie dokazovania v prípravnom konaní, ktoré môže policajt odmietnuť len neformálnym opatrením, proti ktorému obvinený nemá možnosť podať sťažnosť. Ak výsledky vyšetrovania nasvedčujú tomu, že bude podaná obžaloba, policajt preloží spis prokurátorovi spolu s návrhom na podanie obžaloby, ktorého súčasťou je zoznam vykonaných a navrhovaných dôkazov s odôvodnením prečo nevyhovel návrhu na doplnenie dokazovania. Vzhľadom na skutočnosť, že policajt je povinný odôvodniť prokurátorovi odmietnutie návrhu obhajoby na doplnenie dokazovania, bolo by vhodné, aby policajt v súlade so zásadou rovnosti zbraní doručoval takéto odôvodnenie aj strane obhajoby.

Výsluch je v súčasnej dobe najčastejšie používaným dôkazným prostriedkom a domnievam sa, že hoci sa jeho problematike venovala už rada odborníkov a bolo vydaných množstvo publikácií, je témou stále živou a aktuálnou, preto si zaslúži pozornosť. Dokazuje to aj skutočnosť, že dokazovanie na hlavnom pojednávaní je zahájené vždy výsluchom obžalovaného, svedkov, znalcov a až potom sa vykonávajú ostatné dôkazy.

V rámci výsluchu možno rozlíšiť niekoľko kategórií v závislosti na procesnom postavení vypočúvanej osoby. Výsluch svedka je jedným z nich. Pre jeho plnohodnotné posúdenie je nutné vnímať ho jednak z hľadiska právnej úpravy, teda ako trestnoprosesný úkon, pričom základné podmienky, ktoré treba dodržať vždy, sú vymedzené Trestným poriadkom. Z hľadiska kriminalistického je výsluch kriminalistickou metódou, pomocou ktorej sa získavajú za súčasného rešpektovania požiadaviek zákona relevantné informácie o vyšetrovanej skutočnosti. Trestný poriadok tak spoločne s poznatkami kriminalistiky predstavuje základ pre úspešné vykonanie výsluchu.

Získanie úplných a správnych výsledkov, teda dosiahnutie vopred vytýčeného cieľa výsluchu, je možné len cestou a za pomoci príslušných trestnoprosesných postupov a pravidiel, v medziach stanovených zákonom. Striktné dodržiavanie požiadaviek zákona pri vykonávaní výsluchu by však nemalo byť chápané tak, že vo všetkých prípadoch treba uplatňovať vždy rovnaké metódy a rovnaké spôsoby, teda rovnakú taktiku výsluchu. Naopak, taktické postupy vypracované kriminalistickou praxou poskytujú vypočúvajúcejmu určitý návod ako vykonať výsluch čo najúspešnejšie s ohľadom na osobnosť a individualitu vypočúvanej osoby. Súbor taktických postupov tak nie je nemenný či definitívny, naopak, treba ich vždy prispôbovať konkrétnej situácii a osobe vypočúvaného.

Aplikačný problémom v prípravnom konaní je procesný postup policajta pri výsluchu svedka, ktorý je vo vzťahu k obvinenému osobou uvedenou v § 130. Rozhodnutia súdov poukazujú na nesprávny postup pri vykonávaní najdôležitejších procesných úkonov, čím znemožňujú obvinenému uplatnenie jeho práva na obhajobu a do budúcnosti tak zmariť postup súdu podľa § 263 ods. 4, § 263 ods. 3 písm. a) Trestného poriadku.

Pri výsluchu svedka, ktorý je vo vzťahu k obvinenému osobou uvedenou v § 130 Trestného poriadku, musí policajt predvídateľne postupovať s vedomím, že v ďalšom konaní môže takýto svedok odoprieť výpoveď, a teda výsluch musí byť kompletný v takom rozsahu, aby výpoveď preukazovala naplnenie skutkových okolností a tým aj dôvodnosť oznámeného obvinenia, ktoré je „*conditio sine qua non*“ pre väzbu (materiálne podmienky). Pri vykonaní tohto výsluchu musí procesný policajt plne rešpektovať právo obvineného na obhajobu aj v tom, že ho riadne upovedomí o vykonaní výsluchov svedkov, zvlášť tých, u ktorých je dôvodný predpoklad, že ich nebude možné na hlavnom pojednávaníypočúť.

Veľmi pozitívne možno hodnotiť tzv. „Veľkú novelu“ Trestného poriadku ČR č. 265/2001 Sb., ktorá priniesla veľké množstvo radikálnych zmien a svojím obsahom i rozsahom sa vyrovná rekodifikácii. Touto novelou došlo k zmene, resp. doplneniu § 165, pričom k uvedenej problematike sa javí veľmi zaujímavým ods. 3 § 165 na základe ktorého „ak oznámi obhajca policajnému orgánu, že sa chce zúčastniť vyšetrovacieho úkonu uvedeného v odstavci 2, alebo spočíva úkon vo výsluchu svedka, ktorý má právo odoprieť výpoveď, je policajný orgán povinný obhajcovi včas oznámiť, o aký druh úkonu ide, čas a miesto jeho konania...“³³

Na základe komparácie s Trestným poriadkom ČR, ktorý v § 165 ods. 3 upravuje účasť obvineného a obhajcu na úkonoch vo vyšetrovaní možno navrhnúť doplniť znenie § 213 ods. 3 Trestného poriadku o povinnosť policajta oznámiť obhajcovi druh, čas a miesto vykonania úkonu aj v prípade, ak ide výsluch svedka, ktorý má právo odoprieť výpoveď.

Spornosť a nejednotnosť v názoroch na dôkazné bremeno v trestnom konaní ako aj na úlohu súdu v dokazovaní je spôsobená konzervatívnosťou niektorých sudcov a prokurátorov, ktorí vychádzajú zo starého znenia Trestného poriadku, t.j. že súd má zisťovať skutočný stav veci a to bez rozumných pochybností s tým, že v pochybnostiach o skutku, či o tom, či skutok spáchal

³³ § 165 ods. 3 Trestného poriadku ČR.

obžalovaný, je možné oslobodiť obžalovaného len v prípadoch, ak súd vyčerpá všetky možné dôkazy na objasnenie sporných otázok a vo veci naďalej zostali pochybnosti. Skutočnosť, že súd aktívne preberá úlohu v dokazovaní v súdnom konaní, je spôsobená aj tým, že niektorí prokurátori nie sú vždy schopní riadne viesť výsluchy na pojednávaní.

Zdá sa, že uvedené problémy vyskytujúce sa v našej súdnej praxi sú problémami rastu kontradiktórneho súdneho konania. Možno bezpečne predpokladať, že pojem kontradiktórnosti bude zosúladený s judikatúrou ESĽP a prinesie ešte kvalitnejšie kontradiktórne konanie. Avšak k správne aplikovaniu kontradiktórnosti v trestnom konaní budú musieť prispieť aj sudcovia, obhajcovia, prokurátori a vyšetrovatelia, vzhľadom na ich odborné znalosti, ktoré sú nevyhnutne potrebné k zdokonaľovaniu kontradiktórneho konania

Dúfam, že s pomocou medzinárodne získaných skúseností sa nám podarí nájsť najlepšie riešenie na zlepšenie nášho právneho systému, založeného na princípoch spravodlivého procesu a na spravodlivé kontradiktórne dokazovanie.

Zoznam použitej literatúry

1. BAILEY, S. H., GUNN, M. J.: *The modern English legal system*. London : Sweet, Maxwell 1996. 1030 s. ISBN 9780421508408.
2. ČÍSAŘOVÁ, D. a kol. *Trestní právo procesní*. Praha : Linde, 2006. 872 s. ISBN 80-7201-594-X.
3. ČENTĚŠ, J. a kol. *Trestný poriadok s komentárom*. Žilina : Eurokódex Poradca podnikateľa, 2006. 696 s. ISBN 80-88931-48-7.
4. ČERNÁKOVÁ, L. *Judikatúra vo veciach dokazovania v trestnom konaní, svedok*. Bratislava : Iura Edition, 2013. 243 s. ISBN 978-80-8078-675-5.
5. DRGONEC, J. *Ústava Slovenskej republiky – Komentár*, Šamorín : Heuréka, 2007. 1197 s. ISBN 80-89122-38-8.
6. FENYK, J. *Pocta Dagmar Čísařové k 75. narodeninám*, Praha : LeisNexis CZ, 2007. 166 s. ISBN 80-86920-25-25-2.
7. HENDRYCH, D. a kol. *Právnícký slovník, 3. podstatne rozšírené vydanie*, Praha : C. H. Beck, 2009. 1459 s. ISBN 978-80-7400-059-1.

8. HARRIS, D. a kol. *Law of the european Convention on Human Rights*. New York : Oxford University Press, 2009. 902 s. ISBN 9978-0-40-690594-9.
9. HUSÁR, E. a kol. *Trestné právo procesné*. Bratislava : Iura Edition, 1996. 310 s. ISBN 80-88715-29-6.
10. CHMELÍK, J. *Trestná činnosť mládeže a páchaná na mládeži. 2. Upravené a rozšírené vydání*. Praha: Ministerstvo vnitra ČR – odbor personální práce a vzdělávání, 1998.
11. KOLESÁR, J. Nové trendy v dokazovaní v trestnom práve s akcentom na zásahy do ústavou garantovaných práv a slobôd občana. In: *Bulletin slovenskej advokácie*, mimoriadne číslo, 2010, č. 3, s. 22 – 25. ISSN 1335-1079.
12. MAĎAR, M. Obsah vyrozumenia obhajcu o konaní vyšetrovacích úkonov v trestnej veci. In: *Bulletin slovenskej advokácie*, 2005, č. 12, s. 25 – 30. ISSN 1335-1079.
13. MATHERN, V. Rekodifikácia a kontradiktórnosť. In: *Justičná revue*, 1995, roč. 47, č. 9 – 10, s. 1 – 7. ISSN 1453-2259.
14. PROKEINOVÁ, M. O problematike rovnosti strán v trestnom konaní a jej právne zakotvenie v našom zákonodarstve, In: *Justičná revue*, 1999, č. 1, s. 20 – 23. ISSN 1453-2259.
15. PROKEINOVÁ, M. Približovanie sa ku kontradiktórnemu typu trestného konania. In: *Justičná revue*, 2002, roč. 54, č. 1, s. 1 – 5. ISSN 1453-2259.
16. REPÍK, B. Advokát vo svetle judikatúry Európskeho súdu pre ľudské práva. In: *Bulletin advokacie*, 2002, č. 11 – 12, s. 12 – 24. ISSN 1210-6348.
17. SOJKA, S. Predkladanie dôkazov súdu na základe výzvy bez ich zaslania stranám. In: *Justičná revue*, roč. 59, 2007, č. 12, s. 593. ISSN 1453-2259.
18. SYROVÝ, I. Posilnenie kontradiktórnosti v trestnom konaní. In: *Justičná revue*, roč. 62, 2010, č. 6 – 7, s. 827 – 832. ISSN 1453-2259.
19. VANTUCH, P. K možnosti odmietnutia návrhu obhajoby na doplnenie vyšetrovania po preštudovaní spisu. In: *Bulletin advokacie*, 2004, č. 2, s. 24 – 34. ISSN 1210-6348.

PRÁVNA POMOC V TRESTNOM KONANÍ V RÁMCI PRÁVA EURÓPSKEJ ÚNIE

LEGAL AID IN CRIMINAL PROCEEDINGS IN THE FRAMEWORK OF THE LAW OF EUROPEAN UNION

doc. JUDr. Darina Mašľanyová, CSc. – Mgr. Monika Škrovánková
Právnická fakulta, Trnavská univerzita v Trnave, Katedra trestného práva
a kriminológie

Abstrakt: Príspevok autoriek sa zameriava na oblasť poskytovania právnej pomoci v trestnom konaní upravenej v právnych aktoch Európskej únie. Ide najmä o analýzu Smernice Európskeho parlamentu a Rady 2013/48/EÚ o práve na prístup k obhajcovi v trestnom konaní a v konaní o európskom zatykači a o práve na informovanie tretej osoby po pozbavení osobnej slobody a na komunikáciu s tretími osobami a s konzulárnymi úradmi po pozbavení osobnej slobody a návrhu smernice Európskeho parlamentu a Rady o predbežnej právnej pomoci pre podozrivé alebo obvinené osoby pozbavené osobnej slobody a o právnej pomoci v konaní o európskom zatykači. Autorky rozoberajú aj dopad transpozície uvedených smerníc do právneho poriadku Slovenskej republiky.

Abstract: The contribution of the authors focuses on the area of provision of legal aid in criminal proceeding set out in legal act of the European Union. In particular the analysis of the Directive of the European Parliament and of the Council 2013/4EU on the right to access to a lawyer in criminal proceedings and in European arrest warrant proceedings, and on the right to have a third party informed upon deprivation of liberty and to communicate with third persons and with consular authorities while deprived of liberty and proposal directive of the European Parliament and of the Council on provisional legal aid for suspects or accused persons deprived of liberty and legal aid in European arrest warrant proceedings. The authors also analyse the impact of mentioned directives on legislation of the Slovak republic.

Kľúčové slová: právna pomoc, trestné konanie, právo Európskej únie, smernice.

Key words: legal aid, criminal proceeding, European Union law, directives.

ÚVOD

V legislatívnej činnosti Európskej únie v posledných rokoch dochádza k výraznému posilňovaniu procesných práv podozrivých a obvinených osôb v trestnom konaní prijímaním viacerých opatrení smerujúcich k naplneniu cieľov stanovených v Pláne na posilnenie procesných práv podozrivých alebo obvinených osôb v trestnom konaní, ktorý bol schválený Radou uznesením 2009/C295/01 30. novembra 2009 (ďalej len „Plán“). Prvým konkrétnym legislatívnym opatrením v oblasti posilňovania procesných práv podozrivých alebo obvinených osôb bola smernica Európskeho parlamentu a Rady 2010/64/EÚ o práve na tlmočenie a preklad v trestnom konaní prijatá 20. októbra 2010, ktorou sa stanovujú pravidlá týkajúce sa práva na tlmočenie a preklad v trestnom konaní a konaní o európskom zatykačom rozkaze s cieľom zabezpečiť bezplatnú a primeranú jazykovú pomoc, ktorá umožní podozrivým alebo obvineným osobám, ktoré nehovoria jazykom konania alebo mu nerozumejú, plne uplatniť ich právo na obhajobu a zaručiť spravodlivý súdny proces. Druhým konkrétnym legislatívnym opatrením v danej oblasti bola smernica Európskeho parlamentu a Rady 2012/13/EÚ o práve na informácie v trestnom konaní prijatá 22. mája 2012, ktorou sa stanovujú pravidlá týkajúce sa práva na informácie pre podozrivé alebo obvinené osoby o ich právach v trestnom konaní a o obvinení vznesenom voči nim ako aj pravidlá týkajúce sa práva na informácie o právach osôb zatknutých v súvislosti s vykonaním európskeho zatykača s cieľom, aby príslušné orgány podozrivú alebo obvinenú osobu bez meškania buď ústne, alebo písomne informovali o právach ustanovených vo vnútroštátnom práve, ktoré sú nevyhnutné na zaručenie spravodlivého súdneho konania. Tretím legislatívnym aktom v tejto oblasti je smernica Európskeho parlamentu a Rady 2013/48/EÚ o práve na prístup k obhajcovi v trestnom konaní a v konaní o európskom zatykači a o práve na informovanie tretej osoby po pozbavení osobnej slobody a na komunikáciu s tretími osobami a s konzulárnymi úradmi po pozbavení osobnej slobody prijatá 22. októbra 2013 (ďalej len „Smernica 2013/48/EÚ“), ktorou sa stanovujú minimálne pravidlá týkajúce sa práva na prístup k obhajcovi v trestnom konaní a konaní o vykonávaní európskeho zatykača podľa rámcového rozhodnutia Rady 2002/584/SVV z 13. júna 2002 o európskom zatykači a postupoch odovzdávania osôb medzi členskými štátmi a práva na informovanie tretej osoby po pozbavení osobnej slobody v trestnom konaní a práva na komunikáciu s tretími osobami a s konzulár-

nými úradmi po pozbavení osobnej slobody. Posledným, v poradí štvrtým, legislatívnym opatrením v oblasti posilňovania procesných práv dotknutých osôb je dosiaľ neprijatá smernica, t.j. návrh smernice o predbežnej právnej pomoci pre podozrivé alebo obvinené osoby pozbavené osobnej slobody a o právnej pomoci v konaní o európskom zatykači, ktorou sa majú stanoviť minimálne pravidlá, ktorých účelom je zabezpečiť efektívny výkon práva na prístup k obhajcovi v rozsahu, v akom ho ustanovuje Smernica 2013/48/EÚ.

Predmetom tohto príspevku bude najmä analýza legislatívnych opatrení prijatých Európskou úniou, ktoré boli prijaté s cieľom naplniť opatrenie „C“ stanovené v Pláne¹ s názvom – „Právne poradenstvo a právna pomoc“, ktorého obsahom je hlavne právo na prístup k obhajcovi a právne poradenstvo v čo najskoršej fáze konania, čo je nevyhnutné na zabezpečenie spravodlivého konania. Vzhľadom na to sa príspevok zameriava na analýzu Smernice 2013/48/EÚ a jej doplnenie prostredníctvom návrhu smernice o predbežnej právnej pomoci pre podozrivé alebo obvinené osoby pozbavené osobnej slobody a o právnej pomoci v konaní o európskom zatykači.

1 ROZBOR NÁVRHU SMERNICE EURÓPSKEHO PARLAMENTU A RADY O PREDBEŽNEJ PRÁVNEJ POMOCI PRE PODOZRIVÉ ALEBO OBVINENÉ OSOBY POZBAVENÉ OSOBNEJ SLOBODY A O PRÁVNEJ POMOCI V KONANÍ O EURÓPSKOM ZATYKAČI

Návrh smernice Európskeho parlamentu a Rady o predbežnej právnej pomoci pre podozrivé alebo obvinené osoby pozbavené osobnej slobody a o právnej pomoci v konaní o európskom zatykači v znení pozmeňujúcich návrhov Výboru pre občianske slobody, spravodlivosť a vnútorné veci z 18. mája 2015 (ďalej len „Návrh smernice“) je ďalším krokom z dielne Komisie, ktorým sa má dosiahnuť splnenie opatrenia C: Právne poradenstvo a právna pomoc, ktoré je stanovené v Pláne.

¹ Plán bol Európskou radou zaradený 11. decembra 2009 do Štokholmského programu – otvorenej a bezpečnej Európy, ktorá slúži občanom a chráni ich.

Návrh smernice má stanoviť minimálne pravidlá, ktorých účelom je zabezpečiť efektívny výkon práva na prístup k obhajcovi v rozsahu, v akom ho ustanovuje Smernica 2013/48/EÚ tým, že podozrivým, obvineným alebo vyžiadaným osobám poskytuje prístup k právnej pomoci zo strany obhajcov, ktorú hradia členské štáty. Účelom Návrhu smernice je zabezpečiť, aby členské štáty v súlade s obsahom a rozsahom Smernice 2013/48/EÚ poskytovali právnu pomoc podozrivým alebo obvineným osobám pozbaveným osobnej slobody tým, že členské štáty prijímú opatrenia, ktoré zaistia, že takéto osoby budú mať možnosť efektívne uplatňovať svoje právo na prístup k obhajcovi, vrátane poskytnutia právnej pomoci v prípadoch, keď takéto osoby obhajcu nemajú a práva na prístup k obhajcovi sa nevzdali.

1.1 Predmet Návrhu smernice

Predmetom Návrhu smernice je stanovenie minimálnych pravidiel, ktoré sa budú týkať:

- a) práva na predbežnú a riadnu pomoc pre podozrivé alebo obvinené osoby v trestnom konaní;
- b) predbežnú a riadnu právnu pomoc pre vyžiadané osoby, na ktoré sa vzťahuje konanie o európskom zatykači.²

Dôležitým aspektom Návrhu smernice je určenie jej charakteru ako subsidiárneho, resp. podporného právneho aktu k Smernici 2013/48/EÚ, keďže Návrh smernice uvedenú smernicu dopĺňa, pričom žiadne ustanovenie Návrhu smernice sa nesmie vykladať spôsobom, ktoré by obmedzoval práva ustanovené v Smernici 2013/48/EÚ.

1.2 Rozsah pôsobnosti

Návrh smernice sa vzťahuje na (i) podozrivé alebo obvinené osoby v trestnom konaní, ktorým prislúcha právo na prístup k obhajcovi v zmysle Smernice 2013/48/EÚ ako aj iných právne záväzných aktov Európskej únie, ktoré sa týkajú poskytovania procesných záruk pre deti podozrivé v trest-

² Ide o konanie o európskom zatykači na základe Rámcového rozhodnutia Rady 2002/584/SVV z 13. júna 2002 o európskom zatykači a postupoch odovzdávania osôb medzi členskými štátmi.

nom konaní³ a (ii) vyžiadané osoby, ktoré sú definované v zmysle tohto Návrhu smernice.

Rozsah pôsobnosti Návrhu smernice je obmedzený aj druhom konania, pričom Návrh smernice priamo stanovuje, že sa vzťahuje iba na konania na súde s právomocou v trestných veciach. Na menej závažné priestupky, pri ktorých všeobecne záväzné predpisy členských štátov ustanovujú ukládanie sankcií iným štátnym orgánom než súdom a podávanie opravných prostriedkov na inom orgáne než na súde alebo v prípadoch, keď pozbavenie osobnej slobody nemožno uložiť ako sankciu, sú vyňaté z pôsobnosti Návrhu smernice.

„V každom prípade sa tento Návrh smernice v plnej miere uplatňuje, keď je podozrivá alebo obvinená osoba pozbavená osobnej slobody, a to bez ohľadu na štádium trestného konania.“⁴

1.3 Vymedzenie pojmov

Pre správnu aplikáciu jednotlivých článkov Návrhu smernice si treba objasniť základné pojmy, ktoré sa v nej používajú:

- a) **„riadna a právna pomoc** – finančné prostriedky a pomoc členského štátu na zabezpečenie účinného výkonu práva na prístup k obhajcovi,
- b) **predbežná právna pomoc** – právna pomoc poskytovaná až do prijatia a nadobudnutia účinnosti rozhodnutia o riadnej právnej pomoci,
- c) **vyžiadaná osoba** – osoba, na ktorú sa vzťahuje európsky zatykač,
- d) **obhajca poskytujúci právnu pomoc** – akákoľvek osoba, ktorá je v súlade s vnútroštátnym právom, napríklad na základe akreditácie oprávneným orgánom, spôsobilá a oprávnená poskytovať právne poradenstvo, právnu pomoc a zastupovanie podozrivým alebo obvineným osobám.“⁵

³ Napríklad: návrh smernice Európskeho parlamentu a Rady o procesných zárukách pre deti podozrivé alebo obvinené v trestnom konaní.

⁴ Správa Európskej komisie z 27. novembra 2013 o Návrhu smernice Európskeho parlamentu a Rady o predbežnej právnej pomoci pre podozrivé alebo obvinené osoby pozbavené osobnej slobody a o právnej pomoci v konaní o európskom zatykači. 26 s.

⁵ Správa Európskej komisie z 27.11.2013 o Návrhu smernice Európskeho parlamentu a Rady o predbežnej právnej pomoci pre podozrivé alebo obvinené osoby pozbavené osobnej slobody a o právnej pomoci v konaní o európskom zatykači. 26 s.

1.4 Prístup k predbežnej právnej pomoci

Právo na prístup k predbežnej právnej pomoci majú podozrivé alebo obvinené osoby v trestnom konaní, ktorým takéto právo priznáva Smernica 2013/48/EÚ alebo iný právne záväzný akt Európskej únie a vyžiadané osoby vo vykonávajúcom štáte ako aj vo vydávajúcom štáte, ak im takéto práva priznáva Smernica 2013/48/EÚ len za predpokladu, ak si to želajú. Takáto právna pomoc sa poskytuje bezodkladne a za každým pred výsluchom takejto osoby, a to až do prijatia konečného rozhodnutia o riadnej právnej pomoci a nadobudnutia jeho právoplatnosti až kým nenastane prípad, že:

- a) sa takéto právna pomoc poskytne len do nadobudnutia právoplatnosti rozhodnutia o ustanovení obhajcu; alebo
- b) sa takéto právna pomoc neposkytne do momentu, keď sa rozhodnutie stane právoplatným a konečným a podozrivá, obvinená alebo vyžiadaná osoba mala dostatočnú možnosť nájsť si obhajcu podľa svojho vlastného výberu.

Nevyhnutnou povinnosťou členských štátov pri poskytovaní predbežnej právnej pomoci je aj zabezpečiť, aby v nej bolo obsiahnuté právo na tlmočenie a preklad obsiahnuté a v súlade najmä s článkom 2 ods. 2 smernice 2010/64/EÚ z 20. októbra 2010 o práve na tlmočenie a preklad v trestnom konaní za predpokladu, že sa vyskytne potreba tlmočenia medzi podozrivou, obvinenou alebo vyžiadanou osobou a jej obhajcom, pričom členské štáty musia zabezpečiť poskytovanie „predbežnej právnej pomoci v rozsahu nevyhnutnom na účinný výkon práva na prístup k obhajcovi podľa Smernice 2013/48/EÚ o práve na prístup k obhajcovi, a najmä na jej článok 3 ods. 3.“⁶

Otázku trov vznikajúcich v súvislosti s poskytnutím takejto právnej pomoci Návrh smernice rieši tým, že dáva možnosť členským štátom stanoviť, že takéto trovy možno od podozrivých, obvinených alebo vyžiadaných osôb vymáhať len za predpokladu, že sa v konečnom právoplatnom rozhodnutí uvedie, že takéto osoby podľa vnútroštátneho práva nemajú nárok na poskytnutie takejto pomoci a ak zároveň vedome uviedli príslušným orgánom členských štátov nepravdivé údaje o ich finančnej situácii. Zároveň budú členské štáty povinné zaistiť, aby podmienky súvisiace s takýmto vymáhaním trov

⁶ Návrh smernice Európskeho parlamentu a Rady o predbežnej právnej pomoci pre podozrivé alebo obvinené osoby pozbavené osobnej slobody a o právnej pomoci v konaní o európskom zatykači, čl. 4 ods. 4.

boli jednoznačné a opodstatnené, pričom sa bude zohľadňovať osobitná individuálna finančná situácia osoby, aby sa neoslabila spravodlivosť konania ako celku v dôsledku toho, že vymáhanie trov by malo nepriaznivý vplyv na podozrivú, obvinenú alebo vyžiadajú osobu. Na tento účel budú členské štáty preskúmavať majetkové pomery takýchto osôb a skutkovú podstatu, pretože členské štáty sú povinné „zabezpečiť, aby takéto osoby mali prístup k právnej pomoci, ak nemajú dostatočné finančné prostriedky na uhradenie niektorých alebo všetkých nákladov na obhajobu a konanie (preskúmanie majetkových pomerov) a/alebo ak je poskytnutie takejto právnej pomoci v záujme spravodlivosti (preskúmanie skutkovej podstaty).“⁷ Preskúmanie majetkových pomerov a preskúmanie skutkovej podstaty predstavujú tzv. kritériá oprávnenosti udelenia/priznania právnej pomoci podozrivým, obvineným alebo vyžiadaným osobám. Preskúmanie majetkových pomerov sa zakladá na všetkých relevantných a objektívnych faktoroch, ako je príjem, kapitál, rodinná situácia, životná úroveň a náklady na právnu pomoc. Naopak, pri preskúmaní skutkovej podstaty sa posudzuje naliehavosť a zložitost daného prípadu, závažnosť trestného činu a vážnosť potenciálneho trestu, ktorý možno uložiť, ako aj sociálne a osobné pomery danej osoby. V súvislosti s uvedeným sa členským štátom ukladá ďalšia povinnosť, a to poskytnúť všetky relevantné informácie o právnej pomoci v trestnom konaní takým spôsobom, že budú ľahko dostupné a hlavne zrozumiteľné pre dotknuté osoby, vrátane podstatných informácií ako a kde žiadať o právnu pomoc, základné kritériá na jej priznanie a informácii o dostupných možnostiach ak poskytnutie takejto právnej pomoci nebude priznané alebo pridelané obhajca neposkytne dostatočnú právnu pomoc.

Návrh smernice neopomenul upraviť problematiku rozhodnutí o udelení/priznaní právnej pomoci, aj keď úprava v Návrhu smernice je pomerne dosť stručná a vágna bez konkrétne ustanovených sankcii za porušenie povinností. Rozhodnutia o udelení/priznaní právnej pomoci vydáva nezávislý príslušný orgán, pričom členské štáty majú zabezpečiť, aby príslušné orgány vydávali také rozhodnutia svedomito a zároveň aby existovali silné záruky, ktoré zabránia svojvoľnosti rozhodovanie takýchto orgánov.

⁷ Správa Európskej komisie z 27.11.2013 o Návrhu smernice Európskeho parlamentu a Rady o predbežnej právnej pomoci pre podozrivé alebo obvinené osoby pozbavené osobnej slobody a o právnej pomoci v konaní o európskom zatykači. 30 s.

1.5 Právna pomoc pre vyžiadané osoby

Návrh smernice v článku 5 – „Právna pomoc pre vyžiadané osoby“ upravuje povinnosti a podmienky, za ktorých vykonávajúci a vydávajúci členský štát poskytne právnu pomoc. Vykonávajúci štát má povinnosť prijať také opatrenia, aby vyžiadané osoby mali právo na predbežnú právnu pomoc a právnu pomoc od vydania európskeho zatykača až do odovzdania alebo za predpokladu neodovzdania, do nadobudnutia právoplatnosti rozhodnutia o odovzdaní.

Vydávajúci štát má povinnosť prijať opatrenia, aby vyžiadané osoby, ktoré uplatnili svoje právo zvoliť si obhajcu vo vydávajúcom členskom štáte a v každom inom štáte, v ktorom príslušné orgány zhromažďujú dôkazy a vykonávajú iné vyšetrovacie úkony podľa článku 10 Smernice 2013/48/EÚ, mali právo na predbežnú a riadnu právnu pomoc v tomto členskom štáte na účely konania o európskom zatykači vo vykonávajúcom členskom štáte. Posudzovanie žiadosti týchto osôb o riadnu právnu pomoc závisí od tzv. kritérií oprávnenosti (pozri vyššie). Ide najmä o posúdenie finančných prostriedkov vyžiadanej osoby v členských štátoch, v ktorých je poskytnutie právnej pomoci podmienené preskúmaním majetkových pomerov a/alebo preskúmaním skutkovej podstaty, pri ktorej sa hľadí na to, či poskytnutie právnej pomoci je v danom prípade v záujme spravodlivosti v členskom štáte.

1.6 Všeobecne o úrovni, účinnosti a kvalite právnej pomoci

Návrh smernice upravuje aj problematiku úrovne, účinnosti a kvality poskytovania právnej pomoci zo strany členských štátov. Členské štáty sú povinné zaistiť, aby poskytovaná právna pomoc bola na dostatočne vysokej úrovni a tým bolo zaručené právo na spravodlivý proces. Dostatočne vysokú úroveň a právo na spravodlivý proces by malo byť zaručené najmä tým, že:

- I. právna pomoc by mala byť k dispozícii vo všetkých fázach konania,
- II. majú byť zavedené, prípadne zachované systémy, ktoré garantujú kvalitu a nezávislosť právnikov (obhajcov), pričom tieto systémy majú zahŕňať systém akreditácie obhajcov, vzdelávanie a nepretržitú odbornú prípravu obhajcov tak, aby obhajcovia mali dostatočné vedomosti, od-

bornosť a skúsenosti, s ktorými by mohli prispievať k účinnému uplatňovaniu práva na obhajobu,

- III. zaistiť sa kontinuita právneho zastúpenia,
- IV. podozrivá, obvinená alebo vyžiadaná osoba bude mať právo vymeniť si ustanoveného obhajcu, avšak uvedené právo bude obmedzené len na jednu výmenu,
- V. bude garantované primerané financovanie a jeho zdroje, s čím súvisí aj rozpočtová nezávislosť s cieľom dosiahnutia účinného fungovania systému právnej pomoci,
- VI. zabezpečiť sa vhodná odborná príprava všetkým pracovníkom, ktorí sa budú zúčastňovať na rozhodovaní o právnej pomoci v trestnom konaní,
- VII. každé rozhodnutie, ktorým sa sčasti alebo úplne zamietajú žiadosti o udelenie/priznanie právnej pomoci, bude doručované dotknutej osobe v písomnej forme.

1.7 Zamietnutie rozhodnutia o udelení/priznaní právnej pomoci

Ak príslušný orgán členského štátu odmietne poskytnutie právnej pomoci, každá osoba, ktorá požiada o právnu pomoc v zmysle Návrhu smernice, bude mať právo odvolať proti takémuto rozhodnutiu na nezávislom súde, čím sa zachová právo na spravodlivý súdny proces a súčasne aj právo na obhajobu. Aj dotknuté osoby budú mať k dispozícii účinné právne nástroje slúžiace na nápravu v prípadoch, keď sa poruší akékoľvek ich právo vyplývajúce z Návrhu smernice. Ide najmä o právo na preskúmanie rozhodnutia o zamietnutí poskytnutia právnej pomoci na súde prípadne, ak dôjde k oneskorenému poskytnutiu právnej pomoci alebo ak dotknuté osoby neboli dostatočne informované o ich práve na riadnu a predbežnú právnu pomoc.

1.8 Poskytovanie údajov

Návrh smernice ukladá členským štátom povinnosť zhromažďovať štatistické údaje o vykonávaní jednotlivých práv obsiahnutých v Návrhu smernice, pričom zároveň musí byť zabezpečená ochrana osobných údajov dotknutých osôb. Štatistické údaje členské štáty zasielajú Komisii v lehote uvedenej v Návrhu smernice.

1.9 Doložka zákazu zníženia úrovne ochrany

Doložka uvedená v článku 7 Návrhu smernice zabezpečuje vyššiu úroveň ochrany než je uvedená v Návrhu smernice za predpokladu, že takúto vyššiu úroveň ochrany zaručujú práva a procesné záruky podľa Charty základných práv Európskej únie, Európsky dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd alebo iné relevantné ustanovenia medzinárodného práva alebo práva ktoréhokoľvek z členských štátov, ak poskytujú vyššiu úroveň ochrany. V týchto prípadoch ustanovenia Návrhu smernice sa nesmú vykladať ako obmedzenie alebo odchýlka od takýchto právnych aktov.

1.10 Transpozícia, účinnosť a adresáti Návrhu smernice

Členské štáty budú povinné uviesť do účinnosti opatrenia v Návrhu smernice najneskôr do 18 mesiacov odo dňa uverejnenia už prijatého Návrhu smernice. Prijatý Návrh smernice nadobudne účinnosť 20. dňom po jeho uverejnení v Úradnom vestníku Európskej únie. Návrh smernice je určený na transponovanie pre všetky členské štáty Európskej únie s výnimkou Dánskeho kráľovstva a Spojeného kráľovstva Veľkej Británie a Severného Írska.

2 ROZBOR SMERNICE 2013/48/EÚ

Dňa 22. októbra 2013 Európsky parlament a Rada prijali smernicu o práve na prístup k obhajcovi v trestnom konaní a v konaní o európskom zatykači a o práve na informovanie tretej osoby po pozbavení osobnej slobody a na komunikáciu s tretími osobami a s konzulárnymi úradmi po pozbavení osobnej slobody s účelom posilniť práva podozrivých, obvinených a vyžiadaných osôb v zmysle uznesenia Rady z 30. októbra 2009 o pláne na posilnenie procesných práv podozrivých alebo obvinených osôb v trestnom konaní, v rámci ktorého sa za cieľ stanovilo aj právne poradenstvo, právna pomoc a komunikácia s príbuznými, zamestnávateľmi a konzulárnymi orgánmi, na ktoré Smernica 2013/48/EÚ reaguje vo svojich ustanoveniach.

2.1 Predmet Smernice 2013/48/EÚ

Predmetom Smernice 2013/48/EÚ je určenie katalógu minimálnych pravidiel zhrňajúcich aplikáciu práv priznaných Smernicou 2013/48/EÚ podozrivým, obvineným a vyžiadaným osobám, ktoré sa týkajú práva na prístup k obhajcovi a na informovanie tretej osoby o pozbavení osobnej slobody a na komunikáciu s tretími osobami a s konzulárnymi úradmi po pozbavení osobnej slobody.

2.2 Rozsah pôsobnosti Smernice 2013/48/EÚ

Rozsah pôsobnosti Smernice 2013/48/EÚ môžeme rozdeliť do troch skupín podľa osôb, na ktoré sa vzťahuje:

1. Prvú skupinu tvoria osoby podozrivé alebo obvinené v trestnom konaní, a to od chvíle, kedy boli príslušnými orgánmi členského štátu upovedomené o tom, že sú podozrivé alebo obvinené zo spáchania trestného činu, bez ohľadu na to, že neboli pozbavené osobnej slobody. Pôsobnosť Smernice 2013/48/EÚ v danom prípade trvá až do vyhlásenia rozhodnutia o vine alebo nevine, a to vrátane uloženia trestu, prípadne rozhodnutia o opravnom prostriedku.
2. Druhú skupinu tvoria osoby, na ktoré sa vzťahuje konanie o európskom zatykači, t.j. vyžiadané osoby. Pôsobnosť Smernice 2013/48/EÚ sa vzťahuje na tieto osoby od okamihu ich zadržania vo vykonávajúcim členskom štáte.
3. Tretiu skupinu predstavujú osoby, ktoré pôvodne neboli obvinené alebo podozrivé zo spáchania trestného činu, avšak počas výsluchu policajným alebo iným oprávneným orgánom sa stali podozrivými alebo obvinenými osobami zo spáchania trestného činu.

Z pôsobnosti Smernice 2013/48/EÚ sú vyňaté tzv. menej závažné trestné činy (pre nás priestupky), za spáchanie ktorých podľa práva členského štátu:

- a) rozhoduje o uložení sankcie iný oprávnený orgán než súd, pričom proti rozhodnutiu o takto uloženej sankcii možno podať opravný prostriedok na súd,
- b) nemožno uložiť ako sankciu pozbavenie osobnej slobody, t.j. trest odňatia slobody.

Z uvedeného vyplýva, že Smernica 2013/48/EÚ sa vzťahuje iba na konania na súde s právomocou v trestných veciach a v plnej miere sa aplikuje v prípadoch, keď obvinená alebo podozrivá osoba bola pozbavená osobnej slobody bez ohľadu na štádium trestného konania.

2.3 Právo na prístup k obhajcovi v trestnom konaní

Smernica 2013/48/EÚ ustanovuje pravidlá, za ktorých sa podozrivým a obvineným osobám poskytuje právo na prístup k obhajcovi.

Právo na prístup obhajcovi by malo byť podozrivým a obvineným osobám poskytnuté:

- a) v takom čase a takým spôsobom, aby ich využitie práva bolo čo najúčinnnejšie a možnosť ho využiť a vykonať čo najreálnejšia;
- b) bezodkladne;
- c) najneskôr od ktorejkoľvek z nasledujúcich skutočností:
 - pred ich výsluchom zo strany polície, súdu alebo iného oprávneného orgánu,
 - pri vykonávaní vyšetrovacieho úkonu alebo obstarávaním dôkazov orgánmi činnými v trestnom konaní,
 - bezodkladne po pozbavení osobnej slobody akýmkoľvek spôsobom,
 - ak boli predvolané na súd v primeranej lehote pred dostavením sa na súd.

Členské štáty sú povinné zabezpečiť, aby takéto osoby mali:

- a) právo stretnúť sa bez prítomnosti tretej osoby s obhajcom, ktorý ich zastupuje a komunikovať s ním pred výsluchom,
- b) právo na prítomnosť obhajcu a jeho prítomnosť pri výsluchu, pričom účasť obhajcu na výsluchu sa zaznamená s použitím technického zariadenia na vyhotovovanie záznamov podľa vnútroštátneho práva členského štátu,
- c) právo na prítomnosť obhajcu na vyšetrovacích úkonoch a úkonoch na obstarávanie dôkazov, ak sa pri nich vyžaduje alebo je povolená prítomnosť obvinenej alebo podozrivej osoby, v rozmedzí: (i) identifikácia, (ii) konfrontácia a (iii) rekonštrukcia miesta činu,
- d) sprístupnené všetky všeobecné informácie ohľadom zabezpečenia si obhajcu v zmysle Smernice 2013/48/EÚ.

Vymenované práva môžu členské štáty dočasne obmedziť, resp. môžu uplatniť dočasnú výnimku z ich uplatňovania, ak nastanú výnimočné okolnosti, v odôvodnenom rozsahu, len v predsúdnom štádiu konania za predpokladu, že odôvodnené okolnosti prípadu existujú na základe niektorého z nasledujúcich dôvodov:

- „existencia naliehavej potreby odvrátiť vážne nepriaznivé dôsledky pre život, slobodu alebo telesnú integritu inej osoby,
- nevyhnutnosť, aby vyšetrovacie orgány urobili bezodkladné kroky na zabránenie podstatnému ohrozeniu trestného konania.“⁸

Aj členské štáty majú dovolené dočasne neuplatňovať právo na prístup k obhajcovi podozrivým a obvineným osobám v prípade, keď sú pozbavené osobnej slobody, ak z dôvodu zemepisnej vzdialenosti nemožno zabezpečiť, aby sa toto právo poskytlo dotknutej osobe bezodkladne.

2.4 Dôvernosť

Komunikácia medzi podozrivými alebo obvinenými osobami a ich obhajcom musí byť dôverná, pričom za túto komunikáciu sa považuje aj korešpondencia, stretnutia, telefonické rozhovory a akékoľvek iné formy komunikácie, ktoré povoľuje vnútroštátne právo členského štátu.

2.5 Právo na informovanie tretej osoby o pozbavení osobnej slobody

Podozrivé alebo obvinené osoby majú právo na bezodkladné informovanie aspoň jednej osoby o tom, že boli pozbavené osobnej slobody. Takou osobou môže byť buď príbuzný alebo zamestnávateľ, pričom osobu, ktorá bude informovaná určuje podozrivá alebo obvinená osoba a informovanie sa uskutoční iba za predpokladu, že si to želajú. Ak je dieťa⁹ podozrivou

⁸ Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2013/48/EÚ z 22. októbra 2013 o práve na prístup k obhajcovi v trestnom konaní a v konaní o európskom zatykači a o práve na informovanie tretej osoby po pozbavení osobnej slobody a na komunikáciu s tretími osobami a s konzulárnymi úradmi po pozbavení osobnej slobody, č. 3 ods. 6.

⁹ Dieťaťom na účely Smernice 2013/48/EÚ sa považuje osoba, ktorá nedovršila 18. rok svojho veku.

alebo obvinenou osobou, o pozbavení osobnej slobody vrátane dôvodov musí byť bezodkladne informovaná osoba, ktorá vo vzťahu k dotknutému dieťaťu vykonáva rodičovské práva a povinnosti. Ak by informovanie nebolo v súlade s najlepším záujmom dieťaťa, bude informovaná iná vhodná dospelá osoba.

Uvedené právo môžu členské štáty dočasne neuplatňovať za predpokladu, že existuje niektorý z nasledujúcich dôvodov:

- je naliehavá potreba odvrátiť nebezpečenstvo ohrozujúce život, slobodu alebo telesnú integritu,
- je naliehavá potreba zabrániť podstatnému ohrozeniu trestného konania.

Ak sa výnimka uplatňuje pri dieťati, ktoré je podozrivé alebo obvinené, musí byť o pozbavení jeho slobody bezodkladne informovaný orgán zodpovedný za ochranu a starostlivosť o deti.

2.6 Právo na komunikáciu s tretími osobami počas pozbavenia osobnej slobody

Obvinená alebo podozrivá osoba má právo na komunikáciu aspoň s jednou tretou osobou (t.j. s osobou odlišnou ako je obhajca), ktorú určia príslušné orgány členského štátu, napríklad s príbuzným, pričom výkon tohto práva môže byť odložený s ohľadom na nevyhnutné požiadavky alebo primerané operatívne požiadavky.

2.7 Právo komunikovať s konzulárnymi úradmi

Obvinené alebo podozrivé osoby, ktoré nie sú štátnymi príslušníkmi členského štátu, v ktorom boli pozbavené osobnej slobody, majú právo na informovanie konzulárných úradov štátu, ktorého sú štátnymi príslušníkmi, o ich pozbavení osobnej slobody bez zbytočného odkladu a taktiež majú právo komunikovať s danými úradmi, ak si to želajú. Ak dotknuté osoby majú štátnu príslušnosť dvoch a viacerých štátov, môžu si zvoliť, na ktoré konzulárne úrady sa uplatní uvedené právo. Právo komunikovať s konzulárnymi úradmi zahŕňa aj návštevy pracovníkov úradu, možnosť sa s nimi

rozprávať a korešpondovať s nimi ako aj právo na zabezpečenie právneho zastupovania zo strany úradov, pokiaľ si to dotknuté osoby želajú a úrady im vyhovejú.

2.8 Všeobecné podmienky uplatňovania dočasných výnimiek

Akékoľvek dočasné výnimky, ktoré Smernica 2013/48/EÚ umožňuje uplatniť členským štátom voči výkonu práv v nej obsiahnutých, musia byť primerané, prísne časovo obmedzené, nesmú presahovať rámec toho čo je potrebné, musia byť založené výlučne na druhu alebo závažnosti údajného trestného činu a nesmú ohroziť spravodlivosť konania ako celku. Dočasné výnimky môžu byť povolené len na základe riadne odôvodneného rozhodnutia prijatého príslušným orgánom na základe individuálneho uváženia každého prípadu, pričom takéto rozhodnutie bude môcť byť preskúmateľné súdom a bude sa zaznamenávať postupom ustanoveným členským štátom.

2.9 Vzdanie sa práva

Smernica 2013/48/EÚ upravuje aj prípad, keď sa podozrivá alebo obvinená osoba vzdá svojho práva na prístup k obhajcovi. Členské štáty sú povinné v takomto prípade zabezpečiť, aby dotknutá osoba:

- a) sa vzdala práva dobrovoľne a jednoznačne,
- b) mala k dispozícii ústnej alebo v písomnej forme a v jednoduchom jazyku, ktorému rozumie, jasné a dostatočné informácie o obsahu vzdaného sa práva a o dôsledkoch jeho vzdania sa.

Podozrivá alebo obvinená osoba sa môže vzdať práva písomne alebo ústne, pričom okolnosti vzdania sa zaznamenajú vyhotovením záznamov pomocou technických zariadení v zmysle vnútroštátneho práva. Vzdanie sa práva môže aj odvolať v akomkoľvek štádiu trestného konania, pričom o tejto možnosti musí byť dotknutá osoba informovaná počas celého trestného konania. Takéto odvolanie je účinné od okamihu jeho uplatnenia.

2.10 Právo na prístup k obhajcovi v konaní o európskom zatykači

Vyžiadaná osoba má po zadržení vo vykonávajúcim štáte právo na prístup k obhajcovi. Obsahom práva na prístup k obhajcovi vo vykonávajúcim štáte zahŕňa:

- prístup k obhajcovi v čase a spôsobom, ktoré umožňujú vyžiadanej osobe účinne a bezodkladne uplatňovať práva po pozbavení osobnej slobody,
- právo komunikovať a stretnúť sa s obhajcom, ktorý ju zastupuje,
- právo na prítomnosť obhajcu, najmä na výsluchu, pričom táto skutočnosť sa zaznamená technickými prostriedkami na vyhotovovanie záznamov.

Aj pri uvedených právach, ktoré prislúchajú vyžiadanej osobe, sa uplatňujú uvedené dočasné výnimky. V rámci postupu pri uplatňovaní práva na prístup k obhajcovi pre vyžiadanú osobu sú nasledujúce možnosti:

- a) príslušný orgán vo vykonávajúcim členskom štáte dotknuté osoby bezodkladne po pozbavení osobnej slobody informuje o práve zvoliť si obhajcu vo vydávajúcim štáte, pričom obhajca vo vydávajúcim štáte pomáha obhajcovi vo vykonávajúcim štáte právnym poradenstvom a informáciami, aby dotknutá osoba mohla účinne uplatňovať svoje práva v zmysle rámcového rozhodnutia 2002/584/SVV o európskom zatykači a postupoch odovzdávania osôb medzi členskými štátmi,
- b) vyžiadaná osoba si zvolí obhajcu vo vydávajúcim štáte, pričom príslušný orgán vykonávacieho štátu informuje príslušný orgán vydávajúceho štátu o vykonaní práva zvoliť si obhajcu zo strany vyžiadanej osoby a príslušný orgán vydávajúceho štátu bezodkladne informuje vyžiadanú osobu o podkladoch na uľahčenie vymenovania obhajcu v danom štáte.

2.11 Opravné prostriedky a zraniteľné osoby

Smernica ukladá členským štátom zabezpečiť prijatie opravných prostriedkov pre prípad, že by boli porušené práva dotknutých osôb vyplývajúce z nej. Smernica 2013/48/EÚ nezabudla ani na zraniteľné podozrivé alebo obvinené osoby a stanovila, že sa pri nich musia zohľadňovať osobitné potreby.

2.12 Doložka zákazu zníženia úrovne ochrany

Aj Smernica 2013/48/EÚ obdobne ako Návrh smernice obsahuje doložku, ktorá zabezpečuje vyššiu úroveň ochrany než je uvedená v Smernici 2013/48/EÚ za predpokladu, že takáto vyššia úroveň ochrany zaručuje práva a procesné záruky podľa Charty základných práv Európskej únie, Európsky dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd alebo iné relevantné ustanovenia medzinárodného práva alebo práva ktoréhokoľvek z členských štátov, ak poskytujú vyššiu úroveň ochrany. V týchto prípadoch ustanovenia Návrhu smernice sa nesmú vykladať ako obmedzenie alebo odchýlka od takýchto právnych aktov.

2.13 Transpozícia, účinnosť a adresáti

Členské štáty sú povinné Smernicu 2013/48/EÚ transponovať do svojho vnútroštátneho práva najneskôr do 27. novembra 2016. Smernica 2013/48/EÚ nadobudla účinnosť 20. dňom od jej uverejnenia v Úradnom vestníku Európskej únie a jej adresátmi boli všetky členské štáty Európskej únie s výnimkou Dánskeho kráľovstva a Spojeného kráľovstva Veľkej Británie a Severného Írska.

3 DOPAD TRANSPOZÍCIE SMERNICE 2013/48/EÚ A NÁVRHU SMERNICE DO PRÁVNEHO PORIADKU SLOVENSKEJ REPUBLIKY

Smernica 2013/48/EÚ sa zameriava predovšetkým na práva súvisiace s prístupom podozrivej, obvinenej alebo vyžiadanej osoby k obhajcovi a jeho pôsobením a právomocami v trestnom konaní. Ide najmä o právo stretávať sa bez prítomnosti tretej osoby s obhajcom, právo komunikovať s obhajcom aj cez telefón, právo na prítomnosť obhajcu a právo na účinnú účasť na výsluchu políciou alebo iným orgánom presadzovania práva alebo justičným orgánom vrátane súdnych pojednávaní, právo obhajcu klásť otázky počas výsluchu, požadovať vysvetlenia a vydávať vyhlásenia ako aj právo na účasť

obhajcu pri úkonoch najmä pri identifikácii, konfrontácii a rekonštrukcii miesta trestného činu, dôvernosť komunikácie medzi podozrivou alebo obvinenou osobou a jej obhajcom a veľa ďalších práv.

Mnohé práva stanovené v Smernici 2013/48/EÚ sú už v istej, resp. obdobnej forme upravené v slovenskom trestnom práve predovšetkým v zákone č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov (ďalej len „Trestný poriadok“ alebo „TP“). V ustanovení § 34 Trestného poriadku sú upravené práva a povinnosti obvineného, kde medzi práva okrem iného patrí aj „právo zvoliť si obhajcu a s ním sa radiť aj počas úkonov vykonávaných orgánom činným v trestnom konaní alebo súdom. S obhajcom sa však v priebehu svojho výsluchu nemôže radiť o tom, ako odpovedať na položenú otázku. Môže žiadať, aby bol vypočúvaný za účasti svojho obhajcu a aby sa obhajca zúčastnil aj na iných úkonoch prípravného konania. Ak je obvinený zadržaný, vo väzbe alebo vo výkone trestu odňatia slobody, môže s obhajcom hovoriť bez prítomnosti tretej osoby; to neplatí pre telefonický rozhovor obvineného s obhajcom počas výkonu väzby, ktorého podmienky a spôsob výkonu ustanovuje osobitný predpis. Má právo v konaní pred súdom vypočúvať svedkov, ktorých sám navrhol alebo ktorých s jeho súhlasom navrhol obhajca, a klásť svedkom otázky. Obvinený môže uplatňovať svoje práva sám alebo prostredníctvom obhajcu.“

Práva stanovené v Smernici 2013/48/EÚ ďalej upravuje aj ďalšie ustanovenie Trestného poriadku, presne § 44 pod názvom Práva a povinnosti obhajcu. Podľa tohto ustanovenia je obhajca oprávnený už v prípravnom konaní robiť návrhy, podávať žiadosti a opravné prostriedky v mene obvineného, nazeráť do spisov a zúčastniť sa podľa TP v konaní pred súdom úkonov, ktorých má právo zúčastniť sa obvinený, a vo vyšetrovaní alebo v skrátanom vyšetrovaní úkonov vymedzených v ustanovení § 213 ods. 2 až 4 TP. Vo vyšetrovaní alebo v skrátanom vyšetrovaní od vznesenia obvinenia prislúcha obhajcovi právo zúčastniť sa úkonov, ktorých výsledok môže byť použitý ako dôkaz v konaní pred súdom, iba ak vykonanie úkonu nemožno odložiť a obhajcu o ňom vyzrozumieť. Obvinenému a iným vypočúvaným osobám môže obhajca klásť otázky potom, keď policajt výsluch skončí. Obhajca musí oznámiť orgánu činnému v trestnom konaní, že má záujem zúčastniť sa takého vyšetrovacieho úkonu. Následne je orgán činný v trestnom konaní povinný obhajcovi oznámiť čas, miesto konania a druh úkonu. Uvedené orgán činný v trestnom konaní nemusí vykonať, ak vykonanie takého úkonu nemožno odložiť a nemožno ani zabezpečiť vyzrozumenie obhajcu. O takomto prie-

behu musí orgán činný v trestnom konaní vyhotoviť záznam, ktorý sa stane súčasťou spisu. V prípade ak sa obhajca alebo jeho splnomocnenec nedostavia na určený úkon, úkon sa vykoná aj v ich neprítomnosti okrem prípadu, keď ide o vylúch obvineného, ktorý trvá na prítomnosti obhajcu.

Smernica 2013/48/EÚ stanovuje aj členským štátom EÚ povinnosť zabezpečiť dôvernosť komunikácie medzi podozrivými alebo obvinenými osobami a ich obhajcom. Dôvernosť komunikácie je v Trestnom poriadku upravená nielen tým, že obvinený môže komunikovať s obhajcom bez prítomnosti tretej osoby, ale aj tým, že pri vyhotovovaní obrazových, zvukových alebo obrazovo-zvukových záznamov alebo odpočúvaní a záznamoch telekomunikačnej prevádzky, ak sa zistí, že obvinený komunikuje so svojím obhajcom, tak takto zistené informácie nemožno použiť na účely trestného konania a musia sa bezodkladne predpísaným spôsobom zničiť. Napriek stanoveniu tohto pravidla slúžiaceho na ochranu dôvernosti komunikácie medzi obvineným a jeho obhajcom existuje aj výnimka z neho. Výnimku možno uplatniť v situácii, keď ide o informácie, ktoré sa vzťahujú na vec, v ktorej advokát nezastupuje obvineného ako obhajca.

Dôležitým aspektom Smernice 2013/48/EÚ je aj právo podozrivých a obvinených osôb na informovanie tretej osoby o pozbavení osobnej slobody. Toto právo pozná aj Trestný poriadok a upravuje ho v ustanovení § 74 nasledovne: „O vzatí do väzby súd a v prípravnom konaní sudca pre prípravné konanie bez prieťahov vyrozumie rodinného príslušníka obvineného alebo inú osobu, ktorú obvinený označí, a jeho obhajcu; inú osobu, ktorú označí obvinený, možno vyrozumieť len vtedy, ak sa tým nezmarí účel väzby. O vzatí do väzby príslušníka ozbrojených síl alebo ozbrojeného zboru, alebo príslušníka v služobnom pomere treba upovedomiť aj jeho nadriadeného alebo služobný orgán. Ak je obvinený zaradený v evidencii nezamestnaných, treba o vzatí do väzby upovedomiť príslušný úrad, v ktorého evidencii sa nachádza. Ak neustanovuje inak vyhlásená medzinárodná zmluva, vyrozumie súd a v prípravnom konaní sudca pre prípravné konanie o vzatí cudzinca do väzby aj konzulárny úrad štátu, ktorého je cudzinec občanom alebo na ktorého území má trvalý pobyt.“

Návrh smernice dopĺňa práva uvedené v Smernici aspektmi právnej pomoci v trestnom konaní, ktoré boli označené ako dôležité na zabezpečenie efektívneho uplatňovania práv v Smernici, pričom ide najmä o predbežnú a riadnu právnu pomoc, ktorá sa poskytuje podozrivým, obvineným alebo vyžiadaným osobám, ktoré boli pozbavené osobnej slobody za predpokladu,

že si to tieto osoby, želajú. Obdobnou právnou úpravou je ustanovenie § 34 ods. 3 TP, ktoré obvinenému, ktorý nemá dostatočné prostriedky na úhradu trov obhajoby, priznáva nárok na bezplatnú obhajobu alebo na obhajobu za zníženu odmenu, pričom tento nárok musí obvinený preukázať v lehotách stanovených v TP. Smernica a Návrh smernice priznávajú všetky práva aj vyžiadanim osobám. Tieto práva pre vyžiadané osoby sú obdobne upravené aj v zákone č. 154/2010 Z. z. o európskom zatýkacom rozkaze v znení neskorších predpisov.

Jedinou problematikou v Návrhu smernice, ktorú môžeme označiť za neupravenú v našom právnom poriadku, je kvalita právnej pomoci, ktorá má byť poskytovaná podozrivým alebo obvineným osobám v trestnom konaní. Členské štáty EÚ majú povinnosť zabezpečiť vznik alebo zachovanie systémov, ktoré garantujú kvalitu a nezávislosť právnikov (obhajcov/advokátov), pričom tieto systémy majú zahŕňať systém akreditácie obhajcov, vzdelávanie a nepretržitú odbornú prípravu obhajcov. Táto príprava má pritom zabezpečiť, aby obhajcovia mali dostatočné vedomosti, odbornosť a skúsenosti. Podľa slovenského právneho poriadku advokátom je osoba, ktorá je zapísaná do zoznamu advokátov, ktorý vedie slovenská advokátska komora. Zápis sa vykonáva, ak osoba spĺňa podmienky stanovené v ustanovení § 3 zákona č. 586/2003 Z. z. o advokácii a o zmene a doplnení zákona č. 455/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní (živnostenský zákon) v znení neskorších predpisov. Priamo v zákone je stanovená aj klauzula o nezávislosti advokátov nasledovne: „Advokát je pri poskytovaní právnych služieb nezávislý, je viazaný všeobecne záväznými právnymi predpismi a v ich medziach príkazmi klienta. Advokátske povolanie je slobodné povolanie, ktoré možno vykonať len podľa tohto zákona o advokácii.“ Tým by sme mohli považovať otázku nezávislosti advokátov za upravenú, avšak problém nastáva pri zabezpečení kvality advokátov, t.j. ich akreditácie a nepretržité vzdelávanie.

Oblasť akreditácie a vzdelávanie advokátov, teda osôb už zapísaných v zozname advokátov, nie je upravená v slovenskom právnom poriadku, keďže po splnení podmienok na zápis do zoznamu advokátov už nevyplývajú advokátom žiadne akreditačné skúšky, ktoré by overili úroveň ich vedomostí v nejakých časových intervaloch a ani povinná účasť na seminároch, ktorých cieľom by malo byť vzdelávanie advokátov. Transpozícia Návrhu smernice by tak mohla zaviesť preskúšavanie advokátov v istých časových intervaloch s tým, že ak by nedosiahli určitý počet bodov boli by napríklad vyčiarknutí zo zoznamu advokátov, prípadne by sa museli podrobiť inému preskúšavaniu

alebo dočasne pozastaviť výkon svojej advokátskej činnosti, ako aj povinné vzdelávacie semináre pre advokátov.

Z uvedeného možno konštatovať, že väčšia časť, ak nie všetky práva garantované Smernicou 2013/48/EÚ a Návrhom smernice, je už pomerne dlho súčasťou slovenského trestného práva, čiže ich transpozícia by nemala predstavovať rozsiahle legislatívne zmeny v podobe prijímania nových zákonov alebo novelizovania existujúcich právnych predpisov v oblasti trestného práva. Výnimku by mohla predstavovať rozsiahla novelizácia zákona o advokácii, ku ktorej by mohlo dôjsť prijatím a transpozíciou Návrhu smernice.

ZÁVER

Prijímanie legislatívnych aktov Európskej únie v oblasti posilňovania procesných práv podozrivých alebo obvinených osôb v trestnom konaní by mali viesť k zvýšenej dôvere v trestnoprávne justičné systémy všetkých členských štátov, čo by malo následne viesť k efektívnejšej justičnej spolupráci v danej oblasti a k vytvoreniu vzájomnej dôvery a podpory kultúry základných práv v Únii. Smernica 2013/48/EÚ a Návrh smernice týkajúce sa právnej pomoci v trestnom konaní predstavujú jednu zo 6 oblastí zameraných na posilňovanie procesných práv podozrivých alebo obvinených osôb v trestnom konaní, ktoré boli ustanovené v Pláne. Mnohé z práv ustanovených v Smernici 2013/48/EÚ a v Návrhu smernice sú už v obdobnej forme upravené v slovenskom trestnom práve. Ich transpozícia vo všetkých členských štátoch umožní ich jednotnú unifikáciu a aplikovateľnosť všetkých stanovených práv rovnako v každom členskom štáte, čím sa zdôrazní právo na spravodlivý súdny proces, keďže spravodlivosť trestného konania si vyžaduje, aby podozrivá alebo obvinená osoba mala možnosť prístupu k celej škále služieb súvisiacich s právnou pomocou. Zavedenie Smernice 2013/48/EÚ a Návrhu smernice do slovenského právneho poriadku buď novelizáciou existujúcich zákonov (najmä Trestného poriadku) alebo prijatím nových všeobecne záväzných predpisov v konečnom dôsledku nebude predstavovať skoro žiadne zásahy do už stanovených práv pre podozrivé alebo obvinené osoby v trestnom konaní. Avšak ich komplexná úprava vo všetkých členských štátoch EÚ prináša aj väčšiu právnu istotu pre slovenských občanov, ktorí sa budú môcť domáhať práv ustanovených v našom poriadku v obdobnej podobe vo všet-

kých členských štátoch EÚ. Preto zavedenie uvedených právnych aktov EÚ treba vnímať pozitívne, lebo každý právny akt, ktorý predstavuje nástroj na posilnenie práv osôb v trestnom konaní, predstavuje prínos a garanciu spravodlivého súdneho procesu.

Zoznam použitej literatúry

1. Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov.
2. Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov.
3. Zákon č. 586/2003 Z. z. o advokácii a o zmene a doplnení zákona č. 455/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní (živnostenský zákon) v znení neskorších predpisov.
4. Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2010/64/EÚ z 20. októbra 2010 o práve na tlmočenie a preklad v trestnom konaní.
5. Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2012/13/EÚ z 22. mája 2012 o práve na informácie v trestnom konaní.
6. Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2013/48/EÚ z 22. októbra 2013 o práve na prístup k obhajcovi v trestnom konaní a v konaní o európskom zatykači a o práve na informovanie tretej osoby po pozbavení osobnej slobody a na komunikáciu s tretími osobami a s konzulárnymi úradmi po pozbavení osobnej slobody.
7. Návrh smernice Európskeho parlamentu a Rady o predbežnej právnej pomoci pre podozrivé alebo obvinené osoby pozbavené osobnej slobody a o právnej pomoci v konaní o európskom zatykači.
8. Návrh smernice Európskeho parlamentu a Rady o procesných zárukách pre deti podozrivé alebo obvinené v trestnom konaní.
9. Rámcové rozhodnutie Rady 2002/584/SVV z 13. júna 2002 o európskom zatykači a postupoch odovzdávania osôb medzi členskými štátmi.

KONCEPCIA RESTORATÍVNEJ JUSTÍCIE A MEDZINÁRODNOPRÁVNE ASPEKTY THE CONCEPT OF RESTORATIVE JUSTICE AND INTERNATIONAL LEGAL ASPECTS

Mgr. Tomáš Lendacký

*Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave, Katedra trestného práva
a kriminológie*

Abstrakt: Aktuálne trendy trestnoprávnej justície vytvárajú priestor pre aplikovanie nových prístupov k eliminovaniu kriminality a jej následkov. Restoratívne prístupy sa v posledných rokoch v medzinárodných dokumentoch považujú za vhodný spôsob dosahovania spravodlivosti a koncepciu restoratívnej justície možno považovať za medzinárodný fenomén. Vplyvom medzinárodných kódexov je do pohybu uvádzaná aj vnútroštátna trestnoprávna úprava, ktorá umožňuje zavádzanie do praxe niektoré z princípov restoratívnej justície. Pre úspešný rozvoj restoratívnej justície je nesporne prospešné ak sa medzinárodný rozmer prejaví v procese vzájomného obohacovania sa jednotlivých národných trestnoprávných jurisdikcií. Príležitosťou pre členské štáty na zapracovanie nových trestnoprávných koncepcií sú smernice Európskej únie určujúce tak všeobecné zásady ako aj súbor postupov. Takto sú utvárané podmienky pre rozvoj medzinárodných štandardov v programoch restoratívnej justície v jednotlivých krajinách.

Abstract: Current trends in the criminal justice system paved the way for application of new approaches to eliminating crime and its consequences. Restorative approaches are in the last years international documents deemed appropriate way of achieving justice and can be considered the concept of restorative justice as an international phenomenon. The impact of international codes of the motion referred to the national criminal legislation which authorizes the introduction into practice some of the principles of restorative justice. For the successful development of restorative justice it is undoubtedly beneficial if the international dimension reflected in the process of mutual enrichment of individual national criminal jurisdictions. Opportunity for Member States to incorporate the new criminal concepts are European Union directives governing such general principles as well as a set of

procedures. In this way the conditions are created for the development of international standards in restorative justice programs in individual countries.

Kľúčové slová: restoratívna justícia, medzinárodnoprávne aspekty, obeť, páchatel, mediácia, účel trestu, alternatívne tresty, resocializácia.

Key words: restorative justice, international legal aspects, victim, perpetrator, mediation, the purpose of punishment, alternative sentences, resocialization.

Koncepcia restoratívnej justície je celosvetovým javom, ktorý sa začal rozširovať v minulom storočí. Čo sa týka princípu, cieľa a účelu restoratívnej justície, poznáme určité všeobecne známe skutočnosti, ktoré sú presadzované rôznymi štátmi prakticky v rovnakej miere. Odlišujú sa predovšetkým v konkrétnych prejavoch a úprave jednotlivých inštitútov charakteristických pre koncepciu restoratívnej justície. Tento jav je vcelku pochopiteľný, keďže každý štát si svoj právny rámec upravuje podľa svojich vnútroštátnych potrieb, pričom je ovplyvňovaný kultúrnymi, sociálnymi, historickými a inými skutočnosťami. Jednotlivé organizácie, ktoré patria napríklad pod záštitu OSN, na jednej strane poskytujú svoj pohľad na koncepciu restoratívnej justície, aj to len k restoratívnej justícii ako k celku. Jednotlivé prejavy restoratívnej justície sa tak v praktickej právnej úprave jednotlivých štátov odlišujú. Pokiaľ porovnáme úpravu restoratívnej justície v Slovenskej republike s právnou úpravou vo svete, tak môžeme konštatovať nasledovné. V mnohých štátoch nachádzame inštitúty, ktoré sú totožné, avšak viac či menej sa od seba môžu odlišovať v lehotách, okruhu adresátov, prípadne v niektorých ďalších povinnostiach. To možno z pochopiteľných dôvodov nájsť predovšetkým u štátov s kontinentálnou úpravou, čo však znamená, že aj v týchto štátoch nenájdeme odlišné inštitúty. Isté konkrétne formy a prejavy restoratívnej justície sa odlišujú vďaka rôznym kultúrnym odlišnostiam. Azda najviac kontrastným príkladom k európskej kultúre sú restoratívne postupy v Afrike kde nájdeme množstvo špecifických restoratívnych postupov, ktoré sú však pre európsku kultúru nepoužiteľne ba priam nepochopiteľné, ale ktoré sa restoratívnej koncepcie určitým spôsobom dotýkajú.¹

V Európe je vedúcou organizáciou zaoberajúcou sa rôznymi alternatívami práve Rada Európy, ktorá vydala najrôznejšie odporúčania a iné doku-

¹ Alternatívy k trestu odnětí svobody. *Portal.cz* [cit. 28-02-2011]. Dostupné z: <http://www.portal.cz/scripts/detail.php?id=2310>

menty týkajúce sa jednak záležitosti trestov, opatrení alebo napríklad mediácie. Preto možno nájsť v právnej úprave členských štátov mnoho podobností. Niektoré z inštitútov však v úprave Slovenskej republiky.

Ďalej sa používajú najrôznejšie sankcie, ktoré obmedzujú alebo odobierajú niektoré práva. V Slovenskej republike sa s nimi v podobe zákazu vstupu na športové, kultúrne a iné spoločenské podujatia a podobne. S čím sa však nestretáme je napríklad tzv. zákaz vychádzania (curfew order), ktorý je používaný v Anglicku. Ide o obdobu domáceho väzenia, ale s rozdielnymi podmienkami. Odsúdený k tomuto trestu sa musí každý deň v rozmedzí od 2 do 12 hodín zdržovať na určenom mieste. Domáce väzenie je v tomto ohľade prísnejšie, keďže odsúdený nemá takmer možnosť vychádzať, pokiaľ na to nemá určité stanovené osobitné dôvody. Preto sa trest zákazu vychádzania používa v hojnej miere u mladistvých páchatelov.

V rámci uložených povinností a obmedzení sa môžeme stretnúť s istými morálnymi sankciami ako sú ospravedlnenie a primerané zadostučinenie. Takéto sankcie možno v niektorých štátoch možné udeliť aj priamo ako alternatívny trest.²

Zaujímavým je prostredie restoratívnej koncepcie v Afrike. Môže sa zdať, že tento región celkovo zaostáva za zvyškom sveta a nebyť kolonizácie, tak bude väčšina obyvateľstva žiť v nevzdelanosti a bude roztrieštená do jednotlivých kmeňov všade po kontinente, pričom nebudú schopní vytvoriť jednotlivé štáty a tým aj určité právne a sociálne záruky. V prípade restoratívnej justície je tunajší jav pomerne prekvapivý. Je to z toho dôvodu, že práve vďaka hlboko zakorenеным kmeňovým tradíciám možno charakterizovať tradičný súdny systém ako restoratívny, a to z niekoľkých dôvodov. Tradičný nestály systém spravodlivosti sa totiž opiera o nasledujúce črty: čin jednotlivca je videný ako problém celej komunity, kladie sa dôraz na nastolenie sociálneho súladu, tradiční sudcovia sú volení z členov komunity, verejnosť je vo veľkej miere zapojená do prípadu, na dosiahnutie kompromisu sa nepoužíva iba obyčajové právo, pravidlá a proces sú flexibilné, neexistuje tu profesionálny právny zástupca, proces je dobrovoľný, pričom rozsudok je vynesený na základe zhody, kladie sa dôraz na tresty, ktoré majú obnoviť pôvodný stav, k vynútiteľnosti trestu dochádza na základe tlaku spoločnosti, rozsudok je potvrdený tradičnými rituálmi, ktoré sa zameriavajú na reintegráciu páchatel, rovnaké prípady nemusia byť riešené rovnako. Momentálne

² JOHNSTON, G., VAN NESS, D. W. *Handbook of restorative justice*. Cullompton. Willan publishing, 2007, s. 468 – 528.

je v Afrike snaha dosiahnuť súlad týchto tradičných postupov s právom, ktoré je tvorené štátom. Práve vďaka tomu, že zmienený neštátny systém práva využíva mnoho prvkov restoratívnej justície, je tu omnoho jednoduchšie začleniť restoratívne princípy aj do štátneho práva, pričom tomu napomáha aj fakt, že spomenuté tradičné postupy sa Afrike tešia veľkému uznaniu obyvateľstva. Preto je prechod k oficiálnemu právu, ktoré aplikuje restoratívne prvky, oveľa jednoduchší ako je to v iných vyspelejších krajinách.

Čo sa týka ázijského kontinentu, aj tam je pomerne v širokej miere zaužívaný systém najrôznejších tradícií, keďže aj Ázia je veľmi pokroková pokiaľ ide o restoratívnu koncepciu justície. Veľký dôraz sa kladie predovšetkým na rôzne formy mediácie. Je to dané tým, že Ázia je pluralistickou a multikultúrnou, čo znamená, že dopracovať sa k určitému konsenzu v podobe konkrétnych všeobecných pravidiel by bolo vcelku zaujímavé. Existujú do budúcna určité preferencie, aby mediačný proces riadili skúsení, uznávaní jednotlivci, ktorí by boli schopní hovoriť viacerými jazykmi a zároveň by mali zmysel práve pre multikultúrnosť regiónu.

Pravdepodobne najzložitejší je proces začleňovania restoratívnej koncepcie v Južnej Amerike. Latinská Amerika je známa svojou vysokou kriminalitou. Kvôli drogovým kartelom, teroristickým sieťam a najrôznejším polovojenským organizáciám, ktoré často fakticky ovládajú rôzne sféry vplyvu, je situácia ohľadom restoratívnych procesov a inštitútov značne komplikovaná. Dôraz sa kladie na systém retributívnej justície, ktorý sa člení na „tvrdý“ a „mierny“. V prípade „tvrdej“ koncepcie je hlavným činiteľom trest a odplata používaná predovšetkým u dospelých páchatelov. „Mierna“ koncepcia oproti tomu vníma páchatela ako nemohúceho a nezodpovedného jedinca, o ktorého musí byť postarané za účasti odborníkov. Možno predpokladať, že v takomto pomerne nehostinnom prostredí plnom kriminality sa na princípy restoratívnej justície nehľadí veľmi dôveryhodne. V niektorých latinsko-amerických štátoch už začali niektoré restoratívne inštitúty fungovať. Najpokrokovejšou je v tomto ohľade Brazília, kde začali fungovať špeciálne sudy, ktoré čiastočne vychádzajú z klasického pojatia justície, a zároveň sa snažia o čo najväčšie zahrnutie najrôznejších zmiernych riešení prípadov.³

V Severnej Amerike je situácia samozrejme celkom odlišná, kde v rozvoji restoratívnej justície na tomto kontinente je znateľne veľký rozdiel medzi

³ JOHNSTON, G., VAN NESS, D. W. *Handbook of restorative justice*. Cullompton. Willan publishing, 2007, s. 468 – 528.

Kanadou a USA. Kanada sa v posledných rokoch stala jedným z najväčších priekopníkov restoratívnej justície na svete, pričom sa nezdráha týmito princípmi riešiť rôzne druhy zločinov, teda aj tie, ktoré majú menší dopad na spoločnosť a majú menší stupeň nebezpečnosti, a zároveň aj vážne zločiny. V tomto sa USA vydali pomerne iným smerom. Jednotlivé inštitúty restoratívnej justície sú totiž vyhradené skôr tým trestným činom, ktorých nebezpečnosť a závažnosť nie je vysoká. Oproti tomu sa za závažné zločiny (násilné, opakujúce sa či drogové delikty) ukladajú stále tvrdšie sankcie. Príkladom môžu byť typické niekoľkonásobné tresty doživotného odňatia slobody. Priestor pre väčšie využitie restoratívnej justície je tu rozhodne, obzvlášť keď je tu pomerne dobrá možnosť čerpať informácie a skúsenosti od serného suseda Kanady.

Pacifická oblasť je vďaka Austrálii a Novému Zélandu lídrom na poli restoratívnej justície. Určite jedným z faktorov tejto skutočnosti je to, že sa jedná o kolísku restoratívnej justície. Vďaka dlhodobej pôsobnosti tejto koncepcie sú tu veľké možnosti overovania funkčnosti a účinnosti restoratívnych prvkov, čím je daná možnosť omnoho lepšie a efektívnejšie prispôbovať kodifikované právo tomuto modernému ponímaniu justície. Všeobecne sa tu zameriavajú skôr na blahobyt a prospech skupiny, než na jednotlivca. Možno sa tu stretnúť aj s vysoko prepracovaným právom mládeže, zvlášť na Novom Zélande, kde sa tamojšia právna úprava považuje za dosiaľ prvú a jedinú úpravu, ktorá vychádza z koncepcie restoratívnej justície vo všetkých častiach procesu a trestania nedospelých páchatelov. Restoratívna justícia sa tu stala hlavným činiteľom celého systému súdnictva, vďaka jasne daným hodnotám, oporným bodom pre čo najlepšie využitie v praxi a aplikovanie výstupov plynúcich z výskumu. Austrália a Nový Zéland tak môžu byť najlepšími príkladmi a vzormi pre začleňovanie restoratívnych procesov do práva ostatných štátov.

V rámci Európskeho kontinentu je vďaka veľkému množstvu štátov, ich kultúrnym a historickým odlišnostiam, a tiež kvôli dvom veľkým právnym systémom (kontinentálny a common law), situácia pomerne komplikovaná v zmysle určitého zovšeobecnenia. Určitá iniciatíva v Európe prichádza od najrôznejších organizácii ako je napríklad Rada Európy. To je v tomto našom regióne vítaným javom, keďže na medzinárodnej pôde je lepšie poznať výhody a nevýhody zapracovania určitého prvku restoratívnej justície a dospieť tak k najvhodnejším a najefektívnejším riešeniam.⁴ Na rozdiel od re-

⁴ JOHNSTON, G., VAN NESS, D. W. *Handbook of restorative justice*. Cullompton : Willan publishing, 2007, s. 468 – 528.

tributívnej spravodlivosti, restoratívna spravodlivosť poskytuje viac príležitostí pre páchatelov, obeť a ďalších účastníkov. Predovšetkým uspokojenie páchatela a obeť, vytvára spravodlivejšiu skúsenosť ako presvedčiť politikov, aby podporovali restoratívnu justíciu. Dôležitým argumentom pre ich podporu je zistenie, podľa ktorého má restoratívna justícia reálny potenciál na zníženie trestnej činnosti. Je to aj napriek tomu, že prevencia kriminality nie je primárnym cieľom restoratívnej justície, vlády a orgánov činných v trestnom konaní a aj naďalej skúma restoratívnu justíciu a jej schopnosť regulovať trestnú činnosť. Analýza restoratívnej justície svedčí o tom, že obsahuje potenciál aj pre znižovanie recidívy kriminality. Recidíva ako opakovaná trestná činnosť pretrváva u páchatelov aj v súčasnej dobe. Svedčia o tom výsledky empirického výskumu o restoratívnej justícii a recidíve.⁵

Mimoriadne významný vplyv na rozvoj restoratívnej justície mali medzinárodné dokumenty, ktoré sa za posledných pätnásť rokov čoraz častejšie venovali problematike restoratívnej justície. Medzinárodné dokumenty považujú restoratívne prístupy čoraz častejšie za legitímne a lepšie prostriedky dosahovania spravodlivosti. Medzinárodné trendy vyvíjajú tlak na národné legislatívy a smerujú k rozvoju trestnej politiky založenej na princípoch restoratívnej justície. **Významnými medzinárodnými dokumentmi sú:**

- Odporúčanie Výboru ministrov Rady Európy č. (99)19 týkajúce sa mediácie v trestných veciach (Recommendation No REC (99)19 concerning mediation in penal matters),
- Rámcové rozhodnutie Rady 2001/220/JHA o postavení obetí v trestnom konaní (Council Framework Decision 2001/220/JHA on the standing of victims in criminal proceedings),
- Rezolúcia OSN č. 2002/12 o základných princípoch využívania programov restoratívnej justície v trestných veciach (Resolution 2002/12 of the Economic and Social Council of the United Nations on basic principles on the use of restorative justice programmes in criminal matters),
- Smernica Európskeho parlamentu č. 2012/29 a Rady z 25. októbra 2012, ktorá stanoví minimálne štandardy práv, podpory a ochrany obetí trestných činov (Directive 2012/29/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2012 establishing minimum standards on the rights, support and protection of victims of crime),

⁵ STRÉMY, T., KURILOVSKÁ, L., VRÁBLOVÁ, M. *Restoratívna justícia*. Praha : Leges, 2015. 344 s.

- Odporúčanie Rady Európy č. (2003)20 zamerané na nové spôsoby riešenia juvenilnej delikvencie a úlohu justície nad mládežou (Recommendation No. REC (2003)20 on „New Ways of Dealing with Juvenile Delinquency and the Role of Juvenile Justice),
- Odporúčanie č. (2008)11 ohľadom európskych pravidiel pre mladistvých páchatelov, subjektov sankcií a opatrení (Recommendation CM/Rec (2008)11 on the European Rules for Juvenile Offenders subject to sanctions or measures),
- Odporúčanie Rady Európy č. (2006) 2 týkajúce sa európskych väzenských pravidiel (Recommendation No. REC (2006) 2 concerning the European Prison Rules).⁶

Teoretické vymedzenie restoratívnej justície je obsiahnuté v Rezolúcii OSN č. 2002/12 o základných princípoch využívania programov restoratívnej justície v trestných veciach, v článku 2, v zmysle ktorého „restoratívny proces predstavuje akýkoľvek proces, v ktorom obeť a páchatel, a ak je to vhodné, aj iní ďalší jednotlivci a členovia komunity dotknutí (ovplyvnení) trestným činom sa spoločne aktívne podieľajú na riešení záležitostí týkajúcich sa trestného činu, zvyčajne s pomocou sprostredkovateľa. Restoratívne postupy môžu zahŕňať mediáciu, zmier (zmierovacie konanie), konferencie a súdenie v kruhoch“. Článok 3 ustanovuje: „Restoratívnym výsledkom je dohoda dosiahnutá ako výsledok restoratívneho postupu. Restoratívne výsledky zahŕňajú reakcie a programy (plány), akými sú odškodnenie, náprava, náhrada škody a všeobecne prospešné práce, zamerané na stretnutie (zlúčenie) potrieb jednotlivcov a kolektívu, tak aj zodpovedných strán a dosiahnutie nápravy na strane obeť a obnovu na strane páchatela“. Program restoratívnej justície predstavuje akýkoľvek program, ktorý používa procesy restoratívnej justície a snaží sa dosiahnuť restoratívne výsledky.

Základné princípy na používanie programov restoratívnej justície v trestných veciach, v časti II s názvom „Použitie programov restoratívnej justície“ zahŕňajú nasledujúce princípy:

- programy restoratívnej justície by mali byť všeobecne dostupné vo všetkých štádiách trestného konania,
- restoratívny proces by mal byť využívaný len so slobodným a dobrovoľným súhlasom strán; strany by mali mať možnosť vziať súhlas späť ke-

⁶ STRÉMY, T., KURILOVSKÁ, L., VRÁBLOVÁ, M. *Restoratívna justícia*. Praha: Leges, 2015. 344 s.

dykoľvek počas tohto procesu; dohoda by mala byť uzavretá dobrovoľne oboma stranami a mala by obsahovať len rozumné a primerané povinnosti,

- všetky strany by mali mať vedomosti o základných skutočnostiach prípadu, ako aj o ich účasti na restoratívnom procese; účasť by nemala byť používaná ako dôkaz priznania viny v následnom trestnom procese,
- zjavné rozdiely, ktoré sa týkajú faktorov, akými sú nerovnováha moci, vek, vyspelosť alebo duševná spôsobilosť strán, by mali byť vzaté do úvahy pri prevzatí veci a vedení restoratívneho procesu,
- ak nie je možný restoratívny proces a/alebo jeho výsledok, orgány činné v trestnom konaní by mali urobiť všetko pre to, aby páchateľ prevzal zodpovednosť vo vzťahu k obeti a dotknutej komunite, a všetko pre reintegráciu obete a/alebo páchateľa do spoločnosti.

Časť III. Základných princípov sa nazýva „Riadenie (fungovanie) programov restoratívnej justície“. Postupy a štandardy, základné záruky by mali byť aplikované na programy restoratívnej justície a ich proces. Mali by obsahovať právo strán na právnu pomoc pred aj po restoratívnom procese, strany by mali byť riadne informované o všetkých ich právach a ochraňované pred použitím nekalých (nespravodlivých) prostriedkov. Dôvernosť (diskrétnosť) procesu sa považuje za princíp, informácie nesmú byť následne zverejnené, s výnimkou udeleného súhlasu stranami. Súdne vyrovnanie založené na restoratívnej dohode by malo vylúčiť trestné stíhanie na rovnakom základe. Základné princípy zahŕňajú aj postupy, čo by sa malo stať, keď strany nedodržia dohodnutú zmluvu a keď nie sú schopné vykonať to, na čom sa dohodli. Základné princípy sa zaoberajú aj výberom sprostredkovateľov, ako by mali vykonávať svoje funkcie, zameriavajú sa na pokračovanie v rozvoji restoratívnych programov, v podpore výskumu a vo vyhodnotení restoratívnych programov. Groenhuijsen sa zaujímal o to, ktoré právne a procesné záruky by mali sprevádzať zavádzanie restoratívnej intervencie, či už ako integrovaný, alternatívny alebo ako doplnkový článok systému trestnej justície. Existuje veľmi silný tlak v záujme zblížovania medzinárodných štandardov, na úrovni Európskej únie, Rady Európy, tak aj Organizácie Spojených národov. Majú spoločný cieľ, aj keď sa v detailoch odlišujú.⁷

⁷ STRÉMY, T., KURILOVSKÁ, L., VRÁBLOVÁ, M. *Restoratívna justícia*. Praha : Leges, 2015. 344 s.

Medzinárodné dokumenty požadujú od všetkých členských štátov, aby podporovali mediáciu v trestných veciach, a aby zabezpečili, že akákoľvek dohoda medzi obeťou a páchatelom dosiahnutá v procese mediácie v trestných veciach bude zobraená do úvahy. Odporúčanie Výboru ministrov Rady Európy č. (99)19 týkajúce sa mediácie v trestných veciach, v článku 4 ustanovuje, že „mediácia v trestných veciach by mala byť dostupná (k dispozícii) vo všetkých štádiách trestného konania“. Odporúčanie č. (2008)11 týkajúce sa európskych pravidiel pre mladistvých páchatelov, subjektov sankcií a opatrení, stanoví v základnom princípe 12 nasledovné: „mediácia alebo iné restoratívne prostriedky by mali byť odporúčané vo všetkých štádiách, resp. v prípadoch zaoberajúcich sa mladistvými páchatelmi“. Smernice Európskej únie, ktoré určujú súbor postupov alebo všeobecných zásad, môžu pre členské štáty predstavovať nové príležitosti alebo môžu na základe nich prehodnotiť tie, ktoré už vytvorili. Tieto postupy a zásady sa týkajú právnych základov a fungovania systému trestnej justície vo vzťahu k mediácii, jej vykonávaniu a rozvoju. Významnou úlohou zostáva jednak rozvoj medzinárodných štandardov, tak aj mapovanie ich následného dodržiavania jednotlivými krajinami, najmä pri identifikácii navrhovaných a prebiehajúcich programov restoratívnej justície.⁸

Zoznam použitej literatúry

1. BRAITHWAITE, J. *Crime, shame and reintegration*. Cambridge University Press, Cambridge, UK 2007. 226 s. ISBN 978-0-521-35567.
2. DIANIŠKA, G. a kol. *Kriminologia. 2. rozšírené vyd.* Plzeň : Aleš Čeněk, 2011. 351 s. ISBN 978-80-7380-344-5.
3. IVOR, J. a kol. *Trestné právo hmotné: Všeobecná časť. Druhé, doplnené a prepracované vydanie*. Bratislava : Iura Edition, 2010. 532 s. ISBN 978-80-8078-309-9.
4. JOHNSTONE, G., VAN NESS, D. W. *Handbook of restorative justice*. Cullompton : Willan publishing, 2007.
5. KARABEC, Z. a kol. *Restoratívni justice – sborník příspěvků a dokumentů*. Praha : IKSP, 2003.

⁸ Tamtiež.

6. MAŠLANYOVA, D. a kol. *Trestne pravo hmotne*. Plzeň : Aleš Čeněk, 2011. 496 s. ISBN 978-80-7380-33.
7. NOVOTNÝ, O., ZAPLETAL, J. *Kriminologie*. Praha : Nakladatelství Eurolex Bohemia, 2001.
8. STRÉMY, T. (ed.): *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach*. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Trnava : Leges, 2014. 544 s. ISBN 978-80-7502-034-5.
9. STRÉMY, T., KURILOVSKÁ, L., VRÁBLOVÁ, M. *Restoratívna justícia*. Praha : Leges, 2015. 344 s. ISBN 978-80-7502-075-8.
10. ŠČERBA, F. *Alternatívni tresty a opatrení v nové právní úpravě*. Praha : Leges, 2014. 464 s. ISBN 978-80-87576-93-9.
11. ŠIMOVČEK, I. a kol. *Trestne pravo procesne*. Plzeň : Aleš Čeněk. 2011. 479 s. ISBN 978-80-7380-324-7.

Právne predpisy

1. Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov.
2. Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov.
3. Zákon č. 78/2015 Z. z. o kontrole výkonu niektorých rozhodnutí technickými prostriedkami.
4. Zákon č. 550/2003 Z. z. o probačných a mediačných úradníkoch v znení neskorších predpisov.
5. Zákon č. 448/2002 Z. z. o ochrannom dohľade.

Iné zdroje:

1. Dôvodová správa k Trestnému zákonu.
2. Dôvodová správa k zákonu o kontrole výkonu niektorých rozhodnutí technickými prostriedkami.

Z KRIMINOLOGICKÉHO VÝSKUMU: TRESTNÝ ČIN OHROZOVANIA POD VPLYVOM NÁVYKOVEJ LÁTKY¹

FROM CRIMINOLOGICAL RESEARCH: THE CRIME OF THE DRIVING UNDER INFLUENCE

JUDr. Lucia Šimunová, PhD.

*Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave, Katedra trestného práva
a kriminológie*

Abstrakt: Článok sa venuje výsledkom kriminologického výskumu. A to konkrétne trestného činu ohrozenia pod vplyvom návykovej látky podľa § 289 Trestného zákona (zákon č. 300/2005 Z. z.). Jadro príspevku obsahuje kriminologickú charakteristiku páchatela ohrozenia pod vplyvom návykovej látky. Zároveň sa článok zameriava na ukladanie jednotlivých trestov za tento trestný čin.

Abstract: This article deals with the results of criminological research. Specifically, author of this article works with the crime of driving under influence according to § 289 Criminal Code (Act No. 300/2005). The root of the article include criminological characteristic of the offender of the driving under influence.

Kľúčové slová: trestný čin ohrozenia pod vplyvom návykovej látky, Trestný zákon, páchatel, kriminologický profil páchatela trestného činu ohrozenia pod vplyvom návykovej látky, alkoholová závislosť, fenomenologické údaje.

Key words: driving under influence, criminal code, offender, criminological profile of offender of the driving under influence, alcohol abuse, phenomenological data.

¹ Vedecký článok bol vypracovaný v rámci riešenia projektu Agentúry na podporu výskumu a vývoja s názvom Restoratívna justícia a systém alternatívnych trestov v podmienkach Slovenskej republiky, projekt číslo APVV-0179-12, zodpovedný riešiteľ projektu doc. JUDr. Tomáš Strémy, PhD.

1 ÚVOD DO PROBLEMATIKY TRESTNÉHO ČINU OHROZENIA POD VPLYVOM NÁVYKOVEJ LÁTKY

Slovensko ako jedna z mála krajín Európskej Únie má nulovú toleranciou alkoholu za volantom. Podľa najnovších dostupných štatistických údajov Ministerstva vnútra Slovenskej republiky je práve trestný čin ohrozenia pod vplyvom návykovej látky podľa § 289 Trestného zákona, spomedzi ostatných trestných činov súvisiacich s alkoholom a drogami, najrozšírenejší. Napríklad len za rok 2015 bolo zistených 5175 trestných činov ohrozenia pod vplyvom návykovej látky z toho objasnených bolo 5105 čo predstavuje až 99 % úspešnosť objasnenia. Podiel tohto trestného činu na celkovej kriminalite je, pre rok 2015, skoro 7 %.

Od roku 2012 je teda ukladanie trestov za trestný čin ohrozenia pod vplyvom návykovej látky podľa § 289 Trestného zákona veľmi častou diskutovanou témou v odborných kruhoch i u verejnosti aj vzhľadom na fakt, že rapidne stúpol počet zistených trestných činov a odsúdených páchatelov (pozri tab. č. 1). Zvýšený záujem verejnosti o diskusiu je spojený aj s častou medializáciou takýchto prípadov. Napriek tomu treba povedať, že odhalenie takejto trestnej činnosti je spravidla náhodné, pretože kontroly vodičov neprebiehajú pravidelne a na tom istom mieste a preto zostáva aj otázkou koľko vodičov takto zostane nepotrestaných.

§ 289 TZ			
rok	zistené	objasnené	% objasnenia
2005	441	438	99
2006	515	513	100
2007	769	764	99
2008	893	889	100
2009	902	897	99
2010	631	626	99
2011	1 217	1 180	97
2012	6 269	6 179	99
2013	5 797	5 690	98

§ 289 TZ			
rok	zistené	objasnené	% objasnenia
2014	5 236	5 178	99
2015	5 175	5 105	99

Tabuľka č. 1: Počet zistených a objasnených trestných činov ohrozenia pod vplyvom návykovej látky a percento ich objasnenia.

Trestný zákon č. 300/2005 Z. z. upravuje a definuje v prvom diele šiestej hlavy osobitnej časti s názvom, „Trestné činy všeobecne nebezpečné“, trestný čin ohrozenia pod vplyvom návykovej látky (§ 289 Trestného zákona).

Prostredníctvom zákona č. 313/2011 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 8/2009 Z. z. o cestnej premávke a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony (ďalej len „novela“), bolo s účinnosťou od 1. novembra 2011 výrazne pozmenené doterajšie ustanovenie § 289 Trestného zákona. Dovtedy platná právna úprava sa vzťahovala len na prípady, keď páchatel vykonával v stave vylučujúcom spôsobilosť, ktorý si privodil vplyvom návykovej látky, zamestnanie alebo inú činnosť, pri ktorých by mohol ohroziť život alebo zdravie ľudí alebo spôsobiť značnú škodu na majetku:

- a) hoci bol za taký čin alebo za čin v predchádzajúcich dvadsiatich štyroch mesiacoch odsúdený alebo z výkonu trestu odňatia slobody uloženého za taký čin prepustený,
- b) hoci bol za obdobný čin spáchaný pod vplyvom návykovej látky alebo čin v predchádzajúcich dvadsiatich štyroch mesiacoch postihnutý, alebo
- c) spôsobil čo aj z nedbanlivosti inému ublíženie na zdraví alebo väčšiu škodu na cudzom majetku.²

Novelou Trestného zákona č. 313/2011 došlo k vytvoreniu dvoch nových skutkových podstát v ustanovení § 289 Trestného zákona, ktoré sú upravené v nových odsekoch 1 a 2 tohto ustanovenia (pričom pôvodné odseky 1 a 2 boli prečíslované na odseky 3 a 4).

Spomínaná novela zákona zasiahla nielen do osobitnej časti Trestného zákona, kde do pôvodného znenia § 289 Trestného zákona vniesla dve nové

² § 289 zákona č. 300/2005 Z. z. účinný pred zákonom 313/2011 Z. z. ktorým sa sa mení a dopĺňa zákon č. 8/2009 Z. z. o cestnej premávke a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony.

skutkové podstaty. Zmenila však aj vo všeobecnej časti Trestného zákona ustanovenia § 61, § 69 a § 112 a sprísnila tak trestnoprávnu zodpovednosť niektorých vodičov, ktorí vedú dopravný prostriedok pod vplyvom návykovej látky.³

2 VÝSLEDKY VÝSKUMU: CHARAKTERISTIKA PÁCHATEĽOV TRESTNÉHO ČINU OHROZENIA POD VPLYVOM NÁVYKOVEJ LÁTKY

Táto časť príspevku nadväzuje na výsledky vyplývajúce z vyhodnotenia druhej časti výskumu uskutočneného v rámci riešenia výskumnej úlohy APVV-0179-12 „Restoratívna justícia a alternatívne tresty v podmienkach Slovenskej republiky“. Tá sa zaoberala problematikou kriminologického profilu odsúdených páchatelov na alternatívne tresty v rozhodovacom procese okresného súdu Trnava. Konkrétne, na základe kriminologického skúmania, sa riešitelia (L. Šimunová, I. Smieško) zamerali na obsahovú analýzu súdnych spisov odsúdených páchatelov na alternatívne tresty. Objektom prieskumu boli odsúdení páchatelia, ktorým okresný súd Trnava uložil alternatívne tresty (trest domáceho väzenia, peňažný trest či trest povinnej práce). V 61 právoplatne ukončených rozhodnutiach Okresného súdu v Trnave, od roku 2012 do roku 2014, bolo zmapovaných 63 odsúdených, ktorým okresný súd uložil alternatívne tresty. Išlo o páchatelov, ktorí boli odsúdení najmä za trestný čin ohrozovania pod vplyvom návykovej látky (§ 289 Trestného zákona), trestný čin marenia výkonu úradného rozhodnutia (§ 348 Trestného zákona), trestný čin ublíženia na zdraví (§ 155 – § 158), či drogovú trestnú činnosť (§ 171 Trestného zákona), trestný čin krádeže (§ 212 Trestného zákona) a iné trestné činy uvedené v tabuľke č. 2.

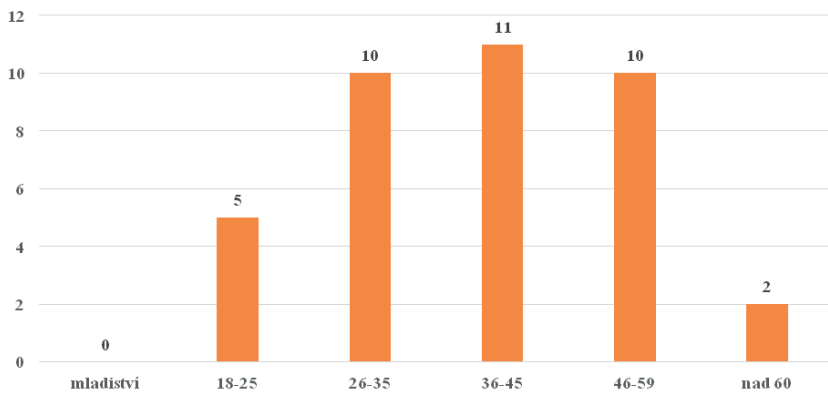
Vzhľadom na výsledky výskumu, ktoré súviseli najmä s trestným činom ohrozovania pod vplyvom návykovej látky, sme si dovolili vytvoriť kriminologický popis páchatelov tohto trestného činu.

³ Zákon č. 313/2011 Z. z. ktorým sa sa mení a dopĺňa zákon č. 8/2009 Z. z. o cestnej premávke a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony.

N= 63		
TRESTNÉ ČINY	POČET	%
§ 289 – ohrožovanie pod vplyvom návykovej látky	38	60,3
§ 348 – marenie výkonu úradného rozhodnutia	10	15,9
§ 155 – § 158 – ublíženie na zdraví	8	12,7
§ 170 – § 172 – drogové trestné činy	1	1,6
§ 212 – krádež	1	1,6
§ 149 – usmrtenie	1	1,6
§ 246 – poškodzovanie cudzej veci	1	1,6
§ 364 – výtržníctvo	1	1,6
§ 211 – ohrožovanie mravnej výchovy mládeže	1	1,6
§ 194 – porušovanie domovej slobody	1	1,6

Tabuľka č. 2: Jednotlivé trestné činy, ktoré spáchali trestne zodpovední jedinci a bol im uložený alternatívny trest.

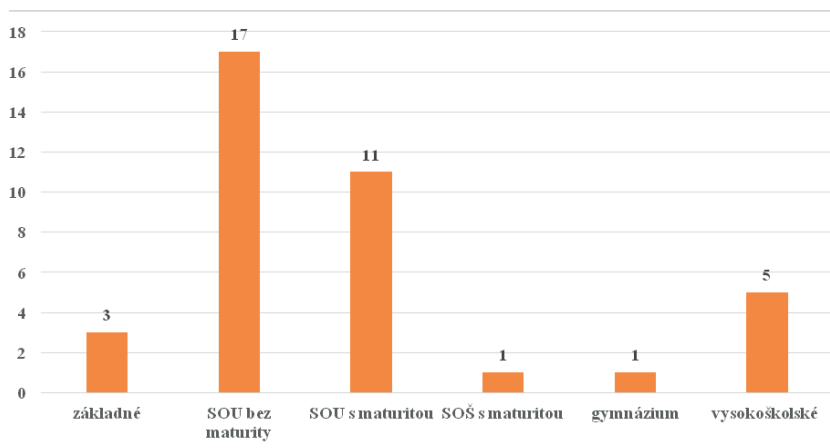
Charakteristika páchatelov trestného činu ohrozenia pod vplyvom návykovej látky je tvorená teda zo vzorky 38 páchatelov, slovenskej národnosti a štátnej príslušnosti, tohto trestného činu.

Graf č. 1: Prehľad vekových kategórií odsúdených za trestný čin ohrožovania pod vplyvom návykovej látky.

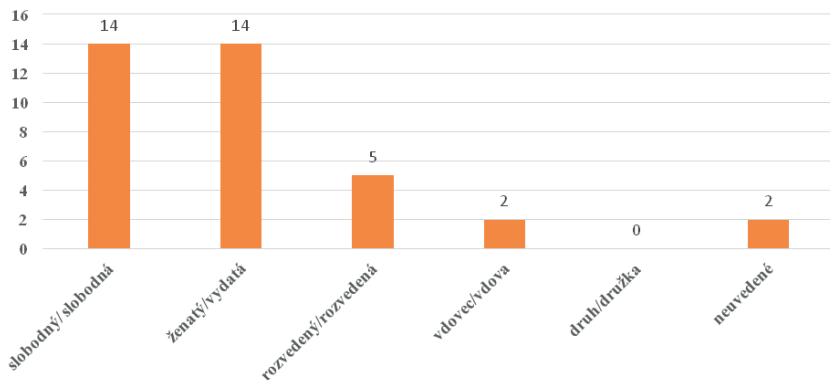
Na grafe č. 1 možno vidieť, že alkohol za volantom ohrozuje všetky vekové kategórie rovnako. Najmladší páchatel' z našej vzorky mal 21 rokov. Najstarší páchatel' mal až 80 rokov.

V oblasti vzdelania odsúdených možno vidieť prevahu stredoškolského vzdelania, najmä stredné odborné učilišťa bez maturity (skoro 45 % t.j. 17 páchatel'ov) a s maturitou (skoro 39 %) t.j. 11 páchatel'ov). U týchto ľudí bola prevaha odboru automechanik, obrábač strojov, kuchár, čašník, či zámočník, zvarač. No vyskytli sa aj vysokoškolskí vzdelaní ľudia ako právnici a lekári.

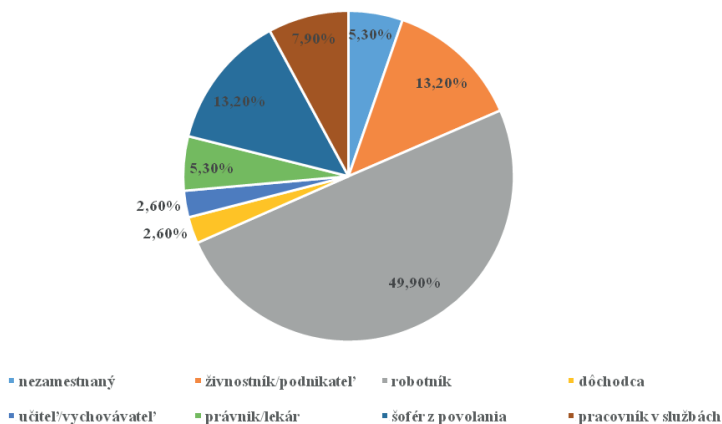
Graf č. 2: Dosaiahnuté vzdelanie u páchatel'ov odsúdených za trestný čin ohrozenia pod vplyvom návykovej látky.

V osobnej anamnéze prevažuje u odsúdených riadny život a pôvod z usporiadanej rodiny (až 78 % odsúdených pochádza z úplnej rodiny). Až 37,0 % (t.j. 14 páchatel'ov) žije v harmonickom manželskom zväzku. Na strane druhej, rovnaké percento páchatel'ov je aj slobodných. Toto vyjadrenie sa odzrkadľuje aj v ustanoveniach Trestného zákona o podmienkach ukladania alternatívnych trestov vyjadrených v Trestnom zákone. Súd tak pri rozhodovaní o výške a druhu alternatívneho trestu prihliada na predchádzajúcu kriminálnu kariéru, doterajší riadny život či osobné pomery páchatel'a a možnosť jeho nápravy.

Graf č. 3: Rodinný stav odsúdených páchatelov za trestný čin ohrozovania pod vplyvom návykovej látky.

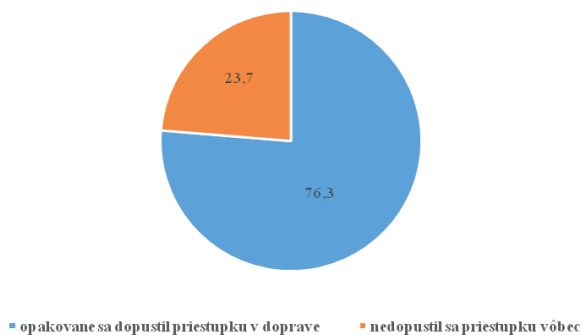
Neprekvapilo nás, že väčšina odsúdených sú robotníci a nezamestnaní u ktorých je náchylnosť k pitiu alkoholu bežná. Robotnícke zamestnanie odsúdených vykazovalo širokú rozmanitosť druhov práce a tvorilo ho skoro polovicu páchatelov. Páchatelmi boli aj vysokoškolsky vzdelaní ľudia – právnik a lekár. Znepokojujúce zistenie bola hlavne oblasť vodičov z povolania, ktorí tvorili samostatnú kategóriu a bolo ich skoro 13,5 % z celkového počtu páchatelov trestného činu ohrozovania pod vplyvom návykovej látky. Priemerný plat títo páchatelia dosahovali okolo 650 eur.

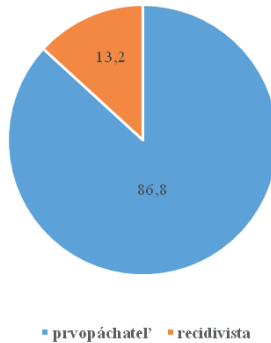
Graf č. 4: Prehľad zamestnania odsúdených za trestný čin ohrozovania pod vplyvom návykovej látky (v %).

Kriminálna anamnéza odsúdených za trestný čin ohrozenia pod vplyvom návykovej látky je zaujímavou a neprebádanou oblasťou, ktorú vykladáme nasledovne. Pre účely bližšieho pochopenia a znázornenia ju rozdeľujeme na recidívu trestnej činnosti a recidívu priestupkov. Len 13,2 % odsúdených (t.j. len 5 páchatelov z 38) za spomínaný trestný čin bolo recidivistov, ostatní boli prvopáchatelia (t.j. 33 osôb). Len v dvoch prípadoch z piatich išlo o druhovú recidívu. U ostatných troch páchatelov možno charakterizovať násilnú minulosť. Naopak, dôležitým prínosom výskumu bolo zistenie o priestupkovej recidíve, kde skoro tri štvrtiny odsúdených malo záznam v registri priestupkov. Najčastejšie išlo o priestupky v doprave (cez nedodržanie rýchlosti až po porušenie všeobecných povinností vodiča, či nedodržanie rýchlosti).

Keďže všetkým spomenutým páchatelom bol uložený peňažný trest, zistený údaj o priestupkovej recidíve poukazuje na možnosť prehodnotenia ukladania peňažného trestu takýmto osobám, keďže len jeho ukladanie sa javí ako neúčinné. *De facto* sa stiera rozdiel medzi peňažnou pokutou v priestupkovom konaní a peňažným trestom v trestnom konaní. Sme toho názoru, že by bolo potrebné sa zamyslieť nad tým, aby boli ukladané v takýchto prípadoch vo vyššej miere povinnej opatrenia protialkoholickéj povahy, čo by zahŕňalo povinné opakované vyšetrenia vodiča (pri vodičskom oprávnení skupiny B) psychológom k zisteniu miery alkoholovej závislosti a spôsobilosti vodiča byť účastníkom cestnej premávky. Len zo štatistický údajov vyplýva, že na Slovensku máme približne 33 000 ľudí s diagnostikovaným alkoholizmom a len málokedy je diagnostika takejto diagnózy dôvodom pre zadržanie vodičského oprávnenia, pokiaľ vodič nespáchal trestný čin.

Graf č. 8: Priestupková recidíva u odsúdených páchatelov na alternatívne tresty (v %)

Graf č. 6: Recidíva u odsúdených páchatelov za trestný čin ohrožovania pod vplyvom návykovej látky (v %).

Vo všeobecnosti môžeme zhrnúť, že problematika „alkoholu za volantom“ a jeho páchatela je v našich končinách málo badaná téma. Možno však povedať, že pri tvorbe prevencie takejto trestnej činnosti sa treba zamerať na špecifické skupiny hlavne mužov v dospelom veku, nižšieho sociálneho statusu a vzdelania, kde je alkohol spojený so spôsobom fungovania ich bežného života.

ZÁVER

Na záver možno povedať, že spomínaná zmena Trestného zákona, nesie v sebe viacero nedostatkov. V podmienkach nášho zákonodarstva je stále stúpajúci trend, že pokiaľ nie je určitý právny vzťah (ľudské konanie) dostatočne regulovaný normami netrestných právnych odvetví, resp. nie je takéto konanie dostatočne sankcionovateľné, nastupuje označenie takéhoto konania za trestný čin. S uvedeným postupom zákonodarcu sa možno len veľmi ťažko (ak vôbec) stotožniť. Preto si myslíme, že sa treba zamerať aj na túto problematiku z kriminologického hľadiska, analyzovať páchatelov, vytvoriť systém kontroly a prevencie, ktorý by zasahoval nielen do trestnoprávnej roviny, ale aj do roviny medziľudskej.

Zoznam použitej literatúry

1. ČENTĚŠ, J. et al. *Trestný zákon s komentárom*. Žilina : Poradca podnikateľa, 2006. DIANIŠKA, G., et al. *Kriminológia*. 2. vyd. Plzeň : Aleš Čeněk, 2011.
2. PROKEINOVÁ, M. Ohrozenie pod vplyvom návykovej látky. In: BURDA, E., ČENTĚŠ, J., KOLESÁR, J., ZÁHORA, J. et al. *Trestný zákon. Osobitná časť. Komentár*. Praha : C. H. Beck, 2011.
3. STRÉMY, T. et al. *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v aplikačnej praxi. Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie*. Praha : Leges, 2015.
4. Zákon č. 300/2005 Z. z. (Trestný zákon).
5. Zákon č. 372/1990 Z. z. (zákon o priestupkoch).
6. Dôvodová správa k zákonu 313/2011 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 8/2009 Z. z. o cestnej premávke a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony.

POSILNENIE POSTAVENIA POŠKODENÉHO PROSTRIEDKAMI PRÁVA EURÓPSKEJ ÚNIE¹

STRENGTHENING THE POSITION OF THE INJURED PARTY BY LEGAL TOOLS OF EUROPEAN UNION

JUDr. Eva Szabová, PhD.

*Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave, Katedra trestného práva
a kriminológie*

Abstrakt: Príspevok zameriava pozornosť na právny nástroj Európskej únie, ktorý vykazuje atribút značnej aktuálnosti. Ide o nedávno prijatý právny akt, ktorého primárnym cieľom je zvyšovanie ochrany subjektov poškodených trestnými činmi, resp. postavenie obetí ako takých. Týmto novým európskym prostriedkom je európsky ochranný príkaz, ktorý bol do „života“ zavedený Smernicou č. 2011/99/EÚ z 13. decembra 2011. S predmetným právnym aktom sa bezpochyby spájajú značné pozitíva smerujúce k skvalitňovaniu procesného postavenia poškodených subjektov (obetí) v prebiehajúcom trestnom konaní. Cieľom príspevku však nebude popísanie uvedených pozitívnych aspektov predmetného právneho nástroja, keďže tieto sú v súvislosti s ním pomerne často skloňované. Z uvedeného dôvodu zameria príspevok svoju pozornosť skôr na otázky vykazujúce sporný až problematický charakter, ktoré možno v súvislosti s týmto novým ochranným prostriedkom identifikovať.

Abstract: The contribution pays its attention to the issue of legal instrument of the European Union, which has a significant attribute of considerable topicality. It is a recently adopted legal act with its primary goal to increase the protection of those injured by crimes, or in other words of victims themselves. This new European tool is called European Protection Order, which was introduced to the life through Directive no. 2011/99/EU from 13 December 2011. This legal act is undoubtedly associated with significant positive aspects that aim to improve the quality of the procedural status of subjects injured by crime (victims) in the criminal proceedings. However the aim of

¹ Tento text bol vyhotovený v rámci podpory Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-0179-12.

contribution will not be to describe the positive aspects of this legal instrument, because they are quite often identified in connection with this legal act. This is the reason why contribution focuses its attention on more controversial issues of problematic nature that arise in connection with this new legal protection tool.

Kľúčové slová: Európsky ochranný príkaz, zásada vzájomného uznávania, obojstranná trestnosť skutku, implementácia, zákon o obetiach.

Key words: European protection order, Mutual recognition, Principle of double criminality, Implementation, Victims act.

S nedávno prijatým ochranným prostriedkom Európskej únie (ďalej iba „EÚ“) sa nespájajú výlučne pozitívne aspekty smerujúce k skvalitňovaniu postavenia poškodených v trestnom konaní, ale rovnako aj mnohé negatívne aspekty vykazujúce charakter značnej spornosti. Prvou otázkou, ktorú možno v tejto súvislosti identifikovať, je **prekrytie nového ochranného právneho nástroja** s inými už existujúcimi právnymi aktmi EÚ. Takýmto právnym aktom je predovšetkým rámcové rozhodnutie o uplatňovaní zásady vzájomného uznávania na rozhodnutia o opatreniach dohľadu ako alternatíve väzby medzi členskými štátmi EÚ² (ďalej iba „rozhodnutie o opatreniach dohľadu“ alebo „rozhodnutie z roku 2009“). Uvedené rámcové rozhodnutie rieši primárne situáciu, kedy sa osoba stáva podozrivou zo spáchania trestného činu mimo svojho domovského štátu. Takto podozrivé osoby, označované ako nerezidenti, boli totiž často nútení zotrvať počas trestného konania vedeného v nerezidentskom štáte vo väzbe – nerezidenti sú totiž často v členských štátoch v rámci rozhodovania o ich vzatí do väzby automaticky posudzovaní ako osoby s rizikom úteku, na podklade čoho dochádza k ich vzatiu do väzby bez ohľadu na charakter trestného činu, z ktorého spáchania sú obvinení.³ Povedané inými slovami, osobe, voči ktorej prebieha trestné stíhanie a ktorá nemá pobyt v príslušnom štáte, hrozí vzatie do väzby aj vtedy, ak v podobných prípadoch osobe, voči ktorej prebieha trestné konanie a ktorá má pobyt v štáte, uplatnenie tohto sce-

² Rámcové rozhodnutie Rady 2009/829/SVV z 23. októbra 2009 o uplatňovaní zásady vzájomného uznávania na rozhodnutia o opatreniach dohľadu ako alternatíve väzby medzi členskými štátmi Európskej únie.

³ Analysis of the replies to the Green paper on the application of EU criminal justice legislation in the field of detention, s. 3.

nára nehrozí.⁴ S cieľom eliminovať počet rozhodnutí súdov o vzatí do väzby prijatých voči k nerezidentom a na účely docieľiť vo vzťahu k nim aplikáciu alternatívnych väzobných prostriedkov, prišlo k prijatiu predmetného rámcového rozhodnutia, prostredníctvom ktorého sa má umožniť osobe nerezidenta, aby nad ňou do začatia súdneho konania vykonávali dohľad orgány v štáte, v ktorom má pobyt.⁵ V zmysle článku 1 predmetného rozhodnutia je členským štátom umožnené vzájomne uznávať rozhodnutia o opatreniach dohľadu vydané v inom členskom štáte ako alternatívu väzby, monitorovať opatrenia dohľadu uložené fyzickej osobe a odovzdávať dotknutú osobu štátu pôvodu v prípade porušenia týchto opatrení (čl. 1).

Na základe popisu predmetného rámcového rozhodnutia, resp. jeho cieľa vyvstáva otázka, aký súvis vykazuje tento právny akt s rozhodnutím zavádzajúcim európsky ochranný príkaz, teda s rozhodnutím v podobe Smernice Európskeho parlamentu a Rady 2011/99/EÚ z 13. decembra 2011 o európskom ochrannom príkaze (ďalej iba „smernica o EOP“). Ako je zrejmé z charakteristiky oboch rozhodnutí, tieto právne akty sledujú odlišné ciele – kým primárnym cieľom smernice o EOP je ochrana poškodených (obetí), kľúčovým cieľom rámcového rozhodnutia z roku 2009 je ochrana všeobecnejšieho záujmu, resp. predchádzanie prílišnému využívaniu väzobného stíhania a zabezpečenie jednotného zaobchádzania s domovskými ako aj cudzími osobami podozrivými zo spáchania trestného činu. Pokiaľ však nazrieme na tieto dva právne akty detailnejším spôsobom, zistíme, že oba sa čiastočne týkajú rovnakého typu predbežných opatrení. Článok 8 ods. 1 rámcového rozhodnutia z roku 2009 totiž ustanovuje, že medzi opatrenia dohľadu nahrádzajúce väzbu patrí okrem iného opatrenie vo forme zákazu vstupovať do určitých lokalít, na určité miesta alebo do vymedzených oblastí v štáte pôvodu alebo v štáte vykonávajúcom [písm. b)] ako aj opatrenie vo forme povinnosti vyhýbať sa kontaktu s určitými osobami v súvislosti s údajne spáchanými trestnými činmi. Uvedené opatrenia tak viac menej korešpondujú s dvomi z celkovo troch opatrení zakotvených v smernici o EOP. Bližšie povedané, ide o opatrenie ustanovujúce zákaz vstupovať do určitých miestností, miest alebo vymedzených oblastí, kde má

⁴ Čl. 5 Preambule Rámcového rozhodnutia Rady 2009/829/SVV z 23. októbra 2009 o uplatňovaní zásady vzájomného uznávania na rozhodnutia o opatreniach dohľadu ako alternatíve väzby medzi členskými štátmi Európskej únie.

⁵ Čl. 3 Preambule Rámcového rozhodnutia Rady 2009/829/SVV z 23. októbra 2009 o uplatňovaní zásady vzájomného uznávania na rozhodnutia o opatreniach dohľadu ako alternatíve väzby medzi členskými štátmi Európskej únie.

chránená osoba pobyt, alebo ktoré navštevuje (písm. a) a opatrenie v podobe zákazu kontaktu s chránenou osobou v akejkoľvek forme (písm. b). Pokiaľ si v tejto súvislosti predstavíme scenár⁶, v rámci ktorého sa poškodený ako aj páchatel' premiestnia svoj trvalý (obvyklý) pobyt do jedného a toho istého členského štátu, na podklade uvedeného treba konštatovať, že v tejto situácii prichádza do úvahy aplikácia oboch právnych aktov, tak rámcového rozhodnutia o opatreniach dohľadu, ako aj smernice o EOP. Na podklade tejto skutočnosti je tak bezpochyby potrebné vysloviť konštatovanie o ich prekrytí. Jedinú pridanú hodnotu, ktorú možno v tomto scenári pripísať európskemu ochrannému príkazu, tak predstavuje iba možnosť justičného orgánu uložiť v rámci európskeho ochranného príkazu opatrenie presahujúce rámec dvoch popísaných opatrení a to opatrenie vo forme zákazu približovania sa k chránenej osobe bližšie ako na určenú vzdialenosť [písm. c)].

V súvislosti s prvým negatívnym aspektom previazaným s právnym aktom zabezpečujúcim ochranu obetí trestných činov v EÚ treba doplniť, že v nadväznosti na jeho identifikáciu možno predpokladať aj vyslovenie argumentov protichodnej povahy, argumentov vypovedajúcich o odlišných cieľoch dotknutých právnych nástrojov. V tomto kontexte si však dovoľujem vysloviť domnienku, že viac ako cieľ je v naznačenom scenári rozhodujúci výsledok ich aplikovania, ktorý je (v rámci predsúdneho konania) absolútne identický. Predmetný výsledok totiž nadobúda formu ochrany poškodenej osoby za hranicami jej domovského štátu. Na podklade uvedeného preto možno nielen vyvrátiť prípadnú kritiku vo vzťahu k identifikovaniu uvedeného negatíva európskeho ochranného príkazu, ale súčasne aj jednak vysloviť pochybnosť nad skutočnou pridanou hodnotou tohto ochranného ná-

⁶ Ide o nasledovný scenár: páchatel' sa nachádza v členskom štáte X, v ktorom spáchal trestný čin, ale ktorý nie je jeho rezidentským štátom. Obet' páchatela sa presťahuje do členského štátu Y, ktorý je buď rezidentský štát páchatela, alebo aj akýkoľvek iný členský štát EÚ (čl. 9 ods. 2 rozhodnutia o opatreniach dohľadu). V členskom štáte X pri ukladaní opatrení dohľadu uloží súd aj opatrenia smerujúce k ochrane poškodeného, ktoré by vzhľadom na cieľ rozhodnutia o opatreniach dohľadu uvedený v čl. 2 písm. c) mali byť ukladané vo zvýšenej miere, aby tento cieľ bol aj reálne naplnený. Následne, keď sa obet' z daného štátu X odsťahuje a páchatel' sa vydá rovnakým smerom, na podklade rozhodnutia o opatreniach dohľadu, teda na podklade vzájomného uznávania opatrení dohľadu (čo je primárnou myšlienkou a podstatou tohto právneho nástroja) sú zákazy a záväzky vyplývajúce z opatrenia dohľadu automaticky presunuté na teritórium členského štátu Y. Práve na takýto scenár poukázali francúzski zástupcovia v rámci diskusií o potrebe koncipovania nového právneho nástroja v podobe európskeho ochranného príkazu.

stroja, a jednak otázku, či jeho často skloňovaná pozitívna hodnota nie je až príliš nadnesená.

V nadväznosti na uvedené si tak súčasne dovoľujem vysloviť myšlienku, či by v záujme dosahovania zvýšenej ochrany obetí trestných činov viac ako neustále vypracúvanie nových právnych nástrojov nebolo na mieste obrátenie snáh smerom k intenzívnejšiemu využívaniu nástrojov už existujúcich, a to rámcového rozhodnutia o opatreniach dohľadu, konkrétne k využívaniu možností koncipovaných v jeho rámci jednoznačne smerujúcich k ochrane osôb poškodených trestným činom. Domnievam sa, že práve prostredníctvom tohto právneho nástroja by sudy mohli automaticky pri ukladaní prostriedkov dohľadu aplikovať aj opatrenia, ktoré tento nástroj predvída vo sfére ochrany obetí. Početnosť právnych nástrojov, ktoré sa v určitých rysoch prekrývajú, pôsobi totiž skôr kontraproduktívne a pre členské štáty dokonca až chaoticky. Uvedená skutočnosť následne vedie k nedostatočnej implementácii, k tzv. implementácii na oko, prípadne až k určitému zatváraní očí pred existenciou príslušných právnych aktov. Dôkazom vypovedajúcim o pravdivosti daného konštatovania je správa Komisie z roku 2014 zameraná na posúdenie uplatňovania rámcového rozhodnutia o opatreniach dohľadu – v jej zmysle totiž 16 členských štátov rozhodnutie aj napriek uplynutiu termínu vôbec neimplementovalo⁷, pričom krajiny, ktoré implementáciu vykonali, medzi inými aj Slovenská a Česká republika, sa tiež prílišnou aplikáciou daného nástroja v praxi chváliť nemôžu. V tejto súvislosti možno poukázať konkrétne na Slovenskú republiku a Českú republiku⁸. Pokiaľ ide o reálne využitie európskeho príkazu na dohľad tieto čísla v žiadnej štatistike obsiahnuté nie sú, no keď vychádzame z údajov dotýkajúcich sa počtu nerezidentov v Ústavoch na výkon väzby v Slovenskej⁹ a Českej republike, možno konštatovať, že predmetný inštitút je v praxi absolútne nevyužívaný –

⁷ Report from the Commission to the European parliament and the Council on the implementation by the Member States of the Framework Decisions 2008/909/JHA, 2008/947/JHA and 2009/829/JHA on the mutual recognition of judicial decisions on custodial sentences or measures involving deprivation of liberty, on probation decisions and alternative sanctions and on supervision measures as an alternative to provisional detention. Brussels, 5.2.2014, COM(2014) 57 final, s. 6.

⁸ V SR bolo rozhodnutie o opatreniach dohľadu implementované zákonom č. 161/2013 Z. z. o odovzdávaní, uznávaní a výkone rozhodnutí o opatreniach dohľadu ako náhrade väzby v Európskej únii, ktorý nadobudol účinnosť 1. júla 2013. V ČR sa tak stalo zákonom č. 104/2013 Sb. o mezinárodní justiční spolupráci ve věcech trestních, v rámci kterého táto problematika predstavuje HLAVU IV: Uznání a výkon rozhodnutí ukládajícího náhradní opatření za vazbu.

⁹ Ročenky Zboru väzenskej a justičnej stráže za roky 2006 až 2015.

v Českej republike dokonca možno v tejto súvislosti hovoriť o miernom náraste, keďže posledné roky udávajú počet nerezidentov v ústavoch na výkon väzby v hodnote 25 %.

Druhou spornou otázkou súvisiacou s inštitútom európskeho ochranného príkazu je otázka spojená s podmienkami, ktorých splnenie je nevyhnutné pre poskytovanie ochrany na podklade tohto právneho nástroja, teda s podmienkami jeho vydania. Vydanie európskeho ochranného príkazu totiž predpokladá kumulatívne naplnenie troch základných podmienok, ktoré veľmi zjednodušene možno pomenovať ako existencia ochranného príkazu vydaného zo strany štátu pôvodu poškodeného, danosť skutočnosti, že poškodený sa plánuje zdržiavať mimo územia svojho domovského štátu a vypracovanie žiadosti o vydanie európskeho ochranného príkazu zo strany poškodeného adresovanej príslušnému orgánu domovského štátu. Problematickou a spornou zároveň sa javí práve podmienka uvedená na poslednom mieste, teda potreba požiadať domovský štát o vydanie európskeho ochranného príkazu.

Predmetná podmienka na prvý pohľad zásadnejšiu problematickosť nevykazuje, k jej spornosti však možno dospieť až na podklade hlbšieho náhľadu na scenár, v ktorom sa môže ocitnúť osoba v postavení poškodeného. V praxi totiž môže pomerne jednoducho nastať situácia, kedy vo vzťahu k osobe poškodenej trestným činom bude zo strany príslušného justičného orgánu jej domovského štátu vydané na podklade vnútroštátneho právneho poriadku ochranné opatrenie zakazujúce obvinenému priblíženie sa k poškodenej osobe na stanovenú vzdialenosť. Vzhľadom na to, že dotknutá poškodená osoba v danom čase nepredpokladá vycestovanie za hranice svojho domovského štátu o vydanie európskeho ochranného príkazu nepožiada. Pokiaľ však zoberieme do úvahy, že predmetné ochranné opatrenia sa štandardne ukladajú aj v situácii nahrádzania väzby obvineného, trestné konanie voči obvinenému môže následne prebiehať ešte pomerne dlhé časové obdobie, počas ktorého môže na strane poškodeného nastať urgentná potreba vycestovať za hranice domovského štátu. Pokiaľ k tejto situácii príde, zostáva poškodený subjekt za hranicami svojho členského štátu *de facto* nepokrytý ochranou poživajúcou v štáte svojho pobytu, pričom smernica o európskom ochrannom príkaze neposkytuje v rámci svojich ustanovení danej osobe žiadnu možnosť, ako zabezpečiť rozšírenie ochrany na územie štátu jej nového, prechodného pobytu prostredníctvom jeho justičných orgánov. Pokiaľ teda dotknutá poškodená osoba nesplní priamo vo svojej domovskej

krajine všetky podmienky, ktorých splnenie od nej vyžaduje smernica, resp. príslušné implementačné akty, jej možnosti čerpať výhody z tak dlho očakávaného ochranného nástroja zostávajú laicky povedané zmrazené. V tejto súvislosti sa natíska otázka, prečo európski normotvorcovia proklamujúci ako hlavný cieľ predmetného právneho aktu ochranu najzraniteľnejších subjektov vystupujúcich v trestnom konaní, nevolili pri koncipovaní smernice o EOP mechanizmus, ktorý by vykazoval prvky nižšej náročnosti pre poškodených a ktorý by zabezpečil, že žiadna obeť vystavená nebezpečenstvu zo strany páchatela trestného činu nezostane bez ochrany len z dôvodu prekročenia vnútornej hranice EÚ? V nadväznosti na vyslovenú kritiku si možno ako isté riešenie už naznačeného scenára predstaviť existenciu určitého nadnárodného registra ochranných opatrení, resp. príkazov, do ktorého by boli vkladané všetky ochranné príkazy vydané v jednotlivých členských štátoch. Ak by sa obeť rozhodla opustiť územie svojho domovského štátu, orgánom štátu jej prechodného pobytu by nič nebránilo v overení existencie daného opatrenia v predmetnom centrálnom systéme a na podklade zásady vzájomného uznávania, na ktorej je postavená justičná spolupráca v EÚ, v následnom poskytnutí príslušnej ochrany aj na svojom území. V nadväznosti na navrhnutý mechanizmus možno poukázať na to, že určitá obdoba tohto systému je aktuálne platná na území USA.¹⁰

Ďalšia sporná otázka, ktorú možno identifikovať v súvislosti s európskym ochranným príkazom, je previazaná s potrebou rešpektovania princípu obojstrannej trestnosti skutku. Pokiaľ nazrieme do smernice o EOP článok 10 odsek 1 predmetného právneho aktu obsahuje taxatívny výpočet deviatich skutočností predstavujúcich dôvody pre odmietnutie uznania vydaného európskeho ochranného príkazu zo strany vykonávajúceho štátu. Medzi predmetnými dôvodmi pritom figuruje, okrem iného, dôvod v podobe absencie obojstrannej trestnosti skutku. Bližšie, povedané dôvodom na odmietnutie uznania európskeho ochranného príkazu je aj skutočnosť, že ochranné opatrenie sa týka skutku, ktorý nie je trestným činom podľa práva vykonávajúceho štátu [písm. c)]. V nadväznosti na uvedené treba doplniť, že je síce pravdou, že predmetné dôvody boli zo strany európskeho zákonodarcu koncipované ako dôvody fakultatívnej povahy, no pokiaľ nazrieme na právnu úpravu Slovenskej republiky musíme nevyhnutne dospieť ku konštatovaniu, že slovenský zákonodarca považuje nedostatok obojstran-

¹⁰ Violence against women act (1994) – doplnenie o The full faith and credit provision (2000).

nej trestnosti v spojitosti s vydaným európskym ochranným príkazom za tak zásadnú skutočnosť, že v rámci ustanovenia § 13 písm. c) zákona o európskom ochrannom príkaze¹¹ formuluje túto skutočnosť ako skutočnosť automaticky vedúcu k obligatórnemu odmietnutiu uznania vydaného príkazu. Predmetné konštatovanie treba vyvodiť z použitého slovného spojenia „súd odmietne uznať európsky ochranný príkaz“. Rovnaký prístup pritom volil aj zákonodarca Českej republiky, a to v rámci ustanovenia § 347 ods. 1 písm. b) zákona č. 104/2013 Sb. o mezinárodnej justičnej spolupráci vo veciach trestných, ktorého doplnením vykonal implementáciu smernice o EOP. Na podklade uvedeného tak treba konštatovať, že v súvislosti s európskym ochranným príkazom možno pozorovať návrat k prístupu, ktorý sa v rámci iných európskych nástrojov, akými sú Európsky zatýkací rozkaz či Európsky vyšetrovací príkaz¹², podarilo pomerne úspešne prekonať, a to prostredníctvom zakotvenia pomerne známeho zoznamu 32 trestných činov, pri ktorých sa za splnenia podmienky dotýkajúcej sa výšky trestnej sadzby skúmanie obojstrannej trestnosti nevyžaduje. V tejto súvislosti je osobitne vhodné uskutočniť komparatívne nahliadnutie na už popisované rámcové rozhodnutie o opatreniach dohľadu, v súvislosti s ktorým sa konštatovalo čiastočné prekryvanie s inštitútom európskeho ochranného príkazu – aj v prípade tohto právneho aktu totiž prišlo k odbúraniu princípu obojstrannej trestnosti, a to za podmienok obdobných, aké sú formulované v súvislosti so spomenutými inštitútmi vo forme európskeho zatýkacieho rozkazu či európskeho vyšetrovacieho príkazu.

Na podklade uvedeného preto treba konštatovať, že v súvislosti s európskym ochranným príkazom je nevyhnuté obojstrannú trestnosť skutku, resp. jej absenciu, považovať za prekážku uznania, účinnosti tohto špecifického príkazu. Vyslovené konštatovanie pritom vyznieva ako určitý paradox, keď zameriame pozornosť na fakt, že tento nový európsky nástroj sleduje ako primárny, kľúčový cieľ ochranu obetí trestných činov. Pri odstraňovaní princípu obojstrannej trestnosti sa totiž v kontexte právnych nástrojov, akým je napr. európsky zatýkací rozkaz, objavovali zo strany členských štátov silné hlasy kritiky, že EÚ núti týmto spôsobom členské štáty „zamestnávať“ svoje trestnoprávne systémy tým, že bude pomáhať trestne stíhať alebo trestať také

¹¹ Zákon č. 398/2015 Z. z. o európskom ochrannom príkaze v trestných veciach a o zmene a doplnení niektorých zákonov (ďalej len „zákon o európskom ochrannom príkaze“).

¹² Čl. 11 ods. 1 písm. g) a príloha D Smernice EP a Rady 2014/41/EÚ z 3. apríla 2014 o európskom vyšetrovacom príkaze v trestných veciach.

konanie, ktoré nie je podľa ich národného práva trestným činom. Predmetná kritika totiž vychádza z tej skutočnosti, že vo vzťahu k niektorých druhom kriminálnych konaní nachádzajúcich sa na zmienenom zozname 32 trestných činov, v súvislosti s ktorými dochádza štandardne v rámci nástrojov EÚ k popretiu princípu obojstrannej trestnosti, existujú v národných úpravách značne odlišné prístupy, ktoré sú zdôvodňované špecifickými národnými tradíciami trestného súdnictva. Pokiaľ si teda pozrieme právne úpravy členských štátov, resp. na ich trestnoprávne kódexy, musíme prísť k záveru, že jednotlivé členské štáty EÚ pristupujú ku kriminalizácii určitých konaní odlišne. Aj napriek tomu sa však pri spomenutých inštitútoch, ako je Európsky zatýkací rozkaz či Európsky vyšetrovací príkaz, podarilo zástupcom EÚ presadiť elimináciu princípu obojstrannej trestnosti. V nadväznosti na tento fakt je o to zarážajúcejšou skutočnosť, že pri európskom ochrannom príkaze k obdobnému kroku EÚ nepristúpila. Tento prístup pritom pôsobí absolútne iracionálne, keď vezmeme do úvahy, že odstránenie obojstrannej trestnosti v súvislosti s európskym zatýkacím rozkazom je svojimi dôsledkami krokom oveľa zásadnejším – EÚ totiž týmto spôsobom *de facto* núti členské štáty trestne stíhať konanie, ktoré ich domovská právna úprava nekriminalizuje. Na strane druhej pri právnom nástroji, ktorého cieľom nie je trestne stíhať, ale „iba“ poskytovať ochranu obetiam trestných činov ako subjektom požívajúcim v súvislosti s trestnou činnosťou najslabšie postavenie, už EÚ dáva členským štátom právo odmietnuť jej poskytnutie len z dôvodu nenaplnenia princípu obojstrannej trestnosti skutku.

V nadväznosti na uvedené tak zákonite vyvstáva otázka, ako možno ochranu predvídanú smernicou o EOP považovať za efektívnu a vôbec reálne dosiahnuteľnú, keď udelenie ochrany obeti prenasledovanej páchatelom podmieňujeme potrebou, aby štát, do ktorého obeť pred páchatelom uniká, konanie páchatela kriminalizoval rovnako ako vydávajúcí štát? V tejto súvislosti si dovoľím vysloviť domnienku, že v rámci poskytovania ochrany obetiam trestných činov by mala byť postačujúca samotná informácia o tom, že páchatel je osobou, voči ktorej štát pôvodu vedie trestné konanie pre skutok kvalifikovaný jeho právnym poriadkom ako trestný čin. Uvedenú domnienku možno oprieť o zásadu vyplývajúcu zo základného princípu justičnej spolupráce v trestných veciach, teda z princípu vzájomného uznávania rozhodnutí – ide o zásadu vzájomnej dôvery. Aj napriek tomu, že smernica o EOP explicitne na túto zásadu neodkazuje, z článkov 1 a 2 jej preambule vypovedajúcich o rešpektovaní princípu vzájomného uznávania, je podľa môjho ná-

zoru nevyhnutné dôvodiť aj uplatňovanie princípu vzájomnej dôvery. V tejto súvislosti totiž možno poukázať na právny názor teoretikov Fletchera, Lööfa a Gilmora, ktorí považujú za zrejmé, že princíp vzájomného uznávania rozhodnutí musí byť založený na dostatočnom stupni dôvery a istoty medzi členskými štátmi EÚ, a to nielen pokiaľ ide o ich trestnoprávne úpravy, či právne systémy ako také, ale aj pokiaľ ide o správnosť ich uplatňovania. Vychádzajú pritom zo základného pravidla zakotveného v zásade vzájomného uznávania, že členské štáty uznávajú a vykonávajú rozhodnutia ostatných členských štátov EÚ.¹³ V tejto súvislosti možno doplniť, že takýto postoj však nezastávajú iba právni teoretici, ale vyskytuje sa tiež v mnohých dokumentoch EÚ, ako aj v rozhodovacej činnosti Európskeho súdneho dvora. Pokiaľ ide o dokumenty Európskej rady a Komisie, princíp vzájomnej dôvery bol potvrdený ako nevyhnutný predpoklad vzájomného uznávania napríklad v Programe opatrení na vykonanie zásady vzájomného uznávania¹⁴.

Na podklade uvedeného sa možno domnievať, že vzájomná dôvera by mala fungovať medzi členskými štátmi aj v prípade poskytovania ochrany obetiam trestných činov, pričom odmietnutie jej poskytnutia len na podklade nekriminalizovania konania páchatela vo vykonávajúcom štáte *de facto* popiera nielen zmysel európskeho ochranného príkazu, ale aj zmysel princípu vzájomnej dôvery. Osobitne zásadne pritom vyznieva táto skutočnosť pri trestnom čine, ktorého podstata nás privádza k scenáru, v rámci ktorého budú kroky obete trestného činu nasledované páchatelom až za hranice domovského štátu – ide o trestný čin *stalkingu*. Práve *stalking* však spadá do kategórie problematických trestných činov pokiaľ ide o kriminalizáciu tohto konania v jednotlivých členských štátoch EÚ. Podľa posledných údajov je toto konanie kvalifikované ako trestný čin v 14 členských štátoch EÚ¹⁵ (vrátane SR a ČR). Pokiaľ obeť tohto špecifického trestného činu odíde do štátu nespádajúceho do danej skupiny 14 členských štátov EÚ, v zmysle smernice o EOP je pozbavená možnosti domáhať sa ochrany na podklade vydaného ochranného príkazu. Práve v kontexte *stalkingu* vyznieva potreba existencie obojstrannej trestnosti skutku absolútne ironicky – práve *stalking* je totiž jeden z trestných činov, pre ktoré bol inštitút vo forme európskeho ochran-

¹³ FLETCHER, M., LÖÖF, R., GILMORE, B. *EU Criminal Law and Justice*. Cheltenham : Edward Elgar Publishing, 2008, s. 110.

¹⁴ Programme of measures to implement the principle of mutual recognition of decisions in criminal matters (2001/C 12/02).

¹⁵ Rakúsko, Belgicko, Česká republika, Slovenská republika, Dánsko, Nemecko, Taliansko, Luxembursko, Malta, Holandsko, Írsko, Maďarsko, Poľsko a Veľká Británia.

ného príkazu koncipovaný. Navyše mnohé štúdie uvádzajú, že práve obeť stalkingu predstavujú najväčšiu skupinu obetí, ktorým by mal tento nový ochranný inštitút slúžiť. Vylúčenie týchto obetí z jeho dosahu nás tak zákonite privádza ku konštatovaniu o ďalšom zúžení (limitácii) skutočnej pridanej hodnoty tohto nového európskeho právneho nástroja.¹⁶

V tejto súvislosti sa tak logicky vynára otázka, či smernica o EOP je prejavom skutočnej snahy EÚ smerujúcej k ochrane obetí trestných činov, alebo ide iba o snahu nasledovať celosvetový trend zvyšovania ochrany obetí trestnej činnosti, resp. trend zavádzania a širšieho uplatňovania prvkov restauratívnej justície v podmienkach kontinentálneho právneho systému. Otázka obdobnej povahy pritom vyvstáva nielen v spojitosti so právnym aktom EÚ, ale aj v súvislosti s podobou implementačnej legislatívy jednotlivých členských štátov. V tomto smere je osobitne vhodné poukázať na právnú úpravu Slovenskej republiky. Slovenský zákonodarca implementoval smernicu o EOP vo forme zákona č. 398/2015 Z. z. o európskom ochrannom príkaze v trestných veciach, ktorý nadobudol účinnosť 1. januára 2016. Skutočnosť, na ktorú je v súvislosti s týmto implementačným právnym aktom nevyhnutné poukázať, je spojená s jednou zo základných podmienok vydania európskeho ochranného príkazu, konkrétne s podmienkou, ktorú možno označiť prívlastkom kľúčová. Ide o podmienku v podobe existencie ochranného opatrenia, ktorým sa v krajine pôvodu ukladá osobe, predstavujúcej pre poškodeného (obeť) nebezpečenstvo, niektorý z troch taxatívne vymedzených zákazov, konkrétne:

- a) zákaz vstupovať do určitých miest,
- b) zákaz kontaktu s chránenou osobou, či
- c) zákaz približovania sa k chránenej osobe na určenú vzdialenosť.

V nadväznosti na popis tejto základnej podmienky vydania európskeho ochranného príkazu sa vynára otázka, či dosiahnutie jej splnenia a teda dosiahnutie vydania ochranného príkazu v domovskom štáte je pre osobu poškodenú trestnou činnosťou skutočne tak jednoduchou úlohou, ako sa to na prvý pohľad môže javiť.

V tejto súvislosti treba na prvom mieste vysloviť, že v slovenskej právnej úprave sa s možnosťou uloženia niektorého zo spomenutých zákazov stretávame v rámci dvoch trestných kódexov, tak v rámci Trestného poriadku,

¹⁶ VAN DER AA, S., OUWERKERK, J. W. The European Protection Order: No time to waste or a waste of time? In: *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice*. vol. 19, 2011, no. 4, p. 276 – 277.

ako aj v rámci Trestného zákona. Pokiaľ ide o Trestný poriadok predmetné zákazy nachádzame obsiahnuté v ustanovení § 82 v ods. 1 písm. h), j) a k). Predmetné ustanovenie pritom priamo nadväzuje na rozhodovanie súdu o nahradení väzby – v jeho rámci obsiahnuté primerané obmedzenia a povinnosti, medzi ktorými figurujú aj tri spomenuté zákazy, na ktoré sa viaže vydanie európskeho ochranného príkazu, môžu byť totiž obvinenému uložené výlučne v prípade, kedy súd rozhoduje o nahradení väzby. Trestný poriadok pritom nepozná žiaden iný spôsob, ako docieľiť prijatie predmetného zákazu. Povedané inými slovami uloženie zákazu potrebného pre vydanie európskeho ochranného príkazu je na úrovni Trestného poriadku priamo a nevyhnutne previazané, späté s rozhodovaním súdu o nahradení väzby.

Pokiaľ ide o právnu úpravu obsiahnutú v Trestnom zákone tu sa *de facto* opakuje stav popísaný v súvislosti s Trestným poriadkom. Trestný zákon tri zákazy potrebné pre vydanie európskeho ochranného príkazu koncipuje v rámci ustanovenia § 51 ods. 3 písm. f) a ods. 4 písm. a). Súd pritom pristupuje k uloženiu predmetných zákazov, resp. obmedzení v súvislosti s podmiennečným odkladom výkonu trestu odňatia slobody, podmiennečným odkladom výkonu trestu odňatia slobody s probačným dohľadom, podmiennečným prepustením z výkonu trestu odňatia slobody, podmiennečným upustením od výkonu zvyšku trestu zákazu činnosti, podmiennečným upustením od výkonu zvyšku trestu zákazu účasti na verejných podujatiach, pri ukladaní trestu povinnej práce, trestu zákazu účasti na verejných podujatiach a ochranného dohľadu, ako aj pri aplikovaní inštitútu v podobe podmiennečného upustenia od potrestania. Aj v súvislosti s právnou úpravou Trestného zákona teda treba konštatovať, že uloženie zákazu potrebného pre vydanie európskeho ochranného príkazu je opätovne nevyhnutne späté so špecifickými, vymenovanými inštitútmi (ide o určitý vedľajší doplnok ich aplikovania). Pokiaľ v rámci trestného konania nepristúpia justičné orgány k aplikácii predmetných vymedzených inštitútov, neexistuje pre poškodeného nádej na dociele nie vydania európskeho ochranného príkazu, keďže ich samostatné uloženie neprichádza do úvahy.

V tejto súvislosti je žiaduce poukázať na prístup, ktorý v tomto smere zaujal zákonodarca Českej republiky. Príslušná česká právna úprava obsiahnutá v českom Trestníom rade totiž pozná špecifický inštitút tzv. predbežných opatrení, medzi ktorými nachádzame aj predbežné opatrenia svojou povahou korešpondujúce so zákazmi, resp. obmedzeniami, ktorých uloženie je predpokladom pre vydanie európskeho ochranného príkazu. Predmetné

opatrenia definuje český zákonodarca v rámci ustanovení § 88d (zákaz styku s určitými osobami), § 88e (zákaz vstupu do obydlia) a § 88 g (zákaz zdržiavať sa na konkrétnom vymedzenom mieste). Uvedené predbežné opatrenia pritom možno ukladať obdobne ako v Slovenskej republike v súvislosti s uplatnením konkrétnych trestnoprocesných (nahradenie väzby, podmienčné odloženie podania návrhu na potrestanie podozrivého a podmienčné zastavenie trestného stíhania) a hmotnoprávných inštitútov¹⁷. Čo je však v súvislosti s českým nastavením právnej úpravy podstatnejšie a čo súčasne vytvára zásadný rozdiel v porovnaní s úpravou Slovenskej republiky je skutočnosť, že uloženie predmetných zákazov, resp. predbežných opatrení prichádza v zmysle Trestného rádu do úvahy tiež samostatne, teda bez potreby súčasnej aplikácie niektorého z konkrétnych trestnoprocesných inštitútov.

V kontexte transpozíciaa smernice o EOP preto možno formulovať otázku, do akej miery možno považovať implementáciu, ktorú vykonala Slovenské republika za dostatočnú, resp. do akej miery dochádza v tomto smere k naplneniu cieľa primárne sledovaného európskym normotvorcom, keď okamžite v súvislosti s prvou a súčasne kľúčovou podmienkou vydania ochranného európríkazu možno konštatovať jednoznačné, zrejmé zúženie možnosti jeho reálneho uplatnenia?

Na podklade uvedeného tak možno vysloviť myšlienku, že domnienka načrtnutá v súvislosti so smernicou o EOP, teda domnienka o danosti skôr akejsi kvázi snahy ako snahy reálnej smerujúcej k zabezpečeniu skutočnej ochrany obetí trestných činov, nachádza svoje opodstatnenie aj na úrovni legislatívy národnej. Nejde pritom výlučne o naznačenú úvahu o nedostatočnosti implementačných krokov uskutočnených v slovenskom právnom prostredí. Naznačenú domnienku o snahe ochrániť „na oko“ osobu poškodenú trestných činom možno oprieť aj o kroky s európskou legislatívou nesúvisiace. Slovenský normotvorca totiž na jednej strane zavádza na podklade právnych aktov EÚ do právnej úpravy Slovenskej republiky širší balík oprávnení pre poškodené subjekty, no na strane druhej v rovnakom čase po tichu odstraňuje z právnej úpravy také právne nástroje, ktorých praktický význam pre osobu poškodenú trestným činom je oveľa zásadnejší ako doplnenie práv v podobe práva na sprievod dôverníka, práva na vydanie potvrdenia o po-

¹⁷ Podmienečné odsúdenie, podmienečné upustenie od potrestania s dohľadom, podmienčné prepustenie z výkonu trestu odňatia slobody, uloženie alternatívnych trestov, rozhodnutia uskutočňované počas vykonávacieho konania spojené s ukladaním primeraných obmedzení a povinností.

daní trestného oznámenia či vyššie podrobne analyzovaného práva na vydanie európskeho ochranného príkazu. Dôvodom tohto konštatovania, resp. dôvodom vyslovenia domnienky o veľmi špecifickom prístupe slovenského normotvorcu je krok v podobe vykonania na prvý pohľad veľmi nenápadnej zmeny zákona o prokuratúre. Ide teda o zmenu ustanovenia § 31 ods. 5 zákona č. 153/2001 Z. z. o prokuratúre (ďalej iba „ZP“), ktorá má podobu vylúčenia možnosti domáhať sa prostredníctvom podnetu preskúmania rozhodnutia vydaného v trestnom konaní a preskúmania postupu prokurátora v jeho rámci. Dôvod, prečo treba považovať predmetnú zmenu zákona za tak zásadnú pre poškodeného, osobitne pre poškodeného vystupujúceho v štádiu postupu pred začatím trestného stíhania je skutočnosť, že zákonodarca odobral týmto spôsobom poškodenému možnosť dovolať sa dostatočného preskúmania rozhodnutia prijatého v tejto etape trestného konania. Je síce pravdou, že poškodený disponuje v štádiu postupu pred začatím trestného stíhania prostriedkami nápravy, ktoré môže uplatniť v prípade, že sa domnieva, že v postupe alebo v rozhodnutí policajta prišlo k pochybeniu, pričom týmito prostriedkami sú: žiadosť podľa § 198 ods. 2 TP a sťažnosť podľa § 197 ods. 3 TP, o ktorých rozhoduje dozorujúci (väčšinou okresný) prokurátor. No pokiaľ prokurátor vyhodnotí žiadosť (sťažnosť) ako nedôvodnú, resp. žiadosť (sťažnosť) zamietne, neexistuje v rámci Trestného poriadku pre žiadateľa žiadny ďalší prostriedok, ktorý:

- a) by mal charakter mimoriadneho opravného prostriedku (a ktorý by bol predložený na vyššiu inštanciu a cez ktorý by táto vyššia inštancia preskúmala rozhodnutie policajta) a ani
- b) prostriedok, ktorým by žiadateľ mohol iniciovať preskúmanie správnosti (zákonnosti) rozhodnutia dozorujúceho prokurátora o zamietnutí jeho žiadosti.

Práve neexistencia druhého spomenutého prostriedku mohla byť do 31. decembra 2015 zhojená prostredníctvom uplatnenia podnetu podľa § 31 ZP. V tomto smere sa preto nestotožňujem s právnymi názormi, podľa ktorých prostriedky nápravy existujúce v rámci postupu pred začatím trestného stíhania sú dostatočnými prostriedkami nápravy a právnej ochrany a preto je možnosť uplatňovania podnetov cez zákon o prokuratúre nadbytočná. Domnievam sa totiž, že prostriedok v podobe podnetu by mal slúžiť na riešenie takej situácie, kedy dotknutý subjekt využil všetky prostriedky, ktorých využitie mu ponúka Trestný poriadok, no aj napriek tomu nebola týmto spô-

sobom na jeho strane dosiahnutá „spokojnosť“ s riešením podľa neho nezákonnej situácie.¹⁸

Z uvedeného je zrejmé, že predmetná zmena právnej úpravy sa postavenia poškodenej osoby dotkla naozaj zásadným spôsobom. Domnievam, že týmto spôsobom sa zákonodarca dopustil porušenia ústavou garantovaného práva na súdnu a inú právnu ochranu (čl. 46 ods. 1 ústavy SR)¹⁹. Okrem toho si v súvislosti s predmetnou zmenou dovoľujem vysloviť aj domnienku o porušení Charty EÚ, ktorá už požíva právnu záväznosť, a to konkrétne jej čl. 47 vypovedajúcim o práve na účinný prostriedok nápravy a na spravodlivý proces²⁰.

ZÁVER

Na základe všetkých uvedených skutočností si dovoľujem vysloviť na záver domnienku, že kroky smerujúce k ochrane poškodených a obetí trestných činov, ku ktorým pristupuje tak samotná EÚ ako aj jednotlivé členské štáty, sú pomerne často iba krokmi vykonanými tzv. na oko, s cieľom zapadnúť do novodobého trendu presadzovania prvkov restoratívnej justície či s prostým cieľom splniť si transpozíčnú povinnosť. Domnievam sa preto, že osoby požívajúce v trestnom konaní status osôb poškodených trestnou činnosťou budú musieť na zavedenie mechanizmu, ktorý im bude poskytovať reálnu a predovšetkým efektívnu ochranu, ešte určitý čas počkať.

¹⁸ Pokiaľ ide o štádium prípravného konania v tejto súvislosti sa domnievam, že zmenou zákona o prokuratúre k narušeniu právnej ochrany v predmetnom štádiu trestného konania neprišlo, a to z dôvodu, že v prípade nespokojnosti dotknutého subjektu s rozhodnutím uskutočneným v rámci prípravného konania má tento subjekt právo využiť nielen riadny opravný prostriedok v podobe žiadosti o preskúmanie postupu policajta podľa § 210 TP a sťažnosti, ale aj opravný prostriedok mimoriadnej povahy, a to žiadosť o zrušenie právoplatného rozhodnutia v prípravnom konaní podľa § 363 TP, o ktorej rozhoduje GP.

¹⁹ Každý sa môže domáhať zákonom ustanoveným postupom svojho práva na nezávislom a nestrannom súde a v prípadoch ustanovených zákonom na inom orgáne Slovenskej republiky.

²⁰ Každý, koho práva a slobody zaručené právom Únie sú porušené, má za podmienok ustanovených v tomto článku právo na účinný prostriedok nápravy pred súdom. Každý má právo na to, aby jeho záležitosť bola spravodlivo, verejne a v primeranej lehote prerokovaná nezávislým a nestranným súdom zriadeným zákonom.

Zoznam použitej literatúry

1. Analysis of the replies to the Green paper on the application of EU criminal justice legislation in the field of detention.
2. FLETCHER, M., LÖÖF, R. GILMORE, B. *EU Criminal Law and Justice*. Cheltenham : Edward Elgar Publishing. 2008. 235 s.
3. Programme of measures to implement the principle of mutual recognition of decisions in criminal matters (2001/C 12/02).
4. Rámcové rozhodnutie Rady 2009/829/SVV z 23. októbra 2009 o uplatňovaní zásady vzájomného uznávania na rozhodnutia o opatreniach dohľadu ako alternatíve väzby medzi členskými štátmi Európskej únie.
5. Report from the Commission to the European parliament and the Council on the implementation by the Member States of the Framework Decisions 2008/909/JHA, 2008/947/JHA and 2009/829/JHA on the mutual recognition of judicial decisions on custodial sentences or measures involving deprivation of liberty, on probation decisions and alternative sanctions and on supervision measures as an alternative to provisional detention. Brussels, 5. 2. 2014, COM(2014) 57 final.
6. Ročenky Zboru väzenskej a justičnej stráže za roky 2006 až 2015.
7. Smernica EP a Rady 2014/41/EÚ z 3. apríla 2014 o európskom vyšetřovacom príkaze v trestných veciach.
8. VAN DER A., S., OUWERKERK, J. W. The European Protection Order: No time to waste or a waste of time? In: *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice*. vol. 19, 2011, no. 4, p. 267 – 287.
9. Violence against women act (1994)
10. Zákon č. 104/2013 Sb. o mezinárodnej justičnej spolupráci vo veciach trestných.
11. Zákon č. 398/2015 Z. z. o európskom ochrannom príkaze v trestných veciach a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

PREMENA ZVYŠKU TRESTU ODŇATI SLOBODY NA TREST DOMÁČEHO VÄZENIA CHANGE OF IMPRISONMENT TO THE HOUSE CONFINEMENT

JUDr. Mgr. Andrea Jecková

*Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave, Katedra trestného práva
a kriminológie*

Abstrakt: Predmetom tohto príspevku je priblíženie legislatívnej úpravy inštitútu trestu domáceho väzenia a na neho nadväzujúcu premenu zvyšku trestu odňatia slobody na trest domáceho väzenia.

Abstract: The subject of the present article is to elucidate the legislative regulation of the legal institute of house confinement and the related change of the rest of imprisonment to the house confinement.

Kľúčové slová: trest domáceho väzenia, premena trestu odňatia slobody na trest domáceho väzenia, výkon trestu odňatia slobody, odsúdený.

Key Words: House confinement, change of imprisonment to the house confinement, service of a term of imprisonment, convict.

1 HMOTNOPRÁVNÁ ÚPRAVA TRESTU DOMÁČEHO VÄZENIA

Prijatím rekodifikovaného Trestného zákona¹ a Trestného poriadku² v roku 2005 sa s účinnosťou od 1. januára 2006 zaviedol do právneho poriadku Slovenskej republiky nový trest – trest domáceho väzenia. Z toho, že je zaradený hneď za trestom odňatia slobody možno usudzovať, že je vnímaný ako prvá možná alternatíva k trestu odňatia slobody.³ Napriek tomu ukladanie trestu

¹ Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov.

² Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov.

³ TOBIÁŠOVÁ, L. Domáce väzenie – nový trest v rekodifikovanom Trestnom zákone. In: *Justičná revue*, roč. 58, 2006, č. 10, s. 1373.

domáceho väzenia do konca roku 2015, teda desať rokov po jeho zakotvení v legislatíve, bolo doposiaľ veľmi nízke. Zo štatistických ukazovateľov Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky vyplýva, že celkový počet odsúdených, ktorým bol uložený trest domáceho väzenia od roku 2006 do roku 2015, je 126 osôb.

Trest domáceho väzenia však nebol v roku 2005 celkom novým inštitútom. Zakotvený bol už v Trestnom zákone č. 117/1852 r. z., v rámci ustanovení pojednávajúcich o trestaní prečinov a priestupkov. Domáce väzenie predstavovalo v podstate alternatívu väzenia prvého stupňa a bolo možné ho uložiť v prípade, ak išlo o trestanca bezúhonnej povesti. Ten sa musel zaviazat, že sa nevzdialí z domu pod žiadnou zámenkou, v opačnom prípade z dôvodu porušenia záväzku musel zvyšok trestu vykonať vo väzení. Niekedy postačoval len sľub odsúdeného, inokedy bola postavená stráž.⁴

Trest domáceho väzenia má však svoj pôvod v zámorí, v USA začal byť používaný už v 80. rokoch 20. storočia, v Európe sa v rôznych podobách môžeme s týmto trestom stretnúť vo Veľkej Británii, Francúzsku, Belgicku, Holandsku a Švédsku, v Nemecku a vo Švajčiarsku sa s týmto trestom stále len experimentuje.⁵ V roku 2015 prišlo zo strany Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky k zavedeniu elektronických služieb pre oblasť bezpečnosť obyvateľstva a to zavedením Elektronického systému monitorovania osôb v Slovenskej republike. Elektronizácia justície si však vyžadovala i legislatívne zmeny v trestných kódexoch a na základe toho bolo ustanovenie § 53 Trestného zákona v celom rozsahu novelizované zákonom č. 78/2015 Z. z. o kontrole výkonu niektorých rozhodnutí technickými prostriedkami a o zmene a doplnení niektorých zákonov (ďalej len „zákon o kontrole“).

Podľa novelizovaného ustanovenia § 53 ods. 1 Trestného zákona, účinného od 1. januára 2016 „súd môže uložiť trest domáceho väzenia až na dva roky páchatelovi prečinu ak:

- a) *vzhľadom na povahu a závažnosť spáchaného prečinu, osobu a pomery páchatela postačuje uloženie tohto trestu,*

⁴ KALVODOVÁ, V. Alternativní sankce a nová kodifikace trestního práva hmotného. In: *Koncepcie nové kodifikace trestního práva hmotného České republiky – Sborník příspěvků z mezinárodní konference konané dne 17. 4. 2000 na Ministerstvu spravedlnosti ČR v Praze*. Brno : Masarykova univerzita, 2000, s. 136.

⁵ HOŘÁK, J. Domáci vězení a elektronická kontrola odsouzených, *Trestní právo*, 2005, č. 12, s. 8 – 10.

- b) *páchateľ dal písomný sľub, že sa v určenom čase bude zdržiavať v obydli na určenej adrese a pri výkone kontroly poskytne potrebnú súčinnosť,*
- c) *sú splnené podmienky výkonu kontroly technickými prostriedkami.“*

Z uvedeného vyplýva, že primárnou elementárnou hmotnoprávnou podmienkou uloženia trestu domáceho väzenia páchatelovi je, že ide o páchatela, ktorého skutok bol v zmysle Trestného zákona kvalifikovaný ako prečin, t.j. trestný čin spáchaný z nedbanlivosti alebo úmyselný trestný čin, za ktorý tento zákon v osobitnej časti ustanovuje trest odňatia slobody s hornou hranicou trestnej sadzby neprevyšujúcou päť rokov. Aj napriek tomu, že zákonodarca prijatím novej legislatívy upravil pôvodne v roku 2005 ustanovenú dĺžku trestu domáceho väzenia z jedného roka na dva roky, je zrejmé, že trest domáceho väzenia nie je úplnou fakultatívnou možnosťou k trestu odňatia slobody u páchatelov prečinu, pretože by nebolo adekvátne, ak páchatelovi by mal súd uložiť trest odňatia slobody na päť rokov a súd by pristúpil po vyhodnotení všetkých relevantných hmotnoprávných podmienok k trestu domáceho väzenia na dva roky. Pri ukladaní trestu domáceho väzenia súd musí vždy individuálne posudzovať závažnosť spáchaného prečinu páchatela tak, ako ho k tomu zaväzuje Trestný zákon.

Prvou podmienkou k uloženiu trestu domáceho väzenia je pre súd posúdenie povahy a závažnosti spáchaného prečinu páchatela, čo súd taxatívne posudzuje k preukázaniu, že takýto trest v danej veci a v danom prípade osoby postačuje. Povaha činu môže vylučovať uloženie trestu domáceho väzenia napríklad u deliktov spáchaných priamo z domova, napr. prostredníctvom internetu a pochopiteľne tiež pri deliktoch spadajúcich do kategórie domáceho násillia. Závažnosť činu môže byť dôvodom pre odmietnutie trestu domáceho väzenia v prípadoch, keď by sa na základe konkrétnych okolností prečinu (napr. závažnejší následok, spôsob spáchania, väčší počet priťažujúcich okolností) javil tento trest ako jednoznačne neadekvátny. Pomery páchatela môžu znemožňovať aplikáciu trestu domáceho väzenia vtedy, keď páchatel nemá zaistené žiadne stále bývanie, má bývanie v bydlisku, kde žijú ďalšie osoby, ktoré by na odsúdeného mohli mať negatívny vplyv a pod.⁶

Ďalšou novou hmotnoprávnou podmienkou k uloženiu trestu domáceho väzenia, ktorú zákonodarca vložil do novelizovanej úpravy trestu domáceho väzenia je písomný sľub páchatela, že sa v určenom čase bude zdržiavať

⁶ ŠČERBA, F. *Alternatívni tresty a opatrení v nové právni úpravě*. 2. vydání. Praha : Leges, 2014, s. 334.

v obydli na určenej adrese a pri výkone kontroly poskytne potrebnú súčinnosť. Keďže ide o obligatórnu podmienku zákonodarcu je zrejmé, že tento prejav vôle páchatela sa považuje za relevantný prejav páchatela trestného činu, pretože ním prejavuje svoj záväzok, že bude v prípade jeho uloženia rešpektovať podmienky, za ktorých bol trest domáceho väzenia jemu uložený a zároveň, že bude spolupracovať pri výkone kontroly či už prostredníctvom probačného a mediačného úradníka, alebo aj pri jeho kontrole technickými prostriedkami. Uvedeným postupom sa zvyrazňuje alternatívny charakter tohto trestu, ktorého uloženie bude závisieť aj od ochoty páchatela trestného činu podrobiť sa tomuto trestu namiesto trestu odňatia slobody, ktorý mu inak hrozí.⁷ Z uvedeného vyplýva, že trest domáceho väzenia je v právnom poriadku jediný druh trestu, ktorý nie je možné páchatelovi deliktu uložiť proti jeho vôli. No aj povaha obydli – miesta trvalého pobytu alebo miesta, kde sa páchatel bude zdržiavať počas výkonu trestu domáceho väzenia, má vplyv na posúdenie vhodnosti uloženia trestu domáceho väzenia. Určite by nemal súd pristúpiť k uloženiu trestu domáceho väzenia v prípadoch, ak páchatel nemá žiadne skutočné bydlisko na území Slovenskej republiky, ale ani vtedy, keď ide o bydlisko, ktoré nie je vhodné pre výkon tohto trestu (napr. z dôvodu veľkého počtu spolubývajúcich). Zároveň podľa § 53 ods. 4 Trestného zákona umožňuje odsúdenému, ktorému bol uložený trest domáceho väzenia, opustiť svoje obydlie len po predchádzajúcom súhlase probačného a mediačného úradníka, a len z naliehavého dôvodu a na nevyhnutne potrebný čas. Tento čas sa započítava do výkonu trestu. Taxatívna povinnosť udelenia súhlasu probačného a mediačného úradníka k opusteniu miesta výkonu trestu domáceho väzenia vyplýva z ustanovenia § 2 ods. 1 písm. a) bodu 4 zákona č. 550/2003 Z. z. o probačných a mediačných úradníkoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov, ktorý od 1. januára 2016 zakotvil pod probáciou a organizovanie, koordinovanie a výkon trestu domáceho väzenia. Dôvody opustenia miesta výkonu trestu domáceho väzenia však zákonodarca postavil do roviny nevyhnutnosti, naliehavosti a na nevyhnutne potrebný čas. Domnievame sa, že tento postup je správny, aj keď na porovnanie s postupom legislatívy v Českej republike je oveľa striktnnejší, pretože podľa § 60 ods. 4 zákona č. 40/2009 Sb. Trestní zákoník v znení neskorších

⁷ Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky. Dôvodová správa k návrhu zákona o kontrole výkonu niektorých rozhodnutí technickými prostriedkami. [online]. 2015. [cit 2015-10-03]. Dostupné <http://www.epi.sk/dovodova-sprava/dovodova-sprava-k-zakonu-c-78-2015-z-z.htm>.

predpisov súd môže odsúdenému povoliť návštevu pravidelných bohoslužieb alebo náboženské zhromaždenia aj v dňoch pracovného voľna a pracovného pokoja.

Poslednou novou hmotnoprávnou podmienkou k uloženiu trestu domáceho väzenia, ktorú zákonodarca vložil do novelizovanej úpravy trestu domáceho väzenia v Trestnom zákone je, že sú splnené podmienky výkonu kontroly technickými prostriedkami.

Práve táto podmienka k uloženiu trestu domáceho väzenia nebola zo strany štátu zabezpečená, čo mohlo mať veľký význam pri rozhodovaní súdov pri ukladaní trestu domáceho väzenia a preto Ministerstvo spravodlivosti SR videlo možnosť jeho zabezpečenia prostredníctvom finančnej pomoci z Európskeho fondu regionálneho rozvoja prostredníctvom operačného programu Informatizácia spoločnosti a pristúpilo k zavedeniu elektronického systému monitorovania osôb do spoločnosti. Na základe tejto zmeny sa kontrola výkonu trestu domáceho väzenia technickými prostriedkami stáva jeho neoddeliteľnou súčasťou, a teda stráca svoj doterajší fakultatívny charakter. Zefektívnenie kontroly výkonu tohto trestu vytvára predpoklady pre jeho väčšie využitie, pričom tento stav nemožno dosiahnuť bez využívania technológií na to určených.

Novelou prišlo aj k zásadnej zmene pri premene trestu domáceho väzenia na trest odňatia slobody. Pôvodné zákonné ustanovenie § 53 Trestného zákona, platného od roku 1. januára 2006 až do 31. decembra 2015, ktoré upravovalo premenu trestu domáceho väzenia na trest odňatia slobody pri odsúdenom, ktorý si neplní povinnosti uložené súdom, bolo upravené tak, že dva dni nevykonaného trestu sa rovnajú jednému dňu nepodmienečného trestu odňatia slobody. V novelizovanom Trestnom zákone zákonodarca zmenil povinnosť súdu podľa § 53 ods. 5 Trestného zákona nasledovne: *Ak odsúdený neplní obmedzenia alebo povinnosti vyplývajúce z trestu domáceho väzenia, súd trest premení na nepodmienečný trest odňatia slobody tak, že nevykonaný deň trestu domáceho väzenia sa rovná jednému dňu nepodmienečného trestu odňatia slobody, a zároveň rozhodne o spôsobe výkonu tohto trestu.* Nejde o fakultatívne riešenie situácie pri neplnení súdom nariadených obmedzení a povinností osoby, ktorá má uložený trest domáceho väzenia, ale taxatívny postup súdu, kde prichádza k premene nevykonaných dní trestu domáceho väzenia, na dni nepodmienečného trestu odňatia slobody v rovnakom počte. Na porovnanie takúto zákonnú úpravu premeny nevykonaného trestu domáceho väzenia majú aj v Českej republike. Ak sa páchatel v dobe od odsúde-

nia do skončenia výkonu trestu domáceho väzenia vyhýba nástupu výkonu trestu, bez závažného dôvodu poruší dohodnuté podmienky výkonu trestu domáceho väzenia, inak marí výkon tohto trestu alebo zavinene nevykonáva v stanovenej dobe uložený trest, môže súd premeniť, a to aj v priebehu doby stanovenej pre jeho výkon, trest domáceho väzenia alebo jeho zvyšok na trest odňatia slobody a rozhodnúť zároveň o spôsobe jeho výkonu; pritom každý aj len začatý jeden deň nevykonaného trestu domáceho väzenia sa počíta za jeden deň odňatia slobody.⁸

2 HMOTNOPRÁVNA ÚPRAVA PREMENY TRESTU ODŇATIA SLOBODY NA TREST DOMÁCEHO VÄZENIA

Dôvody pristúpenia zákonodarcu k premene zvyšku trestu odňatia slobody na trest domáceho väzenia sú z hľadiska dopadu na odsúdeného veľmi rozsiahle. Ťažko povedať, ktorý z nich je primárny, no ich vzájomné zohľadnenie je v praxi nevyhnutné. Ide teda o obmedzenie škodlivých dopadov výkonu trestu odňatia slobody pri naplnení účelu výkonu trestu vo všeobecnosti a efektívneho dohľadu usilujúceho sa o záruku verejnej bezpečnosti, rovnako však môže tento inštitút obmedziť negatívne dopady výkonu trestu odňatia slobody vplývajúce na väzenskú populáciu a vyplývajúce z obmedzených väzenských kapacít.

Ďalším faktorom pri rozhodovaní o zavedení inštitútu premeny trestu odňatia slobody na trest domáceho väzenia, ktorý bol veľmi pozitívny pre Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky, bola skutočnosť, že výkon trestu domáceho väzenia odsúdených prinesie v praxi zníženie nákladov, ktoré štát musí vynaložiť na jedného odsúdeného umiestneného v uzavretom ústave, čo predstavuje ročne približne 14 000 eur.

Skúsenosti navyše ukazujú, že po výkone trestu odňatia slobody sa odsúdený len ťažko zaraďuje po príchode na slobodu do bežného života. Odsúdený po ukončení výkonu trestu problém nájst si prácu, čo vyvoláva ďalšie výdavky štátu na jeho sociálnu podporu a zvyšuje tak riziko, že táto osoba bude páchať ďalšiu trestnú činnosť.

⁸ § 61 zákona č. 40/2009 Sb. Trestní zákoník.

V neposlednom rade podpora rozvíjania rodiny, fungovania rodinných vzťahov v rámci najbližších osôb, ale aj pracovných a sociálnych vzťahov v rámci spoločnosti, je relevantným dôvodom k pristúpeniu a k zabezpečeniu takejto možnosti rozhodovania súdov aj po právoplatnom rozhodnutí súdu o uložení trestu odňatia slobody v pevnom ústave.

Novelizovaný Trestný zákon zakotvil od 1. januára 2016 v § 65a zákona úpravu premeny trestu odňatia slobody na trest domáceho väzenia, kde ustanovil podmienky premeny trestu odňatia slobody na trest domáceho väzenia, a to v dvoch rovinách. Prvá je ustanovená v uvádzacej vete § 65a ods. 1 Trestného zákona, a to konkrétne, že primárne musia byť splnené podmienky pre uloženie trestu domáceho väzenia podľa § 53 ods. 1 Trestného zákona a súčasne musia byť splnené podmienky druhej skupiny podmienok, a to konkrétne tie, ktoré sú uvedené v písmenách a) až f) § 65a Trestného zákona:

- a) *odsúdený vo výkone trestu plnením svojich povinností a svojím správaním preukázal polepšenie,*
- b) *odsúdený vykonal jednu tretinu uloženého alebo rozhodnutím prezidenta Slovenskej republiky zmierneného trestu odňatia slobody,*
- c) *zvyšok nevykonaného trestu odňatia slobody nepresahuje dva roky,*
- d) *nejde o výkon trestu, ktorý bol nariadený po rozhodnutí o neosvedčení sa v skúšobnej dobe určenej pri podmiennečnom odklade výkonu trestu odňatia slobody, podmiennečnom odklade výkonu trestu odňatia slobody s probačným dohľadom, o výkon zvyšku trestu, ktorý bol nariadený po rozhodnutí o neosvedčení sa v skúšobnej dobe pri podmiennečnom prepustení z výkonu trestu odňatia slobody,*
- e) *odsúdenému nebol premenený trest domáceho väzenia na trest odňatia slobody a*
- f) *odsúdený nebol pred spáchaním trestného činu vo výkone trestu odňatia slobody.*

Splnenie podmienky ustanovenej v § 65a písm. a) Trestného zákona je založené na správaní odsúdeného počas jeho pobytu vo výkone trestu v ústavoch na výkon trestu odňatia slobody, ktoré nie je ovplyvnené žiadnym konaním iných osôb a je vo výlučnej kompetencii odsúdeného. Pri podávaní návrhu riaditeľa ústavu na premenu výkonu trestu odňatia slobody na trest domáceho väzenia treba zo strany ústavu konštatovať plnenie povinností zo strany odsúdeného, či už plnením programu zaobchádzania podľa § 15 zákona č. 475/2005 Z. z. o výkone trestu odňatia slobody a o zmene a doplnení niektorých zákonov (ďalej len „zákon o výkone trestu“), vyhodnote-

ním kladných a negatívnych záznamov jeho správania, ale aj zohľadnením jemu uložených disciplinárnych odmien a disciplinárnych trestov podľa § 50 a § 51 zákona o výkone trestu.

Návrh riaditeľa ústavu na premenu zvyšku trestu odňatia slobody na trest domáceho väzenia ústav zašle príslušnému súdu aj s vypracovaným hodnotením. Hodnotenie odsúdeného k návrhu riaditeľa ústavu na premenu zvyšku trestu odňatia slobody na trest domáceho väzenia musí obsahovať nasledovné náležitosti, a to: osobné údaje a trestno-právne údaje spravidla formou skráteného výpisu overené príslušníkom zboru alebo zamestnancom zboru v ústave a hodnotenie správania odsúdeného počas výkonu väzby a výkonu trestu odňatia slobody.

Pred premenou zvyšku trestu odňatia slobody na trest domáceho väzenia musí byť v zmysle § 13 zákona o kontrole na pokyn sudcu príslušného súdu a v ním určenej lehote vykonané preskúmanie splnenia materiálno-technických podmienok výkonu trestu domáceho väzenia vrátane zabezpečenia súhlasu dotknutých osôb probačným a mediačným úradníkom súdu, v ktorého obvode sa má predmetné rozhodnutie vykonávať.

Domnievame sa však, že jednou z najdôležitejších podmienok bude práve komplexné zhodnotenie správania a procesu resocializácie odsúdeného vo výkone trestu odňatia slobody a zhodnotenie jeho celkovej pripravenosti na zaradenie do spoločnosti po prepustení na slobodu (najmä správanie, pracovné zaradenie, kontakty s vonkajším svetom) na základe získaných poznatkov o odsúdenom v procese zaobchádzania s odsúdeným v priebehu samotného výkonu trestu odňatia slobody.

Poznatky o zaobchádzaní s obvineným a odsúdeným v priebehu výkonu väzby a výkonu trestu odňatia slobody sa vedú v informačnom systéme agendy obvinených a odsúdených. Oprávnený príslušník zboru alebo zamestnanec zboru zaznamenáva poznatky o obvinenom, resp. odsúdenom do osobnej karty obvineného alebo odsúdeného systematicky, s dostatočnou výpovednou hodnotou a zohľadnením nadväznosti s predošlými záznamami minimálne raz za tri mesiace.

V rámci zaobchádzania s odsúdeným príslušník zboru, príslušný pedagóg, s využitím pozitívnych zložiek osobnosti odsúdeného, určí odsúdenému podľa § 15 ods. 3 a 4 zákona o výkone trestu program zaobchádzania, ktorý je zameraný na zmenu správania odsúdeného, jeho hodnotového systému, postojov, elimináciu porúch v emocionálnej a sociálnej oblasti a interpersonálnych vzťahov, pričom treba rešpektovať individualitu, osobitosti

a zdravotný stav odsúdeného. Odsúdenému, ktorý spĺňa podmienky na premenu zvyšku trestu odňatia slobody na trest domáceho väzenia, sa vypracuje rozšírený program zaobchádzania, ktorý obsahuje krátku kazuistiku, edukáciu, aktivity vo voľnom čase, zaradenie do práce, vzťahy s vonkajším svetom a iné metódy a postupy zaobchádzania.

Na základe uvedených faktov sa teda pri komplexnom hodnotení správanie odsúdeného v priebehu výkonu trestu odňatia slobody zohľadňuje plnenie programu zaobchádzania odsúdeným za obdobie vykonaného trestu odňatia slobody od nástupu odsúdeného do výkonu trestu odňatia slobody, samozrejme nevynímajúc aj jeho správanie v priebehu výkonu väzby, ak ju odsúdený vykonával pred nástupom do výkonu trestu odňatia slobody. Problém môže vzniknúť u odsúdeného, ktorému sa započíta väzba vykonaná niekedy v minulosti, ktorá nenadväzovala na uložený trest a teda poznatky z tohto obdobia pri aktuálnom treste nie sú pedagógovi, ktorý vykazuje splnenie podmienok, známe. U odsúdeného, ktorý pred uložením výkonu trestu odňatia slobody nebol vzatý do väzby, hodnotené obdobie začína nástupom do výkonu trestu odňatia slobody.

Podmienka uvedená v § 65a písm. b) Trestného zákona je určená vykonaním jednej tretiny uloženého trestu odňatia slobody. Treba uviesť, že Trestný zákon nevymedzuje konkrétne dobu na podanie návrhu pre premenu zvyšku trestu odňatia slobody na trest domáceho väzenia, preto predpokladáme, že snahou odsúdených bude hneď po vykonaní jednej tretiny uloženého trestu odňatia slobody dožadovať sa uplatnenia inštitútu premeny zvyšku trestu odňatia slobody na trest domáceho väzenia v praxi. A na základe uvedeného si preto myslíme, že stanovenie toho správneho času na podanie návrhu riaditeľa ústavu je u každého odsúdeného veľmi individuálne.

Podmienka podľa § 65a písm. c) Trestného zákona má svoj základ v § 53 ods. 1 Trestného zákona a je daná hornou hranicou trestu odňatia slobody, keďže je nelogické a neprípustné premieňať trest odňatia slobody na trest domáceho väzenia v trvaní dlhšom ako to pripúšťa § 53 ods. 1 Trestného zákona.⁷

Podmienky podľa písmen d) až f) § 65a Trestného zákona zohľadňujú u odsúdeného správanie sa v minulosti, pričom sa vychádza z predpokladu, že premena nebude možná, ak u odsúdeného došlo v minulosti k premene trestu domáceho väzenia na trest odňatia slobody, resp. nejde o výkon trestu, ktorý bol nariadený po rozhodnutí o neosvedčení sa v skúšobnej dobe určenej pri podmienčnom odklade výkonu trestu odňatia slobody, podmie-

nečnom odklade výkonu trestu odňatia slobody s probačným dohľadom, o výkon zvyšku trestu, ktorý bol nariadený po rozhodnutí o neosvedčení sa v skúšobnej dobe pri podmienčnom prepustení z výkonu trestu odňatia slobody. Z podmienky uvedenej v § 65a písm. f) Trestného zákona vyplýva, že premena bude prípustná len u prvotrestaných osôb.

Súčasne sa upravuje mechanizmus premeny trestu domáceho väzenia späť na trest odňatia slobody v prípade nedodržania povinností vyplývajúcich z trestu domáceho väzenia, a to tak, že jeden deň nevykonaného trestu domáceho väzenia sa rovná jednému dňu trestu odňatia slobody. Uvedený mechanizmus následnej premeny trestu domáceho väzenia na trest odňatia slobody má pôsobiť motivačne na odsúdených na trest domáceho väzenia a súčasne zamedziť neželaným špekulatívnym prepočtom zo strany odsúdených vo vzťahu k nevykonaným zvyškom trestu.

Procesnou realizáciou hmotnoprávneho ustanovenia § 65a Trestného zákona je ustanovenie § 414a Trestného poriadku, ktoré právo podať návrh na premenu výkonu trestu odňatia slobody na trest domáceho väzenia taxatívne určuje len riaditeľovi ústavu, v ktorom sa trest odňatia slobody odsúdeného vykonáva.

Ako vyplýva z dôvodovej správy k zákonu o kontrole, predkladateľ zvažoval aj iné možnosti pri určení okruhu osôb oprávnených podať takýto návrh (napr. odsúdený, prokurátor a pod.), pričom z praktického hľadiska sa ako najvhodnejšie riešenie javí byť zverenie návrhového oprávnenia len riaditeľovi ústavu na výkon trestu odňatia slobody. Zamedzí sa tak zjavne neopodstatneným návrhom. Ak bude návrh riaditeľa zamietnutý, nič nebude brániť tomu, aby bol podaný opakovane.⁷

Podľa § 414a ods. 2 Trestného poriadku o návrhu rozhodne súd najneskôr do 60 dní od jeho doručenia. Ide o lehotu, ktorá je zhodná, ako Trestný poriadok stanovuje aj pre iné návrhy súvisiace s rozhodovaním o osobe vo výkone trestu odňatia slobody, napr. návrh na spoločný výkon trestu (§ 407), návrh na zmenu spôsobu výkonu trestu (§ 411), návrh na podmienčné prepustenie z výkonu trestu (§ 415). Zároveň zákonodarca súdu ukladá podľa § 414a ods. 4 Trestného poriadku obligatórnu povinnosť pred rozhodnutím o premene zvyšku trestu odňatia slobody vypočítania odsúdeného.

Trestný zákon však nevymedzil možnosť podať proti uvedenému rozhodnutiu sťažnosť, ako je to napr. v prípade rozhodnutia o podmienčnom prepustení. Toto rozhodnutie sa stane právoplatné ihneď po jeho vydaní súdom.

Ak bolo návrhu riaditeľa ústavu vyhovené, súd vydá príkaz na prepustenie odsúdeného z výkonu trestu odňatia slobody podľa § 94 ods. 1 písm. c) zákona o výkone trestu. Odsúdený je povinný podľa § 435 ods. 1 Trestného zákona do 24 hodín sa prihlásiť u probačného a mediačného úradníka príslušného súdu, o čom je pri prepustení z výkonu trestu odňatia slobody z pevného ústavu odsúdený poučený.

Na účely realizácie návrhu riaditeľa ústavu na premenu zvyšku trestu odňatia slobody na trest domáceho väzenia u odsúdeného v ústave musia byť kumulatívne splnené všetky už uvedené zákonné podmienky.

Na záver možno konštatovať, že súdy pomaly pristupujú k ukladaniu trestu domáceho väzenia s využitím elektronického systému monitorovania osôb. Z vyhlásenia Ministerstva spravodlivosti SR z 11. augusta 2016 vyplýva, že do dnešného dňa bolo uložených 19 trestov domáceho väzenia s použitím elektronického systému monitorovania osôb. Zo štatistiky Zboru väzenskej a justičnej stráže z 1. septembra 2016 vyplýva, že počet odsúdených, ktorí spĺňajú podmienky premeny trestu odňatia slobody na trest domáceho väzenia je 15 a zároveň Zbor väzenskej a justičnej stráže uvádza, že od 1. januára 2016 do 31. augusta 2016 bolo zo všetkých ústavov na výkon trestu odňatia slobody v Slovenskej republike podaných na súd 20 návrhov na premenu trestu odňatia slobody na trest domáceho väzenia.⁹ Z uvedeného počtu návrhov prišlo 9. augusta 2016 na Okresnom súde Trnava k prvej premene zvyšku trestu odňatia slobody na trest domáceho väzenia v Ústave na výkon trestu odňatia slobody Hrnčiarovce nad Parnou.

Zoznam použitej literatúry

1. ČENTÉŠ, J. a kol., 2015 *Trestný zákon s komentárom – Veľký komentár*. Bratislava : Eurokódex. 880 s. ISBN 978-80-8155-053-9.
2. ČENTÉŠ, J. a kol., 2012. *Trestné právo procesné, Všeobecná a osobitná časť*. Šamorín : Heuréka. 864 s. ISBN 978-80-89122-75-2.
3. HOŘÁK, J. Domáci vězení a elektronická kontrola odsouzených, *Trestní právo*, 2005, č. 12, s. 8 – 10.
4. KALVODOVÁ, V. Alternativní sankce a nová kodifikace trestního práva hmotného. In: *Koncepce nové kodifikace trestního práva hmotného České re-*

⁹ http://www.zvjs.sk/index.php?počty_obvinených_a_odsúdených

publiky – *Sborník příspěvků z mezinárodní konference konané dne 17. 4. 2000 na Ministerstvu spravedlnosti ČR v Praze*. Brno : Masarykova univerzita, 2000, s. 136.

5. ŠČERBA, F., 2014 *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. 2. vydání. Praha : Leges, 464 s. ISBN 978-80-87576-93-9.
6. TOBIÁŠOVÁ, L. Domáce väzenie – nový trest v rekodifikovanom Trestnom zákone. In: *Justičná revue*, roč. 58, 2006, č. 10, s. 1373.

Právne predpisy

1. Zákon č. 550/2003 Z. z. o probačných a mediačných úradníkoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov
2. Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov
3. Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov
4. Zákon č. 475/2005 Z. z. o výkone trestu odňatia slobody v znení neskorších predpisov
5. Zákon č. 40/2009 Sb. Trestní zákoník
6. Zákon č. 78/2015 Z. z. o kontrole výkonu niektorých rozhodnutí technickými prostriedkami
7. Vyhláška Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky č. 368/2008 Z. z., ktorou sa vydáva Poriadok výkonu trestu odňatia slobody v znení neskorších predpisov

Iné zdroje

1. Zbor väzenskej a justičnej stráže. [online]. 2016. Dostupné na: http://www.zvjs.sk/index.php?počty_obvinených_a_odsúdených
2. Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky. Dôvodová správa k návrhu zákona o kontrole výkonu niektorých rozhodnutí technickými prostriedkami. [online]. 2015. [cit 2015-10-03]. Dostupné na: <http://www.epi.sk/dovodova-sprava/dovodova-sprava-k-zakonu-c-78-2015-z-z.htm>

VÝZNAM SLOVA „PROMPTLY“ VO SVETLE SLOVENSKEJ PRÁVNEJ ÚPRAVY ZADRŽANIA MEANING OF THE WORD „PROMPTLY“ IN THE CONTEXT OF NEW SLOVAK LEGISLATION OF DETENTION

JUDr. Viliam Hečko

*Právnická fakulta, Trnavská Univerzita v Trnave, Katedra trestného práva
a kriminológie*

Abstrakt: V predložennom príspevku sme sa zaoberali špecifikou problematiky zadržania v prípadoch terorizmu v rámci novej právnej úpravy prijatej v tejto oblasti. Hoci v skutočnosti sa Slovenská republika nikdy nestala terčom útoku teroristov, prijali sme jednu z najprísnejších legislatív v tejto oblasti v rámci Európy. Bolo prijatých okolo 16 rozšírení v rôznych častiach Trestného poriadku a Trestného zákona, no spolu išlo až o 60 doplnení našej legislatívy ako celku. Väčšina z nich posilnila právomoci polície a niektoré z nich sa dotkli aj základných ľudských práv ako práva na osobnú slobodu. Z ohľadom na to, že ide o celkom rozsiahlu tému pre diskusiu, zamerali sme našu pozornosť na otázky, ktoré sú síce spojené s väzbou, ale najmä so zadržaním a výkladom slova „promptly“. Predmetné slovo tvorí základný rámec článku 5 ods. 3 ECHR. Vzhľadom na to, že judikatúra ESLP vzťahujúca sa k interpretácii tohto pojmu je značne rozsiahla, rozhodli sme sa prezentovať danú problematiku jednoducho, jasne a chronologicky s odkazom na význam vývoja judikatúry v tejto oblasti. Následne sa pokúsime zistiť, aký druh vplyvov priniesla táto judikatúra svojím vývojom pre našu legislatívu zadržania či väzby po tom, čo bol prijatý protiterostický balíček.

Abstrakt: In the presented contribution, we dealt with specific problematic of apprehension in the cases of terrorism under new legislation that was adopted in this field. Although in the fact, Slovakia has never been attacked by terrorist, we adopted one of the strictest legislation in this field in Europe. There were adopted about 16 amendments of several sections within Criminal Code and Criminal Procedure Code, but in total there were adopted about 60 amendments of our legislation as a whole. The most of them strengthened

an authority of police forces and some of them also „touched“ the basic human rights like right to private or right to personal freedom. However it is pretty wide theme for discussion and therefore we focus our attention only on the questions which are linked with custody, especially with detention and explanation of a word „promptly“. This word creates the main frame of the Article 5 paragraph 3 of ECHR. Because of the fact that the judicature of ECHR regarding the interpretation of this term is quite extensive, we decided to present this issue in very simple, clear and chronological manner and we will also try to show, how the development of this judicature looks like. Likewise, we will try to determine, what kind of impacts was brought by this development in the sphere of our custody legislation after the anti-terrorist package was adopted.

Kľúčové slová: väzba, zadržanie, terorizmus, protiteroristický balíček.

Key words: custody, detention, terrorism, antiterrorist package.

ÚVOD

Od 1. januára 2016 vstúpil v Slovenskej republike do účinnosti súhrn opatrení v súhrnne nazývaný ako „protiteroristický balíček“. S účinnosťou od tohto dátumu došlo dovedna k novelizácii šestnástich právnych predpisov medzi ktorými nechýbal ani zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov (ďalej len „TP“). Hlavným cieľom predkladaného návrhu zákona (opatrení) bolo zefektívniť boj proti terorizmu, a to vytvorením legislatívnych predpokladov najmä v oblasti získavania informácií, rozšírenia možností využívania opatrení preventívnej povahy a v neposlednom rade aj v úprave vyvodzovania trestnej zodpovednosti v prípade stíhania trestných činov terorizmu vrátane s tým súvisiaceho trestného konania.¹ Z nášho pohľadu sa budeme zameriavať na procesné zmeny. resp. na jednu podľa nášho názoru najzásadnejšiu, ktorá bola uskutočnená v rámci ustanovení o zaistení osôb, pričom viaceré zmeny sa nedotkli len zákonných znení o väzbe, ale aj ústavnoprávneho rozmeru inštitútu zadržania.

¹ Dôvodová správa k zákonu č. 444/2015 Z. z. z 21. decembra 2015, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony.

V rámci nášho príspevku sa budeme postupne zaoberať aj judikatúrou Európskeho súdu pre ľudské práva (ďalej len „ESLP“), pričom naším hlavným cieľom bude odpovedať na otázku, či je naša aktuálna právna úprava zadržania² v súlade s čl. 5 ods. 3 Európskeho dohovoru o ochrane základných ľudských práv a slobôd (ďalej len „ECHR“) alebo nie. Nato aby sme dostatočne zodpovedali predmetnú otázku, musíme v prvom rade objasniť celkové smerovanie judikatúry ECHR viažuce sa k anglickému slovíčku „*promptly*“ a to od prvých prípadov až po súčasnosť.

2 ČO PRINIESLA NOVELIZÁCIE USTANOVENÍ VZŤAHUJÚCICH SA K VÄZBE A ZADRŽANIU?

Ešte predtým ako sa začneme s výkladom judikatúry ECHR viažucej sa k našej problematike, treba ozrejmiť, aké konkrétne zmeny boli vykonané v rámci inštitútu väzby po 1. januári 2016, pretože ako sme sa už v úvode zmienili, tzv. protiteroristický balíček zasiahol ustanovenia nielen na úrovni zákona, ale aj na úrovni ústavnoprávnej.

Najzásadnejšou zmenou z nášho pohľadu, ktorá zasiahla ustanovenia TP, je vypustenie jednej zo zákonných podmienok pre vzatie obvineného do väzby v prípadoch podozrenia z trestných činov terorizmu. Pri týchto trestných činoch sa výslovne nevyžaduje dôvodná obava naplňajúca charakter útekovej, kolúznej alebo preventívnej väzby, tak ako je to pri väzbe súvisiacej s ostatnými trestnými činmi v zmysle § 71 ods. 1 TP. Podľa nového znenia § 71 ods. 2 TP: „*Obvinený môže byť vzatý do väzby aj vtedy, ak je trestne stíhaný pre trestné činy terorizmu, ak doteraz zistené skutočnosti nasvedčujú tomu, že skutok, pre ktorý bolo začaté trestné stíhanie, bol spáchaný, má znaky trestného činu a sú dôvody na podozrenie, že tento skutok spáchal obvinený.*“ Ide o obdobnú úpravu, ako je to pri predbežnej a vydávacej (extradičnej) väzbe. Pôvodný politický zámer uzákoniť v daných prípadoch obligatórnosť väzby nebol zrealizovaný.

Zákonodarca zašiel ešte ďalej a novelizoval aj čl. 17 ods. 3 zákona č. 460/1992 Zb. Ústavy Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov (ďalej len „Ústava SR“). Uvedený článok po novom znie: „*Zadržaná osoba musí*

² Pôjde o výklad smerom k § 86 TP.

byť ihneď oboznámená s dôvodmi zadržania, vypočutá a najneskôr do 48 hodín a pri trestných činoch terorizmu do 96 hodín prepustená na slobodu alebo odovzdaná súdu. Sudca musí zadržanú osobu do 48 hodín a pri obzvlášť závažných trestných činoch do 72 hodín od prevzatia vypočuť a rozhodnúť o väzbe alebo o jej prepustení na slobodu.“ Novelizáciou ústavy prichádza k zavedeniu určitej dvojkoľajnosti lehôt určených orgánom činným v trestnom konaní pre podanie návrhu na vzatie osoby do väzby respektíve jej prepusteniu na slobodu. Súčasne prijaté znenie umožňuje osobu obvinenú z trestných činov terorizmu obmedziť na osobnej slobode až v rozsahu 7 dní, predtým ako bude príslušným sudcom rozhodnuté o jej vzatí do väzby alebo prepustení na slobodu.

Zhrnúc uvedené, pri trestných činoch terorizmu³ bola zavedená maximálna lehota 96 hodín, v ktorej orgány činné v trestnom konaní musia odovzdať obvineného príslušnému sudcovi pre prípravné konanie, ktorý je následne povinný rozhodnúť maximálne v lehote 72 hodín (ak ide v danom prípade o obzvlášť závažné zločiny, inak má 48 hodín) o vzatí alebo nevzatí obvineného do väzby, resp. následnom prepustení na slobodu.

3 POTENCIÓNÁLNE PROBLÉMY NOVEJ LEGISLATÍVY

Potencionálne problematické body novej právnej úpravy väzby po 1. januári 2016 sú z nášho pohľadu najmä dva a hoci môžeme vnímať viaceré ďalšie možné problémy, tak v rámci nášho príspevku sa zameriame len na jeden z dvoch nižšie identifikovaných problémov.

Ako prvý zásadnejší problém vnímane predĺženie lehoty zadržania z pôvodných 48 hodín na 96 hodín, čo v daných prípadoch otvára otázku súladnosti s ECHR a najmä jeho úvodnou časťou prvej vety článku 5 ods. 3. Touto problematikou sa budeme zaoberať v rámci nášho príspevku ku konferencii.

Druhým z nich je ten, že bola vytvorená možnosť pre orgány činné v trestnom konaní, aby návrh⁴ na vzatie podozrivej osoby z trestných činov terorizmu mohli iniciovať len na základe jej obvinenia z uvedených trestných

³ Čo sú trestné činy terorizmu nám vymedzuje § 140b TZ: „Trestné činy terorizmu sú trestný čin založenia, zosnovania a podporovania teroristickej skupiny podľa § 297, trestný čin terorizmu a niektorých foriem účasti na terorizme podľa § 419, zločin spáchaný členom teroristickej skupiny a zločin spáchaný z osobitného motívu podľa § 140 písm. e).“

⁴ Takýto návrh môže predložiť len prokurátor, policajt môže avšak iniciovať u prokurátora takýto návrh svojou žiadosťou.

činov. To znamená, že bez udania niektorého z dôvodov vyžadovaných v rámci „klasickej“ väzby, akými sú napríklad útek, ovplyvňovanie svedkov či hrozba dokonania trestného činu, atď. Touto problematikou sa budeme zaoberať v rámci iného príspevku v budúcnosti, keďže predmetom tohto príspevku je zameranie sa na zadržanie. Považovali sme však za vhodné na daný potencionálny problém upozorniť, pretože práve to, na čo sa snažíme predmetným príspevkom poukázať je problém obmedzenia osobnej slobody s následným kontinuálnym pokračovaním takéhoto obmedzenia, ale už vo forme väzobného stíhania.

3.1 Časové vymedzenie pojmu slova „promptly“

V rámci boja proti terorizmu zákonodarca zasiahol do jedného z najnákladnejších ľudských práv a to práva na osobnú slobodu. Došlo k tomu novelizáciou už zmienenej ústavy, aby sa tak zabezpečila následná súladnosť ďalších pripravovaných zmien v rámci TP. Ako už z citovaného textu ústavy vyplýva, zaviedla sa 96 hodinová lehota pre zadržanie. A hoci sa tak zabezpečila súladnosť zákonnej úpravy s ústavnou, neznamená to, že takýto postup nemohol porušiť záväzky Slovenskej republiky z medzinárodných zmlúv, ktorými je viazaná, resp. by tak nemohol potencionálne robiť do budúcnosti. Jednou z takýchto medzinárodných zmlúv je aj Európsky dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd (ďalej len „ECHR“). Veľmi výstižne túto myšlienku vyjadruje judikatúra ESĽP v tom duchu, že hoci obmedzenie slobody sa môže javiť ako zákonné z hľadiska národného práva, ale bude stále arbitrárne a teda v rozpore s dohovorom.⁵

Na tomto mieste sa naskytuje otázka, prečo je dôležité nazerať na nami zvolenú problematiku aj cez prizmu čl. 5 ods. 3 ECHR? Odpoveď nám môže poskytnúť priamo text predmetného článku z ktorého (okrem iného) vyplýva záväzok signatárskych štátov, aby každý kto bol zatknutý alebo inak pozbavený slobody bol „*promptly*“ predvedený pred sudcu.

Práve nami zmiňované slovíčko „*promptly*“ prekladané slovenským ekvivalentom „*ihneď*“ má kľúčový význam. Jeho konkrétnejšie časové vymedzenie v rámci judikatúry ECHR nám poskytne aj konkrétnu odpoveď na nami

⁵ Case of Zalyan and others v. Armenia of 17th June 2016, *Applications nos. 36894/04 and 3521/07*, § 298.

formulovanú otázku: „Je nová slovenská protiteroristická právna úprava zadržania a následnej väzby z časového hľadiska v súlade s Európskym dohovorom o ochrane ľudských práv a základných slobôd, menovite s jeho čl. 5 ods. 3 a pojmom „promptly“, alebo porušuje predmetný článok?“

Pri nami položenej otázke by nebolo možné nájsť dostačujúcu, priamu a zároveň aj správnu odpoveď bez hlbšej analýzy judikatúry ESLP v tejto oblasti. Preto v nasledujúcom texte budeme postupne poukazovať na jednotlivé skutočnosti vymedzené judikatúrou ECHR, ktoré vytvoria základný rámec pre časové vymedzenie tohto pojmu. Cieľom je objasniť, či predĺžená lehota pre trestné činy terorizmu neodporuje tomuto významu z hľadiska judikatúry ESLP. Opätovne možno poukázať, že s významom tohto slova sú spojené aj ďalšie potencionálne problémy, ktoré možno nachádzať v rámci našej právnej úpravy, avšak tým sa budeme zaoberať v niektorom z budúcich článkov o téme väzby.

Na margo uvedeného, článok 5 ods. 3 bol v zmysle staršej judikatúry ECHR vždy vnímaný v dvoch oddelených (časových) rovinách. Prvá sa týkala časového obdobia, ktorá začína od momentu pozbavenia osobnej slobody až po moment predvedenia pred sudcu alebo inú úradnú osobu splnomocnenú zákonom na výkon súdnej moci, ktorá bude rozhodovať o vzatí respektíve nevzatí takejto osoby do väzby. Druhá bola vymedzená pre časové obdobie „*pending trial*“ teda počas rozhodovania o jej trestnej veci. Rozdiel bol hlavne v časových požiadavkách, a to medzi slovíčkami „*promptly*“ v rámci prvej časti vety čl. 5 ods. 3 a slovným spojením „*reasonable time*“, na ktoré následne nadväzujú ďalšie špecifické podmienky týchto časových období. Pre našu problematiku je určujúca práve prvá časť vety spomínaného článku, ktorá sa dotýka novej 96 hodinovej lehoty pre zadržanie v prípadoch trestných činov terorizmu. Preto sa v našom článku ďalej zameriame len na prvú časť tejto aliény.

3.1.1 Prípady Brogan

Hneď úvodom treba povedať, že ide o jeden z najdôležitejších prípadov v predmetnej problematike, ktorý poskytol mnohé odpovede a zároveň prvýkrát vymedzil aj základný časový rámec slovíčka „*promptly*“ v súvislosti s terorizmom. Tento fakt v plnej miere reflektuje aj nadväzujúca judikatúra ECHR v mnohých iných prípadoch, ktoré časovo nasledovali po predmetnom prípade.

Len v krátkosti objasníme, čo bolo predmetom daného prípadu. Štyria sťažovatelia pôvodom zo Severného Írska boli v roku 1984 zatknutí a ná-

sledne zadrživani na základe zákona o prevencii proti terorizmu. Všetci štyria boli obmedzení na osobnej slobode, pričom boli podozrievaní z útoku na policajnú mobilnú hliadku a usmrtenia jedného z policajných seržantov. Z hľadiska našej problematiky treba uviesť, že najkratšie z týchto štyroch obmedzení malo dĺžku 4 dni a 6 hodín. Vystala teda otázka, či táto doba napĺňa časové požiadavky ECHR a jeho čl. 5 ods. 3 alebo nie. Samozrejme, súd sa v predmetnom prípade zaoberal aj ďalšími otázkami, ktoré však nemajú z nášho pohľadu relevanciu k našej problematike.

Prípád Brogan nám prvýkrát vymedzil lehotu **4 dní a 6 hodín** ako lehotu nezlučiteľnú s interpretáciou pojmu „promptly“, a to aj napriek tomu, že išlo o osoby podozrivé z terorizmu. ESLP pripustil problémy vyskytujúce sa v rámci súdnej kontroly rozhodnutí o zatknutí a zadržaní podozrivých teroristov, pretože tie môžu ovplyvniť spôsob aplikácie článku 5 ods. 3, (napríklad môžu pripustiť určité primerané procedurálne opatrenia vzhľadom na povahu vyšetrovaných trestných činov).⁶ Tieto skutočnosti však nemôžu odôvodňovať úplné odstránenie promptnej súdnej kontroly.

Čo sa týka zdôvodnenia, tak veľmi významným momentom prípadu bolo zosúladenie anglickej a francúzskej verzie ECHR pri nami používanom slovenskom ekvivalente „ihned“ použitého v čl. 5 ods. 3 ECHR. Keďže zmluva bola pôvodne vyhotovená v dvoch jazykových verziách, táto skutočnosť predstavovala aj v predmetnom prípade problém. Muselo dôjsť k zjednoteniu anglického významu „promptly“ a francúzskeho významu „aussitôt“ na najbližšej možnej jazykovej úrovni. ESLP musel teda verzie interpretovať spôsobom, ktorý ich uvádza do súladu do takej miery, do akej to len bolo možné, a ktorý bol zároveň najvhodnejším na uskutočnenie cieľa a dosiahnutie účelu ECHR. Bolo judikované, že *„kým promptnosť sa musí hodnotiť v každom prípade podľa jej osobitných črt, význam ktorý sa má spájať s týmito črtami, nemožno nikdy brať do miery poškodzujúcej samú podstatu práva garantovaného článkom 5 ods. 3, t.j. do miery účinne negujúcej záväzok štátu zabezpečiť promptné prepustenie alebo promptné predvedenie pred súdny orgán.“*⁷

Na druhej strane, pri pohľade na judikatúru ESLP, ktorá predchádzala prípadu Brogan, môžeme nachádzať všeobecné interpretačné pravidlo, ktoré je zahrnuté aj v už citovanom právnom stanovisku ESLP, a to, že: „otázka po-

⁶ Case of Brogan and others v. the United Kingdom of 29th November 1988, *Application no. 11209/84; 11234/84; 11266/84; 11386/85*, § 61.

⁷ Case of Brogan and others v. the United Kingdom of 29th November 1988, *Application no. 11209/84; 11234/84; 11266/84; 11386/85*, § 59.

hotovosti (*promptness*) musí byť posudzovaná v každom prípade v súlade s jeho špecifickými okolnosťami“.⁸

Po prípade Brogan prichádza v podstate ku konkrétnejšej úprave vnímania flexibility, ktorá existovala pri vymedzovaní pojmu „*promptly*“ a bola určovaná len osobitnými črtami jednotlivého prípadu. Čo je však paradoxné je, že aj v odôvodnení rozsudku z prípadu Brogan je jasne judikované, že sa nemá ísť o konkrétne časové vymedzenie tohto slova: „*V tomto rozsudku nie treba určiť, či by v bežnom trestnom prípade dané obdobie, také ako štyri dni policajného alebo administratívneho zadržania, bolo ako všeobecné pravidlo spôsobilé byť zlučiteľné s prvou vetou článku 5 ods. 3.*“⁹ Aj napriek uvedenej skutočnosti si časovo nasledujúca judikatúra ECHR lehotu 4 dní a 6 hodín (neskôr všeobecne štyroch dní) osvojuje ako všeobecné interpretačné pravidlo hornej časovej hranice slova „*promptly*“. Túto skutočnosť preukazuje v mnohých svojich rozhodnutiach, kde časové obdobie štyroch dní bolo mnohokrát citované.¹⁰ Preto ho možno označiť za určitý interpretačný časový rámec určujúci maximálnu dobu obmedzenia osobnej slobody osoby podozrivej z terorizmu, predtým ako bude predvedená pred zákonného sudcu, ktorý v našich podmienkach rozhodne o jej vzatí alebo nevzatí do väzby.

3.1.2 Ďalšia judikatúra ECHR vplývajúca na výklad pojmu „*promptly*“

Ako už bolo v predošlej časti článku vymedzené, akákoľvek lehota, ktorá bude presahovať štyri dni je *prima facie* príliš dlhá a porušujúca tak čl. 5 ods. 3 ECHR napriek tomu, že ide o osoby podozrivé z terorizmu. Ale je to skutočne tak? Nemožno ignorovať, že od prípadu Brogan uplynulo viac ako 30 rokov. Je teda viac ako samozrejmé, že aj judikatúra ESĽP v tejto oblasti prešla svojím vývojom. V tejto podkapitole sa budeme snažiť vymedziť stručne a jasne tie vplyvy respektíve korekcie, ktoré priniesla neskoršia judikatúra ESĽP na časové vymedzenie významu slova „*promptly*“ ako aj to či majú nejakú relevanciu v rámci našej legislatívy.

⁸ Case of De Jong, Baljet and Van Den Brink v. the Netherlands of 22 May 1984, *Application no. 8805/79; 8806/79; 9242/81*, § 52, mutatis mutandis Wemhoff judgment of 27 June 1968, Series A, No. 7, § 10.

⁹ Case of Brogan and others v. the United Kingdom of 29th November 1988, *Application no. 11209/84; 11234/84; 11266/84; 11386/85*, § 60.

¹⁰ Pozri napríklad prípady: Case of Zalyan and others v. Armenia of 17th June 2016, *Applications nos. 36894/04 and 3521/07* (§ 327), Case of Magee and others v. The United Kingdom of 12 May 2015 (§ 78); Case McKay v. The United Kingdom of 3rd October 2006 (§ 47); Case of Tanrikulu and others v. Turkey of 6th January 2006 (§ 37); Case of Aksoy v. Turkey of 18th December 1996 (§ 66).

V prvom rade treba spomenúť skutočnosť, že hoci aj v súčasnosti je vnímaná lehota do 4 dní ako akceptovateľná, je to tak v prípadoch terorizmu, či iných obzvlášť závažných foriem trestnej činnosti. Ak však ide o prípady menej závažnej trestnej činnosti (najmä nenásilného charakteru), EŠLP nie je ochotný akceptovať vnímanie pojmu „promptly“ v takomto časovom rozsahu.¹¹ Rovnako tak sa z jeho strany poukázalo na to, že nemožno využívať vnútroštátnou legislatívou maximálne ustanovené lehoty, a teda v poslednom možnom momente osobu obmedzenú na osobnej slobode predviesť pred zákonného sudcu v prípadoch, ak neexistoval pre takýto postup relevantný dôvod.¹²

Existuje však aj opačná situácia, kedy ECHR judikoval svoje opačné stanovisko a teda akceptoval lehoty presahujúce dokonca 4 dni hoci nešlo o prípady terorizmu ale pirátstva či pašovania drog. V týchto prípadoch bolo často používané typické slovné spojenie „*wholly exceptional circumstances*“ ako aj „*objective obstacles*“.¹³ A čo to konkrétne v súhrne predstavuje? Všeobecne ospravedlňujúce okolnosti, pod ktoré možno zaradiť ako ich súčasť aj spomenuté objektívne okolnosti, možno objasniť ako určité neprekonateľné okolnosti respektíve minimálne okolnosti za ktorých úrady nemohli rozumne zväziť či vykonať opatrenia v rámci obmedzenia osobnej slobody osoby tak, aby zabezpečili dosiahnutie súladu so svojimi záväzkami vyplývajúcimi z predmetného článku ECHR. Konkrétne (v minulosti) mohlo ísť o veľkú vzdialenosť medzi miestom napríklad zadržania osoby a miestom kde má byť vykonaná súdna kontrola zákonnosti takéhoto obmedzenia osobnej slobody. To však v podmienkach slovenskej republiky aktuálne nie je. Jednak preto, že nemáme more a ani politickú či vojenskú silu zasahovať samostatne vo svete (ak by nám tam nejakí teroristi utiekli), ale aj preto, že horná hranica zadržania je ustanovená našou legislatívou na 96 hodín a teda v prípade dlhšej doby by sme porušovali nielen ustanovenia TP, ale aj Ústavu SR. Následkom nedodržania ústavnej lehoty zadržania by muselo byť

¹¹ Pozri napríklad the Case of Gutsanovi v. Bulgaria of 15th October 2013 (§ 158, 159); the Case of Kandzhov v. Bulgaria of 6th November 2008.

¹² Pozri the Case of Kandzhov v. Bulgaria of 6th November 2008 (§ 66).

¹³ Pozri napríklad: Case of Vassis and others v. France of 29th March 2009, *Application no. 62736/09*, Case of Ali Samatar and others v. France of 4th March 2015, *Application no. 17110/10; 17301/10*, Case of Hassan and others v. France of 4th March 2015, *Application no. 46695/10; 54588/10*, Case of Rigopoulos and others v. Spain of 12th January 1999, *Application no. 37388/97*, Case of Medvedev and others v. France 29th Marc 2010, *Application no. 3394/03*.

okamžité prepustenie obvineného na slobodu.¹⁴ Preto aktuálne vyriešenie otázky možnosti dlhšieho zadržania ako 96 hodín nemá v našich podmienkach relevanciu.

ZÁVER

Na záver možno zhrnúť, že novo prijatá rozšírená lehoty zadržania zo 48 hodín na 96 hodín v prípadoch, kde bolo vznesené obvinenie pre trestné činy terorizmu, sama o sebe neodporuje čl. 5 ods. 3 prvej časti vety a časovému významu slova „promptly“. V tomto konkrétnom smere treba konštatovať, že naša právna úprava v je súlade s ECHR.

Nezodpovedanými pre teraz zostávajú nami v článku načrtnuté iné potencionálne problémy, ktoré po prijatí protiteroristického balíčka sa zdajú byť z nášho pohľadu problematické a budú v budúcnosti predmetom ďalších našich článkov na túto tému.

Zoznam použitej judikatúry

3. Case of Brogan and others v. the United Kingdom of 29th November 1988, *Application no.* 11209/84; 11234/84; 11266/84; 11386/85.
4. Case of Zalyan and others v. Armenia of 17th June 2016, *Applications nos.* 36894/04 and 3521/07.
5. Case of De Jong, Baljet and Van Den Brink v. the Netherlands of 22 May 1984, *Application no.* 8805/79; 8806/79; 9242/81.
6. Case of Vassis and others v. France of 29th March 2009, *Application no.* 62736/09.
7. Case of Ali Samatar and others v. France of 4th March 2015, *Application no.* 17110/10; 17301/10.
8. Case of Hassan and others v. France of 4th March 2015, *Application no.* 46695/10; 54588/10.
9. Case of Rigopoulos and others v. Spain of 12th January 1999, *Application no.* 37388/97.

¹⁴ Pozri napríklad uznesenie NS SR z 27. marca 1992, sp. zn. 2 Ntv 43/1992.

10. Case of Medvedyev and others v. France 29th Marc 2010, *Application no. 3394/03*.
11. Case of Gutsanovi v. Bulgaria of 15th October 2013.
12. Case of Kandzhov v. Bulgaria of 6th November 2008.
13. Case of Magee and others v. The United Kingdom of 12 May 2015.
14. Case McKay v. The United Kingdom of 3rd October 2006.
15. Case of Tanrikulu and others v. Turkey of 6th January 2006.
16. Case of Aksoy v. Turkey of 18th December 1996.
17. Uznesenie NS SR z 27. marca 1992, sp. zn. 2 Ntv 43/1992.

VYBRANÉ ASPEKTY BOJA PROTI EXTRÉMIZMU

SELECTED ASPECTS OF THE FIGHT AGAINST EXTREMISM

JUDr. Michal Aláč, PhD.

*Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta, Katedra správneho práva,
práva životného prostredia a finančného práva*

Abstrakt: Extrémizmus je neželaný jav v spoločnosti, ku ktorému moderné demokratické štáty, poučené z historického vývoja a z prejavov vôle spoločnosti, zaujali jednoznačne odmietavé stanovisko. Zároveň si plne uvedomovali nadnárodný charakter tohto javu a uvedomovali si, že jediná možnosť, ako efektívne potláčať prejavy extrémizmu je prijať spoločné stanovisko, spoločné postupy a aspoň rámcovo ustanoviť podmienky trestnoprávnej a administratívno-právnej zodpovednosti. Každý štát bol nútený prijať legislatívne opatrenia na zabezpečenie efektívneho boja proti extrémizmu, a to nielen v rámci vyvodzovania zodpovednosti, ale aj v rámci prevencie.

Abstract: Extremism is an undesirable phenomenon in the society against which modern democratic state instructed the historical development and manifestation of the will of society, clearly took an unfavorable opinion. While fully aware of the transnational nature of the phenomenon, realizing that the only way to effectively counteract manifestations of extremism is to adopt a common position, common procedures and at least in general terms the conditions laid criminal and administrative liability. Each state was forced to adopt legislative measures to ensure an effective fight against extremism, not only within the accountability, but also as a precaution.

Kľúčové slová: extrémizmus, radikalizácia, ideológia, spravodajská činnosť, prevencia, webové sídlo.

Key words: extremism, radicalization, ideology, intelligence, precaution, website.

1 EXTRÉMIZMUS IN GENERALIS

Extrémizmus – pojem, hrozba, jav v spoločnosti, spôsob správania, terminus technicus. Možno ho vnímať alebo vykladať z viacerých perspektív. Je však nesporné, že ide o neželaný jav v spoločnosti, ku ktorému moderné demokratické štáty, poučené z historického vývoja a z prejavov vôle spoločnosti, zaujali jednoznačne odmietavé stanovisko. Zároveň si plne uvedomovali nadnárodný charakter tohto javu a uvedomovali si, že jediná možnosť, ako efektívne potláčať prejavy extrémizmu je prijať spoločné stanovisko, spoločné postupy a aspoň rámcovo ustanoviť podmienky trestnoprávnej a administratívnoprávnej zodpovednosti.

V súčasnosti neexistuje jednotná právna definícia extrémizmu. Z jazykovedného hľadiska možno extrémizmus definovať ako záľubu v extrémoch, výstredných činoch.¹⁵ Základ slova je latinské slovo *extrém* – krajná, hraničná úroveň alebo hodnota. Z etymologického hľadiska teda možno konštatovať, že ide o pojem označujúci určité hraničné správanie. Definičným prvkom však nie je prvok negativity. Zo základu slova nemožno odvodiť, či ide o hraničné správanie, ktoré je vo vzťahu k ostatným jedincom negatívne, resp. deštruktívne.

Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky ako gestor boja proti extrémizmu ho definuje nasledovne: Extrémizmus označuje konanie a prejavy vychádzajúce z postojov krajne vyhrotenej, demokratickému systému nepriateľskej ideológie, ktoré či už priamo, alebo v určitom časovom horizonte deštruktívne pôsobia na existujúci demokratický systém a jeho základné atribúty. Druhou charakteristickou črtou extrémizmu a s ním spájaných aktivít je, že útočia na systém základných práv a slobôd garantovaný ústavou a medzinárodnými ľudsko-právnymi dokumentmi, alebo sa snažia svojimi aktivitami uplatňovanie týchto práv sťažiť, či znemožniť. Za ďalšie charakteristické znaky extrémizmu sa považuje snaha o obmedzenie, potlačanie, znemožnenie výkonu základných práv a slobôd pre určité skupiny obyvateľstva, definované ich pohlavím, národnosťou, rasou, etnikom, farbou pleti, vierovyznaním, jazykom, sexuálnou orientáciou, príslušnosťou k spoločenskej triede, majetkom, ako aj používanie fyzického násilia namiereného voči názorovým či politickým oponentom alebo ich majetku.¹⁶

¹⁵ Kolektív autorov: *Slovník súčasného slovenského jazyka*. Bratislava : VEDA vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 2006, s. 939. ISBN 80-224-0932-4.

¹⁶ <http://www.minv.sk/?extremizmus>.

Extrémizmus v negatívnom význame úzko súvisí s radikalizáciou správania jednotlivca. Práve pojem radikalizácie, resp. radikálneho správania sa často používa aj v medzinárodných dokumentoch. Práve proces radikalizácie je tým neželaným procesom, ktorý následne smeruje k presadzovaniu konkrétnej ideológie násilným spôsobom.

Vo vzťahu k extrémizmu ako právnenému pojmu treba konštatovať, že ide o veľmi nejednotne používaný pojem. Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov v § 140a ustanovuje taxatívnu enumeráciu extrémistických trestných činov. Trestné činy extrémizmu sú trestný čin podpory a propagácie skupín smerujúcich k potlačeniu základných práv a slobôd podľa § 421 a 422, výroby extrémistických materiálov podľa § 422a, rozširovania extrémistických materiálov podľa § 422b, prechovávanía extrémistických materiálov podľa § 422c, popierania a schvaľovania holokaustu a zločinov politických režimov podľa § 422d, hanobenia národa, rasy a presvedčenia podľa § 423, podnecovania k národnostnej, rasovej a etnickej nenávisti podľa § 424, podnecovania, hanobenia a vyhrážania osobám pre ich príslušnosť k niektorej rase, národu, národnosti, farbe pleti, etnickej skupine alebo pôvodu rodu podľa § 424a a trestný čin spáchaný z osobitného motívu podľa § 140 písm. d) a f).

V tejto súvislosti je však dôležité poukázať na to, že skutočnosť, že ide o trestný čin extrémizmu, neplní funkciu osobitného kvalifikačného pojmu, naopak, túto funkciu plní pojem extrémistická skupina,¹⁷ ktorou sa podľa § 129 ods. 3 Trestného zákona rozumie spolčenie najmenej troch osôb na účely spáchania trestného činu extrémizmu.

Obdobne je skutkovo vymedzená aj skutková podstata priestupku extrémizmu. Priestupku extrémizmu sa podľa § 47a zákona Slovenskej národnej rady č. 372/1990 Zb. o priestupkoch v znení neskorších predpisov dopustí ten, kto:

- a) použije na verejnosti písomné, grafické, obrazové, zvukové alebo obrazovo-zvukové vyhotovenie textov a vyhlásení, zástav, odznakov, hesiel alebo symbolov skupín alebo hnutí a ich programov alebo ideológií, ktoré smerujú k potláčaniu základných ľudských práv a slobôd,
- b) použije na verejnosti písomné, grafické, obrazové, zvukové alebo obrazovo-zvukové vyhotovenie obhajujúce, podporujúce alebo podnecujúce

¹⁷ BURDA, E., ČENTÉŠ, J., KOLESÁR, J., ZÁHORA, J. a kol. *Trestný zákon, Všeobecná časť, Komentár – I. diel.* Bratislava : C. H. Beck, 2010, s. 1068. ISBN 978-80-7400-324-0.

nenávisť, násilie alebo neodôvodnene odlišné zaobchádzanie voči skupine osôb alebo jednotlivcovi pre ich príslušnosť k niektorej rase, národu, národnosti, farbe pleti, etnickej skupine, pôvodu rodu alebo pre ich náboženské vyznanie,

- c) dopustí sa priestupku podľa § 49 ods. 1 písm. a), b) a d) alebo priestupku proti majetku podľa § 50 úmyselným zničením alebo poškodením veci z dôvodu národnostnej, etnickej alebo rasovej nenávisťi alebo nenávisťi z dôvodu farby pleti, pôvodu rodu alebo z dôvodu náboženského vyznania.

Z citovaných ustanovení Trestného zákona ako aj zákona SNR č. 372/1990 Zb. možno konštatovať záver, že vymedzenie extrémistických trestných činov a priestupkov, resp. zavedenie pojmu extrémizmus nebolo potrebné a ide skôr o pojem dôležitý pre laickú verejnosť zastrešujúci viacero aspektov radikálneho správania, resp. radikalizácie spoločnosti.

Extrémizmus možno deliť z viacerých aspektov, avšak najčastejším delením je rozdelenie na politický extrémizmus, ktorý sa ďalej delí na pravicový extrémizmus a ľavicový extrémizmus a náboženský extrémizmus.

2 ZÁKLADNÉ KONCEPČNÉ DOKUMENTY BOJA PROTI EXTRÉMIZMU

Na európskej úrovni je významným dokumentom proklamujúcim vôľu členských štátov potláčať radikálne a xenofóbne správanie Rámcové rozhodnutie Rady 2008/913/SVV z 28. novembra 2008 o boji proti niektorým formám a prejavom rasizmu a xenofóbie prostredníctvom trestného práva (Ú. v. EÚ L 328, 6. 12. 2008), ktoré už v úvode uvádza, že rasizmus a xenofóbia predstavujú hrozbu voči skupinám osôb, ktoré sú terčom takéhoto správania. Poukazuje na potrebu vymedziť spoločný trestnoprávny prístup Európskej únie k tomuto fenoménu, aby sa zabezpečilo, že vo všetkých členských štátoch bude mať povahu trestného činu to isté správanie a že fyzickým a právnickým osobám, ktoré spáchali alebo sú zodpovedné za takéto trestné činy, budú udelené účinné, primerané a odradzujúce tresty. Zároveň proklamuje, že členské štáty uznávajú, že boj proti rasizmu a xenofóbii si vyžaduje rôzne druhy opatrení v komplexnom rámci a nesmie sa obmedziť iba na trestné veci. Citované rámcové rozhodnutie sa obmedzuje na boj proti

obzvlášť závažným formám rasizmu a xenofóbie prostredníctvom trestného práva. Keďže kultúrne a právne tradície členských štátov sú do určitej miery rozdielne, najmä v tejto oblasti, úplná harmonizácia trestných práv nie je v súčasnosti možná.

Citované rozhodnutie v čl. 1 ustanovilo znaky konaní, ktoré sa zaväzujú členské štáty trestne stíhať. Každý členský štát prijme potrebné opatrenia na zabezpečenie toho, aby sa považovali za trestné tieto úmyselné skutky:

- a) verejné podnecovanie k násiliu alebo nenávisti voči skupine osôb alebo členovi takejto skupiny vymedzenej podľa rasy, farby pleti, náboženského vyznania, rodového pôvodu či národného alebo etnického pôvodu,
- b) spáchanie skutku uvedeného v písmene a) prostredníctvom verejného rozširovania alebo distribúcie písomností, obrázkov alebo iných materiálov,
- c) verejné schvaľovanie, popieranie alebo hrubé zľahčovanie zločinov genocídy, zločinov proti ľudskosti a vojnových zločinov, ako sú vymedzené v článkoch 6, 7 a 8 Štatútu Medzinárodného trestného súdu, voči skupine osôb alebo členovi takejto skupiny vymedzenej podľa rasy, farby pleti, náboženského vyznania, rodového pôvodu či národného alebo etnického pôvodu, ak sú tieto skutky vykonané tak, že môžu podnecovať násilie alebo nenávisť voči takejto skupine alebo členovi takejto skupiny,
- d) verejné schvaľovanie, popieranie alebo hrubé zľahčovanie zločinov vymedzených v článku 6 Charty Medzinárodného vojenského tribunálu priloženej k Londýnskej dohode z 8. augusta 1945 voči skupine osôb alebo členovi takejto skupiny vymedzenej podľa rasy, farby pleti, náboženského vyznania, rodového pôvodu či národného alebo etnického pôvodu, ak sú tieto skutky vykonané tak, že môžu podnecovať násilie alebo nenávisť voči takejto skupine alebo členovi takejto skupiny.

Na potrebu zefektívnenia boja poukázala aj Európska komisia vo svojom oznámení Európskemu parlamentu a Rade Európskej únie nazvanom Stratégia vnútornej bezpečnosti EÚ: Päť krokov k bezpečnejšej Európe. Ako strategický cieľ tam uviedla zabraňovanie terorizmu, radikalizácii a náboru nových členov a zdôraznila potrebu vytvoriť súbor nástrojov boja proti násilnému extrémizmu.

Uznesením vlády Slovenskej republiky č. 129/2015 z 18. marca 2015 bola schválená Koncepcia boja proti extrémizmu na roky 2015 – 2018 (ďalej len „koncepcia“). Ide o základný dokument vyjadrujúci strategické ciele Slovenskej republiky na úseku boja proti extrémizmu. Podľa koncepcie v kontexte

extrémizmu nie je možné a ani správne chápať Slovenskú republiku izolovane od týchto trendov a preto treba venovať pozornosť aj vývoju v okolitých štátoch. Vzhľadom na vysokú mieru prepojenia a spolupráce domácich extrémistických subjektov s extrémistickými organizáciami a skupinami v okolitých štátoch sú práve podnety zo zahraničia významné pri formovaní nových trendov, metód pôsobenia, organizovania a zmien ideológie v rámci extrémistickej scény v Slovenskej republike.

Vláda Slovenskej republiky v koncepcii určila **štyri strategické ciele boja proti extrémizmu:**

- I. Posilniť odolnosť komunít a jednotlivcov voči nedemokratickým ideológiám a extrémizmu.
- II. Zvyšovať povedomie o prejavoch a spoločenskej závažnosti extrémizmu a následkoch radikalizácie.
- III. Efektívne monitorovať a odhaľovať trestné činy extrémizmu, stíhať ich páchatelov.
- IV. Vytvárať inštitucionálne a personálne kapacity pre štátne orgány plniace úlohy vo veciach ochrany ústavného zriadenia, vnútorného poriadku a bezpečnosti štátu.

V rámci druhého strategického cieľa bola Ministerstvu vnútra Slovenskej republiky a poskytovateľom internetových služieb uložená úloha č. 2.1: Rozšíriť spoluprácu s poskytovateľmi internetových služieb k vyhľadávaniu a ohlasovaniu činnosti s extrémistickým podtextom, resp. rozpoznávanie výrokov, ktorých odkazom je nenávisť voči jednotlivcom a skupinám. V rámci tretieho strategického cieľa bola Slovenskej informačnej službe uložená úloha č. 3.11: Orientovať spravodajskú činnosť na extrémistické prejavy a aktivity, ktoré vychádzajú z rasovej, národnostnej, ideologickej, politickej, sociálnej, náboženskej nenávisťi alebo z nadradenosti alebo zo xenofóbie alebo z iných foriem intolerancie, ktoré smerujú proti ústavnému zriadeniu a vnútornému poriadku Slovenskej republiky alebo ohrozujú bezpečnosť a majetok občanov Slovenskej republiky alebo záujmy Slovenskej republiky alebo medzinárodného spoločenstva. Relevantné zistenia z oblasti boja proti extrémizmu poskytovať vo forme spravodajských produktov určeným externým príjemcom.

3 SLOVENSKÁ INFORMAČNÁ SLUŽBA V BOJI PROTI EXTRÉMIZMU

Na základe uvedených úloh bolo potrebné vypracovať novú legislatívu na úseku boja proti extrémizmu. Zákonom č. 444/2015 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony bol novelizačným článkom III novelizovaný zákon Národnej rady SR č. 46/1993 Z. z. o Slovenskej informačnej službe v znení neskorších predpisov.¹⁸ Z hľadiska boja proti extrémizmu išlo významnú novelu najmä na úseku prevencie radikalizácie. Predmetnou novelou došlo k zmene samotného profilu Slovenskej informačnej služby, kedy z účinnosťou od 1. januára 2016 získala právny status všeobecnej bezpečnostnej a spravodajskej služby Slovenskej republiky. Do 31. decembra 2015 mala Slovenská informačná služba čisto spravodajský charakter, čo znamenalo, že bola oprávnená len získavať, sústreďovať a vyhodnocovať informácie o skutočnostiach a činnostiach, ktoré predstavovali hrozbu pre ústavné zriadenie, vnútorný poriadok alebo pre bezpečnosť Slovenskej republiky alebo pre jej zahraničnopolitické a hospodárske záujmy. Slovenská informačná služba nemala žiadne výkonné právomoci. Nikde vo všeobecne záväznom právnom predpise nebol ani definovaný jej spravodajský charakter a len konkludentne vyplýval z okruhu úloh, ktoré Slovenská informačná služba plnila. Na základe uvedenej zmeny právneho statusu Slovenskej informačnej služby na bezpečnostnú a spravodajskú službu bol Slovenskej informačnej služby zákonom zverený mandát aktívne konať proti zákonom ustanovenému okruhu hrozieb.

Zákomom č. 444/2015 Z. z. zároveň rozšírili okruh hrozieb a aktivít, o ktorých je Slovenská informačná služba oprávnená a zároveň povinná získavať informácie. Podľa § 2 ods. 1 zákona Národnej rady SR č. 43/1993 Z. z. Slovenská informačná služba v rozsahu svojej pôsobnosti získava, sústreďuje a vyhodnocuje informácie o:

- a) činnosti ohrozujúcej ústavné zriadenie, územnú celistvosť a zvrchovanosť Slovenskej republiky,
- b) činnosti smerujúcej proti bezpečnosti Slovenskej republiky,

¹⁸ Pozri aj HEČKO, V. Protiteroristický „balíček“ a s ním súvisiace zmeny najmä v trestno-právnej úprave. *Justičná revue*, s. 68, 2016, č. 2, s. 166 – 174.

- c) aktivite cudzích spravodajských služieb,
- d) organizovanej trestnej činnosti,
- e) terorizme, vrátane informácií o účasti na terorizme, jeho financovaní alebo podporovaní,
- f) politickom a náboženskom extrémizme, extrémizme prejavujúcim sa násilným spôsobom a škodlivom sektárskom zoskupení,
- g) aktivitách a ohrozeniach v kybernetickom priestore, ak ohrozujú bezpečnosť štátu,
- h) nelegálnej medzinárodnej preprave osôb a migrácii osôb,
- i) skutočnostiach spôsobilých vážne ohroziť alebo poškodiť hospodárske záujmy Slovenskej republiky,
- j) ohrození alebo úniku informácií a vecí chránených podľa osobitného predpisu alebo medzinárodných zmlúv alebo medzinárodných protokolov.

Ide o vymedzenie všeobecného objektu spravodajského záujmu Slovenskej informačnej služby.¹⁹

Do 31. decembra 2015 bola Slovenská informačná služba oprávnená získavať informácie o extrémizme len v súvislosti s plnením úloh podľa § 2 ods. 1 písm. a) alebo b) zákona Národnej rady SR č. 46/1993 Z. z., t.j. získavať informácie o činnosti ohrozujúcej ústavné zriadenie, územnú celistvosť a zvrchovanosť Slovenskej republiky alebo o činnosti smerujúcej proti bezpečnosti Slovenskej republiky, prípadne podľa § 2 ods. 1 písm. d) cit. zákona, t.j. subsumovať zber informácií pod terorizmus. Až s účinnosťou od 1. januára 2016 zákonodarcia *expressis verbis* poveril Slovenskú informačnú službu získavaním, sústreďovaním a vyhodnocovaním informácií o extrémizme, čím jednoznačne deklaroval záujem, že extrémizmus patrí medzi najväčšie hrozby, ktorým musí Slovenská republika, resp. demokratická spoločnosť čeliť. Táto skutočnosť však nevyplýva len z aktuálnej bezpečnostnej a politickej situácie v Slovenskej republike, ale je realizovaním záväzkov, ktoré Slovenskej republike vyplývajú z medzinárodných zmlúv.

V súvislosti so zameraním spravodajskej činnosti na zber, sústreďovanie a spracúvanie informácií o extrémizme je dôležité nielen ustanovenie § 2 ods. 1 písm. f) zákona Národnej rady SR č. 46/1993 Z. z., ale aj ustanovenie § 2 ods. 1 písm. e) a g) cit. zákona, pretože extrémistická činnosť ako taká pozostáva z viacerých činností, ktoré môžu predstavovať rôzne hrozby.

¹⁹ Bližšie pozri ALÁČ, M.: *Získavanie informácií na spravodajské účely a na účely trestného konania*. Bratislava : C. H. Beck, 2015. ISBN 978-80-89603-32-9.

Podľa citovaného ustanovenia písm. f) Slovenská informačná služba získava informácie o politickom a náboženskom extrémizme, extrémizme prejavujúcom sa násilným spôsobom a škodlivom sektárskom zoskupení. Náboženský a politický extrémizmus je nežiadúci spoločenský jav založený na ideovom základe, spočívajúci v neobjektívnom a netolerantnom, niekedy až dogmatickom, presadzovaní svojho náboženského alebo politického presvedčenia jednotlivca alebo skupiny za súčasného potlačania práv a slobôd garantovaných Ústavou Slovenskej republiky pre všetkých, najmä slobody prejavu, náboženského vyznania a viery. Pri extrémizme, prejavujúcom sa násilným spôsobom, treba zohľadniť viacero skutočností. Slovné spojenie „prejavujúci sa násilným spôsobom“ možno vykladať *per analogiam* použitím ustanovenia § 122 ods. 7 zákona č. 300/2005 Z. z. Trestného zákona v znení neskorších predpisov. Podľa citovaného ustanovenia je trestný čin spáchaný násilím, ak páchatel použije na jeho spáchanie fyzické násilie proti telesnej integrite inej osoby alebo ak je spáchaný na osobe, ktorú páchatel uviedol do stavu bezbrannosti ľstou, alebo ak páchatel použil násilie proti veci inej.

Na základe uvedeného extrémizmus prejavujúci sa násilným spôsobom spočíva v realizácii uvedených práv a slobôd formou násilného konania, resp. o presadzovanie určitej ideológie formou fyzického pôsobenia. Ide však o nepresné definovanie objektu spravodajského záujmu Slovenskej informačnej služby, keďže pri reštriktívnom výklade by Slovenská informačná služba mohla začať získavať informácie o extrémizme až v momente prvého fyzického útoku, resp. násilného prejavu, čím by v značnej miere došlo k výraznej eliminácii preventívno-bezpečnostnej funkcie spravodajskej činnosti. S cieľom zachovania preventívno-bezpečnostnej funkcie spravodajskej činnosti treba vykladať extenzívne, a teda na základe poznatkov z poznatkových fondov a z vlastnej činnosti Slovenskej informačnej služby, ako aj na základe poznatkov postúpených Slovenskej informačnej službe inými štátnymi orgánmi a orgánmi iných štátov obdobného zamerania vyhodnotiť, či možno odôvodnene predpokladať, že by mohlo dôjsť k násilnému presadzovaniu extrémistickej ideológie. Zároveň treba zdôrazniť, že pod uvedené vymedzenie objektu spravodajského záujmu možno subsumovať násilné presadzovanie akejkoľvek ideológie, nielen náboženskej alebo politickej. V súvislosti s nebezpečným sektárskym zoskupením je dôležité poukázať na to, že ide opäť o presadzovanie určitej ideológie, avšak za predmet spravodajského záujmu teraz zákonodarca neoznačil konanie ani ideológiu, ale entity, prostredníctvom ktorých sa dotknutá ideológia presadzuje, resp. šíri.

Extrémizmus ako objekt spravodajského záujmu Slovenskej informačnej služby zákonodarca vymedzil pomocou ideológie (náboženský alebo politický), formy presadzovania ideológie (extrémizmus prejavujúci sa násilným spôsobom) a zoskupenia osôb rozširujúcich ideológiu (nebezpečné sektárske zoskupenie). Toto delenie považujeme za obsolentné, keďže predmetným vymedzením zákonodarca „pokryl“ takmer celú škálu extrémistických konaní, a preto na zachovanie právnej čistoty a jednoznačného výkladu postačovalo použiť pojem „extrémizmus“.

V tejto súvislosti je dôležité uviesť, že s extrémizmom úzko súvisí terorizmus, pretože v praxi nie je niekedy možné jednoznačne určiť, či ide o extrémizmus alebo terorizmus, pretože oba predstavujú spoločenské správanie, ktorého cieľom je dogmatickým a často násilným spôsobom presadiť určitú ideológiu. Aj pri vymedzení terorizmu ako objektu spravodajského záujmu zákonodarca použil obširnú definíciu – terorizmus, vrátane informácií o účasti na terorizme, jeho financovaní alebo podporovaní.

Aby bolo možné naplniť preventívno-bezpečnostný charakter spravodajskej činnosti, treba zamedziť radikalizácii jednotlivcov. Preto je nevyhnutné monitorovať aj extrémistické konanie, resp. snahu o šírenie radikálnych myšlienok na internete. To bolo jedným z dôvodov, prečo zákonodarca poveril Slovenskú informačnú službu aj získavaním informácií o hrozbách v kybernetickom priestore. Samozrejme, pri definovaní spravodajského záujmu obmedzil činnosť Slovenskej informačnej služby len na monitorovanie takých aktivít v kybernetickom priestore, ktoré ohrozujú bezpečnosť Slovenskej republiky.

Rozšírenie pôsobnosti Slovenskej informačnej služby o ďalšie všeobecné objekty spravodajského záujmu bude mať pozitívny vplyv na zabezpečovanie ochrany ústavného zriadenia, vnútorného poriadku, bezpečnosti Slovenskej republiky a jej občanov, pretože Slovenská informačná služba bude disponovať informáciami, ktoré po ich analytickom spracovaní bude môcť postúpiť orgánom štátnej správy na účely plnia ich úloh, a to napr. formou vyjadrenia podľa zákona č. 404/2011 Z. z. o pobyte cudzincov a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov alebo zákona č. 215/2004 Z. z. o ochrane utajovaných skutočností a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

Na účely efektívneho plnenia spravodajských úloh na úseku boja proti terorizmu a extrémizmu s cieľom naplniť preventívno-bezpečnostnú funkciu spravodajskej činnosti zákonodarca zaviedol inštitút tzv. eliminácie we-

bového sídla. Podľa § 16a ods. 1 zákona Národnej rady SR č. 46/1993 Z. z. právnická osoba alebo fyzická osoba, ktorá prevádzkuje webové sídlo alebo poskytuje doménové meno, je povinná na základe príkazu súdu vydaného na základe žiadosti Slovenskej informačnej služby zamedziť prevádzku webového sídla alebo prístup na doménové meno, ak prevádzkou takéhoto webového sídla alebo doménového mena dochádza k šíreniu myšlienok podporujúcich alebo propagujúcich terorizmus, politický alebo náboženský extrémizmus, extrémizmus prejavujúci sa násilným spôsobom alebo škodlivé sektárske zoskupenia.

Aby mohla byť prevádzka webového sídla alebo doménového mena eliminovaná, musia byť kumulatívne splnené nasledovné podmienky:

- a) prevádzkou doménového mena alebo webového sídla dochádza k šíreniu myšlienok podporujúcich alebo propagujúcich terorizmus, politický alebo náboženský extrémizmus, extrémizmus prejavujúci sa násilným spôsobom alebo škodlivé sektárske zoskupenia,
- b) Slovenská informačná služba písomne požiadala o vydanie príkazu,
- c) príslušný sudca príkaz vydal,
- d) prevádzkovateľom je viazaná právnym poriadkom Slovenskej republiky a
- e) ide o webové doménové meno alebo webové sídlo, ktoré je dostupné užívateľom na území Slovenskej republiky.

Na základe uvedenej žiadosti sudca Krajského súdu v Bratislave, ktorý je príslušný na vydanie súhlasu na použitie informačno-technického prostriedku podľa zákona č. 166/2003 Z. z. o ochrane súkromia pred neoprávneným použitím informačno-technických prostriedkov a o zmene a doplnení niektorých zákonov (zákon o ochrane pred odpočúvaním) v znení neskorších predpisov, a to na základe písomnej žiadosti Slovenskej informačnej služby.

Žiadosť Slovenskej informačnej služby o vydanie príkazu musí obsahovať:

- a) označenie osoby, ktorá je povinná zamedziť prevádzku webového sídla alebo prístup na doménové meno,
- b) údaje o webovom sídle alebo o doménovom mene, prevádzka ktorého alebo prístup ku ktorému má byť zamedzený,
- c) údaje o rozsahu a lehote zamedzenia prevádzky webového sídla alebo prístupu na doménové meno,
- d) odôvodnenie potreby zamedzenia prevádzky webového sídla alebo prístupu na doménové meno.

Na základe náležitostí, ktoré musí žiadosť obsahovať, možno konštatovať, že pred požiadaním o vydanie príkazu musí Slovenská informačná služba disponovať informáciami značnej kvalitatívnej úrovne, a teda predmetné webové sídlo musí byť spravodajsky rozpracované a zanalyzované.

Zákonodarca pri formulovaní náležitostí žiadosti opomenul upraviť, ako má príslušný sudca postupovať, ak žiadosť nemá predpísané náležitosti. Zákon č. 166/2003 Z. z. vo vzťahu k žiadosti o vydanie súhlasu na použitie informačno-technického prostriedku v § 4 ods. 3 ustanovuje, že súd nesmie rozhodnúť o žiadosti, ktorá nemá zákonom ustanovené náležitosti, a takúto žiadosť vráti žiadateľovi. Vo vzťahu k žiadosti podľa § 16a zákona Národnej rady SR č. 46/1993 Z. z. neustanovil žiadny postup, a preto sa možno domnievať, že v praxi bude dochádzať k aplikácií ustanovenia § 4 ods. 3 zákona č. 166/2003 Z. z. *per analogiam*.

Príkaz musí byť vydaný v písomnej forme a musí obsahovať:

- a) označenie súdu, ktorý príkaz vydal,
- b) označenie osoby, ktorá je povinná zamedziť prevádzku webového sídla alebo prístup na doménové meno,
- c) údaje o webovom sídle alebo o doménovom mene, prevádzka ktorého alebo prístup ku ktorému má byť zamedzený,
- d) údaje o rozsahu a lehote zamedzenia prevádzky webového sídla alebo prístupu na doménové meno,
- e) odôvodnenie potreby zamedzenia prevádzky webového sídla alebo prístupu na doménové meno.

Slovenská informačná služba následne doručí príkaz osobe, ktorá je povinná zamedziť prevádzku webového sídla alebo prístup na doménové meno, do vlastných rúk a preukázateľne ju oboznámi s neutajovanou časťou obsahu tohto príkazu v rozsahu podľa písmen a) až e). Doručenie príkazu tzv. povinnej osobe, t.j. osobe, ktorá je povinná zamedziť prevádzku webového sídla alebo prístup na doménové meno, je *condito sine qua non*, pretože bez reálneho doručenia príkazu, by sa dotknutá osoba nedozvedela, že jej bola príslušným sudcom uložená povinnosť konať spôsobom, aký je uvedený v petite príkazu.

Podľa ustanovenia § 16a ods. 6 zákona Národnej rady SR č. 46/1993 Z. z. proti predmetnému príkazu nie je prípustný opravný prostriedok. Uvedené ustanovenie môže v praxi spôsobovať značné problémy, keďže dotknuté osoby – napr. prevádzkovateľ webového sídla alebo doménového mena, vlastník doménového mena, vlastník obsahu webového sídla, autor obsahu webového sídla, nebudú mať právny prostriedok ochrany v rámci

odvolacieho konania. Predmetný príkaz totižto môže byť sporný z viacerých hľadísk – môže mať formálne alebo obsahové nedostatky, môže byť sporné naplnenie podmienok na vydanie príkazu, nemusí ísť o extrémistický materiál. Z hľadiska aplikačnej praxe však nie je takéto obmedzenie prostriedkov procesnej ochrany potrebné, pretože na naplnenie preventívno-bezpečnostného účelu predmetného inštitútu postačovalo vylúčiť odkladný účinok žaloby. Aj keď by sa v prípade pochybenia, t.j. nezákonnosti postupu, dotknuté osoby mohli domáhať náhrady škody podľa zákona č. 514/2003 Z. z. o zodpovednosti za škodu spôsobenú pri výkone verejnej moci a o zmene niektorých zákonov v znení neskorších predpisov, nie je osobitný procesný postup, v ktorom by mohol byť príkaz preskúmaný, a teda nie je ustanovený procesný postup, v ktorom by sa mohla konštatovať nezákonnosť príkazu. V uvedenom prípade nie je prípustná ani žaloba proti inému zásahu orgánu verejnej správy podľa druhej hlavy tretej časti zákona č. 162/2015 Z. z. Správneho súdneho poriadku, pretože Slovenská informačná služba nemá, až na zákonom vymedzené konania, postavenie orgánu verejnej správy. Za určitých podmienok by jedinou možnosťou ochrany práv dotknutých osôb bolo podať sťažnosť Ústavnému súdu Slovenskej republiky, ak sa domnievajú, že postupom Krajského súdu v Bratislave, resp. Slovenskej informačnej služby došlo k porušeniu ich práv garantovaných Ústavou Slovenskej republiky.

Na záver považujeme za potrebné upozorniť na skutočnosť, že aplikácia § 16a zákona Národnej rady SR č. 46/1993 Z. z. je inštitútom prevencie boja proti extrémizmu, resp. inštitútom boja proti radikalizácií, a nie formou trestnoprávneho alebo administratívneho trestania. Ide výlučne o preventívno-bezpečnostné opatrenie.

Zoznam použitej literatúry

1. ALÁČ, M. *Získavanie informácií na spravodajské účely a na účely trestného konania*. Bratislava : C. H. Beck, 2015. ISBN 978-80-89603-32-9.
2. BURDA, E., ČENTĚŠ, J., KOLESÁR, J., ZÁHORA, J. a kol. *Trestný zákon, Osobitná časť, Komentár – II. diel*. Bratislava : C. H. Beck, 2010. ISBN 978-80-7400-324-0.
3. BURDA, E., ČENTĚŠ, J., KOLESÁR, J., ZÁHORA, J. a kol. *Trestný zákon, Všeobecná časť, Komentár – I. diel*. Bratislava : C. H. Beck, 2010. ISBN 978-80-7400-394-3.

4. ČENTÉŠ, J. a kol. *Trestný zákon, Veľký komentár, 2. aktualizované vydanie*. Bratislava : Eurokodex, 2015. ISBN 978-80-8155-053-9.
5. HEČKO, V. Protiteroristický „balíček“ a s ním súvisiace zmeny najmä v trestnoprávnej úprave, *Justičná revue*. roč. 68, 2016, č. 2, s. 166 – 174.
6. Kolektív autorov *Slovník súčasného slovenského jazyka*. Bratislava : VEDA vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 2006. ISBN 80-224-0932-4.
7. SPIŠIAKOVÁ, H. *Zákon o priestupkoch, Komentár*. Bratislava : Wolters Kluwer, 2015. ISBN 978-80-8168-187-5.

PRIESKUM POTENCIÁLNYCH NENÁVISTNÝCH PREJAVOV VO VYBRANÝCH STRÁNKACH NA FACEBOOKU A JEHO VÝSLEDKY

RESEARCH OF POTENTIAL HATE SPEECH IN SELECTED FACEBOOK WEB SITES AND ITS RESULTS

JUDr. Ivan Smieško

*Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave, Katedra trestného práva
a kriminologie*

Abstrakt: Príspevok pozostáva z analýzy obsahu vybraných stránkach na Facebooku za obdobie roku 2015 so zameraním sa na potencionálne nenávisťné prejavy. Bol to rok bohatý na udalosti, ktoré mohli slúžiť ako podnet pre šírenie nenávisťných prejavov. Hlavným cieľom prieskumu bolo analyzovať obsah príspevkov vo vybraných stránkach, zistiť aký podiel majú potencionálne nenávisťné prejavy na celkovom počte príspevkov a následne vyvodiť závery.

Abstract: This contribution consists from analysis of content of selected Facebook web sites during the year 2015 with focusing on potential hate speech. During this year happened many events which could serve as an inception for spreading hate speech. The main goal of the research was to analyze the content of contributions in selected Facebook web sites, to find out what is their proportion on the whole number of contributions and then deduce the conclusions.

Kľúčové slová: Facebook, Nenávisťný prejav, Extrémizmus, Trestné právo, Internet.

Key words: Facebook, Hate speech, Extremism, Criminal law, Internet.

ÚVOD

Migračná kríza naplno ukázala, že problematike nenávisťných prejavov na internete treba venovať pozornosť. V súčasnosti, aj na základe rôznych

aktivít jednotlivcov, ktorí monitorujú takéto potencionálne nenávistné prejavy, akým je napríklad aj blogger Ján Levoslav Benčík, ktorého za úsilie treba oceniť, však vznikol dojem, že Slovensko je fašistická krajina plná rasistov, xenofóbov a pod. Tento dojem vznikol aj preto, že jednotlivé nenávistné prejavy sú občas zverejnené, avšak málokto si už všima ďalšie faktory, ako sú dátum zverejnenia a hlavne ich pomer k ostatným prejavom nie je známy. Práve z tohto dôvodu som sa rozhodol vykonať prieskum, ktorého účelom je zistiť, aký je reálny výskyt takýchto prejavov a teda či vyššie spomenuté názory o Slovákoch sú pravdivé. Vybral som si práve také stránky, kde šanca na výskyt takýchto prejavov je mimoriadne vysoká a za časové obdobie som zvolil celý rok 2015, čo považujem za dostatočne dlhú periódu, rovnako aj fakt, že stránky sa páčia viac ako desaťtisícim užívateľov dodáva na aj na dostatočnej reprezentatívnej vzorke.

1 METODOLÓGIA PRIESKUMU

V snahe o hlbšie a dôslednejšie pochopenie problematiky extrémizmu na internete a dopracovať sa k návrhom možných konštruktívnych zmien v praxi som sa rozhodol vykonať vlastný prieskum. V súčasnosti sa ako prostriedok na šírenie extrémistických ideí využíva najmä Facebook, pretože celkový počet užívateľských účtov presiahol jednu miliardu¹, čo znamená, že ide o obrovský priestor na šírenie názorov a získavanie sympatizantov. Ďalšími dôvodmi sú najmä to, že ide o neutrálny priestor, ktorý sa s nimi nespája, čo úzko súvisí s dôvodom, že veľká časť pôvodných extrémistických stránok už nefunguje, plus stránky pod hlavičkou extrémistických skupín boli označované ako nedôveryhodné. Preto bude výskum zameraný práve na túto sociálnu sieť. Jednou z možností Facebooku je založenie tzv. stránky, prostredníctvom ktorej môžu rôzne spoločnosti, značky či organizácie zdieľať svoje príspevky a naviazať tak kontakt s ľuďmi.²

Hlavným cieľom prieskumu je určiť prítomnosť a mieru extrémistických prejavov vo vybraných stránkach, pôjde najmä o príspevky užívateľov

¹ Number of monthly active Facebook users worldwide as of 4th quarter 2015. [online] [prístupné 10. 2. 2016] dostupné na world wide web: <<http://www.statista.com/statistics/264810/number-of-monthly-active-facebook-users-worldwide/>>.

² How do I create a Page? [online] [prístupné 10. 2. 2016] dostupné na world wide web: <<https://www.facebook.com/help/104002523024878>>.

na plochu skupiny či už textové alebo multimediálne, a komentáre k jednotlivým príspevkom. **Čas trvania prieskumu** som určil na celý kalendárny rok 2015, pretože všetky príspevky a komentáre majú uvedený dátum odoslania a teda je možné sledovať aj príspevky a komentáre z minulosti. Rok 2015 bol bohatý na udalosti, ktoré predstavovali rôzne typy impulzov na prípadné nenávistné prejavy, či už ide o útok na redakciu Charlie Hebdo, referendum za rodinu, udalosti na Blízkom východe, problémy z nelegálnymi imigrantmi, vojna na Ukrajine, ale aj rôzne výročia ako napríklad vznik Slovenského štátu, koniec 2. svetovej vojny, výrocie SNP, teroristické útoky v Paríži, atď.

Objektom prieskumu boli príspevky vo vybraných Facebookových stránkach, konkrétne:

- 1) Utečencov na Slovensku nechceme,
- 2) Islam v Slovenskej republike nechceme.

Keďže Facebook umožňuje užívateľovi zatajiť jeho vek, pohlavie a iné osobné údaje, tieto kritéria nie sú použiteľné v prieskume. Keďže ma zaujímal výskyt potencionálnych nenávistných prejavov ako takých, za subjekt sa považuje každý, kto prispeje nejakým príspevkom alebo komentárom. V prieskume som vytvoril nasledujúce kategórie:

- 1) *Potenciálne nenávistné prejavy*: ide o prejavy, ktoré naplňajú skutkovú podstatu niektorého z trestných činov extrémizmu, konkrétne trestného činu podpory a propagácie hnutí smerujúcich k potlačeniu základných práv a slobôd v zmysle § 421 a § 422 zákona č. 300/2005 Z. z., Trestný zákon, v znení neskorších predpisov (ďalej „Trestný zákon“), trestného činu rozširovania extrémistických materiálov v zmysle § 422b Trestného zákona, trestného činu popierania a schvaľovania holokaustu a zločinov politických režimov v zmysle § 422d Trestného zákona, trestného činu hanobenia národa, rasy a presvedčenia v zmysle § 423 Trestného zákona, trestného činu podnecovania k národnostnej, rasovej a etnickej nenávisti v zmysle § 424 Trestného zákona a schvaľovania trestného činu v zmysle § 338 Trestného zákona. Neanalyzoval som však, či v prípade prečinov majú závažnosť vyššiu ako nepatrnú (alternatívne malú), teda vždy išlo o také prejavy, ktorými by sa orgány činné v trestnom konaní museli aspoň zaoberať.
- 2) *Nonkonformné príspevky*: ide o také príspevky, ktoré z hľadiska obsahu reagujú protichodne na väčšinové reakcie prispievateľov do príslušnej Facebookovej stránky, prípadne reagujú na samotné nenávistné prejavy.

Pred vykonaním prieskumu som si stanovil nasledujúce hypotézy:

H1: Celková priemerná miera výskytu nenávisťných prejavov vo vybraných Facebookových stránkach nepresiahne 30 % z celkového počtu príspevkov.

Je pravda, že v súčasnosti je internet plný negatívnych a urážlivých komentárov. Treba však mať na pamäti, že nie všetky negatívne komentáre môžu naplniť skutkovú podstatu trestného činu. Treba si tiež uvedomiť, že ľudia sú si vedomí toho, že aj za prejav na internete môže mať právne následky (napr. medializovaný status vtedajšej moderátorky RTVS Kristíny Kormúthovej). Myslím si, že skôr budú príspevky a komentáre obsahovať určité postoje a názory týkajúce sa politiky a spoločenskej situácie či už vnútornej alebo zahraničnej, čo samo o sebe do istej miery nie je trestné.

H2: Celková priemerná miera výskytu nonkonformných príspevkov nebude vyššia ako 30 % z celkového počtu príspevkov.

Je celkom zrejmé, že na stránkach bude prebiehať diskusia a teda, že sa vyskytnú aj opačné názory ako tie ktoré prezentujú administrátori stránky prípadne väčšina diskutujúcich. Predpokladáme však, že takéto nonkonformné príspevky nebudú až také časté, pretože ísť diskutovať na stránku, s ktorej dôvodom existencie nesúhlasím, je v podstate ako ísť „do jamy levovej“ na čo väčšina ľudí nemá odvahu alebo dôvod urobiť.

H3: Miera výskytu extrémistických prejavov bude vyššia v čase významnej udalosti, ako napr. útok na redakciu Charlie Hebdo, referendum o rodine alebo rôzne výročia.

Extrémistické prejavy potrebujú svoje podnety, ktorými sú najmä udalosti významného charakteru. Keďže reakcie na takéto podnety neprichádzajú výlučne počas alebo v momente udalosti, ale vznikajú aj pred a po podnetoch. Preto budem zohľadňovať aj súvislosť prejavu s udalosťou, na ktorú reaguje.

Na realizáciu prieskumu som zvolil analýzu štatistických údajov a priamym pozorovaním nezúčastneného, skrytého charakteru. Keďže cieľom prieskumu je určiť prítomnosť a mieru nenávisťných prejavov vo vybraných stránkach, pôjde najmä o príspevky užívateľov na plochu stránky či už textového alebo multimediálneho charakteru, a komentáre k jednotlivým príspevkom. Určenie miery nenávisťných prejavov bude spočívať najmä v pomere medzi „nezávadnými“ príspevkami a komentármi, a komentármi a príspevkami, ktoré už budú obsahovať rôzne druhy neznášanlivosti. Na základe tohto pomeru bude následne možné vyhotoviť štatistické údaje o tom,

v akom období sú extrémistické prejavy najčastejšie a naopak, respektíve do akej miery je obsah skupiny ako takej nenávistný, do akej miery je aktivita na skupine na základe porovnania počtu príspevkov a komentárov.

2 POZNATKY ZÍSKANÉ Z PRIESKUMU

V tejto časti sa nachádzajú výsledky prieskumu. Na začiatok sú vždy uvedené tabuľky a grafy s údajmi, ktoré sa podarilo pri vykonaní prieskumu získať. Potom nasleduje komentár k získaným údajom a obsah príspevkov na stránke. Keďže mnoho príspevkov bolo obsahovo veľmi podobných, miestami až totožných, snažil som sa to spísať do myšlienok, ktoré príspevky obsahovali.

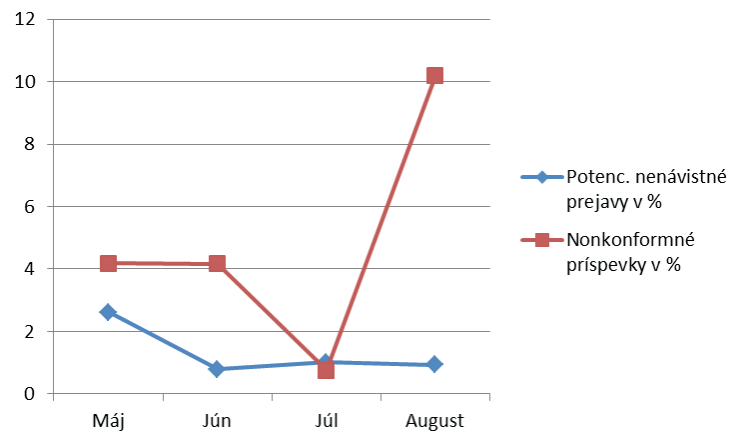
2.1 Utečencov na Slovensku nechceme

Tabuľka č. 1: Počet príspevkov za sledované obdobie

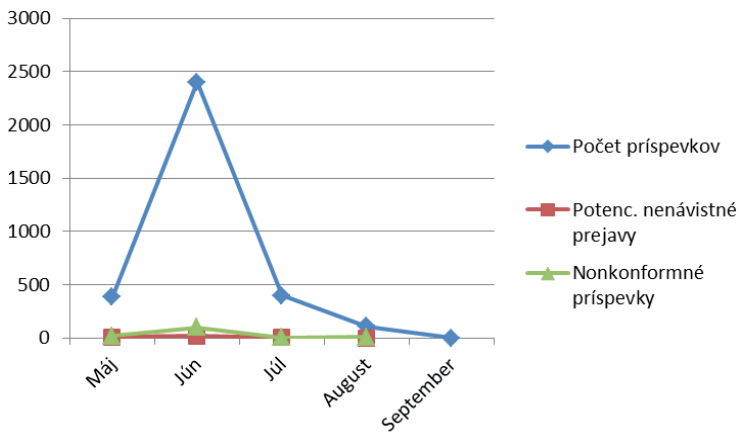
Názov stránky	Mesiac	Počet príspevkov	Potenc. nenáv. prejavy	Non-konfor. príspevky	Potenc. nenáv. prejavy v %	Non-konf. príspev. v %
Utečencov na Slovensku nechceme	Január	0	0	0	0,00	0,00
	Február	0	0	0	0,00	0,00
	Marec	0	0	0	0,00	0,00
	Apríl	0	0	0	0,00	0,00
	Máj	382	10	16	2,62	4,18
	Jún	2402	19	100	0,79	4,16
	Júl	396	4	3	1,01	0,76
	August	108	1	11	0,93	10,19
	September	1	0	0,00	0,00	0,00
	Október	0	0	0,00	0,00	0,00
	November	0	0	0,00	0,00	0,00

Názov stránky	Mesiac	Počet príspevkov	Potenc. nenáv. prejavy	Non-konfor. príspevky	Potenc. nenáv. prejavy v %	Non-konf. prisp. v %
	December	0	0	0,00	0,00	0,00
		3289	34	130	1,03	3,95

Graf č. 1: Grafické znázornenie aktivity

Graf č. 2: Dynamika potenciálnych nenávistných prejavov a nonkonformných príspevkov

Komentár

Táto stránka vznikla až v máji roka 2015, kedy sa prvýkrát objavila na verejnosti myšlienka povinného prerozdeľovania utečencov medzi členské krajiny EÚ, ide teda o akúsi formu reakcie na spoločenské udalosti. Stránka existovala ešte v auguste, v septembri však bola zrušená. Najvyššiu aktivitu mala počas júna, počas ktorého sa udiali v spoločnosti dve dôležité udalosti, ktoré mali bezprostredný vplyv na aktivitu na stránke. Prvou bolo už spomínaný návrh na povinné prerozdeľovanie utečencov, ktorý sa síce objavil v máji, ale až v júni sa dostal do širšieho povedomia ľudí, ktorí naňho reagovali. Druhou udalosťou, ktorá súvisela bezprostredne s tou prvou bolo organizovanie „Pochodu proti islamizácii“, ktorý sa aj v júni uskutočnil a ktorý bol aj vo vysokej miere propagovaný na tejto stránke. Pretože povinné prerozdeľovanie utečencov v júni nebolo schválené, aktivita skupiny, ako možno vidieť aj na grafe, mala klesajúcu tendenciu.

Obsah príspevkov

Z celkového hľadiska, ako možno vidieť v tabuľke a v grafoch, možno usúdiť, že hoci miera potenciálne nenávisťných príspevkov je minimálna, počet nonkonformných príspevkov tiež nie je vysoký. Zvyšná časť príspevkov, ktorá tvorí drvivú väčšinu, síce nie je relevantná pre trestné právo, avšak pre kriminológiu môže byť zaujímavá, pretože môže poskytnúť poznatky o negatívnych spoločenských javoch, ktorými sa kriminológia zaoberá. Medzi negatívne spoločenské javy, ktoré sa vyskytli na tejto stránke patrí aj xenofóbia a intolerancia.

V príspevkoch sa viac-menej opakovali nasledujúce názory a myšlienky týkajúce sa utečencov:

- *o vlastných sa nikto nestará, ale o cudzích už áno,*
- *neochota prijať utečencov, radšej ich poslať tam odkiaľ prišli,*
- *na utečencov peniaze sú, ale na platy lekárov a učiteľov nie,*
- *utečencov budú živiť občania z daní, nie politici zo svojich peňazí,*
- *utečencov by si mali vziať domov tí, ktorí im tak veľmi chcú pomôcť,*
- *utečenci nebudú pracovať, budú sa len prižívať,*
- *nikde nevidieť ženy a deti, všetko sú to iba mladí muži,*
- *nech sa o utečencov postará USA, je to dôsledok ich imperialistickej politiky,*
- *prečo utečenci neutekajú do susedných krajín,*
- *migranti budú znásilňovať naše ženy,*

- *pomôcť migrantom, ale v ich domovine,*
- *prirovnávanie k Rómom,*
- *vulgárne nadávky adresované politikom a iným osobnostiam, ktorí zastávajú názor, že utečencom treba pomôcť a ktorí obhajovali povinné prerozdelenie utečencov.*

Nonkonformné príspevky obsahovali tieto myšlienky a názory:

- *nerieši sa tu rozkrádanie štátneho majetku politikov, ale riešia sa tu v podstate vymyslené problémy,*
- *urážanie a obviňovanie z fašizmu a rasizmu, napríklad za výrazy ako „neger“,*
- *ľútosť nad osudmi utečencov,*
- *aj utečenci sú ľudia,*
- *obrana islamu, je zneužívaný extrémistami,*
- *odhalovanie nepravdivých a sfaľovaných informácií (ako príklad možno spomenúť fotografiu billboardu na ktorom bolo výzva na znásilňovanie európskych žien, v skutočnosti však išlo o čistý výmysel a podvrh, ďalší príklad bola fotka obrovskej nákladnej lode plnej utečencov, ktorá však v skutočnosti bola niekoľko desaťročí stará).*

Reakcie na nonkonformné príspevky obsahovali tieto názory a myšlienky:

- *odmietanie nálepiek „extrémista“, záleží im na blahu Slovenska,*
- *snaha o presvedčenie „druhej strany“, ktorá v jednom prípade dokonca bola úspešná,*
- *často krát sa diskusia zvrhne na doťahovanie týkajúce sa gramatiky,*
- *osobné útoky obsahujúce vulgarizmy,*
- *otázky typu, ako sa budú správať keď im utečenci znásilnia ženu alebo deti.*

Potenciálne nenávistné prejavy obsahovali tieto názory a myšlienky:

- *hlásenie sa k nacizmu, fašizmu, používanie nacistickej symboliky,*
- *postrieľať utečencov do radu,*
- *Hitler by vedel, čo robiť,*
- *hanobiace výrazy ako: „čierny mor“, „teroristi“, „sk****ný negri“, „smradlavé čierne opice“, „hajzel čierny, vráť sa tam j****ť opice keď sa nevieš správať“, „táto rasa a ich kultúra sem nepatrí“, „mŕtvy cigán, dobrý cigán, mŕtvy neger, dobrý neger“.*

Osobitne možno spomenúť, že užívatelia vo veľkej miere tiež uvádzali rôzne konšpiračné teórie ako napr. za všetkým sú Židia, USA, NWO (New

World Order). Aj rôzne zoskupenia ako Ľudová strana – Naše Slovensko, Slovenskí branci, Vzдор, niektoré z nich sú aj Konceptiou boja proti extrémizmu na roky 2015 až 2019 (ďalej „Konceptia“) označované za extrémistické, využívali tento priestor na svoju propagáciu. Na tejto stránke sa často spomínalo aj to, aby sa len nerozprávalo, ale aj niečo reálne spravilo, z čoho následne vyplynulo vytvorenie udalosti „Pochod proti islamizácii“, ktorí bol vo vysokej miere propagovaný.³

2.2 Islam v Slovenskej republike nechceme

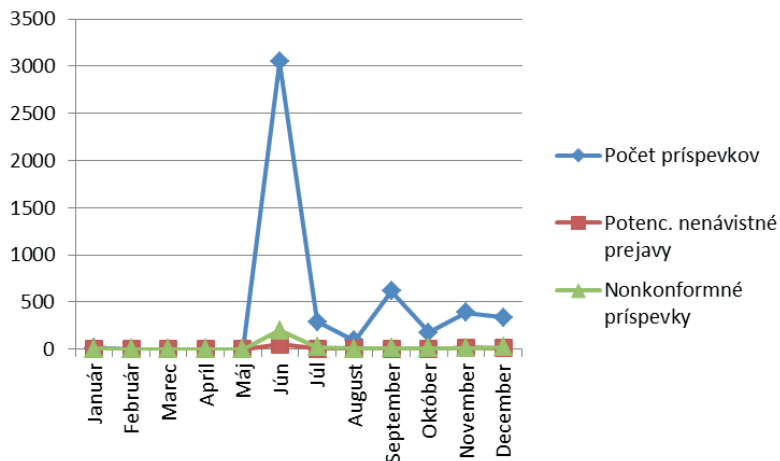
Tabuľka č. 3: Počet príspevkov za sledované obdobie

Názov stránky	Mesiac	Počet príspevkov	Potenc. nenáv. prejavy	Nonkonfor. príspevky	Potenc. nenáv. prejavy v %	Nonkonf. príspev. v %
Islam v Slovenskej republike nechceme	január	20	1	5	5,00	25,00
	február	0	0	0	0,00	0,00
	marec	0	0	0	0,00	0,00
	apríl	0	0	0	0,00	0,00
	máj	0	0	0	0,00	0,00
	jún	3049	51	201	1,67	6,59
	júl	290	6	25	2,07	8,62
	august	90	1	8	1,11	8,89
	september	617	6	13	0,97	2,11
	október	178	2	12	1,12	6,74
	november	391	18	9	4,60	2,30

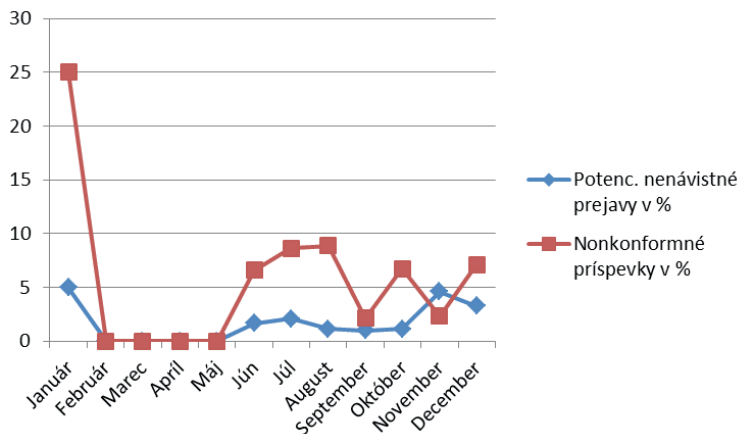
³ Konceptia boja proti extrémizmu na roky 2015 až 2019, s. 22 – 23. [online] [prístupné 10. 5. 2016] dostupné na: <https://lt.justice.gov.sk/Attachment/vlastnymat_rtf.pdf?instEID=1&attEID=75028&docEID=410109&matEID=7955&langEID=1&tStamp=20150128151502837>.

Názov stránky	Mesiac	Počet príspevkov	Potenc. nenáv. prejavy	Nonkonf. príspevky	Potenc. nenáv. prejavy v %	Nonkonf. príspev. v %
	december	337	11	24	3,26	7,12
		4952	95	292	1,92	5,90

Graf č. 5: Grafické znázornenie aktivity

Graf č. 6: Dynamika potenciálnych nenávistných prejavov a nonkonformných príspevkov

Komentár

Táto stránka uvádza o sebe, že sa stavia na ochranu demokratickej ústavy, sekulárneho štátu s demokratických vládnych zriadením, ústavou zaručujúcou ľudské práva a rovnosť ľudí bez rozdielu pohlavia, vyznania a sexuálnej orientácie. Uvádza aj to, že je proti totalitným ideológiám a islamu ako najagresívnejšie sa šíriacej ideológii súčasnosti vôbec. Aktivita na stránke rapídne stúpila v súvislosti s návrhom na povinné prerozdeľovanie utečencov avšak počas letných prázdnin prišiel útlm. V septembri síce aktivita ešte znovu o niečo vzrástla, ale potom, už aktivita postupne klesala. Stránka s páčila skoro 12 000 užívateľom, čo nie je malý počet. V mesiaci jún bol zaznamenaný najvyšší počet potenciálnych nenávistných prejavov spomedzi všetkých vybraných stránok, čo opätovne možno zdôvodniť s kvótami pre prijímanie utečencov a propagáciou „Pochodu proti islamizácii“.

Obsah príspevkov

Príspevky sú zamerané najmä proti islamu a moslimom, ktorých odmietajú na Slovensku, najmä v súvislosti s migračnou krízou. Príspevky sú viac-menej podobné ako na stránke „Utečencov na Slovensku nechceme“. Zaujímavé je aj to, že tak ako v už spomenutej stránke, aj tu prevažujú nonkonformné príspevky nad potencionálnymi nenávistnými prejavmi. Zaujímavé je však správanie administrátora, ktorý síce uverejňuje rôzne príspevky, ktoré sú namierené voči islamu a moslimom, avšak v momente, kedy je konfrontovaný, tak často zjemňuje svoju rétoriku, či priznáva, že si nevie overiť dôveryhodnosť zdrojov, ide najmä o články z tzv. alternatívnych médií, či dokonca tvrdí, že islamská komunita na Slovensku mu nevadí, ale islam tu nechce. Zaujímavosťou bola aj reakcia na príchod asýrskych kresťanov na Slovensko. Administrátor ich vítal, lebo podľa neho to sú skutoční utečenci. Na druhej strane prevažovali negatívne názory (napr. Arab ako Arab), ale objavili sa aj ďalšie pozitívne reakcie. Znovu, ako aj na stránke „Utečencov na Slovensku nechceme“ veľa nonkonformných príspevkov písal jeden užívateľ. Na tejto stránke sa tešili relatívne vysokej obľube aj rôzne konšpiračné teórie, tak ako v prípade stránky „Utečencov na Slovensku nechceme“.

Z celkového hľadiska príspevky obsahovali tieto myšlienky a názory:

- *moslimom nejde o spolužitie, ale o nadvládu, nechcú sa prispôbiť,*
- *kebyže mi chceme žiť v ich krajine, tak sa musíme prispôbiť,*
- *Rómovia sú ešte dobrí v porovnaní s migrantmi,*

- pravidelné informovanie o teroristických útokoch spáchaných v mene islamu,
- vyjadrenie súcitu obetiam teroristických a kritika slovenských médií, že sa obetiam venujú veľmi málo, ale namiesto toho sa stále zaoberajú migračnou krízou,
- uvádzanie úryvkov z Koránu,
- vládnú nám hlupáci, ktorý idú proti vlastným národom a tie sú nespokojné, ak to politici neprehodnotia, príde niekto ako kedysi Hitler,
- osobné útoky,
- vrátiť migrantov tam odkiaľ prišli, nikto ich tu nechce,
- migranti týrajú a znásilňujú ženy,
- migranti budú parazitovať sa na spoločnosti, poberať iba dávky, žiaden prínos,
- užívatelia sa pýtajú kde sú na obrázkoch a videách ženy a deti, sú tam iba mladí muži,
- zvalovanie problémov na USA, EÚ a NATO,
- diskusie o tom, či je lepšie USA alebo Rusko,
- teórie o tom, že Islamský štát vytvorili USA, Francúzsko a Nemecko,
- jedine Rusi nás môžu zachrániť,
- odsúdenie politiky Nemecka, ktoré začalo prijímať všetkých migrantov
- všetky náboženstvá sú škodlivé,
- propagácia „Pochodu proti islamizácii“
- reakcie na „Pochod proti islamizácii“ boli, že politici sa boja hlasu občanov (najmä v súvislosti s avizovaným obmedzením práva na zhromaždenie), preč s politikmi, vulgárne a násilné odkazy pre politikov, podpora pre Mariána Kotlebu, je nesprávne nazývať všetkých zúčastnených neonacistami
- niektoré príspevky obsahovali až závažné gramatické chyby.

Potenciálne nenávistné prejavy obsahovali tieto názory a myšlienky:

- zakázať islam a zaradiť ho k hnutiam smerujúcim k potlačeniu základných práv a slobôd, neexistuje radikálny a umiernený islam (moslim),
- prirovnávanie islamu k fašizmu,
- vulgárne nadávky na adresu islamu a moslimov (vyj***** opice, k***** čierne, potkany čierne),
- vyhrážky povraždením (postrieľať, dať do plynu upáliť, zrážať ich autom, keď sa nevedia správať)
- všetkých deportovať späť do Afriky bez milosti.

Nonkonformné príspevky obsahovali tieto myšlienky a názory:

- upozorňujú na to, že úryvky z Koránu sú povytvrhávané z kontextu a niekedy sú to úplné lži,
- výzva k tolerancii,
- spochybňovanie hodnovernosti článkov a videí, ktoré boli uverejňované na stránke, závery sú mylné a fakty zmanipulované a prekrútené, aby mohli byť použité proti moslimom a imigrantom,
- poukazovanie na chyby kresťanstva,
- podporovanie povinných kvót,
- migranti sú ľudia, ktorým treba pomôcť,
- poukazovanie na skutočnosť, že všetci sú proti migrantom, ale polovica z nich aj tak robí mimo Slovenska,
- útočné príspevky na margo diskusných oponentov,
- poukazovanie na to, že niektoré videá a články sú vytvorené na vzbudzovanie nenávisťi ľuďmi s falošnými profilmi (ide o jednu z foriem tzv. trollingu)
- vinníkmi sú politici a systém, ktorého dôsledkom je, že najschopnejší Slováci sú v zahraničí,
- odsudzovanie „Pochodu proti islamizácii“,
- odsudzovanie článkov podporujúcich ruskú zahraničnú politiku.

3 VYHODNOTENIE PRIESKUMU

Na základe získaných údajov možno dospieť k nasledujúcim záverom. Z hľadiska hypotéz, H1 sa potvrdila, pretože v žiadnej z vybraných stránok celkový počet potenciálnych nenávisťných prejavov neprekročil 30 %. H2 sa tiež potvrdila, keďže v ani jednej stránke nepresiahol priemer 10 %. H3 sa nepotvrdila, pretože udalosti vo svete mali malý vplyv na aktivitu na stránkach. Na druhej strane však možno dôjsť k záveru, čo sa týka H3, že pokiaľ nastane alebo má nastať nejaká udalosť, ktorá by mohla závažne zasiahnuť aj Slovensko, aktivita na stránke by enormne vzrástla, čo možno dokázať v prípade povinných kvót v rámci prerozdelenia utečencov, ktoré malo za následok počas mesiaca jún rekordnú aktivitu na oboch stránkach.

Zaujímavým zistením bolo, že čím väčší je celkový počet príspevkov, tým menší bol počet potenciálnych nenávisťných prejavov, hoci treba tiež uviesť,

že vo väčšine prípadov, v prípade vzrastajúcej tendencie aktivity, vzrastajúcu tendenciu mali aj potencionálne nenávisťné prejavy a aj nonkonformné príspevky. Administrátori stránok boli akýmisi rybármi. Princíp spočíval v tom, že administrátor uverejnil nejaký príspevok na stránku a už mu stačilo len sledovať ako užívatelia reagujú, teda metaforicky ich chytať do siete, prípadne ak vznikne nejaká ohnivejšia diskusia, tak ju minimálne udržiavať v takom stave. Ďalším zaujímavým zistením bolo, že hoci nonkonformných príspevkov celkovo bolo viac ako potenciálnych nenávisťných prejavov, počet užívateľov, ktorí takéto príspevky písali, bol podstatne nižší, často jeden užívateľ napísal aj päť až desať komentárov.

Prvým záverom, ku ktorému som dospel nielen po vyhodnotení prieskumu, ale aj po viac ako desaťročnom pohybovaní sa v prostredí internetových diskusií, je, že sa neoplatí do takýchto diskusií zapájať. Tvrdenie, že čím viac prejavov nenávisťi, tým viac treba, aby zaznievali reakcie, ktoré ich odmietajú, síce znie na prvýkrát pekne, ba priam až vznešene, avšak má niekoľko háčikov. Prvý možno zhrnúť do výroku „*Nikdy sa nehádaj s hlupákom, stiahne ťa na svoju úroveň a prevažuje skúsenosťami*“. Jedným zo základných aspektov kyberpriestoru je podľa Sulera aj disinhibícia, teda odloženie zábran. U užívateľov on-line komunikácie dochádza k prekonaniu rozpakov, nesmelosti a plachosti, dokonca aj k obchádzaniu zákazov a zákonov. Prejavuje sa značnou „odviazanosťou“, ktorá často vedie až k extrému. Zjednodušene možno povedať, že na internete ľudia hovoria to, čo by v skutočnom živote neurobili. Ide napríklad o zdieľanie veľmi osobných, až intímnych vecí, odhaľovanie tajomstiev, emócií, túžob alebo sa prejavujú veľkorysejšie a láskavejšie ako v reálnom živote. On-line komunikácia prebieha otvorenejšie, pretože užívatelia sa cítia v bezpečí, neboja sa odhalenia alebo odsúdenia. V takomto prípade ide o pozitívnu disinhibíciu. Ako negatívnu disinhibíciu možno označiť v on-line komunikácii vulgárny jazyk, drsnú kritiku, hnev, nenávisť či hrozby. Patrí sem napríklad preskúvanie „temných“ miest internetu obsahujúcich násilie, pornografiu, miest a situácií, ktorým sa v reálnom svete užívateľ vyhýba.⁴ Na základe mojich vlastných skúseností môžem tvrdiť, že celková úroveň diskusných príspevkov je minimálna, obsah drivej väčšiny príspevkov pozostáva či už z osobných útokov voči autorovi článku alebo iného príspevku, prípadne diskutér je „chodiaca databáza všetkých článkov

⁴ SULER, J. *The Basic Psychological Features of Cyberspace: Elements of a Cyberpsychology Model*. [online] [prístupné 4. 9. 2016] dostupné na: <<http://www-usr.rider.edu/~suler/psyber/basicfeat.html>>.

na internete, ktoré vyšli“ a jednoducho musí informovať, odkiaľ autor článok odkopíroval, že diskutér už dávno nečíta určitý typ článkov, ale len náhodou sa ocitol v diskusií pod článkom, ktorý inak nečíta. Existuje aj typ diskutérov, ktorý pod článok do diskusie napíše „Som prvý“, aj keď to tak nemusí vždy byť. Ďalší je typ diskutéra, ktorý sa pohoršuje nad tým, že ostatní majú čas podobné články čítať, či viesť diskusie, lebo on ten čas nemá, prípadne ide o typ, ktorého príspevok bez ohľadu na obsah článku alebo celej diskusie, vedie k tomu, že za volí určitú politickú stranu. Pointa ďalšieho typu príspevku je, že autor článku alebo diskusného príspevku závidí lebo nikdy nič nedokázal, prípadne ide o typ príspevku, ktorý je obsahovo absolútne od veci, respektíve môže ísť aj o diskutéra, podľa ktorého je to presne naopak, aj keby malo ísť o tvrdenie, že Zem je guľatá alebo ide o diskutéra, ktorý sa pýta, koľko peňazí a od koho dostal autor článku alebo diskusného príspevku zaplatené, prípadne diskutér iba poukazuje na gramatické chyby v článku alebo príspevku. Diskutovať s takýmito užívateľmi je extrémne náročné a málo skúsení užívatelia, ktorí takú chybu spravia sa často krátko ocitnú v tzv. flame war, čo je označenie pre plamennú diskusiu, ktorá prekročila hranicu písomnej výmeny názorov a stala sa emotívnou hádkou. Vrcholom všetkého môže byť to, keď v priebehu „flame war“ diskutér zrazu napíše, že si robil celý čas z toho druhého žarty, že to nemyslel vážne, len ho chcel naštváť a ukončí diskusiu. Druhý háčik, ktorý bezprostredne súvisí s tým prvým, možno zhrnúť do výroku: „*Na internete má argument odborníka rovnakú váhu ako argument dieťaťa*“. Dôvodom je najmä to, že na internete je dostupných mnoho informácií, napríklad v oblasti medicíny sú už ľudia schopní urobiť si vlastnú diagnózu, alebo zadovážiť iné lieky ako im predpíše lekár, v drvivej väčšine prípadov si tak však uškodia. Problémom sú aj zdroje odkiaľ užívatelia čerpajú informácie. Okrem seriózných portálov sa na internete nachádza množstvo minimálne pofidérnych zdrojov, čo samozrejme užívateľom nebráni v tom, aby bohorovne prezentovali svoje názory a konfrontovali ich s nejakým odborníkom na danú oblasť. Zastávam síce názor, že diskutovať na internete nemá význam, avšak predsa len jednu možnosť vidím. Ako inšpirácia mi poslúžil Aschov experiment konformity, kde psychológ Solomon Asch došiel k záveru, že stačí, aby jediný člen skupiny nesúhlasil s konsenzom všetkých ostatných členov a v dôsledku jeho nesúhlasu sa všetci členovia stávajú odolnejší voči tomu, aby podľahli skupinovému bludu.⁵ Teda v diskusií by užívateľ iba vy-

⁵ Aschov experiment. [online] [prístupné 4. 9. 2016] Dostupné na: <http://www.psychologia.sk/portal/?pojmem=Aschov_experiment&veda=104>.

jadril svoj názor v jednom príspevku, dostatočne výstižne a vyčerpávajúco, ideálne aj podporený nejakými odbornejšími argumentmi, samozrejme príspevok by nemal byť veľmi dlhý, inak riskuje to, že si ho nikto neprečíta, ale do ďalšej diskusie, prípadne do „flame war“ sa už nenechá zatahnuť. Vyriešila by sa tak otázka či zasahovať do diskusie alebo nie a oslabil by sa konformita názorov v diskusiách a je tu väčšia šanca na to kritické zamyslenie sa, ako v prípade diskusie ako takej, kde je vysoká šanca, že skončí ako „flame war“. Zo svojich skúseností viem, že pravdepodobnosť presvedčenia diskusného protivníka je zhruba jedna ku sto, čo je úplne zanedbateľné.

Druhým záverom je, že nie sme na tom až tak zle, ako sa to prezentuje v niektorých médiách, teda že sme obyčajní rasisti, xenofóbi či dokonca fašisti. To však neznamená, že nie je čo zlepšovať, je, a je toho dosť. Z obsahového hľadiska možno uviesť, že väčšina príspevkov užívateľov bola, mierne povedané, kritická voči súčasnému systému a politikom, čím myslím hlavne korupciu, klientelizmus a správanie politikov čo možno označiť za jednu z kľúčových spoločenských faktorov extrémizmu v podmienkach Slovenskej republiky. Na existenciu tohto faktora existuje skoro jednohlasný konsenzus. Problémom však už je migračná kríza, ktorá urobila z extrémizmu na internete vysoko aktuálnu otázku nielen v oblasti trestného práva, ale aj o nás ľuďoch ako takých, pretože migračná kríza tak skoro nepominie a spôsob akým sa s ňou vysporiadame nás ovplyvní aj v budúcnosti. Migračná kríza v podstate rozdeľuje ľudí na dva základné tábory, jední utečencov chcú, druhí nechcú. V oboch táboroch sú však skupiny, o ktorých nevieme do akej miery sú početné avšak názorovo sú v rámci svojho tábora najviac vyhranené a práve tieto skupiny sa na internete najviac zviditeľňujú. Dôvodom odmietania utečencov v jednej z vyhranených skupín nie je ani tak to, že by im nechceli za žiadnu cenu pomôcť, teda žiaľ sa nájdú aj také prípady, ale jadro spočíva v tom, že vidia s prichádzajúcimi migrantmi aj príchod ich vlastnej civilizácie a kultúry, ktorý nie je kompatibilný s našou, resp. západnou civilizáciou, sú však toho názoru, že migranti sa z dlhodobého hľadiska nestotožnia s koncepciou a duchom západnej civilizácie a preto nevyhnutne dôjde k stretu civilizácií, západnej a tej druhej, či iných civilizácií, napr. arabskej, africkej, moslimskej, atď. Na takýto záver však podľa môjho názoru absentujú patričné dôkazy, pretože argumentovať prípadmi jednotlivcov a na základe takýchto výsledkov dospieť ku generálnemu záveru charakterizujúcemu väčšinu danej sociálnej skupiny, považujem za nedostačujúce, vzhľadom na to, že

v tomto prípade ide o mimoriadne závažnú záležitosť. Som presvedčený, že práve takýto druh generalizácií postupne eskaluje napätie, ktorý pretrastie do konfliktu a bude viesť ku katastrofe. Za problém možno označiť aj čerpanie zo zdrojov, ktorých dôveryhodnosť bola už neraz spochybnená a aj napriek tomu ich šírili ďalej, teda dochádza tak k šíreniu tzv. hoaxov a konšpiračných teórií (najmä ide o teórie, o židovskom sprisahaní, Nový svetový poriadok a pod.), ktoré v súčasnosti zažívajú práve vďaka internetu druhý zlatý vek. Len pre pripomenutie, konšpiračné teórie viedli k najväčším tragédiám v dejinách ľudstva a preto by sme nebezpečenstvo ich šírenia nemali podceňovať. Na druhej strane druhá skupina hlásajúca bezmála bezpodmienečné prijatie každého utečenca tiež nie je výhrou, pričom ide hlavne o niektoré médiá a verejne známe osoby. Prvou chybou je, že hoci správne poukazujú na rôzne hoaxy a nedôveryhodné zdroje informácií, môže dochádzať k zatajovaniu informácií, ako napríklad neinformovaniu o sexuálnych útokoch utečencov, moslimov a pod., práve preto, že by to mohlo budiť dojem xenofóbie, netolerancie a pod., čo prepuklo naplno po silvestrovských sexuálnych útokoch v Kolíne nad Rýnom, čiže prehnaná politická korektnosť. Takýmto správaním nahrávajú na smeč práve tým zdrojom, ktoré samy kritizujú pre neúplne, skresľujúce a zavádzajúce informovanie a pokiaľ v rámci svojej vlastnej skupiny nie sú za takéto konanie aspoň morálne odsúdení, druhá strana znova môže použiť svoj obľúbený „argument“ o tom, že médiá sú obyčajní zapredanci, ktorí taja pravdu. Za ďalšiu chybu považujem obhajovanie súčasnej migračnej politiky najmä Nemecka a tým aj povinného prerozdelenia utečencov. Ide v podstate o to, že členský štát EÚ samovoľne otvoril svoje hranice pre utečencov, ktorých chcel prijať všetkých, ale potom zistil, že to nezvláda, tak začal požadovať, aby aj ostatné členské štáty v rámci solidarity prevzali časť utečencov, ktorí mali do takéhoto štátu namierené. Za najväčšiu chybu však považujem to, že na jednej strane rozprávajú o otvorenosti, tolerancii a slobode, avšak na druhej strane, pokiaľ niekto s nimi čo i len čiastočne nesúhlasí, tak mu veľmi rýchlo dajú nálepku xenofóba, rasistu, netolerantného človeka a pod., čo vôbec neprispieva ku kultivácii diskusie.

Zastávam názor, že ani jeden tábor nemá stopercentnú pravdu, ale ani sa úplne nemýli. Bolo by ideálne, aby si ľudia na migrantov vytvorili názor nie na základe toho, čo niekde videli či počuli, lebo v tomto prípade môže ísť o zmanipulované informácie, ale na základe vlastnej osobnej skúsenosti. Je však jasné, že väčšina obyvateľstva takúto možnosť mať nebude. Preto je

na mieste disponovať istou mierou skepticizmu či kritického myslenia voči informáciám, bez ohľadu na to, z ktorej strany sa ku nim dostanú. Uvedené informácie prezentujú približne správanie oboch vyhranených skupín. Obidve skupiny by veľmi radi použili práve prostriedky trestného práva. A to práve v tejto oblasti považujem za výzvu pre trestné právo, zachovať si svoju pôvodnú úlohu a nenechať sa zatahnúť do tejto hoci úplne legitímnej diskusie. Napríklad niektorí ľudia, dokonca s právnickým vzdelaním z ľudsko-právneho sektora nechápu, že existencia rasového motívu sa preukazuje až potom, keď bol skutok kvalifikovaný ako trestný čin a nie naopak, teda v podstate by išlo o pozitívnu diskrimináciu, kedy by už len pre príslušnosť k nejakému etniku, rase, národnosti, náboženstvu a pod. bolo určité konanie automaticky kvalifikovaná skutková podstata trestného činu. Z tejto skupiny sa objavil aj návrh na zvýšenie hornej hranice trestnej sadzby pri kvalifikovaných skutkových podstatách na štyri roky, čo by v praxi znamenalo nemožnosť uloženie podmieneného odkladu výkonu trestu a podmieneného odkladu výkonu trestu s probačným dohľadom. Uloženie trestu odňatia slobody prvpáchateľovi trestného činu spáchaného napríklad na internete považujem za neprimerané a kontraproduktívne. Na druhej strane orgány činné v trestnom konaní a súdy by mali efektívnejšie postihovať súčasnú trestnú činnosť. Len ťažko sa verí rečiam o boji proti extrémizmu keď je trestné konanie ukončené z titulu, že „cigán“ nie je to isté ako „cigán“. Aj absencia osobitných oddelení na boj proti extrémizmu, problémy pri znaleckých posudkoch, keď napríklad nejde o fašistický pozdrav lebo pravica nebola zdvihnutá na úroveň očí, znižuje dôveru v štátne orgány. Preto úplne stačí keď trestné právo splní výzvu, t.j. efektívne chrániť spoločenské vzťahy, pôsobiť ako prostriedok *ultima ratio* a dostatočne presne upraviť definície relevantných znakov trestných činov. Pod efektívnym chránením spoločenských vzťahov v tejto oblasti možno rozumieť ochranu objektov jednotlivých trestných činov extrémizmu spôsobom, ktorý splní podmienky účinnej generálnej aj individuálnej prevencie. Trestné právo sa má použiť ako prostriedok poslednej inštancie, tzv. *ultima ratio*.⁶ V rozpore s týmto princípom by bolo napríklad trestné konanie voči osobe, ktorá má síce na tele vytetovaný jednoznačne extrémistický symbol, ale je dokázateľné, že to v súčasnosti považuje za „chybu z mladosti“ pričom by takýto symbol bol viditeľný aj na verejnosti. Práve aj pre takýto typ prípadov boli zavedené priestupky extrémizmu. V oblasti úpravy definície relevantných znakov trestných činov ex-

⁶ MAŠLANYOVÁ, D. a kol. *Trestné právo hmotné*. Plzeň : Aleš Čenek, 2011, s. 18.

trémizmu existuje priestor na zlepšenie. Napríklad v otázke premlčateľnosti trestného stíhania a výkonu trestu stále poznáme nepremľateľné prečiny (napr. trestný čin prechovávanie extrémistických materiálov podľa § 422c Trestného zákona), problémy sú aj pri definícií extrémistického materiálu, napríklad ustanovenie § 130 ods. 7 písm. d) a e) je v podstate neaplikovateľné, či pri trestnom čine popierania a schvaľovania holokaustu a zločinov politických režimov v zmysle § 422d Trestného zákona, ktorý je v oblasti zločinov komunistických režimov v praxi nepoužiteľný.

ZÁVER

Na základe prieskumu nemožno potvrdiť tézu, že Slovensko by bolo plné fašistov a rasistov. Migračná kríza má však tendenciu radikalizovať spoločnosť a preto treba ostať stále v pozore. Diskusia, ktorá na túto tému prebieha je absolútne legitímna a je potrebné, aby takáto diskusia prebiehala, lebo je dôkazom toho, že demokracia v našej spoločnosti ešte nezlyhala. Na druhej strane celková úroveň internetových diskusií je z môjho pohľadu katastrofálna. Osobne neodporúčam sa do takejto diskusie zapájať, pretože to prinesie viac škody ako osohu, napriek tomu si však myslím, že existuje zlatá stredná cesta, pri ktorej človek neskĺzne do diskusie, ale zároveň sa aj vyjadří k danej téme. Z hľadiska trestného práva treba mať na zreteli, že ide o prostriedok *ultima ratio*. Mnohí diskutujúci by veľmi radi použili voči svojim oponentom prostriedky trestného práva. Trestné právo sa však musí držať mimo diskusie, okrem prípadov, kedy bol zjavne porušený Trestný zákon, čo považujem za hlavnú výzvu pre trestné právo. Takýmito prípadmi sú práve nenávistné prejavy. Za ďalšie výzvy pre trestné právo možno považovať v tejto oblasti legislatívne chyby v skutkových podstatách trestných činov extrémizmu a s nimi súvisiacimi legálnymi definíciami pojmov. Na záver možno použiť jednu myšlienku a síce, že keď už si človek dáva novoročné predsavzatie, mal by sa uistiť, že splnil aj tie predchádzajúce. Aj predtým, než začneme hovoriť o nejakých nových výzvach pre trestné právo, treba zistiť, či sme sa úspešne vysporiadali s tými súčasnými.

Zoznam použitej literatúry

1. MAŠĽANYOVÁ, D. a kol.: *Trestné právo hmotné*. Plzeň : Aleš Čenek, 2011. 496 s. ISBN 978-80-7380-338-4.
2. SULER, J. *The Basic Psychological Features of Cyberspace: Elements of a Cyberpsychology Model*. [online] [pristúpené 4. 9. 2016] dostupné na: <<http://www-usr.rider.edu/~suler/psycyber/basicfeat.html>>.
3. *Koncepcia boja proti extrémizmu na roky 2015 až 2019*. [online] [pristúpené 10. 5. 2016] dostupné na: <https://lt.justice.gov.sk/Attachment/vlastnymat_rtf.pdf?instEID=-1&attEID=75028&docEID=410109 & matEID=7955&langEID=1&tStamp=20150128151502837>.
4. *Aschov experiment*. [online] [pristúpené 4. 9. 2016] dostupné na: <http://www.psychologia.sk/portal/?pojmem=Aschov_experiment & veda=104>.
5. *How do I create a Page?* [online] [pristúpené 10. 2. 2016] dostupné na: <https://www.facebook.com/help/104002523024878>.

DIVÁCKE NÁSILIE, NÁSILIE A NEVIAZANOSTI DIVÁKOV NA ŠPORTOVÝCH PODUJATIACH V POJMOLOGII SLOVENSKEHO PRÁVNEHO PORIADKU, PRÁVA EÚ A RADY EURÓPY FAN VIOLENCE, VIOLENCE AND MISBEHAVIOR OF SPECTATORS AT SPORT EVENTS IN TERMINOLOGY OF SLOVAK LEGAL SYSTEM, LAW OF EU AND LAW OF COUNCIL OF EUROPE

JUDr. Kristína Jurišová

*Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave, Katedra trestného práva
a kriminológie*

Abstrakt: Prijatím nového zákona o organizovaní verejných športových podujatí a o zmene a doplnení niektorých zákonov sa podarilo aj na Slovensku uzákoníť nové systematicky veľmi vhodné preventívne opatrenia proti diváckemu násiliu, ktoré by mohli výrazne dopomôcť k eliminácii antisociálneho správania divákov. Ani to neodstránilo fakt, že dodnes nemáme právne upravenú jednotnú legálnu definíciu pojmu divácke násilie napriek tomu, že posledné roky disponujeme v rámci právneho poriadku s legálnymi definíciami pojmov súvisiacich s diváckym násilím. V článku sa preto budeme venovať otázke: „Čo je obsahom pojmu divácke násilie v kriminologickej a právnej rovine?“.

Abstract: By adopting the new law on organizing public sporting events and on amendments to certain laws we succeeded in Slovakia enact new systematically very appropriate preventive measures against fan violence, which could significantly helped to eliminating anti-social behavior audiences. Even this did not eliminate the fact that today we have no legally regulated legal definition of fan violence, despite the fact that in recent years we have a legal definition of terms related to spectator violence. In this article we will therefore address the question: „What does the concept of spectator violence in criminological and legal level?“.

Kľúčové slová: divácke násilie, športové podujatia, násilie, futbal, neposlušnosť divákov.

Key words: spectator violence, sports, violence, football, disobedience viewers.

ÚVOD

Násilie páchané na verejných športových podujatiach (ďalej aj „divácke násilie“)¹ sa ako forma antisociálneho správania postupom času stáva realitou aj na Slovensku. Zasahuje do mnoho sfér verejného, ale aj súkromného života jednotlivcov a preto je nevyhnutné zavádzať vhodné legislatívne opatrenia, ktoré by mali mať najmä preventívny účinok, adresnosť a v neposlednom rade relevantnú opodstatnenosť.

K vzorovým krajinám s kvalitnou legislatívou zameranou na takúto protispoločenskú činnosť parí Veľká Británia, ktorá úspešne bojuje proti diváckemu násiliu na futbalových štadiónoch už viac ako 20 rokov.² Historický vývoj legislatívy Veľkej Británie slúži ako príklad mnohým krajinám, vrátane Slovenska, zavádzajúcim nové zákonné pravidla v boji proti diváckemu násiliu.³

Závažnosť a rozšírenie fenoménu diváckeho násilia najmä v Anglicku a následne aj v ďalších štátoch Európy v 70-tych a 80-tych rokoch 20. storočia boli podnetom na to, aby bol v roku 1985 na pôde Rady Európy (19. augusta 1985; Štrasburg) uzavretý *Európsky dohovor o násilí a neviazanosti divákov na športových podujatiach a najmä na futbalových zápasoch*. Tento dohovor okrem Andorry, Gruzínska, Írska, Malty, Moldavska a San Marina podpísali všetky členské štáty Rady Európy, pričom v roku 2013 pristúpilo k dohovoru aj Maroko, ako nečlenský štát Rady Európy. Slovenská republika je signatárom tohto dohovoru od 1. júla 1993. Štáty, ktoré dohovor podpísali sa jeho prijatím zaviazali k vzájomnej spolupráci všetkých subjektov zainteresovaných

¹ V ďalšej časti článku sa budeme bližšie venovať výkladu pojmu divácke násilie.

² JEWEL, T., R. Aggressive Play and Demand for English Premier League Football. In: JEWEL, T., R. *Violence and Aggression in Sporting Contests: Economics, History and Policy*. New York : Springer, 2011, s. 113-115.

³ MOŠNA, D. Přehled fotbalové legislativy z hlediska anglického a českého práva. *Kriminalistika* č. 3/2004, s. 219-238.

na eliminácii diváckeho násilia. Za tieto subjekty považujeme: štát, políciu, športové zväzy, kluby, obce, cestovné kancelárie, prepravcovia, fan kluby.⁴ Primárnym účelom dohovoru je postarať sa o bezpečnosť a pohodlie súťažiacich športových priaznivcov. Takisto je dôležité zabezpečiť efektívny postih delikventov, či už v podobe administratívnoprávnej, občianskoprávnej či trestnoprávnej. Ďalším cieľom je aj zabrániť problémovým osobám zúčastňovať sa na športových podujatiach.

Pozitívom je skutočnosť, že Slovensko postupom času reflektuje na akútnu potrebu regulácie týchto vzťahov. Aj na základe spomenutého dohovoru Národná rada SR prijala v decembri 2013 nový zákon č. 1/2014 Z. z. o organizovaní verejných športových podujatí a o zmene a doplnení niektorých zákonov (ďalej aj „ZoOVŠP“), ktorý obsahuje viacero vhodných opatrení smerujúcich k potlačaniu diváckeho násilia a preto je namieste upriamiť pozornosť aj na tento relatívne nový právny akt.

Je vo verejnom záujme venovať väčšiu pozornosť v legislatívnej rovine „športu“ ako takému, najmä fenoménom akými sú doping, korupcia, ale aj divácke násilie páchané na športových podujatiach. Právna úprava vzťahov vznikajúcich pri športe môže byť upravená vo všeobecných právnych predpisoch alebo v špeciálnych právnych predpisoch, pričom pri tvorbe zákonov zohráva veľkú úlohu aj medzinárodné právo a právo Európskej únie.

Avšak napriek množstvu príkladov legálnej definície z iných štátov, na Slovensku ostáva dones otvorenou témou/otázku pojem „divácke násilie“ aj napriek tomu, že posledné roky disponujeme s legálnymi definíciami pojmov súvisiacich s diváckym násilím. Následne uvedieme niektorí z nich.

1 VÝKLAD POJMOV SÚVISIACICH S NÁSILÍM DIVÁKOV NA ŠPORTOVÝCH PODUJATIACH UPRAVENÝCH V SLOVENSKOM PRÁVNOM PORIADKU

Možno konštatovať, že do veľkej miery na novej pojmológii legálneho charakteru v intenciách diváckeho násilia páchaného vo všeobecnosti na verejnom podujatí má vplyv najmä novela trestnoprávných kódexov zákonom

⁴ Tamtiež.

č. 1/2014 Z. z. o organizovaní verejných športových podujatí a o zmene a doplnení niektorých zákonov, ktorá okrem iného priniesla nový druh trestu: „zákaz účasti na verejných podujatiach“. V tomto súvisie priniesla novela aj nové ustanovenia do výkladu pojmov v zákone č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších právnych predpisov (ďalej aj Trestný zákon; „TZ“). Pokiaľ ide o delenie pojmov súvisiacich s násilím na verejnom športovom podujatí možno ich rozdeliť do dvoch rovín – na definície zákonné a definície teoretické. V nasledujúcom texte sa budeme venovať výlučne zákonným definíciám, ktoré sú obsahom normatívnych právnych aktov – zákonov.

Násilie: podľa slovenského Trestného zákona je trestný čin spáchaný násilím vtedy, ak páchatel použije na jeho spáchanie fyzické násilie proti telesnej integrite inej osoby alebo ak je spáchaný na osobe, ktorú páchatel uviedol do stavu bezbrannosti ľstou, alebo ak páchatel použil násilie proti veci iného.⁵

Trestný čin spáchaný v súvislosti s účasťou na verejnom podujatí: tento pojem priniesla do TZ novela zákonom ZoOVŠP. Trestný čin je spáchaný v súvislosti s účasťou na verejnom podujatí, ak sa ho dopustí účastník verejného podujatia v čase a mieste konania verejného podujatia alebo v jeho okolí alebo na inom mieste počas premiestňovania sa na miesto konania verejného podujatia alebo z miesta konania verejného podujatia, vrátane dopravných prostriedkov alebo prevádzok služieb.⁶

Možno teda konštatovať, že vznik diváckeho násillia – na základe zákonného znenia – by sa dalo rozdeliť do šiestich etáp z hľadiska priebehu športového podujatia nasledovne:

Etapy vzniku diváckeho násillia	1. etapa	obdobie pred športovým podujatím/príprava na športové podujatie
	2. etapa	príchod fanúšikov na športové podujatie
	3. etapa	vstup fanúšikov na štadión
	4. etapa	priebeh športového podujatia
	5. etapa	odchod fanúšikov zo športového areálu
	6. etapa	obdobie po skončení športového podujatia a odchod fanúšikov domov do svojho bydliska

⁵ § 122 ods. 7 TZ.

⁶ § 122 ods. 14 TZ.

Verejné podujatie: za verejné podujatie sa považuje verejné zhromaždenie, kultúrne, športové a iné podujatie prístupné verejnosti.⁷ Práve tento pojem rozširuje možnosť uloženia trestu zákazu účasti na verenom podujatí širšiemu okruhu ľudí, ktorí sa dopustia trestného činu nielen na športovom, ale aj na inom verejnom podujatí, napríklad kultúrnom. Tento pojem takisto nepriamo rozširuje chápanie pojmu divácke násilie.

Športové podujatie: pod podujatím v zmysle ZoOVŠP sa rozumie športová súťaž, stretnutie, turnaj, preteky, turistické podujatie alebo iné podujatie spojené s pohybovo-rekreačnou aktivitou fyzických osôb v oblasti telesnej kultúry.⁸

Medzinárodné športové podujatie: medzinárodným podujatím sa rozumie podujatie, na ktorom sú zúčastnené družstvá alebo viacerí športovci z rôznych štátov; za medzinárodné podujatie sa nepovažuje podujatie, v ktorom športovci so štátnou príslušnosťou iného štátu súťažia za športové kluby so sídlom na území Slovenskej republiky alebo podujatie, ktoré národný športový zväz označil ako domáce podujatie.⁹

Rizikové podujatie: rizikovým podujatím je podujatie označené za rizikové organizátorom podujatia, športovým zväzom, obcou alebo Policajným zborom z dôvodu hrozby narušenia verejného poriadku alebo ohrozenia bezpečnosti, zdravia, mravnosti, majetku alebo životného prostredia.¹⁰ Práve rizikové podujatie predpokladá účasť osôb, ktoré by sa mohli dopustiť diváckeho násillia v spomínaných formách narušenia verejného poriadku.

Športové podujatie s osobitným režimom: podujatím s osobitným režimom sa rozumie:

1. rizikové podujatie,
2. futbalové stretnutie alebo hokejové stretnutie dvoch najvyšších súťaží v kategórii dospelých alebo posledné štyri kolá pohárových súťaží vo futbale a hokeji v kategórii dospelých,
3. podujatie, na ktorom sa predpokladá účasť 4 000 a viac divákov, alebo
4. podujatie, na ktorom sa predpokladá viac ako 90 % obsadenia športového zariadenia s kapacitou 2 000 a viac divákov.¹¹

⁷ Tamtiež.

⁸ § 2 písm. a) ZoOVŠP.

⁹ § 2 písm. b) ZoOVŠP.

¹⁰ § 2 písm. c) ZoOVŠP.

¹¹ § 2 písm. d) ZoOVŠP.

Účastník podujatia: účastníkom podujatia je fyzická osoba, ktorá sa z dôvodu konania podujatia zdržiava na mieste konania podujatia alebo v jeho blízkosti, premiestňuje sa k miestu konania podujatia alebo odchádza z miesta konania podujatia, najmä:

1. divák,
2. osoba, ktorá sa na podujatí zúčastňuje v súvislosti s výkonom športovej činnosti,
3. osoba, ktorá sa na podujatí zúčastňuje v súvislosti s organizovaním podujatia.¹²

Rizikový účastník podujatia: rizikovým účastníkom podujatia fyzická osoba, u ktorej je predpoklad, že môže v súvislosti s účasťou na podujatí svojim správaním alebo konaním narušiť verejný poriadok, ohroziť bezpečnosť, zdravie, majetok alebo životné prostredie alebo narušiť pokojný priebeh podujatia, najmä fyzická osoba, ktorá je evidovaná v informačnom systéme o bezpečnosti na športových podujatiach (ďalej len „informačný systém“) podľa § 22 ods. 2 ZoOVŠP.¹³

Uvedené legálne definície sú v užšom zmysle jediné, ktoré sa nepriamo dotýkajú pojmu diváckeho násilia na športových podujatiach. V nasledujúcej časti článku sa budeme venovať otázke: „Čo je obsahom pojmu divácke násilie na športových podujatiach v kriminologickej a právnej rovine?“.

2 POJMOVÉ ZNAKY, PRÍČINY A FAKTORY DIVÁCKEHO NÁSILIA NA ŠPORTOVÝCH PODUJATIACH

Divácke násilie je v dnešnej dobe spoločenským fenoménom. Na to, aby sme pochopili jeho význam v trestnoprávnej rovine je potrebné pochopiť určité kriminologické aspekty tohto javu. Zväčša ide o násilné alebo iné nebezpečné správanie divákov/fanúšikov najmä pri športových podujatiach, ktoré sa odohrávajú na štadióne, v jeho okolí alebo pri presune fanúšikov. Následne sa budeme bližšie venovať výlučne iba športovému diváckemu násiliu, ktoré je aktuálnou problematikou aj na Slovensku najmä pri priebehu futbalových zápasov.

¹² § 2 písm. i) ZoOVŠP.

¹³ § 2 písm. d) ZoOVŠP.

Z teoretického kriminologického hľadiska možno vymedziť základné pojmové znaky diváckeho násillia, ktoré sa odohráva na športových podujatiach. Za pojmové znaky diváckeho „športového“ násillia možno potom považovať:

- vo väčšine prípadov ide o konanie ohraničenej skupiny osob,
- príslušnosť ku konkrétnemu klubu/reprezentácii určitej krajiny tvorí jednotiaci prvok takejto skupiny/subkultury,
- antisociálne konanie je vo veľkej miere plánované,
- antisociálne konanie býva opakované,
- divácke násillie zahŕňa širokou škálu foriem protiprávneho konania ako sú napríklad rasistické prejavy, poškodzovanie cudzej veci, ublíženie na zdraví a pod.,
- divácke násillie je v kriminologickom ponímaní vo veľkej miere príznačnou formou kriminálneho správania osôb mladistvých^{14, 15}.

Nájsť odpoveď na otázku prečo sa určitá skupina ľudí správa tak hranične počas športového podujatia, nie je zložité. Stačí nájsť základné príčiny vzniku tohto antisociálneho správania. K základným príčinám a faktorom ovplyvňujúcim vznik diváckeho násillia na športových podujatiach v kriminológii zaraďujeme:

- agresívne správanie fanúšikov v súvislosti s možnosťou ovplyvniť výsledok športového diania,
- konanie pod vplyvom alkoholu,
- anonymitu fanúšikov¹⁶,
- prostredie na štadiónoch,
- charakteristiku zariadenia.¹⁷

¹⁴ Futbalových radikálnych fanúšikov (tzv. športových chuligánov) môžeme považovať za rizikovú časť súčasnej mládeže, ktorá vytvára špecifickú divácku skupinu/komunitu, pričom športoví chuligáni na rozdiel od bežných fanúšikov sa identifikujú viac so svojou skupinou ako s futbalovým klubom. – Bližšie pozri: Konceptia boja proti diváckemu násilliu na roky 2013 – 2016.; VRÁBLOVÁ, M. Kriminalita mládeže. In: DIANIŠKA, G. et al. *Kriminológia*. Plzeň : Aleš Čeněk, 2010, s. 226.

¹⁵ Jewel, T. R.: Aggressive Play and Demand for English Premier League Football. In: Jewel, T. R. *Violence and Aggression in Sporting Contests: Economics, History and Policy*. New York : Springer, 2011, s. 113 – 120.

¹⁶ BÖTTGER, A. Die Gewalt der Hooligans – eine Folge moderner gesellschaftlicher Entwicklungsprozesse? In: RÖSSNER, D., JEHLE, J. – M. (ed.): *Kriminalität, Prävention und Kontrolle*. Heidelberg: Kriminalistik Verlag, 1999, s. 327 an.

¹⁷ Bližšie pozri: *Konceptia boja proti diváckemu násilliu na roky 2013 – 2016*.

V Slovenskej republike sa divácke násilie spája v prevažnej miere s futbalovými zápasmi¹⁸. Existujú však aj iné športové odvetvia, do ktorých postupne preniká tento fenomén, najmä ľadový hokej, hádzaná, basketbal a volejbal.

Rizikové správanie osôb označované ako divácke násilie často dostáva tieto osoby do rozporu so zákonom. Štandardom je naplnenie skutkových podstat trestných činov obsiahnutých v Trestnom zákone, akými sú napríklad útok na verejného činiteľa, páchanie násilia voči skupine obyvateľov a jednotlivcov, výtržníctvo, podnecovanie k národnostnej a rasovej neznášanlivosti, ublíženie na zdraví, poškodzovanie cudzej veci a pod.

Za konanie, ktoré naplňa znaky trestných činov, možno uložiť páchatelovi trestného činu taký trest, ktorý upravuje slovenský Trestný zákon¹⁹, pričom platná právna úprava do 4. 12. 2013 nedisponovala so špecifickým druhom trestu, ktorý by adresnejšie postihoval divácke násilie. Na rozdiel od slovenskej úpravy v susednom Česku už od roku 2010, po tom ako bol prijatý nový Trestný zákonník²⁰, existuje druh alternatívneho trestu, ktorý bol navrhnutý na základe vzoru právnej úpravy Veľkej Británie, ktorá už niekoľko rokov úspešne bojuje pomocou kvalitnej legislatívy s diváckym násilím najmä na futbalových štadiónoch.²¹

3 POJEM DIVÁCKE NÁSILIE A NORMATÍVNE PRÁVNE AKTY

Sepeši uvádza, že pojem „divácke násilie“ je použitý iba v jedinom právnom dokumente publikovanom²² v Zbierke zákonov SR a to v Zmluve medzi Slovenskou republikou a Českou republikou o spolupráci v boji proti trestnej činnosti, pri ochrane verejného poriadku a pri ochrane štátnej hra-

¹⁸ Divácke násilie je problémom aj pri medzinárodných športových podujatiach, napríklad organizovaných Úniou európskych futbalových zväzov (UEFA) a Medzinárodnou federáciou futbalových zväzov (FIFA). Práve tu vznikajú veľakrát verejné prejavy proti iným národom, národnostiam a rasám, ktoré svojím obsahom podnecujú k hanobeniu a neznášanlivosti.

¹⁹ MAŠLANYOVÁ, D. et al. *Trestné právo hmotné*. Plzeň : Aleš Čeněk, 2011, s. 152 – 162.

²⁰ Zákon č. 40/2009 Sb., Trestný zákonník v znení neskorších predpisov.

²¹ KALMTHOUT, A., M. Realizace alternativních trestů, některé zkušenosti západoevropských zemí. *Právní rozhledy*, 1997, č. 12.

²² SEPEŠI, P. *Pojem divácke násilie vs. pojem násilie a neviazanosť divákov*. Dostupné na internete: http://www.ucps.sk/Pojem_divacke_nasilie. [online]. [15.09.2016].

nice z 27. januára 2004 (publikovaný pod č. 35/2005 Z. z.), kde v článku 2 písm. t) sú uvedené „*prejavy diváckeho násillia*“ ako jedna z oblastí spolupráce. Napriek tejto skutočnosti je tento pojem zaužívaný v praxi a zľudovel. Ide o pojem, ktorý vo svojej podstate (a verejnosťou chápanom význame) zastrešuje užšie vymedzenie násillia páchaného na verejnom podujatí v tom zmysle, že za divácke násillie sa považuje násillie páchané divákmi na športových podujatiach najmä na futbalových zápasoch.

V Slovenskej republike (ďalej aj „SR“) aj v Českej republike (ďalej aj „ČR“) boli ministerstvami vnútra vypracované pre vlastné účely definície pojmu divácke násillie, pričom treba uviesť, že porovnaním oboch definícií možno vysloviť záver, že tieto definície nie sú totožné. Pojem divácke násillie sa následne používa aj v schválenom návrhu Koncepcie (vlády SR) boja proti extrémizmu na roky 2011 – 2014 (na strane 10 koncepcie). V prílohe č. 2 výnosu MF SR č. 478/2010 Z. z. o základnom číselníku úsekov verejnej správy a agend verejnej správy, kde sú uvedené kódy a názvy agend verejnej správy je pod položkou: A0002452 agenda s názvom: „*Realizovanie programu boja proti násilliu a neviazanosti divákov počas športových podujatí*“.

Predtým ako bude (ak vôbec bude) právne vymedzený pojem *divácke násillie*²³ je potrebné vyriešiť základnú otázku, či je správnym krokom zaviesť do právneho poriadku tento nový právny pojem alebo použiť existujúcu terminológiu Európskeho dohovoru o násillí a neviazanosti divákov počas športových podujatí, a najmä na futbalových zápasoch²⁴.

3.1 Divácke násillie podľa definície Ministerstva vnútra SR

Definícia pojmu „*divácke násillie*“ sa nachádza v čl. 2 odsek 4 nariadenia ministra vnútra SR o postupe v oblasti boja s extrémizmom a o úlohách monitorovacieho strediska rasizmu a xenofóbie uverejneného 15. júna 2011 v čiastke 45/2004 Vestníka MV SR, podľa ktorého:

²³ „Keď si do vyhľadávачa právnych dokumentov EÚ, vrátane judikatúry Súdneho dvora EÚ Eur-lex zadáme slová divácke + násillie, počet vyhľadaných výsledkov je nula, a to tak pri vyhľadávaní v názvoch dokumentov (+kľúčové slová dokumentov), ako aj v celých textoch právnych dokumentov EÚ.“ – SEPEŠI, P. Pojem divácke násillie vs. pojem násillie a neviazanosť divákov. In: UCPS. Dostupné na Internete: http://www.ucps.sk/Pojem_divacke_nasillie [online]. [6.6.2016].

²⁴ Dohovor bol publikovaný č. 295/1993 Z. z. Anglický názov dohovoru je: „*European Convention on Spectator Violence and Misbehaviour at Sports Events and in particular at Football Matches*“ (Štrasburg, 19.8.1985).

„Diváckym násilím sa rozumejú hromadné fyzické agresívne aktivity v súvislosti so spoločenským podujatím, ktoré spôsobujú fyzickú ujmu na zdraví osôb, škodu na majetku alebo narušujú verejný poriadok.“

Ide o podzákonnú definíciu diváckeho násillia v širšom význame a teda nezastrešuje len divácke násilie na športovom podujatí.

3.2 Divácke násilie podľa definície Ministerstva vnútra ČR

Na webovej stránke MV ČR je divácke násilie vymedzené nasledovne:

„Divácké násilí je společenským fenoménem, který znamená významnou a zne-pokojující formu narušování veřejného pořádku. Obecné vymezení pojmu divácké násilí není u nás přesně formulováno. Nejčastěji je chápáno jako násilné či jinak nebezpečné chování diváků v souvislosti se sportovním utkáním. Takové jednání se může uskutečnit jak na stadionu, tak v jeho okolí, případně při dopravě a pře-sunu fanoušků.“²⁵

3.3 Pojmológia právnych dokumentov Európskej Únie

Na rozdiel od slovenskej legislatívy v pojmológii práva Európskej Únie (ďalej aj „EÚ“) sa používa iba pojem „*násilie pri športových podujatiach*“ alebo „*násilie v súvislosti s futbalom*“ napríklad v:

- bode 2. 6. Bielej knihe o športe prijatej uznesením Európskeho parlamentu z 8. 5. 2008 (2007/2261(INI)) alebo
- bode 4 a 8 preambuly a v článku 4 odsek 2 Rozhodnutia Rady 2002/348/SVV z 25. 4. 2002 týkajúcom sa bezpečnosti v súvislosti s futbalovými zápasmi s medzinárodným rozmerom (Ú. v. ES L 121, 8. 5. 2002, s. 1 – 3),
- bode 49 až 58 Uznesenia Európskeho parlamentu z 29. 3. 2007 o budúcnosti profesionálneho futbalu v Európe (Úradný vestník 027 E, 31/01/2008, s. 0232 – 0240).

Preto napríklad aj Sepeši uvádza, že: „*Ak sa rozhodneme zaviesť do právneho poriadku nový právny pojem divácke násilie bude účelné/potrebné vymedziť pojem diváckeho násillia čo najvýstižnejšie tak, aby z jeho vymedzenia vyplývala*

²⁵ Dostupné na Internte: <http://www.mvcr.cz/clanek/kriminalita-146433.aspx?q=Y2hud-W09Mg%3D%3D> (online).(12.1.2015).

jednoznačná väzba na pojem násilie a neviazanosť divákov... Fenomén diváckeho násilia si vzhľadom na rozmer, ktorý nadobudol a závažnosť, ktorú predstavuje z celospoločenského hľadiska, zaslúži samostatnú pojmovú definíciu, nie iba subsumovanie pod hrubú neslušnosť.“²⁶

4 KONŠTRUKCIA LEGÁLNEJ DEFINÍCIE POJMU DIVÁCKEHO NÁSILIA

Definícia diváckeho násilia môže byť buď všeobecná alebo konkrétna, kedy môže vymedzovať jednotlivé protiprávne konania, spadajúce pod tento pojem.

Definícia by *pro futuro* mohla byť uvedená v Trestnom zákone alebo v Zo-OVŠP, kde je upravená priestupková zodpovednosť a Trestný zákon by na túto definíciu mohol odkazovať cez poznámku pod čiarou.²⁷ Dlhodobo sa uvažovalo, že definícia by mohla byť upravená aj v aktuálne už platnom zákone č. 440/2015 Z. z. o športe a o zmene a doplnení niektorých zákonov, avšak k tomu nedošlo.

Podľa nášho názoru by najlepším spôsobom bolo uzákonenie pojmu v Trestnom zákone v podobe, ktorá by nadväzovala na ustálenú terminológiu používanú v rámci medzinárodného práva desiatky rokov vychádzajúcu z medzinárodných dohovorov a ďalších právnych aktov Rady Európy, ako aj z právnych aktov EÚ. Samotná terminológia použitá v dohovore Rady Európy stále je a do budúcnosti aj bude využívaná v ďalších právnych aktoch Rady Európy, aktoch Európskej únie či v judikatúre ESĽP a Súdneho dvora EÚ. Ak budeme používať obdobnú terminológiu ako sa používa v dohovore Rady Európy, resp. ak jednoznačne naviažeme vymedzenie našich právnych pojmov na túto terminológiu, budú uvedené právne akty a rozhodnutia európskych súdov pre ich analogické využitie na podmienky SR podstatne zrozumiteľnejšie a jednoznačnejšie. Na záver sa prikláňame sa k názoru Sepešihho, ktorý dlhé roky upozorňuje na tento nedostatok a uvádza, že: „Ak platí, že *divácke násilie = násilie divákov z pojmológie uvedenej v dohovore Rady Európy ostáva nevyriešený pojem neviazanosť divákov, ktorý predstavuje neviazané správanie divá-*

²⁶ SEPEŠÍ, P. : Pojem divácke násilie vs. pojem násilie a neviazanosť divákov. In: UCPS. Dostupné na Internete: http://www.ucps.sk/Pojem_divacke_nasilie [online]. [6.6.2016].

²⁷ Tamtiež.

kov, ktoré primárne nesleduje ani poškodzovanie majetku, ani agresívne správanie voči iným osobám. Za neviazanosť divákov možno považovať napr. vbehnutie divákov na hraciu plochu pre účely oslavy víťazstva/postupu, svojvoľný pohyb divákov mimo vymedzených priestorov. Aj takéto konania však predstavujú hrozbu, pretože medzi divákmi sa vždy môžu nachádzať jedinci, ktorí takúto neviazanosť môžu zneužiť na vykonanie agresívneho deliktu. Preto je v záujme prevencie vysporiadať sa aj s obsahom tohto pojmu a právne upraviť následky protiprávneho konania, ktoré bude spadať pod tento pojem, ako aj oprávnenia a zodpovednosť osôb konajúcich v záujme verejného poriadku.“²⁸

Zoznam použitej literatúry

1. AUGUSTÍN, P., HOLUBICZKÝ V., 2014 *Spoločenský boj proti diváckemu násiliu*. Bratislava : APZ, 2014.
2. DIANIŠKA, G. et al., 2010. *Kriminológia*. Plzeň : Aleš Čeněk, 2009.
3. Dohovor Rady Európy o násilí a nevhodnom správaní pri športových podujatiach a najmä na futbalových zápasoch (Štrasburg, 1985).
4. Dôvodová správa (Všeobecná časť) k návrhu zákona o organizovaní verejných športových podujatí a o zmene a doplnení niektorých zákonov.
5. HATALA, V., 2011 *Kriminologické štúdie. Výber z diela 1973 – 1985*. Bratislava : Kaligram, 2011.
6. JEWEL, T. R., 2011 *Violence and Aggression in Sporting Contests: Economics, History and Policy*. New York : Springer, 2011.
7. KALMTHOUT, A., M., 1997 Realizace alternativních trestů, některé zkušenosti západoevropských zemí. *Právní rozhledy*, 1997, č. 12.
8. Konceptia boja proti diváckemu násiliu SR na roky 2013 – 2016.
9. KRÁLÍK, M., 2001 *Právo ve sportu*. Praha : C. H. Beck, 2001.
10. MAŠLANYOVÁ, D. et al., 2011. *Trestné právo hmotné*. Plzeň : Aleš Čeněk, 2011.
11. MOŠNA, D.: Přehled fotbalové legislativy z hlediska anglického a českého práva, *Kriminalistika* č. 3/2004, s. 219 – 238.

²⁸ SEPEŠI, P. : Pojem divácke násilie vs. pojem násilie a neviazanosť divákov. In: UCPS. Dostupné na: http://www.ucps.sk/Pojem_divacke_nasilie [online].[6.6.2016].

12. Nariadenie MV SR o postupe v oblasti boja s extrémizmom a úlohách monitorovacieho strediska rasizmu a xenofóbie, čiastka 45/2004 Vestník MV SR.
13. RÓSSNER, D., JEHLE, J. – M. (ed.) *Kriminalität, Prävention und Kontrolle*. Heidelberg : Kriminalistik Verlag, 1999.
14. Zákon č. 1/2014 Z. z. o organizovaní verejných športových podujatí a o zmene a doplnení niektorých zákonov.
15. Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších právnych predpisov.
16. Zákon č. 40/2009 Sb., Trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

OBMEDZENIE SLOBODY PREJAVU V TRESTNÝCH ČINOCH EXTRÉMIZMU AKO PREJAV MILITANTNEJ DEMOKRACIE V SLOVENSKEJ REPUBLIKE

LIMITATION OF THE RIGHT OF FREEDOM OF EXPRESSION IN THE EXTREMIST CRIMINAL OFFENCES AS THE EXPOSURE OF THE MILITANT DEMOCRACY WITHIN THE SLOVAK REPUBLIC

JUDr. Eva Puškárová

Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave, Katedra teorie práva a ústavného práva

Abstrakt: Historická skúsenosť s fašizmom, nacizmom a komunizmom nás učí, že hodnoty a princípy demokracie môžu byť využité, resp. zneužitie proti nej samej s cieľom pretvoriť ju na nedemokratický režim. Práve táto myšlienka sa stala nosným predmetom skúmania konceptu militantnej demokracie, ktorý sa sformoval ako politologicko-právny v tridsiatych rokoch 20. storočia. V súčasnosti, keď sa moderné demokratické štáty ocitajú na poli boja s extrémizmom, radikalizmom a terorizmom, sa koncept militantnej demokracie stáva opäťovne aktuálnou vedeckou výzvou, ktorej sa zatiaľ v slovenskom prostredí nevenuje náležitá pozornosť. Vzhľadom na skutočnosť, že nedemokraticí či extrémistickí aktéri využívajú na dosiahnutie svojich cieľov predovšetkým slobodu prejavu ako jeden z najdôležitejších prostriedkov k ovplyvňovaniu širokých mas, sa v tomto príspevku zameriame na skúmanie podmienok obmedzovania tohto práva v Slovenskej republike v ustanovených skutkových podstatách trestných činov extrémizmu ako jedného z nástrojov v boji proti nepriateľom demokracie.

Abstract: Historical experience with the Fascism, Nazi regime and the Communism gave us a lesson that democratic values and principles can be used or abused against democracy itself aiming to transform it to the non-democratic regime. This thought has become the principal object of the academic research of the Militant Democracy concept defined as the political and legal concept in the 30's of the 20th century. Nowadays, when modern democratic states have to repeatedly challenge the threats of the Extremism, Radical-

ism and Terrorism this concept becomes the actual academic research challenge again which Slovak academics has not paid sufficient attention, so far. Regarding the fact the non-democratic or extremist actors use the freedom of expression as the one of the most important means to affect the large crowd, this paper aims to design the conditions of the limitations of this right within the Slovak Republic in respect of the extremist criminal offences as one of its strategies against enemies of the Democracy.

Kľúčové slová: militantná demokracia, trestné činy extrémizmu, obmedzenie ľudských práv a slobôd, sloboda prejavu.

Key words: militant democracy, extremist criminal offences, limitations of the human rights and freedoms, freedom of expression.

ÚVOD

Koncept militantnej demokracie zahŕňa tak politickú ako aj legislatívnu rovinu a nielen v súčasnosti, ale aj v historických reáliách sa zameriaval na prijímanie legislatívy proti akýmkoľvek pokusom o podkopanie demokracie.¹

Aj keď je interpretácia konceptu militantnej demokracie v európskom a anglo-americkom právnom a politologickom prostredí rôzna,² keďže vychádza z rozdielnych historických, politických a kultúrnych skúseností, v rámci dišpút o militantnej demokracii vedených na európskej a anglo-amerikej pôde možno nájsť jednotný rozhodujúci objekt skúmania, ktorým je

¹ Otcom konceptu militantnej demokracie sa stal Karl Loewenstein, pôvodom nemecký politológ, ktorý v roku 1933 emigroval do Spojených štátov amerických. Loewenstein v júni a v auguste roku 1937 uverejnil dva na seba nadväzujúce články s názvom *Militant Democracy and Fundamental Rights*, v ktorých upozornil na hrozbu nástupu fašizmu v Taliansku a národného socializmu v Nemecku. Loewenstein zastával názor, že cieľom týchto autoritatívnych síl je postupné odstránenie demokracie. Prostredníctvom ich analýzy dospel k záveru, že úspech fašizmu a jeho techniky na získanie moci sa viaže na podmienky, ktoré sú vytvorené demokratickými inštitúciami a na jeho schopnosť prispôbiť sa demokracii a využiť jej toleranciu pre jej vlastné zničenie. Pozri: LOEWENSTEIN, K., 1937. *Militant Democracy and Fundamental Rights*, I. In: *The American Political Science Review* [online]. 1937, vol. 31, No. 3, s. 423.

² K teoretickým východiskám a syntéze doktrinálnych názorov konceptu militantnej demokracie v politologicko-právnom európskom a anglo-americkom prostredí prostredí pozri bližšie: PUŠKÁROVÁ, E., 2016. Teoretické východiská konceptu militantnej demokracie. In: *Právny obzor*, roč. 99, 2016, č. 4, s. 331 – 352.

hľadanie odpovede na otázku, za akých podmienok môže demokratický štát prijímať opatrenia pre svoju vlastnú obranu tak, aby si zachoval svoju demokratickú podstatu. Demokratické štáty, ktoré prijímajú opatrenia na svoju vlastnú obranu sa tak stávajú tzv. militantnými demokraciami, medzi ktoré akademici zhodne zaraďujú okrem Nemecka, Rakúska, Česka, Poľska, Maďarska, Francúzska, Izraelu a ďalších štátov aj Slovensko.³

Konceptu militantnej demokracie sa dosiaľ v podmienkach Slovenskej republiky nevenovala náležitá pozornosť.⁴ Tento príspevok z uvedeného dôvodu v sebe nesie ambíciu prispieť k diskusii o tejto problematike v slovenskom prostredí, pričom sa zameriava na skúmanie jedného z nástrojov militantnej demokracie, a to obmedzovanie práva na slobodu prejavu trestnoprávnym postihom v rámci trestných činov extrémizmu.

1 SLOBODA PREJAVU AKO „NAJSILNEJŠIA ZO ZBRANÍ“ V RUKÁCH NEPRIATEĽOV DEMOKRACIE

v Slovenskej republike

Zápas súčasných demokracií o zachovanie vlastnej demokratickej podstaty sa najvýraznejšie prejavuje v stratégiách či nástrojoch, ktoré demokratické štáty na účel vlastnej ochrany prijímajú voči svojim nepriateľom. Sú to predovšetkým opatrenia smerujúce k obmedzovaniu ľudských práv a slobôd, ktoré sú v súčasnosti najviac diskutovanými „militantnými“ nástrojmi demokracií. Prijatím týchto opatrení sa súčasné demokracie doslova pohybujú na hrane vlastného demokratického režimu. V tomto ohľade zohrávajú práve podmienky, za ktorých k obmedzovaniu práv a slobôd dochádza, najdôležitejšie kritérium pre identifikovanie, či demokratický štát ešte naplňa znaky demokratickej formy vlády, resp. či jeho opatrenia už nevloží do vlastného právneho systému prvky nedemokratických autoritárskych režimov.

³ Československú republiku zaradil medzi militantné demokracie už Loewenstein. Slovenská republika ako samostatný štát bola po revolúcii v roku 1989 spolu s krajinami Vyšehradskej štvorky chápaná a rozoberaná ako militantná demokracia aj akademikmi ako napr. Macklem, Thiel, Mareš, Výborný a pod. Pozri bližšie: VÝBORNÝ, Š. 2012. Konceptualizace bránící se demokracie. In: *Právnik*, roč. 151, 2012, č. 5, s. 451.

⁴ V porovnaní so slovenským prostredím téma militantnej demokracie a s ňou súvisiace obmedzovanie ľudských práv a slobôd je predmetom živého záujmu českých akademikov z politologického a právneho prostredia, napr. Mareš, Výborný, Barinka, Danics, Strnad.

Sloboda prejavu⁵ ako pilier demokracie predstavuje najvýznamnejšie politické právo a súčasne prostriedok k ovplyvňovaniu širokých mäs. Bez slobody prejavu by nemohla existovať politická súťaž ani participácia občanov na politickej kontrole. Ktorékoľvek totalitné hnutie, ktoré sa dostalo k moci v 20. storočí, v prvom rade vystupovalo agresívne práve proti slobode prejavu a myslenia. Sloboda prejavu totiž umožňuje všestrannú a neobmedzenú diskusiu o čomkoľvek, a tým zasadzuje do ideológií totalitných režimov semená pochybností o ich správnosti, vyvracia dogmatické názory, a tým triešti nastavené uniformné či tradičné zmýšľanie, čím ovplyvňuje aj správanie ľudí.

Nedemokratickí aktéri v uplynulom 20. storočí využili svoju slobodu prejavu skutočne efektívnym spôsobom na šírenie nedemokratických myšlienok. Kým pred zničením demokratického režimu sa dovoľávali práva na slobodu prejavu, po dosiahnutí jej zničenia, toto právo dôsledne obmedzili v rámci doktrín totalitných režimov tak, aby šírené názory slúžili k manipulácii širokých mäs. Tento paradox je zrejмый na príklade Weimarskej republiky, ktorá sa neubránila zneužitiu demokratických práv nacistami, ako aj v bývalej povojnovej Československej republike uchopením politickej moci komunistickou stranou.

Kým v súčasných demokraciách býva dôvodom obmedzenia slobody prejavu nielen jej potenciálne zneužitie nepriateľmi demokracie, ale aj ochrana iných demokraciou chránených hodnôt, napr. práv a slobôd iných, bezpečnosť štátu a pod., v koncepte militantnej demokracie k obmedzovaniu slobody prejavu dochádza vo vzťahu k tým prejavom nepriateľov demokracie, ktoré sú v politologicko-právnom kontexte označované ako extrémistické.⁶

⁵ Sloboda prejavu je zakotvená v Listine základných práv a slobôd prijatej ako ústavný zákon č. 23/1991 Zb. a v čl. 26 ústavy č. 460/1992 Zb., ktorý zároveň korešponduje s medzinárodnými garanciami slobody prejavu zakotvenými vo Všeobecnej deklarácii ľudských práv z roku 1948, v Medzinárodnom pakte o občianskych a politických právach z roku 1966, v Deklarácii o slobode prejavu a informácií z roku 1982, v Charte základných práv Európskej únie z roku 2000 a v čl. 10 Európskeho dohovoru o ochrane ľudských práv a slobôd, ktorý súčasne priznáva obmedzeniu tohto práva legitimitu. Významnú úlohu v rámci definície demokratických limitov obmedzovania slobody prejavu vo vzťahu k nedemokratickým aktérom zohráva aj medzinárodný garant ľudských práv, Európsky súd pre ľudské práva.

⁶ V súčasnosti akademici (napr. Jesse, Backes, Mareš či Výborný) používajú pojem extrémizmus ako jednotiaci pojem pre čo najširšie pomenovanie prejavov hodnotových nepriateľov demokracie. Pojem extrémizmus bol prebratý do právnych poriadkov militantných demokracií bez potreby jeho bližšieho zadefinovania, a to vzhľadom na jeho abstraktnosť a široký obsah. Akademici sa zhodujú na tom, že uchopiť tento pojem jednou definíciou a v jednej oblasti, by znemožnilo jeho aplikáciu v širšom politologickom a právnom prostredí. Tam, kde politológia začala skúmať reakcie štátov na prejavy

Súčasnú legislatívnu opatrenia Slovenskej republiky, ktorými dochádza k obmedzeniu práva na slobodu prejavu v rámci obrany vlastnej demokracie, boli prijaté predovšetkým v nadväznosti na medzinárodné zjednocujúce pravidlá demokratických štátov v boji proti diskriminácii, extrémizmu a politickému násiliu.⁷

2 PRÁVNÝ RÁMEC TRESTNOPRÁVNEHO OBMEDZOVANIA SLOBODY PREJAVU V SLOVENSKEJ DEMOKRACII

V koncepte militantnej demokracie smerujú opatrenia obmedzujúce slobodu prejavu tak v krajinách kontinentálneho ako aj anglo-amerického práva k postihu nenávistných prejavov v rovine trestného práva. Pojem nenávistný prejav sa vyvinul v anglo-americkom právnom prostredí v rámci širšieho pojmu trestné činy spáchané z nenávisťi (z angl. *hate crimes* alebo *bias crime*), ktorý slúži na označenie akýchkoľvek trestných činov motivovaných

extrémizmu, nevyhnutne došlo k potrebe skúmania tohto objektu aj v právnom prostredí, predovšetkým v rámci komparatívneho ústavného práva. Vzhľadom na prevažujúcu aplikáciu pojmu extrémizmus na akademickej pôde, kde tento pojem slúži na označenie akýchkoľvek foriem zneužívania demokratických princípov, práv a slobôd pre nedemokratické ciele, zastávame názor, že koncept militantnej demokracie možno aj v právnej vede skúmať vo vzťahu k extrémizmu a jeho prejavom v demokratickom štáte, keďže tento pojem je v praxi skloňovaný pre všetky prípady prejavov, ktoré vybočujú z demokratického rámca. Pozri bližšie: MAREŠ, M. – VÝBORNÝ, Š. 2013. *Militantní demokracie ve střední Evropě*. Brno : Centrum pro studium demokracie a kultury, 2013, s. 125.

⁷ Slovenské právne normy od vzniku samostatnej Slovenskej republiky v roku 1993 obsiahli opatrenia nadväzujúce na Medzinárodný dohovor o odstránení všetkých foriem rasovej diskriminácie (čl. 9 uvedeného dohovoru obsahuje úpravu trestných činov smerujúcich k rasovej diskriminácii), Rímsky štatút Medzinárodného trestného tribunálu a Chartu Medzinárodného vojenského tribunálu zriadeného Londýnskou dohodou z 8. augusta 1845 (spáchaných proti skupine osôb alebo jednotlivcovi určiteľnému podľa rasy, farby pleti, pôvodu rodu, národa, národnosti, etnickej skupiny alebo náboženského vyznania, ak je zámenkou pre predchádzajúce kritériá identifikácie, ak sa pri tom páchatel vyhráza alebo hanobí takúto skupinu osôb alebo jednotlivca) a napokon nadväzne na čl. 4 Dodatočného protokolu k Dohovoru o počítačovej kriminalite, týkajúceho sa trestnosti skutkov rasistickej a xenofóbnej povahy spáchaných prostredníctvom počítačových systémov. Pozri bližšie: Štvrtá a piata periodická správa vlády SR k Medzinárodnému Dohovoru o odstránení všetkých foriem rasovej diskriminácie, na ktorej príprave sa podieľala aj občianska iniciatíva „Ľudia proti rasizmu“. [online]. [cit. 2016-02-15]. Dostupné na internete: <http://archiv.vlada.gov.sk/ludskeprava/data/files/4129.pdf>.

tzv. predsudkami, a to na základe rasy, jazyka, farby pleti, pohlavia, náboženského vyznania, príslušnosti k rodu, k národnostnej, etnickej skupine, či na základe homosexuálnej orientácie, a to nielen v podobe nenávistného prejavu, ale aj v podobe vyhrážania sa, fyzického útoku a pod.

V podmienkach slovenskej militantnej demokracie tiež dochádza k obmedzovaniu slobody prejavu normami trestného práva. Slovenská republika podobne ako Nemecko, Česká republika, Rakúsko, Maďarsko či Poľsko prikróčila k využitiu tzv. najtvrdších zbraní, ktoré v rámci demokratického režimu môže využiť. Tieto „zbrane“ predstavujú právne normy ustanovujúce skutkové podstaty trestných činov, ktorými dochádza k trestnoprávnemu postihu takých prejavov, ktoré sú podľa názoru zákonodarcu natoľko pre slovenskú demokraciu nebezpečné, že jediná cesta, akou možno takýto prejav postihnúť, je cesta zasiahnutia do osobnej sféry človeka a jeho základných práv trestnoprávnym postihom.

Tieto trestné činy možno nájsť označené ako trestné činy extrémizmu (§ 140a zákona č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov), ktoré zákonodarca zakotvil s účinnosťou od 1. septembra 2009⁸ v reakcii na potrebu sprísnenia postihu prejavov extrémizmu, politického násillia v európskom priestore ako aj v reakcii na domáce udalosti, výtržnicke správanie skupín divákov na športových podujatiach, ktoré bolo spojené s prejavovaním extrémistických názorov. Zároveň bola táto úprava prijatá v nadväznosti na čl. 4 rámcového rozhodnutia Rady o boji proti niektorým formám a prejavom rasizmu a xenofóbie, ktorý požadoval, aby sa rasistická a xenofóbna motivácia považovala buď za priťažujúcu okolnosť alebo za obzvlášť priťažujúcu okolnosť.⁹ Osobitne bol tento boj namierený proti skutkom rasistickej a xenofóbnej povahy spáchaných prostredníctvom počítačových systémov, čo sa prejavilo zvýšeným trestnoprávnym postihom extrémistických prejavov na sociálnych sieťach (napr. facebook, twitter a pod.).

Spomedzi viacerých trestných činov extrémizmu zakotvených trestným zákonom možno ako trestné činy, ktorými dochádza k obmedzeniu slobody prejavu, identifikovať:

- a) trestný čin podpory a propagácie skupín smerujúcich k potlačeniu základných práv a slobôd (§ 421 a 422 trestného zákona),

⁸ Zákon č. 257/2009 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa trestný zákon v znení neskorších predpisov.

⁹ Za rasistickú a xenofóbnu motiváciu sa považuje motivácia verejne podnecovať nenávisť alebo násillie voči príslušníkom inej rasy, farby pleti, národnosti, etnickej skupiny, rodového pôvodu alebo náboženstva.

- b) trestný čin rozširovania extrémistických materiálov (§ 422b trestného zákona).
- c) trestný čin popierania a schvaľovania holokaustu a zločinov politických režimov (§ 422d trestného zákona),
- d) trestný čin hanobenia národa, rasy a presvedčenia (§ 423 trestného zákona),
- e) trestný čin podnecovania k národnostnej, rasovej a etnickej nenávisti (§ 424 trestného zákona),
- f) trestný čin podnecovania, hanobenia a vyhrážania osobám pre ich príslušnosť k niektorej rase, národu, národnosti, farbe pleti, etnickej skupine alebo pôvodu rodu (§ 424a trestného zákona),
- g) trestný čin spáchaný z osobitného motívu podľa § 140 písm. d) a f) trestného zákona.

Treba tiež uviesť, že spomenuté skutkové podstaty trestných činov extrémizmu sú dopĺňané aj niektorými ďalšími formami trestnej súčinnosti, ako sú podnecovanie trestného činu (§ 337 trestného zákona), jeho schvaľovanie (§ 338 trestného zákona), nadržovanie (§ 339 trestného zákona), neoznámenie trestného činu (§ 340 trestného zákona) a neprekazenie trestného činu (§ 341 trestného zákona).

Zákonodarca na účely aplikovateľnosti znakov uvedených skutkových podstát pristúpil k výkladu pojmu ústavné zriadenie a extrémistická skupina. Pod ústavným zriadením chápe „demokratický systém základných práv a slobôd garantovaný náležitým usporiadaním a fungovaním orgánov štátnej moci, územnej samosprávy a politických strán a hnutí upravený Ústavou Slovenskej republiky“ (§ 134 trestného zákona). Pri zadefinovaní extrémistickej skupiny zvolil zákonodarca opatrný prístup a zadefinoval ju identicky ako skupinu osôb, teda ako „spolčenie najmenej troch osôb na účely spáchania trestného činu extrémizmu“ § 129 trestného zákona. Táto definícia tak nesmeruje k samostatnej identifikácii znakov extrémistickej skupiny, ale slúži výlučne na účely identifikácie trestných činov extrémizmu spáchaných aspoň tromi osobami konajúcimi spoločne. Prekrývanie definície extrémistickej skupiny a skupiny osôb na účel trestného zákona vyvoláva nejasnosť pri aplikácii zvýšenej trestnej sadzby a možný rozpor so zásadou zákazu dvojitého trestného postihu. V tomto kontexte je nevyhnutné uviesť, že extrémistická skupina nemusí mať trvalý charakter a takýmto spôsobom možno spáchať aj jednorazový trestný čin. Nevyžaduje sa pri nej výslovné prijatie za člena či pristúpenie k skupine. Posta-

čuje, ak sa páchatel' do skupiny fakticky včlenil a aktívne sa na jej činnosti podieľal.

Pojem extrémizmus trestný zákon nedefinuje. Uvedené opomenutie nemožno zákonodarcovi vyčítať vzhľadom na to, že ide o pojem veľmi široký až abstraktný, keďže extrémizmus sa prejavuje v rámci najrôznejších ideológií, koncepcií, ale aj nekonzistentných názorov a ideí.¹⁰ Napriek uvedenému Ministerstvo vnútra SR najmä z praktických dôvodov pomenúva kriminalitu extrémistov a kriminalitu extrémistických skupín ako trestné činy a inú protispoločenskú činnosť s extrémistickým prvkom vrátane trestných činov a priestupkov motivovaných rasovou či národnostnou neznášanlivosťou, alebo spáchaných priaznivcami extrémistických skupín, a to bez ohľadu na konečnú trestnoprávnú kvalifikáciu jednotlivých prípadov. Súčasne dodáva, že pre potreby odhaľovania, objasňovania a dokumentovania tejto trestnej činnosti sa na Slovensku rozoznávajú tri základné orientácie extrémizmu:

- a) *pravicovo orientovaný* – prezentovaný presadzovaním ideí rasizmu, fašizmu, nacizmu, neonacizmu – fungujúcich na princípe a ideológii národného socializmu,
- b) *ľavicovo orientovaný* – prezentovaný prevažne anarchistickými, antiglobalistickými a antikorporativistickými ideami,
- c) *nábožensky orientovaný* – prezentovaný náboženskými zoskupeniami, ktoré svojou ideológiou, názormi, vyvíjanými aktivitami a činnosťami môžu ohrozovať život, zdravie alebo majetok osôb a porušovať všeobecne záväzné právne predpisy.¹¹

¹⁰ Konzistentne možno pojem extrémizmus definovať na príklade vzájomného protikladu demokracie a extrémizmu, ktorý ponúka súčasná teória extrémizmu, keď politický extrémizmus a demokratický ústavný štát identifikuje ako dvoch reálnych opozičných aktérov, ktorí vstupujú do vzájomného súboja. Eckhard Jesse hovorí, že demokratický ústavný štát ako protivník politického extrémizmu je vymedzený pomocou dvoch kategórií: demokratickej a konštitučnej. Demokratická zložka predstavuje uznanie a potvrdenie princípu zvrchovanej vlády občanov a fundamentálnej ľudskej rovnosti. Konštitučnú zložku predstavuje predovšetkým princíp právneho štátu. Demokratický ústavný štát však podľa Jesseho zároveň v symbolickej rovine predstavuje syntézu nových foriem zastupiteľskej demokracie a tradičných hodnôt v oblasti istoty ľudských práv a slobôd. Princíp liberálnej tradície a demokratickej súčasnosti – teda liberálnej demokracie – je teda kľúčovým opozitom k politickému extrémizmu. Pozri MAREŠ, M., 2005. Teorie extremismu. In: HLOUŠEK, Vít, KOPEČEK, Lubomír (eds.). *Demokracie. Teorie, modely, osobnosti, podmínky, nepřítelé a perspektivy demokracie*. Brno : Masarykova univerzita, 2005, s. 301.

¹¹ Dostupné na stránke Ministerstva vnútra Slovenskej republiky: <http://www.minv.sk/?extremizmus>.

Tento prístup v delení orientácií extrémizmu sa odzrkadľuje aj v jednotlivých skutkových podstatách trestných činov, ktoré sme už uviedli. Pri postihu trestných činov extrémizmu zákonodarca ustanovil odlišné trestné sadzby, prostredníctvom ktorých možno odstupňovať aj závažnosť trestného činu a mieru jeho nebezpečnosti pre spoločnosť. Medzi trestné činy s najnižšou trestnou sadzbou šesť mesiacov až tri roky zákonodarca zaradil trestný čin spočívajúci v nosení odznakov, vlajok, rovnosiát a pod. skupín smerujúcich k potlačeniu základných práv a slobôd spadajúci pod skutkovú podstatu trestného činu podpory a propagácie takýchto skupín (§ 422 trestného zákona) a rovnakú trestnú sadzbu zaviedol aj pre trestný čin popierania a schvaľovanie holokaustu a zločinov politických režimov (§ 422d trestného zákona). Nasledujú trestné činy smerujúce k hanobeniu národa, rasy a presvedčenia a k podnecovaniu k násiliu a nenávisti voči skupinám ľudí (§ 423 až § 424a trestného zákona), za ktoré môže súd uložiť trest odňatia slobody až do troch rokov a v sprísnenej trestnej sadzbe v dôsledku verejného spáchania alebo v pozícii člena extrémistickej skupiny od dvoch do šiestich rokov. Za spáchanie trestného činu podpory a propagácie skupín smerujúcich k potlačeniu základných práv a slobôd a trestného činu rozširovania extrémistických materiálov (§ 421 a § 422b trestného zákona) zákonodarca ustanovil trestú sadzbu trestu odňatia slobody v rozmedzí od jedného do piatich rokov a v prípade ich spáchania verejne alebo v pozícii člena extrémistickej skupiny, zákonodarca zvýšil trestnú sadzbu na tri až osem rokov.

Uvedené trestné sadzby možno označiť ako relatívne vysoké, najmä z hľadiska ich aplikovateľnosti, kde rovnaká trestná sadzba sa môže použiť v prípade vyjadrenia súhlasu v prostredí internetu s rasisticky motivovaným obrázkom, použitím tzv. „like“ a rovnaká sa môže použiť v prípade verejného vystúpenia jednotlivca na zhromaždení, kde priamo vyjadrí svoj názor motivovaný rasovou nenávisťou voči skupine osôb. Obe konania sú v nami uvedenom prípade spáchané verejne a páchatel' nimi vyjadrí rasovú nenávisť voči skupine osôb. Intenzitu vyššej miery nebezpečnosti pre spoločnosť by však dosahovalo verejné vystúpenie. Sudca však pri aplikácii trestného zákona môže v oboch prípadoch využiť rovnakú trestnú sadzbu. Voči legitímite takéhoto zákonného nastavenia v demokratickej spoločnosti možno vyjadríť pochybnosť, keďže štát by mal predovšetkým v oblasti trestného práva pristupovať obzvlášť opatrne pri zásahu do najvýznamnejších ľudských práv, kde sa prikláňame k striktnej aplikácii zásady minimálnych zásahov štátu do týchto práv. V uvedenom záujme považujeme za potrebné podrobiť po-

stih verbálnych či neverbálnych extrémistických prejavov podrobnejšiemu skúmaniu.

2.1 Verbálne trestné činy a ich postih v slovenskej súdnej praxi

2.1.1 Podpora a propagácia skupín smerujúcich k potlačeniu základných práv a slobôd

Prvé z trestných činov, ktorý možno zaradiť do skupiny tzv. verbálnych trestných činov zákonodarca označil ako **trestný čin podpory a propagácie skupín smerujúcich k potlačeniu základných práv a slobôd** (§ 421 a § 422 trestného zákona). Objektom chráneným zákonom, ktorý páchatel' týmto trestným činom porušuje sú základné ľudské práva a slobody, pričom k spáchaniu tohto činu môže dôjsť v dvoch situáciách. V prvej sa páchatel' tohto trestného činu dopúšťa, keď podporuje alebo propaguje skupinu osôb alebo hnutie, ktoré násilím, hrozbou násilia alebo hrozbou inej ťažkej ujmy smeruje k potlačeniu základných práv a slobôd osôb. Druhá situácia je orientovaná na postih páchatel'a, ktorý verejne, najmä používaním zástav, odznakov, rovnôsiat alebo hesiel, prejavuje sympatie k skupine alebo hnutiam, ktoré násilím, hrozbou násilia alebo hrozbou inej ťažkej ujmy smerujú k potláčaniu základných práv a slobôd osôb. Trestný zákon prvú situáciu vyhodnocuje ako závažnejší trestný čin v porovnaní s druhou, keď za jeho spáchanie nielen ustanovil vyššiu trestnú sadzbu, ale za bernú mincu berie aj jeho spáchanie na verejnosti alebo v rámci páchatel'ovho začlenenia v extrémistickej skupine.

Dôležitým jednotiacim znakom skutkovej podstaty verbálneho trestného činu je prejav smerujúci k podpore či propagácii skupiny alebo hnutia, ktoré násilím, hrozbou násilia alebo hrozbou inej ťažkej ujmy smerujú k potláčaniu základných práv a slobôd osôb. Nepochybne aj prejav smerujúci k podpore či propagácii ktorejkoľvek skupiny, a to nielen verbálnym ale aj neverbálnym prejavom, napríklad nosením odznakov, vlajok, nápisov na tričkách, je realizáciou práva na slobodu prejavu. Trestnosť takéhoto prejavu je založená práve prejavom sympatií k extrémistickým skupinám bez ohľadu nato, či ide o prejav príležitostný, či náhodilý alebo pravidelný a bez ohľadu na iné aktivity alebo spojitost' osoby s extrémistickými skupinami, ktorá sa takto prejavila. Prikláňame sa však k právnej teórii, že takýto prejav sám o sebe nemôže zakladať trestnosť činu, pokiaľ páchatel' nemal zrejmy úmysel svo-

jím konaním ovplyvniť a získať iných pre túto ideológiu napríklad prejavom v tlači, rozhlase, na verejnosti a pod.¹² Zároveň ustanovenie znakov tejto skutkovej podstaty sa zdá možno až príliš široko definované, keďže zákonodarcovi evidentne nešlo len o postih šírenia myšlienok nacizmu, fašizmu, neonacizmu či komunizmu.

Súdy v slovenských podmienkach aplikujú ustanovenie § 421 a 422 trestného zákona rôzne. Prihliadajú pritom na splnenie všetkých štyroch znakov skutkovej podstaty trestného činu, spomedzi ktorých práve tu zohráva najväčší význam zavinenie, teda úmysel páchatela vyjadriť sympatie k extrémistickej skupine či hnutiu. Spomedzi slovenských medializovaných súdnych prípadov za pozornosť stojí kauza trestného stíhania Mariána Kotlebu, najvýraznejšej osobnosti slovenskej ultrapravicovej politiky a bývalého predsedu rozpustenej politickej strany Slovenská pospolitosť – Národná strana. Marián Kotleba bol trestne stíhaný za vyslovenie hesla „Na stráž!“ na demonštrácii v marci roku 2009 v Bratislave. Uvedené heslo používala Hlinkova garda vojnového Slovenského štátu. V predmetnom prípade napokon došlo k zastaveniu trestného stíhania zo strany prokurátorky s odôvodnením, že Kotleba pri pozdrave nezdvihol pravú ruku do výšky pleca a nespojil dva prsty na úroveň oka, ako to bolo v prípade Hlinkovej gardy. V dôsledku tohto nedostatku „nebolo možné dostatočne preukázať to, či jeho úmysel smeroval k prejavovaniu sympatií k nacistickému hnutiu, ktoré propaguje potláčanie základných práv.“¹³

Väčšina prípadov trestného stíhania páchatelov trestného činu podpory a propagácie skupín smerujúcich k potlačeniu základných práv a slobôd je sústredená na postih kreslenia najmä hákových krížov, tzv. krajne pravicového streetartu,¹⁴ na rasisticky a nacisticky motivované prejavy na internete, najmä na obľúbených sociálnych sieťach, ku ktorému dochádza či už zdieľanými odkazmi, stránkami, odkazmi používateľov¹⁵ či sta-

¹² IVOR, J. a kolektív, 2006. *Trestné právo hmotné: osobitná časť 2*. Bratislava : Iura Edition, 2006, s. 554.

¹³ Uznesenie Okresnej prokuratúry Bratislava I zo 16. 6. 2009, sp. zn. 2 Pv 301/09.

¹⁴ Rozsudok Okresného súdu Brezno z 27.2.2012, sp. zn. 1T 15/2012, rozhodnutie Okresného súdu Zvolen z 5.3.2014, sp. zn. 3T 30/2014, trestný rozkaz Okresného súdu Bratislava I z 24.3.2014, sp. zn. 8T 12/2014, rozhodnutie Okresného súdu v Prievidzi z 29.5.2015, sp. zn. 3T 53/2015.

¹⁵ Napríklad rozsudok Okresného súdu Komárno zo 4.7.2013, sp. zn. 11T 62/2013, ktorým odsúdil páchatela, ktorý prostredníctvom internetovej sociálnej siete www.facebook.com zverejňoval a zdieľal odkazy na obrazovo-zvukové záznamy hudobných skupín Biely Odpor, Conflict 88, Krátky proces, Rýchly nápor, Divízió 88, Dr. Martens Skin-

tusmi,¹⁶ ktoré vyjadrujú sympatie k pravicovému extrémizmu a rasizmu. Vyskytol sa aj prípad trestno-právneho postihu osoby, ktorá mala na šiltovke pripevnené odznaky obsahujúce vyobrazenia znakov nacistického Nemecka či Slovenského vojnového štátu.¹⁷

K explicitnému označeniu fašizmu a komunizmu ako hnutí, ktoré bezpečnosť štátu a občanov ohrozujú, došlo už po vzniku Československej Federatívnej republiky, a to v rozhodnutí Federálneho ústavného súdu, ktorý sa musel vysporiadať s otázkou konfliktu slobody prejavu s trestnoprávnymi normami upravujúcimi nami skúmaný trestný čin podľa § 260 a 261 už zrušeného zákona č. 140/1961 Zb. trestného zákona.¹⁸ Aj keď k uvedenému konfliktu ústavný súd nevyslovil záver, že fašizmus a komunizmus sú hnutia, ktoré smerujú k potlačeniu práv a slobôd občanov alebo hlásajú národnostnú, rasovú, triednu alebo náboženskú zášť, toto rozhodnutie je významné z hľadiska identifikovania fašizmu a komunizmu ako „hnutí, ktoré

head, ktoré súvisia s pravicovým extrémizmom a neonacizmom, a zverejňoval vlastné fotky, na ktorých bol v tričku s nápisom White power so zdvojeným kruhom označujúcim pravicovo-extrémistické a rasistické vyobrazenie, ktoré vyjadruje ideológiu nadradenosti bielej rasy. Príťažujúcou okolnosťou bola aj skutočnosť, že páchateľ bol na tejto fotke vyobrazený s minimálne dvomi ďalšími osobami, v dôsledku čoho spáchal trestný čin verejne.

- ¹⁶ Napríklad Okresný súd Nové Mesto nad Váhom rozsudkom z 25. 4. 2014, sp. zn. 2T 57/2014, odsúdil páchateľku z dôvodu, že na svojom facebookovom profile zverejnila novoročné pranie, ktorého obsah bol rasisticky motivovaný a súčasne mala vo svojom profile uvedené osobné motto, ktorým sa hlásila k hnutiu White power. Páchateľka tiež prostredníctvom tejto sociálnej siete zdieľala a umiestňovala odkazy na nacisticky a rasisticky motivované fotky. Súd rozhodol o jej vine, keď uvedený prejav považoval za jednoznačne preukazujúci úmysel páchateľky šíriť sympatie k hnutiu potláčajúcejmu základné ľudské práva a slobody.
- ¹⁷ Rozsudok Okresného súdu Bratislava V zo 16. 7. 2012, sp. zn. 4T 39/2012, ktorým došlo k odsúdeniu páchateľa, ktorý v rámci protestného krajne-pravicovo orientovaného zhromaždenia proti Dúhovému pochodu v Bratislave na verejnosti nosil šiltovku, na ktorej mal pripevnených niekoľko odznakov, z ktorých niektoré obsahovali vyobrazenie dvojkríža ako znaku Hlinkovej gardy, iné obsahovali vyobrazenie Jozefa Tisa, prezidenta Slovenského štátu, keltský kríž, ktorý prebrali nacisti a bol používaný ako symbol špeciálneho oddielu SS a odznak s heslom „Verní sebe, svorne napred!“, ktorý sformuloval Jozef Tiso a je používaný v nacionalisticky orientovaných skupinách vrátane občianskeho združenia Slovenská pospolitosť. Za spáchanie tohto trestného činu mu bol uložený peňažný trest vo výške 400 eur. Súd odvodil páchateľov úmysel zo skutočnosti, že vedel o ideologických pozadiach vyobrazení na svojej šiltovke, pričom ich verejným nosením vyjadril sympatie k radikálne orientovanej politickej strane Ľudová strana – Naše Slovensko, občianskemu združeniu Slovenská pospolitosť a heslám, ktoré sú úzko spájané s extrémne nacionalistickými kruhmi.
- ¹⁸ Nález Ústavného súdu Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky zo 4. 9. 1992, sp. zn. Pl. ÚS 5/92.

demokratický štát, jeho bezpečnosť a bezpečnosť jeho občanov ohrozujú, a to práve s ohľadom na ich program, doktrínu alebo snahu uchopiť moc násilím a po akomkoľvek získaní moci snahu vylúčiť slobodné voľby, šíriť učenie o diktatúre proletariátu (ktoré sa dosiaľ vždy prejavilo ako diktatúra politickej strany, presnejšie vládnucej špičky tejto strany), či teóriu alebo prax vedúcej úlohy jednej politickej strany.“ Uvedený názor umožnil súdom v súdnej praxi postihovať práve prejavy vyjadrujúce podporu či propagáciu fašizmu alebo komunizmu.

2.1.2 Rozširovanie extrémistických materiálov

Medzi ďalší z trestných činov extrémizmu patrí **trestný čin rozširovania extrémistických materiálov** (§ 422b trestného zákona). Vzhľadom na skutočnosť, že ide o formu šírenia názoru, osobného presvedčenia, či iným spôsobom vyjadreného názoru, zaradili sme tento trestný čin medzi tzv. verbálne trestné činy. Extrémistický materiál zákonodarca podobne ako extrémistickú skupinu široko zadefinoval (§ 130 ods. 7 a 8 trestného zákona). Pod extrémistickým materiálom treba chápať akékoľvek (písomné, grafické, obrazové, zvukové alebo obrazovo-zvukové) vyhotovenie textov, vyhlásení, zástav, odznakov, hesiel alebo symbolov skupín a hnutí, ktoré smerujú k potláčaniu základných ľudských práv a slobôd, ako aj programov alebo ideológií skupín a hnutí, ktoré smerujú k potláčaniu základných ľudských práv a slobôd, ktoré obhajujú, podporujú alebo podnecujú nenávisť, násilie alebo neodôvodnene odlišné zaobchádzanie voči skupine osôb alebo jednotlivcovi pre ich príslušnosť k niektorej rase, národu, národnosti, farbe pleti, etnickej skupine, pôvodu rodu alebo pre ich náboženské vyznanie, ak je zámienkou pre predchádzajúce dôvody. Za extrémistický sa považuje aj materiál ospravedlňujúci alebo schvaľujúci trestný čin genocídia alebo zločinov proti ľudskosti.

Esenciálnym znakom tohto trestného činu je šírenie extrémistického materiálu. Aj v tomto prípade slovenské súdy skúmajú úmysel páchatela, ktorý by takýmto konaním mal vyjadriť pomoc, podporu, alebo sympatie k extrémistickým hnutiam alebo skupinám smerujúcim k potláčaniu ľudských práv a slobôd. Slovenské súdy za vinných zo spáchania tohto trestného činu uznávajú páchatelov, ktorí zverejňujú takéto materiály na sociálnych sieťach, a to najmä vo forme rozširovania alebo sprístupňovania symboliky pravicovo extrémistických hnutí a rasistickej tematiky (hákový kríž, keltský kríž, symbolické čísla 18 a 88, odálna runa, symbolika hnutia

Skinhead, nápis nacistického pozdravu „Sieg heil!“, karikatúrne spochybňovanie Holokaustu).¹⁹

V judikatúre slovenských súdov možno badať vo viacerých prípadoch tenkú hranicu medzi naplnením znakov skutkovej podstaty trestného činu rozširovania extrémistických materiálov a trestného činu podpory a propagácie skupín smerujúcich k potlačovaniu ľudských práv a slobôd, prípadne aj prekryvanie sa týchto trestných činov v praxi.²⁰ Rovnaká situácia nastala už aj v prípade trestného činu rozširovania extrémistických materiálov a trestného činu popierania holokaustu.²¹ Slovenské súdy sa však v takýchto prípadoch v zmysle zásady „*ne bis in idem*“ prikláňajú k výberu jednej z uvedených skutkových podstát trestných činov, čo rovnako odôvodnene vyvoláva pochybnosti o dodržaní princípu právnej istoty.

2.1.3 Popieranie a schvaľovanie holokaustu a zločinov politických režimov

Slovenské trestné právo upravuje ako osobitný verbálny **trestný čin popierania a schvaľovania holokaustu a zločinov politických režimov** (§ 422d trestného zákona), ktorým sleduje predovšetkým postih tzv. osvienčimskej lži a zločinov založených na fašistickej alebo komunistickej ideológii. Tohto činu sa páchatel dopustí, ak popiera, spochybňuje, schvaľuje alebo sa snaží ospravedlniť holokaust, zločiny režimu založeného na fašistickej ideológii, zločiny režimu založeného na komunistickej ideológii alebo zločiny iného podobného hnutia, ktoré násilím, hrozbou násilia alebo hrozbou inej ťažkej ujmy smeruje k potlačeniu základných práv a slobôd osôb. Z uvedeného ustanovenia nie je síce zrejmé, o aké zločiny komunistickej ideológie ide, možno však predpokladať napr. tzv. jáchymovskú lož, prípadne obdobné skutky spá-

¹⁹ Napríklad rozsudok Okresného súdu Čadca zo 4. 7. 2013, sp. zn. 11T 62/2013; rozsudok Okresného súdu Levice z 19. 12. 2013, sp. zn. 3T 160/2013; rozhodnutie Okresného súdu B. Bystrica z 20. 12. 2013, sp. zn. 4T 74/2013; rozsudok Okresného súdu Bratislava III z 12. 3. 2014, sp. zn. 1T 11/2014; rozsudok Okresného súdu V. Krtíš z 13. 3. 2014, sp. zn. 9T 13/2014; rozsudok Okresného súdu Trnava z 2.9.2014, sp. zn. 30T 60/2014; rozsudok Okresného súdu B. Bystrica z 13. 10. 2014, sp. zn. 1T 44/2014.

²⁰ Príkladom je postihnutie páchatela za šírenie antisemitských a antijudaistických hesiel neonacistických organizácií Blood and Honour, Combat 18, kódex cti, ROHOVA hlásajúcej rasovú svätú vojnu, symboly hnutia Ku Klux Klan, nemeckej ríšskej orlice a vyobrazenia Adolfa Hitlera a Rudolfa Hessa na sociálnej sieti. Tento čin súčasne naplnil aj znaky skutkovej podstaty trestného činu podpory a propagácie skupín smerujúcich k potlačeniu ľudských práv a slobôd. Pozri rozhodnutie Okresného súdu Poprad z 29. 5. 2015, sp. zn. 4T 56/2015.

²¹ Napríklad rozhodnutie Okresného súdu Poprad z 29. 5. 2015, sp. zn. 4T 55/2015.

chané za vlády Červených Khmérov v Kambodži, apartheid v Južnej Afrike, medzinárodné zločiny v Rwande, Sierra Leone, Demokratickej republike Kongo a Južnom Darfúre.²² Slovenská súdna prax medzi tieto zločiny neradí činy Slovenského štátu, a tým ani oslavy Slovenského štátu ako také. V súdnej praxi nenachádzame veľa prípadov odsúdenia za uvedený trestný čin, ani konanie extrémistov sa v slovenských podmienkach nesústreďuje práve na schvaľovanie holokaustu a podobných zločinov. Slovenské súdy sa teda aj v prípade karikatúrneho zobrazenia holokaustu skôr prikláňajú k odsúdeniu páchatela za trestný čin rozširovania extrémistických materiálov, než k posúdeniu tohto činu podľa znakov skutkovej podstaty § 422d trestného zákona.²³

2.1.4 Hanobenie národa, rasy a presvedčenia

V porovnaní s uvedeným trestným činom sa v slovenských podmienkach častejšie pácha **trestný čin hanobenia národa, rasy a presvedčenia** (§ 423 trestného zákona), pre ktorého spáchanie je rovnako ako v predchádzajúcom prípade potrebné naplniť podmienku jeho spáchania na verejnosti. Tohto trestného činu sa dopustí páchatel, ktorý verejne hanobí niektorý národ, jeho jazyk, niektorú rasu alebo etnickú skupinu, alebo jednotlivca alebo skupinu osôb pre ich príslušnosť k rase, národu, národnosti, farbe pleti, etnickej skupine, pôvodu rodu, pre ich náboženské vyznanie alebo preto, že sú bez vyznania. Páchatelia sa uvedeného trestného činu dopúšťajú predovšetkým nenávisťnými prejavmi voči Rómom a príslušníkom maďarskej menšiny, najmä slovnými, v menšej miere aj fyzickými útokmi.²⁴ Aj v prípade tohto trestného činu dochádza v ojedinelých prípadoch k naplneniu znakov skutkovej podstaty dvoch trestných činov, a to okrem nami rozobraného trestného činu aj trestného činu rozširovania extrémistických materiálov v prípade šírenia obrázkov obsahujúcich nenávisťný prejav voči Rómom na sociálnej sieti.²⁵

²² MAREŠ, M., VÝBORNÝ, Š., 2013. *Militantní demokracie ve střední Evropě*. Brno : Centrum pro studium demokracie a kultury, 2013, s. 135.

²³ Napríklad rozhodnutie Okresného súdu Zvolen z 21.6.2012, sp. zn. 4T 102/2012.

²⁴ Napríklad rozhodnutie Okresného súdu Partizánske z 23. 11.2 011, sp. zn. 2T 118/2011; rozhodnutie Okresného súdu Svidník z 20. 9. 2012, sp. zn. 2T 75/2012; rozhodnutie Okresného súdu Spišská Nová Ves zo 6. 5. 2013, sp. zn. 3T 79/2013; rozhodnutie Okresného súdu Trenčín z 24. 1. 2014, sp. zn. 4T45/2012; rozhodnutie Okresného súdu Rožňava z 28. 4. 2015, sp. zn. 1T 47/2015; rozhodnutie Okresného súdu Martin z 26. 8. 2015, sp. zn. 3T 189/2011.

²⁵ Napríklad rozhodnutie Okresného súdu Bánovce nad Bebravou z 15. 2. 2012, sp. zn. 2T 126/2012.

2.1.5 Podnecovanie k národnostnej, rasovej a etnickej nenávisti a tzv. „zberný“ trestný čin

Ďalšie trestné činy, a to **trestný čin podnecovania k národnostnej, rasovej a etnickej nenávisti** (§ 424 trestného zákona) a **trestný čin podnecovania, hanobenia a vyhrážania osobám pre ich príslušnosť k niektorej rase, národu, národnosti, farbe pleti, etnickej skupine alebo pôvodu rodu** (§ 424a trestného zákona) sledujú postihovanie páchatel'ov, provokatórov nenávistných prejavov, pričom sú takmer totožné. Snáď jediný rozdiel v znakoch oboch skutkových podstat spočíva v prípade § 424a trestného zákona v tom, že sa táto skutková podstata okrem podnecovania k nenávisti, vyhrážania a hanobenia vzťahuje aj na „hanobenie jednotlivca ospravedlňovaním zločinu genocídia, zločinov proti ľudskosti alebo vojnových zločinov.“ Znenia § 424 a § 424a trestného zákona však postihujú aj identické prejavy páchatela, v dôsledku čoho vzniká v praxi pochybnosť, ktoré ustanovenie má príslušný orgán aplikovať.

V slovenských podmienkach možno v súdnej praxi sledovať postihovanie trestného činu podľa § 424 trestného zákona takmer výlučne voči príslušníkom rómskej etnickej skupiny a maďarskej menšiny najmä protredníctvom šírenia nenávistných vyjadrení a výziev prostredníctvom sociálnych sietí.²⁶ Vážnejší prípad spáchania tohto trestného činu kategorizovaného ako zločin bol vo forme násilného správania voči Rómom²⁷ po incidente streľby v Devínskej Novej Vsi, kde strelec zastreľil niekoľko príslušníkov rómskej etnickej skupiny.

Posledným z trestných činov extrémizmu je trestný čin spáchaný z osobitného motívu podľa § 140 písm. d) a f) trestného zákona. Týmto je extrémistický motív, ktorý orgány činné v trestnom konaní preukazujú úmyslom páchatela verejne podnecovať k násiliu alebo nenávisti voči skupine osôb alebo jednotlivcovi pre ich príslušnosť k niektorej rase, národu, národnosti, farbe pleti, etnickej skupine, pôvodu rodu alebo pre ich náboženské vyznanie, ak je zámienkou pre vyhrážanie sa z predchádzajúcich dôvodov, alebo spáchanie trestného činu z národnostnej, etnickej alebo rasovej nenávisti, nenávisti z dôvodu farby pleti, nenávisti pre sexuálnu orientáciu. Tento

²⁶ Napríklad rozhodnutie Okresného súdu D. Streda zo 4. 5. 2011, sp. zn. 1T 199/2007; rozhodnutie Okresného súdu Zvolen zo 17. 4. 2012, sp. zn. 4T 20/2012; rozsudok Okresného súdu Trenčín z 8. 7. 2014, sp. zn. 1T 87/2014.

²⁷ Pozri rozhodnutie Krajského súdu Bratislava z 18. 6. 2015, sp. zn. 4To 46/2015.

osobitný motív sa prakticky prelína v skutkových podstatách už rozobraných trestných činov extrémizmu. Jeho význam možno nájsť v jeho praktickom uplatnení ako priťažujúcej okolnosti iných trestných činov. Ako príklad možno uviesť vraždu alebo ublíženie na zdraví spáchané z uvedeného motívu. V takom prípade by takéto trestné činy boli charakterizované ako trestné činy extrémizmu.

3 TEORETICKO-PRÁVNE OTÁZKY VYPLÝVAJÚCE Z TRESTNOPRÁVNEHO OBMEDZOVANIA SLOBODY PREJAVU V SLOVENSKEJ REPUBLIKE

Trestnoprávny postih vo všeobecnosti môžeme označiť ako azda jediný legitímny nástroj demokracie majúci odstrašujúci efekt nielen pre samotného páchatela ale aj pre ostatných, ktorí by sa mohli v budúcnosti dopustiť obdobného konania. Na podklade rozboru už uvedených trestnoprávnych ustanovení si však dovoľíme poukázať na niekoľko dôležitých aspektov, ktoré načrtávajú hlbšie teoreticko-právne problémy legitimacy týchto „militantných“ opatrení v Slovenskej republike.

a) *Verbálne trestné činy – prelínanie skutkových podstat a ich široký výklad*

Na základe rozboru trestných činov postihujúcich verbálne či neverbálne extrémistické prejavy si dovoľíme konštatovať, že aj keď zákonodarca ustanovuje znaky nenávisťných prejavov vymenúvaním jednotlivých motívov ich spáchania ako sú rasa, farba pleti, etnický pôvod, národnostná príslušnosť, vierovyznanie a pod, pri ustanovení znakov extrémistických verbálnych trestných činov nebol príliš dôsledný, keď umožnil, aby jedným konaním mohol páchatel dokonca naplniť viaceré skutkové podstaty trestných činov. Uvedená dilema vzniká napríklad v prípade aplikácie trestného zákona pri postihu takého prejavu, ktorým páchatel podnecuje k nenávisti voči jednotlivcovi alebo skupine z dôvodu rasy. Takýto prejav totiž bude možné stíhať podľa § 424 trestného zákona (trestný čin podnecovania k národnostnej, rasovej a etnickej nenávisti) avšak súčasne aj podľa § 424a trestného zákona (trestný čin podnecovania, hanobenia a vyhrážania osobám pre ich príslušnosť k niektorej rase, národu, národnosti, farbe pleti, etnickej skupine

alebo pôvodu rodu), ba dokonca príslušný orgán bude môcť takýto prejav kvalifikovať aj ako trestný čin spáchaný z osobitného motívu podľa § 140 písm. d) a f) trestného zákona. Okrem uvedených ustanovení by bolo možné vo vzťahu k uvedenému činu uvažovať aj nad aplikáciou § 423 trestného zákona (trestný čin hanobenia národa, rasy a presvedčenia).

Vo vzťahu k ustanoveniam § 424 a § 424a trestného zákona možno byť azda ešte kritickejší, keďže tieto skutkové podstaty sa prelínajú. Možno teda vysloviť, že zákonodarca vo vzťahu k uvedeným trestným činom vytvoril nadbytočnú normu v trestnom práve.

Obdobne problém pri aplikácii môže nastať aj v prípade trestného činu podľa § 421 a 422 trestného zákona (trestný čin podpory a propagácie skupín smerujúcich k potlačeniu základných práv a slobôd) a podľa § 422b trestného zákona (trestný čin rozširovania extrémistických materiálov), či druhého z uvedených trestných činov s trestným činom podľa § 422d trestného zákona (trestný čin popierania a schvaľovania holokaustu a zločinov politických režimov), čo potvrdzuje súdna prax, ktorú sme už rozoberali.

Ďalším problémom je široký výklad znakov skutkových podstatí nami rozobraných trestných činov. Napríklad definície pojmov „extrémistická skupina“ či „skupina smerujúca k potláčaniu práv a slobôd iných“ umožňujú postihovať nielen skupiny šíriace myšlienky bývalých totalitárnych režimov. Rovnako pojmom „extrémistický materiál“ podľa definície trestného zákona môže byť označené široké spektrum zobrazení, znázornení, symbolov, a to aj takých, ktoré môžu mať len podobnosť so symbolmi bývalých totalitárnych režimov. Široko nastaveným normám postihujúcim nenávisťný prejav legiti-
mitu nepriznal napríklad Európsky súd pre ľudské práva. V prípade Vajnai proti Maďarskej republike, v ktorom došlo k odsúdeniu sťažovateľa za verejné nosenie päťcípej červenej hviezdy ako symbolu medzinárodného hnutia pracujúcich, Európsky súd pre ľudské práva vyslovil porušenie práva na slobodu prejavu, a to vzhľadom na neexistenciu legitímneho cieľa pri obmedzení tohto práva. Vzhľadom na to, že tento symbol môže mať viacero významov a nemožno ho výlučne stotožniť s nehumánnymi činmi komunistického režimu, považoval kriminalizáciu sťažovateľa za jeho nosenie neprimeraným opatrením, ktoré nie je odôvodnené naliehavou spoločenskou potrebou. Obdobne sa vyslovil aj v prípade Fratanolo proti Maďarskej republike.²⁸

²⁸ Napr. Je zaujímavé, že v uvedenom prípade sa k odsúdeniu priklonil aj maďarský ústavný súd, ktorý vyslovil, že používanie symbolov komunistického režimu môže vyvolať pocity ohrozenia alebo strachu na základe konkrétnej ľudskej skúsenosti, keďže

Nami načrtnutý problém široko nastavených skutkových podstát trestných činov extrémistických prejavov by mal zákonodarca riešiť v prvom rade v nadväznosti na skúsenosti súdnej praxe, keďže sa zdá rozumné, aby boli postihované tie prejavy, ktoré majú skutočný potenciál ohroziť demokratické princípy. Ako legitímne sa zdá obmedzenie tých prejavov, ktoré boli používané bývalými totalitárnymi režimami a dodnes tieto prejavy možno s nimi identifikovať, napr. pozdrav „Sieg heil“ a pod. Uvedené podporuje aj skutočnosť, že v praxi slovenských súdov dominuje postih práve prejavov krajne pravicovo orientovaných jednotlivcov, hnutí, skupín,²⁹ snahy o priblíženie sa prvému Slovenskému vojnovému štátu alebo sa popierajú zločiny tohto obdobia.³⁰ V dôsledku uvedeného teda možno konštatovať, že pravicový extrémizmus ostáva dosiaľ jediným súperom slovenskej de-

používanie symbolov reprezentuje riziko opakovania podobných nehumánných činov, ako boli spáchané za totalitárneho režimu. Pozri bližšie: Rozhodnutie Európskeho súdu pre ľudské práva vo veci Vajnai proti Maďarsku z 8. 7. 2008, sťažnosť č. 33629/06. Pozri zhodný názor: Rozhodnutie EŠLP vo veci Fratanolo proti Maďarskej republike z 3. 11. 2011, sťažnosť č. 29459/10. Maďarský ústavný súd sám neskôr vyslovil protiústavnosť ustanovenia 269/B maďarského trestného zákona (Rozhodnutie Ústavného súdu Maďarska z 19. 2. 2013, sp. zn. IV/2478/2012), ktoré zakazuje nosenie totalitárnych symbolov z dôvodu jeho širokého nastavenia a tým porušenia ústavnej požiadavky právneho štátu.

²⁹ Pozri: Výročná správa o stave a vývoji extrémizmu na území Slovenskej republiky v roku 2001, vypracovaná Odborom násilnej kriminality úradu kriminálnej polície správy kriminálnej a finančnej polície Prezídia policajného zboru Slovenskej republiky, ktorá predstavovala prvé zmapovanie extrémistických prejavov na Slovensku od jeho vzniku v roku 1993. Pozri aj: Správa o boji proti prejavom násilia, intolerancie a extrémizmu na území Slovenskej republiky z roku 2005. [online]. [cit. 2016-02-25]. Dostupné na internete: www.nrsr.sk/web/dynamic/Download.aspx?DocID=191348.

³⁰ V rámci politickej extrémistickej scény na Slovensku možno za najmarkantnejšie označiť pôsobenie politickej strany Slovenská pospolitosť – Národná strana, ktorá vznikla v roku 2005 na čele s predsedom M. Kotlebom, a bola rozpustená rozsudkom Najvyššieho súdu SR z 1. marca 2006 (sp. zn. 3 Sž 79/2005) vzhľadom na svoje extrémistické programové zameranie. Jej vzniku predchádzal vznik občianskeho združenia v roku 1998 pod názvom Slovenská pospolitosť, ktoré bolo budované na vodcovskom princípe na čele s M. Kotlebom. Po rozpustení Slovenskej pospolitosti – Národnej strany Ministerstvo vnútra SR rozhodnutím z 13. 11. 2008 (č. VVS/1-900/90-10589) rozpustilo občianske združenie Slovenskú pospolitosť z dôvodu roznečovania nenávisťi a neznášanlivosti z národnostných, rasových, náboženských a politických dôvodov. Najvyšší súd SR toto rozhodnutie Ministerstva vnútra SR však rozsudkom z 1. 7. 2009 (sp. zn. 6Sr 1/2009) zrušil a vec mu vrátil na ďalšie konanie z dôvodu procesných nedostatkov, ktorými bolo nedostatočné odôvodnenie rozhodnutia ministerstva a pochybenie pri doručení predchádzajúcej výzvy k upusteniu od činnosti, ktoré nebolo riadne doručené. Napriek tomu, že vláda po tomto zrušujúcom rozsudku vyhlásila, že opätovne občianske združenie Slovenská pospolitosť rozpustí, dodnes sa tak nestalo.

mokracie.³¹ Inšpiráciu by bolo možné hľadať napríklad v zakotvení konkrétnych extrémistických symbolov, znázornení a pod. na účel extrémistických prejavov, ako to urobilo Nemecko³² či Rakúsko.³³ Zároveň sa prikláňame k názoru, že v záujme dosiahnutia cieľa eliminácie extrémistických prejavov (bez sprievodných násilných činov) možno ako legitímne nástroje obmedzovania slobody prejavu v niektorých prípadoch, ktoré sa vyskytli v slovenskej súdnej praxi, použiť prostriedky dosahujúce nižšiu intenzitu zásahu do práv a slobôd páchatela než zákonodarca zaviedol do trestného zákona.

b) *Potenciál kriminalizácie verejnosti*

Druhý z aspektov, na ktorý by sme radi upozornili nesie v sebe dôsledok trestnoprávneho postihovania šíriteľov neonacistických myšlienok, hudby, grafických zobrazení, symbolov a myšlienok rasovej nadradenosti v prostredí internetu, ktoré zaznamenalo prudký nárast od roku 2013. Od uvedeného roka možno nájsť vysoký počet trestných rozsudkov vo vzťahu k spáchaniu široko nastaveného trestného činu podpory a propagácie skupín smerujúcich k potlačeniu základných práv a slobôd a trestného činu rozširovania extrémistických materiálov, ktoré dokáže naplniť aj tzv. „like“ na facebooku, či preposlanie grafických znázornení s neonacistickými motívmi a pod. Aj keď za uvedené trestné činy nie sú páchatelia potrestaní trestom odňatia slobody, samotný proces trestného stíhania a v konečnom dôsledku zápis v registri trestov majú za následok kriminalizáciu jednotlivcov, a to aj tých, ktorí nemusia byť pre spoločnosť skutočne nebezpeční. Je skutočne potrebné, aby bol „like“ na facebooku označený ako dostatočne spoločensky

³¹ Milo, Mareš či Výborný delia extrémne pravicové združenia podľa programového zamerania na ultrapravicový a neonacistický prúd a tzv. White Power (z angl. Biela sila), ktorá hlása nadradenosť bielej rasy nad ostatnými. Pozri bližšie: MILO, D., 2005. *Rasistický extrémizmus na Slovensku*. Bratislava : Ľudia proti rasizmu, s. 28.

³² Spolkový úrad na ochranu ústavnosti vydáva zoznamy pravicovo-extrémistických označení, ktoré sú podľa nemeckej judikatúry trestné a s ktorými sa jednotlivci môžu oboznámiť v záujme predchádzania prípadného trestnoprávneho postihu.

³³ Nosenie odznakov, uniforiem, odevu zakázaných strán (napr. NSDAP) je podľa rakúskeho práva postihnutelné normami správneho trestného práva, pričom za uvedený skutok možno uložiť trest odňatia slobody maximálne do jedného mesiaca alebo peňažný trest do 4 000 eur. Podľa zákona o odznakoch je trestné nosenie alebo vystavovanie, znázorňovanie alebo šírenie odznakov, uniforiem, alebo častí uniforiem organizácií, ktoré sú zakázané, ako aj vyznamenaní a rádov. Tento zákaz a vzťahuje aj na odznaky, uniformy alebo ich časti, ktoré môžu byť na základe ich podobnosti alebo verejne oznámeného účelu používané ako náhrada vyššie uvedených. Pozri bližšie: Abzeichengesetz, BGBI Nr. 84/1960, konsolidierte Fassung (Zákon o odznakoch v platnom znení).

nebezpečný? Vyjadruje „like“ morálnu podporu extrémizmu? Ak áno, nebolo by rozumné, aby demokratický štát pristúpil v prípade takéhoto či obdobného prejavu k menej represívnym opatreniam, napr. k postihu v rámci priestupkového konania, upozorneniu či šíreniu anti-extrémistickej osvety v rámci prevencie?

c) ***Represívnosť a preventívnosť militantných nástrojov***

Slovenská republika sa prijatím nami rozobraných trestnoprávných noriem pridala k tým militantným demokraciám, ktoré trestnoprávne normy využívajú nielen ako represívne, ale aj ako preventívne nástroje na obmedzenie slobody prejavu. Tieto opatrenia radia slovenskú demokraciu medzi tzv. silne militantné demokracie, medzi ktoré patrí predovšetkým Nemecko, Rakúsko, či Česko a zapadá do Thielovho modelu tzv. substantívnej netolerantnej demokracie.³⁴ Zakotvenie represívnych opatrení proti širokému spektru presne nepomenovaných extrémistických prejavov možno označiť ako legitímny nástroj demokracie vzhľadom na demokratický proces ich prijatia ako aj dodržanie zákonnej formy. Otázkou však ostáva, či takéto opatrenia sú aj efektívnym nástrojom pri postihu prejavov majúcich potenciál narušiť demokratickú podstatu Slovenskej republiky?

ZÁVER

Za obdobie existencie samostatnej republiky si slovenská demokracia vytvorila obranné mechanizmy v podobe trestnoprávných opatrení, ktorými usiluje o elimináciu prejavu nielen krajne pravicových extrémistov, ktorí sú nadväzne na judikatúru slovenských súdov zatiaľ jediným skutočným súpe-

³⁴ Substantívna demokracia sa zameriava na vytváranie politických rozhodnutí a participáciu ľudí na týchto rozhodnutiach vo vzťahu k ich obsahu. V jej opozícii procedurálna demokracia kladie dôraz na udržanie neutrality vo vzťahu k obsahu rozhodnutí, a to zdržaním sa predpisovania hmotných (substantívnych) noriem alebo obmedzovania hraníc obsahu rozhodnutia. Slúži len ako mechanizmus pre reguláciu odlišných záujmov, ktoré substantívna demokracia vyžaduje dodržiavať za každých okolností. Substantívny demokrat podľa Thiela odmieta požiadavku procedurálneho demokrata, aby demokracia umožnila sama sebe stať sa nedemokratickou, ak si to želá väčšina. Substantívni demokrati odmietajú aplikáciu princípu tolerancie v takom rozsahu, v akom umožňuje aj netolerantnú vládu, v dôsledku čoho prioritizujú dlhodobé prežitie formy demokracie pred politickými právami antidemokratických aktérov. Pozri bližšie THIEL, M., 2009. Comparative Aspects. In: THIEL, M. (ed.). *The Militant Democracy: Principle in Modern Democracies*. Farnham, Burlington : Ashgate, 2009, s. 222, 386 – 387.

rom slovenskej demokracie, ale aj prejavov, ktoré potenciálne môžu ohroziť demokratické princípy Slovenskej republiky. Prijatím uvedených opatrení sa zaradila k tým militantným demokraciám, ktoré nastavujú svoje militantné opatrenia tzv. preventívnym a súčasne represívnym spôsobom, ktorí možno označiť aj ako silný militantný prvok v demokracii. Uvedené je dôsledkom nielen historických skúseností s nacizmom či komunizmom, ale aj nárastu popularity krajne politických strán, združení či hnutí šíriacich predovšetkým v súčasnosti xenofóbne myšlienky ako aj myšlienky rasovej a etnickej neznášanlivosti proti imigrantom z moslimských krajín a s tým súvisiace obavy z islamizácie Európy.

Aj keď možno označiť prijatie trestnoprávných noriem voči demokratickým oponentom ako legitímny prístup slovenskej demokracie, vyvstáva otázka, či tento prístup možno rovnako označiť aj ako efektívny. Uvedená otázka má ambíciu prispieť k diskusii o účinnosti prijímania široko nastavených trestnoprávných noriem, ktoré obmedzujú slobodu prejavu v slovenskej demokracii.

Zoznam použitej literatúry

1. BARINKA, R., 2007. Militantní demokracie a evropské právo lidských práv: k otázce zákazu komunistických stran. In: *Časopis pro právní vědu a praxi*, roč. 15, 2007, č. 2, s. 109 – 119. ISSN 1210-9126.
2. CAPOCCIA, G., 2001. Defending Democracy. Reaction to Extremism in Inter-war Europe. In: *European Journal of Political research* [online]. 2001, vol. XLIX, no. 4, s. 431–460 [cit. 2016-01-15]. Dostupné na internete: <http://isites.harvard.edu/fs/docs/icb.topic1521414.files/March%209/Capoccia%202001.pdf>
3. DAHL, R. A. 1995. *Demokracie a její kritici*. Praha : Victoria publishing, 1995. 349 s. ISBN 8085605813.
4. DANICS, Š., 2014. Konceptualizace militantní demokracie a její aplikace praxi. Príspevok bol spracovaný v rámci dielčieho vedeckého výskumu s názvom „Problematika radikalismu a extremismu v ČR,“ v rámci výskumného projektu PA ČR v Prahe na roky 2011 – 2015. In: *Rexter*. [online]. 2014, roč. 13, č. 1. [citované 2016-01-10]. Dostupné na internete: <http://www.rexter.cz/konceptualizace-militantni-demokracie-a-její-aplikace-v-praxi/2014/05/08/>.

5. JACOBS, J. B., POTTER, K., 1998. *Hate Crimes: Criminal Law & Identity Politics*. New York : Oxford University Press, 1998. 223 s. ISBN 0-19-511448-5.
6. LOEWENSTEIN, K. 1937. *Militant Democracy and Fundamental Rights, I*. In: *The American Political Science Review* [online]. 1937, vol. 31, no. 3 [cit. 2016-01-11]. Dostupné na internete: <http://www.jstor.org/stable/1948164>.
7. MACKLEM, P. 2005. *Militant Democracy, Legal Pluralism and the Paradox of Self-Determination*: Legal Studies Research Paper No. 05-03. Toronto: University of Toronto, Faculty of Law [online]. 2005, 40 s. [cit. 2016-01-26]. Dostupné na internete: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=702465.
8. MAREŠ, M. 2005. Teorie extremismu. In: Hloušek, Vít, Kopeček, Lubomír (eds.). *Demokracie. Teorie, modely, osobnosti, podmínky, nepřátelé a perspektivy demokracie*. Brno : Masarykova univerzita, 2005, s. 297 – 326. ISBN 80-210-3195-6.
9. MAREŠ, M. – VÝBORNÝ, Š. 2013. *Militantní demokracie ve střední Evropě*. Brno : Centrum pro studium demokracie a kultury, 2013. 249 s. ISBN 9788073253264.
10. MIKLOVIČ, M. 2005. Limity protiextrémistickej politiky na Slovensku. In: *Štáty Vyšehradskej štvorky po vstupe do EÚ*. Zväzok č. 2. Nitra : Filozofická fakulta Univerzity Konštantína Filozofa, s. 174 – 182.
11. MILO, D. 2005. *Rasistický extrémizmus na Slovensku*. Bratislava : Ludia proti rasizmu. ISBN 978-80-89149-03-2.
12. NEMČOKOVÁ, A. 2014. *Obrana demokracie v komparatívnej perspektíve: otázka popierania holokaustu v Nemecku a Rakúsku*. Brno : Masarykova univerzita, 2014. [online]. 2014. [cit. 2016-01-15]. Dostupné na internete: <http://www.sekuritaci.cz/obrana-demokracie-v-komparativnej-perspektive-otazka-popierania-holokaustu-v-nemecku-a-rakusku/>.
13. PŘIBÁŇ, J., HOLLANDER, P. et al., 2011. *Právo a dobro v ústavní demokracii. Politické a kritické úvahy*. Praha : SLON (Sociologické nakladatelství), 2011. 271 s. ISBN 978-80-7419-045-2.
14. PUŠKÁROVÁ E., 2016. Teoretické východiská konceptu militantnej demokracie. In: *Právny obzor*, roč. 99, 2016, č. 4, s. 331 – 352. ISSN 0032-6984.
15. STRNAD, Š., 2014. Koncept militantní demokracie a jeho aplikace v české protiextrémistické politice. In: *Politické vedy* [online], roč. 17, 2014,

- č. 3, s. 6 – 31, [cit. 2016-01-18]. Dostupné na internete: http://www.politickevedy.fpvmy.umb.sk/userfiles/file/3_2014/STRNAD.pdf.
16. ŠIMÍČEK, V., 1998. *Politický extrémizmus a radikalizmus v Českej republike*. Brno : Masarykova univerzita, 1998. 400 s. ISBN 80-2101798-8.
 17. THIEL, M., 2009. *Militant Democracy in the Modern Democracies*. Farnham : Ashgate, 2009. 438 s. ISBN 0754671836.
 18. VÝBORNÝ, Š., 2012. Konceptualizace bránící se demokracie. In: *Právník*, roč. 151, 2012, č. 5, s. 441 – 452. ISSN 0231-6625.

Rozhodnutia súdov:

1. Nález Ústavného súdu ČSFR zo 4. septembra 1992, sp. zn. Pl. ÚS 5/92
2. Nález Ústavného súdu ČSFR z 26. 11. 1992, č. p1/c116/1992 Zb.
3. Rozsudok Najvyššieho súdu SR z 1. marca 2006, sp. zn. 3 Sž 79/2005
4. Rozsudok Krajského súdu v Bratislave z 9. 2. 2007, sp. zn. 3Sp 16/2007
5. Rozhodnutie Ministerstva vnútra SR z 13. 11. 2008, č. VVS/1-900/90-10589
6. Uznesenie Najvyššieho súdu SR zo z 16. 12. 2008, sp. zn. 1 Sžo 47/2007
7. Uznesenie Okresnej prokuratúry Bratislava I zo z16. 6. 2009, sp. zn. 2 Pv 301/09
8. Rozsudok Najvyššieho súdu SR z 1. 7. 2009, sp. zn. 6Sr 1/2009
9. Rozhodnutie Okresného súdu Partizánske z 23. 11. 2011, sp. zn. 2T 118/2011
10. Rozhodnutie Okresného súdu Dunajská Streda zo 4. 5. 2011, sp. zn. 1T 199/2007
11. Rozhodnutie Okresného súdu Bánovce nad Bebravou z 15. 2. 2012, sp. zn. 2T 126/2012
12. Rozsudok Okresného súdu Brezno z 27. 2. 2012, sp. zn. 1T 15/2012
13. Rozhodnutie Okresného súdu Zvolen zo 17. 4. 2012, sp. zn. 4T 20/2012
14. Rozhodnutie Okresného súdu Zvolen z 21. 6. 2012, sp. zn. 4T 102/2012
15. Rozsudok Okresného súdu Bratislava V zo 16. 7. 2012, sp. zn. 4T 39/2012
16. Rozhodnutie Okresného súdu Svidník z 20. 9. 2012, sp. zn. 2T 75/2012
17. Rozhodnutie Okresného súdu Bratislava I z 22. 2. 2013, sp. zn. 5T 10/2013

18. Rozsudok Okresného súdu Bratislava I, z 24. 4. 2013, sp. zn. 11C 172/2010
19. Rozhodnutie Okresného súdu Spišská Nová Ves zo 6. 5. 2013, sp. zn. 3T 79/2013
20. Rozsudok Okresného súdu Čadca zo 4. 7. 2013, sp. zn. 11T 62/2013
21. Rozsudok Okresného súdu Komárno zo 4. 7. 2013, sp. zn. 11T 62/2013
22. Rozsudok Okresného súdu Levice z 19. 12. 2013, sp. zn. 3T 160/2013
23. Rozhodnutie Okresného súdu Banská Bystrica z 20. 12. 2013, sp. zn. 4T 74/2013
24. Rozhodnutie Okresného súdu Trenčín z 24. 1. 2014, sp. zn. 4T 45/2012
25. Rozhodnutie Okresného súdu Zvolen z 5. 3. 2014, sp. zn. 3T 30/2014
26. Rozsudok Okresného súdu Bratislava III z 12. 3. 2014, sp. zn. 1T 11/2014
27. Rozsudok Okresného súdu Veľký Krtíš z 13. 3. 2014, sp. zn. 9T 13/2014
28. Trestný rozkaz Okresného súdu Bratislava I z 24. 3. 2014, sp. zn. 8T 12/2014
29. Rozsudok Okresného súdu Nové Mesto nad Váhom z 25. 4. 2014, sp. zn. 2T 57/2014
30. Rozhodnutie Okresného súdu Rožňava z 28. 4. 2015, sp. zn. 1T 47/2015
31. Rozsudok Okresného súdu Trenčín z 8. 7. 2014, sp. zn. 1T 87/2014
32. Rozsudok Okresného súdu Trnava z 2. 9. 2014, sp. zn. 30T 60/2014
33. Rozsudok Okresného súdu Banská Bystrica z 13. 10. 2014, sp. zn. 1T 44/2014
34. Rozhodnutie Okresného súdu Poprad z 29. 5. 2015, sp. zn. 4T 55/2015
35. Rozhodnutie Okresného súdu v Prievidzi z 29. 5. 2015, sp. zn. 3T 53/2015
36. Rozhodnutie Krajského súdu Bratislava z 18. 6. 2015, sp. zn. 4To 46/2015
37. Rozhodnutie Okresného súdu Martin z 26. 8. 2015, sp. zn. 3T 189/2011
38. Rozhodnutie EŠLP vo veci Vajnai proti Maďarsku z 8. 7. 2008, sťažnosť č. 33629/06
39. Rozhodnutie EŠLP vo veci Fratanolo proti Maďarsku z 3. 11. 2011, sťažnosť č. 29459/10
40. Rozhodnutie Ústavného súdu Maďarska z 19. februára 2013, sp. zn. IV/2478/2012

DIES IURIS TYRNAVIENSES

Trnavské právnické dni

NOVÁ EURÓPA – VÝZVY A OČAKÁVANIA
NEW EUROPE – CHALLENGES
AND EXPECTATIONS

EURÓPSKE VÝZVY TRESTNÉHO PRÁVA

EUROPEAN CHALLENGES OF CRIMINAL LAW

Zodpovedný redaktor: PhDr. Erich Rabel

Sadzba: Tomáš Lisý, info@toMY.graphics

Prvé vydanie

Vydalo vydavateľstvo Wolters Kluwer s. r. o.

Mlynské nivy 48, 821 09 Bratislava

e-mail: office@wolterskluwer.sk

internet: www.wolterskluwer.sk

v roku 2016.

ISBN 978-80-8168-565-1 (online – pdf)

ISBN 978-80-8168-566-8 (CD-ROM)